LENIN

OPERE COMPLETE

www.dacoromanica.ro

Proletari din toate țările, uniți-vă!

LENIN

OPERE
COMPLETE

2

www.dacoromanica.ro

TRADUCEREA ÎN LIMBA ROMÎNĂ
APARE ÎN URMA HOTĂRÎRII C. C.
AL P. M. R. EA A FOST ÎNTOCMITĂ
DUPĂ ORIGINALUL ÎN LIMBA RUSĂ,
ED. A V-A

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

OPERE COMPLETE

EDIŢIA A DOUA

EDITURA POLITICĂ
BUCUREŞTI-1960

www.dacoromanica.ro

INSTITUTUL DE MARXISM-LENINISM
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.U.S.

V. I. LENIN

VOL.

2

1895-1897

EDITURA POLITICĂ
BUCUREȘTI-1960

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ

Volumul al doilea al Operelor complete ale lui V. I. Lenin cuprinde lucrările scrise de el în anii 1895–1897.

A doua jumătate a deceniului 1890–1900 se caracterizează prin dezvoltarea rapidă a capitalismului în Rusia, prin creșterea numerică a clasei muncitoare și intensificarea mișcării greviste. În istoria social-democrației din Rusia, anii aceștia reprezintă perioada a doua, pe care Lenin a denumit-o perioada „copilăriei și a adolescenței", cînd social-democrația începe să desfășoare o activitate practică și să treacă de la propagarea marxismului în cadrul unui cerc restrîns de muncitori conștienți la agitație politică de masă. „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", organizată de Lenin în toamna anului 1895 la Petersburg prin unirea cercurilor muncitorești marxiste, a stabilit legătura cu mișcarea muncitorească de masă și a început să înfăptuiască unirea socialismului cu mișcarea muncitorească. „Uniunea de luptă" a fost primul germen de partid proletar revoluționar în Rusia, iar influența ei se extindea mult dincolo de cadrul orașului Petersburg. Uniuni asemănătoare și grupuri social-democrate au fost create și în alte orașe și regiuni ale Rusiei : la Moscova, Ivanovo-Voznesensk, Kiev, Samara, Siberia etc. La ordinea zilei se pusese sarcina unirii organizațiilor marxiste în cadrul unui partid unic, cu un centru unic și cu program marxist.

Un rol deosebit de mare în îndeplinirea acestei sarcini au avut lucrările lui V. I. Lenin din anii 1895–1897. Ele au arătat țelurile imediate și țelurile finale ale luptei prole-

www.dacoromanica.ro

tariatului, au pus în fața social-democraților ruși sarcini concrete și au constituit o armă teoretică în lupta împotriva narodnicismului, care în perioada aceea continua să fie un serios obstacol ideologic în calea mișcării social-democrate.

O serie de lucrări incluse în volum sînt consacrate elaborării sarcinilor programatice, tactice și organizatorice ale marxiștilor ruși. Din acestea fac parte : „Proiect de program al partidului social-democrat și explicarea programului", „Sarcinile social-democraților ruși" și „La ce moștenire renunțăm ?".

O parte importantă din acest volum este formată de lucrările în care Lenin se adresează cititorului de masă din rîndurile muncitorimii : broșurile „Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici și uzine" și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici", foile volante „Către muncitorii și muncitoarele de la fabrica Thornton", „Guvernului țarist", articolul „La ce se gîndesc miniștrii noștri ?".

Locul central în volumul de față îl ocupă lucrările economice ale lui Lenin : „Cu privire la caracterizarea romantismului economic (Sismondi și sismondiștii noștri autohtoni)", „Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 în gubernia Perm și problemele generale ale industriei «meșteșugărești»", „Cîteva perle din proiectele utopice ale narodnicilor", „Gospodării liceale și licee de corecție" și „În legătură cu o notă de ziar". În aceste lucrări Lenin combate teoriile narodnice mic-burgheze, care negau posibilitatea dezvoltării capitalismului în Rusia, și, pe baza unui bogat material faptic, demonstrează că Rusia merge pe calea capitalistă.

Volumul începe cu articolul-necrolog „Friedrich Engels", scris în toamna anului 1895. În acest articol Lenin face o caracterizare profundă și multilaterală a lui F. Engels, arătînd că, după Marx, el a fost cel mai de seamă dascăl al proletariatului și că întreaga lui viață a fost strîns legată de lupta clasei muncitoare. Într-o scurtă descriere a vieții și activității lui F. Engels, Lenin subliniază însemnătatea scrierilor lui și relevă marea prietenie dintre Marx și Engels. Expunînd ideile fundamentale ale marxismului, Lenin arată că conducătorii proletariatului – Marx și Engels – au urmărit cu simpatie lupta eroică a revoluționarilor ruși ; ei considerau că o sarcină imediată și foarte importantă a social-democra-

www.dacoromanica.ro

ției ruse este cucerirea libertății politice, prevăzînd importanța uriașă pe care o Rusie revoluționară liberă o va avea pentru desfășurarea cu succes a mișcării revoluționare în Apus.

Aplicînd și dezvoltînd în mod creator marxismul, Lenin elaborează sarcinile programatice ale social-democraților ruși. La sfîrșitul anului 1895, în timp ce se afla în închisoare, el scrie primul său „Proiect de program" al partidului social-democrat, iar în vara anului 1896 „Explicarea programului", în care lămurește sensul și importanța principalelor puncte din program. Aceste lucrări se tipăresc în volum ca o lucrare unitară sub titlul : „Proiect de program al partidului social-democrat și explicarea programului". În această lucrare Lenin analizează dezvoltarea capitalismului în Rusia și indică țelurile și sarcinile fundamentale ale luptei de clasă a proletariatului. Încă în primul său proiect de program, el formulează scopul final al proletariatului : cucerirea puterii politice, desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție și crearea societății socialiste. „Proiectul de program" conține de asemenea revendicările practice ale social-democrației : revendicările privitoare la unele prefaceri în viața de stat, revendicările clasei muncitoare și revendicările țărănimii.

În broșura „Sarcinile social-democraților ruși", scrisă în deportare, în Siberia, la sfîrșitul anului 1897, Lenin a generalizat experiența activității „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg și a fundamentat programul politic și tactica social-democraților ruși. Relevînd legătura indisolubilă dintre activitatea socialistă a social-democraților ruși (propagarea socialismului științific și lupta pentru instaurarea societății socialiste) și activitatea lor democratică (propagarea ideilor democratice și lupta împotriva țarismului), el a arătat în același timp deosebirea esențială care există între ele.

Demascînd tactica complotistă a narodovolților, Lenin a arătat că lupta împotriva absolutismului trebuie să fie dusă nu de grupuri de complotiști, ci de un partid revoluționar marxist care să se sprijine pe mișcarea muncitorească. În broșura „Sarcinile social-democraților ruși", Lenin a subliniat importanța uriașă a teoriei revoluționare în lupta de elibe-

www.dacoromanica.ro

rare a proletariatului și a formulat pentru prima oară cunoscuta sa teză : „Fără teorie revoluționară nu poate exista nici mișcare revoluționară..." (volumul de față, pag. 455), teză dezvoltată pe larg în cartea „Ce-i de făcut ?". În încheierea broșurii, Lenin adresează tuturor muncitorilor înaintați, tuturor cercurilor și grupurilor social-democrate chemarea de a se uni într-un partid marxist unic.

În volumul de față, broșura „Sarcinile social-democraților ruși" se tipărește împreună cu cele două prefețe scrise de Lenin în 1902 și 1905 la edițiile a doua și a treia ale broșurii. În aceste prefețe Lenin subliniază că broșura nu face decît să schițeze în linii generale sarcinile social-democraților ruși. Caracterizînd dezvoltarea social-democrației, Lenin arată cum s-au schimbat în decursul timpului sarcinile ei concrete.

Broșurile și foile volante incluse în acest volum constituie un model de literatură agitatorică marxistă, fiind accesibile și cititorului celui mai puțin pregătit. Cu multă plăcere și tragere de inimă scria Lenin pentru muncitori. „Nimic nu mi-am dorit atît, la nimic n-am visat atît ca la posibilitatea de a scrie pentru muncitori" (Opere, ed. a 4-a, vol. 34, pag. 4) *. Legînd faptele concrete din viața fabricilor de întreaga orînduire socială din Rusia, el trezea conștiința politică a clasei muncitoare. În aceste lucrări, Lenin arăta lipsa de drepturi a proletariatului, crunta exploatare la care îl supuneau capitaliștii, mizeria și asuprirea maselor muncitoare în Rusia țaristă și trasa căile de luptă a clasei muncitoare pentru eliberarea ei. Broșura „Explicarea legii amenzilor", apărută la sfîrșitul anului 1895, îi învăța pe muncitori cum trebuie să lupte împotriva fabricanților și îi chema să se unească în vederea luptei revoluționare împotriva capitaliștilor și absolutismului țarist. Foaia volantă „Către muncitorii și muncitoarele de la fabrica Thornton", scrisă în noiembrie 1895 în legătură cu greva țesătorilor de la fabrica Thornton, explica muncitorilor că „numai strîns uniți și prin eforturi comune" își pot îmbunătăți ei situația (volumul de față, pag. 70).

În noiembrie 1896, în timp ce se afla în închisoare, Lenin a scris foaia volantă „Guvernului țarist", în care se făcea

* Vezi și *V. I. Lenin*, Opere, vol. 34, E.S.P.L.P., 1958, pag. 5. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

aprecierea grevelor din 1895 și 1896 din Rusia și a atitudinii guvernului țarist față de ele. Tot în închisoare a fost scrisă și „Înștiințare către membrii «Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare» din Petersburg, trimisă în numele «bătrînilor»", care se publică pentru prima oară. Scopul „Înștiințării" era de a preveni pe membrii „Uniunii de luptă" rămași în libertate asupra activității provocatorului N. Mihailov, în urma denunțului căruia au fost arestați, în decembrie 1895, Lenin și un grup de „bătrîni", membri ai „Uniunii de luptă" din Petersburg.

Dintre lucrările economice incluse în volumul al 2-lea, cea mai importantă este lucrarea „Cu privire la caracterizarea romantismului economic", scrisă în primăvara anului 1897, în Siberia, unde Lenin se afla în deportare pe vremea aceea. Ea era îndreptată împotriva economistului elvețian Sismondi și adepților săi ruși, narodnicii V. V. (Voronțov V. P.), Nikolai-on (Danielson N. F.) și alții. Relevînd meritul lui Sismondi de a fi constatat existența unor contradicții în societatea capitalistă, Lenin a scos la iveală totodată caracterul utopic și reacționar al concepțiilor lui și a arătat că Sismondi a criticat capitalismul din punctul de vedere al micului burghez, idealizînd învechita organizare pe bresle a industriei și gospodăria țărănească patriarhală. Lenin a explicat că ideile lui Sismondi au fost folosite de narodnicii ruși pentru demonstrarea „caracterului specific" al dezvoltării Rusiei. Printre altele, narodnicii au împrumutat de la Sismondi teza greșită că în condițiile capitalismului se produce o restrîngere a pieței interne ca urmare a ruinării micilor producători. Comparînd concepțiile lui Sismondi cu concepțiile narodnicilor, Lenin a ajuns la concluzia că *„doctrina economică a narodnicilor nu este decît o varietate rusă a romantismului european"* (pag. 238). El a demascat încercările narodnicilor de a camufla esența mic-burgheză a concepțiilor lor cu recunoașterea pur verbală a teoriei economice a lui Marx și a făcut o analiză științifică a contradicțiilor reale ale capitalismului.

Într-o altă lucrare economică, intitulată „Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 în gubernia Perm și problemele generale ale industriei «meșteșugărești»" și scrisă în august-septembrie 1897, Lenin supune unei analize critice datele

www.dacoromanica.ro

recensămîntului meșteșugurilor din 1894/95, prelucrate de narodnicii din Perm în cartea „Studiu asupra stării industriei meșteșugărești din gubernia Perm". Lenin s-a ocupat de analiza acestei cărți pentru că starea industriei meșteșugărești din gubernia Perm era caracteristică pentru meșteșugurile din întreaga Rusie. El a criticat maniera subiectivă în care narodnicii interpretau materialele recensămîntului și a demascat încercările lor de a denatura realitatea cu ajutorul așa-ziselor date medii și de a demonstra că relațiile capitaliste nu ar pătrunde în industria meșteșugărească, că industria meșteșugărească s-ar deosebi de industria capitalistă. În mod concret, pe bază de fapte, a demonstrat Lenin pătrunderea capitalismului în industria meșteșugărească și diferențierea de clasă a meșteșugarilor provocată de această pătrundere. Materialele din această lucrare au fost folosite de V. I. Lenin în cartea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", care a desăvîrșit zdrobirea ideologică a narodnicismului.

În articolele „Gospodării liceale și licee de corecție" și „Cîteva perle din proiectele utopice ale narodnicilor" este supus unei critici temeinice și multilaterale proiectul de socializare a producției propus de narodnicul liberal S. N. Iujakov, proiect a cărui aplicare, susținea el, ar fi permis Rusiei să evite calea dezvoltării capitaliste. Lenin a relevat caracterul utopic și reacționar al proiectului lui Iujakov, care propunea înfăptuirea învățămîntului mediu obligatoriu în cadrul unor licee agricole în care elevii săraci să ramburseze prin muncă cheltuielile făcute cu instruirea lor. În articolul „În legătură cu o notă de ziar", scris în septembrie 1897, sînt de asemenea demascate proiectele economice utopice ale narodnicului liberal N. V. Levitski cu privire la asigurarea mutuală asupra vieții, obligatorie pentru întreaga populație țărănească.

Volumul al 2-lea se încheie cu articolul „La ce moștenire renunțăm ?", scris la sfîrșitul anului 1897. În acest articol Lenin definește atitudinea partidului proletar față de tradițiile revoluționare ale țării. Narodnicii, considerîndu-se depozitari ai moștenirii deceniului al 7-lea, susțineau că marxiștii ar rupe cu cele mai bune tradiții ale părții înaintate a societății ruse, cu „moștenirea" ei ideologică. Comparînd

www.dacoromanica.ro

concepțiile iluminiștilor ruși din deceniul al 7-lea cu cele ale narodnicilor și social-democraților, Lenin demonstrează că în realitate nu narodnicii, ci marxiștii sînt păstrătorii cei mai consecvenți ai moștenirii iluminiștilor revoluționari ruși, al căror reprezentant de seamă a fost N. G. Cernîșevski. Partidul marxist, arăta Lenin, este moștenitorul legitim al tuturor cuceririlor progresiste și al tradițiilor democrat-revoluționare ale popoarelor din Rusia. Or, a păstra moștenirea, spunea el, nu înseamnă să te limitezi numai la moștenirea căpătată ; trebuie să mergi mai departe, să stabilești în mod de sine stătător căile și mijloacele de luptă revoluționară.

În secțiunea „Materiale pregătitoare" au fost incluse în volumul de față „Schița unei prefețe la ediția a doua a broșurii «Sarcinile social-democraților ruși»" și „O variantă neterminată a prefeței la ediția a doua a broșurii «Sarcinile social-democraților ruși»", materiale care se publică pentru prima oară.

Institutul de marxism-leninism
de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

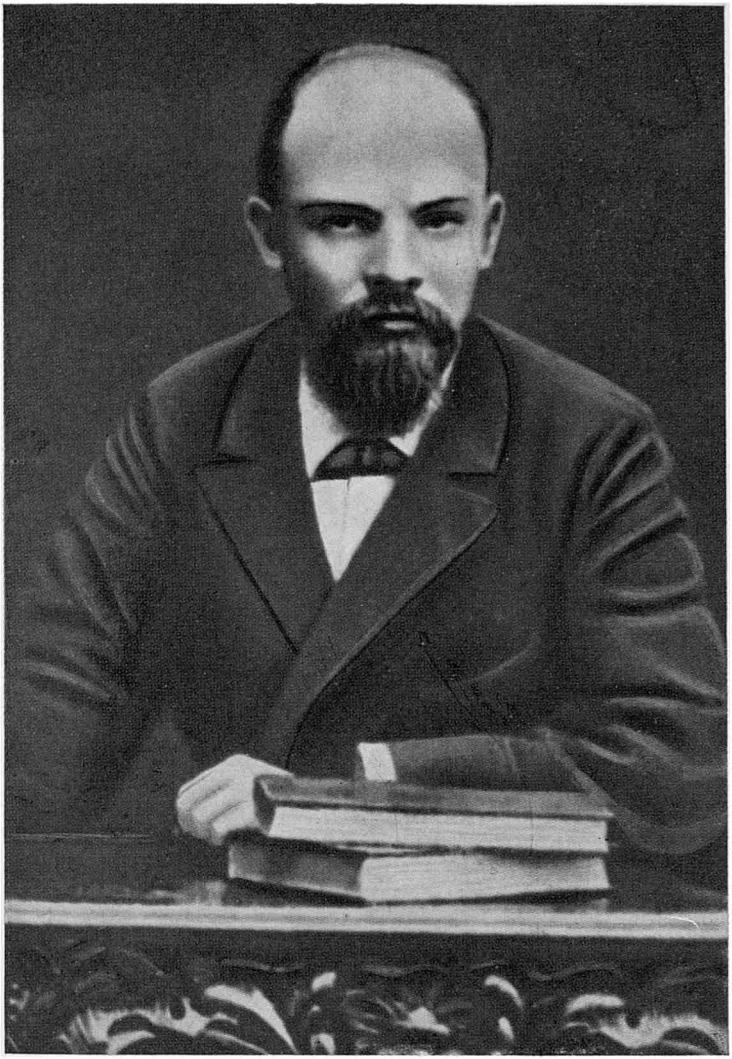

V. I. LENIN
1897

www.dacoromanica.ro

FRIEDRICH ENGELS [1]

Scris în toamna anului 1895

Publicat pentru prima oară în 1896, în culegerea „Rabotnik" nr. 1—2

Se tipăreşte după textul culegerii „Rabotnik"

www.dacoromanica.ro

ПРОЛЕТАРІИ ВСѢХЪ СТРАНЪ, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

РАБОТНИКЪ

№№ 1 и 2.

НЕПЕРІОДИЧЕСКІЙ СБОРНИКЪ

Съ портретомъ Фридриха Энгельса

Изданіе „Союза Русскихъ Соціальдемократовъ"

ЖЕНЕВА
Типографія „Союза Русскихъ Соціальдемократовъ".
1896

Coperta interioară a culegerii „Rabotnik",
în care a fost publicat pentru prima oară articolul-necrolog
al lui V. I. Lenin „Friedrich Engels". — 1896

www.dacoromanica.ro

Ce inimă a încetat să bată![2]
Ce făclie a gîndirii s-a stins.

La 5 august stil nou (24 iulie) 1895 a încetat din viață, la Londra, Friedrich Engels. După prietenul său Karl Marx (decedat în 1883), Engels a fost cel mai de seamă om de știință și dascăl al proletariatului contemporan din întreaga lume civilizată. Din ziua în care soarta a făcut ca drumul lui Karl Marx să se întîlnească cu acela al lui Friedrich Engels, opera vieții celor doi prieteni a devenit opera lor comună. De aceea, spre a putea înțelege ce a făcut Friedrich Engels pentru proletariat, trebuie să ne dăm limpede seama de însemnătatea învățăturii și activității lui Marx în dezvoltarea mișcării muncitorești contemporane. Marx și Engels au fost primii care au arătat că clasa muncitoare, cu revendicările ei, este un produs necesar al ordinii economice contemporane, care, o dată cu burghezia, creează și organizează în mod inevitabil proletariatul ; ei au arătat că nu încercările binevoitoare ale unor generoși, ci lupta de clasă a proletariatului organizat va izbăvi omenirea de calamitățile în care se zbate acum. Marx și Engels au fost primii care, în lucrările lor științifice, au demonstrat că socialismul nu este născocirea unor visători, ci scopul final și rezultatul necesar al dezvoltării forțelor de producție în societatea contemporană. Întreaga istorie scrisă de pînă acum a fost istoria luptei de clasă, succesiunea dominației și a victoriilor unor clase sociale asupra altora. Și lucrurile vor continua să meargă astfel pînă cînd vor dispărea bazele luptei de clasă și ale dominației de clasă : proprietatea privată și producția socială haotică. Interesele proletariatului reclamă desființarea acestor baze, și de aceea împotriva lor trebuie îndreptată lupta de clasă

www.dacoromanica.ro

conştientă a muncitorilor organizaţi. Iar orice luptă de clasă este o luptă politică.

Aceste concepţii ale lui Marx şi Engels au fost însuşite acum de întregul proletariat care luptă pentru eliberarea sa. Dar în anii de după 1840, cînd cei doi prieteni au început să activeze pe tărîmul literaturii socialiste şi să participe la mişcările sociale din vremea lor, aceste concepţii reprezentau ceva cu totul nou. Pe vremea aceea erau mulţi oameni, cu şi fără talent, cinstiţi şi necinstiţi, care, antrenaţi în lupta pentru libertate politică, împotriva puterii absolute a regilor, poliţiei şi popilor, nu vedeau antagonismul dintre interesele burgheziei şi cele ale proletariatului. Aceşti oameni nici nu admiteau ideea că muncitorii ar putea acţiona ca o forţă socială de sine stătătoare. Pe de altă parte, existau mulţi visători, adesea geniali, care credeau că nu trebuie decît să-i convingi pe cîrmuitori, să convingi clasele dominante că orînduirea socială contemporană este nedreaptă, şi atunci va putea fi lesne întronată pacea şi prosperitatea generală pe pămînt. Ei visau să ajungă la socialism fără luptă. În sfîrşit, mai toţi socialiştii de atunci şi în general prietenii clasei muncitoare nu vedeau în proletariat decît o *plagă* şi constatau cu groază că o dată cu creşterea industriei creşte şi această plagă. De aceea cu toţii se gîndeau cum ar putea fi oprită dezvoltarea industriei şi a proletariatului, cum ar putea fi oprită „roata istoriei". În opoziţie cu teama generală pe care o inspira dezvoltarea proletariatului, Marx şi Engels şi-au pus toate speranţele în creşterea necontenită a proletariatului. Cu cît proletarii vor fi mai numeroşi, cu atît mai mare va fi forţa lor ca clasă revoluţionară, cu atît socialismul va fi mai aproape şi mai posibil. În puţine cuvinte, meritele lui Marx şi Engels în faţa clasei muncitoare pot fi exprimate astfel : ei au învăţat clasa muncitoare să se cunoască pe sine şi să dobîndească conştiinţă de sine, iar în locul visurilor au pus ştiinţa.

Iată de ce numele şi viaţa lui Engels trebuie să fie cunoscute de fiecare muncitor, iată de ce se cuvine ca în culegerea noastră, care, ca şi toate publicaţiile noastre, are ca scop trezirea conştiinţei de clasă a muncitorilor ruşi, să descriem pe scurt viaţa şi activitatea lui Friedrich Engels, unul dintre cei doi mari dascăli ai proletariatului contemporan.

www.dacoromanica.ro

Engels s-a născut în 1820, la Barmen, în provincia renană a regatului prusian. Tatăl său era fabricant. În 1838, din motive de ordin familial, Engels a fost nevoit să părăsească băncile liceului fără să-l fi terminat și să intre funcționar la o casă de comerț din Bremen. Îndeletnicirile comerciale nu l-au împiedicat pe Engels să-și îmbogățească cunoștințele științifice și politice. Încă de pe băncile liceului, el s-a pătruns de ură împotriva absolutismului și a samavolniciei birocraților. Studiul filozofiei l-a dus și mai departe. În filozofia germană domnea pe vremea aceea doctrina lui Hegel, și Engels deveni adeptul ei. Deși Hegel însuși fusese un admirator al statului prusian absolutist, în serviciul căruia a funcționat în calitate de profesor la Universitatea din Berlin, *doctrina* lui Hegel era o doctrină revoluționară. Încrederea lui Hegel în rațiunea umană și în drepturile ei, precum și teza fundamentală a filozofiei hegeliene că în univers are loc un proces permanent de schimbare și dezvoltare au făcut ca acei discipoli ai filozofului berlinez care nu voiau să se împace cu realitatea să ajungă la ideea că și lupta împotriva acestei realități, împotriva nedreptății existente și răului care domnește în lume, își are rădăcina în legea universală a dezvoltării veșnice. Dacă totul se dezvoltă, dacă unele instituții sînt înlocuite prin altele, atunci de ce să dăinuie veșnic absolutismul regelui Prusiei sau al țarului Rusiei, îmbogățirea unei minorități infime pe seama majorității imense, dominația burgheziei asupra poporului ? Filozofia lui Hegel vorbea despre dezvoltarea spiritului și a ideilor, era o filozofie *idealistă.* Ea deducea din dezvoltarea spiritului dezvoltarea naturii, a omului și a relațiilor dintre oameni, a relațiilor sociale. Reținînd ideea lui Hegel cu privire la procesul veșnic al dezvoltării *, Marx și Engels au înlăturat concepția idealistă, bazată pe idei preconcepute ; cercetînd fenomenele vieții, ei s-au convins că nu dezvoltarea spiritului explică dezvoltarea naturii, ci, dimpotrivă, explicarea spiritului trebuie căutată în natură, în materie... În opoziție cu Hegel și cu ceilalți hegelieni, Marx

* Marx și Engels au arătat în repetate rînduri că, în ceea ce privește dezvoltarea lor intelectuală, ei datorează mult marilor filozofi germani, și în special lui Hegel. „Fără filozofia germană — spune Engels — n-ar fi existat nici socialismul științific".

www.dacoromanica.ro

şi Engels au fost materialişti. Privind universul şi omenirea prin prisma materialismului, ei au văzut că, după cum la baza tuturor fenomenelor naturii stau cauze materiale, tot astfel dezvoltarea societăţii omeneşti este determinată de dezvoltarea unor forţe materiale, a forţelor de producţie. De dezvoltarea forţelor de producţie depind relaţiile care se statornicesc între oameni în producţia obiectelor necesare satisfacerii nevoilor omului. În aceste relaţii trebuie căutată explicarea tuturor fenomenelor vieţii sociale, a năzuinţelor, ideilor şi legilor omeneşti. Dezvoltarea forţelor de producţie creează relaţii sociale bazate pe proprietatea privată, dar în prezent vedem că aceeaşi dezvoltare a forţelor de producţie răpeşte majorităţii proprietatea şi o concentrează în mîinile unei minorităţi infime. Ea desfiinţează proprietatea, baza ordinii sociale contemporane ; ea însăşi tinde spre acelaşi ţel pe care şi l-au propus socialiştii. Socialiştii trebuie doar să-şi dea seama care forţă socială, în virtutea situaţiei ei în societatea contemporană, este interesată în înfăptuirea socialismului şi să imprime acestei forţe conştiinţa intereselor şi a misiunii ei istorice. Această forţă este proletariatul. Pe acesta Engels a ajuns să-l cunoască în Anglia, în centrul industriei engleze, la Manchester, unde se mutase în 1842, intrînd în serviciul casei de comerţ la care era asociat tatăl său. Engels nu se limita să stea în birourile fabricii ; el cutreiera cartierele murdare în care se adăposteau muncitorii şi a văzut cu propriii săi ochi mizeria şi suferinţele lor. Dar, nemulţumindu-se cu constatările sale personale, el a citit tot ce s-a scris pînă la el cu privire la situaţia clasei muncitoare din Anglia şi a studiat cu cea mai mare atenţie toate documentele oficiale care-i erau accesibile. Rodul acestor studii şi constatări a fost cartea „Situaţia clasei muncitoare din Anglia“ [4], apărută în 1845. Am arătat mai sus în ce constă principalul merit al lui Engels ca autor al „Situaţiei clasei muncitoare din Anglia“. Şi pînă la Engels s-au găsit foarte mulţi care să descrie suferinţele proletariatului, arătînd că trebuie ajutat. Dar Engels a fost *primul* care a spus că proletariatul *nu este numai* o clasă care suferă ; că tocmai ruşinoasa situaţie economică în care se află proletariatul îl împinge în mod irezistibil înainte şi-l determină să lupte pentru eliberarea sa definitivă. Iar proletariatul care

www.dacoromanica.ro

luptă *se va ajuta singur*. Mişcarea politică a clasei muncitoare va face ca muncitorii să ajungă în mod necesar la conştiinţa faptului că ei nu au altă ieşire decît socialismul. Pe de altă parte, socialismul va deveni o forţă numai atunci cînd va ajunge să fie ţelul luptei *politice* a *clasei* muncitoare. Iată ideile fundamentale ale cărţii lui Engels despre situaţia clasei muncitoare din Anglia, idei care sînt acum un bun al întregului proletariat conştient, angajat pe calea luptei, dar care pe atunci erau cu totul noi. Aceste idei au fost expuse într-o carte captivantă, plină de cele mai autentice şi mai zguduitoare tablouri din viaţa de mizerie a proletariatului englez. Această carte a fost un cumplit rechizitoriu împotriva capitalismului şi a burgheziei. Ea a produs o impresie foarte puternică. Cartea lui Engels a început să fie citată pretutindeni ca una care oglindeşte în modul cel mai veridic situaţia proletariatului contemporan. Şi, într-adevăr, nici pînă în 1845 şi nici mai tîrziu n-a mai apărut o descriere atît de vie şi de veridică a vieţii de mizerie a clasei muncitoare.

Engels a devenit socialist abia în Anglia. La Manchester el a venit în contact cu militanţii mişcării muncitoreşti engleze din acea vreme şi a început să colaboreze la diverse publicaţii socialiste engleze. În 1844, pe cînd se întorcea în Germania, el s-a oprit la Paris, unde a făcut cunoştinţă cu Marx, cu care intrase în corespondenţă încă mai înainte. La Paris, sub influenţa socialiştilor francezi şi a vieţii din Franţa, Marx devenise şi el socialist. Aici cei doi prieteni au scris împreună cartea „Sfînta familie, sau critica criticii critice“ [5]. În această carte, care a apărut cu un an înaintea „Situaţiei clasei muncitoare din Anglia“ şi care în cea mai mare parte a fost scrisă de Marx, au fost puse bazele socialismului materialist revoluţionar, ale cărui idei principale le-am expus mai sus. „Sfînta familie“ este o denumire ironică dată filozofilor fraţii Bauer şi adepţilor lor. Aceşti domni propovăduiau o critică care se considera mai presus de orice realitate, mai presus de partide şi de politică, care nega orice activitate practică şi care nu făcea decît să contemple „în mod critic“ lumea înconjurătoare şi evenimentele care au loc în ea. Domnii Bauer priveau de sus proletariatul, văzînd în el o masă necritică. Marx şi Engels s-au ridicat cu hotărîre împotriva acestui curent absurd şi dăunător. În numele personalităţii umane reale, în numele

www.dacoromanica.ro

muncitorului, călcat în picioare de clasele dominante şi de stat, ei proclamă, în locul contemplării, lupta pentru o mai bună orînduire a societăţii. Forţa capabilă să ducă o asemenea luptă şi avînd interesul s-o ducă, ei o văd, firește, în proletariat. Încă înainte de „Sfînta familie", Engels a publicat în „Revista franco-germană" [6] a lui Marx şi Ruge o lucrare intitulată „Schiţa unei critici a economiei politice" [7], în care a analizat, din punctul de vedere al socialismului, fenomenele principale ale ordinii economice contemporane, arătînd că ele constituie consecinţe necesare ale dominaţiei proprietăţii private. Contactul cu Engels a contribuit incontestabil ca Marx să se decidă să studieze economia politică, ştiinţa în care lucrările sale au produs o adevărată revoluţie.

Din 1845 pînă în 1847 Engels a stat la Bruxelles şi la Paris, îmbinînd studiile ştiinţifice cu activitatea practică în mijlocul muncitorilor germani din aceste oraşe. Aici, Marx şi Engels au înnodat legături cu organizaţia secretă germană „Liga comuniştilor" [8], care i-a însărcinat să expună principiile fundamentale ale socialismului elaborat de ei. Astfel s-a născut celebrul „Manifest al Partidului Comunist" al lui Marx şi Engels, publicat în 1848. Această cărticică valorează cît volume întregi : spiritul ei animă şi călăuzeşte pînă în ziua de azi întregul proletariat organizat şi luptător al lumii civilizate.

Revoluţia din 1848, care a izbucnit întîi în Franţa şi apoi s-a extins şi în alte ţări vest-europene, i-a adus pe Marx şi pe Engels în patrie. Aici, în Prusia renană, ei au condus ziarul democrat „Noua gazetă renană" [9], care apărea la Colonia. Cei doi prieteni au fost sufletul tuturor aspiraţiilor democrat-revoluţionare în Prusia renană. Cît timp a existat cea mai mică posibilitate, ei au luptat în apărarea intereselor poporului şi ale libertăţii împotriva forţelor reacţionare. După cum se ştie, reacţiunea a învins. „Noua gazetă renană" a fost interzisă. Marx, care în timpul cît trăise în străinătate ca emigrant pierduse cetăţenia prusiană, a fost expulzat, iar Engels a participat la insurecţia armată a poporului, a luat parte la trei bătălii pentru libertate, iar după înfrîngerea răsculaţilor s-a refugiat în Elveţia şi de acolo la Londra.

La Londra s-a stabilit şi Marx. Engels redeveni curînd funcţionar, iar ulterior şi asociat al casei comerciale din Manchester

www.dacoromanica.ro

în serviciul căreia se aflase în primii ani de după 1840. Pînă în 1870 el a locuit la Manchester, iar Marx la Londra, ceea ce nu i-a împiedicat însă să fie în cel mai strîns contact spiritual : îşi scriau aproape zilnic. În această corespondenţă, cei doi prieteni făceau un schimb reciproc de păreri şi de cunoştinţe, continuînd să elaboreze în comun socialismul ştiinţific. În 1870 Engels s-a mutat la Londra, şi pînă la 1883, cînd a încetat din viaţă Marx, a continuat viaţa lor spirituală comună, plină de muncă încordată. Roadele acestei munci au fost – din partea lui Marx – „Capitalul", cea mai monumentală operă de economie politică a secolului nostru, iar din partea lui Engels – o serie întreagă de lucrări de proporţii mai mari sau mai reduse. Marx s-a ocupat cu analiza fenomenelor complexe ale economiei capitaliste. În lucrări scrise la un nivel destul de accesibil şi avînd adeseori un caracter polemic, Engels a cercetat, în lumina concepţiei materialiste a istoriei şi a teoriei economice a lui Marx, cele mai generale probleme ale ştiinţei şi diferite fenomene din domeniul trecutului şi al prezentului. Dintre aceste lucrări ale lui Engels menţionăm : lucrarea polemică împotriva lui Dühring (în care sînt analizate probleme deosebit de importante din domeniul filozofiei, al ştiinţelor naturii şi al ştiinţelor sociale) *, „Originea familiei, a proprietăţii private şi a statului" [12] (tradusă în limba rusă şi editată la Petersburg, ed. a 3-a, 1895), „Ludwig Feuerbach" [13] (tradusă în limba rusă, cu adnotări, de G. Plehanov, Geneva, 1892), un articol asupra politicii externe a guvernului rus (tradus în limba rusă şi publicat în numerele 1 şi 2 ale revistei „Soţial-Demokrat" [14], care apărea la Geneva), articole remarcabile în legătură cu problema locuinţelor [15], în sfîrşit două articole mici, dar foarte valoroase, despre dezvoltarea economică a Rusiei („Friedrich Engels despre Rusia", trad. în limba rusă de V. I. Zasulici, Geneva, 1894) [16]. Marx a murit înainte de a fi reuşit să dea o formă definitivă monumentalei sale opere, consacrată cercetării capitalului. În ciornă însă ea era gata ; de aceea, după moartea prietenului

* Este o carte extrem de bogată în conţinut şi foarte instructivă [10]. Din păcate, în limba rusă s-a tradus din ea doar o parte redusă, conţinînd o schiţă istorică a dezvoltării socialismului („Dezvoltarea socialismului ştiinţific" [11], ed. a 2-a, Geneva, 1892).

www.dacoromanica.ro

său, Engels a luat asupra sa greaua muncă de a pregăti pentru tipar şi de a publica volumele al II-lea şi al III-lea ale „Capitalului". În 1885 el a publicat volumul al II-lea, iar în 1894 volumul al III-lea (el nu a mai avut timp să pregătească pentru tipar şi volumul al IV-lea [17]). Pregătirea pentru tipar a acestor două volume a necesitat foarte multă muncă. Socialdemocratul austriac Adler a remarcat pe bună dreptate că, prin publicarea volumelor al II-lea şi al III-lea ale „Capitalului", Engels a ridicat genialului său prieten un monument măreţ, pe care, fără să vrea, a încrustat cu litere de neşters propriul său nume. Într-adevăr, aceste două volume ale „Capitalului" sînt opera amîndurora, a lui Marx şi Engels. Străvechi legende ne vorbesc despre emoţionante exemple de prietenie. Proletariatul european poate să spună că ştiinţa lui a fost creată de doi savanţi şi luptători ale căror legături întrec cele mai emoţionante legende antice despre prietenie între oameni. Engels i-a dat întotdeauna – şi, în general, pe bună dreptate – întîietate lui Marx. „Cît timp a trăit Marx – scria el unui vechi prieten – eu am fost vioara a doua" [18]. Dragostea lui pentru Marx în timpul vieţii acestuia şi venerarea memoriei lui după moarte nu cunoşteau margini. Acest luptător aspru şi acest gînditor sever ştia să iubească din toată inima.

După mişcarea din anii 1848–1849, aflîndu-se în exil, Marx şi Engels nu s-au ocupat numai cu ştiinţa. Marx a creat în 1864 „Asociaţia Internaţională a Muncitorilor" [19], pe care a condus-o 10 ani de-a rîndul. Engels a participat şi el îndeaproape la activitatea acestei asociaţii. Activitatea „Asociaţiei internaţionale", menită, în concepţia lui Marx, să reunească pe proletarii din toate ţările, a avut o mare însemnătate în dezvoltarea mişcării muncitoreşti. Dar nici după încetarea activităţii „Asociaţiei internaţionale" în deceniul al 8-lea rolul unificator al lui Marx şi Engels nu a luat sfîrşit. Dimpotrivă, se poate spune că însemnătatea lor ca conducători spirituali ai mişcării muncitoreşti a crescut mereu, pentru că mişcarea însăşi creştea necontenit. Rămas singur după moartea lui Marx, Engels a continuat să fie sfătuitorul şi conducătorul socialiştilor europeni. Lui i se adresau pentru sfaturi şi directive, în egală măsură, atît socialiştii germani, a căror forţă,

www.dacoromanica.ro

cu toate persecuțiile din partea stăpînirii, creștea rapid și necontenit, cît și reprezentanții țărilor înapoiate, de pildă spaniolii, romînii, rușii, care trebuiau să-și chibzuiască și să-și măsoare primii lor pași. Cu toții sorbeau din bogata comoară de cunoștințe și de experiență a bătrînului Engels.

Marx și Engels, care cunoșteau amîndoi limba rusă și citeau cărți rusești, au purtat un viu interes Rusiei, au urmărit cu simpatie mișcarea revoluționară rusă și au întreținut legături cu revoluționarii ruși. Amîndoi au devenit socialiști după ce mai înainte fuseseră *democrați,* și sentimentul democratic al *urii* împotriva samavolniciei politice era extrem de viu în inimile lor. Acest sentiment politic nemijlocit, îmbinat cu profunda înțelegere teoretică a legăturii dintre samavolnicia politică și asuprirea economică, precum și bogata lor experiență de viață, i-a făcut pe Marx și Engels să fie deosebit de sensibili tocmai sub raport *politic.* De aceea lupta eroică a unui mic mănunchi de revoluționari ruși împotriva puternicei cîrmuiri țariste a găsit în inimile acestor încercați revoluționari un ecou deosebit de viu. Dimpotrivă, tendința de a ignora, de dragul unor pretinse avantaje economice, sarcina cea mai imediată și mai importantă a socialiștilor ruși – cucerirea libertății politice – le părea în mod firesc suspectă și era chiar socotită de ei ca o trădare a marii cauze a revoluției sociale. „Eliberarea proletariatului trebuie să fie opera clasei muncitoare însăși" – iată ce ne învață neîncetat Marx și Engels [20]. Or, spre a putea lupta pentru emanciparea sa economică, proletariatul trebuie să-și cucerească anumite drepturi *politice.* Pe lîngă aceasta, atît Marx cît și Engels vedeau limpede că revoluția politică din Rusia va avea o însemnătate uriașă și pentru mișcarea muncitorească din Europa occidentală. Rusia absolutistă a fost întotdeauna un reazem al întregii reacțiuni europene. Situația internațională deosebit de avantajoasă în care a fost pusă Rusia de războiul din 1870, care a instaurat pentru mult timp discordia între Germania și Franța, n-a făcut, desigur, decît să sporească însemnătatea Rusiei țariste ca forță reacționară. Numai o Rusie liberă, care nu va trebui nici să asuprească pe polonezi, finlandezi, germani, armeni și alte popoare mici, nici să asmută în permanență Franța și Germania una împotriva celeilalte, va permite Europei contemporane să

www.dacoromanica.ro

respire uşurată de povara pregătirilor de război, va slăbi poziţiile tuturor elementelor reacţionare din Europa şi va spori forţa clasei muncitoare din Europa. De aceea Engels dorea cu ardoare, şi din punctul de vedere al succeselor mişcării muncitoreşti din Occident, înscăunarea libertăţii politice în Rusia. În persoana lui Engels, revoluţionarii ruşi au pierdut pe cel mai bun prieten al lor.

Veşnică fie amintirea lui Friedrich Engels, marele luptător şi dascăl al proletariatului !

www.dacoromanica.ro

EXPLICAREA LEGII AMENZILOR APLICABILE MUNCITORILOR DIN FABRICI ŞI UZINE [21]

Scris în toamna anului 1895

Publicat pentru întîia oară, în broşură, în 1895 la Petersburg

Se tipăreşte după textul broşurii editate în 1895, confruntat cu ediţia din 1897

www.dacoromanica.ro

ОБЪЯСНЕНІЕ

ЗАКОНА

О

ШТРАФАХЪ, ВЗИМАЕМЫХЪ

СЪ

рабочихъ на фабрикахъ и заводахъ.

ХЕРСОНЪ.
Типографія К. П. Субботина, Екатерин. ул. д. Калинкина.
1895.

Coperta interioară a broşurii lui V. I. Lenin „Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici şi uzine" — 1895

www.dacoromanica.ro

I

CE SÎNT AMENZILE ?

Dacă l-am întreba pe un muncitor : ştii ce sînt amenzile ? – întrebarea noastră i s-ar părea, probabil, destul de ciudată. Cum să nu ştie el ce sînt amenzile, din moment ce este în permanenţă nevoit să le plătească ? Ce rost are o asemenea întrebare ?

Dar numai în aparenţă nu-şi are rost o asemenea întrebare. În realitate însă, cei mai mulţi dintre muncitori n-au o idee exactă despre amenzi.

De obicei se crede că amenda înseamnă despăgubirea patronului pentru o pagubă pricinuită de muncitor. – O asemenea părere este greşită. – Amenda şi despăgubirea sînt două lucruri diferite. Dacă un muncitor a provocat o pagubă unui alt muncitor (bunăoară i-a stricat o stofă), acesta poate să-i pretindă o despăgubire, dar nu-l poate amenda. Tot aşa, dacă un fabricant provoacă o pagubă unui alt fabricant (de pildă nu-i livrează la timp marfa), acesta poate să-i ceară o despăgubire, dar nu-l poate amenda. – Poţi cere despăgubiri numai cuiva care-ţi este egal, în timp ce poţi amenda numai pe un om în subordine. De aceea despăgubirile trebuie cerute pe cale judiciară, în timp ce amenzile se aplică de către patron fără nici o judecată. Amenda se aplică uneori şi în cazurile cînd patronul n-a suferit nici o pagubă : de pildă amenda pentru fumat. Amenda este o sancţiune, şi nu o despăgubire. Dacă, în timp ce fuma, un muncitor, să zicem, a scăpat ţigara din mînă şi a ars stofa patronului, acesta nu numai că-l va amenda pentru că a fumat, dar îi va pune, în plus, la

www.dacoromanica.ro

socoteală şi valoarea stofei arse. Acest exemplu ne arată limpede care e deosebirea dintre amendă şi despăgubire.

Rostul amenzilor nu este acela de a repara pagubele pricinuite, ci de a crea o disciplină, adică de a-i face pe muncitori să se supună patronului, să execute ordinele lui, să asculte de el în timpul lucrului. – Legea amenzilor tocmai aşa şi spune : amenda este „o sancţiune bănească, aplicată în vederea menţinerii ordinii prin propria autoritate a directorilor de fabrică". Şi, de aceea, mărimea amenzii nu depinde de mărimea pagubei, ci de gradul de neglijenţă a muncitorului : ea este cu atît mai mare, cu cît este mai mare neglijenţa şi nesupunerea lui faţă de patron, încălcarea regulilor stabilite de acesta. Dacă cineva se duce să muncească la stăpîn, atunci se înţelege că devine un om dependent ; el trebuie să asculte de stăpîn, iar acesta poate să-l pedepsească. – Ţăranii iobagi munceau pentru moşieri, şi moşierii îi pedepseau. – Muncitorii muncesc pentru capitalişti, şi capitaliştii îi pedepsesc. – Toată deosebirea constă în aceea că înainte omul dependent era bătut cu parul, pe cînd astăzi este lovit la pungă.

Cele spuse pînă aici vor întîmpina, poate, unele obiecţii : ni se va spune, bunăoară, că munca în comun a unui mare număr de muncitori într-o fabrică sau într-o uzină nu este posibilă fără disciplină : că în orice muncă este nevoie de ordine ; că e absolut necesară supravegherea acestei ordini, ca şi pedepsirea celor care o încalcă. De aceea, ni se va spune, amenzile se aplică nu pentru că muncitorii sînt nişte oameni dependenţi, ci pentru că munca în comun are nevoie de ordine.

Această obiecţie este cu totul neîntemeiată, deşi la prima vedere ea ne-ar putea induce în eroare. Asemenea obiecţie ridică numai cei ce vor să ascundă muncitorilor starea lor de dependenţă. Ordinea este într-adevăr necesară în orice muncă făcută în comun. Dar este oare necesar ca oamenii care muncesc să depindă de bunul plac al fabricanţilor, adică al unor oameni care nu muncesc şi care sînt puternici numai pentru că au acaparat toate maşinile, uneltele şi materialele ? Munca în comun nu este posibilă fără ordine, fără respectarea acestei ordini de către toţi ; dar munca în comun este posibilă şi fără ca muncitorii să fie subordonaţi faţă de proprietarii de fabrici şi uzine. Munca în comun cere într-adevăr ca ordinea să fie supravegheată, dar ea nu cere cîtuşi de puţin ca dreptul de a

www.dacoromanica.ro

supraveghea pe alţii să revină întotdeauna aceluia care personal nu munceşte, ci trăieşte din munca altora. – De aici se poate vedea că existenţa amenzilor nu se datoreşte faptului că oamenii lucrează în comun, ci faptului că în actualele rînduieli capitaliste întregul popor muncitor este lipsit de orice proprietate, toate maşinile, uneltele, materiile prime, pămîntul şi grînele aflîndu-se în mîinile bogătaşilor. Muncitorii trebuie să se vîndă acestora ca să nu moară de foame. Iar după ce s-au vîndut, ei sînt, bineînţeles, obligaţi să li se supună şi să suporte pedepsele aplicate de ei.

Acest lucru trebuie să-l vadă limpede orice muncitor care vrea să înţeleagă ce este amenda. Trebuie ştiut acest lucru pentru a putea combate părerea curentă (şi foarte greşită) că amenzile sînt necesare pentru că fără ele ar fi imposibilă munca în comun. Trebuie ştiut acest lucru pentru a putea explica fiecărui muncitor prin ce se deosebeşte amenda de despăgubire şi de ce amenzile exprimă starea de dependenţă a muncitorilor, subordonarea lor faţă de capitalişti.

II

CUM SE APLICAU AMENZILE ÎNAINTE ŞI CE A DETERMINAT APARIŢIA NOILOR LEGI ALE AMENZILOR?

Legile amenzilor sînt de dată recentă : ele există doar de nouă ani. Pînă în anul 1886 n-au existat de loc asemenea legi. – Fabricanţii puteau să aplice amenzi pentru tot ce voiau şi oricît de multe voiau. Ei încasau pe atunci amenzi în proporţii scandaloase şi realizau din ele venituri enorme. – Amenzile se aplicau uneori pur şi simplu „după cum găsea de cuviinţă patronul", fără a se arăta măcar cauza amendării. – Ele se ridicau uneori *pînă la jumătate din salariu,* astfel că din fiecare rublă cîştigată muncitorul dădea înapoi patronului 50 de copeici sub formă de amenzi. – Erau cazuri cînd, în afară de amenzi, se aplicau şi alte penalităţi ; de pildă 10 ruble pentru părăsirea fabricii. Ori de cîte ori treburile fabricantului mergeau prost, nimic nu-l oprea să scadă salariile, cu toată învoiala stabilită. – El îi obliga pe maiştri să fie mai severi la aplicarea amenzilor şi la recepţionarea pro-

www.dacoromanica.ro

duselor : rezultatul era acelaşi ca şi în cazul cînd muncitorului i s-ar fi redus salariul.

Multă vreme au răbdat muncitorii toate aceste împilări, dar, pe măsură ce se dezvoltau marile fabrici şi uzine, şi mai ales ţesătoriile, înlăturînd micile întreprinderi şi pe ţesătorii manuali, revolta muncitorilor împotriva samavolniciei şi împilărilor devenea tot mai puternică. Acum vreo zece ani, în afacerile negustorilor şi fabricanţilor s-a produs o *perturbare*, o aşa-zisă criză : marfa nu se vindea ; fabricanţii aveau pierderi şi au început să recurgă tot mai des la amenzi. Muncitorii, care şi aşa cîştigau destul de puţin, n-au mai putut îndura noile împilări, şi astfel în guberniile Moscova, Vladimir şi Iaroslavl au început să se producă, în anii 1885–1886, tulburări muncitoreşti. Scoşi din răbdări, muncitorii încetau lucrul şi se răzbunau crunt pe cei ce-i împilau ; ei distrugeau clădirile fabricilor şi maşinile, dîndu-le uneori foc, luau la bătaie pe cei din administraţie etc.

Dintre toate aceste greve, deosebit de remarcabilă este aceea de la cunoscuta fabrică de textile din Nikolskoe, a lui Timofei Savvici Morozov (din tîrgul Nikolskoe, de lîngă gara Orehovo de pe linia ferată Moscova – Nijni-Novgorod). Din 1882, Morozov a început să reducă salariile, şi pînă în 1884 au fost operate cinci reduceri. În acelaşi timp amenzile au devenit din ce în ce mai aspre : pe întreaga fabrică ele reprezentau aproape un sfert din salariu (24 de copeici de fiecare rublă cîştigată), iar la unii muncitori ele ajungeau cîteodată pînă la jumătate din salariu. Ca să ascundă aceste amenzi scandaloase, în ultimul an de dinaintea devastării administraţia proceda în felul următor : muncitorii la care amenzile se ridicau pînă la jumătate din cîştig erau obligaţi să ceară ei înşişi să fie concediaţi, iar după aceea puteau să intre din nou la lucru, chiar în aceeaşi zi, şi să capete noi cărţulii de plată. Pe această cale, cărţuliile în care se adunau amenzi prea mari erau distruse. – În caz de lipsă nemotivată de la lucru se scădeau 3 zile pentru o zi lipsă, pentru fumat se aplicau de fiecare dată amenzi de 3, 4 şi 5 ruble. Scoşi din răbdări, la 7 ianuarie 1885 muncitorii au încetat lucrul şi timp de cîteva zile au devastat prăvălia de pe lîngă fabrică, locuinţa maistrului Şorin şi alte cîteva clădiri ale fabricii. Această revoltă înfricoşătoare a vreo 10.000 de muncitori

www.dacoromanica.ro

(din cei 11.000 care lucrează la această fabrică) a speriat serios guvernul : la Orehovo-Zuevo au fost aduse de îndată trupe şi au venit guvernatorul, un procuror din Vladimir şi unul din Moscova. – În timpul tratativelor cu greviştii, din rîndul mulţimii au fost transmise direcţiei „condiţiile, întocmite chiar de muncitori" [22], prin care aceştia cereau să li se restituie amenzile încasate cu începere de la paştele anului 1884, iar pe viitor amenzile să nu depăşească 5% din salariu, adică să nu reprezinte mai mult de 5 copeici de fiecare rublă cîştigată, şi pentru o zi lipsă nemotivată să nu li se reţină mai mult de 1 rublă. În afară de aceasta, muncitorii au cerut să se revină la salariile din 1881–1882 ; ei au mai cerut ca patronul să le plătească pentru zilele cînd nu se lucrează din vina lui, ca pentru concediere să se dea un preaviz de 15 zile, iar recepţionarea mărfii să se facă în prezenţa unor martori aleşi din rîndul muncitorilor etc.

Această grevă uriaşă a produs o impresie deosebit de puternică asupra guvernului, care a putut vedea că, atunci cînd acţionează laolaltă, muncitorii reprezintă o forţă de temut, mai ales cînd masa celor ce acţionează în comun îşi formulează în mod direct revendicările. Fabricanţii au simţit şi ei forţa muncitorilor şi au devenit mai prudenţi. – De pildă, într-o corespondenţă din Orehovo-Zuevo publicată în ziarul „Novoe Vremea" [23] se spunea : „Însemnătatea devastărilor din anul trecut (adică a acelora care s-au produs în ianuarie 1885 la «Morozov») este că au schimbat dintr-o dată vechile rînduieli existente în fabrici, atît la cele din Orehovo-Zuevo cît şi la cele din împrejurimi". Aşadar, nu numai patronii fabricii „Morozov" au fost nevoiţi să schimbe rînduielile scandaloase atunci cînd muncitorii au cerut cu toţii desfiinţarea lor, dar chiar şi fabricanţii din împrejurimi au trebuit să cedeze, temîndu-se să nu se producă şi la ei devastări. „Esenţialul – scria acelaşi ziar – este că acum s-a statornicit o atitudine mai umană faţă de muncitori, lucru care înainte se putea spune numai despre prea puţini administratori de fabrică".

Pînă şi „Moskovskie Vedomosti" [24] (ziar care apără întotdeauna pe fabricanţi şi aruncă toată vina pe muncitori) a înţeles că este imposibilă menţinerea vechilor rînduieli şi s-a văzut nevoit să recunoască că amenzile arbitrare constituie

www.dacoromanica.ro

„un rău care duce la cele mai revoltătoare abuzuri", că „prăvăliile de pe lîngă fabrici practică un adevărat jaf", că este, de aceea, necesar să se întocmească o lege şi să se stabilească un regulament cu privire la aplicarea amenzilor.

Impresia, deosebit de profundă, produsă de această grevă s-a accentuat şi mai mult datorită procesului care a fost intentat muncitorilor. Pentru excese comise în timpul grevei şi pentru atacarea unei gărzi militare (o parte dintre muncitori au fost arestaţi în timpul grevei şi închişi într-o clădire, dar ei au spart uşa şi au plecat), un număr de 33 de muncitori au fost daţi în judecată. Procesul a avut loc la Vladimir, în mai 1886. Juraţii i-au achitat pe toţi acuzaţii, întrucît depoziţiile făcute de martori la proces – printre care cele făcute de T. S. Morozov, patronul fabricii, de directorul Dianov şi de numeroşi muncitori ţesători – au scos la iveală toate împilările scandaloase la care erau supuşi muncitorii. Acest verdict a însemnat o condamnare directă nu numai a lui Morozov şi a administraţiei lui, ci şi a tuturor vechilor rînduieli de fabrică în general.

Apărătorii fabricanţilor s-au alarmat şi s-au înfuriat la culme. „Moskovskie Vedomosti", acelaşi ziar care după devastări recunoscuse caracterul revoltător al vechilor rînduieli, a început acum să folosească un limbaj cu totul diferit: „Fabrica de textile din Nikolskoe – scria în acest ziar – se numără printre cele mai bune. Muncitorii nu se află, faţă de fabrică, în nici un fel de relaţii de iobăgie sau de constrîngere; ei vin de bunăvoie şi pleacă neîmpiedicaţi de nimeni. Se aplică amenzi, dar în fabrici ele sînt o necesitate; fără ele nu-i chip s-o scoţi la capăt cu muncitorii, şi nu-ţi rămîne decît să închizi fabrica". – Toată vina o au, cică, înşişi muncitorii, care sînt „nedisciplinaţi, beţivi şi neglijenţi". Verdictul nu poate decît „să pervertească masele populare" *. – „Dar este primejdios să glumeşti cu masele populare – exclama „Moskovskie Vedomosti". – Ce o să creadă muncitorii cînd o să afle despre verdictul de achitare dat de curtea cu juri

* Fabricanţii şi apărătorii lor au fost şi sînt întotdeauna de părere că, dacă muncitorii încep să se gîndească la situaţia lor, dacă ei încep să lupte pentru drepturile lor şi să se ridice cu toţii împotriva ticăloşiilor şi împilărilor la care se dedau patronii, toate acestea nu sînt altceva decît „pervertire". — Desigur, pentru patroni e mai convenabil ca muncitorii să nu se gîndească la situaţia lor şi să nu-şi dea seama care sînt drepturile lor.

www.dacoromanica.ro

din Vladimir ? Vestea verdictului s-a răspîndit cu iuţeala fulgerului în tot acest ţinut de industrie textilă. Corespondentul nostru, care a plecat din Vladimir imediat după pronunţarea verdictului, a şi auzit vorbindu-se despre el în toate gările..."

Aşadar, fabricanţii au încercat să sperie guvernul spunînd că, dacă cedezi muncitorilor într-o privinţă, mîine îţi vor cere altceva.

Dar devastările săvîrşite de muncitori au fost şi mai de temut, şi guvernul s-a văzut nevoit să bată în retragere.

În iunie 1886 a apărut o nouă lege a amenzilor, în care au fost specificate cazurile cînd este permis să se aplice amenzi, s-a fixat o limită pentru mărimea amenzilor şi s-a stabilit că banii proveniţi din amenzi nu trebuie să intre în buzunarul fabricantului, ci să fie folosiţi chiar pentru nevoile muncitorilor.

Mulţi dintre muncitori nu cunosc această lege, iar cei care o cunosc cred că înlesnirea în ceea ce priveşte amenzile a pornit de la guvern, că trebuie să fie recunoscători stăpînirii pentru această înlesnire. Dar noi am văzut că nu este aşa. – Oricît de scandaloase erau vechile rînduieli din fabrici, autorităţile n-au făcut absolut nimic pentru a uşura situaţia muncitorilor, pînă ce aceştia n-au început să se răzvrătească împotriva acestor rînduieli, pînă ce nu s-au înfuriat în aşa măsură, că au început să distrugă fabricile şi maşinile, să dea foc mărfurilor şi materialelor şi să ia la bătaie pe cei din administraţie şi pe fabricanţi. – *Numai atunci guvernul s-a speriat şi a cedat.* – Pentru această uşurare muncitorii trebuie să aducă mulţumiri nu autorităţilor, ci tovarăşilor lor care au luptat împotriva împilărilor scandaloase şi au obţinut înlăturarea lor.

Istoria devastărilor din 1885 ne arată ce forţă uriaşă sălăşluieşte în protestul unit al muncitorilor. – Trebuie numai să avem grijă ca această forţă să fie folosită într-un mod mai conştient, ca ea să nu se irosească zadarnic, în răzbunări împotriva cutărui sau cutărui proprietar de fabrică sau de uzină, în devastarea cutărei sau cutărei fabrici sau uzine detestate de muncitori, ca toată forţa acestei revolte şi a acestei uri să fie îndreptată împotriva tuturor proprietarilor de fabrici şi uzine laolaltă, împotriva întregii *clase* a proprie-

www.dacoromanica.ro

tarilor de fabrici şi uzine, şi să fie folosită pentru o luptă permanentă şi perseverentă împotriva acestei clase.

Să examinăm acum în mod amănunţit legile amenzilor care sînt în vigoare la noi. Pentru a cunoaşte mai îndeaproape aceste legi, e necesar să analizăm următoarele chestiuni: 1) În ce cazuri permite legea să se aplice o amendă şi pentru ce anume? – 2) Care trebuie să fie, după lege, mărimea unei amenzi? 3) Care sînt regulile fixate de lege în ceea ce priveşte aplicarea amenzilor? – adică cine are dreptul, după lege, să aplice o amendă? dacă se admit întîmpinări împotriva felului cum se aplică amenzile? în ce mod trebuie să se comunice din timp muncitorului tabelul de amenzi? cum trebuie să fie înscrise amenzile în registru? – 4) Ce destinaţie trebuie să se dea, după lege, banilor proveniţi din amenzi? unde se păstrează aceşti bani? în ce mod sînt ei cheltuiţi pentru nevoile muncitorilor, şi pentru care nevoi? În sfîrşit, ultima chestiune: 5) Legea amenzilor se extinde asupra tuturor muncitorilor?

După ce vom fi analizat toate aceste chestiuni, vom şti nu numai ce este amenda, dar vom cunoaşte şi toate regulile speciale şi dispoziţiile amănunţite ale legilor ruseşti asupra amenzilor. Şi este necesar ca muncitorii să ştie aceste lucruri, pentru ca să aibă o atitudine conştientă faţă de fiecare caz de amendare pe nedrept, să ştie să explice tovarăşilor lor de ce există cutare sau cutare nedreptate – dacă ea există din cauză că administraţia fabricii încalcă legea, sau din cauză că legea însăşi conţine asemenea reguli nedrepte – şi pentru ca, potrivit cu aceasta, să ştie să aleagă forma cea mai potrivită de luptă împotriva împilărilor.

III

ÎN CE CAZURI ÎI ESTE PERMIS FABRICANTULUI SĂ APLICE AMENZI?

Legea enumeră următoarele cazuri în care se poate aplica o amendă, cu alte cuvinte faptele vinovate pentru care un proprietar de fabrică sau de uzină are dreptul să amendeze pe muncitori: 1) muncă neglijentă; 2) lipsă nemotivată de la lucru; 3) încălcarea ordinii. „Nici un fel de sancţiuni –

www.dacoromanica.ro

spune legea – nu pot fi aplicate pentru alte motive" *. Să examinăm cu atenţie fiecare din aceste trei cazuri în parte.

Primul caz este acela al muncii neglijente. Legea spune: „Se consideră muncă neglijentă confecţionarea de către muncitor, din neglijenţă, a unor produse de proastă calitate ori deteriorarea, în timpul lucrului, a materialelor, maşinilor sau a altor unelte de producţie". Trebuie să reţinem aici cuvintele: „din neglijenţă". Ele sînt foarte importante. – O amendă, prin urmare, poate fi aplicată numai cînd e vorba de neglijenţă. Dacă un produs a ieşit de proastă calitate nu pentru că muncitorul a fost neglijent, ci, de pildă, pentru că patronul a dat un material prost, fabricantul nu are dreptul să aplice vreo amendă. Muncitorii trebuie să înţeleagă bine acest lucru şi, în caz că sînt supuşi la o amendă pentru muncă neglijentă atunci cînd defectul nu s-a produs din vina muncitorului sau din neglijenţa lui, să protesteze, pentru că în acest caz amenda este pur şi simplu ilegală. – Să luăm încă un exemplu: un muncitor lucrează la strung lîngă un bec electric. Sare o aşchie de fier, nimereşte drept în bec şi-l sparge. Patronul aplică o amendă „pentru deteriorare de materiale". Este el în drept să facă acest lucru? Nu, nu este, pentru că becul n-a fost spart din neglijenţa muncitorului; nu este vina lui că becul n-a fost protejat cu nimic împotriva aşchiilor de fier care sar mereu în timpul lucrului **.

Se pune acum întrebarea: îl ocroteşte îndeajuns această lege pe muncitor? îl apără ea de samavolnicia patronului şi de amenzile aplicate pe nedrept? Fireşte că nu, pentru că patronul hotărăşte, după bunul său plac, dacă produsul este de bună sau de proastă calitate; oricînd sînt posibile şicane, oricînd este posibil ca patronul, sub pretextul proastei calităţi a produselor, să recurgă tot mai des la amenzi şi să stoarcă cu ajutorul lor mai multă muncă pentru aceeaşi plată.

* Legea la care ne referim este „Regulamentul întreprinderilor industriale", care este cuprins în partea a doua a vol. XI al „Codului de legi" al Imperiului rus. — Legea este expusă în articole separate, care sînt numerotate. — De amenzi se ocupă articolele 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151 şi 152.

** Un asemenea caz s-a întîmplat la Petersburg, în port (la noua Amiralitate), al cărui comandant, Verhovski, este cunoscut ca unul ce năpăstuieşte pe muncitori. După greva muncitorilor, el a înlocuit amenda pentru spargerea unui bec prin reţinerea costului acestuia de la toţi muncitorii din atelier. Se înţelege că asemenea reţineri sînt tot atît de ilegale ca şi amenzile.

www.dacoromanica.ro

– Legea îl lasă pe muncitor fără apărare şi-i dă patronului posibilitatea să-l împileze. Este clar că legea este părtinitoare, că ea este întocmită în folosul fabricanţilor şi este nedreaptă.

Cum ar trebui să fie apărat muncitorul ? Muncitorii au arătat de multă vreme acest lucru : în timpul grevei din 1885, ţesătorii de la fabrica din Nikolskoe a lui Morozov au formulat, printre altele, următoarea revendicare : „în caz de dezacord, constatarea dacă marfa este de bună sau de proastă calitate să se facă la predarea ei, în prezenţa unor martori aleşi din rîndul muncitorilor care lucrează prin apropiere şi să se treacă toate acestea în registrul de recepţionare a mărfurilor". (Această revendicare a fost înscrisă în caietul întocmit „cu consimţămîntul general al muncitorilor" şi transmis procurorului, în timpul grevei, de către muncitori din mulţime. – Acest caiet a fost citit la proces.) Revendicarea aceasta este absolut justă, pentru că, atunci cînd se produce o controversă asupra calităţii mărfii, nu poate exista alt mijloc de a preîntîmpina samavolnicia patronului decît prezenţa unor martori, care urmează să fie recrutaţi neapărat dintre muncitori, întrucît maiştrii sau funcţionarii n-ar îndrăzni niciodată să ia poziţie împotriva patronului.

Un al doilea caz în care se permite aplicarea unei amenzi este lipsa nemotivată de la lucru. Dar ce se numeşte, potrivit acestei legi, lipsă nemotivată de la lucru ? „Lipsă nemotivată de la lucru – se spune în această lege –, spre deosebire de întîrzierea la lucru sau de plecarea fără învoire, se consideră neprezentarea la lucru timp de cel puţin o jumătate de zi de lucru". Întîrzierea la lucru sau plecarea fără învoire, după cum vom vedea de îndată, sînt considerate de către lege drept o „încălcare a ordinii" şi pentru acestea se aplică o amendă mai mică. Dacă un muncitor a venit la fabrică cu o întîrziere de cîteva ore, dar totuşi înainte de amiază, nu avem de-a face cu o lipsă nemotivată, ci numai cu o încălcare a ordinii ; iar dacă a venit tocmai la amiază, atunci e vorba de o lipsă nemotivată. Tot aşa, dacă muncitorul a plecat de la lucru fără învoire după-amiază, adică a lipsit cîteva ore, el a comis o încălcare a ordinii, iar dacă lipseşte o jumătate de zi încheiată, el se face vinovat de lipsă nemo-

www.dacoromanica.ro

tivată. – Legea prevede că, dacă un muncitor lipseşte nemotivat de la lucru mai mult de trei zile la rînd sau, în total, mai mult de şase zile într-o lună, fabricantul este în drept să-l concedieze. – Se pune întrebarea : orice lipsă de la lucru timp de o jumătate de zi sau de o zi întreagă este considerată nemotivată ? – Nu. – Ea e considerată ca atare numai atunci cînd nu au existat motive întemeiate pentru neprezentarea la lucru. Legea specifică motivele care justifică neprezentarea la lucru. Ele sînt următoarele : 1) „cînd muncitorul este lipsit de libertate". Aşadar, dacă un muncitor este, bunăoară, arestat (din ordinul poliţiei sau pe baza unei hotărîri a judecătorului de pace), fabricantul nu este în drept să-l amendeze, la achitarea salariului, pentru lipsă nemotivată ; 2) „distrugere provocată de o calamitate", 3) „incendiu", 4) „revărsarea rîurilor". De pildă, dacă primăvara, cînd se revarsă apele, muncitorul nu poate să treacă peste un rîu, fabricantul nu este în drept să-l amendeze ; 5) „o boală care-l împiedică să plece de acasă" ; 6) „moartea sau îmbolnăvirea gravă a părinţilor, a soţului, a soţiei sau a copiilor". În toate aceste şase cazuri, neprezentarea la lucru a muncitorului se consideră motivată. Ca să nu fie amendat pentru lipsă nemotivată, muncitorul trebuie să aibă numai grija să aducă o dovadă, întrucît cei de la administraţie nu-l vor crede pe cuvînt că a lipsit din motive întemeiate. El trebuie să scoată un certificat de la medic (bunăoară în caz de boală) sau o adeverinţă de la poliţie (bunăoară în caz de incendiu). Dacă nu poate să obţină o asemenea dovadă imediat, atunci trebuie s-o aducă mai tîrziu şi să ceară, pe baza legii, să nu i se aplice amenda, iar dacă ea a şi fost aplicată, să fie anulată.

În legătură cu aceste prevederi ale legii în ceea ce priveşte motivele care justifică neprezentarea la lucru, trebuie să spunem că ele sînt atît de aspre, încît par a se referi la nişte soldaţi din cazarmă, iar nu la nişte oameni liberi. Aceste prevederi au fost copiate după dispoziţiile privitoare la motivele legale de neprezentare în faţa justiţiei : cînd cineva este acuzat de o infracţiune oarecare, este citat la judecătorul de instrucţie, şi este obligat să se prezinte. Neprezentarea nu este permisă decît în cazurile cînd este

www.dacoromanica.ro

permisă şi neprezentarea la lucru a muncitorilor *. Prin urmare, legea îi tratează pe muncitori la fel de aspru ca pe orice escroc, hoţ etc. Oricine îşi dă seama că dispoziţiile în legătură cu prezentarea în faţa justiţiei sînt atît de aspre, pentru că urmărirea infracţiunilor interesează întreaga societate. Dar prezentarea unui muncitor la lucru nu interesează în nici un caz întreaga societate, ci numai pe fabricant ; în afară de aceasta, un muncitor poate fi uşor înlocuit cu altul, pentru ca lucrul să nu se oprească. Prin urmare, nu era cîtuşi de puţin nevoie de această severitate cazonă a legii. Dar capitaliştii nu se mulţumesc să-i răpească muncitorului tot timpul pentru munca în fabrică ; ei vor să-i răpească şi orice voinţă, orice alte preocupări şi gînduri care nu sînt legate de fabrică. Muncitorul este tratat ca un om în stare de dependenţă. – De aceea se şi întocmesc dispoziţii atît de cazone, atît de şicanatoare şi birocratice. De pildă, am văzut, din cele de mai sus, că legea recunoaşte drept motiv legal de neprezentare „moartea sau îmbolnăvirea gravă a părinţilor, a soţului, a soţiei sau a copiilor". – Acestea sînt prevederile legii în ceea ce priveşte prezentarea muncitorului în faţa justiţiei. – Exact aceleaşi prevederi cuprinde şi legea cu privire la prezentarea muncitorului la lucru. Prin urmare, dacă unui muncitor îi moare, de exemplu, nu soţia, ci o soră, el n-are voie să lipsească o zi de la lucru, n-are voie să-şi piardă timpul cu înmormîntarea : timpul nu-i aparţine lui, ci fabricantului. Cît despre înmormîntare, treaba asta poate s-o facă şi poliţia, aşa că nu e cazul să-ţi faci o grijă din asta. Potrivit prevederilor legii cu privire la prezentarea în faţa justiţiei, interesele familiei trebuie să cedeze în faţa intereselor societăţii, care are nevoie să urmărească pe infractori. – Potrivit prevederilor legii cu privire la prezentarea la lucru, interesele familiei muncitorului trebuie să cedeze în faţa intereselor fabricantului, care, orice s-ar întîmpla, trebuie să obţină profit. – Şi, după toate acestea, imaculaţii domni care întocmesc, execută şi apără asemenea legi mai au cutezanţa să-i acuze pe muncitori că nu preţuiesc viaţa de familie !...

* Afară de un singur caz : „incendiul", care nu este pomenit în legea pentru citarea acuzaţilor.

www.dacoromanica.ro

Să vedem acum dacă prevederile legii cu privire la amenzile pentru lipsa nemotivată de la lucru sînt sau nu întemeiate. Dacă un muncitor lasă lucrul pentru o zi sau două, fapta lui se consideră lipsă nemotivată de la lucru şi, ca urmare, el este pedepsit, iar dacă lipseşte nemotivat mai mult de trei zile la rînd, el poate fi dat afară. – Ei bine, dar dacă fabricantul opreşte lucrul (bunăoară din lipsă de comenzi) sau începe să dea de lucru numai cinci zile pe săptămînă în locul celor şase, cît era stabilit? Dacă muncitorii ar fi într-adevăr egali în drepturi cu fabricanţii, atunci pentru fabricant ar fi trebuit să existe aceeaşi lege ca şi pentru muncitor. – Dacă muncitorul încetează lucrul, îşi pierde salariul şi plăteşte amendă. Prin urmare, dacă fabricantul opreşte lucrul în mod arbitrar, el ar trebui, în primul rînd, să-i plătească muncitorului întreg salariul pentru tot timpul cît fabrica nu lucrează, iar în al doilea rînd ar trebui să fie pasibil şi de amendă. – Dar legea nu prevede nici una, nici alta. Acest exemplu confirmă clar ceea ce am spus mai înainte despre amenzi, şi anume că ele sînt o dovadă a aservirii muncitorilor de către capitalist, o dovadă că muncitorii reprezintă o clasă inferioară, subjugată, condamnată să trudească toată viaţa pentru capitalişti şi să creeze pentru ei bogăţii în schimbul unui salariu de batjocură, care nu le permite să ducă o existenţă cît de cît suportabilă. – Despre amenzi plătite de fabricanţi pentru oprirea arbitrară a lucrului, nici vorbă nu poate fi. Dar fabricanţii nu plătesc muncitorilor nici măcar salariul atunci cînd oprirea lucrului nu se face din vina muncitorilor. Aceasta este o nedreptate dintre cele mai revoltătoare. Legea prevede numai că contractul dintre fabricant şi muncitor îşi pierde valabilitatea „dacă lucrul în fabrică sau în uzină este întrerupt pe o durată mai lungă de 7 zile din cauza unui incendiu, a unei inundaţii, a unei explozii a cazanului cu aburi sau în alte cazuri similare". Muncitorii trebuie să lupte pentru stabilirea unei reguli care să-i oblige pe fabricanţi să le plătească salariul pe timpul suspendării lucrului. – Această revendicare a şi fost formulată în mod public de muncitorii ruşi la 11 ianuarie 1885, în timpul cunoscutei greve de la T. S. Mo-

www.dacoromanica.ro

rozov *. În caietul cu revendicările muncitorilor figura și următorul punct : „reținerea, pentru o lipsă nemotivată de la lucru să nu depășească o rublă, cu condiția ca și patronul să plătească pentru zilele cînd nu se lucrează din vina lui ; de exemplu, cînd mașinile stau fără lucru sau se află în curs de transformare, și în acest scop fiecare zi nelucrată să fie trecută în cărțulia de plată". – Prima revendicare a muncitorilor (ca amenda pentru o lipsă nemotivată de la lucru să nu depășească o rublă) a fost satisfăcută și a intrat în legea amenzilor din 1886. Cea de-a doua revendicare (ca patronul să plătească pentru zilele cînd nu se lucrează din vina lui) n-a fost satisfăcută, și muncitorii mai trebuie încă să lupte pentru satisfacerea ei. Pentru ca lupta pentru o asemenea revendicare să fie încununată de succes, este necesar ca toți muncitorii să-și dea bine seama de caracterul nedrept al legii, să înțeleagă bine ce anume trebuie să ceară. În fiecare caz în parte, cînd o fabrică sau o uzină nu lucrează și muncitorilor nu li se plătesc salariile, ei trebuie să pună chestiunea acestei situații nejuste ; trebuie să stăruie asupra faptului că, atîta timp cît contractul n-a fost reziliat, fabricantul este obligat să plătească pentru fiecare zi, să declare acest lucru inspectorului, ale cărui lămuriri vor confirma muncitorilor că legea într-adevăr nu spune nimic în această privință, și vor face ca ea să fie discutată de către muncitori. Ei trebuie să se adreseze justiției cînd au posibilitatea, cerînd ca fabricantul să fie obligat să plătească salariul cuvenit, și, în sfîrșit, să formuleze revendicări generale cu privire la plata salariului pentru zilele în care fabrica nu lucrează.

Al treilea caz în care se permite aplicarea unei amenzi este „încălcarea ordinii". – Legea califică drept încălcare a ordinii următoarele 8 cazuri : 1) „întîrzierea la lucru sau plecarea de la lucru fără învoire" (am arătat mai sus prin ce se deosebește acest caz de acela al absenței nemotivate) ;

* Trebuie să observăm că, pe vremea aceea (prin 1884—1885), cazurile cînd lucrul în fabrici era suspendat nu din vina muncitorilor erau foarte frecvente, deoarece atunci bîntuia o criză comercială și industrială : mărfurile fabricanților nu găseau cumpărători, și ei căutau să restrîngă producția. De pildă, în decembrie 1884, o mare fabrică de textile din Voznesensk (în gubernia Moscova, lîngă stația Taliți de pe linia ferată Moscova-Iaroslavl) a redus numărul zilelor de lucru la 4 zile pe săptămînă. Muncitorii care lucrau în acord au răspuns la această măsură printr-o grevă, care s-a terminat la începutul lunii ianuarie 1885, cînd fabricantul a fost nevoit să cedeze.

www.dacoromanica.ro

2) „nerespectarea, în localul uzinei sau fabricii, a regulilor de precauţie stabilite în ceea ce priveşte folosirea focului, în cazurile cînd directorul fabricii sau uzinei nu consideră de cuviinţă să rezilieze, în virtutea articolului 105, nota 1, contractul de angajare încheiat cu muncitorii". – Aceasta înseamnă că, atunci cînd muncitorul încalcă regulile de folosire cu precauţie a focului, legea lasă în seama fabricantului să aleagă între amendarea şi concedierea muncitorului („rezilierea contractului de angajare", cum se exprimă legea); 3) „nepăstrarea curăţeniei şi ordinii în localul uzinei sau fabricii"; 4) „tulburarea liniştei în timpul muncii, prin zgomote, strigăte, înjurături, certuri sau bătăi"; 5) „nesupunere". În legătură cu acest punct trebuie să remarcăm că fabricantul nu este în drept să-l amendeze pe muncitor pentru „nesupunere" decît atunci cînd el n-a executat o dispoziţie legală, adică bazată pe contract. – Dacă se dă o dispoziţie arbitrară, care nu se bazează pe contractul dintre muncitor şi patron, amenda pentru „nesupunere" nu este permisă. – De pildă, un muncitor s-a angajat să lucreze în acord. Maistrul îi dă dispoziţie să lase această muncă şi să treacă la alta. Muncitorul refuză. – În acest caz, amenda pentru nesupunere ar fi aplicată pe nedrept, deoarece muncitorul s-a înţeles numai pentru o singură muncă şi, cum el lucrează în acord, a trece la altă muncă înseamnă a munci de pomană; 6) „prezentarea la lucru în stare de ebrietate"; 7) „practicarea de jocuri nepermise pe bani (jocul de cărţi, rişca etc.)" şi 8) „nerespectarea regulamentului de ordine interioară al fabricilor". Regulamentele de acest fel se întocmesc de către patronul fiecărei fabrici sau uzine şi se aprobă de către inspectorul de fabrici. – Extrase din acest regulament sînt tipărite în cărţuliile de plată. – Muncitorii trebuie să citească şi să cunoască acest regulament, pentru a verifica dacă amenzile pentru nerespectarea regulamentului de ordine interioară sînt sau nu aplicate pe drept. – Este necesar să facem deosebire între aceste regulamente şi legea însăşi. Legea este una şi aceeaşi pentru toate fabricile şi uzinele, în timp ce regulamentele de ordine interioară diferă de la o fabrică la alta. – Legea se aprobă sau se abrogă de către ţar, iar regulamentele de ordine interioară – de către inspectorul de fabrici. – De aceea, dacă aceste regulamente cuprind dispoziţii vexatorii

www.dacoromanica.ro

pentru muncitori, suprimarea lor poate fi obținută printr-o plîngere adresată inspectorului de fabrici (împotriva căruia, în caz de refuz, se poate adresa o plîngere la Comisia gubernială pentru reglementarea muncii în fabrici). – Pentru a arăta că trebuie să facem deosebire între lege și regulamentul de ordine interioară, să luăm un exemplu. Să presupunem că un muncitor este amendat pentru că nu s-a prezentat la lucru într-o zi de sărbătoare, așa cum i-a cerut maistrul, sau pentru că a refuzat să lucreze ore suplimentare. – Este sau nu este legală această amendă ? – Ca să răspunzi la această întrebare, trebuie să cunoști regulamentul de ordine interioară. – Dacă acest regulament nu spune nimic despre obligația muncitorului de a veni la lucru, la cererea șefilor săi, în ore din afara programului, atunci amenda este ilegală. Dacă însă în regulament se arată că, la cererea conducerii, muncitorul este obligat să vină la lucru în zile de sărbătoare și în ore din afara programului, atunci amenda e legală. – Pentru a obține desființarea acestei obligații, muncitorii nu trebuie să se plîngă împotriva amenzilor, ci să ceară modificarea regulamentului de ordine interioară. – Este absolut necesar ca toți muncitorii să se înțeleagă între ei, și atunci, printr-o acțiune solidară, ei vor putea să obțină anularea unei asemenea dispoziții.

IV

CÎT DE MARI POT FI AMENZILE ?

Cunoaștem acum toate cazurile în care legea permite amendarea muncitorilor. – Să vedem ce ne spune ea despre mărimea amenzilor. Legea nu stabilește o singură mărime a amenzilor pentru toate fabricile și uzinele. Ea fixează doar limita pe care n-o poate depăși amenda. Această limită este indicată separat pentru fiecare din cele trei cazuri de aplicare a amenzii (muncă neglijentă, lipsă nemotivată de la lucru și încălcarea ordinii). – Limita amenzii pentru lipsă nemotivată de la lucru este următoarea : în cazul salariului cu ziua – nu mai mult decît suma salariului pe șaze zile (socotind amenzile pe luna întreagă) ; cu alte cuvinte, amenzile pentru lipsă nemotivată de la lucru în decurs de o lună

www.dacoromanica.ro

nu pot depăşi salariul pe şase zile *. Dacă este însă vorba de salariul pentru munca în acord, atunci limita amenzii pentru lipsă nemotivată de la lucru este de o rublă pentru o zi şi, în total, de cel mult 3 ruble pe lună. În afară de aceasta, în caz de lipsă nemotivată de la lucru, muncitorul pierde salariul pe tot timpul cît a lipsit. Mai departe, limita amenzii pentru încălcarea ordinii este de o rublă pentru fiecare caz în parte. În sfîrşit, în ceea ce priveşte amenzile pentru muncă neglijentă, legea nu prevede nici o limită. – Este stabilită şi o limită generală pentru toate amenzile la un loc : pentru lipsă nemotivată de la lucru, pentru încălcarea ordinii şi pentru muncă neglijentă, toate luate laolaltă. Toate aceste amenzi la un loc „nu trebuie să depăşească *o treime* din salariul pe care urmează să-l primească în mod efectiv muncitorul la termenul de plată stabilit". Aceasta înseamnă că, dacă un muncitor are de primit, să zicem, 15 ruble, conform legii nu i se poate lua cu titlu de amenzi mai mult de 5 ruble pentru toate încălcările, pentru toate cazurile de lipsă nemotivată de la lucru şi de muncă neglijentă luate laolaltă. Dacă suma totală a amenzilor este mai mare, fabricantul este dator s-o reducă. Dar în acest caz, legea dă fabricantului şi un alt drept, şi anume acela de a rezilia contractul în caz că suma totală a amenzilor pe care urmează să le plătească muncitorul depăşeşte o treime din salariu **.

Despre aceste dispoziţii ale legii referitoare la limita mărimii amenzilor trebuie spus că ele sînt prea aspre pentru muncitor şi nu-l protejează decît pe fabricant, în detrimentul muncitorului. – În primul rînd legea permite să se aplice amenzi prea mari, mergînd pînă la o treime din salariu. Amenzile acestea sînt scandalos de mari. Să comparăm această limită cu cazuri cunoscute de amenzi deosebit de mari. Un inspector de fabrici din gubernia Vladimir, d-l Mikulin (care a scris o carte despre noua lege din 1886),

* Limita amenzii pentru o zi de lipsă nemotivată de la lucru în cazul salariului cu ziua nu este arătată. Se spune doar : „potrivit cu salariul muncitorului". Mărimea amenzilor este specificată cu exactitate în tabelul de sancţiuni din fiecare fabrică, după cum vom vedea îndată.

** Muncitorul care consideră că această reziliere a contractului este ilegală poate să se adreseze justiţiei ; numai că pentru asemenea plîngeri s-a stabilit un termen prea scurt : o lună (socotită, bineînţeles, din ziua concedierii).

www.dacoromanica.ro

arată cît de mari erau amenzile în fabrici înainte de apariţia acestei legi. Amenzile cele mai mari erau cele din industria textilă ; or, la o fabrică de textile, cele mai mari amenzi reprezentau 10% din salariile muncitorilor, adică *o zecime din salariu.* – Un alt inspector de fabrici din gubernia Vladimir, d-l Peskov, dă într-un raport al său * exemple de amenzi deosebit de mari : cea mai mare dintre ele este de 5 ruble şi 31 de copeici la un salariu de 32 de ruble şi 31 de copeici, ceea ce înseamnă 16,4% (16 copeici de fiecare rublă), adică *mai puţin de a şasea parte din salariu.* O asemenea amendă e apreciată ca fiind destul de mare, şi aceasta e aprecierea nu a unui muncitor, ci a unui inspector. Dar legea noastră permite să se ia amenzi de *două ori* mai mari, *mergînd pînă la o treime din salariu,* adică $33^1/_3$ copeici de fiecare rublă ! Pe cît se vede, în fabricile cu un regim mai mult sau mai puţin omenos nici nu se pomenea de amenzi ca acelea pe care le îngăduie legile noastre. – Să luăm datele cu privire la amenzile care se aplicau la fabrica de textile din Nikolskoe, a lui T. S. Morozov, înainte de greva de la 7 ianuarie 1885. După spusele unor martori, la această fabrică amenzile erau mai mari decît la fabricile din împrejurimi. Ele erau atît de scandaloase, încît au scos pur şi simplu din răbdări 11.000 de oameni. – Poate că nu greşim dacă luăm această fabrică drept model de întreprindere care aplică amenzi scandaloase. – Cît de mari erau deci amenzile la această fabrică ? – Maistrul ţesător Şorin, după cum am mai spus, a arătat la proces că amenzile ajungeau pînă la jumătate din salariu şi că, în general, ele variau între 30 şi 50%, adică între 30 şi 50 de copeici de fiecare rublă. – Dar această depoziţie, în primul rînd, nu este confirmată de date precise, iar în al doilea rînd ea se referă fie la cazuri izolate, fie la un singur atelier. – La procesul greviştilor au fost citate unele date despre amenzi. – S-a arătat care era cifra salariilor (lunare) şi a amenzilor în 17 cazuri : totalul salariului însumează 179 de ruble şi 6 copeici, iar amenzile 29 de ruble şi 65 de copeici.

* Primul raport pe anul 1885. N-au apărut decît primele rapoarte ale inspectorilor de fabrică, deoarece guvernul a suspendat imediat publicarea lor. — Bune trebuie să mai fi fost rînduielile din fabrici, dacă autorităţilor le era teamă să le dea publicităţii !

www.dacoromanica.ro

Asta înseamnă că la o rublă din salariu revin 16 copeici amendă. Dintre toate aceste 17 cazuri, cea mai mare amendă este de 3 ruble şi 85 de copeici la un salariu de 12 ruble şi 40 de copeici. Ea reprezintă $31^1/_2$ copeici de fiecare rublă, ceea ce este totuşi ceva mai puţin decît permite legea noastră. – Dar cel mai nimerit este să luăm datele pe întreaga fabrică. – În 1884 amenzile au fost mai mari decît în anii precedenţi : ele reprezentau $23^1/_4$ copeici de fiecare rublă (aceasta este cifra cea mai mare : amenzile variau între $20^3/_4$ şi $23^1/_4\%$). Aşadar, la o fabrică devenită faimoasă prin proporţiile scandaloase ale amenzilor se aplicau totuşi amenzi mai mici decît cele pe care le îngăduie legea rusească !... Bine îi mai apără pe muncitori această lege, nimic de zis ! – Greviştii de la „Morozov" au cerut ca „amenzile să nu treacă de 5% la fiecare rublă cîştigată şi totodată muncitorul să fie avertizat în caz că munceşte prost şi să fie chemat la direcţie de cel mult două ori pe lună". Amenzile îngăduite de legile noastre pot fi comparate doar cu nişte dobînzi cămătăreşti. E greu de presupus că vreun fabricant ar îndrăzni să ridice amenzile la un asemenea nivel ; legea permite, dar nu vor îngădui muncitorii *.

Legile noastre cu privire la mărimea amenzilor se disting nu numai printr-o cărpănoşie scandaloasă, dar şi printr-o cumplită nedreptate. Dacă amenda e prea mare (mai mult de o treime), fabricantul poate rezilia contractul, dar muncitorului nu i se acordă acelaşi drept, adică dreptul de a pleca din fabrică dacă i se aplică amenzi atît de multe încît depăşesc o treime din salariul său. E limpede că legea nu se îngrijeşte decît de fabricant, ca şi cum amenzile şi-ar avea explicaţia numai în vina muncitorilor. În realitate însă oricine ştie că proprietarii de fabrici şi uzine recurg adeseori

* Nu putem să nu remarcăm cu acest prilej că d-l Mihailovski, care a fost inspector-şef de fabrici în districtul Petersburg, găseşte cu cale să califice această lege drept „o reformă cu adevărat umană (filantropică), care face o deosebită cinste grijii purtate de guvernul imperial rus claselor muncitoare". (Această apreciere o găsim într-o carte despre industria rusă de fabrică, editată de guvernul rus pentru expoziţia mondială din 1893 de la Chicago). Iată cum arată grija guvernului rus ! ! ! Înainte de această lege, şi fără nici o lege, se mai găseau încă printre fabricanţi unii tîlhari care reţineau muncitorului cîte 23 de copeici de fiecare rublă. Iar legea, care poartă de grijă muncitorilor, a dispus să nu li se reţină mai mult de $33^1/_3$ (treizeci şi trei şi o treime) de copeici de fiecare rublă ! Însă treizeci şi trei de copeici fără o treime pot fi reţinute acum conform legii. — Avem de-a face cu „o reformă cu adevărat umană", nimic de zis !

www.dacoromanica.ro

la amenzi fără ca muncitorii să aibă vreo vină, şi numai pentru a-i sili, bunăoară, să muncească cu mai multă încordare. Legea ia numai apărarea fabricantului împotriva muncitorului neglijent, iar nu şi apărarea muncitorului împotriva fabricanţilor prea hrăpăreţi. Asta înseamnă că muncitorii n-au la cine să-şi caute apărare. Ei trebuie să se gîndească singuri la soarta lor şi la lupta împotriva fabricanţilor.

V

CARE ESTE MODUL DE APLICARE A AMENZILOR?

Am spus mai înainte că, potrivit legii, amenzile se aplică „cu de la sine putere" de către directorii de fabrică sau de uzină. În privinţa plîngerilor împotriva dispoziţiilor date de ei, legea spune : „Împotriva dispoziţiilor date de directorul fabricii sau uzinei cu privire la aplicarea de sancţiuni împotriva muncitorilor nu există drept de apel. Dar dacă, cu prilejul vizitării fabricii sau uzinei de către funcţionarii Inspecţiei de fabrică, din declaraţiile făcute de muncitori se va constata că li s-au aplicat sancţiuni contrare prevederilor legii, directorul va fi tras la răspundere". – Această dispoziţie, după cum vedeţi, este cît se poate de neclară şi contradictorie : pe de o parte, i se spune muncitorului că n-are voie să se plîngă împotriva aplicării de amenzi, iar pe de altă parte i se spune că muncitorii pot „declara" inspectorului că li s-au aplicat amenzi „contrare legii". „A declara că împotriva ta s-a comis o ilegalitate" şi „a te plînge împotriva unei ilegalităţi" – iată două formule între care un om căruia i-a lipsit prilejul de a se familiariza cu legile ruseşti nu vede nici o deosebire. Între ele nu există nici o deosebire, dar scopul acestei dispoziţii şicanatoare a legii este cît se poate de clar : legea a vrut să restrîngă dreptul muncitorului de a se plînge împotriva fabricanţilor pentru amenzile nelegale şi pe nedrept aplicate. Acum, dacă vreun muncitor se va plînge inspectorului de vreo amendă nelegală, acesta poate să-i răspundă : „Legea nu-ţi dă dreptul să te plîngi împotriva aplicării amenzilor". – Se vor fi găsind oare mulţi muncitori care să cunoască această lege încîlcită şi să ştie să răspundă : „Eu nu mă plîng, ci doar declar" ? – Inspectorii

www.dacoromanica.ro

tocmai de aceea au fost puşi în posturile lor – ca să supravegheze respectarea legilor privitoare la relaţiile dintre muncitori şi fabricanţi. Ei sînt obligaţi să primească orice declaraţii în legătură cu nerespectarea legii. Potrivit dispoziţiilor în vigoare (vezi „Instrucţiunile pentru funcţionarii inspecţiei de fabrică“ [25], aprobate de ministerul de finanţe), inspectorul trebuie să aibă zile de primire, cel puţin una pe săptămînă, în care să dea explicaţii verbale persoanelor care au nevoie de ele, iar în fiecare fabrică să fie afişat un anunţ în acest sens. – Aşadar, dacă muncitorii vor cunoaşte legea şi vor fi ferm hotărîţi să nu îngăduie nici o abatere de la prevederile ei, atunci tertipurile sus-menţionatei legi vor rămîne fără nici un efect, iar muncitorii vor şti să impună respectarea ei. – Au ei dreptul să ceară restituirea banilor plătiţi cu titlu de amendă dacă au fost amendaţi pe nedrept ? Orice om cu judecată sănătoasă ar trebui, desigur, să răspundă : da. Doar nu se poate admite ca fabricantul să amendeze pe muncitor pe nedrept şi să nu dea înapoi banii reţinuţi în acest fel. Dar atunci cînd s-a discutat această lege în Consiliul de stat s-a hotărît, vedeţi dv., să se treacă *dintr-adins* sub tăcere acest lucru. Membrii Consiliului de stat au ajuns la concluzia că, dacă s-ar acorda muncitorilor dreptul de a cere restituirea banilor reţinuţi pe nedrept, „s-ar micşora în ochii muncitorilor autoritatea ce se urmăreşte s-o aibă directorul de fabrică în vederea menţinerii ordinii printre muncitori“. Iată ce părere au oamenii de stat despre muncitori ! Dacă fabricantul i-a reţinut pe nedrept muncitorului nişte bani, nu trebuie să i se acorde acestuia dreptul de a cere restituirea lor. Dar de ce să i se ia muncitorului banii lui ? – Pentru că plîngerile „ar micşora autoritatea directorilor“ ! Va să zică, „autoritatea directorilor“ şi „menţinerea ordinii în fabrici“ se sprijină numai pe faptul că muncitorii nu-şi cunosc drepturile şi „n-au voie“ să se plîngă împotriva superiorilor lor, chiar dacă aceştia calcă legea ! Va să zică, oamenii de stat se tem într-adevăr ca nu cumva muncitorilor să le treacă prin cap să vegheze ca amenzile să fie aplicate pe temeiuri legale ! Muncitorii trebuie să aducă mulţumiri membrilor Consiliului de stat pentru francheţea lor, care le arată la ce se pot aştepta din partea guvernului. Muncitorii trebuie să arate că ei se consideră oameni ca şi

www.dacoromanica.ro

fabricanţii şi că n-au de gînd să permită să fie trataţi ca nişte vite necuvîntătoare. De aceea ei trebuie să considere de datoria lor să facă plîngere împotriva fiecărui caz de amendare nedreaptă şi să ceară neapărat restituirea banilor, adresîndu-se fie inspectorului, fie – în caz de refuz din partea acestuia – justiţiei. – Chiar dacă nu vor obţine cîştig de cauză nici de la inspector, nici pe cale judiciară, eforturile lor nu vor rămîne zadarnice : ele vor deschide ochii muncitorilor, care vor vedea cum sînt tratate în legislaţia noastră drepturile lor.

Acum ştim, aşadar, că amenzile se aplică de către directori „cu de la sine putere". – Dar în fiecare fabrică pot fi diferite mărimi de amenzi (dat fiind că legea nu stabileşte decît limita lor maximă), pot exista diferite regulamente de ordine interioară. De aceea legea cere ca toate încălcările posibile de amendă, precum şi mărimea amenzii pentru fiecare încălcare să fie indicate dinainte în *tabelul de sancţiuni*. Acest tabel se întocmeşte separat de către fiecare proprietar de fabrică sau uzină şi se aprobă de inspectorul de fabrici. Legea prevede ca el să fie afişat în fiecare atelier.

Pentru a putea urmări dacă amenzile sînt legal aplicate şi a vedea cîte anume se aplică, trebuie ca ele toate, fără excepţie, să fie corect înregistrate. Legea cere ca, „în termen de cel mult trei zile de la data aplicării ei", orice amendă să fie trecută în cărţulia de plată a muncitorului, în care să se specifice, în primul rînd, motivul sancţiunii (adică pentru ce anume a fost amendat muncitorul : pentru muncă neglijentă, şi pentru care anume, pentru lipsă nemotivată de la lucru sau pentru încălcarea ordinii, şi pentru care încălcare anume) şi, în al doilea rînd, mărimea sancţiunii. – Trecerea amenzilor în cărţulia de plată este necesară pentru ca muncitorii să poată verifica dacă ele au fost aplicate pentru motive legale şi să facă plîngere la timp în cazul cînd s-a comis vreo ilegalitate. Apoi e necesar ca toate amenzile să fie trecute într-un registru special, şnuruit, care trebuie să existe în fiecare fabrică sau uzină, în vederea verificării amenzilor de către inspectori.

Nu va fi, poate, de prisos să spunem cu acest prilej cîteva cuvinte despre plîngerile împotriva fabricanţilor şi inspectorilor, dat fiind că cea mai mare parte dintre muncitori nu

www.dacoromanica.ro

ştiu cum şi cui să adreseze plîngerile. – Potrivit legii, plîngerile împotriva oricărei încălcări comise în fabrică sau în uzină trebuie adresate inspectorului de fabrici. El este obligat să primească plîngerile verbale sau scrise cu privire la orice nemulţumiri. Dacă inspectorul de fabrici nu dă curs plîngerii, muncitorul se poate adresa inspectorului-şef, care este de asemenea obligat să-şi fixeze zile de primire pentru ascultarea plîngerilor. – În afară de aceasta, cancelaria inspectorului-şef trebuie să fie deschisă *în fiecare zi* pentru persoanele care au nevoie de diferite informaţii sau lămuriri, sau care vor să înainteze vreo plîngere (vezi „Instrucţiunile pentru funcţionarii inspecţiei de fabrică", art. 18). Împotriva deciziei inspectorului se poate face plîngere la Comisia gubernială pentru reglementarea muncii în fabrici *. Legea stabileşte că aceste plîngeri pot fi prezentate în termen de o lună de la data comunicării deciziei date de inspector. Mai departe, împotriva deciziilor Comisiei pentru reglementarea muncii se poate adresa, în acelaşi termen, o plîngere ministrului de finanţe.

După cum vedeţi, legea enumeră foarte multe instanţe cărora te poţi plînge. Şi acest drept – de a se plînge – îl au deopotrivă atît fabricantul cît şi muncitorul. Nenorocirea este numai că această apărare rămîne doar pe hîrtie. Fabricanţii au toată posibilitatea să înainteze plîngeri – dispun de timp liber, au bani ca să-şi angajeze avocaţi etc. – şi de aceea ei fac într-adevăr plîngeri împotriva inspectorilor, ajung pînă la ministru şi au şi obţinut pînă acum diferite avantaje. Pentru muncitor însă acest drept de a face plîngere nu este decît o vorbă goală, lipsită de orice sens. În primul rînd, el n-are timp să umble pe la inspectori şi prin cancelarii ! El munceşte, şi pentru orice „lipsă nemotivată de la lucru" este amendat. El n-are bani ca să-şi angajeze avocat. El nu cunoaşte legile, şi de aceea nu poate să-şi apere dreptul său. Iar autorităţile nu numai că nu au grijă ca muncitorii să cunoască legile, dar, dimpotrivă, fac totul pentru ca ei să

* Din cine se compune Comisia pentru reglementarea muncii în fabrici ? Din guvernator, procuror, şeful jandarmeriei, un inspector de fabrici şi *doi fabricanţi*. — Dacă la aceştia adăugăm pe directorul închisorii şi pe comandantul de cazaci, obţinem un tabel al tuturor slujbaşilor care traduc în practică „grija pe care guvernul imperial rus o poartă claselor muncitoare".

www.dacoromanica.ro

nu ştie de existenţa acestor legi. Pentru cine nu vrea să creadă, reproducem următoarea dispoziţie din „Instrucţiunile pentru funcţionarii inspecţiei de fabrică" (ele sînt aprobate de ministru şi specifică drepturile şi obligaţiile inspectorilor de fabrici): „Orice lămuriri pe care inspectorul de fabrici va avea să le dea proprietarului sau directorului unei întreprinderi industriale cu privire la încălcarea legii şi a deciziilor obligatorii emise în legătură cu interpretarea ei se dau de către inspector numai în absenţa muncitorului" *. Aşa, va să zică. Dacă fabricantul încalcă legea, inspectorul n-are voie să-i spună acest lucru *în prezenţa muncitorilor :* îi interzice ministrul ! Altfel, te pomeneşti că muncitorii vor afla într-adevăr ce spune legea şi se vor apuca să ceară respectarea ei ! Nu degeaba a scris „Moskovskie Vedomosti" că asta ar fi o adevărată „pervertire" !

Orice muncitor ştie că el e aproape complet lipsit de posibilitatea de a face plîngere, mai ales împotriva inspectorului. Prin aceasta nu vrem, firește, să spunem că muncitorii n-ar trebui să facă plîngere : dimpotrivă, ori de cîte ori există fie şi cea mai mică posibilitate în acest sens, ei trebuie să se folosească de ea, pentru că numai în felul acesta vor putea să-şi cunoască drepturile şi vor ajunge să înţeleagă în interesul cui sînt scrise legile pentru reglementarea muncii în fabrici. Vrem numai să spunem că nu se poate obţine cu ajutorul plîngerilor nici o îmbunătăţire serioasă şi generală a situaţiei muncitorilor. La o asemenea îmbunătăţire nu se poate ajunge decît pe o singură cale, şi anume prin unirea muncitorilor în vederea apărării drepturilor lor, în vederea luptei împotriva împilărilor de către patroni, în vederea obţinerii unui salariu mai acceptabil şi a unei zile de lucru mai scurte.

VI

CE DESTINAŢIE TREBUIE SĂ SE DEA, POTRIVIT LEGII, SUMELOR PROVENITE DIN AMENZI ?

Să trecem acum la ultima chestiune în legătură cu amenzile : cum trebuie folosite sumele provenite din amenzi ? – Am arătat mai înainte că pînă în 1886 banii aceştia intrau

* Notă la art. 26 din „Instrucţiuni".

www.dacoromanica.ro

în buzunarele proprietarilor de fabrici şi uzine. Dar acest sistem ducea la atîtea abuzuri şi îi irita în aşa măsură pe muncitori, că înşişi patronii au început să-şi dea seama că sistemul trebuie desfiinţat. La unele fabrici se statornicise de la sine obiceiul ca din sumele provenite din amenzi să se dea ajutoare muncitorilor. Bunăoară, la acelaşi Morozov se stabilise, încă înainte de greva din 1885, ca amenzile pentru fumat şi pentru introducerea de rachiu în fabrică să fie repartizate pentru ajutorarea celor accidentaţi în timpul lucrului, iar cele pentru muncă neglijentă să fie trecute în folosul patronului.

Noua lege din 1886 a stabilit o regulă generală, şi anume că amenzile nu pot intra în buzunarul patronului. În această lege se spune : „Sumele provenite din amenzile pe care le plătesc muncitorii vor fi întrebuinţate pentru constituirea, pe lîngă fiecare fabrică, a unui fond special, care va fi administrat de direcţia fabricii. Acest fond poate fi folosit, cu aprobarea inspectorului, numai pentru nevoile muncitorilor înşişi, în conformitate cu regulamentul publicat de ministrul finanţelor de acord cu ministrul afacerilor interne". Aşadar, potrivit legii, amenzile trebuie folosite numai pentru nevoile muncitorilor înşişi. Banii proveniţi din amenzi sînt banii proprii ai muncitorilor, reţineri din salariul lor.

Regulamentul cu privire la folosirea fondului provenit din amenzi, despre care vorbeşte legea, a fost publicat abia în 1890 (la 4 decembrie), adică după nu mai puţin de trei ani şi jumătate de la promulgarea legii. În el se prevede că sumele provenite din amenzi sînt folosite *cu precădere* pentru următoarele nevoi ale muncitorilor : „a) pentru acordarea de ajutoare muncitorilor care şi-au pierdut pentru totdeauna capacitatea de muncă sau care, din cauză de boală, sînt lipsiţi vremelnic de posibilitatea de a munci". În vremea noastră, muncitorii loviţi de invaliditate rămîn de obicei fără nici un mijloc de trai. Ca să se judece cu fabricantul, ei acceptă, de obicei, să fie întreţinuţi de avocaţii care le susţin procesele şi care, în schimbul firimiturilor aruncate muncitorului, îşi iau partea leului din despăgubirile acordate. Iar dacă muncitorul poate să capete, pe cale judiciară, doar o despăgubire redusă, el nici nu-şi va găsi avocat. În asemenea cazuri trebuie folosite neapărat sumele provenite din amenzi;

www.dacoromanica.ro

cu ajutorul pe care-l va primi din fondul amenzilor, muncitorul se va descurca un timp oarecare şi va putea să-şi găsească un avocat care să-i susţină procesul împotriva patronului, fără ca nevoia să-l facă să iasă din robia patronului şi să cadă în aceea a avocatului. Muncitorii care nu pot munci din motive de boală trebuie, de asemenea, să primească ajutoare din fondul provenit din amenzile plătite de ei *.

Lămurind acest prim punct din regulament, Comisia pentru reglementarea muncii în fabrici din Petersburg a hotărît ca ajutoarele să se acorde pe bază de certificat medical şi în proporţie de cel mult jumătate din salariu. Notăm, în paranteză, că această decizie a Comisiei din Petersburg a fost dată în şedinţa de la 26 aprilie 1895. Va să zică, lămurirea s-a dat după patru ani şi jumătate de la publicarea regulamentului, iar regulamentul a fost publicat după trei ani şi jumătate de la promulgarea legii. Prin urmare, *a fost nevoie în total de opt ani numai pentru suficienta lămurire a legii !!* Cîţi ani vor trebui să mai treacă acum pentru ca ea să fie cunoscută de toţi şi să fie aplicată în mod efectiv ?

În al doilea rînd, din fondul amenzilor se acordă „b) ajutoare muncitoarelor care se află în ultima perioadă de sarcină şi care au încetat lucrul cu două săptămîni înainte de naştere". Potrivit lămuririlor date de Comisia din Petersburg, ajutorul trebuie acordat numai timp de patru săptămîni (două înainte de naştere şi două după) şi în proporţie de cel mult jumătate din salariu.

În al treilea rînd, se acordă ajutoare „c) în caz de pierdere sau deteriorare a avutului în urma unui incendiu sau a unei alte calamităţi". Potrivit lămuririlor date de Comisia din Petersburg, dovada unui asemenea fapt se face cu un certificat eliberat de poliţie, iar suma ajutorului nu trebuie să fie mai mare de $^2/_3$ din salariul pe o jumătate de an (adică să nu depăşească salariul pe patru luni).

În sfîrşit, în al patrulea rînd, se acordă ajutoare „d) de înmormîntare". Potrivit lămuririlor date de Comisia din Petersburg, aceste ajutoare trebuie acordate numai pentru

* Se înţelege de la sine că primirea unui ajutor din fondul amenzilor nu-l privează pe muncitor de dreptul de a cere despăgubiri fabricantului, bunăoară, în caz de accidentare în timpul lucrului.

www.dacoromanica.ro

muncitorii care au lucrat la fabrica respectivă şi au murit în timp ce erau salariaţii ei, sau pentru părinţii şi copiii lor. – Suma ajutorului variază între 10 şi 20 de ruble.

Acestea sînt cele patru cazuri în care regulamentul prevede acordarea de ajutoare. Dar muncitorii au dreptul să primească ajutoare şi în alte cazuri, dar în regulament se arată că ajutoarele se acordă „cu precădere" în aceste patru cazuri. Muncitorii au dreptul să primească ajutoare pentru orice nevoi, şi nu numai pentru cele enumerate aici. În lămuririle sale la regulamentul amenzilor (aceste lămuriri sînt afişate în fabrici şi uzine), Comisia din Petersburg spune şi ea : „În toate celelalte cazuri, ajutorul se acordă cu aprobarea inspecţiei", adăugînd, totodată, că în nici un caz nu trebuie ca acordarea de ajutoare să ducă la o scădere a cheltuielilor fabricii pentru diferite instituţii (de pildă pentru şcoli, spitale etc.) şi nici a cheltuielilor obligatorii (de pildă pentru repararea încăperilor destinate muncitorilor, pentru asistenţă medicală etc.). Aceasta înseamnă că acordarea de ajutoare din fondul amenzilor nu-i dă fabricantului dreptul s-o considere drept o cheltuială a lui ; această cheltuială nu este a lui, ci a muncitorilor. Cheltuielile fabricantului trebuie să rămînă aceleaşi ca înainte.

Comisia din Petersburg a mai stabilit şi următoarea regulă : „cifra ajutoarelor cu caracter permanent nu trebuie să depăşească jumătate din cifra anuală a amenzilor încasate". Aici se face distincţie între ajutoarele permanente (care se acordă într-o anumită perioadă de timp, de pildă ajutorul pentru caz de boală sau de accidentare) şi ajutoarele care se acordă o singură dată (de pildă pentru înmormîntare sau în caz de incendiu). Ca să rămînă bani pentru aceste din urmă ajutoare, suma ajutoarelor permanente nu trebuie să treacă de jumătate din suma amenzilor.

Cum se obţin ajutoare din fondul amenzilor ? Potrivit regulamentului, muncitorii trebuie să adreseze o cerere în acest sens patronului, care acordă ajutor cu aprobarea inspecţiei. În caz de refuz din partea patronului, muncitorul trebuie să se adreseze inspectorului, care poate acorda ajutor cu de la sine putere.

www.dacoromanica.ro

Comisia pentru reglementarea muncii în fabrici poate autoriza pe fabricanții care merită încredere să acorde mici ajutoare (pînă la 15 ruble) fără a cere avizul inspectorului.

Suma provenită din amenzi, dacă nu trece de 100 de ruble, se păstrează de către patron, iar dacă este mai mare, se depune la casa de economii.

În caz de închidere a unei fabrici sau uzine, fondul provenit din amenzi se varsă în fondul muncitoresc general al guberniei. Regulamentul nu ne spune cum se întrebuințează acest „fond muncitoresc" (despre a cărui existență muncitorii nici nu știu și nu pot să știe nimic). „Pînă ce se vor da dispoziții speciale", spune regulamentul, banii trebuie păstrați la Banca de Stat. Dacă pînă și în capitală a fost nevoie de opt ani pentru întocmirea unui regulament cu privire la folosirea fondurilor provenite din amenzi în diferite fabrici, atunci va trebui, de bună seamă, să așteptăm zeci de ani pînă ce va fi întocmit un regulament cu privire la întrebuințarea „fondului muncitoresc general al guberniei".

Așa arată regulamentul cu privire la folosirea sumelor provenite din amenzi. După cum vedeți, el se deosebește prin caracterul său extrem de complicat și confuz, și de aceea nu-i de mirare că pînă acum muncitorii aproape că nu știu nimic despre existența lui. Anul acesta (1895), la fabricile și uzinele din Petersburg au fost afișate anunțuri în legătură cu acest regulament *. Muncitorii înșiși trebuie să aibă grijă să-l cunoască cu toții, ca să capete astfel o privire justă asupra ajutorului ce li se cuvine din fondul amenzilor, să vadă în el nu o pomană dată de fabricanți, nu un act de milostenie, ci propriii lor bani, proveniți din reținerile făcute din salariile lor și care urmează să fie folosiți numai pentru nevoile lor. Muncitorii au tot dreptul să pretindă ca acești bani să le revină lor.

În legătură cu acest regulament trebuie să spunem, în primul rînd, cum este aplicat, ce inconveniente se ivesc și ce abuzuri se fac cu acest prilej. În al doilea rînd, trebuie să

* Așadar, la Petersburg, abia în 1895 s-a procedat la aplicarea legii amenzilor din 1886. Iar d-l Mihailovski, inspectorul-șef despre care am pomenit mai sus, spunea în 1893 că legea din 1886 „se aplică azi întocmai". — Ne putem da seama, din acest mic exemplu, ce minciuni sfruntate a fost în stare să îndruge inspectorul-șef de fabrici într-o carte menită să informeze pe americani asupra rînduielilor din fabricile rusești.

www.dacoromanica.ro

vedem dacă el a fost just întocmit şi dacă apără îndeajuns de bine interesele muncitorilor.

În ce priveşte aplicarea regulamentului, trebuie să atragem, în primul rînd, atenţia asupra următoarei lămuriri, dată de Comisia pentru reglementarea muncii în fabrici din Petersburg : „Dacă la un moment dat nu există bani proveniţi din amenzi..., muncitorii nu pot pretinde nimic de la direcţiile fabricilor". Se pune însă întrebarea : cum vor şti muncitorii dacă există sau nu bani proveniţi din amenzi şi – dacă există – cîţi anume ? Comisia pentru reglementarea muncii judecă lucrurile ca şi cum toate astea le-ar fi cunoscute muncitorilor ; or, ea nu şi-a dat osteneala să facă nimic pentru ca muncitorilor să li se comunice situaţia fondului de amenzi, n-a obligat pe proprietarii de fabrici şi uzine să afişeze o informare în legătură cu sumele provenite din amenzi. – Crede oare Comisia că e de ajuns ca muncitorii să afle acest lucru de la patron, care, atunci cînd nu vor exista bani proveniţi din amenzi, îi va da afară pe solicitanţi ? Aşa ceva ar fi chiar scandalos, pentru că, în acest caz, dacă un muncitor ar vrea să primească un ajutor, patronul l-ar trata ca pe un cerşetor. – Muncitorii trebuie să stăruie ca în fiecare fabrică sau uzină să se afişeze, în fiecare lună, o informare în legătură cu situaţia fondului amenzilor : cîţi bani există în casă, cît s-a încasat în ultima lună, cît s-a cheltuit şi „pentru care nevoi" ? Altfel, muncitorii nu vor şti cît pot să primească ; nu vor şti dacă fondul provenit din amenzi poate să satisfacă toate cererile sau numai o parte din ele, şi în acest caz ar fi just să se ia în consideraţie nevoile cele mai presante. Uzinele mai bine organizate au introdus ele însele, pe alocuri, asemenea informări : în Petersburg, acest procedeu se practică, pe cît se pare, la uzina „Siemens şi Halske" şi la fabrica de cartuşe a statului. Dacă muncitorul, ori de cîte ori va sta de vorbă cu inspectorul, îi va atrage în mod stăruitor atenţia şi îi va arăta că trebuie afişate asemenea informări, muncitorii, cu siguranţă, vor face ca acest procedeu să fie aplicat pretutindeni. Totodată ar fi foarte potrivit pentru muncitori dacă în fabrici şi

www.dacoromanica.ro

în uzine s-ar introduce formulare * de cereri pentru acordarea de ajutoare din fondul amenzilor. Astfel de formulare au fost introduse, bunăoară, în gubernia Vladimir. Muncitorului nu-i este uşor să scrie singur toată cererea şi, în afară de aceasta, nici nu va şti să scrie tot ce trebuie. Formularul însă îi arată totul, şi muncitorului nu-i mai rămîne decît să scrie doar cîteva cuvinte în spaţiile lăsate libere. Dacă nu se vor introduce asemenea formulare, mulţi dintre muncitori vor fi nevoiţi să se adreseze unor jălbari pentru întocmirea cererilor, ceea ce implică unele cheltuieli. Desigur, după regulament, cererile de ajutor propriu-zise pot fi făcute şi verbal, dar, în primul rînd, muncitorul trebuie oricum să-şi procure un certificat scris de la poliţie sau de la medic, care îi este cerut de regulament (cînd cererea se face pe formular, se scrie pe el şi certificatul), iar în al doilea rînd se prea poate ca un patron nici să nu dea răspuns la cererea verbală, în timp ce este obligat să dea răspuns la o cerere scrisă. Cererile tipărite, înaintate administraţiei fabricii sau uzinei, vor face ca solicitările de ajutoare să nu aibă caracterul de cerşetorie pe care caută să li-l imprime patronii. Mulţi proprietari de fabrici şi uzine sînt peste măsură de nemulţumiţi că, potrivit legii, sumele provenite din amenzi nu intră în buzunarele lor, ci sînt îndreptate spre satisfacerea nevoilor muncitorilor. De aceea s-au născocit o sumedenie de vicleşuguri şi subterfugii pentru a trage pe sfoară pe muncitori şi pe inspectori şi pentru a ocoli legea. Pentru a-i preveni pe muncitori, vom arăta cîteva din aceste subterfugii.

Unii fabricanţi înscriau amenzile în registru nu ca pe nişte amenzi, ci ca pe nişte sume avansate muncitorului. Muncitorul este amendat cu o rublă, iar în registru se trece că i s-a avansat o rublă. Cînd această rublă este reţinută la plata salariului, ea rămîne în buzunarul patronului. Aceasta nu mai este o simplă ocolire a legii, ci o adevărată înşelăciune, un fals.

Alţi fabricanţi, în loc de amenzi pentru lipsă nemotivată de la lucru, nu-i treceau muncitorului toate zilele lucrate,

* Adică cereri tipărite în care textul propriu-zis este tipărit şi în care sînt lăsate spaţii libere care se completează cu numele fabricii, motivul pentru care se cere ajutor, domiciliul, semnătura etc.

www.dacoromanica.ro

adică dacă un muncitor lipsea nemotivat, să zicem, o zi pe săptămînă, nu i se treceau cinci zile lucrate, ci numai patru, iar salariul pe o zi (care urma să constituie amenda pentru lipsa nemotivată şi să fie vărsat în fondul amenzilor) intra în buzunarul patronului. Aceasta este iarăşi o înşelăciune grosolană. În treacăt fie zis, muncitorii sînt complet lipsiţi de apărare împotriva unor asemenea înşelăciuni *, pentru că nu sînt informaţi asupra situaţiei fondului de amenzi. Numai dacă se vor afişa lunar informări amănunţite (în care să se arate cifra amenzilor pe fiecare săptămînă şi pentru fiecare atelier în parte), ei vor putea să vegheze ca amenzile să intre efectiv în fondul amenzilor. Căci cine, dacă nu înşişi muncitorii, sînt chemaţi să vegheze ca toate aceste înregistrări să se facă în mod corect ? Inspectorii de fabrici ? Dar cum va putea să afle inspectorul că tocmai cutare sau cutare cifră a fost fals trecută în registru ? Un inspector de fabrici, d-l Mikulin, vorbind despre aceste înşelăciuni, face următoarea observaţie :

„În toate aceste cazuri era extrem de greu să descoperi abuzurile dacă nu existau în privinţa lor unele indicaţii directe, sub formă de plîngeri din partea muncitorilor". Însuşi inspectorul recunoaşte că nu poate descoperi înşelăciunea dacă muncitorii nu-i atrag atenţia asupra ei. Dar muncitorii nu-i vor putea atrage atenţia asupra ei dacă fabricanţii nu vor fi obligaţi să afişeze înştiinţări cu privire la amenzi.

O a treia categorie de fabricanţi născoceau procedee mult mai comode pentru înşelarea muncitorilor şi ocolirea legii, metode atît de viclene şi de perfide, că nu era de loc uşor să te legi de ele. Mulţi proprietari de ţesătorii de bumbac din gubernia Vladimir prezentau inspectorului spre aprobare nu un singur tarif de salarizare pentru fiecare fel de ţesătură, ci două sau chiar trei tarife ; într-o notă explicativă la tabelul tarifar se arată că ţesătorii care produc marfă ireproşabilă sînt plătiţi după tariful maxim, cei care produc marfă ceva mai proastă sînt plătiţi după tariful al doilea, iar la marfa considerată drept rebut se plăteşte după

* Şi că se practică asemenea înşelăciuni ne-o arată chiar *un inspector de fabrici* din gubernia Vladimir, d-l Mikulin, în cartea sa despre noua lege din 1886.

www.dacoromanica.ro

tariful cel mai scăzut *. Este limpede în ce scop a fost născocit acest truc ingenios : diferența dintre tariful maxim și cel minim intra în buzunarul patronului, în timp ce această diferență nu era, de fapt, decît o amendă pentru munca neglijentă și trebuia, în consecință, să fie vărsată în fondul amenzilor. E clar că aceasta era o ocolire grosolană a legii, și nu numai a legii amenzilor, dar și a legii cu privire la aprobarea tarifului ; scopul aprobării tarifului este ca patronul să nu poată schimba în mod arbitrar salariul, iar dacă nu există un singur tarif, ci mai multe, se înțelege că atunci i se lasă patronului toată posibilitatea să procedeze după bunul său plac.

Inspectorii de fabrică vedeau că aceste tarife „urmăresc în mod *evident* să ocolească legea" (toate acestea le povestește același domn Mikulin în cartea de care am pomenit mai sus), dar, cu toate acestea, *„nu se socoteau în drept"* să refuze pe onorații „domni" fabricanți.

Ba bine că nu ! E ușor de spus : să refuzi pe niște fabricanți (trucul acesta a fost născocit nu de un singur fabricant, ci de mai mulți deodată !). Ei bine, dar dacă ar fi încercat să ocolească legea nu niște „domni" fabricanți, ci niște muncitori ? Ar fi interesant să știm dacă s-ar fi găsit atunci, în întregul imperiu rus, măcar un singur inspector de fabrici care *„să nu se socoată în drept"* să refuze cererile unor muncitori care ar încerca să ocolească legea.

Așadar, aceste tarife, de două sau trei categorii, au fost aprobate de inspectorii de fabrici și puse în aplicare. S-a văzut însă că problema tarifului interesează nu numai pe domnii fabricanți, care născocesc diverse procedee pentru ocolirea legii, și nu numai pe domnii inspectori, care nu se consideră în drept să împiedice pe fabricanți să-și pună în aplicare bunele lor intenții, ci și... pe muncitori. Muncitorii n-au manifestat o condescendență atît de delicată față de escrocheriile domnilor fabricanți și „s-au socotit în drept" să-i împiedice să înșele pe muncitori.

Aceste tarife, spune d-l inspector Mikulin, „au provocat în rîndurile muncitorilor o nemulțumire atît de mare, că ea

* Asemenea tabele tarifare există și la unele fabrici din Petersburg ; ele prevăd, bunăoară, că pentru cutare cantitate de marfă muncitorul primește 20 pînă la 50 de copeici.

www.dacoromanica.ro

a fost una din principalele cauze ale dezordinilor însoţite de excese care au făcut *necesară* intervenţia forţei armate".

Iată cum merg lucrurile pe lumea asta ! Mai întîi „nu s-au socotit în drept" să-i împiedice pe domnii fabricanţi să calce legea şi să-i păcălească pe muncitori, iar atunci cînd, indignaţi de asemenea procedee scandaloase, muncitorii s-au revoltat, „a fost nevoie" să se aducă forţă armată ! Dar de ce „a fost nevoie" de această forţă armată împotriva muncitorilor, care-şi apărau drepturile lor *legale,* şi nu împotriva fabricanţilor, care călcau în mod vădit legea ? Oricum a fost, fapt este că numai după revolta muncitorilor „tarifele de acest fel au fost desfiinţate, printr-o dispoziţie a guvernatorului". Muncitorii au reuşit să-şi impună punctul lor de vedere. Nu domnii inspectori de fabrici au introdus legea, ci înşişi muncitorii, care au dovedit astfel că nu vor permite nimănui să-şi bată joc de ei şi că vor şti să-şi apere drepturile. „Ulterior însă – relatează d-l Mikulin – inspectorii de fabrici au refuzat să aprobe astfel de tarife". Aşadar, muncitorii i-au învăţat pe inspectori să aplice legea.

Dar această lecţie n-a folosit decît fabricanţilor din Vladimir. Or, fabricanţii sînt pretutindeni aceiaşi, fie că e vorba de Vladimir, Moscova sau Petersburg. Încercarea celor din Vladimir de a păcăli legea n-a reuşit, dar procedeul inventat de ei nu numai că a rămas, dar a fost chiar perfecţionat de un genial proprietar de uzină din Petersburg.

În ce constă procedeul fabricanţilor din Vladimir ? În a nu folosi cuvîntul amendă, ci a-l înlocui prin alte cuvinte. Dacă voi spune că în cazul cînd lucrează neglijent muncitorul primeşte cu o rublă mai puţin, atunci va fi vorba de o amendă, şi el va trebui să verse această rublă în fondul amenzilor. Dar dacă voi spune că în cazul cînd lucrează neglijent muncitorul este plătit după un tarif mai scăzut, atunci nu va mai fi vorba de amendă, iar rubla va intra în buzunarul meu. Aşa judecau fabricanţii din Vladimir ; dar muncitorii i-au dat de gol. Se mai poate judeca şi întrucîtva altfel. Se poate spune : în caz că lucrează neglijent, muncitorul primeşte plata *fără* gratificaţie, şi atunci iarăşi nu va putea fi vorba de amendă, iar rubla va ajunge în buzunarul patronului. Aceasta este socoteala pe care şi-a făcut-o ingeniosul industriaş Iakovlev, proprietarul unei uzine mecanice

www.dacoromanica.ro

din Petersburg. El spune așa : veți primi cîte o rublă pe zi, dar, dacă nu vă veți face vinovați de nimic, nici de absențe nemotivate de la lucru, nici de purtare grosolană, nici de muncă neglijentă, veți mai primi cîte o „gratificație" de 20 de copeici. Dar, dacă se fac vinovați de ceva, patronul își oprește cele 20 de copeici și le bagă, firește, în buzunarul său, pentru că, vedeți dv., asta nu-i amendă, ci „gratificație". Toate legile care prevăd încălcările pasibile de amenzi, precum și mărimea acestora și modul în care urmează să fie folosite pentru nevoile muncitorilor, se dovedesc a fi inexistente pentru d-l Iakovlev. Legile vorbesc de „amenzi", pe cînd el vorbește de „gratificații". Abilul proprietar de uzină continuă să înșele și astăzi pe muncitori cu ajutorul trucului său ingenios. Inspectorul de fabrică din Petersburg, pe cît se pare, *„nu s-a socotit în drept"* nici el să-l împiedice de la ocolirea legii. Să sperăm că muncitorii din Petersburg nu vor rămîne în urma celor din Vladimir și vor învăța pe inspector și pe fabricant cum trebuie să respecte legea.

Pentru a arăta ce sume imense reprezintă amenzile, vom cita o serie de date în legătură cu cifra fondurilor provenite din amenzi în gubernia Vladimir.

Acordarea de ajutoare, în această gubernie, a început în februarie 1891. Pînă în octombrie 1891 s-au acordat ajutoare unui număr de 3.665 de persoane, care au primit în total 25.458 de ruble și 59 de copeici. La data de 1 octombrie 1891 fondul provenit din amenzi se ridica la suma de 470.052 de ruble și 45 de copeici. Trebuie să arătăm, în treacăt, încă o întrebuințare care se dă sumelor provenite din amenzi. La una din fabrici fondul amenzilor era de 8.242 de ruble și 46 de copeici. Fabrica aceasta a dat faliment, și muncitorii au rămas, în timp de iarnă, fără pîine și fără lucru. Atunci celor aproape 800 de muncitori li s-au distribuit, din acest fond, ajutoare în sumă de 5.820 de ruble.

De la 1 octombrie 1891 și pînă la 1 octombrie 1892 s-au încasat amenzi în sumă de 94.055 de ruble și 47 de copeici și s-au dat ajutoare la 6.312 persoane, care au primit în total 45.200 de ruble și 52 de copeici. Pe categorii, aceste ajutoare au fost repartizate astfel : 208 persoane au primit 6.198 de ruble și 20 de copeici cu titlu de pensii lunare

www.dacoromanica.ro

pentru incapacitate de muncă, ceea ce înseamnă, în medie, 30 de ruble pe an de fiecare om (se alocă ajutoare atît de mizere, în timp ce zeci de mii de ruble provenite din amenzi stau neîntrebuinţate !). Apoi 1.037 de persoane care şi-au pierdut avutul au primit 17.827 de ruble şi 12 copeici, adică, în medie, cîte 18 ruble de fiecare. Femeile gravide au primit, pentru 2.669 de cazuri, 10.641 de ruble şi 81 de copeici, adică, în medie, cîte 4 ruble (şi toată această sumă pentru trei săptămîni : una înainte, iar două după naştere). 877 de muncitori au primit ajutoare de boală în sumă de 5.380 de ruble şi 68 de copeici, adică, în medie, cîte 6 ruble de fiecare. S-au dat ajutoare de înmormîntare în sumă de 4.620 de ruble la 1.506 muncitori (cîte 3 ruble), iar pentru cazuri diverse 532 de ruble şi 71 de copeici la un număr de 15 persoane.

Cunoaştem acum bine regulamentul cu privire la sumele provenite din amenzi şi felul cum este el aplicat. Să vedem dacă el este just întocmit şi dacă apără îndeajuns de bine drepturile muncitorilor.

Ştim că, potrivit celor stabilite de lege, banii proveniţi din amenzi nu aparţin patronului, că ei nu pot fi folosiţi decît pentru nevoile muncitorilor. Regulamentul cu privire la întrebuinţarea acestor bani trebuia să fie aprobat de miniştri.

Şi la ce rezultat s-a ajuns cu acest regulament ? Banii aceştia au fost strînşi de la muncitori şi urmează să fie repartizaţi pentru nevoile lor, dar în regulament nici nu se spune măcar că patronii sînt obligaţi să aducă la cunoştinţa muncitorilor situaţia fondului amenzilor. Muncitorilor nu li se dă dreptul să-şi aleagă delegaţi care să supravegheze ca sumele prevăzute de regulament să fie vărsate în fondul amenzilor, care să primească cereri de la muncitori şi să repartizeze ajutoarele. Legea spune că ajutoarele se acordă „cu aprobarea inspectorului", în timp ce regulamentul, care a fost întocmit de miniştri, prevede că cererea de ajutor trebuie adresată *patronului*. Dar de ce să fie adresată patronului ? Doar aceştia nu sînt banii lui, ci ai muncitorilor, întrucît reprezintă reţineri din salariile lor. Patronul n-are dreptul să se atingă de aceşti bani : dacă-i cheltuieşte, răspunde de ei ca şi în cazul cînd şi-ar fi însuşit un bun străin sau ar fi irosit banii cuiva. Este evident că miniştrii au

www.dacoromanica.ro

întocmit un asemenea regulament tocmai pentru că au vrut să facă un serviciu patronilor : acum muncitorii trebuie *să-l roage* pe patron să le acorde un ajutor, ca și cum i-ar cere de pomană. E adevărat că, dacă patronul refuză, inspectorul poate să fixeze el însuși ajutorul. Dar inspectorul singur nu știe nimic, așa că o să-i spună patronul că cutare muncitor este așa și pe dincolo, că nu merită ajutor, și inspectorul o să-l creadă *. Dar se vor găsi oare mulți muncitori care să se apuce să prezinte plîngeri inspectorului, care să fie dispuși să-și piardă timpul de lucru umblînd după el, scriind cereri etc. ? În realitate, datorită regulamentului ministerial, se ajunge doar la o nouă formă de dependență a muncitorilor față de patroni. Aceștia vor căpăta posibilitatea să împileze pe muncitorii de care sînt nemulțumiți, poate, pentru că nu se lasă călcați în picioare : respingîndu-i cererea, patronii vor pricinui, cu siguranță, unui asemenea muncitor multă bătaie de cap în plus sau poate vor reuși chiar să facă în așa fel ca el să nu primească nici un ajutor. Dimpotrivă, muncitorilor care li se vîră sub piele și fac totul pe placul lor sau își pîrăsc tovarășii, patronii pot să le aprobe ajutoare destul de mari chiar în cazurile cînd unui alt muncitor nu i se acordă nimic. În loc de a desființa dependența muncitorilor față de patroni în ceea ce privește amenzile, se va ajunge la o nouă dependență, care-i va dezbina pe muncitori și va favoriza slugărnicia și lichelismul. Și, apoi, gîndiți-vă și la scandaloasele formalități birocratice pe care le prevede regulamentul pentru primirea ajutorului : de fiecare dată muncitorul trebuie să ceară un certificat ba de la medic, care îl va întîmpina, cu siguranță, în chip destul de grosolan, ba de la poliție, care nu face nimic fără șperț. Din toate acestea, repetăm, nimic nu se află înscris în lege ; toate acestea le stabilește regulamentul ministerial, care în mod vădit este întocmit în așa fel ca să fie pe placul fabricanților și care

* In formularul cererii de ajutor, care, după cum am spus, a fost distribuit în fabrici și uzine de către comisia pentru problemele fabricilor din Vladimir și care este pentru muncitori cea mai potrivită formă de aplicare a „regulamentului", există următorul punct : „administrația fabricii certifică semnătura și conținutul cererii, adăugînd că, după părerea ei, solicitantul merită un ajutor în sumă de...".

Aceasta înseamnă că administrația poate să scrie oricînd, fără să explice măcar motivele, că, „după părerea ei", solicitantul nu merită ajutor. Vor primi ajutor nu cei care au nevoie, ci cei care, „după părerea fabricanților, merită".

www.dacoromanica.ro

în mod vădit urmăreşte să creeze, pe lîngă dependenţa muncitorilor faţă de patroni, şi o dependenţă a lor faţă de funcţionarii statului, să-i împiedice să-şi spună cuvîntul în ceea ce priveşte felul cum trebuie cheltuite pentru nevoile lor sumele provenite din amenzile plătite tot de ei, să ţeasă un păienjeniş de formalism birocratic absurd, care abrutizează şi demoralizează * pe muncitori.

Dreptul acesta, care se conferă patronului, de a aproba acordarea de ajutoare din fondul amenzilor reprezintă o nedreptate strigătoare la cer. Muncitorii trebuie să lupte pentru a li se acorda prin lege dreptul de a-şi alege delegaţi care să vegheze ca amenzile să fie vărsate în fondul respectiv, să primească şi să verifice cererile de ajutor ale muncitorilor, să prezinte în faţa lor dări de seamă asupra situaţiei fondului amenzilor şi asupra felului cum este el folosit. Delegaţii, acolo unde au fost aleşi, trebuie să se ocupe de fondul amenzilor din uzina respectivă, să ceară să li se comunice toate datele în legătură cu amenzile, să primească cererile muncitorilor şi să le predea la conducerea întreprinderii.

VII

LEGEA AMENZILOR SE APLICĂ TUTUROR MUNCITORILOR?

Legea amenzilor, ca şi majoritatea celorlalte legi din Rusia, nu se aplică tuturor fabricilor şi uzinelor, nu se aplică tuturor muncitorilor. Cînd promulgă o lege, guvernul rus se teme întotdeauna să nu lezeze cumva interesele domnilor proprietari de fabrici şi uzine, se teme ca nu cumva meşteşugitele urzeli ale regulamentelor birocratice şi ale drepturilor şi îndatoririlor funcţionarilor de stat să nu se ciocnească cu alte regulamente birocratice (care există la noi cu duiumul), cu drepturile şi îndatoririle altor funcţionari, care s-ar supăra foc dacă domeniul lor ar fi încălcat de vreun nou funcţionar, şi ar irosi butoaie din cerneala statului şi întregi baloturi de hîrtie pentru corespondenţa lor în chestiunea „delimitării atribuţiilor departamentale". De aceea rareori se întîmplă la noi ca o lege să fie introdusă deodată pe întreaga Rusie,

* Dezbină, favorizează servilismul şi relele moravuri.

www.dacoromanica.ro

fără excepţii, fără laşe amînări, fără să se acorde miniştrilor şi altor funcţionari dreptul de a admite derogări de la prevederile ei.

Deosebit de puternic s-au făcut simţite toate acestea în cazul legii amenzilor, care, după cum am văzut, a provocat o atît de mare nemulţumire domnilor capitalişti şi care a fost promulgată numai sub presiunea unor ameninţătoare revolte muncitoreşti.

În primul rînd, legea amenzilor se aplică numai pe o mică parte din teritoriul Rusiei *. Această lege, după cum am spus, a fost promulgată la 3 iunie 1886 şi a intrat în vigoare la 1 octombrie al aceluiaşi an, şi *numai în trei gubernii:* Petersburg, Moscova şi Vladimir. După *cinci ani* (la 11 iunie 1891) ea a fost extinsă asupra guberniilor Varşovia şi Petrokov. Apoi, după alţi *trei ani,* prin legea din 14 martie 1894, ea a fost extinsă asupra a încă 13 gubernii (şi anume: asupra unor gubernii centrale: Tver, Kostroma, Iaroslavl, Nijni-Novgorod şi Reazan; a unor gubernii baltice: Estlanda şi Livonia; apusene: Grodno şi Kiev şi sudice: Volînia, Podolia, Harkov şi Herson). În 1892 regulamentul amenzilor a fost extins asupra întreprinderilor şi exploatărilor miniere particulare.

Dezvoltarea rapidă a capitalismului în sudul Rusiei şi uriaşa creştere a industriei miniere duc la concentrarea, în această regiune, a unor mase mari de muncitori şi silesc guvernul să se grăbească.

Guvernul, după cum se vede, renunţă foarte anevoie la vechile rînduieli din fabrici. Trebuie să observăm, cu acest prilej, că el face acest lucru numai sub presiunea muncitorilor: intensificarea mişcării muncitoreşti şi grevele din Polonia au făcut ca legea să fie extinsă asupra guberniilor Varşovia şi Petrokov (din gubernia Petrokov face parte oraşul Lodz). Uriaşa grevă de la fabrica de textile Hludov din judeţul Egorievsk, gubernia Reazan, a făcut ca legea să fie extinsă fără întîrziere asupra guberniei Reazan [26]. Se vede treaba că nici guvernul „nu se socoate în drept" să ia

* Această lege reprezintă o parte din aşa-zisele „dispoziţii speciale cu privire la relaţiile dintre fabricanţi şi muncitori". Aceste „dispoziţii speciale" se aplică numai „localităţilor în care fabricile şi uzinele au luat o dezvoltare considerabilă" şi pe care le indicăm mai departe în text.

www.dacoromanica.ro

domnilor capitaliști dreptul de amendare necontrolată (arbitrară) pînă ce nu vor interveni înșiși muncitorii.

În al doilea rînd, legea amenzilor, ca și toate regulamentele cu privire la supravegherea fabricilor și uzinelor, nu se aplică întreprinderilor care aparțin statului sau diferitelor instituții de stat. Uzinele statului au o conducere care „se îngrijește" de muncitori și pe care legea nu vrea s-o incomodeze cu dispoziții privitoare la amenzi. Într-adevăr, ce rost are să supraveghezi uzinele statului, cînd înșiși directorii lor sînt funcționari ai statului ? Dacă au ceva împotriva unui director, muncitorii se pot plînge tot lui. Nu-i de mirare că printre acești directori ai uzinelor statului se află și unii nemernici cum e, de pildă, d-l Verhovski, comandantul portului Petersburg.

În al treilea rînd, regulamentul cu privire la fondurile de amenzi, care urmează să fie folosite pentru nevoile muncitorilor înșiși, nu se aplică și muncitorilor de la atelierele căilor ferate, care au case de pensii sau case de ajutor și economie. Amenzile se varsă la aceste case.

Toate aceste excepțări au părut totuși încă insuficiente, și de aceea legea stabilește că miniștrii (cel de finanțe și cel de interne) au dreptul, pe de o parte, „să scutească de obligația de a se supune" acestui regulament „fabricile și uzinele de mică importanță, în cazurile de reală necesitate", iar pe de altă parte să extindă acest regulament asupra întreprinderilor meșteșugărești „mai importante".

Așadar, legea nu numai că a însărcinat pe ministru să întocmească un regulament cu privire la sumele încasate din amenzi, dar a mai dat miniștrilor și dreptul de a scuti pe unii fabricanți de obligația de a se supune legii ! Iată pînă unde merge legea noastră cu amabilitatea ei față de domnii fabricanți ! Într-una din lămuririle date de ministru se spune că el scutește de această obligație numai pe fabricanții despre care comisia pentru reglementarea muncii în fabrici poate afirma că *„este sigură că proprietarul întreprinderii nu va nesocoti interesele muncitorilor"*. Fabricanții și inspectorii de fabrici sînt niște prieteni atît de intimi, încît se cred unul pe altul pe cuvînt. Ce rost are să-l mai incomodezi pe fabricant cu regulamente, din moment ce el „dă asigurări" că nu va știrbi interesele muncitorilor ? Dar ce s-ar întîmpla

www.dacoromanica.ro

dacă un muncitor ar încerca să ceară inspectorului sau ministrului să-l scutească de obligația de a se supune regulamentului, „dîndu-i asigurări" că nu va ştirbi interesele fabricantului ? Un asemenea muncitor ar trece, probabil, drept nebun.

Asta se cheamă „egalitate în drepturi" a muncitorilor şi fabricanților.

Cît despre extinderea regulamentului amenzilor asupra întreprinderilor meşteşugăreşti mai importante, pînă acum ea a fost efectuată, după cît se ştie, numai (în 1893) asupra firmelor care dau urzeală ţesătorilor care lucrează la domiciliu. Miniştrii nu se grăbesc să extindă regulamentul amenzilor. Întreaga masă a muncitorilor care lucrează la domiciliu pentru patroni, pentru marile magazine etc. continuă să rămînă în vechea situație, depinzînd pe de-a-ntregul de bunul plac al patronilor. Acestor muncitori le este mai greu să se adune la un loc, să ajungă la o înțelegere în privința nevoilor lor, să pornească împreună la luptă împotriva împilării exercitate de către patroni şi de aceea ei nici nu sînt luați în seamă.

VIII

ÎNCHEIERE

Cunoaştem acum legile şi regulamentele noastre cu privire la amenzi, acest întreg sistem extrem de complicat care sperie pe muncitor prin ariditatea şi prin limbajul lui birocratic atît de indigest.

Putem reveni acum la chestiunea pe care am pus-o la început, şi anume că amenzile sînt un produs al capitalismului, adică al unei orînduiri sociale în care poporul se împarte în două clase : în proprietari ai pămîntului, mașinilor, fabricilor şi uzinelor, ai materialelor şi proviziilor, şi oameni care n-au nici un fel de proprietate şi care, din această cauză, trebuie să se vîndă capitaliştilor şi să muncească pentru ei.

Au fost oare lucrurile orînduite întotdeauna în aşa fel încît muncitorii care lucrează pentru stăpîn să fie nevoiți să-i plătească amenzi pentru orice neglijență în muncă ?

În atelierele mici – de pildă în acelea ale meseriaşilor de la oraşe care folosesc muncitori – nu există amenzi. Acolo nu

www.dacoromanica.ro

există o înstrăinare completă între muncitor şi patron, căci ei trăiesc şi muncesc împreună. Patronul nici nu se gîndeşte să recurgă la amenzi, căci el supraveghează personal desfăşurarea lucrului şi poate impune oricînd să se repare ceea ce nu-i e pe plac.

Dar aceste mici întreprinderi şi ateliere sînt pe cale de dispariţie. Meşteşugarii şi meseriaşii, precum şi ţăranii cu gospodării mici nu pot face faţă concurenţei marilor fabrici şi uzine, concurenţei marilor patroni, care folosesc unelte şi maşini mai bune şi care unesc la un loc munca unui mare număr de muncitori. De aceea vedem că meşteşugarii, meseriaşii şi ţăranii se ruinează din ce în ce mai mult, se duc să lucreze ca muncitori în fabrici şi uzine, părăsesc satele şi pleacă la oraşe.

În marile fabrici şi uzine relaţiile dintre patron şi muncitor sînt cu totul diferite de cele din atelierele mici. Prin averea şi prin poziţia sa socială, patronul se află la o asemenea înălţime faţă de muncitor, că între ei există o adevărată prăpastie, de multe ori ei nici nu se cunosc măcar şi n-au nimic comun. Muncitorul n-are nici o posibilitate să ajungă patron : el este condamnat să rămînă pentru toată viaţa un om lipsit de avere, care munceşte pentru nişte bogătaşi pe care nu-i cunoaşte. În locul celor doi, trei muncitori pe care-i avea micul patron, apare acum o masă de muncitori, care vin din diferite localităţi şi se schimbă mereu. În locul dispoziţiilor răzleţe ale patronului există regulamente generale, care devin obligatorii pentru toţi muncitorii. Vechea statornicie a raporturilor dintre patron şi muncitor dispare : patronul nu-l preţuieşte cîtuşi de puţin pe muncitor, pentru că oricînd îi este uşor să găsească un altul în mulţimea de şomeri care sînt gata să se angajeze la oricine. În felul acesta puterea patronului asupra muncitorului creşte, şi patronul profită de această putere pentru a-l sili, cu ajutorul amenzilor, să se încadreze în asprele condiţii ale muncii de fabrică. Muncitorul a fost nevoit să se supună acestei noi restrîngeri a drepturilor sale şi a cîştigului său, pentru că acum el este lipsit de orice putere în faţa patronului.

Aşadar, amenzile au apărut pe lumea asta nu tocmai de mult, ci o dată cu marile fabrici şi uzine, o dată cu marele capitalism, o dată cu scindarea societăţii în patroni bogătaşi şi

www.dacoromanica.ro

muncitori săraci lipiți pământului. Ele au apărut ca urmare a dezvoltării depline a capitalismului și a înrobirii totale a muncitorului.

Dar această dezvoltare a marilor fabrici și această creștere a presiunii din partea patronilor au avut și alte urmări. Muncitorii, văzîndu-se lipsiți de orice putere în fața fabricanților, au început să-și dea seama că-i așteaptă o decădere și o mizerie totală dacă vor rămîne izolați unii de alții. Ei au început să înțeleagă că, pentru a scăpa de moarte prin înfometare și de degenerarea cu care-i amenință capitalismul, n-au decît un singur mijloc : să se unească în vederea luptei împotriva fabricanților, pentru a obține mărirea salariilor și îmbunătățirea condițiilor de trai.

Am văzut ce forme scandaloase a căpătat la noi împilarea muncitorilor de către fabricanți în anii 1880–1890 și cum aceștia, nemulțumindu-se cu scăderea tarifelor, au făcut din amenzi un mijloc de micșorare a salariilor muncitorilor. Asuprirea muncitorilor de către capitaliști ajunsese la punctul ei culminant.

Dar această asuprire a provocat și împotrivirea muncitorilor, care, ridicîndu-se împotriva asupritorilor, au repurtat o victorie. Speriat, guvernul a cedat în fața revendicărilor lor și s-a grăbit să promulge o lege prin care erau desființate amenzile.

A fost făcută astfel o concesie muncitorilor. Guvernul a crezut că, edictînd legi și regulamente de aplicare a amenzilor, introducînd sistemul acordării de ajutoare din fondul amenzilor, îi va satisface de îndată pe muncitori și-i va face să uite de cauza lor muncitorească generală, de lupta lor împotriva fabricanților.

Dar aceste speranțe ale guvernului, care se erijează în apărător al muncitorilor, nu se vor realiza. Am văzut cît de nedreaptă este noua lege față de muncitori, cît de mici sînt concesiile făcute muncitorilor, chiar și în comparație cu revendicările formulate de greviștii de la fabrica lui Morozov ; am văzut cum pretutindeni au fost lăsate portițe pentru fabricanții care vor să încalce legea și cum, tot în interesul lor, s-a întocmit regulamentul cu privire la ajutoare, care face ca la bunul plac al patronilor să se adauge bunul plac al funcționarilor statului.

www.dacoromanica.ro

Cînd această lege şi acest regulament vor fi aplicate, cînd muncitorii vor ajunge să le cunoască şi, în urma conflictelor cu autorităţile, vor începe să-şi dea seama cum îi împilează legea, vor începe să-şi dea seama, încetul cu încetul, de situaţia lor de oameni dependenţi. Vor înţelege că numai mizeria i-a silit să muncească pentru cei bogaţi şi să se mulţumească cu un salariu de mizerie pentru munca lor grea. Vor înţelege că guvernul şi slujbaşii lui sînt de partea fabricanţilor, iar legile se întocmesc în aşa fel ca patronului să-i vină mai uşor să-l împileze pe muncitor.

Şi muncitorii vor afla, în sfîrşit, că legea nu face nimic pentru îmbunătăţirea situaţiei lor atîta timp cît va exista dependenţa lor faţă de capitalişti, pentru că legea va fi întotdeauna părtinitoare faţă de capitaliştii-fabricanţi, care vor şti întotdeauna să găsească diverse subterfugii pentru ocolirea legii.

După ce vor înţelege acest lucru, muncitorii vor vedea că nu le rămîne decît un singur mijloc de apărare : să se unească laolaltă pentru a lupta împotriva fabricanţilor şi împotriva nedreptelor rînduieli stabilite de lege.

www.dacoromanica.ro

GOSPODĂRII LICEALE ŞI LICEE DE CORECŢIE [27]

(„RUSSKOE BOGATSTVO" [28])

Este de mult cunoscută soluţia problemei capitalismului în Rusia pe care o propun narodnicii şi care, în ultima vreme, este scoasă în relief mai cu seamă de „Russkoe Bogatstvo". Narodnicii, care nu tăgăduiesc existenţa capitalismului şi sînt nevoiţi să recunoască că el se dezvoltă, consideră totuşi că la noi capitalismul nu reprezintă un proces firesc şi necesar, care încununează dezvoltarea seculară a economiei de mărfuri în Rusia, ci un fenomen întîmplător, care n-are rădăcini trainice şi care nu înseamnă altceva decît o abatere de la calea dictată de întreaga viaţă istorică a naţiunii. „Noi – spun narodnicii – trebuie să alegem alte căi pentru patrie", să părăsim calea capitalismului şi „să obştizăm" producţia, servindu-ne de forţele existente ale „întregii" „societăţi", care începe de pe acum să se convingă de inconsistenţa capitalismului.

Este evident că, din moment ce se poate alege o altă cale pentru patrie, din moment ce întreaga societate începe să-şi dea seama de necesitatea ei, „obştizarea" producţiei nu prezintă prea mari dificultăţi şi nu necesită o anumită perioadă istorică pregătitoare. Ajunge numai să elaborăm planul unei asemenea obştizări şi să convingem pe cine trebuie că el este realizabil, şi „patria" va coti de pe calea greşită a capitalismului pentru a porni pe drumul socializării.

Oricine îşi dă seama cît de mare interes trebuie să prezinte un astfel de plan, care promite perspective atît de trandafirii, şi de aceea publicul rus trebuie să-i fie foarte recunoscător d-lui Iujakov, unul dintre colaboratorii permanenţi ai revistei „Russkoe Bogatstvo", pentru că şi-a dat osteneala să elaboreze

www.dacoromanica.ro

un asemenea plan. În numărul din mai al revistei „Russkoe Bogatstvo" dăm peste un articol al d-sale : „O utopie culturală", care are şi un subtitlu : „Plan pentru introducerea învăţămîntului mediu general şi obligatoriu".

Dar ce legătură are asta cu „obştizarea" producţiei ? – va întreba cititorul. Cea mai directă legătură, fiindcă planul d-lui Iujakov este de proporţii foarte vaste. Acest plan prevede înfiinţarea în fiecare plasă a unui liceu care să cuprindă întreaga populaţie masculină şi feminină de vîrstă şcolară (între 8 şi 20 de ani şi maximum pînă la 25 de ani). Aceste licee sînt menite să fie nişte asociaţii de producţie care să se îndeletnicească cu gospodăria agricolă şi morală şi care, prin munca lor, să fie în măsură nu numai să întreţină populaţia acestor licee (care va reprezenta, după d-l Iujakov, a *cincea parte* din întreaga populaţie), dar să şi furnizeze, în plus, mijloace pentru întreţinerea *întregii populaţii infantile.* Un calcul amănunţit, făcut de autor, pentru un liceu de plasă tipic (zis şi „liceu-fermă", „gospodărie liceală" sau „liceu agricol") arată că, în total, acest liceu va întreţine *mai mult de jumătate din întreaga populaţie locală.* Dacă ţinem seama că fiecare din aceste licee (în total proiectul prevede înfiinţarea, în Rusia, a 20.000 de licee duble, adică 20.000 pentru băieţi şi 20.000 pentru fete) va fi înzestrat cu pămînt şi cu mijloace de producţie (în plan se prevede ca zemstvele să emită obligaţii garantate de stat cu $4^1/_2$% dobîndă şi $^1/_2$% amortizare), vom înţelege cît de „vast" este într-adevăr „planul" d-lui Iujakov. Urmează să fie socializată producţia pentru o bună jumătate din populaţie. Se alege, va să zică, dintr-o dată o altă cale pentru patrie ! Şi acest plan se poate înfăptui „fără nici un fel de cheltuieli (sic !) din partea statului, a zemstvei sau a poporului". El „numai la prima vedere pare a fi o utopie" ; în realitate însă e un lucru „mult mai realizabil decît învăţămîntul elementar general". D-l Iujakov susţine că operaţia financiară necesară în acest scop „nu este o himeră sau o utopie" şi se realizează, după cum am văzut, nu numai fără cheltuieli, fără nici un fel de cheltuieli, dar chiar fără modificarea „programelor analitice statornicite" ! ! Dînsul remarcă, pe bună dreptate, că „toate acestea au o importanţă destul de mare atunci cînd există dorinţa de a nu te mărgini la o experienţă, ci de a ajunge la un învăţămînt cu adevărat

www.dacoromanica.ro

general". Dînsul spune, ce-i drept, că „nu şi-a propus să întocmească un proiect cu caracter executoriu", dar în expunerea sa ne indică şi numărul probabil al elevilor şi elevelor pentru fiecare liceu, evaluează forţele de muncă necesare pentru întreţinerea întregii populaţii a liceelor, enumeră personalul didactic şi administrativ, arătînd, totodată, care va fi subzistenţa în natură pentru elevii liceului şi ce lefuri vor primi profesorii, medicii, tehnicienii şi maiştrii. Autorul calculează în mod amănunţit numărul zilelor de lucru necesare pentru muncile agricole, suprafaţa de pămînt necesară fiecărui liceu şi fondurile băneşti de care au nevoie liceele pentru a-şi procura cele necesare pentru început. Dînsul prevede care va fi soarta, pe de o parte, a alogenilor şi sectanţilor, care nu vor putea beneficia de binefacerile învăţămîntului secundar general, iar pe de altă parte a persoanelor care vor fi eliminate din liceu pentru proasta lor conduită. Evaluările autorului nu se mărginesc la un singur liceu tip. Dimpotrivă, el pune chestiunea înfiinţării tuturor celor 20.000 de licee duble şi ne dă indicaţii asupra modului cum trebuie procurată suprafaţa de pămînt necesară în acest scop şi cum trebuie asigurat „un număr suficient de profesori, administratori şi intendenţi".

Se înţelege că un asemenea plan prezintă un interes cu totul deosebit – şi nu numai un interes teoretic (evident că un plan de obştizare a producţiei, care e elaborat într-un mod atît de concret, e menit să convingă definitiv pe toţi scepticii şi să-i dea gata pe toţi cei ce contestă posibilitatea realizării unor asemenea planuri), dar şi un viu interes practic. Ar fi curios ca înaltul guvern să nu dea atenţie proiectului de organizare a învăţămîntului mediu general şi obligatoriu, mai ales că autorul propunerii afirmă în mod categoric că nu va fi nevoie de „nici un fel de cheltuieli" şi că „greutatea o constituie aici nu atît condiţiile financiare şi economice ale problemei, cît condiţiile ei culturale", care însă „nu sînt de neînvins". Acest proiect priveşte în mod direct nu numai ministerul instrucţiunii publice, dar, într-o măsură egală, şi ministerul de interne, ministerul de finanţe, ministerul agriculturii şi chiar, după cum vom vedea mai jos, ministerul de război. La ministerul justiţiei urmează să treacă, după toate probabilităţile, „liceele de corecţie" prevăzute în proiect. Nu încape îndoială că şi celelalte ministere vor manifesta interes pentru acest proiect, care,

www.dacoromanica.ro

după spusele d-lui Iujakov, „va răspunde tuturor necesităţilor enumerate mai sus (adică privind învăţămîntul şi întreţinerea) şi, probabil, încă multor altor necesităţi".

De aceea sîntem convinşi că cititorul nu va lua în nume de rău dacă vom proceda la o examinare amănunţită a acestui proiect atît de remarcabil.

Ideea fundamentală a d-lui Iujakov se reduce la următoarele : în timpul verii, cursurile şcolare sînt cu desăvîrşire suspendate, această perioadă fiind rezervată muncilor agricole. Mai departe, elevii care au absolvit liceul rămîn, pentru un timp oarecare, pe lîngă şcoală în calitate de muncitori ; ei execută muncile de iarnă şi sînt folosiţi la îndeletniciri meşteşugăreşti care completează pe cele agricole şi dau fiecărui liceu posibilitatea să întreţină prin munca braţelor sale pe toţi elevii şi muncitorii, întregul personal didactic şi administrativ şi să acopere cheltuielile pentru învăţătură. Aceste licee, spune pe drept cuvînt d-l Iujakov, ar fi nişte mari arteluri agricole. Această din urmă expresie face, de altfel, să nu mai existe nici cea mai mică îndoială că sîntem îndreptăţiţi să privim planul d-sale ca pe nişte primi paşi în direcţia „obştizării" producţiei în spirit narodnic, ca o parte din calea cea nouă pe care trebuie s-o aleagă Rusia pentru a evita peripeţiile capitalismului.

„În ziua de azi – spune d-l Iujakov – tinerii absolvă liceul la vîrsta de 18–20 de ani, iar uneori mai întîrzie un an, doi. În condiţiile învăţămîntului obligatoriu... întîrzierea va deveni şi mai frecventă. Liceul va fi absolvit mai tîrziu, iar cele trei clase superioare vor fi compuse din tineri în vîrstă de 16 pînă la 25 de ani, dacă tocmai această din urmă cifră va fi aleasă ca limită de vîrstă pentru exmatricularea celor care nu vor fi absolvit liceul. Aşadar, ţinîndu-se seama de contingentul suplimentar al elevilor mai vîrstnici din clasa a cincea, se poate socoti – fără teamă de a greşi – că circa o treime din elevii liceului vor avea... vîrsta la care pot munci". Chiar dacă am reduce această proporţie la o pătrime, cum face în continuare autorul, adăugînd la cele opt clase de liceu două clase de şcoală elementară pregătitoare (în care s-ar primi copiii neştiutori de carte, în vîrstă de 8 ani), tot am obţine un număr foarte mare de muncitori care, cu ajutorul semimuncitorilor, vor putea să facă faţă muncilor de vară. Dar

www.dacoromanica.ro

„liceul-fermă de zece clase – observă pe bună dreptate d-l Iujakov – va avea neapărată nevoie de un anumit contingent de muncitori de iarnă". Dar de unde să-i iei ? Autorul propune două soluții : 1) angajarea de muncitori („dintre care unii, mai merituoși, ar putea să participe la beneficii"). Gospodăria liceală trebuie să fie rentabilă și să justifice asemenea angajări. Dar autorului „i se pare mai importantă o altă soluție" : 2) absolvenții liceului vor fi obligați să ramburseze prin muncă cheltuielile făcute cu învățătura și întreținerea lor în clasele inferioare. Aceasta, adaugă d-l Iujakov, este „datoria" lor „directă", bineînțeles o datorie numai pentru cei ce nu pot plăti cheltuielile pentru învățătură. Ei sînt aceia care vor alcătui contingentul necesar de muncitori pentru iarnă și un contingent suplimentar de muncitori pentru vară.

Aceasta este prima trăsătură a organizației proiectate, care urmează „să obștizeze" în arteluri agricole o cincime din populație. Dar chiar și din această trăsătură putem vedea de ce natură va fi alegerea unei alte căi pentru patrie. Munca salariată, care este astăzi singura sursă de trai pentru cei ce „nu pot plăti cheltuielile pentru învățătură" și pentru existență, este înlocuită prin muncă obligatorie gratuită. Dar asta nu trebuie să ne tulbure : să nu uităm că, în schimb, populația se va bucura de binefacerile învățămîntului secundar general.

Să mergem mai departe. Autorul preconizează înființarea de licee separate pentru băieți și pentru fete, făcînd astfel concesii ideii preconcepute, care domnește pe continentul european, împotriva învățămîntului în școli mixte, care de fapt ar fi mai rațional. „50 de elevi pentru o clasă, sau 500 pentru toate cele zece clase, sau 1.000 pentru o gospodărie liceală (500 de băieți și 500 de fete) ar fi un efectiv cu totul normal", în medie, pentru un liceu. El va avea 125 de „perechi de muncitori" și un număr corespunzător de semimuncitori. „Dacă – spune Iujakov – voi adăuga că acest număr de muncitori este în stare să lucreze, de pildă în Malorusia *, 2.500 de deseatine de teren cultivabil, va înțelege oricine ce forță uriașă reprezintă munca unui liceu !"...

Dar, în afară de aceștia, vor fi și „muncitori permanenți" „care rambursează prin muncă" cheltuielile făcute cu învăță-

* — Ucraina. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

tura şi întreţinerea lor. Cîţi vor fi dintre aceştia ? În fiecare an va fi o promoţie de 45 de elevi şi eleve. O treime din numărul elevilor îşi vor face serviciul militar (astăzi se află sub drapel a patra parte din ei. Autorul sporeşte acest număr la o treime, reducînd durata serviciului militar la 3 ani) timp de 3 ani. „Nu s-ar face o nedreptate dacă s-ar pune în aceleaşi condiţii şi restul de două treimi, adică dacă elevii respectivi ar fi reţinuţi pe lîngă şcoală ca să ramburseze prin muncă cheltuielile făcute cu învăţătura lor şi a colegilor chemaţi sub drapel. Toate fetele ar putea să fie şi ele reţinute în acest scop".

Organizarea noilor rînduieli care urmează să fie introduse în patria care şi-a ales o altă cale se conturează cu o precizie tot mai mare. În prezent se consideră că toţi supuşii ruşi sînt datori să facă serviciul militar, şi cum numărul celor care au atins vîrsta de recrutare este mai mare decît acela al ostaşilor de care este nevoie, aceştia se aleg prin tragere la sorţi. Şi în producţia obştizată recruţii vor fi aleşi prin tragere la sorţi, însă ceilalţi urmează „să fie puşi în aceleaşi condiţii", adică să fie obligaţi să rămînă încă trei ani, ce-i drept nu pentru a face serviciul militar, ci ca să muncească pentru liceu. Ei trebuie să ramburseze prin munca lor costul întreţinerii colegilor chemaţi sub drapel. Vor avea cu toţii această obligaţie ? Nu, nu toţi, ci numai cei ce nu vor putea achita cheltuielile pentru învăţătură. Autorul a şi făcut această rezervă în cele spuse mai înainte, iar mai departe vom vedea cum, pentru cei ce sînt în stare să plătească pentru învăţătură, el prevede, în general, licee speciale, care se menţin la vechiul tip. Se pune însă întrebarea : de ce obligaţia de a rambursa prin muncă costul întreţinerii colegilor chemaţi sub drapel revine acelora care nu pot plăti cheltuielile pentru învăţătură şi nu acelora care le pot plăti ? E foarte explicabil de ce. Dacă liceenii vor fi împărţiţi în două categorii – cei care plătesc şi cei care nu plătesc – este evident că reforma nu va atinge actuala structură a societăţii : de acest lucru îşi dă perfect de bine seama şi d-l Iujakov. Şi, dacă este aşa, atunci se înţelege că cheltuielile generale ale statului (pentru întreţinerea soldaţilor) vor fi suportate de cei care nu au mijloace de trai *, întocmai cum le

* Altfel nu s-ar menţine dominaţia celor dintîi asupra celor din urmă.

www.dacoromanica.ro

suportă şi astăzi, de pildă sub forma impozitelor indirecte etc. Prin ce se deosebeşte atunci noua orînduire ? Prin aceea că astăzi oamenii lipsiţi de mijloace îşi pot vinde forţa de muncă, în timp ce în cadrul noii orînduiri ei *vor fi obligaţi* să muncească *gratuit* (adică numai în schimbul întreţinerii). Nu încape nici cea mai mică îndoială că Rusia va evita în felul acesta toate peripeţiile orînduirii capitaliste. Munca salariată, care ameninţă cu „plaga proletariatului", este izgonită şi cedează locul... muncii obligatorii gratuite.

Şi nu-i de loc de mirare că nişte oameni puşi în relaţii de muncă obligatorie gratuită se pomenesc în nişte condiţii care corespund acestor relaţii. Ascultaţi ce ne spune narodnicul („prieten al poporului") îndată după pasajul precedent :

„Dacă o dată cu aceasta vor fi permise căsătoriile între tinerii care după absolvirea cursurilor vor rămîne pe lîngă liceu timp de trei ani ; dacă vor fi amenajate locuinţe separate pentru muncitorii familişti şi dacă veniturile liceului vor permite ca la plecarea lor să li se dea un ajutor, fie el cît de modest, în bani şi în natură, atunci această şedere de trei ani pe lîngă liceu va fi mult mai puţin împovărătoare decît serviciul militar..."

Nu este oare evident că aceste condiţii avantajoase vor face ca populaţia să năzuiască din tot sufletul să nimerească în asemenea licee ? Judecaţi şi dv. : în primul rînd, vor fi permise căsătoriile. Ce-i drept, potrivit legilor civile azi în vigoare, nu este, în genere, nevoie de o asemenea permisiune (din partea direcţiei). Dar nu uitaţi că aici este vorba de *liceeni* şi *liceene,* care au atins, ce-i drept, vîrsta de 25 de ani, dar care sînt totuşi liceeni. Dacă nu li se permite studenţilor de la universitate să se căsătorească, li se putea permite aşa ceva liceenilor ? Şi apoi permisiunea va depinde de direcţia liceului, adică de nişte oameni cu studii superioare : e clar că nu avem nici un fel de motive să ne temem de abuzuri. Dar absolvenţii rămaşi pe lîngă liceu ca muncitori permanenţi nu mai sînt liceeni. Şi totuşi, şi lor, adică unor persoane de 21–27 de ani, este vorba să li se acorde permisiunea de a se căsători. Nu putem să nu recunoaştem că noua cale aleasă de patrie e legată de o oarecare restrîngere a capacităţii juridice civile a cetăţenilor ruşi, dar trebuie să admitem că binefacerile învăţămîntului mediu general nu pot fi dobîndite fără unele sacri-

www.dacoromanica.ro

ficii. În al doilea rînd, pentru muncitorii familişti se vor amenaja locuinţe separate, care nu vor fi, desigur, mai proaste decît chichineţele în care trăiesc astăzi muncitorii din fabrici. Şi, în al treilea rînd, muncitorii permanenţi primesc în schimb un „modest ajutor". Nu încape îndoială că populaţia va prefera aceste avantaje ale unei vieţi tihnite, sub aripa ocrotitoare a superiorilor, zbuciumului inerent capitalismului, şi le va prefera în aşa măsură că unii muncitori vor rămîne în permanenţă pe lîngă liceu (probabil drept recunoştinţă pentru că li s-a permis să se căsătorească) : „Un mic contingent de muncitori permanenţi, care au rămas definitiv pe lîngă liceu şi care s-au legat de el (sic ! !), va completa aceste forţe de muncă ale gospodăriei liceale. Acestea sînt forţe de muncă virtuale şi nicidecum utopice ale liceului nostru agricol".

Spuneţi-mi şi dv. dacă vedeţi ceva „utopic" în toate astea ? Muncitori permanenţi gratuiţi, care „s-au legat" de patronii lor, care le acordă permisiunea de a se căsători, – dar întrebaţi pe orice ţăran bătrîn şi vă va spune, din propria lui experienţă, că toate acestea sînt perfect realizabile.

*(Va urma *).*

Scris în toamna anului 1895

Publicat în ziarul „Samarskii Vestnik" nr. 254 din 25 noiembrie 1895
Semnat : K. T—in

Se tipăreşte după textul apărut în „Samarskii Vestnik"

---

* În ziarul „Samarskii Vestnik" n-a mai apărut o continuare a acestui articol. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

CĂTRE MUNCITORII ŞI MUNCITOARELE DE LA FABRICA THORNTON [29]

Muncitori şi muncitoare de la fabrica Thornton !

Zilele de 6 şi 7 noiembrie trebuie să fie pentru noi toţi zile memorabile... Dînd, strîns uniţi, o ripostă hotărîtă împilării patronale, ţesătorii au dovedit că în clipe de grea cumpănă se mai găsesc în mijlocul nostru oameni care ştiu să apere interesele noastre muncitoreşti comune, că grijuliii noştri patroni n-au izbutit încă să ne prefacă de tot în nişte robi jalnici ai pungii lor fără fund. Să mergem, deci, tovarăşi, ferm şi neclintit pe drumul nostru pînă la capăt, să ţinem minte că numai strîns uniţi şi prin eforturi comune ne putem îmbunătăţi situaţia. În primul rînd, tovarăşi, nu vă lăsaţi prinşi în cursa pe care d-nii Thorntoni v-au întins-o cu atîta şiretenie. Ei îşi fac următoarea socoteală : „în momentul de faţă desfacerea mărfurilor întîmpină dificultăţi, aşa încît în vechile condiţii de lucru din fabrică nu vom putea obţine profitul de pînă acum... Unul mai mic însă nu ne convine... Prin urmare, va trebui să-i strîngem şi mai tare în chingi pe muncitori, să suporte ei consecinţele preţurilor scăzute de pe piaţă... Numai că trebuşoara asta nu trebuie făcută la întîmplare, ci cu socoteală, în aşa fel încît muncitorul în naivitatea lui nici să nu bănuiască ce plăcintă îl aşteaptă... Dacă îi atingi pe toţi deodată, se vor ridica laolaltă, şi n-ai ce să le faci ; noi însă îi vom jumuli mai întîi pe nenorociţii de ţesători, şi pe urmă nu ne scapă nici ceilalţi... Cu de-alde ăştia nu prea umblăm noi cu mănuşi şi, de altfel, la ce bun ? La noi măturile noi mătură mai bine..." Aşadar, în marea lor grijă pentru binele muncitorului, patronii vor să pregătească fără zarvă, pe

www.dacoromanica.ro

tăcute, muncitorilor din toate secţiile fabricii un viitor asemănător cu acela pe care l-au şi realizat pentru ţesători... De aceea, dacă vom rămîne cu toţii nepăsători faţă de soarta secţiei de ţesătorie, vom săpa cu propriile noastre mîini groapa în care vom fi în curînd azvîrliţi şi noi. Ţesătorii cîştigau în ultima vreme, în medie, cîte 3 ruble şi 50 de copeici pe chenzină, timp în care o familie compusă din 7 membri izbutea cu chiu cu vai să trăiască cu 5 ruble, iar una compusă din soţ, soţie şi un copil – numai cu 2 ruble. Şi-au vîndut şi haina de pe ei, au mîncat ultimul ban, cîştigat printr-o muncă infernală pe vremea cînd binefăcătorii lor, Thorntonii, adăugau milioane peste milioanele lor. Dar nu s-au mulţumit numai cu atîta : sub ochii lor erau azvîrliţi în stradă mereu alte victime ale lăcomiei patronale, iar împilarea creştea şi ea cumplit de crudă... Patronii, fără să fi existat vreo înţelegere în acest sens, au început să bage în lînă, nolles şi knop [30], din care cauză ţesutul mergea mult mai încet ; din întîmplare, chipurile, au crescut pierderile de timp la primirea urzelii ; în cele din urmă au început pur şi simplu să reducă numărul orelor de lucru, iar acum introduc bucăţi de cîte 5 şmiţuri [31] în loc de 9, pentru ca ţesătorul să piardă mai des şi mai mult timp cu primirea urzelii şi cu schimbarea sulului, pentru care, după cum se ştie, nu se plăteşte nici un ban. Ei vor să-i exaspereze pe ţesătorii noştri înfometîndu-i, iar cîştigul de 1 rublă şi 62 de copeici pe chenzină, care a şi început să apară în cărţuliile de plată ale unora dintre ţesători, poate să devină în curînd cîştigul general la secţia ţesătorie... Tovarăşi, vreţi să aşteptaţi pînă vă va veni şi vouă rîndul la asemenea binefaceri din partea patronilor ? Dacă nu, în sfîrşit, dacă inimile voastre nu s-au împietrit de tot în faţa suferinţelor unor nevoiaşi ca şi voi, atunci uniţi-vă strîns alături de ţesătorii noştri, să prezentăm revendicările noastre comune şi, folosind orice prilej favorabil, să luptăm împotriva asupritorilor noştri, pentru a ne cuceri o soartă mai bună. Muncitori de la secţia filatură, nu vă legănaţi în iluzia că cîştigul vostru ar fi stabil, nu vă lăsaţi înşelaţi cu micile sporuri obţinute... Nu vedeţi că aproape $^2/_3$ dintre fraţii voştri au şi fost concediaţi din fabrică, iar cîştigul vostru mai bun este cumpărat cu preţul înfometării fraţilor voştri torcători, care au fost zvîrliţi în stradă ? Este şi asta o manevră vicleană a patronilor, şi nu este greu s-o ghicim,

www.dacoromanica.ro

dacă socotim cît producea înainte toată secţia filatură şi cît produce ea acum. – Muncitori de la vopsitoria nouă ! Lucrînd zilnic 14 ore şi 1/4, îmbibaţi din cap pînă în picioare de emanaţiile ucigătoare ale vopselelor, voi cîştigaţi de pe acum numai 12 ruble pe lună ! Citiţi cu atenţie revendicările noastre : noi vrem să punem capăt şi reţinerilor ilegale care vi se fac din cauza nepriceperii maistrului vostru. – Salahori şi în genere toţi muncitorii necalificaţi din fabrică ! – Credeţi oare că vă veţi putea păstra cîştigul zilnic de 60–80 de copeici atunci cînd un ţesător calificat va fi nevoit să se mulţumească cu 20 de copeici pe zi ? – Tovarăşi, nu fiţi orbi, nu vă lăsaţi prinşi în capcana patronului, apăraţi-vă cu mai multă tărie unii pe alţii, altfel va fi vai de noi în iarna asta. Trebuie să urmărim cu toţii cît se poate de vigilent manevrele patronilor noştri în ceea ce priveşte reducerea tarifelor de salarizare şi să luptăm din toate puterile împotriva acestor planuri nefaste pentru noi... Fiţi surzi la toate încercările lor de a vă convinge că afacerile merg prost : pentru ei aceasta nu înseamnă decît un profit mai mic la capitalul lor, pentru noi însă aceasta înseamnă chinurile foamei pentru familiile noastre, pierderea ultimei bucăţi de pîine uscată. Oare se pot pune amîndouă în aceeaşi balanţă ? Acum sînt loviţi în primul rînd ţesătorii, şi noi trebuie să cerem :

1) ca în secţia ţesătorie tarifele să fie majorate la nivelul lor din primăvară, adică aproximativ cu 6 copeici la un şmiţ ;

2) ca şi ţesătorilor să li se aplice legea care prevede că înainte de începerea lucrului trebuie să i se comunice muncitorului mărimea cîştigului ce poate fi realizat. Tabelul de tarife pe care-l semnează inspectorul de fabrici să nu existe numai pe hîrtie, ci şi în fapt, aşa cum cere legea. Pentru ţesători, de pildă, la tarifele existente trebuie adăugate indicaţii cu privire la calitatea lînii şi la procentul de nolles şi de knop din ea, trebuie socotit timpul pe care-l necesită munca pregătitoare ;

3) timpul de lucru trebuie împărţit în aşa fel, încît să nu fim siliţi să pierdem timp de lucru fără voia noastră ; acum, de pildă, lucrurile sînt anume orînduite în aşa fel, încît la fiecare bucată ţesătorul să piardă o zi cu primirea urzelii, şi deoarece bucata va deveni aproape de două ori mai mică, ţesătorul va suferi şi aici o pierdere îndoită, indepen-

www.dacoromanica.ro

dent de ceea ce scrie în tabelul tarifar. Dacă patronul vrea să ne jefuiască cîştigul în felul acesta, s-o facă pe faţă, ca să ştim bine cît vrea să fure de la noi ;

4) inspectorul de fabrici trebuie să vegheze să nu fim înşelaţi la tarife, să vegheze să nu existe două tarife diferite pentru unul şi acelaşi produs. Aceasta înseamnă, de pildă, că în tabelul tarifar nu trebuie să existe două preţuri diferite pentru unul şi acelaşi produs, denumit în două feluri diferite. De pildă, biberul se ţese cu 4 ruble şi 32 de copeici, iar uralul [32] cu 4 ruble şi 14 copeici, dar din punctul de vedere al muncii ele nu se deosebesc prin nimic. Şi mai nerușinată este înşelătoria cu cele două tarife la acelaşi produs. În felul acesta Thorntonii au eludat dispoziţiile legii amenzilor, care spune că amenda poate fi aplicată numai pentru rebut cauzat de neglijenţa muncitorului. În acest caz reţinerea trebuie trecută în cărţulia de plată la rubrica amenzi, în termen de cel mult trei zile de la aplicarea ei. Trebuie să se ţină o evidenţă strictă a tuturor amenzilor, iar suma rezultată din reţinerea lor nu poate intra în buzunarul fabricantului, ci trebuie folosită pentru nevoile muncitorilor fabricii respective. Dar la noi – aruncaţi o privire în cărţuliile noastre – rubrica e albă, nu sînt amenzi, s-ar zice că patronii noştri sînt cei mai buni dintre patroni. În realitate însă ei profită de neştiinţa noastră pentru a ocoli legea şi îşi fac cu uşurinţă mendrele... Pe noi, vedeţi dv., nu ne amendează, nouă ni se fac reţineri, plătindu-ni-se după tariful mai mic, şi atîta timp cît există două tarife, unul mai mic şi altul mai mare, n-ai cum să te legi de ei : ei fac mereu reţineri şi bagă în buzunar sumele reţinute ;

5) o dată cu introducerea unui tarif unic, fiecare reţinere să fie trecută la rubrica amenzi, arătîndu-se totodată de ce a fost făcută.

Atunci vom cunoaşte fiecare caz de amendă nelegală, mai puţină muncă de-a noastră se va irosi în vînt şi vor fi mai puţine infamii ca cele care se fac în prezent, de pildă, la vopsitorie, unde din vina unui maistru nepriceput muncitorii au produs mai puţin, ceea ce, după lege, nu poate constitui un motiv de a refuza plata muncii efectuate, pentru că nu este vorba aici de vreo neglijenţă din partea muncitorului. Parcă puţine reţineri de acest fel ni se fac nouă tuturor fără să avem vreo vină ?

www.dacoromanica.ro

6) cerem ca pentru locuință să plătim atît cît plăteam înainte de 1891, adică 1 rublă de om pe lună, pentru că la cîștigurile noastre n-avem cum să plătim 2 ruble, și, de altfel, pentru ce să plătim ?... Pentru chichineața asta murdară, infectă, strîmtă, lipsită de orice măsuri de securitate împotriva focului ? Nu uitați, tovarăși, că în tot Petersburgul o chirie de 1 rublă pe lună e socotită o chirie suficientă. Numai patronii noștri grijulii nu se mulțumesc cu ea, și noi trebuie să-i silim să fie și aici mai puțin lacomi. Tovarăși, susținînd aceste revendicări, noi nu ne răzvrătim cîtuși de puțin ; cerem doar să ni se dea drepturi pe care le au, conform legii, toți muncitorii din celelalte fabrici și care ne-au fost răpite numai pentru că s-a crezut că nu vom ști să ne apărăm propriile noastre drepturi. Să dovedim deci de data aceasta că „binefăcătorii" noștri s-au înșelat.

Scris mai ttrziu de 7 (19) noiembrie 1895

Tipărit la mimeograf sub formă de foaie volantă

Se tipărește după textul foii volante, confruntat cu textul culegerii „Rabotnik" nr. 1—2, 1896

www.dacoromanica.ro

LA CE SE GÎNDESC MINIŞTRII NOŞTRI ? [33]

Scris în noiembrie—decembrie — nu mai ttrziu de 8 (20) decembrie — 1895 pentru ziarul „Rabocee Delo"

Publicat pentru întîia oară la 27 ianuarie 1924, în ziarul „Petrogradskaia Pravda" nr. 22

Se tipăreşte după o copie dactilografiată, găsită în arhiva departamentului poliţiei

www.dacoromanica.ro

Ministrul de interne, Durnovo, i-a trimis o adresă lui Pobedonoşţev, procurorul general al sf. sinod. Adresa a fost trimisă la 18 martie 1895 cu nr. 2.603 şi poartă menţiunea : „strict confidenţial". Prin urmare, ministrul a vrut ca adresa să rămînă în cel mai strict secret. Dar s-au găsit oameni care nu împărtăşesc părerea domnului ministru că cetăţenii ruşi nu trebuie să cunoască intenţiile guvernului, şi iată că acum această adresă circulă peste tot în copie scrisă de mînă.

Şi despre ce a scris d-l Durnovo d-lui Pobedonoşţev ?

I-a scris despre şcolile duminicale. În adresă se spune : „Informaţii primite în ultimii ani arată că persoane suspecte din punct de vedere politic, precum şi o parte din tineretul studios cu o anumită orientare caută, după exemplul anilor 1860–1870, să intre în şcolile duminicale în calitate de profesori, lectori, bibliotecari etc. Această tendinţă sistematică, care nu poate fi justificată nici măcar cu dorinţa de a cîştiga mijloace de existenţă, dat fiind că activitatea în cadrul acestor şcoli nu este remunerată, dovedeşte că fenomenul sus-menţionat constituie unul dintre mijloacele folosite de elementele potrivnice cîrmuirii pentru a lupta pe teren legal împotriva ordinii de stat şi a orînduirii sociale existente în Rusia".

Iată deci cum judecă d-l ministru ! Printre oamenii culţi se găsesc unii care vor să împărtăşească cunoştinţele lor muncitorilor, vor ca învăţătura să aducă foloase nu numai lor, ci şi poporului ; ministrul însă, fără a sta pe gînduri, hotărăşte pe loc că are de-a face aici cu „elemente potrivnice

www.dacoromanica.ro

cîrmuirii", cu alte cuvinte că niște complotiști instigă oamenii să se ducă la școlile duminicale. Oare fără instigație nu se putea naște la unii oameni culți dorința de a învăța pe alții ? Ceea ce îl neliniștește însă pe ministru este faptul că profesorii școlilor duminicale nu primesc leafă. El e obișnuit să vadă că spionii și slujbașii aflați în serviciul său slujesc numai pentru leafă, slujesc pe acela care plătește mai bine, pe cînd aici oamenii muncesc, slujesc, țin cursuri, și toate acestea... fără nici un ban. E ceva suspect aici ! se gîndește ministrul și trimite spioni să iscodească cum stau lucrurile. În continuare, se spune în adresă : „Din informații ulterioare" (primite de la spioni, a căror existență este justificată prin încasarea lefii) „se constată că nu numai printre profesori se găsesc oameni cu orientare dăunătoare, dar că adesea școlile înseși se află sub îndrumarea ocultă a unui întreg cerc de persoane suspecte, ai cărui membri, fără a face parte din personalul oficial al școlilor, dar invitați de profesoarele și de profesorii puși chiar de ei, țin seara prelegeri în fața elevilor... Acest sistem, care îngăduie unor oameni din afară să țină prelegeri, oferă largi posibilități persoanelor din mediul fățiș revoluționar să pătrundă în rîndul lectorilor".

Prin urmare, dacă „niște oameni din afară", neaprobați și necercetați de popi și de spioni, vor să țină prelegeri în fața muncitorilor, aceasta înseamnă revoluție fățișă ! Din punctul de vedere al ministrului, muncitorii sînt praful de pușcă, iar cunoștințele și învățămîntul – scînteia ; ministrul e convins că, dacă scînteia va cădea peste praful de pușcă, explozia se va îndrepta în primul rînd împotriva cîrmuirii.

Ne face o deosebită plăcere să constatăm că, în acest caz rar, sîntem întru totul și fără doar și poate de acord cu părerile excelenței sale.

În continuare ministrul aduce în adresă „dovezi" în sprijinul „informațiilor" sale. Frumoase dovezi !

În primul rînd, „scrisoarea unui profesor de la o școală duminicală, a cărui identitate n-a fost stabilită pînă în prezent". În această scrisoare, confiscată cu prilejul unei percheziții, se vorbește despre un program de prelegeri cu teme istorice, despre ideea înrobirii și dezrobirii stărilor sociale, despre răscoalele lui Razin și Pugaciov.

www.dacoromanica.ro

Se pare că aceste din urmă două nume l-au speriat atît de mult pe bietul ministru, încît pe loc i s-a părut, probabil, că vede niște furci.

A doua dovadă :

„Ministerul afacerilor interne a primit pe căi secrete programul lecțiilor publice de la una dintre școlile duminicale din Moscova ; programul are următorul conținut : «Originea societății. Societatea primitivă. Dezvoltarea organizației sociale. Statul și menirea lui. Ordinea. Libertatea. Dreptatea. Formele de guvernămînt. Monarhia absolută și monarhia constituțională. Munca – baza bunăstării generale. Utilitate și avuție. Producția, schimbul și capitalul. Cum se repartizează avuția. Urmărirea interesului propriu. Proprietatea și necesitatea ei. Eliberarea cu pămînt a țăranilor. Renta, profitul și salariul. De ce factori depinde salariul și formele acestuia. Spiritul de economie».

Ținerea unor lecții după acest program, care este cu totul nepotrivit pentru o școală elementară, oferă lectorului posibilitatea deplină de a expune treptat în fața auditoriului teoriile lui Karl Marx, Engels etc., iar persoana însărcinată de autoritățile eparhiale să asiste la aceste lecții, cu greu va fi în stare să sesizeze în conținutul lor elementele propagandei social-democrate".

Pesemne că d-l ministru se teme rău de tot de „teoriile lui Marx și Engels", dacă găsește „elemente" ale acestor teorii pînă și în acest program, în care nu se vede nici urmă din ele. Ce a găsit ministrul că ar fi „nepotrivit" în acest program ? Probabil problema formelor de guvernămînt și problema constituției.

Ei bine, domnule ministru, luați orice manual de geografie și veți găsi acolo aceste chestiuni ! Este oare posibil ca muncitori adulți să nu aibă voie să cunoască lucruri pe care le învață copiii ?

D-l ministru nu se bizuie însă pe cei de la departamentul eparhial : „probabil că nu vor înțelege despre ce este vorba".

Adresa se încheie cu enumerarea profesorilor „suspecți" de la școala parohială duminicală de pe lîngă fabrica din Moscova a Întreprinderilor de produse textile „Prohorov", a celor de la școala duminicală din orașul Eleț și de la școala care urmează a fi înființată în orașul Tiflis. D-l Durnovo îl

www.dacoromanica.ro

sfătuieşte pe d-l Pobedonosţev să procedeze la „o verificare minuţioasă a celor care sînt admişi să predea în aceste şcoli". Şi cînd citeşti lista profesorilor, ţi se face părul măciucă : numai foşti studenţi şi foste studente. D-l ministru ar dori ca profesorii să fie foşti subofiţeri.

Cu o deosebită groază vorbeşte d-l ministru despre faptul că şcoala din oraşul Eleţ „e situată dincolo de rîul Sosna, unde locuiesc mai ales oameni de rînd" (o, ce grozăvie !) „şi muncitori din fabrici, şi unde se află atelierele căilor ferate".

Şcolile trebuie să fie ţinute departe, cît mai departe de „oamenii de rînd şi de muncitorii din fabrici".

Muncitori ! Aţi văzut cît de mult se tem miniştrii noştri de unirea ştiinţei cu muncitorii ! Să arătăm deci tuturor că nici o forţă nu va putea răpi muncitorilor conştiinţa ! Fără ştiinţă, muncitorii sînt lipsiţi de apărare ; înarmaţi cu ea, ei reprezintă o forţă !

www.dacoromanica.ro

PROIECT DE PROGRAM AL PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT ŞI EXPLICAREA PROGRAMULUI [34]

Scris în închisoare : „Proiectul de program" — în decembrie 1895, după data de 9 (21) ale lunii ; „Explicarea programului" — în iunie—iulie 1896

Publicat pentru prima oară în 1924, în revista „Proletarskaia Revoliuţiia" nr. 3

„Proiectul de program" se tipăreşte după manuscrisul scris cu cerneală simpatică, printre rînduri, într-un exemplar al revistei „Naucinoe Obozrenie" [35] nr. 5 din 1900, şi confruntat cu textul şapirografiat. „Explicarea programului" se tipăreşte după textul şapirografiat

www.dacoromanica.ro

PROIECT DE PROGRAM

A. 1. În ritm din ce în ce mai rapid se dezvoltă în Rusia marile fabrici şi uzine, ruinînd pe micii meşteşugari şi pe ţăranii cu gospodărie mică, transformîndu-i în muncitori lipsiţi de mijloace, concentrînd tot mai multă populaţie la oraşe, în tîrgurile şi satele industriale.

2. Această dezvoltare a capitalismului înseamnă o creştere enormă a bogăţiei şi luxului unui pumn de fabricanţi, negustori şi proprietari funciari şi o şi mai rapidă creştere a mizeriei şi asupririi muncitorilor. Îmbunătăţirile în producţie şi maşinile pe care le introduc marile fabrici, contribuind la ridicarea productivităţii muncii sociale, duc la sporirea puterii capitaliştilor asupra muncitorilor, la creşterea şomajului, ceea ce face ca muncitorii să fie lipsiţi de apărare.

3. Dar, înăsprind la culme asuprirea muncii de către capital, marile fabrici creează o clasă aparte de muncitori, care capătă posibilitatea de a lupta împotriva capitalului, pentru că înseşi condiţiile ei de trai distrug orice legături ale ei cu gospodăria proprie şi, unindu-i pe muncitori prin muncă laolaltă şi aruncîndu-i din fabrică în fabrică, cimentează rîndurile maselor muncitoreşti. Muncitorii încep lupta împotriva capitaliştilor şi în rîndurile lor se afirmă o puternică năzuinţă spre unire. Din luptele izolate ale muncitorilor ia naştere lupta clasei muncitoare ruse.

4. Această luptă a clasei muncitoare împotriva clasei capitaliştilor este o luptă împotriva tuturor claselor care trăiesc din munca altora şi împotriva oricărei exploatări. Ea nu se poate încheia decît cu trecerea puterii politice în

www.dacoromanica.ro

mîinile clasei muncitoare, cu trecerea întregului pămînt, a uneltelor, fabricilor, maşinilor şi minelor în mîinile întregii societăţi, în vederea organizării producţiei socialiste, în cadrul căreia tot ce produc muncitorii şi toate îmbunătăţirile în producţie trebuie să fie în folosul exclusiv al oamenilor muncii.

5. Prin caracterul şi ţelul ei, mişcarea clasei muncitoare ruse este o parte a mişcării (social-democrate) internaţionale a clasei muncitoare din toate ţările.

6. Principala piedică în calea luptei clasei muncitoare ruse pentru eliberarea sa este cîrmuirea absolutistă, nelimitată, cu cinovnicii săi iresponsabili. Sprijinindu-se pe privilegiile proprietarilor funciari şi ale capitaliştilor şi pe apărarea slugarnică a intereselor lor, cîrmuirea absolutistă ţine stările de jos într-o totală lipsă de drepturi, încătuşînd astfel mişcarea muncitorilor şi frînînd dezvoltarea întregului popor. De aceea lupta clasei muncitoare ruse pentru eliberarea sa dă naştere în mod necesar luptei împotriva puterii nelimitate a cîrmuirii absolutiste.

B. 1. Partidul social-democrat rus îşi propune ca sarcină să ajute această luptă a clasei muncitoare ruse, dezvoltînd conştiinţa de clasă a muncitorilor, contribuind la organizarea lor şi arătîndu-le sarcinile şi ţelurile luptei.

2. Lupta clasei muncitoare ruse pentru eliberarea sa este o luptă politică, şi prima ei sarcină este cucerirea libertăţii politice.

3. De aceea partidul social-democrat rus, fără a se separa de mişcarea muncitorească, va sprijini orice mişcare socială împotriva puterii nelimitate a guvernului absolutist, împotriva clasei privilegiate a nobililor-moşieri, împotriva tuturor rămăşiţelor iobăgiei şi ale împărţirii societăţii în stări sociale, rămăşiţe care stingheresc libertatea concurenţei.

4. Dimpotrivă, partidul muncitoresc social-democrat rus va lupta cu cea mai mare energie împotriva tuturor tendinţelor de a ferici clasele de oameni ai muncii cu tutela guvernului absolutist şi a slujbaşilor săi şi de a frîna dezvoltarea capitalismului şi, deci, dezvoltarea clasei muncitoare.

5. Eliberarea muncitorilor trebuie să fie opera muncitorilor înşişi.

www.dacoromanica.ro

6. Poporul rus are nevoie nu de ajutorul guvernului absolutist şi al slujbaşilor săi, ci de eliberarea de sub jugul acestuia.

C. Pornind de la aceste concepţii, partidul social-democrat rus cere înainte de toate :

1. Convocarea unui Zemski sobor, compus din reprezentanţii tuturor cetăţenilor, pentru elaborarea unei constituţii.

2. Dreptul de vot universal şi direct pentru toţi cetăţenii ruşi care au împlinit 21 de ani, fără deosebire de religie şi naţionalitate.

3. Libertatea întrunirilor, asociaţiilor şi grevelor.

4. Libertatea presei.

5. Desfiinţarea stărilor sociale şi egalitatea deplină a tuturor cetăţenilor în faţa legii.

6. Libertatea confesiunilor şi egalitatea în drepturi a tuturor naţionalităţilor. Trecerea actelor de stare civilă în atribuţia unor funcţionari civili de sine stătători, independenţi de poliţie.

7. Să se acorde fiecărui cetăţean dreptul de a urmări în faţa justiţiei pe orice funcţionar public, fără reclamaţie pe cale ierarhică.

8. Desfiinţarea sistemului paşapoartelor *, libertatea deplină a deplasărilor şi a mutărilor dintr-o localitate în alta.

9. Libertatea meşteşugurilor şi a ocupaţiilor şi desfiinţarea breslelor.

D. Pentru muncitori, partidul social-democrat rus cere :

1. Înfiinţarea unor tribunale de muncă în toate ramurile industriei, cu judecători aleşi în număr egal din partea capitaliştilor şi din partea muncitorilor.

2. Limitarea prin lege a zilei de muncă la 8 ore pe zi.

3. Interzicerea prin lege a muncii de noapte şi a schimburilor de noapte. Interzicerea muncii copiilor sub 15 ani.

4. Legiferarea repausului în zilele de duminecă şi de sărbătoare.

5. Extinderea inspecţiei de fabrică şi a legilor pentru reglementarea muncii în fabrici asupra tuturor ramurilor

* — Este vorba de sistemul paşapoartelor interne, prin care era îngrădită libertatea deplasărilor şi a mutărilor dintr-o localitate în alta. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

industriale din întreaga Rusie şi asupra fabricilor statului, precum şi asupra meşteşugarilor care lucrează la domiciliu.

6. Inspecţia de fabrică trebuie să fie de sine stătătoare, iar nu subordonată ministerului de finanţe. Membrii tribunalelor de muncă trebuie să aibă aceleaşi drepturi ca şi inspecţia de fabrică în ceea ce priveşte supravegherea respectării legii pentru reglementarea muncii în fabrici.

7. Interzicerea absolută şi generală a plăţii salariilor în mărfuri.

8. Delegaţi aleşi de muncitori să aibă dreptul de a supraveghea justa întocmire a tarifelor de salarizare, rebutările de mărfuri, întrebuinţarea banilor proveniţi din amenzi şi locuinţele muncitoreşti de pe lîngă întreprinderi.

O lege care să prevadă că totalul reţinerilor din salariile muncitorilor, oricare ar fi motivul pentru care s-ar face (amenzi, rebuturi etc.), nu poate depăşi 10 copeici de fiecare rublă.

9. O lege care să stabilească răspunderea fabricanţilor pentru accidentele de muncă suferite de muncitori, cu obligaţia pentru fabricant de a face dovada că vina este a celui accidentat.

10. O lege care să oblige pe fabricanţi să întreţină şcoli şi să asigure muncitorilor asistenţă medicală.

E. Pentru ţărani, partidul social-democrat rus cere :

1. Anularea ratelor de răscumpărare şi despăgubirea ţăranilor pentru ratele de răscumpărare achitate [36]. Sumele plătite statului în plus să fie restituite ţăranilor.

2. Restituirea către ţărani a terenurilor ce le-au fost luate în 1861.

3. Egalitate deplină în ceea ce priveşte impozitele şi dările asupra pămînturilor ţărăneşti şi a celor moşiereşti.

4. Desfiinţarea răspunderii solidare [37] şi a tuturor legilor care îngrădesc dreptul ţăranilor de a dispune de pămîntul lor.

EXPLICAREA PROGRAMULUI

Programul se împarte în trei părţi principale. În prima parte sînt expuse toate concepţiile din care decurg celelalte părţi ale programului. În această parte se arată care este

www.dacoromanica.ro

situaţia clasei muncitoare în societatea contemporană, care este sensul şi însemnătatea luptei ei împotriva fabricanţilor şi care este situaţia politică a clasei muncitoare în statul rus.

În partea a doua este expusă *sarcina partidului* şi se arată care este atitudinea lui faţă de celelalte curente politice din Rusia. Aici se arată ce fel de activitate trebuie să desfăşoare partidul şi toţi muncitorii, conştienţi de interesele lor de clasă, precum şi care trebuie să fie atitudinea lor faţă de interesele şi aspiraţiile celorlalte clase ale societăţii ruse.

Partea a treia conţine revendicările practice ale partidului. Această parte se subdivide în 3 secţiuni. Secţiunea întîi cuprinde revendicarea unor prefaceri generale în viaţa de stat. Secţiunea a doua – revendicările şi programul clasei muncitoare. Secţiunea a treia – revendicările în folosul ţăranilor. Unele explicaţii preliminare cu privire la aceste secţiuni sînt date mai jos, înainte de a se trece la partea practică a programului.

A. 1. Programul vorbeşte în primul rînd despre dezvoltarea rapidă a marilor fabrici şi uzine, pentru că în Rusia contemporană acesta este fenomenul principal, care schimbă complet toate vechile condiţii de viaţă, şi mai ales condiţiile de viaţă ale clasei celor ce muncesc. În vechile condiţii, aproape toată cantitatea de bunuri era produsă de micii producători, care alcătuiau imensa majoritate a populaţiei. Populaţia locuia din generaţie în generaţie în aceleaşi sate, producînd o mare parte din produse fie pentru consumul ei propriu, fie pentru piaţa restrînsă a localităţilor din împrejurimi, slab legată de celelalte pieţe învecinate. Aceiaşi mici producători munceau şi pentru moşieri, care îi obligau să producă produse mai ales pentru consumul propriu al moşierilor. Produsele casnice erau date spre prelucrare meseriaşilor, care locuiau şi ei la sate sau umblau să ia de lucru prin împrejurimi.

Dar după eliberarea ţăranilor, aceste condiţii de viaţă ale masei poporului au suferit o schimbare totală : în locul micilor ateliere meşteşugăreşti au început să apară fabrici mari, care creşteau într-un ritm extrem de rapid ; ele îi înlăturau pe micii producători, transformîndu-i în muncitori salariaţi, şi puneau sute şi mii de muncitori să muncească

www.dacoromanica.ro

laolaltă, producînd în cantităţi imense mărfuri care se vînd în toată Rusia.

Eliberarea ţăranilor a desfiinţat imobilitatea populaţiei şi a pus pe ţărani în asemenea condiţii, încît nu se mai puteau hrăni din peticele de pămînt care le rămăseseră. Mari mase de oameni porniră în căutare de posibilităţi de cîştig, ducîndu-se să muncească în fabrici, la construcţii de căi ferate, care leagă între ele diferite colţuri ale Rusiei şi transportă în toate părţile mărfurile marilor fabrici. Mari mase de oameni au plecat în căutare de lucru la oraşe, muncind la construcţii de clădiri industriale şi comerciale, la transportarea combustibilului la fabrici, la pregătirea combustibilului în vederea transportării. În sfîrşit, numeroase persoane şi-au găsit de lucru muncind la domiciliu pentru negustorii şi fabricanţii care nu mai prididesc să-şi extindă întreprinderile. Schimbări asemănătoare s-au produs şi în agricultură ; moşierii au început să producă cereale pentru vînzare, din rîndurile ţăranilor şi ale negustorilor au apărut mari cultivatori de cereale, sute de milioane de puduri de cereale au început să fie vîndute în străinătate. Această producţie necesita muncitori salariaţi, şi sute de mii şi milioane de ţărani, părăsindu-şi loturile minuscule, s-au dus să lucreze ca muncitori agricoli sezonieri şi zileri la noii stăpîni, care produc cereale pentru vînzare. Tocmai la aceste schimbări survenite în vechile condiţii de trai se referă programul atunci cînd spune că marile fabrici şi uzine ruinează pe micii meşteşugari şi pe ţărani, transformîndu-i în muncitori salariaţi. Mica producţie este înlocuită pretutindeni prin marea producţie, în cadrul căreia masele de muncitori nu mai sînt decît nişte simpli salariaţi, care muncesc pentru capitalist în schimbul unui salariu, iar capitalistul, deţinînd capitaluri imense, construieşte ateliere uriaşe, achiziţionează cantităţi masive de materiale şi bagă în buzunar întregul profit rezultat de pe urma acestei producţii în masă a muncitorilor adunaţi laolaltă. Producţia a devenit capitalistă şi apasă necruţător pe toţi micii producători, distrugînd imobilitatea vieţii lor la sate, silindu-i să cutreiere ţara de la un capăt la altul ca simpli salahori şi să vîndă capitalului munca lor. O parte din ce în ce mai mare a populaţiei se rupe definitiv de sat şi de agricultură şi se concentrează la oraşe, în satele şi tîrgurile

www.dacoromanica.ro

industriale, formînd o clasă aparte de oameni lipsiţi de orice proprietate, clasa muncitorilor-proletari salariaţi, care trăiesc numai din vînzarea forţei lor de muncă.

Acestea sînt uriaşele schimbări pe care le-au produs în viaţa ţării marile fabrici şi uzine ; mica producţie este înlocuită prin marea producţie, iar micii producători devin muncitori salariaţi. Dar ce înseamnă această schimbare pentru întregul popor muncitor şi la ce rezultate duce ea ? Despre aceasta vorbeşte mai departe programul.

A. 2. Înlocuirea micii producţii prin marea producţie este însoţită de înlocuirea mijloacelor băneşti restrînse ale micului producător prin capitaluri uriaşe, de înlocuirea cîştigurilor mici, infime, prin beneficii de milioane. De aceea dezvoltarea capitalismului duce pretutindeni la sporirea luxului şi a bogăţiei. În Rusia s-a creat o întreagă clasă de mari magnaţi financiari, fabricanţi, proprietari de căi ferate, negustori, bancheri, s-a creat o întreagă clasă de oameni care trăiesc din veniturile capitalurilor băneşti date cu dobîndă industriaşilor ; marii proprietari funciari s-au îmbogăţit primind de la ţărani prea mult pentru răscumpărarea pămîntului, profitînd de nevoia de pămînt a ţăranilor pentru a mări arenzile, înfiinţînd pe moşiile lor mari fabrici de zahăr şi de spirt. În toate aceste clase de bogătaşi, luxul şi risipa au atins proporţii nemaiîntîlnite, iar străzile elegante ale marilor oraşe s-au umplut cu palatele lor princiare şi cu castelele lor luxoase. Dar pe măsura dezvoltării capitalismului, situaţia muncitorului se înrăutăţea tot mai mult. Chiar dacă după eliberarea ţăranilor salariile au crescut pe alocuri, creşterea a fost foarte mică şi de scurtă durată, pentru că puhoiul de oameni flămînzi care veneau de la sate atrăgea după sine scăderea salariilor, în timp ce alimentele şi celelalte produse necesare traiului se scumpeau mereu, aşa încît chiar cu salarii mărite muncitorii căpătau mai puţine mijloace de trai ; de lucru se găsea din ce în ce mai greu, şi alături de luxoasele palate ale bogătaşilor (sau la periferia oraşelor) se înmulţeau cocioabele muncitorilor, nevoiţi să locuiască în subsoluri, în locuinţe arhitixite, umede şi reci, sau chiar în bordeie săpate în apropierea noilor întreprinderi industriale. Căpătînd proporţii tot mai mari, capitalul apăsa tot mai greu pe umerii muncitorilor, transformîndu-i în pauperi, silindu-i să dea

www.dacoromanica.ro

fabricii tot timpul lor, mînînd la lucru soţiile şi copiii muncitorilor. Iată, aşadar, în ce constă prima schimbare la care duce dezvoltarea capitalismului : bogăţii uriaşe se concentrează în mîinile unui pumn de capitalişti, iar masele poporului se pauperizează.

A doua schimbare constă în aceea că înlocuirea micii producţii prin marea producţie a adus multe îmbunătăţiri în producţie. În primul rînd, locul muncii de unul singur, efectuată izolat în fiecare mic atelier, la fiecare mic producător, a fost luat de munca muncitorilor adunaţi laolaltă, care lucrează împreună în aceeaşi fabrică, la acelaşi moşier, la acelaşi antreprenor. Munca în comun este mult mai spornică (mai productivă) decît munca de unul singur şi permite să se producă mărfuri mult mai lesne şi mai repede. Dar de toate aceste îmbunătăţiri profită numai capitalistul, care plăteşte muncitorilor bănuţii munciţi chiar de ei şi-şi însuşeşte fără plată toate foloasele care rezultă de pe urma muncii unite a muncitorilor. Capitalistul ajunge şi mai puternic, iar muncitorul devine şi mai slab, pentru că se deprinde cu un singur fel de muncă şi-i vine mai greu să treacă la altă muncă, să-şi schimbe ocupaţia.

O altă îmbunătăţire în producţie – şi mult mai importantă – o constituie *maşinile* pe care le introduce capitalistul. De pe urma utilizării maşinilor, productivitatea muncii creşte de mai multe ori. Dar capitalistul întoarce împotriva muncitorilor tot folosul pe care-l aduc maşinile ; profitînd de faptul că acestea reclamă mai puţină muncă fizică, angajează pentru deservirea lor femei şi copii, cărora le plăteşte salarii mai mici. Profitînd de faptul că în urma introducerii maşinilor este nevoie de mult mai puţini muncitori, el aruncă în stradă mase de muncitori şi profită de acest şomaj pentru a-l robi şi mai mult pe muncitor, pentru a mări ziua de lucru, pentru a răpi muncitorului odihna de noapte şi a-l transforma într-o simplă anexă a maşinii. Şomajul pe care-l creează maşinile, şi care creşte mereu, face acum ca muncitorul să fie complet lipsit de apărare. Îndemînarea lui nu mai are preţ ; el poate fi uşor înlocuit printr-un muncitor necalificat, care învaţă repede să lucreze la maşină şi primeşte bucuros să lucreze cu un salariu mai mic. Orice încercare de a se apăra împotriva apăsării crescînde pe care o

www.dacoromanica.ro

exercită capitalul atrage după sine concedierea. Izolat, muncitorul este cu totul neputincios în fața capitalului ; mașina amenință să-l strivească.

A. 3. În explicarea punctului precedent am arătat că muncitorul izolat este neputincios și lipsit de apărare în fața capitalistului care introduce mașini. Muncitorii se văd nevoiți să caute cu orice preț mijloace care să le permită să opună rezistență capitalistului, pentru a se apăra. Acest mijloc ei îl găsesc în *unire*. Neputincios cînd este izolat, muncitorul devine o forță atunci cînd se unește cu tovarășii săi ; el capătă posibilitatea să lupte împotriva capitalistului și să-i opună rezistență.

Unirea devine o necesitate pentru muncitorul în fața căruia stă deja marele capital. Dar este oare posibil să unești o mulțime de oameni veniți din toate părțile, străini unii de alții, chiar dacă lucrează în aceeași fabrică ? Programul arată condițiile care pregătesc pe muncitori în vederea unirii și le dezvoltă aptitudinile și capacitatea de a se uni. Aceste condiții sînt : 1) marea fabrică cu producție mecanizată, care cere să se lucreze în permanență tot anul, rupe cu desăvîrșire tot ce-l mai leagă pe muncitor de pămîntul și de gospodăria proprie, transformîndu-l într-un proletar deplin. Or, gospodăria proprie pe un petic de pămînt îi dezbina pe muncitori, făcea ca fiecare dintre ei să aibă un interes aparte, deosebit de interesele tovarășului și astfel împiedica unirea lor. Ruperea de pămînt a muncitorului distruge aceste piedici. 2) Apoi, munca în comun a sute și mii de muncitori îi deprinde de la sine să-și discute în comun nevoile, să acționeze în comun, arătîndu-le în mod concret că întreaga masă a muncitorilor se află în aceeași situație și are aceleași interese. 3) În sfîrșit, aruncarea permanentă a muncitorilor de la o fabrică la alta îi deprinde să compare condițiile și rînduielile din diferite fabrici, să se convingă că exploatarea este aceeași în toate fabricile, să-și însușească experiența dobîndită de alți muncitori în ciocnirile lor cu capitalistul, și în felul acesta întărește unirea, solidaritatea muncitorilor. Toate aceste condiții la un loc au făcut ca apariția marilor fabrici și uzine să determine unirea muncitorilor. În rîndurile muncitorilor ruși această unire își găsește expresia – de cele mai multe ori și cu cea mai mare vigoare – în greve (mai

www.dacoromanica.ro

încolo vom arăta de ce nu le este accesibilă muncitorilor noştri unirea în cadrul unor asociaţii sau case de ajutor). Pe măsura dezvoltării marilor fabrici şi uzine, grevele muncitorilor devin mai frecvente, mai viguroase şi mai îndîrjite, şi de aceea, cu cît mai puternică este apăsarea capitalismului, cu atît mai necesară este rezistenţa în comun a muncitorilor. Grevele şi răscoalele izolate ale muncitorilor constituie astăzi, după cum spune programul, fenomenul cel mai răspîndit în fabricile din Rusia. Dar pe măsură ce se dezvoltă capitalismul şi grevele devin mai frecvente, ele se dovedesc a fi insuficiente. Fabricanţii iau împotriva lor măsuri comune ; ei se unesc, aduc muncitori din alte părţi, cer concursul puterii de stat, care le ajută să înfrîngă împotrivirea muncitorilor. Muncitorii nu mai au acum în faţa lor cîte un singur fabricant izolat în fiecare fabrică în parte ; ei au în faţa lor *întreaga clasă a capitaliştilor,* împreună cu guvernul care o ajută. Întreaga *clasă a capitaliştilor* intră în luptă cu întreaga *clasă a muncitorilor,* adoptînd măsuri comune împotriva grevelor, obţinînd din partea guvernului legi împotriva muncitorilor, mutînd fabricile şi uzinele în localităţi mai retrase, folosind munca la domiciliu şi recurgînd la o mie de alte subterfugii şi vicleşuguri împotriva muncitorilor. Unirea muncitorilor în cadrul fabricii, şi chiar în cadrul ramurii industriale respective, nu este suficientă pentru a putea opune rezistenţă întregii clase a capitaliştilor ; devine absolut necesară acţiunea comună a *întregii clase a muncitorilor.* În felul acesta, din luptele izolate ale muncitorilor ia naştere lupta întregii clase muncitoare. Lupta muncitorilor împotriva fabricanţilor se transformă în *luptă de clasă.* Pe toţi fabricanţii îi uneşte unul şi acelaşi interes : acela de a-i ţine în frîu pe muncitori şi de a le plăti salarii cît mai mici. Şi fabricanţii văd că nu-şi vor putea salvgarda interesele altfel decît în cadrul acţiunii comune a întregii clase a fabricanţilor şi numai dobîndind posibilitatea de a influenţa puterea de stat. Tot astfel şi pe muncitori îi leagă interesul comun de a nu permite capitalului să-i strivească, de a-şi apăra dreptul la viaţă şi la o existenţă omenească. Tot astfel şi muncitorii se conving că şi ei au nevoie de unire, de acţiunea comună a întregii clase – clasa muncitoare – şi că în acest scop trebuie să dobîndească posibilitatea de a influenţa puterea de stat.

www.dacoromanica.ro

A. 4. Am explicat în ce mod și din ce cauză lupta muncitorilor industriali împotriva fabricanților devine o luptă de clasă, lupta clasei muncitoare – clasa proletarilor – împotriva clasei capitaliștilor – clasa burgheziei. Se pune întrebarea : ce însemnătate are această luptă pentru întregul popor și pentru toți oamenii muncii ? În condițiile actuale, despre care am vorbit la explicarea punctului 1, producția bazată pe folosirea muncitorilor salariați înlătură tot mai mult mica producție. Numărul celor *care trăiesc din muncă salariată* crește în ritm rapid, și nu numai că crește numărul muncitorilor industriali permanenți, dar și mai mult crește numărul țăranilor care, pentru a-și putea agonisi traiul, se văd și ei nevoiți să caute de lucru ca muncitori salariați. În prezent munca salariată, munca pentru capitalist, a și devenit cea mai răspîndită formă de muncă. Dominația capitalului asupra muncii a cuprins masa populației nu numai în industrie, ci și în agricultură. Această exploatare a muncii salariate, care stă la baza societății moderne, atinge în marile fabrici punctul ei culminant. Aici, în cadrul fabricii, toate metodele de exploatare pe care le folosesc toți capitaliștii în toate ramurile industriale și de pe urma cărora suferă întreaga masă a populației muncitorești din Rusia se îmbină laolaltă, iau amploare, devin o regulă permanentă, cuprind toate aspectele muncii și vieții muncitorului, creează o întreagă rînduială, un întreg sistem de stoarcere a vlăgii muncitorului de către capitalist. Să lămurim acest lucru printr-un exemplu : pretutindeni și întotdeauna, oricine se angajează la lucru se odihnește în zi de sărbătoare, dacă oamenii din partea locului țin această sărbătoare. Cu totul altfel este la fabrică : angajînd un muncitor, fabrica dispune de el după cum găsește de cuviință, fără a lua cîtuși de puțin în seamă obiceiurile muncitorului, felul lui obișnuit de viață, situația lui familială sau cerințele lui spirituale. Fabrica îl mînă la lucru atunci cînd are ea nevoie, silindu-l să-și potrivească după cerințele ei întreaga lui viață, silindu-l să-și fărîmițeze odihna, iar în cazul muncii în schimburi – să lucreze și noaptea și în zi de sărbătoare. Fabrica se dedă la toate abuzurile imaginabile în ceea ce privește timpul de muncă, și în același timp introduce „regulamente" proprii, „rînduieli" proprii, obligatorii pentru fiecare muncitor. Rînduiala din

www.dacoromanica.ro

fabrică este anume în aşa fel stabilită, încît să stoarcă din muncitorul salariat toată cantitatea de muncă pe care o poate da, s-o stoarcă cît mai repede şi apoi să-l azvîrle afară ! Alt exemplu. Oricine se tocmeşte la lucru se obligă, firește, să asculte de cuvîntul stăpînului, să facă ceea ce i se va spune. Dar, obligîndu-se să facă o muncă temporară, cel ce se angajează nu renunţă nicidecum la voinţa sa ; dacă găseşte că vreo pretenţie a stăpînului este nedreaptă sau exagerată, muncitorul îl lasă şi pleacă. Fabrica însă cere ca muncitorul să renunţe cu totul la voinţa sa ; ea introduce o disciplină riguroasă, îl obligă pe muncitor să înceapă şi să înceteze lucrul la semnalul sirenei, îşi arogă dreptul de a-l pedepsi pe muncitor, şi pentru fiecare încălcare a regulamentului – pe care tot ea l-a întocmit – îi aplică o amendă sau îl sancţionează cu o reţinere din salariu. Muncitorul devine o parte dintr-un uriaş complex de maşini ; el trebuie să fie tot atît de docil, tot atît de supus şi lipsit de voinţă proprie ca şi maşina însăşi.

Sau încă un exemplu. Oricine se tocmeşte la lucru are la tot pasul motive de a fi nemulţumit de stăpîn ; reclamîndu-l în faţa justiţiei sau a autorităţilor, atît autorităţile cît şi justiţia dau de obicei dreptate stăpînului, ţin cu el, dar această favorizare a intereselor stăpînului nu se întemeiază pe o regulă generală sau pe o lege, ci pe slugărnicia diverşilor slujbaşi care-l apără pe stăpîn uneori mai mult, alteori mai puţin, care pe nedrept se pronunţă în favoarea patronului, fie pentru că-l cunosc personal, fie pentru că nu cunosc condiţiile de muncă şi nu sînt în stare să-l înţeleagă pe muncitor. Fiecare caz de nedreptate de acest fel depinde de fiecare ciocnire concretă dintre muncitor şi stăpînul său, de fiecare slujbaş în parte. Fabrica însă reuneşte un număr atît de mare de muncitori şi face ca împilarea să atingă un asemenea grad, încît examinarea fiecărui caz în parte devine cu neputinţă. Se stabilesc reguli generale, se întocmeşte o lege pentru reglementarea raporturilor dintre muncitori şi fabricanţi, lege care este obligatorie pentru toţi. În această lege favorizarea intereselor patronului este consfinţită de puterea de stat. În locul nedreptăţilor săvîrşite de diverşi slujbaşi se instaurează nedreptatea legii înseşi. Apar, de pildă, reguli care prevăd că muncitorul care lipseşte nemo-

www.dacoromanica.ro

tivat de la lucru nu numai că-şi pierde salariul, dar mai plăteşte şi amendă, în timp ce patronul nu-i plăteşte nimic muncitorului dacă-l trimite acasă din lipsă de lucru ; că patronul îl poate concedia pe muncitor pentru purtare grosolană, în timp ce muncitorul nu poate pleca de la el pe acelaşi motiv ; că patronul are dreptul să aplice în mod samavolnic amenzi, să facă reţineri din salariu sau să pretindă ore suplimentare de muncă etc.

Toate aceste exemple ne arată în ce mod intensifică fabrica exploatarea muncitorilor, imprimîndu-i un caracter general şi făcînd din ea o întreagă *„rînduială"*. Vrînd-nevrînd, muncitorul este nevoit să aibă de-a face acum nu cu un patron izolat, cu voinţa lui şi cu împilările lui, ci cu samavolnicia şi cu împilările întregii clase a patronilor. Muncitorul vede că e asuprit nu de cutare sau cutare capitalist, ci de întreaga clasă a capitaliştilor, pentru că toate întreprinderile au aceleaşi rînduieli de exploatare ; capitalistul individual nici nu se poate abate de la aceste rînduieli ; dacă i-ar trece prin minte, de pildă, să reducă timpul de lucru, mărfurile l-ar costa mai scump decît pe fabricantul vecin, care îl sileşte pe muncitor să lucreze pentru acelaşi salariu un timp mai îndelungat. Ca să obţină o îmbunătăţire a situaţiei sale, muncitorul este nevoit acum să aibă de-a face cu o întreagă orînduire socială, bazată pe exploatarea muncii de către capital. Muncitorul are de înfruntat acum nu o nedreptate sau alta, săvîrşită de cutare sau cutare slujbaş, ci nedreptatea puterii de stat însăşi, care ia sub ocrotirea sa întreaga clasă a capitaliştilor şi emite în favoarea acestei clase legi obligatorii pentru toată lumea. În felul acesta lupta muncitorilor industriali împotriva fabricanţilor se transformă inevitabil într-o luptă împotriva întregii clase a capitaliştilor, împotriva întregii orînduiri sociale care se bazează pe exploatarea muncii de către capital. Tocmai de aceea lupta muncitorilor capătă o însemnătate socială, devine o luptă dusă în numele tuturor oamenilor muncii împotriva tuturor claselor care trăiesc din munca altora. De aceea lupta muncitorilor inaugurează o epocă nouă în istoria Rusiei şi anunţă zorile eliberării muncitorilor.

Pe ce se bazează însă dominaţia clasei capitaliştilor asupra întregii mase a celor ce muncesc ? Pe faptul că în mîinile

www.dacoromanica.ro

capitaliştilor, în proprietatea lor privată, se află toate fabricile, uzinele, minele, maşinile, uneltele de muncă ; pe faptul că în mîinile lor se află suprafeţe întinse de pămînt (din întreaga suprafaţă de pămînt a Rusiei europene, mai mult de $^1/_3$ aparţine proprietarilor funciari, al căror număr nu atinge o jumătate de milion). Neavînd nici un fel de unelte de muncă şi materiale, muncitorii se văd nevoiţi să-şi vîndă forţa de muncă capitaliştilor, care plătesc muncitorilor numai strictul necesar pentru întreţinerea lor şi bagă în buzunar tot surplusul produs de muncă ; ei plătesc, aşadar, numai o parte din timpul întrebuinţat pentru muncă şi îşi însuşesc restul. Tot sporul de bogăţie rezultat din munca unită a unui mare număr de muncitori sau din îmbunătăţirile în producţie revine clasei capitaliştilor, pe cînd muncitorii, trudind din generaţie în generaţie, rămîn mereu aceiaşi proletari roşi de mizerie. De aceea există numai un singur mijloc de a se pune capăt exploatării muncii de către capital, şi anume : desfiinţarea proprietăţii private asupra uneltelor de muncă, trecerea tuturor fabricilor, uzinelor, minelor, precum şi a tuturor moşiilor mari etc. în mîinile întregii societăţi şi organizarea unei producţii socialiste comune, dirijate de muncitorii înşişi. Produsele muncii efectuate în comun vor merge atunci în folosul oamenilor muncii înşişi, iar prisosul produs peste cele necesare întreprinderii lor va servi pentru satisfacerea nevoilor lor, pentru deplina dezvoltare a tuturor aptitudinilor lor şi pentru folosirea în condiţii de egalitate a tuturor cuceririlor ştiinţei şi artei. Tocmai de aceea se arată în program că numai aşa se poate încheia lupta clasei muncitoare împotriva capitaliştilor. Dar pentru aceasta este necesar ca puterea politică, adică puterea de a conduce statul, să treacă din mîinile guvernului aflat sub influenţa capitaliştilor şi a moşierilor, sau din mîinile unui guvern compus de-a dreptul din reprezentanţi aleşi ai capitaliştilor, în mîinile clasei muncitoare.

Acesta este ţelul final al luptei clasei muncitoare, aceasta este condiţia eliberării sale depline. Spre acest ţel final trebuie să năzuiască muncitorii conştienţi, uniţi ; dar la noi în Rusia ei mai întîmpină încă obstacole foarte mari, care-i împiedică să ducă lupta pentru eliberarea lor.

www.dacoromanica.ro

A. 5. Împotriva dominației clasei capitaliștilor luptă în momentul de față muncitorii din toate țările europene, precum și muncitorii din America și din Australia. Unirea și strîngerea rîndurilor clasei muncitoare nu se mărginește la cadrul unei singure țări sau al unei singure naționalități : partidele muncitorești din diferite țări proclamă sus și tare deplina identitate (solidaritate) de interese și țeluri ale muncitorilor din lumea întreagă. Ei se întrunesc în congrese comune, formulează față de clasa capitaliștilor din toate țările revendicări comune, proclamă sărbătoarea internațională a întregului proletariat unit, care năzuiește spre eliberarea sa (1 Mai), unesc clasa muncitoare de toate naționalitățile și din toate țările într-o singură mare armată a muncitorilor. Această unire a muncitorilor din toate țările este determinată de necesitate, de faptul că clasa capitaliștilor, care domină asupra muncitorilor, nu-și mărginește dominația la cadrul unei singure țări. Legăturile comerciale dintre diferitele state devin tot mai strînse și mai ample ; capitalul trece mereu dintr-o țară într-alta. Băncile, aceste uriașe depozite de capitaluri, care adună capitalul de pretutindeni și-l repartizează între capitaliști prin acordări de împrumuturi, se transformă din bănci cu caracter național în bănci cu caracter internațional, adună capitaluri din toate țările și le repartizează între capitaliștii din Europa și din America. Uriașe societăți pe acțiuni se organizează acum cu scopul de a înființa întreprinderi capitaliste nu într-o singură țară, ci în mai multe țări deodată ; apar societăți internaționale de capitaliști. Dominația capitalului este internațională. De aceea și lupta muncitorilor din toate țările pentru eliberarea lor este încununată de succes numai atunci cînd ei luptă uniți împotriva capitalului internațional. De aceea tovarășii muncitorului rus în lupta împotriva clasei capitaliștilor sînt și muncitorul german, și muncitorul polonez, și muncitorul francez, după cum dușmani îi sînt și capitaliștii ruși, și cei polonezi, și cei francezi. Astfel, în ultimul timp, capitaliștii străini își transferă bucuros capitalurile în Rusia, construiesc în Rusia filiale ale fabricilor și uzinelor lor și înființează societăți pentru noi întreprinderi în Rusia. Ei se năpustesc cu lăcomie asupra acestei țări tinere, în care atitudinea guvernului față de capital este mai binevoitoare și

www.dacoromanica.ro

mai servilă ca oriunde şi în care găsesc muncitori mai puţin uniţi, mai puţin capabili de rezistenţă decît cei din Apus, o ţară în care nivelul de trai al muncitorilor, deci şi salariul lor, este mult mai scăzut, astfel încît capitaliştii străini pot obţine profituri uriaşe, nemaiauzite în ţara lor. Capitalul internaţional şi-a întins mîna şi asupra Rusiei. Muncitorii ruşi întind mîinile lor mişcării muncitoreşti internaţionale.

A. 6. Am arătat mai sus cum marile fabrici şi uzine duc pînă la limita extremă asuprirea muncii de către capital, cum ele creează un întreg sistem de metode de exploatare ; cum muncitorii, ridicîndu-se împotriva capitalului, ajung în mod inevitabil la necesitatea unirii tuturor muncitorilor, la necesitatea unei lupte comune a întregii clase muncitoare. În această luptă împotriva clasei capitaliştilor, muncitorii se lovesc de legile statului, care iau sub ocrotirea lor pe capitalişti şi interesele lor.

Dar dacă, unindu-se laolaltă, muncitorii sînt în stare să smulgă capitaliştilor concesii, să le opună rezistenţă, înseamnă că prin unirea lor ei ar putea tot astfel să exercite o influenţă asupra legilor statului, să obţină modificarea lor. Aşa şi procedează muncitorii din toate celelalte ţări ; muncitorii ruşi nu au însă posibilitatea de a exercita o influenţă directă asupra statului. În Rusia, muncitorii sînt puşi în condiţii în care sînt lipsiţi de cele mai elementare drepturi cetăţeneşti. Ei nu au voie nici să se întrunească, nici să discute împreună problemele care îi privesc, nici să organizeze asociaţii sau să-şi publice declaraţiile, cu alte cuvinte legile statului nu numai că sînt întocmite în interesul clasei capitaliştilor, dar pur şi simplu răpesc muncitorilor orice posibilitate de a exercita vreo influenţă asupra legilor şi de a obţine modificarea lor. Aceasta se datoreşte faptului că în Rusia (şi dintre toate statele europene numai în Rusia) se menţine pînă în prezent puterea nelimitată a cîrmuirii absolutiste, adică se menţine o organizare de stat în cadrul căreia numai ţarul poate să dea, după aprecierea sa, legi obligatorii pentru întregul popor, iar aplicarea acestor legi este dată în atribuţia exclusivă a unor slujbaşi numiţi de el. Cetăţenii sînt lipsiţi de orice drept de a participa la întocmirea legilor, la discutarea lor, la propunerea unor legi noi ; ei nu au dreptul de a cere abrogarea legilor vechi. Ei sînt

www.dacoromanica.ro

lipsiți de orice drept de a cere slujbașilor să dea socoteală de activitatea lor, de a controla activitatea lor, de a-i reclama în justiție. Cetățenii sînt lipsiți pînă și de dreptul de a discuta treburile de stat : ei nu au voie să organizeze întruniri sau asociații fără permisiunea aceloraşi slujbași. Slujbașii statului sînt, așadar, complet scutiți de răspundere ; ei constituie oarecum o castă aparte, suprapusă cetățenilor. Lipsa de răspundere și samavolnicia slujbașilor statului, precum și imposibilitatea totală pentru populație de a-și spune cuvîntul, dau naștere la abuzuri de putere atît de revoltătoare din partea acestor slujbași și la asemenea acte de încălcare a drepturilor oamenilor simpli, cum fără îndoială n-ar fi cu putință în nici o țară europeană.

Așadar, după lege, puterea guvernului rus este complet nelimitată ; el este considerat a fi cu totul independent de popor, situat deasupra tuturor stărilor și claselor. Dar dacă ar fi într-adevăr așa, atunci de ce în toate conflictele dintre muncitori și capitaliști atît legea cît și guvernul sînt de partea capitaliștilor ? De ce se bucură capitaliștii de un sprijin din ce în ce mai mare pe măsură ce numărul lor sporește și bogăția lor crește, în timp ce muncitorii se lovesc de tot mai multe restricții și întîmpină tot mai multă împotrivire ?

În realitate, guvernul nu este situat deasupra claselor, ci ia apărarea unei clase împotriva alteia, ia apărarea clasei celor avuți împotriva celor neavuți, apărarea capitaliștilor împotriva muncitorilor. Un guvern care are o putere nelimitată nici nu ar putea conduce un stat atît de imens dacă n-ar acorda tot felul de privilegii și favoruri claselor avute.

Cu toate că, după lege, guvernul deține o putere nelimitată și independentă, în realitate capitaliștii și proprietarii funciari dispun de mii de mijloace pentru a-și exercita influența asupra guvernului și asupra treburilor statului. Ei au instituții de castă proprii, recunoscute de lege, așezăminte nobiliare și asociații negustorești, comitete pentru problemele comerțului și ale manufacturilor etc. Reprezentanții lor aleși ori devin de-a dreptul slujbași ai statului și iau parte la conducerea treburilor lui (de pildă mareșalii nobilimii), ori sînt chemați să participe în calitate de membri în toate instituțiile guvernamentale : de pildă, legea prevede că fabricanții fac parte din comisiile pentru reglementarea muncii în fabrici (acestea sînt

www.dacoromanica.ro

organele ierarhic superioare ale inspecției de fabrică), trimițînd reprezentanți în aceste comisii. Dar ei nu se limitează numai la această participare directă la conducerea statului. În asociațiile lor, ei discută legile statului, elaborează proiecte, iar guvernul le cere de obicei părerea în toate ocaziile, le supune diferite proiecte și-i roagă să facă observații în legătură cu ele.

Capitaliștii și proprietarii funciari organizează congrese generale în cadrul cărora discută problemele care îi interesează, elaborează diferite măsuri în folosul clasei lor, formulează în numele tuturor nobililor proprietari de moșii, în numele „negustorimii din toată Rusia", cereri pentru adoptarea unor legi noi și modificarea celor vechi. Ei își pot discuta problemele în coloanele ziarelor, căci, oricît ar stînjeni guvernul presa prin cenzura sa, el nici în gînd nu se încumetă să răpească claselor avute dreptul de a-și discuta problemele. Ei au tot felul de căi și posibilități de acces la reprezentanții sus-puși ai puterii de stat și le este mai ușor să discute samavolnicia slujbașilor inferiori, le este ușor să obțină abrogarea unor legi și regulamente deosebit de stînjenitoare. Și dacă nicăieri în lume nu există un asemenea noian de legi și regulamente ca la noi, nu există această nemaiîntîlnită tutelare polițienească din partea guvernului în cadrul căreia totul este reglementat pînă în cele mai mici amănunte și care înăbușă orice acțiune vie, nu e mai puțin adevărat că nicăieri în lume aceste regulamente burgheze nu sînt călcate cu atîta ușurință și aceste legi polițiste nu sînt eludate atît de lesne prin simpla îngăduință binevoitoare a autorităților superioare. Și această îngăduință binevoitoare nu este refuzată niciodată *.

B. 1. Acest punct din program este cel mai important, este punctul principal, pentru că arată în ce trebuie să constea activitatea partidului care apără interesele clasei muncitoare, în ce trebuie să constea activitatea tuturor muncitorilor conștienți. El arată în ce mod năzuințele socialismului, năzuințele de a înlătura veșnica exploatare a omului de către

* În continuare, dactilografiul n-a știut, probabil, să descifreze cîteva cuvinte din original. Textul șapirografiat conține aici cuvîntul „[*omisiunea I*]", după care urmează o frîntură de frază: „domnia slujbașilor iresponsabili, decît orice intervenție a societății în treburile guvernamentale, cu cît mai bucuros oferă ea posibilitatea [**omisiunea a II-a**]". — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

om, trebuie să fie unite cu mişcarea populară generată de condiţiile de viaţă pe care le-au creat marile fabrici şi uzine.

Activitatea partidului trebuie să constea în sprijinirea luptei de clasă a muncitorilor. Sarcina partidului nu este aceea de a născoci nişte mijloace la modă pentru ajutorarea muncitorilor, ci de a se alătura mişcării muncitorilor, de a introduce lumină în această mişcare, de a ajuta pe muncitori în această luptă, pe care ei au şi început-o. Sarcina partidului este să apere interesele muncitorilor şi să reprezinte interesele întregii mişcări muncitoreşti. În ce anume însă trebuie să se manifeste ajutorul de care au nevoie muncitorii în lupta lor ?

Programul spune că acest ajutor trebuie să constea, în primul rînd, în dezvoltarea conştiinţei de clasă a muncitorilor. Mai sus am arătat cum lupta muncitorilor împotriva fabricanţilor devine lupta de clasă a proletariatului împotriva burgheziei.

Din cele spuse de noi acolo rezultă ce anume trebuie să înţelegem prin conştiinţa de clasă a muncitorilor. Conştiinţa de clasă a muncitorilor înseamnă înţelegerea de către muncitori a faptului că singurul mijloc de a-şi îmbunătăţi situaţia şi de a obţine eliberarea lor este de a lupta împotriva clasei capitaliştilor şi a fabricanţilor, care sînt creaţi de marile fabrici şi uzine. Apoi conştiinţa de clasă a muncitorilor înseamnă înţelegerea faptului că toţi muncitorii din ţara respectivă au aceleaşi interese, interese solidare, că ei toţi alcătuiesc o singură clasă, deosebită de toate celelalte clase ale societăţii. În sfîrşit, conştiinţa de clasă a muncitorilor înseamnă înţelegerea de către muncitori a faptului că, pentru a-şi atinge ţelurile lor, ei trebuie să-şi asigure posibilitatea de a influenţa treburile statului, aşa cum şi-au asigurat-o — şi continuă să depună eforturi pentru a şi-o asigura — proprietarii funciari şi capitaliştii.

Pe ce cale însă dobîndesc muncitorii înţelegerea tuturor acestor lucruri ? Ei o dobîndesc sorbind-o mereu chiar din lupta pe care încep s-o ducă împotriva fabricanţilor şi care ia o amploare din ce în ce mai mare, devine din ce în ce mai ascuţită şi antrenează un număr tot mai mare de muncitori, pe măsură ce se dezvoltă marile fabrici şi uzine. A fost un timp cînd duşmănia muncitorilor faţă de capital îşi

www.dacoromanica.ro

găsea expresia doar într-un vag sentiment de ură împotriva exploatatorilor lor, în conştiinţa vagă a asupririi şi robiei lor şi în dorinţa de *a se răzbuna* pe capitalişti. Lupta lua atunci forma unor revolte răzleţe ale muncitorilor, care distrugeau clădirile, sfărîmau maşinile, luau la bătaie pe cei din administraţia fabricii etc. Aceasta a fost *prima* formă, forma iniţială a mişcării muncitoreşti, şi această formă a fost necesară pentru că ura împotriva capitalistului a fost întotdeauna şi pretutindeni primul impuls care a trezit la muncitori voinţa de a se apăra. Dar mişcarea muncitorească rusă a depăşit deja această formă iniţială. În locul urii vagi împotriva capitalistului, muncitorii au început să înţeleagă antagonismul dintre interesele clasei muncitorilor şi interesele clasei capitaliştilor. În locul sentimentului vag că sînt asupriţi, ei au început să-şi dea seama *prin ce anume* şi *cum anume* îi apasă capitalul, şi ei se ridică împotriva unei forme de asuprire sau alteia, căutînd să pună stavilă apăsării capitalului, apărîndu-se împotriva lăcomiei capitalistului. În loc de răzbunare împotriva capitaliştilor, ei încep acum să ducă o luptă pentru concesii, să prezinte clasei capitaliştilor revendicare după revendicare, cerînd îmbunătăţirea condiţiilor lor de muncă, majorarea salariilor, reducerea zilei de muncă. Fiecare grevă concentrează toată atenţia şi toate eforturile muncitorilor cînd asupra uneia, cînd asupra alteia dintre condiţiile în care e pusă clasa muncitoare. Fiecare grevă implică discutarea acestor condiţii, ajută pe muncitori să le înţeleagă, să-şi dea seama în ce constă aici apăsarea exercitată de capital, cu ce mijloace se poate lupta împotriva acestei apăsări. Fiecare grevă îmbogăţeşte experienţa întregii clase muncitoare. Dacă greva reuşeşte, ea arată clasei muncitoare forţa unirii muncitorilor şi constituie pentru alţii un îndemn de a se folosi de succesul tovarăşilor lor. Dacă nu reuşeşte, ea determină discutarea cauzelor eşecului şi căutarea unor metode de luptă mai bune. Această trecere a muncitorilor la luptă perseverentă pentru nevoile lor vitale, pentru concesii, pentru îmbunătăţirea condiţiilor de trai, de salarizare şi pentru reducerea zilei de muncă, trecere care a început acum peste tot în Rusia, constituie un uriaş pas înainte făcut de muncitorii ruşi, şi acestei lupte, sprijinirii ei, trebuie să-i acorde principala atenţie partidul social-de-

www.dacoromanica.ro

mocrat şi toţi muncitorii conştienţi. Ajutorul care urmează să fie dat muncitorilor trebuie să constea în indicarea nevoilor celor mai arzătoare a căror satisfacere trebuie să constituie obiectul luptei, în analizarea cauzelor care înrăutăţesc în mod deosebit situaţia unora sau altora dintre muncitori, în explicarea legilor şi regulamentelor privitoare la reglementarea muncii în fabrici, legi şi regulamente a căror încălcare (ca şi trucurile înşelătoare ale capitaliştilor) duc atît de des la o dublă jefuire a muncitorilor. Ajutorul trebuie să constea în exprimarea mai precisă şi mai concretă a revendicărilor muncitorilor şi în aducerea lor la cunoştinţa opiniei publice, în alegerea momentului celui mai potrivit pentru împotrivire, în alegerea metodei de luptă, în examinarea situaţiei şi aprecierea forţelor celor două părţi aflate în luptă, în discutarea posibilităţii de a alege o metodă şi mai bună de luptă (cum ar fi, poate, o scrisoare către fabricant sau o cerere către inspector, ori către medic, după împrejurări, dacă nu este cazul să se treacă direct la grevă etc.).

Am spus că trecerea muncitorilor ruşi pe calea acestei lupte arată că ei au făcut un uriaş pas înainte. Această luptă situează (aduce) mişcarea muncitorească pe un drum drept şi constituie chezăşia sigură a unor noi succese. Din experienţa acestei lupte masele muncitoreşti învaţă, în primul rînd, să descopere şi să înţeleagă rînd pe rînd diferitele procedee de exploatare capitalistă, să le confrunte şi cu dispoziţiile legii, şi cu condiţiile lor de trai, şi cu interesele clasei capitaliştilor. Analizînd diferitele forme şi cazuri de exploatare, muncitorii învaţă să înţeleagă semnificaţia şi esenţa exploatării în ansamblul ei, învaţă să înţeleagă orînduirea socială care se bazează pe exploatarea muncii de către capital. În al doilea rînd, în această luptă muncitorii îşi încearcă forţele, învaţă să se unească, învaţă să înţeleagă necesitatea şi însemnătatea unirii. Lărgirea acestei lupte şi creşterea frecvenţei ciocnirilor duc în mod inevitabil la extinderea luptei, la dezvoltarea sentimentului de unitate, a sentimentului de solidaritate, la început în rîndurile muncitorilor din localitatea respectivă, apoi în rîndurile muncitorilor din întreaga ţară, în rîndurile întregii clase muncitoare. În al treilea rînd, această luptă dezvoltă conştiinţa politică a

www.dacoromanica.ro

muncitorilor. Prin înseşi condiţiile lor de viaţă, masele muncitoreşti sînt puse într-o astfel de situaţie, încît (nu pot) nu au nici răgazul, nici posibilitatea de a reflecta asupra unor probleme de stat. Dar lupta muncitorilor împotriva fabricanţilor pentru nevoile lor de zi cu zi face de la sine şi în mod inevitabil ca muncitorii să se lovească de probleme de stat, politice, căutînd răspuns la întrebările : cum este condus statul rus, cum se fac legile şi regulamentele şi ale cui interese servesc ele. Fiecare conflict de muncă îi duce în mod inevitabil pe muncitori la un conflict cu legile şi cu reprezentanţii puterii de stat. Aici aud muncitorii pentru întîia oară „cuvîntări politice". La început fie chiar şi de la inspectorii de fabrici, care le explică că şiretlicul prin care fabricantul le stoarce ultima picătură de vlagă se bazează pe sensul precis al unor regulamente aprobate de forurile în drept şi în aşa fel întocmite încît lasă la bunul plac al fabricantului stoarcerea necruţătoare a muncitorilor, sau că împilările din partea fabricantului sînt perfect legale, pentru că fabricantul nu face decît să uzeze de dreptul său, sprijinindu-se pe cutare lege, care este aprobată de puterea de stat şi apărată de ea. Lămuririle politice ale d-lor inspectori sînt completate uneori cu „lămuririle politice" şi mai folositoare ale d-lui ministru, care aminteşte muncitorilor despre sentimentele de „dragoste creştinească" pe care ei le datorează fabricanţilor pentru faptul că aceştia strîng milioane de pe urma muncii muncitorilor [38]. Apoi, la aceste lămuriri ale reprezentanţilor puterii de stat şi la faptul că muncitorii află în mod nemijlocit în folosul cui acţionează această putere, se adaugă foile volante sau alte lămuriri ale socialiştilor, astfel încît în cursul unei asemenea greve muncitorii îşi fac pe deplin educaţia politică. Ei învaţă să înţeleagă nu numai interesele deosebite ale clasei muncitoare, ci şi locul deosebit pe care clasa muncitoare îl ocupă în stat. Iată, aşadar, care trebuie să fie *ajutorul* pe care partidul social-democrat poate să-l dea luptei de clasă a muncitorilor : dezvoltarea conştiinţei de clasă a muncitorilor prin sprijinirea lor în lupta pentru nevoile lor cele mai arzătoare.

A doua sarcină pe linia acestui *ajutor* trebuie să constea, după cum spune programul, în a contribui la organizarea muncitorilor. Lupta pe care am descris-o mai sus cere ne-

www.dacoromanica.ro

apărat ca muncitorii să se organizeze. Organizarea devine necesară şi pentru grevă, întrucît de ea depinde succesul grevei, şi pentru colecte în folosul greviştilor, şi pentru înfiinţarea de case de ajutor muncitoreşti, şi pentru agitaţia în rîndurile muncitorilor, pentru a putea difuza în rîndurile lor foi volante sau înştiinţări, manifeste etc. Organizarea e şi mai necesară în vederea apărării împotriva urmăririi din partea poliţiei şi a jandarmeriei, pentru a putea ascunde de ele toate asociaţiile muncitorilor, toate legăturile lor, pentru a putea organiza aducerea de cărţi, broşuri, ziare etc. A da ajutor în toate aceste privinţe – iată a doua sarcină a partidului.

A treia sarcină este de a arăta adevăratul ţel al luptei, adică de a lămuri muncitorilor în ce constă exploatarea muncii de către capital, pe ce se sprijină ea, în ce mod proprietatea privată asupra pămîntului şi uneltelor de muncă duce la pauperizarea maselor muncitoreşti, le sileşte să vîndă munca lor capitaliştilor şi să le dea gratuit tot surplusul produs prin munca muncitorului peste ceea ce este necesar întreţinerii lui, de a lămuri apoi cum această exploatare generează în mod inevitabil lupta de clasă a muncitorilor împotriva capitaliştilor, care sînt condiţiile acestei lupte şi ţelurile ei finale, într-un cuvînt de a lămuri cele arătate pe scurt în acest program.

B. 2. Ce înseamnă că lupta clasei muncitoare este o luptă politică ? Aceasta înseamnă că clasa muncitoare nu poate să ducă lupta pentru eliberarea ei fără a lupta totodată pentru posibilitatea de a influenţa mersul treburilor statului, conducerea statului, întocmirea legilor. Capitaliştii ruşi au înţeles de mult necesitatea unei asemenea influenţe şi noi am arătat în ce fel au ştiut ei să găsească, în pofida variatelor interdicţii impuse de legile poliţieneşti, mii de mijloace pentru a influenţa puterea de stat şi cum această putere serveşte interesele clasei capitaliştilor. De aici urmează de la sine că fără exercitarea unei asemenea influenţe asupra puterii de stat nici clasa muncitoare nu-şi poate duce lupta, nu poate nici măcar să obţină o îmbunătăţire durabilă a soartei sale.

Mai înainte am arătat că lupta muncitorilor împotriva capitaliştilor îi va duce în mod inevitabil la un conflict cu

www.dacoromanica.ro

cîrmuirea şi că însăşi cîrmuirea se străduieşte din răsputeri să demonstreze muncitorilor că numai prin luptă şi printr-o împotrivire unită pot ei influenţa puterea de stat. Deosebit de limpede reiese acest lucru din experienţa marilor greve care au avut loc în Rusia în anii 1885–1886. Guvernul s-a apucat de îndată să întocmească regulamente privitoare la muncitori, a promulgat îndată legi noi cu privire la rînduielile din fabrici, cedînd în faţa revendicărilor persistente ale muncitorilor (de pildă au fost introduse regulamente pentru limitarea amenzilor şi pentru achitarea regulată a salariilor) *. La fel şi grevele de acum (1896) au determinat iarăşi o intervenţie imediată din partea guvernului, care a înţeles acum că nu se poate mărgini la arestări şi expulzări, că se face ridicol oferind muncitorilor poveţe stupide să se bizuie pe generozitatea fabricanţilor (vezi circulara ministrului de finanţe Witte către inspectorii de fabrici. Primăvara anului 1896) **. Guvernul a văzut că „muncitorii uniţi reprezintă o forţă de care trebuie să se ţină seamă", şi de aceea a întreprins îndată revizuirea legilor pentru reglementarea muncii în fabrici, convocînd la Petersburg o conferinţă a inspectorilor-şefi de fabrici pentru a discuta chestiunea reducerii zilei de muncă şi alte concesii inevitabile care trebuie făcute muncitorilor.

Vedem, aşadar, că lupta clasei muncitoare împotriva clasei capitaliştilor trebuie să fie neapărat o luptă politică. De pe acum această luptă exercită într-adevăr o anumită influenţă asupra puterii de stat şi capătă o semnificaţie politică. Dar, pe măsura dezvoltării mişcării muncitoreşti, se vădeşte şi se face simţită, tot mai clară şi mai pronunţată, totala lipsă de drepturi politice a muncitorilor, despre care am vorbit mai sus, imposibilitatea totală pentru muncitori de a exercita asupra puterii de stat o influenţă făţişă şi directă. De aceea revendicarea cea mai arzătoare a muncitorilor şi primul obiectiv al influenţei clasei muncitoare asupra mersului treburilor statului trebuie să fie *dobîndirea libertăţii politice,* adică dobîndirea participării directe, garantate prin lege (prin constituţie), a tuturor cetăţenilor la conducerea statu-

* Vezi volumul de faţă, pag. 21–25. — *Nota trad.*
** Vezi volumul de faţă, pag. 111. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

lui, asigurarea dreptului pentru toți cetățenii de a se întruni liber, de a discuta problemele lor, de a influența prin asociații și prin presă mersul treburilor statului. Dobîndirea libertății politice devine *„o cauză vitală a muncitorilor"*, pentru că fără ea muncitorii nu au și nu pot avea nici o influență asupra mersului treburilor statului și rămîn astfel în mod inevitabil o clasă umilită, lipsită de drepturi și de posibilitatea de a-și spune cuvîntul. Și dacă chiar de pe acum, cînd lupta muncitorilor și unirea lor sînt abia la început, guvernul se și grăbește să facă concesii muncitorilor pentru a opri dezvoltarea mișcării, nu încape îndoială că atunci cînd muncitorii își vor strînge rîndurile și se vor uni sub conducerea unui singur partid politic, ei vor ști să silească guvernul să cedeze, vor ști să cucerească libertatea politică pentru ei și pentru întregul popor rus !

În părțile precedente ale programului s-a arătat ce loc ocupă clasa muncitoare în societatea modernă și în statul modern, care este țelul luptei clasei muncitoare și care este sarcina partidului care reprezintă interesele muncitorilor. În condițiile cînd puterea cîrmuirii este nelimitată, nu există și nu pot exista în Rusia partide politice fățișe, dar există curente politice care exprimă interesele celorlalte clase și care exercită o influență asupra opiniei publice și asupra guvernului. De aceea, pentru a delimita poziția partidului social-democrat, trebuie să arătăm acum atitudinea lui față de celelalte curente politice din societatea rusă, pentru ca muncitorii să-și dea seama cine și în ce limite le poate fi aliat și cine le este dușman. Tocmai acest lucru este arătat în următoarele două puncte din program.

B. 3. Programul declară că aliați ai muncitorilor sînt, în primul rînd, toate păturile sociale care luptă împotriva puterii nelimitate a cîrmuirii absolutiste. Întrucît această putere nelimitată constituie principala piedică în calea luptei muncitorilor pentru eliberarea lor, rezultă de la sine că interesul direct al muncitorilor reclamă sprijinirea oricărei mișcări sociale îndreptate împotriva absolutismului (absolut înseamnă nelimitat ; absolutism înseamnă puterea nelimitată a cîrmuirii). Pe măsura dezvoltării capitalismului se adîncesc tot mai mult contradicțiile dintre această cîrmuire birocratică și interesele claselor avute înseși, interesele burgheziei. Partidul

www.dacoromanica.ro

social-democrat declară că va sprijini toate păturile şi grupurile burgheziei care iau atitudine împotriva puterii nelimitate a cîrmuirii.

Muncitorilor le este infinit mai convenabilă *o influenţă directă* exercitată de burghezie asupra treburilor statului decît actuala ei influenţă, exercitată prin intermediul unei haite de cinovnici venali care îşi fac de cap. Muncitorilor le este mult mai convenabilă o influenţă *făţişă* exercitată de burghezie asupra politicii decît actuala influenţă *camuflată* prin existenţa unei cîrmuiri, chipurile, „independente" şi atotputernice, care pretinde a cîrmui „prin graţie divină" şi împarte „graţiile sale" harnicilor şi oropsiţilor proprietari funciari, precum şi asupriţilor şi nenorociţilor de fabricanţi. Muncitorii trebuie să ducă *o luptă deschisă* împotriva clasei capitaliştilor, astfel încît întregul proletariat rus să poată vedea pentru care interese luptă muncitorii, să poată învăţa cum trebuie dusă lupta, iar uneltirile şi tendinţele burgheziei să nu se ascundă în anticamerele marilor duci, în saloanele senatorilor şi miniştrilor, în cancelariile arhisecrete ale departamentelor, ci să iasă la lumina zilei şi să deschidă ochii tuturor şi fiecăruia, arătîndu-le cine sînt adevăraţii inspiratori ai politicii guvernului şi ce urmăresc capitaliştii şi moşierii. De aceea trebuie înlăturat tot ce camuflează actuala influenţă a clasei capitaliştilor, de aceea trebuie sprijiniţi toţi reprezentanţii burgheziei *care se pronunţă* împotriva birocraţiei, împotriva conducerii birocratice, împotriva cîrmuirii absolutiste ! Dar, declarînd că sprijină orice mişcare socială îndreptată împotriva absolutismului, partidul social-democrat arată totodată că el nu se separă de mişcarea muncitorească, pentru că clasa muncitoare are interesele ei deosebite, opuse intereselor tuturor celorlalte clase. Acordînd sprijin tuturor reprezentanţilor burgheziei în lupta pentru libertate politică, muncitorii nu trebuie să uite că numai în mod vremelnic clasele avute se pot alia cu ei, că interesele muncitorilor şi ale capitaliştilor sînt ireconciliabile, că înlăturarea absolutismului le este necesară muncitorilor numai pentru a putea duce făţiş, pe scară largă, lupta lor împotriva clasei capitaliştilor.

Partidul social-democrat declară de asemenea că va acorda sprijin tuturor acelora care se ridică împotriva clasei privi-

www.dacoromanica.ro

legiate a nobililor-moşieri. Nobilii-moşieri sînt consideraţi în Rusia prima stare socială în stat. Rămăşiţele puterii lor feudale asupra ţăranilor continuă şi astăzi să asuprească marea masă a poporului. Ţăranii continuă să plătească rate de răscumpărare pentru eliberarea de sub puterea moşierilor. Ţăranii continuă să rămînă legaţi de pămînt pentru ca domnii moşieri să nu ducă lipsă de muncitori agricoli ieftini şi supuşi. Pînă în ziua de astăzi ţăranii sînt lăsaţi, ca nişte oameni lipsiţi de drepturi şi ca nişte minori, la cheremul cinovnicilor, care au grijă de propriul lor buzunar şi se amestecă în viaţa ţăranilor, veghind ca ţăranii să plătească „regulat" moşierilor iobăgişti ratele de răscumpărare sau dijma, ca ei să nu „se sustragă" de la munca în folosul moşierilor, să nu se mute, de pildă, în alte părţi, obligîndu-i, poate, astfel pe moşieri să angajeze din afară muncitori care să nu fie atît de ieftini şi atît de striviţi de nevoi. Aservindu-şi milioane şi zeci de milioane de ţărani şi menţinînd lipsa lor de drepturi, d-nii moşieri se bucură, pentru această înaltă virtute, de cele mai înalte privilegii în stat. În cele mai înalte funcţii de stat sînt numiţi mai ales nobili-moşieri (de altfel şi legea acordă nobilimii cele mai mari drepturi în ceea ce priveşte ocuparea funcţiilor de stat); moşierii din înalta aristocraţie sînt cei mai apropiaţi de curte şi pot face, mai direct şi mai uşor decît oricine, ca politica guvernului să încline de partea lor. Profitînd de faptul că sînt apropiaţi de guvern, ei pradă vistieria statului şi primesc din banii poporului daruri şi pomeni în valoare de milioane de ruble, fie sub forma unor mari domenii care se dau pentru serviciul prestat, fie sub formă de „concesii" *.

---

* Aici se întrerupe textul şapirografiat, aflat la Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

GUVERNULUI ŢARIST [39]

Anul acesta, 1896, guvernul rus a publicat două comunicate cu privire la lupta muncitorilor împotriva fabricanţilor. În alte state asemenea comunicate nu sînt o raritate ; acolo nu se ţine ascuns ceea ce se întîmplă în ţară, şi ziarele publică liber ştiri despre greve. În Rusia însă, guvernul se teme ca de foc să nu fie date în vileag rînduielile existente în fabrici şi tot ce se întîmplă acolo : el a interzis ziarelor să scrie despre greve, a interzis inspectorilor de fabrici să-şi publice rapoartele şi a dispus chiar ca procesele împotriva greviştilor să nu se judece în faţa instanţelor ordinare, accesibile publicului, într-un cuvînt a luat toate măsurile pentru a ţine în cel mai strict secret tot ce se petrece în fabrici şi în rîndurile muncitorilor. Deodată însă toate aceste stratageme poliţieneşti se sparg ca nişte baloane de săpun şi guvernul însuşi se vede nevoit să vorbească deschis despre faptul că muncitorii luptă împotriva fabricanţilor. Cum se explică această schimbare ? – În 1895 au fost deosebit de multe greve muncitoreşti. Da, dar greve au fost şi înainte, şi totuşi guvernul a ştiut să evite divulgarea secretului, aşa încît aceste greve se desfăşurau fără ca întreaga masă a muncitorilor să afle ceva despre ele. Grevele de acum au fost mult mai puternice decît cele dinainte şi concentrate într-un singur loc. Da, dar şi înainte au fost greve nu mai puţin puternice, de pildă în anii 1885–1886 în guberniile Moscova şi Vladimir. – Şi totuşi guvernul se ţinea încă tare şi nu vorbea despre lupta muncitorilor împotriva fabricanţilor. Atunci de ce de data aceasta a început să vorbească ?

www.dacoromanica.ro

Pentru că de data aceasta în ajutorul muncitorilor au venit socialiştii, care i-au ajutat pe muncitori să lămurească lucrurile, să le aducă la cunoştinţa tuturor, atît în rîndurile muncitorilor cît şi în societate, să formuleze cu precizie revendicările muncitorilor şi să arate tuturor reaua-credinţă a guvernului şi violenţele sălbatice săvîrşite de el. Guvernul şi-a dat seama că ar fi o prostie să păstreze tăcerea atunci cînd toată lumea ştie de greve şi s-a luat şi el după toată lumea. Foile volante ale socialiştilor au chemat guvernul să răspundă la acuzaţiile aduse şi guvernul s-a înfăţişat şi a dat un răspuns.

Să vedem ce răspuns a dat.

La început guvernul a încercat să se eschiveze de a da un răspuns deschis şi public. Unul dintre miniştri, ministrul de finanţe Witte, a trimis o circulară inspectorilor de fabrici, şi în această circulară i-a numit pe muncitori şi pe socialişti „duşmani înrăiţi ai ordinii publice", sfătuindu-i pe inspectorii de fabrici să caute să-i intimideze pe muncitori, să-i încredinţeze că guvernul va interzice fabricanţilor să facă concesii, să arate muncitorilor bunele îndemnuri şi intenţiile generoase ale fabricanţilor, să le explice că fabricanţii au grijă de muncitori şi de nevoile lor, că fabricanţii sînt animaţi de „sentimente bune". Despre grevele propriu-zise, guvernul nu a spus nimic ; el n-a suflat o vorbă despre cauzele grevelor, despre revoltătoarele încălcări de lege şi împilări din partea fabricanţilor, despre revendicările muncitorilor ; într-un cuvînt, el a prezentat pur şi simplu într-o lumină *falsă* toate grevele care au avut loc în vara şi în toamna anului 1895 şi a încercat să scape cu răsuflatele fraze oficiale despre acţiunile violente şi „ilegale" ale muncitorilor, deşi muncitorii nu au comis acte de violenţă ; la violenţe se dedase numai poliţia. Ministrul a vrut ca această circulară să fie secretă, dar chiar slujbaşii cărora el le-o încredinţase n-au păstrat secretul şi circulara a devenit publică. După aceea ea a fost tipărită de socialişti. Atunci guvernul, văzînd că s-a făcut de rîs, ca de obicei, cu „secretele" sale îndeobşte cunoscute, a publicat-o în presă. Acesta a fost, după cum am mai spus, răspunsul la grevele din vara şi toamna anului 1895. Dar iată că în primăvara anului 1896 grevele s-au repetat cu şi mai multă vigoare [40]. Zvonu-

www.dacoromanica.ro

rilor care circulau în legătură cu aceste greve li s-au adăugat foile volante ale socialiştilor. La început guvernul a păstrat în chip laş tăcerea, aşteptînd să vadă cum se vor termina lucrurile, iar apoi, după ce revolta muncitorilor s-a potolit, a venit post-factum cu înţelepciunea sa de conţopist, cum vii cu un proces-verbal poliţienesc dresat cu întîrziere. De data aceasta guvernul – întregul guvern – a trebuit să ia o atitudine făţişă. Comunicatul lui a fost publicat în „Pravitelstvennîi Vestnik“ [41] nr. 158. De data aceasta el n-a mai putut să prezinte într-o lumină falsă grevele muncitoreşti. A trebuit să arate cum s-au petrecut lucrurile, în ce anume au constat împilările din partea fabricanţilor, ce au cerut muncitorii ; a trebuit să recunoască că muncitorii s-au purtat „cuviincios“. Aşadar, muncitorii au dezvăţat guvernul de obiceiul de a recurge la mîrşave minciuni poliţieneşti ; ei l-au silit să recunoască adevărul atunci cînd s-au ridicat în masă, cînd au folosit foi volante pentru a face ca lucrurile să fie cunoscute publicului. Este un mare succes. Muncitorii vor şti acum care este unicul mijloc de a face ca nevoile lor să fie declarate în public, unicul mijloc de a face cunoscută lupta muncitorilor din întreaga Rusie. Muncitorii vor şti acum că minciunile guvernului pot fi combătute numai prin lupta unită a muncitorilor înşişi şi prin atitudinea lor conştientă, şi anume prin hotărîrea lor de a-şi cuceri drepturile. – După ce au arătat cum s-au petrecut lucrurile, miniştrii au început să născocească tot felul de tertipuri, căutînd prin comunicatul lor să acrediteze ideea că grevele se datoresc numai „particularităţilor industriei firelor de bumbac şi a aţei“. Aşa va să zică ! Grevele nu se datoresc deci particularităţilor întregii *industrii* din Rusia, particularităţilor ordinii de stat din Rusia, care permit poliţiei să prigonească şi să înhaţe pe muncitorii paşnici care se apără împotriva împilărilor ? De ce atunci, stimabili domni miniştri, muncitorii citeau cu nesaţ şi cereau mereu să li se dea foi volante, în care nu se vorbea nicidecum de bumbac şi de aţă, ci de lipsa de drepturi a cetăţenilor ruşi şi de barbara samavolnicie a guvernului, care se străduieşte să intre în graţiile capitaliştilor ? Nu, acest nou tertip e chiar mai rău, mai josnic decît cel folosit în circulara sa de ministrul de finanţe, Witte, care aruncase toată vina asupra „instigatorilor“.

www.dacoromanica.ro

Ministrul Witte judecă despre grevă aşa cum judecă despre ea orice funcţionar de poliţie care primeşte bacşiş de la fabricanţi : au venit instigatori şi a izbucnit greva. Acum, văzînd greva celor 30.000 de muncitori, toţi miniştrii laolaltă s-au pus pe gîndit şi pînă la urmă au înţeles că nu grevele izbucnesc pentru că apar instigatorii-socialişti, ci socialiştii apar pentru că încep greve, pentru că începe lupta muncitorilor împotriva capitaliştilor. Miniştrii afirmă acum că socialiştii „s-au alăturat" grevelor ulterior. Este o lecţie bună pentru ministrul de finanţe Witte. Ia aminte, d-le Witte, învaţă bine ! Învaţă să înţelegi de aici înainte din ce cauză a izbucnit o grevă, învaţă să te uiţi la revendicările muncitorilor şi nu la rapoartele copoilor d-tale, pe care chiar d-ta nu-i crezi nici cît negru sub unghie. D-nii miniştri caută să convingă publicul că numai „persoane răuvoitoare" au încercat să dea grevelor un „caracter politic nelegiuit" sau, cum spun ei într-un loc, un „caracter social" (d-nii miniştri au vrut să spună socialist, însă din ignoranţă sau din laşitate de conţopişti au spus social şi a ieşit un nonsens : socialist înseamnă care sprijină pe muncitori în lupta împotriva capitalului, pe cînd social înseamnă pur şi simplu obştesc. Dar cum se poate da unei greve un caracter social ? E ca şi cum ai da unor miniştri rangul de ministru !). E într-adevăr amuzant ! Socialiştii dau grevelor un caracter politic ! În realitate, guvernul însuşi a fost acela care, încă înainte de a fi intervenit socialiştii, a luat toate măsurile pentru a da grevelor un caracter politic. Oare nu el a început să înhaţe muncitori paşnici ca şi cum ar fi nişte criminali, arestîndu-i şi expulzîndu-i din localităţile lor de domiciliu ? Oare nu el a trimis în toate părţile spioni şi agenţi provocatori ? Nu el înhăţa pe oricine îi cădea în mînă ? Nu el a făgăduit fabricanţilor ajutor, îndemnîndu-i să nu cedeze ? Nu el îi urmărea pe muncitori pentru simple colecte de bani în folosul greviştilor ? Mai bine ca oricare altul, guvernul însuşi i-a făcut pe muncitori să înţeleagă că războiul lor cu fabricanţii trebuie să fie inevitabil un război cu guvernul. Socialiştilor nu le mai rămînea decît să confirme acest lucru şi să-l publice în foi volante. Asta-i tot. Dar guvernul rus e foarte versat în arta făţărniciei, şi de aceea miniştrii au avut grijă să nu sufle o vorbă despre mijloacele cu care guvernul

www.dacoromanica.ro

nostru „a dat grevelor un caracter politic"; el a arătat publicului ce date purtau foile volante ale socialiştilor, dar de ce n-a arătat ce date purtau ordinele emise de guvernatorul oraşului şi de ceilalţi başbuzuci cu privire la arestarea muncitorilor paşnici, cu privire la înarmarea trupelor, cu privire la trimiterea de spioni şi de agenţi provocatori? Miniştrii au arătat publicului cîte foi volante au difuzat socialiştii, dar de ce n-au arătat cîţi muncitori şi cîţi socialişti au fost arestaţi, cîte familii au fost distruse, cîţi oameni au fost expulzaţi şi întemniţaţi fără judecată? De ce? Pentru că pînă şi miniştrii ruşi, cu toată neruşinarea lor, se feresc să vorbească în public despre asemenea isprăvi banditeşti. Asupra muncitorilor paşnici care se ridicaseră în apărarea drepturilor lor, care se apărau împotriva samavolniciei fabricanţilor, s-a năpustit întreaga forţă a puterii de stat, cu poliţia şi cu armata, cu jandarmii şi cu procurorii; împotriva muncitorilor care rezistau cu banul lor şi cu banul dat de tovarăşii lor, muncitorii englezi, polonezi, germani şi austrieci, a intrat în acţiune întreaga forţă a vistieriei statului, promiţînd sprijin sărmanilor fabricanţi.

Muncitorii nu erau uniţi. Le era interzis să organizeze o colectă de bani, să atragă alte oraşe şi alţi muncitori; ei erau prigoniţi pretutindeni şi au trebuit să cedeze în faţa forţei covîrşitoare a puterii de stat. Domnii miniştri jubilează că guvernul a învins!

Frumoasă victorie! De o parte 30.000 de muncitori paşnici, lipsiţi de bani, şi de partea cealaltă întreaga forţă a puterii de stat, întreaga bogăţie a capitaliştilor! Miniştrii ar fi procedat mai inteligent dacă nu s-ar fi grăbit să se fălească cu o asemenea victorie, căci lăudăroşenia lor prea seamănă cu aceea a unui jandarm care se fălеşte că a scăpat dintr-o grevă *fără* să mănînce bătaie.

„Instigările" socialiştilor n-au avut succes, declară triumfător guvernul, căutînd să-i liniştească pe capitalişti. Da, vom răspunde şi noi la aceasta, nici un fel de instigări n-ar fi putut să producă măcar a suta parte din impresia pe care a produs-o asupra tuturor muncitorilor din Petersburg, asupra tuturor muncitorilor ruşi comportarea guvernului în această chestiune! Muncitorii au văzut limpede politica guvernului: a trece sub tăcere grevele muncitorilor şi a le prezenta

www.dacoromanica.ro

într-o lumină falsă. Muncitorii au văzut că lupta lor unită l-a silit să renunţe la făţarnicele minciuni poliţiste. Ei au văzut ale cui interese apără guvernul, care a promis sprijin fabricanţilor. Ei şi-au dat seama cine este adevăratul lor duşman atunci cînd împotriva lor, care nu călcaseră legea şi nu tulburaseră ordinea, au fost trimise armata şi poliţia ca împotriva unor inamici. Oricît ar afirma miniştrii că lupta nu a fost încununată de succes, muncitorii însă văd că pretutindeni fabricanţii s-au astîmpărat ; ei ştiu că guvernul convoacă acum pe inspectorii de fabrici pentru a se sfătui în privinţa concesiilor care trebuie făcute muncitorilor, deoarece vede că concesii trebuie făcute. Grevele din anii 1895–1896 n-au fost zadarnice. Ele au adus un imens serviciu muncitorilor ruşi, arătîndu-le cum trebuie să ducă lupta pentru interesele lor. Ele i-au învăţat să înţeleagă *situaţia politică şi nevoile politice ale clasei muncitoare.*

Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare [42]

Noiembrie 1896

Scris în închisoare înainte de 25 noiembrie (7 decembrie) 1896

Tipărită la mimeograf sub formă de foaie volantă

Se tipăreşte după textul foii volante

www.dacoromanica.ro

ÎNŞTIINŢARE CĂTRE MEMBRII „UNIUNII DE LUPTĂ PENTRU ELIBERAREA CLASEI MUNCITOARE" DIN PETERSBURG, TRIMISĂ ÎN NUMELE „BĂTRÎNILOR" [43]

Mihailov a apărut la Petersburg în 1891 ca student exmatriculat de la universitatea din Harkov pentru participare la tulburări. El a intrat în organizaţia studenţească care şi după destrămarea ei era denumită „corporaţie" [44]. La cursurile de dentişti au circulat zvonuri în legătură cu comportarea lui într-o perioadă cînd a avut nişte relaţii suspecte, deoarece a fost acuzat că a delapidat nişte bani colectaţi pentru ajutorarea înfometaţilor, dar el a restituit suma delapidată. În acest timp el se împrietenise cu... *

În ianuarie 1894 s-a făcut o percheziţie şi la mulţi dintre foştii membri ai „corporaţiei" amintite, printre care şi la Mihailov. La luarea interogatoriilor tuturor arestaţilor li s-a citit o listă amănunţită a membrilor asociaţiei etc. Jandarmii spuneau că arestările s-au făcut în urma denunţului făcut de un fost membru al organizaţiei. Mihailov a rămas în afara oricăror suspiciuni, pentru că jandarmii spuneau că numai din cauza că aici e amestecat un revoluţionar notoriu s-a dat atîta importanţă acestei afaceri neînsemnate. În aceeaşi perioadă a avut loc greva de la fabrica Voronin [45]. Mihailov şi-a cîştigat încrederea greviştilor şi a început să organizeze colecte în folosul lor. În februarie au fost arestaţi 8 muncitori care au avut legături cu Mihailov şi 1 student (Talalaev) care colectase bani din însărcinarea lui. De atunci Mihailov începe din nou să se apropie de ouvriers **, reuşind să pătrundă în cercuri conduse de narodovolţi. În vara anului 1894 aceştia din urmă au fost arestaţi. La anchetă s-a dovedit că poliţia

* Indescifrabil în manuscris. — *Nota red.*
** — muncitori. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

știa multe. În timpul anchetării noastre, a bătrînilor, am fost acuzați că am întreținut legături cu cîțiva dintre acești narodovolți, dar cazul... * Curînd după aceasta s-a încheiat primul proces al lui Mihailov :... * și alții au fost condamnați la deportare, el însă a rămas nepedepsit și spunea pretutindeni că, pentru a-și putea continua activitatea, a făcut cerere de grațiere. Din nefericire, s-au găsit oameni care nu au văzut nimic infamant în aceasta și l-au luat sub ocrotirea lor, iar el, care personal nu se bucura de stima muncitorilor, a căpătat posibilitatea să-și consolideze și să-și extindă legăturile.

Urmează descrierea procedeelor folosite de el, exemple de cazuri cînd el oferea cu insistență bani muncitorilor, îi invita la locuința sa, cerînd să i se dezvăluie pseudonimele etc. Datorită acestor procedee și profitînd de încrederea deplină a persoanelor menționate, el a identificat curînd numeroși membri ai diferitelor grupe. Toți aceștia au fost arestați. Cînd un muncitor...* a spus că primea cărți de la Mihailov, acesta a fost arestat, dar imediat a fost pus în libertate și în prezent se află la Petersburg. La anchetă a denunțat, în calitate de inculpat, pe toți tovarășii săi, unor inculpați...* li s-a citit un raport amănunțit făcut de el asupra componenței diferitelor grupuri. (Semnături).

Scris în 1896

Se tipărește pentru prima oară, după manuscris

---

* Indescifrabil în manuscris. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

CU PRIVIRE LA CARACTERIZAREA ROMANTISMULUI ECONOMIC

SISMONDI ŞI SISMONDIŞTII NOŞTRI AUTOHTONI [46]

Scris în primăvara anului 1897

Publicat în aprilie-iulie 1897 în revista „Novoe Slovo" nr. 7—10 Semnat: K. T—n

Retipărit în 1898 în culegerea: Vladimir Ilin. „Studii şi articole economice". Petersburg

Se tipăreşte după textul culegerii „Studii şi articole economice", confruntat cu textul din revista „Novoe Slovo" şi cu textul culegerii: Vl. Ilin. „Problema agrară", 1908

www.dacoromanica.ro

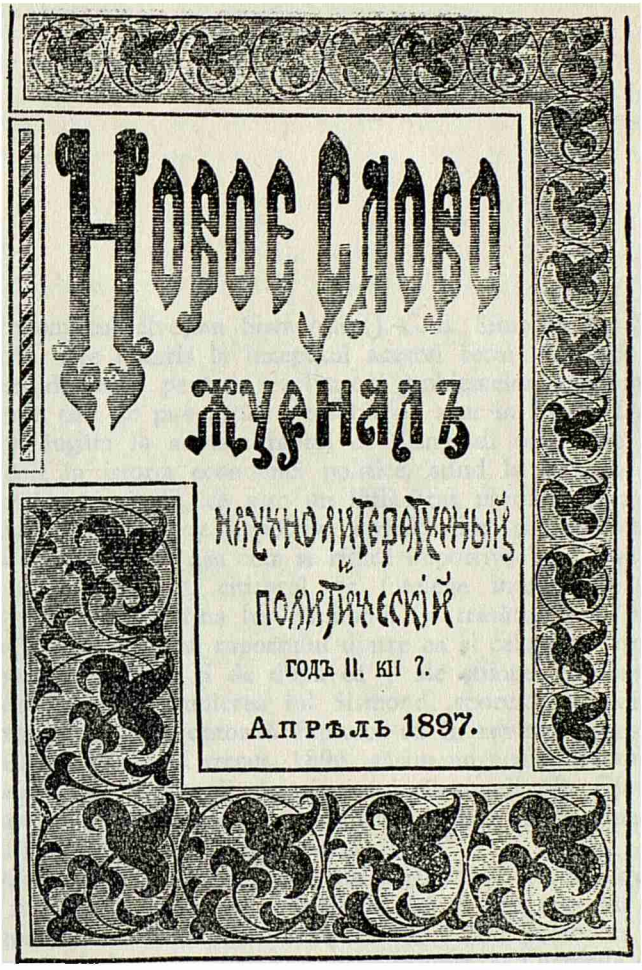

Coperta revistei „Novoe Slovo"
în care au fost publicate pentru prima oară articolele lui V. I. Lenin
„Cu privire la caracterizarea romantismului economic"
şi „In legătură cu o notă de ziar". — 1897

Micşorat

www.dacoromanica.ro

Economistul elveţian Sismondi (J.-C.-L. Simonde de Sismondi), care a scris la începutul acestui secol, prezintă un interes deosebit pentru rezolvarea problemelor economice generale care se pun astăzi deosebit de acut în Rusia. Dacă mai adăugăm la aceasta faptul că Sismondi ocupă un loc deosebit în istoria economiei politice, stînd la o parte de curentele principale, că este un înflăcărat partizan al micii producţii, ridicîndu-se împotriva apărătorilor şi ideologilor marii producţii (tot aşa cum se ridică împotriva lor şi narodnicii ruşi de astăzi), cititorul va înţelege intenţia noastră de a prezenta doctrina lui Sismondi în trăsăturile ei principale şi sub aspectul raportului dintre ea şi celelalte curente – contemporane ei şi de după ea – ale ştiinţei economice. Interesul pentru studierea lui Sismondi sporeşte tocmai în momentul de faţă datorită faptului că în revista „Russkoe Bogatstvo" din anul trecut, 1896, găsim un articol consacrat de asemenea expunerii doctrinei lui Sismondi *(B. Efrusi:* „Concepţiile social-economice ale lui Simonde de Sismondi". „Russkoe Bogatstvo", 1896, nr. 7 şi 8) *.

Colaboratorul revistei „Russkoe Bogatstvo" declară de la bun început că nu există autor care „să fi fost apreciat atît de greşit" ca Sismondi, care, spune el, a fost prezentat „pe nedrept" cînd ca reacţionar, cînd ca utopist. – Lucrurile stau tocmai invers. Tocmai *această* apreciere asupra lui Sismondi este întru totul justă. Iar articolul din „Russkoe Bogatstvo", în care sînt expuse în mod amănunţit, meticulos ideile lui

* Efrusi a murit în 1897. Necrologul lui a fost publicat în numărul din martie 1897 al revistei „Russkoe Bogatstvo".

www.dacoromanica.ro

Sismondi, caracterizează teoria lui într-un mod cu totul greşit *, idealizîndu-l pe Sismondi tocmai pentru acele puncte ale doctrinei lui în care el se apropie cel mai mult de narodnici, ignorînd şi prezentînd într-o lumină falsă raportul dintre această doctrină şi curentele ulterioare ale ştiinţei economice. De aceea expunerea şi analiza doctrinei lui Sismondi făcute de noi vor fi în acelaşi timp şi o critică a articolului lui Efrusi.

Capitolul I

TEORIILE ECONOMICE ALE ROMANTISMULUI

Trăsătura distinctivă a doctrinei lui Sismondi o constituie teoria lui asupra venitului, asupra raportului dintre venit, pe de o parte, şi producţie şi populaţie, pe de altă parte. Însăşi lucrarea principală a lui Sismondi este intitulată : „Nouveaux principes d'économie politique ou de la richesse dans ses rapports avec la population" (Seconde édition. Paris, 1827, 2 vol. ** Prima ediţie a apărut în 1819) – „Noi principii de economie politică sau despre avuţie sub aspectul raportului dintre ea şi populaţie". Această temă coincide aproape cu problema cunoscută în literatura narodnicistă rusă sub denumirea de „problema pieţei interne pentru capitalism". Sismondi susţinea că dezvoltarea marii producţii şi folosirea pe scară tot mai largă a muncii salariate în industrie şi agricultură fac ca producţia să devanseze în mod necesar consumul şi să fie pusă în faţa problemei insolubile de a găsi consumatori ; că în interiorul ţării ea nu poate găsi consumatori, deoarece transformă masa populaţiei în zileri, în simpli muncitori, şi creează o populaţie care nu găseşte de lucru, iar o dată cu intrarea în arena mondială a unor noi ţări capitaliste găsirea unei pieţe externe devine din ce în ce mai anevoioasă. Cititorul poate vedea că sînt exact aceleaşi probleme care-i preocupă şi pe economiştii

* E foarte adevărat că Sismondi nu este socialist, fapt asupra căruia Efrusi atrage atenţia la începutul articolului, repetînd cele spuse de Lippert (vezi „Handwörterbuch der Staatswissenschaften", V. Band, Artikel „Sismondi" von *Lippert*, Seite 678 („Dicţionarul ştiinţelor de stat", vol. V, articolul „Sismondi" de *Lippert*, pag. 678. — *Nota trad.*)).

** — Ediţia a doua, Paris, 1827, 2 volume. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

narodnici, în frunte cu d-nii V.V. şi N.–on. Să examinăm deci mai îndeaproape unele puncte din argumentarea lui Sismondi şi semnificaţia ştiinţifică a acesteia.

I

PIAŢA INTERNĂ SE RESTRINGE OARE CA URMARE A RUINĂRII MICILOR PRODUCĂTORI ?

În opoziţie cu economiştii clasici, care în teoriile lor aveau în vedere orînduirea capitalistă gata formată, iar existenţa clasei muncitorilor o considerau ca ceva dat, ca ceva care se înţelege de la sine, Sismondi subliniază tocmai procesul ruinării micului producător, proces care a dus la formarea acestei clase. Că relevarea acestei contradicţii din orînduirea capitalistă constituie meritul lui Sismondi este incontestabil, dar fapt este că Sismondi, ca economist, n-a putut *să înţeleagă* acest fenomen, disimulîndu-şi prin „deziderate pioase" incapacitatea de a face o analiză consecventă. Ruinarea micului producător demonstrează, după părerea lui Sismondi, restrîngerea pieţei interne.

„Dacă un fabricant va vinde mai ieftin – spune Sismondi în capitolul „Cum îşi lărgeşte vînzătorul piaţa ?" (ch. III, livre IV, t. I, p. 342 et suiv.*) ** –, el va vinde mai mult, pentru că ceilalţi vor vinde mai puţin. De aceea fabricantul se va strădui mereu să facă economie de muncă sau de materii prime, economie care să-i dea posibilitatea de a vinde mai ieftin decît confraţii săi. Şi cum, la rîndul lor, materiile prime sînt produsul unei munci trecute, economia lui se reduce întotdeauna, în ultimă analiză, la folosirea unei mai mici cantităţi de muncă pentru fabricarea aceluiaşi produs". „Este adevărat că fabricantul nu urmăreşte să reducă numărul muncitorilor, ci să-şi sporească producţia. Să presupunem că el va reuşi să facă acest lucru, că le va lua concurenţilor săi clientela prin reducerea preţului mărfii. Care va fi «rezultatul naţional» ?" „Ceilalţi fabricanţi vor prelua procedeele lui de producţie. Atunci unii sau alţii dintre ei vor trebui, firește, să concedieze o parte din muncitori, în proporţia în care noua maşină sporeşte forţa productivă a muncii. Dacă consumul a rămas ace-

* — cap. III, cartea a IV-a, vol. I, pag. 342 şi urm. — *Nota trad.*

** Toate citatele următoare fără menţiuni speciale sînt luate din ediţia mai sus menţionată a lucrării „Nouveaux Principes".

www.dacoromanica.ro

laşi şi dacă aceeaşi cantitate de muncă este efectuată de un număr de braţe de zece ori mai mic, atunci această parte a clasei muncitoare va fi lipsită de nouă zecimi din veniturile ei şi consumul ei de toate felurile va scădea în aceeaşi proporţie... Rezultatul unei invenţii – dacă naţiunea nu are comerţ exterior şi dacă consumul rămîne acelaşi – va reprezenta, deci, o pierdere pentru toţi, o scădere a venitului naţional, care în anul următor va duce la o scădere a consumului general" (I, 344). „Şi nici nu poate fi altfel : întrucît munca însăşi reprezintă o parte importantă din venit (Sismondi are în vedere salariul), cererea de muncă nu poate fi micşorată fără ca naţiunea să devină mai săracă. Tocmai de aceea avantajele aşteptate de pe urma descoperirii unor noi procedee de producţie sînt legate aproape întotdeauna de comerţul exterior" (I, 345).

Cititorul poate vedea că în aceste cuvinte găsim întreaga „teorie", atît de cunoscută nouă, a „restrîngerii pieţei interne" datorită dezvoltării capitalismului şi necesităţii, din această cauză, a unei pieţe externe. Sismondi reia foarte des această idee, legînd de ea şi teoria sa asupra crizelor, şi „teoria" populaţiei ; în doctrina lui, acesta este un punct tot atît de dominant ca şi în doctrina narodnicilor ruşi.

Sismondi n-a uitat, desigur, că, în condiţiile noilor relaţii, ruinarea şi şomajul sînt însoţite de o creştere a „avuţiei comerciale", că este vorba de dezvoltarea marii producţii, a capitalismului. El înţelegea foarte bine acest lucru şi susţinea că dezvoltarea capitalismului duce la restrîngerea pieţei interne : „După cum nu este indiferent pentru binele cetăţenilor dacă îndestularea şi consumul tuturor se vor apropia de egalitate, sau dacă o mică minoritate va avea din belşug de toate, în timp ce masa va fi redusă la strictul necesar, tot astfel aceste două feluri de repartizare a venitului nu sînt indiferente nici pentru dezvoltarea *avuţiei comerciale* (richesse commerciale) *. Egalitatea consumului trebuie să aibă întotdeauna ca rezultat o lărgire a pieţei producătorilor, iar inegalitatea lui *o restrîngere a pieţei*" (de le (le marché) resserrer toujours davantage) (I, 357).

* Aici, ca şi în toate celelalte pasaje, sublinierile ne aparţin nouă, în afară de cazurile cînd se specifică contrarul.

www.dacoromanica.ro

Aşadar, Sismondi susţine că piaţa internă se restrînge din cauza repartiţiei inegale proprie capitalismului, că piaţa trebuie creată printr-o repartiţie egală. Dar cum se poate realiza acest lucru în condiţiile *avuţiei comerciale,* la care Sismondi a trecut pe nesimţite (şi la care nu putea să nu treacă, căci altminteri n-ar fi putut vorbi despre *piaţă*) ? Problema aceasta el nu o examinează. Prin ce dovedeşte el posibilitatea menţinerii egalităţii producătorilor în condiţiile avuţiei comerciale, *adică* în condiţiile concurenţei dintre diferiţii producători ? Prin absolut nimic. El decretează pur şi simplu că aşa *trebuie să fie.* În loc să continue analiza contradicţiei asupra căreia a atras pe bună dreptate atenţia, el se lansează în consideraţii pe tema că contradicţiile în genere nu sînt de dorit. „S-ar putea ca, o dată cu înlocuirea micii agriculturi prin marea agricultură, să se fi investit în pămînt mai multe capitaluri, ca în sînul întregii mase a agricultorilor să se fi repartizat o avuţie mai mare decît înainte"... (adică „s-ar putea" ca piaţa internă, care este doar determinată tocmai de cantitatea absolută a avuţiei *comerciale,* să fi crescut ? – să fi crescut paralel cu dezvoltarea capitalismului ?)... „Dar pentru naţiune consumul unei familii de fermieri bogaţi plus consumul a 50 de familii de zileri pauperi nu echivalează cu consumul a 50 de familii de ţărani dintre care nici una nu este bogată, dar, în schimb, nici una nu este lipsită de o îndestulare acceptabilă (modestă)" (une honnête aisance) (I, 358). Cu alte cuvinte, poate că tocmai dezvoltarea fermieratului creează piaţa internă pentru capitalism. Sismondi era un economist prea instruit şi prea conştiincios ca să nege acest fapt, dar... dar aici autorul îşi abandonează analiza şi substituie pur şi simplu „naţiunii" avuţiei comerciale „naţiunea" de ţărani. Căutînd să se debaraseze de acest fapt neplăcut, care infirmă punctul său de vedere mic-burghez, el uită pînă şi ceea ce a spus puţin mai înainte, şi anume că „fermierii" s-au ridicat din rîndurile „ţăranilor", datorită dezvoltării avuţiei comerciale. „Primii fermieri – spune Sismondi – erau simpli plugari... Ei n-au încetat să fie ţărani... Nu foloseau aproape niciodată, pentru a munci împreună cu ei, muncitori cu ziua, ci numai slugi (argaţi – des domestiques), pe care le alegeau întotdeauna dintre egalii lor şi le tratau ca pe nişte egali,

www.dacoromanica.ro

mîncau la aceeaşi masă cu ele... formau o singură clasă de ţărani" (I, 221). Totul se reduce deci la aceea că aceşti ţărani patriarhali cu argaţii lor patriarhali sînt mult mai mult pe placul autorului, care pur şi simplu ignorează schimbările pe care le-a adus în aceste relaţii patriarhale creşterea „avuţiei comerciale".

Dar lui Sismondi nici prin gînd nu-i trece să recunoască acest lucru. El continuă să creadă că cercetează legile avuţiei comerciale, şi, uitînd propriile sale rezerve, afirmă categoric :

„Aşadar, ca urmare a concentrării averilor în mîinile unui mic număr de proprietari, *piaţa internă se restrînge tot mai mult (!)* şi industria este tot mai mult nevoită să-şi caute debuşeuri pe pieţele externe, unde o ameninţă mari zguduiri" (des grandes révolutions) (I, 361). „Prin urmare, piaţa internă nu se poate lărgi altfel decît prin creşterea bunăstării naţionale" (I, 362). Sismondi are în vedere bunăstarea poporului, căci puţin mai înainte el a admis posibilitatea bunăstării „naţionale" în condiţiile fermieratului.

După cum poate vedea cititorul, economiştii noştri narodnici spun exact acelaşi lucru.

Sismondi reia această problemă la sfîrşitul lucrării sale, în cartea a VII-a : „Despre populaţie", capitolul al VII-lea : „Despre populaţia devenită de prisos în urma inventării maşinilor".

„În Marea Britanie, la sate, introducerea sistemului fermelor mari a dus la dispariţia clasei arendaşilor ţărani (fermiers paysans), care lucrau ei înşişi şi care se bucurau totuşi de o îndestulare modestă ; populaţia a descrescut considerabil, dar consumul ei a scăzut în şi mai mare măsură decît numărul ei. Zilerii, care fac toate muncile agricole, primind numai strictul necesar, nu dau nici pe departe industriei orăşeneşti stimulentul (encouragement) pe care i-l dădeau înainte ţăranii bogaţi" (II, 327). „O schimbare analogă a avut loc şi în rîndurile populaţiei de la oraşe... Micii negustori, micii proprietari de manufacturi dispar, şi un singur mare întreprinzător înlocuieşte sute dintre ei ; toţi aceştia la un loc nu erau, poate, atît de bogaţi ca el. Totuşi, luaţi laolaltă, ei erau mai buni consumatori decît el. Luxul lui dă industriei un stimulent mult

www.dacoromanica.ro

mai slab decît îndestularea modestă a celor o sută de gospodării înlocuite de el" (ib. *).

La ce se reduce deci această teorie a lui Sismondi asupra restrîngerii pieței interne în condițiile dezvoltării capitalismului ? La aceea că autorul ei, după ce a făcut o foarte slabă încercare de a privi lucrurile drept în față, s-a eschivat să analizeze condițiile care corespund capitalismului („avuția comercială" plus marea producție în industrie și agricultură, căci Sismondi nu cunoaște cuvîntul „capitalism". Identitatea noțiunilor ne îndreptățește întru totul să folosim acest cuvînt, așa că de aici înainte vom spune pur și simplu : „capitalism") și a substituit analizei punctul său de vedere mic-burghez și utopia sa mic-burgheză. Dezvoltarea avuției comerciale și, prin urmare, a concurenței trebuie să lase neatinsă țărănimea mijlocie, echilibrată, cu „îndestularea" ei „modestă" și cu relațiile patriarhale dintre ea și argați.

Se înțelege că acest deziderat pios a rămas un bun exclusiv al lui Sismondi și al celorlalți romantici din rîndurile „intelectualilor", că din zi în zi el intra tot mai mult în conflict cu realitatea, care dezvolta contradicțiile a căror adîncime Sismondi nu știa încă s-o aprecieze.

Se înțelege că economia politică teoretică, raliindu-se în dezvoltarea ei ulterioară ** clasicilor, a stabilit cu precizie tocmai ceea ce a vrut să nege Sismondi, și anume că dezvoltarea capitalismului în general și a fermieratului în special nu restrînge, ci *creează* piața internă. Capitalismul se dezvoltă o dată cu dezvoltarea economiei bazate pe producția de mărfuri și, pe măsură ce producția casnică cedează locul producției pentru vînzare, iar meșteșugarul cedează locul fabricii, se formează piața pentru *capital*. „Zilerii", eliminați din agricultură în urma transformării „țăranilor" în „fermieri", furnizează forță de muncă capitalului, iar fermierii sînt cumpărători de produse ale industriei, și anume nu numai cumpărători de obiecte de consum (care înainte erau produse de către țărani acasă sau de către meșteșugarii rurali), ci și cumpărători de unelte de producție, care nu mai puteau să rămînă aceleași

* — ibid. — *Nota trad.*

** Este vorba de marxism. (Nota autorului în ediția din 1908. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

în condițiile înlocuirii micii agriculturi prin marea agricultură *. Acest fapt merită să fie subliniat, pentru că tocmai pe el l-a ignorat îndeosebi Sismondi, care, în pasajul – citat de noi – despre „consumul" țăranilor și al fermierilor, vorbește în așa fel ca și cum n-ar exista decît consumul *individual* (consumul de pîine, îmbrăcăminte etc.), ca și cum cumpărarea de mașini, unelte etc., construirea de clădiri, depozite, fabrici etc. n-ar reprezenta tot consum, însă de altă natură, și anume : *consum productiv*, consum nu al oamenilor, ci al capitalului. Și iarăși trebuie să constatăm că tocmai această greșeală, pe care, după cum vom vedea îndată, Sismondi a împrumutat-o de la Adam Smith, au preluat-o în întregime și economiștii narodnici de la noi **.

II

CONCEPȚIILE LUI SISMONDI DESPRE VENITUL NAȚIONAL ȘI DESPRE CAPITAL

Argumentarea lui Sismondi împotriva posibilității existenței capitalismului și a dezvoltării lui nu se mărginește numai la atît. El a tras aceleași concluzii și din teoria sa asupra venitului. Trebuie spus că Sismondi a preluat în întregime de la Ad. Smith teoria valorii bazate pe muncă și teoria celor trei feluri de venit : rentă, profit și salariu. Pe alocuri, el încearcă chiar să sintetizeze primele două feluri de venit, contrapunîndu-le celui de-al treilea : astfel, uneori el le pune laolaltă, opunîndu-le salariului (I, 104–105) ; în unele locuri putem găsi la el chiar și cuvîntul : mieux-value (supravaloare [47]) pentru desemnarea lor (I, 103). Nu trebuie exagerată însă semnificația folosirii de către el a acestui cuvînt, cum face, pare-se, Efrusi, afirmînd că „teoria lui Sismondi se apropie de teoria plusvalorii" („Russkoe Bogatstvo" nr. 8, pag. 41). De fapt, Sismondi n-a făcut nici un pas înainte în comparație cu Ad. Smith, care afirma de asemenea că renta

* Așadar, se creează în același timp atît elementele capitalului variabil (muncitorul „liber") cît și elementele capitalului constant ; din ultimul fac parte mijloacele de producție, de care este eliberat micul producător.

** Despre această parte a doctrinei lui Sismondi — despre restrîngerea pieței interne ca urmare a dezvoltării capitalismului —, Efrusi nu spune nimic. Vom mai avea de multe ori prilejul să constatăm că el a omis tocmai ceea ce caracterizează mai pregnant *punctul de vedere* al lui Sismondi, lăsînd totodată la o parte raportul dintre narodnicism și doctrina lui.

www.dacoromanica.ro

şi profitul reprezintă un „scăzămînt din muncă", o parte din valoarea pe care lucrătorul o adaugă produsului (vezi „Studiu asupra naturii şi cauzelor avuţiei", în traducerea rusă a lui Bibikov, vol. I, cap. VIII : „Despre salariu", şi cap. VI : „Despre părţile componente ale preţului mărfurilor"). Mai departe n-a mers nici Sismondi. Dar această împărţire a produsului nou creat în supravaloare şi salariu el a încercat s-o lege de teoria venitului social, a pieţei interne şi a realizării produsului în societatea capitalistă. Aceste încercări prezintă o extremă importanţă pentru aprecierea valorii ştiinţifice a doctrinei lui Sismondi şi pentru lămurirea legăturii dintre doctrina lui şi doctrina narodnicilor ruşi. De aceea merită să ne ocupăm de ele mai pe larg.

Punînd pretutindeni pe primul plan problema venitului, problema raportului dintre venit, pe de o parte, şi producţie, consum şi populaţie, pe de altă parte, Sismondi a trebuit, firesc, să analizeze şi bazele teoretice ale noţiunii de „venit". Şi, într-adevăr, găsim la el, chiar la începutul lucrării, trei capitole consacrate problemei venitului (I, II, ch. IV–VI). Capitolul al IV-lea : „Cum ia naştere venitul din capital", tratează despre deosebirea dintre capital şi venit. Sismondi începe de-a dreptul prin a expune această problemă, avînd în vedere întreaga societate. „Întrucît fiecare munceşte pentru toţi – spune el –, producţia tuturor trebuie să fie consumată de toţi... Deosebirea dintre capital şi venit este esenţială pentru societate" (I, 83). Sismondi simte însă că *pentru societate* această deosebire „esenţială" nu este ceva atît de simplu ca pentru întreprinzătorul izolat. „Abordăm aici – spune el – problema cea mai abstractă şi mai dificilă a economiei politice. Natura capitalului şi cea a venitului se confundă mereu în imaginaţia noastră ; vedem că *ceea ce este venit pentru unul devine capital pentru altul* şi că unul şi acelaşi lucru, trecînd din mînă în mînă, capătă succesiv denumiri diferite" (I, 84), adică ba denumirea de „capital", ba denumirea de „venit". „Dar este o greşeală să le confunzi", declară Sismondi (leur confusion est ruineuse, p. 477). „Pe cît de greu este să distingi capitalul de venitul societăţii, pe atît de importantă este această distincţie" (I, 84).

Cititorul a observat, probabil, în ce constă dificultatea despre care vorbeşte Sismondi ; dacă pentru întreprinzător

www.dacoromanica.ro

venitul îl constituie profitul său, care este cheltuit pentru cutare sau cutare obiecte de consum *, dacă pentru muncitor venitul îl constituie salariul său, putem oare însuma aceste venituri pentru a obține „venitul societății" ? Cum rămîne atunci cu capitaliștii și cu muncitorii care produc, de pildă, mașini ? Produsul lor există într-o formă în care nu poate intra în consum (adică în consumul individual). El nu poate fi adunat laolaltă cu obiectele de consum. Acest produs este destinat să servească drept capital. Prin urmare, fiind *venit* pentru cei care l-au produs (și anume acea parte din el care înlocuiește profitul și salariul), el devine *capital* pentru cumpărători. Cum se poate ieși, deci, din această încurcătură, care împiedică definirea noțiunii de venit social ?

După cum am văzut, Sismondi n-a făcut decît să abordeze problema, abandonînd-o imediat și mărginindu-se să atragă atenția asupra „dificultății" pe care o prezintă ea. El declară pur și simplu că „de obicei se admite că există trei feluri de venit : rentă, profit și salariu" (I, 85) și trece la expunerea teoriei lui A. Smith cu privire la fiecare dintre ele. Problema pusă, aceea a deosebirii dintre capital și venitul societății, a rămas fără răspuns. În continuarea expunerii nu se mai face acum o distincție strictă între venitul social și cel individual. Dar Sismondi mai abordează o dată problema pe care a abandonat-o. El spune că, după cum există diferite feluri de venit, există și „diferite feluri de avuție" (I, 93), și anume : *capitalul fix* – mașinile, uneltele etc. –, *capitalul circulant,* care, spre deosebire de cel dintîi, este consumat repede și își schimbă forma (semințe, materii prime, salarii), și, în sfîrșit, *venitul la capital,* care este consumat fără reproducție. Nu ne interesează aici faptul că Sismondi repetă toate greșelile lui Smith în ceea ce privește teoria capitalului fix și a capitalului circulant, confundînd aceste categorii, care țin de procesul de circulație, cu categoriile care decurg din procesul de producție (capital constant și capital variabil). Ne interesează teoria lui Sismondi asupra venitului. Iar în această problemă, din împărțirea, menționată mai sus, în trei feluri de avuție, el deduce următoarele :

* Mai exact : acea *parte* din profit care nu este destinată acumulării.

www.dacoromanica.ro

„Este foarte important de remarcat că aceste trei feluri de avuție sînt destinate deopotrivă consumului ; căci tot ce s-a produs are valoare pentru om numai în măsura în care servește satisfacerii nevoilor sale, iar aceste nevoi nu pot fi satisfăcute decît prin consum. Dar capitalul fix servește acestui scop numai în mod indirect ; el este consumat lent, ajutînd omului să reproducă ceea ce servește consumului său" (I, 94–95), pe cînd capitalul circulant (Sismondi îl identifică acum cu capitalul variabil) se transformă în *„fond de consum al muncitorului"* (I, 95). Reiese deci că, spre deosebire de consumul individual, *consumul social* este de două feluri. Între aceste două feluri de consum există o deosebire esențială. Ceea ce interesează nu este, desigur, faptul că capitalul fix este consumat lent, ci faptul că este consumat fără să constituie *venit* (fond de consum) pentru nici una dintre clasele societății, că este consumat nu individual, ci productiv. Sismondi însă nu vede acest lucru și, simțind că în căutarea deosebirii dintre capitalul social și venit s-a abătut iarăși din drum *, declară neputincios : „Această mișcare a avuției este atît de abstractă și se cere o atenție atît de încordată pentru a fi bine sesizată, încît socotim util să luăm exemplul cel mai simplu" (I, 95). Exemplul luat este, într-adevăr, „cel mai simplu" : un fermier solitar a recoltat 100 de saci de grîu ; o parte o consumă singur, o parte e întrebuințată ca sămînță, o parte pentru consumul muncitorilor angajați. În anul următor el obține 200 de saci de grîu. Cine îl va consuma ? Familia fermierului nu poate să crească atît de repede. După ce ilustrează prin acest exemplu (cît se poate de nereușit) deosebirea dintre capitalul fix (semințele), capitalul circulant (salariul) și fondul de consum al fermierului, Sismondi spune :

„Am deosebit trei feluri de avuție în cadrul unei familii ; să examinăm acum fiecare dintre aceste feluri de avuție în raport cu întreaga națiune și să vedem cum din această repartiție se poate naște venitul național" (I, 97). Mai departe însă se

* Și anume : ceva mai sus, Sismondi a separat *capitalul* de *venit*. Primul e folosit pentru producție, iar al doilea pentru consum. Dar este doar vorba de societate. Iar societatea „consumă" și capitalul fix. Distincția făcută mai sus cade, iar procesul social-economic care transformă ceea ce este „capital pentru unul" în „venit pentru altul" rămîne neexplicat.

www.dacoromanica.ro

spune numai că şi în societate trebuie reproduse aceleaşi trei feluri de avuţie : capitalul fix (totodată Sismondi subliniază că pentru acesta va trebui să fie cheltuită o anumită cantitate de muncă, dar nu explică cum va fi schimbat capitalul fix pe obiectele de consum necesare capitaliştilor şi muncitorilor ocupaţi în această producţie) ; apoi materiile prime (aici Sismondi le ia separat) ; pe urmă întreţinerea muncitorilor şi profitul capitaliştilor. Asta-i tot ce găsim în capitolul al IV-lea. Este evident că problema venitului naţional a rămas deschisă ; Sismondi nu numai că n-a analizat repartiţia, dar n-a analizat nici măcar *noţiunea* de venit. Constatarea că şi capitalul fix al societăţii trebuie să fie reprodus, extrem de importantă din punct de vedere teoretic, el o uită pe loc, iar în capitolul următor, în care tratează despre „repartiţia venitului naţional între diferitele clase de cetăţeni" (ch. V), el vorbeşte pur şi simplu despre trei feluri de venit şi, punînd laolaltă renta şi profitul, afirmă că venitul naţional se compune din două părţi : profitul rezultat din avuţie (adică renta şi profitul în sensul propriu al cuvîntului) şi mijloacele de subzistenţă ale muncitorilor (I, 104–105). Mai mult, el declară : „Producţia anuală sau rezultatul tuturor muncilor efectuate de naţiune în decursul anului se compune de asemenea din două părţi : o parte... este profitul rezultat din avuţie ; cealaltă parte este capacitatea de a munci (la puissance de travailler), care este presupusă a fi egală cu acea parte din avuţie contra căreia este schimbată, sau cu mijloacele de subzistenţă ale celor care muncesc". „Astfel venitul naţional şi producţia anuală se echilibrează reciproc şi apar ca mărimi egale. Întreaga producţie anuală este consumată în cursul anului, însă în parte de către muncitori, care, dînd în schimb munca lor, o transformă în capital şi o reproduc, iar în parte de către capitalişti, care, dînd în schimb venitul lor, o nimicesc" (I, 105).

Aşadar, Sismondi a abandonat pur şi simplu problema distincţiei dintre capitalul naţional şi venit, considerată chiar de el atît de categoric o problemă extrem de importantă şi dificilă, uitînd cu desăvîrşire cele spuse cu cîteva pagini mai înainte ! El nu observă că, abandonînd această problemă, a ajuns la o teză cu totul absurdă : cum ar putea producţia anuală să intre în întregime în consumul muncitorilor şi capita-

www.dacoromanica.ro

liştilor sub formă de venit, din momcnt ce pentru producţie este nevoie de capital, este nevoie, ca să ne exprimăm mai precis, de mijloace de producţie şi de unelte de producţie. Ele trebuie produse, şi sînt produse anual (după cum a admis însuşi Sismondi puţin mai înainte). Şi iată că toate uneltele de producţie, materiile prime etc. nu mai sînt luate în consideraţie şi „dificila" problemă a distincţiei dintre capital şi venit se rezolvă prin afirmaţia absurdă că producţia anuală este egală cu venitul naţional.

Această teorie, după care întreaga producţie a societăţii capitaliste se compune din două părţi – partea muncitorilor (salariul, sau capitalul variabil, după terminologia modernă) şi partea capitaliştilor (supravaloarea) –, nu este legată de numele lui Sismondi, nu-i aparţine lui. El a preluat-o în întregime de la Ad. Smith, făcînd chiar întrucîtva un pas înapoi. Întreaga economie politică de mai tîrziu (Ricardo, Mill, Proudhon, Rodbertus) a repetat această greşeală, care a fost dată în vileag abia de autorul „Capitalului", în secţiunea a III-a a volumului al II-lea. Vom expune mai jos bazele concepţiilor sale *. Acum vom observa doar că această greşeală e repetată şi de economiştii narodnici de la noi. O confruntare a acestora cu Sismondi prezintă un interes deosebit, deoarece ei trag din această teorie greşită *aceleaşi concluzii pe care le-a tras direct şi Sismondi* **, şi anume : că în societatea capitalistă nu este posibilă realizarea supravalorii ; că dezvoltarea avuţiei sociale nu este posibilă ; că trebuie să se recurgă la piaţa externă *din cauză* că în interiorul ţării supravaloarea nu poate fi realizată ; în sfîrşit, că crizele ar fi provocate tocmai de această imposibilitate de a realiza produsul prin consumul muncitorilor şi al capitaliştilor.

III

CONCLUZIILE TRASE DE SISMONDI DIN TEORIA GREŞITĂ ASUPRA CELOR DOUĂ PĂRŢI ALE PRODUCŢIEI ANUALE IN SOCIETATEA CAPITALISTĂ

Pentru ca cititorul să-şi poată face o idee despre doctrina lui Sismondi în ansamblul ei, vom face mai întîi o expunere a principalelor concluzii trase de el din această teorie, iar

* Vezi volumul de faţă, pag. 140—143. — *Nota red.*

** Şi de la care s-au abţinut cu prudenţă ceilalţi economişti care au repetat greşeala lui Ad. Smith.

www.dacoromanica.ro

apoi vom arăta cum a îndreptat Marx în „Capitalul" greşeala fundamentală a lui Sismondi.

În primul rînd, Sismondi trage din această teorie greşită a lui Ad. Smith concluzia că producţia trebuie să corespundă consumului, că producţia este determinată de venit. Acest „adevăr" (care dovedeşte o totală lipsă de înţelegere a caracterului producţiei capitaliste) este întors pe faţă şi pe dos de-a lungul întregului capitol următor, al VI-lea : „Determinarea reciprocă a producţiei prin consum şi a cheltuielilor prin venit". Sismondi aplică pur şi simplu societăţii capitaliste morala ţăranului econom şi crede cu seriozitate că a îndreptat astfel teoria lui Smith. Chiar la începutul lucrării, vorbind în partea introductivă (cartea I, istoria ştiinţei) despre Ad. Smith, el declară că-l „completează" pe Smith cu teza că „consumul este singurul scop al acumulării" (I, 51). „Consumul – spune el – determină reproducţia" (I, 119–120), „cheltuielile naţionale trebuie să fie reglate de venitul naţional" (I, 113) ; şi alte teze similare abundă în întreaga lucrare. Există o directă legătură între această concluzie şi încă două trăsături caracteristice ale doctrinei lui Sismondi : în primul rînd, neîncrederea în dezvoltarea capitalismului, neînţelegerea faptului că el determină o creştere din ce în ce mai mare a forţelor de producţie, negarea posibilităţii acestei creşteri, – întocmai cum ne „învaţă" şi romanticii ruşi, susţinînd că capitalismul duce la irosirea muncii etc.

„Fac o greşeală cei care îndeamnă la o producţie nelimitată", spune Sismondi (I, 121). Un excedent al producţiei asupra venitului provoacă supraproducţie (I, 106). Creşterea avuţiei este avantajoasă numai atunci „cînd este treptată, cînd este proporţională cu sine însăşi, cînd nici una dintre părţile ei nu se dezvoltă peste măsură de repede" (I, 409). Bunul Sismondi îşi închipuie că o dezvoltare „neproporţională" nu este dezvoltare (cum îşi închipuie şi narodnicii noştri), că această neproporţionalitate nu este o lege a actualei orînduiri social-economice şi a mişcării ei, ci o „greşeală" a legiuitorului etc., că asta arată că guvernele europene imită în mod artificial Anglia, care s-a angajat pe o cale greşită *.

* Vezi, de pildă, II, 456–457 şi multe alte pasaje. Vom prezenta mai jos unele mostre în această privinţă, şi cititorul va vedea că pînă şi modul de exprimare al romanticilor noştri, în genul d-lui N.—on, nu se deosebeşte cu nimic de cel al lui Sismondi.

www.dacoromanica.ro

Sismondi neagă cu desăvîrşire teza formulată de clasici şi admisă întru totul de teoria lui Marx, şi anume că capitalismul dezvoltă forţele de producţie. Mai mult, el ajunge la concluzia că nici o acumulare nu se poate realiza altfel decît „încetul cu încetul", fără a fi cîtuşi de puţin în stare să explice procesul acumulării. Aceasta este a doua trăsătură extrem de caracteristică a concepţiilor sale. Consideraţiile sale asupra acumulării sînt cum nu se poate mai amuzante :

„În ultimă analiză, totalitatea producţiei dintr-un an este schimbată întotdeauna contra totalităţii producţiei din anul precedent" (I, 121). Aici acumularea este negată cu desăvîrşire : reiese că creşterea avuţiei sociale nu este posibilă în condiţiile capitalismului. Această teză nu-l va mira prea mult pe cititorul rus, deoarece el a mai auzit acelaşi lucru şi de la d-l. V. V., şi de la d-l N.-on. Sismondi însă a fost totuşi un discipol al lui Smith. El simte că a ajuns să spună ceva cu totul absurd şi vrea să se corecteze :

„Dacă producţia creşte treptat – continuă el –, schimbul din fiecare an nu pricinuieşte decît o mică pierdere anuală (une petite perte), îmbunătăţind în acelaşi timp condiţiile pentru viitor (en même temps qu'elle bonifie la condition future). Dacă această pierdere este uşoară şi bine repartizată, fiecare o va suporta fără să se plîngă... Dacă există însă o mare disproporţie între producţia nouă şi cea precedentă, atunci capitalurile sînt lovite (sont entamés), rezultă suferinţă şi naţiunea dă înapoi în loc să progreseze" (I, 121). Ar fi greu să exprimi mai pregnant şi mai net teza fundamentală a romantismului şi a concepţiei mic-burgheze despre capitalism decît în această tiradă. Cu cît acumularea se produce mai repede, *adică* cu cît producţia depăşeşte mai repede consumul, cu atît e mai bine, arătau clasicii, care, deşi nu erau în stare să înţeleagă procesul producţiei sociale a capitalului, deşi n-au ştiut să se debaraseze de greşeala lui Smith, care afirma că produsul social s-ar compune din două părţi, au formulat totuşi teza foarte justă că producţia îşi creează singură o piaţă, că ea însăşi determină consumul. Şi, după cum ştim, această concepţie despre acumulare a fost preluată de la clasici şi de teoria lui Marx, care admite că, cu cît avuţia creşte mai repede, cu atît se dezvoltă mai deplin forţa productivă a muncii şi socializarea muncii, *cu atît mai bună este si-*

www.dacoromanica.ro

tuația muncitorului, în măsura în care poate fi mai bună în actualul sistem social-economic. Romanticii susțin exact contrarul, punîndu-și toate speranțele tocmai într-o slabă dezvoltare a capitalismului și preconizînd *frînarea* lui.

Apoi, din neînțelegerea faptului că producția își creează o piață izvorăște teoria imposibilității realizării supravalorii. „Din reproducție rezultă venitul, dar *producția în sine nu este venit :* ea nu capătă acest nume (ce nom ! Așadar, deosebirea dintre producție, adică produs, și venit nu constă decît în nume !), ea nu apare ca atare (elle n'opère comme tel) decît după ce este realizată, după ce fiecare lucru produs își găsește consumatorul care are nevoie de el sau care îl dorește (qui en avait le besoin ou le désir) (I, 121). Astfel, din identificarea venitului cu „producția" (adică cu tot ce s-a produs) decurge identificarea realizării cu consumul *individual*. Sismondi a și uitat că realizarea unor produse ca, de exemplu, fierul, cărbunele, mașinile etc., și în general a mijloacelor de producție, se face pe altă cale, deși înainte abordase îndeaproape această problemă. Din identificarea realizării cu consumul *individual* decurge în mod firesc teoria potrivit căreia capitaliștii nu pot realiza tocmai *supravaloarea*, căci din cele două părți ale produsului social numai salariul este realizat, prin consumul muncitorilor. Și Sismondi a ajuns într-adevăr la această concluzie (dezvoltată ulterior mai amănunțit de Proudhon și repetată mereu de narodnicii noștri). În polemica sa cu MacCulloch, Sismondi afirmă că acesta (în expunerea concepțiilor lui Ricardo) n-ar explica realizarea profitului. MacCulloch susținea că, în condițiile diviziunii muncii sociale, o ramură de producție constituie o piață pentru o altă ramură de producție : producătorii de cereale își realizează mărfurile în produsul producătorilor de îmbrăcăminte și invers *. „Autorul presupune – spune Sismondi – o muncă fără beneficiu (un travail sans bénéfice), o reproducție care nu înlocuiește decît consumul *muncitorilor*" (II, 384 ; sublinierea aparține lui Sismondi)... „el nu lasă nimic pentru patron"... „noi

* Vezi adaosul la „Nouveaux Principes", ediția a 2-a, vol. II : „Eclaircissements relatifs à la balance des consommations avec les productions" („Lămuriri referitoare la balanța consumului și producției". — *Nota trad.*), în care Sismondi traduce și combate articolul unui discipol al lui Ricardo (MacCulloch), publicat în „Edinburg Review" sub titlul : „Examinarea problemei dacă în societate capacitatea de consum crește întotdeauna o dată cu capacitatea de producție" [48].

www.dacoromanica.ro

cercetăm ce devine surplusul producției muncitorilor peste consumul lor" (ib.). Așadar, la acest prim romantic găsim deja afirmația foarte precisă că capitaliștii nu pot realiza *supravaloarea*. Din această teză Sismondi trage o altă concluzie – și de data aceasta aceeași concluzie la care ajung și narodnicii, – și anume că *înseși condițiile realizării* fac ca *capitalismul să aibă nevoie de o piață externă*. „Întrucît munca însăși reprezintă o parte importantă din venit, cererea de muncă nu poate fi micșorată fără ca națiunea să devină mai săracă. De aceea avantajele așteptate de pe urma descoperirii unor noi procedee de producție sînt legate aproape întotdeauna de *comerțul exterior*" (I, 345). „O națiune care face cea dintîi o descoperire oarecare reușește timp îndelungat să-și lărgească piața proporțional cu numărul de brațe care devin disponibile în urma fiecărei noi invenții. Ea le folosește de îndată pentru a mări cantitatea de produse pe care descoperirea ei îi permite să le producă mai ieftin. În cele din urmă însă vine o epocă în care întreaga lume civilizată formează o singură piață și în care nu se vor mai putea găsi în rîndurile unei noi națiuni noi cumpărători. Cererea pe piața mondială va fi atunci o mărime invariabilă (précise) pe care și-o vor disputa diferitele națiuni industriale. Dacă una va furniza produse mai multe, asta va fi în detrimentul alteia. Vînzarea totală nu poate fi sporită altfel decît prin ridicarea bunăstării generale sau prin trecerea în consumul celor săraci a mărfurilor aflate în posesiunea exclusivă a celor bogați" (II, 316). Cititorul poate vedea că Sismondi înfățișează tocmai doctrina pe care romanticii noștri și-au însușit-o atît de bine și potrivit căreia piața externă constituie *o ieșire din impas* în ceea ce privește realizarea produsului în general și a supravalorii în special.

În sfîrșit, din aceeași teorie a identității dintre venitul național și producția națională decurge teoria lui Sismondi asupra crizelor. După toate cele expuse mai sus credem că nu mai e nevoie să aducem citate din numeroasele pasaje pe care Sismondi le consacră în lucrarea sa acestei probleme. Din teoria lui asupra necesității de a stabili o proporționalitate între producție și venit a rezultat de la sine concepția după care criza nu este decît rezultatul perturbării acestei proporționalități, rezultatul unei producții excesiv de mari, care a devansat consumul. Din citatul de mai sus se vede

www.dacoromanica.ro

clar că Sismondi considera că tocmai această disproporţie dintre producţie şi consum este cauza principală a crizelor şi că el punea pe primul plan subconsumul masei poporului, al muncitorilor. Tocmai de aceea teoria lui Sismondi asupra crizelor (pe care a preluat-o şi Rodbertus) este cunoscută în ştiinţa economiei ca o mostră a teoriilor care deduc crizele din subconsum (Unterkonsumption).

IV

IN CE CONSTĂ GREŞEALA TEORIILOR LUI AD. SMITH ŞI SISMONDI ASUPRA VENITULUI NAŢIONAL ?

Care este greşeala fundamentală a lui Sismondi care a dus la toate aceste concluzii ?

Teoria lui Sismondi asupra venitului naţional şi asupra împărţirii acestuia în două părţi (partea muncitorilor şi partea capitaliştilor) a fost preluată de el în întregime de la Ad. Smith. Sismondi nu numai că n-a adăugat nimic la tezele lui Smith, dar a făcut chiar un pas înapoi, trecînd cu vederea încercarea lui (fie chiar neizbutită) de a demonstra teoretic această idee. Sismondi parcă nici nu observă contradicţia dintre această teorie şi teoria producţiei în general. Într-adevăr, după teoria care deduce valoarea din muncă, valoarea produsului individual se compune din trei părţi : o parte care înlocuieşte materia primă şi uneltele de muncă (capitalul constant), o parte care înlocuieşte salariul sau întreţinerea muncitorilor (capitalul variabil) şi „supravaloarea" (la Sismondi mieux-value). Astfel se prezintă la A. Smith analiza produsului individual sub aspectul valorii lui, analiză care a fost preluată de Sismondi. Se pune întrebarea : cum se poate ca produsul *social*, care se compune din totalitatea produselor *individuale*, să fie alcătuit numai din ultimele două părţi ? Ce-a devenit prima parte, capitalul constant ? După cum am văzut, Sismondi n-a făcut decît să se învîrtească în jurul problemei, pe cînd A. Smith a dat un răspuns la această problemă. El susţinea că această parte nu există în chip de sine stătător decît în produsul individual, că, dacă considerăm întregul produs social, ea se descompune, la rîndul ei, în salariu şi supravaloare, şi anume supravaloarea capitaliştilor care produc acest capital constant.

www.dacoromanica.ro

Dînd acest răspuns, A. Smith n-a explicat totuşi de ce, atunci cînd descompune valoarea capitalului constant, de pildă a maşinilor, a exclus din nou capitalul constant, adică, în exemplul nostru, fierul din care sînt făcute maşinile, uneltele folosite cu acest prilej etc. Dacă valoarea fiecărui produs cuprinde o parte care înlocuieşte capitalul constant (lucru admis de toţi economiştii), atunci excluderea acesteia din orice ramură a producţiei sociale este cu desăvîrşire arbitrară. „Cînd A. Smith spune că uneltele de muncă se descompun şi ele în salariu şi profit, el uită să adauge (spune autorul „Capitalului") : *şi în capitalul constant* folosit pentru producerea lor. A. Smith ne trimite pur şi simplu de la Ana la Caiafa, de la un produs la altul şi de la acesta la un al treilea" [49], fără să observe că în urma acestei deplasări chestiunea nu se schimbă cîtuşi de puţin. Acest răspuns al lui Smith (admis de întreaga economie politică de mai tîrziu pînă la Marx) înseamnă pur şi simplu a eluda problema, a ocoli dificultatea. Or, fapt este că aici există o dificultate. Ea constă în aceea că noţiunea de capital şi noţiunea de venit nu pot fi transpuse direct de la produsul individual la produsul social. Economiştii recunosc acest lucru, afirmînd că din punct de vedere social „ceea ce este capital pentru unul devine venit pentru altul" (vezi mai sus la Sismondi). Dar această frază nu face decît *să formuleze* dificultatea, fără s-o rezolve *.

Rezolvarea constă în aceea că, atunci cînd examinăm această problemă din punct de vedere social, nu mai putem vorbi de produse în general, fără a avea în vedere forma lor materială. Într-adevăr, este vorba de venitul social, adică de produsul destinat consumului. Dar nu orice produs poate intra în consum în sensul de *consum individual :* maşinile, cărbunele, fierul şi alte produse de felul acesta se consumă nu în mod individual, ci în mod productiv. Din punctul de vedere al întreprinzătorului individual, această distincţie nu prezintă interes : spunînd că muncitorii consumă capitalul variabil, am presupus că ei vor schimba pe

* Aici prezentăm doar *esenţa* teoriei moderne, care a dat această rezolvare, urmînd s-o expunem mai amănunţit în altă parte. Vezi „Das Kapital", II. Band, III. Abschnitt („Capitalul", vol. II, secţiunea a III-a [50]. — *Nota red.*). (Vezi o expunere mai amănunţită în „Dezvoltarea capitalismului", cap. I) [51].

www.dacoromanica.ro

piață contra obiecte de consum banii primiți de capitaliști pentru mașinile produse de muncitori și plătiți acestor muncitori. Aici nu ne interesează acest schimb al mașinilor pe alimente. Dar, din punct de vedere social, acest schimb nu mai poate fi *subînțeles:* nu se poate spune că întreaga clasă a capitaliștilor care produc mașini, fier etc. vinde aceste produse și prin aceasta le realizează. Problema care se pune aici este tocmai aceasta: *cum* are loc realizarea, *adică* înlocuirea tuturor părților produsului social. – De aceea, în raționamentul asupra capitalului social și a venitului sau – ceea ce este același lucru – asupra realizării produsului în societatea capitalistă, punctul de plecare trebuie să fie împărțirea produsului social în două feluri de produs cu totul diferite: în *mijloace de producție* și *obiecte de consum.* Primele pot fi consumate numai în mod productiv, iar celelalte numai în mod individual. Primele pot servi *numai* ca capital, iar celelalte trebuie să devină venit, adică să fie nimicite în procesul de consum al muncitorilor și capitaliștilor. Primele revin în întregime capitaliștilor, iar ultimele se repartizează între muncitori și capitaliști.

Din moment ce este înțeleasă această împărțire și îndreptată greșeala lui A. Smith, care a eliminat din produsul social partea constantă a acestuia (adică partea care înlocuiește capitalul constant), problema realizării produsului în societatea capitalistă devine clară. Este evident că nu se poate vorbi pur și simplu de realizarea salariului prin consumul muncitorilor și a supravalorii prin consumul capitaliștilor *și atîta tot* *. Muncitorii pot consuma salariul și capitaliștii supravaloarea numai în cazul cînd produsul constă din obiecte de consum, adică numai într-unul din sectoarele producției sociale. Ei nu pot „consuma" produsul care constă din mijloace de producție: acesta *trebuie schimbat pe obiecte de consum.* Dar contra cărei părți (sub aspectul valorii) a

* Or, tocmai astfel procedează economiștii narodnici de la noi, d-nii V. V. și N.—on. Mai sus ne-am oprit intenționat în mod deosebit de amănunțit asupra dibuirilor lui Sismondi în jurul problemei consumului productiv și a consumului individual, a obiectelor de consum și a mijloacelor de producție (A. Smith s-a apropiat de această distincție și mai mult decît Sismondi). Am vrut să arătăm cititorului că reprezentanții *clasici* ai acestei teorii greșite *simțeau* că ea nu este satisfăcătoare. vedeau contradicția și încercau s-o biruie, pe cît vreme teoreticienii noștri „neoși" nu numai că nu simt și nu văd nimic, dar nici măcar nu cunosc teoria, nici istoria problemei despre care peroreazâ cu atîta zel.

www.dacoromanica.ro

obiectelor de consum îşi pot ei schimba produsul lor ? Evident că numai contra *părţii constante* (capitalul constant), întrucît celelalte două părţi formează fondul de consum al muncitorilor şi capitaliştilor care produc obiecte de consum. Realizînd supravaloarea şi salariul din ramurile de producţie care produc mijloace de producţie, acest schimb realizează implicit capitalul constant din ramurile de producţie care produc obiecte de consum. Într-adevăr, la un capitalist care produce, să zicem, zahăr, partea din produs care trebuie să înlocuiască capitalul constant (adică materiile prime, materialele auxiliare, maşinile, clădirile etc.) există sub formă de *zahăr*. Spre a realiza această parte, el trebuie să obţină în locul acestui obiect de consum *mijloacele de producţie* corespunzătoare. Realizarea acestei părţi va consta deci dintr-un schimb al *obiectului de consum* pe produse care servesc ca *mijloace de producţie*. Acum mai rămîne de explicat realizarea unei singure părţi a produsului social, şi anume : capitalul constant din sectorul care produce mijloace de producţie. Ea se realizează în parte prin aceea că o parte din produs, sub forma lui naturală, intră din nou în producţie (de pildă o parte din cărbunele extras de o întreprindere carboniferă este din nou folosită pentru extracţia de cărbune ; cerealele recoltate de fermieri sînt din nou folosite pentru însămînţări etc.), iar în parte prin schimbul dintre diferiţi capitalişti din acelaşi sector : de pildă, în producţia de fier este nevoie de cărbune, iar în producţia de cărbune este nevoie de fier ; capitaliştii care produc cele două produse realizează prin schimb reciproc acea parte a acestor produse care înlocuieşte capitalul lor constant.

Această analiză (pe care din motivul arătat mai sus am expus-o, repetăm, foarte concis) a rezolvat dificultatea de care îşi dădeau seama toţi economiştii şi pe care o exprimau prin cuvintele : „ceea ce este capital pentru unul este venit pentru altul". Această analiză a arătat cît de greşit este să reduci producţia socială exclusiv la consumul individual.

Putem trece acum la analiza concluziilor pe care le-a tras Sismondi (şi ceilalţi romantici) din teoria sa greşită. Dar mai întîi vom reproduce aprecierea pe care autorul analizei menţionate a făcut-o asupra lui Sismondi după ce a examinat în mod amănunţit şi sub toate aspectele teoria lui A. Smith,

www.dacoromanica.ro

căreia Sismondi nu i-a adăugat absolut nimic, omiţînd doar încercarea lui Smith de a-şi justifica contradicţia :

„Sismondi, care se ocupă în special cu raportul dintre capital şi venit şi face de fapt din formularea specială a acestui raport diferenţa specifică a lucrării sale «Nouveaux Principes», nu a spus *nici un singur* cuvînt (subliniat de autor) care să aibă vreo valoare ştiinţifică, nu a contribuit nici măcar cu o iotă la clarificarea problemei" („Das Kapital", II, S. 385, 1-te Auflage *).

V

ACUMULAREA IN SOCIETATEA CAPITALISTĂ

Prima concluzie greşită trasă din această teorie greşită priveşte acumularea. Sismondi n-a înţeles cîtuşi de puţin acumularea capitalistă, şi în polemica aprinsă pe care a dus-o cu Ricardo în această problemă adevărul a fost, în fond, de partea acestuia din urmă. Ricardo susţinea că producţia îşi creează ea însăşi o piaţă, în timp ce Sismondi nega acest lucru, construind pe această negare teoria sa asupra crizelor. Este adevărat că nici Ricardo n-a ştiut să îndrepte greşeala fundamentală a lui Smith menţionată mai sus, şi de aceea n-a putut să rezolve problema raportului dintre capitalul social şi venit şi nici problema realizării produsului (Ricardo nici nu şi-a pus aceste probleme), dar el a caracterizat în mod instinctiv însăşi esenţa modului de producţie burghez, constatînd faptul absolut incontestabil că acumularea constă în depăşirea venitului de către producţie. Din punctul de vedere al analizei moderne, aşa şi este. Producţia îşi creează, într-adevăr, ea însăşi o piaţă : pentru producţie este nevoie de mijloace de producţie, iar acestea constituie un sector deosebit al producţiei sociale, în care este folosită o anumită parte din muncitori şi care dă un produs deosebit, produs care se realizează, în parte, în interiorul aceluiaşi sector şi, în parte, prin schimbul cu celălalt sector, sectorul producţiei de obiecte de consum. Acumularea constă într-adevăr în depăşirea venitului (obiectele de consum) de către producţie. Pentru a lărgi producţia (pentru „a acumula" în accepţia

* — „Capitalul", vol. II, pag. 385, ediţia I [62]. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

strictă a cuvîntului), trebuie produse mai întîi mijloace de producție *, iar pentru aceasta e deci necesară lărgirea sectorului producției sociale care produce mijloace de producție, este necesar să fie *atrași spre el* muncitori, care acum *prezintă și cererea de obiecte de consum.* Prin urmare, „consumul" se dezvoltă *în urma* „acumulării" sau *în urma* „producției", oricît de ciudat ar părea acest lucru, dar altfel nici nu poate fi în societatea capitalistă. Prin urmare, nu numai că nu este obligatoriu ca dezvoltarea acestor două sectoare ale producției capitaliste să fie egală, ci, dimpotrivă, este inevitabil ca ea să fie inegală. Se știe că legea dezvoltării capitalului constă în aceea că capitalul constant crește mai repede decît capitalul variabil, adică o parte din ce în ce mai mare a capitalurilor nou formate se îndreaptă spre acel sector al economiei sociale care produce mijloace de producție. Așadar, acest sector crește în mod necesar mai repede decît sectorul care produce obiecte de consum, adică are loc tocmai ceea ce Sismondi a declarat „imposibil", „periculos" etc. Prin urmare, produsele destinate consumului individual ocupă un loc din ce în ce mai mic în masa totală a producției capitaliste. Și acest lucru corespunde întru totul „misiunii" istorice a capitalismului și structurii sale sociale specifice : prima constă tocmai în dezvoltarea forțelor de producție ale societății (producție pentru producție) ; a doua exclude utilizarea lor de către masa populației.

Putem aprecia acum în deplină măsură punctul de vedere al lui Sismondi asupra acumulării. Afirmația lui că o acumulare *rapidă* duce la calamități este cu totul greșită și izvorăște doar din neînțelegerea acumulării, la fel ca și repetatele declarații și cerințe în sensul ca producția să nu depășească consumul, deoarece consumul determină producția. În fapt lucrurile stau tocmai invers, și Sismondi nu vrea pur și simplu să vadă realitatea în forma ei deosebită, istoricește determinată, substituind analizei morala mic-burgheză. O impresie deosebit de amuzantă produc încercările lui Sismondi de a drapa această morală cu o formulă „științifică". „D-nii

* Reamintim cititorului cum a abordat această problemă Sismondi, separînd net aceste mijloace de producție în privința unei familii izolate și încercînd să facă această separare și în privința întregii societăți. La drept vorbind, problema „a abordat-o" Smith, iar nu Sismondi, care n-a făcut decît să redea punctul lui de vedere în această problemă.

www.dacoromanica.ro

Say şi Ricardo – spune el în prefaţa la ediţia a doua a lucrării „Nouveaux Principes" – au ajuns să creadă... că consumul nu are alte limite decît cele ale producţiei, pe cîtă vreme el este limitat de venit... Ei ar fi trebuit să-i prevină pe producători că trebuie să conteze numai pe consumatorii care au venit" (I, XIII) *. O asemenea naivitate stîrneşte acum numai zîmbete. Dar nu sînt oare pline de asemenea idei scrierile romanticilor noştri de astăzi, de felul d-lor V.V. şi N.–on ? „Antreprenorii de bănci să se gîndească bine..." dacă se va găsi o piaţă pentru mărfuri (II, 101–102). „Cînd creşterea avuţiei este considerată drept ţel al societăţii, ţelul este întotdeauna sacrificat mijloacelor" (II, 140). „Dacă, în loc de a aştepta un impuls de la cererea din partea muncii (adică un impuls dat producţiei de cererea de produse din partea muncitorilor), ne vom închipui că acesta va fi dat de producţia precedentă, vom proceda aproape la fel cum am proceda cu un ceasornic dacă, în loc să dăm înapoi rotiţa cu lănţişorul (la roue qui porte la chaînette), am da înapoi altă rotiţă : atunci am strica şi am opri întregul mecanism" (II, 454). Aşa grăieşte Sismondi. Să-l auzim acum pe d-l Nikolai–on. „Am pierdut din vedere pe seama cui are loc această dezvoltare (adică dezvoltarea capitalismului), am uitat pînă şi ţelul oricărei producţii... o eroare extrem de funestă..." (N.–on : „Studii despre economia noastră socială de după reformă", 298). Ambii autori vorbesc despre capitalism, despre ţările capitaliste ; ambii dau dovadă de o totală neînţelegere a esenţei acumulării capitaliste. Dar e de crezut oare că ultimul scrie la 70 de ani după primul ?

În ce mod lipsa de înţelegere a acumulării capitaliste este legată de reducerea, greşită, a întregii producţii la producţia obiectelor de consum, ne arată concret un exemplu dat de Sismondi în capitolul al VIII-lea : „Rezultatele luptei pentru ieftinirea producţiei" (cartea IV : „Despre avuţia comercială").

* După cum se ştie, în această chestiune (dacă producţia îşi creează ea singură o piaţă), teoria modernă a aderat întru totul la punctul de vedere al clasicilor, care au dat acestei chestiuni un răspuns afirmativ, *împotriva* romantismului, care i-a dat un răspuns negativ. *„Adevărata limită* a producţiei capitaliste este *însuşi capitalul"* („Das Kapital", III, I, 231 („Capitalul", III, partea I, 231 [53]. — *Nota red.*)).

www.dacoromanica.ro

Să presupunem, spune Sismondi, că proprietarul unei manufacturi are un capital circulant de 100.000 de franci, care îi aduce 15.000 de franci, din care 6.000 reprezintă dobînda la capital şi revin capitalistului, iar 9.000 reprezintă profitul de întreprinzător al fabricantului. Să presupunem că el foloseşte munca unui număr de 100 de muncitori, ale căror salarii reprezintă 30.000 de franci. Să mai presupunem că intervine o sporire a capitalului, o lărgire a producţiei (o „acumulare"), că, în loc de 100.000 de franci, capitalul va fi = 200.000 de franci capital fix + 200.000 capital circulant, în total 400.000 de franci ; profitul şi dobînzile = 32.000 + 16.000 de franci, pentru că dobînda a scăzut de la 6% la 4%. Numărul muncitorilor s-a dublat, dar salariul a scăzut de la 300 de franci la 200 de franci, acesta reprezentînd deci acum în total 40.000 de franci. Producţia a crescut, aşadar, de patru ori *. Şi Sismondi totalizează rezultatele : „venitul" sau „consumul" reprezenta la început 45.000 de franci (30.000 salarii + 6.000 dobînzi + 9.000 profit), iar acum reprezintă 88.000 de franci (40.000 salarii + 16.000 dobînzi + 32.000 profit). „Producţia a crescut de patru ori – spune Sismondi –, iar consumul nici măcar nu s-a dublat. *Nu trebuie pus la socoteală consumul muncitorilor care au produs maşinile. El este acoperit de cei 200.000 de franci* întrebuinţaţi în acest scop ; el intră în socoteala unei alte manufacturi, unde lucrurile se vor prezenta la fel" (I, 405–406).

Calculul lui Sismondi demonstrează reducerea venitului paralel cu creşterea producţiei. E un fapt incontestabil. Dar Sismondi nu observă că prin exemplul său răstoarnă propria sa teorie asupra realizării produsului în societatea capitalistă. Este nostimă observaţia lui că consumul muncitorilor care au produs maşinile „nu trebuie pus la socoteală". Şi de ce ? În primul rînd, pentru că el este *acoperit* de cei 200.000

* „Primul rezultat al concurenţei — spune Sismondi — este scăderea salariilor concomitent cu sporirea numărului muncitorilor" (I, 405). Nu ne vom opri aici asupra erorilor din calculul lui Sismondi : el consideră, de pildă, că *profitul va fi de 8% la capitalul fix şi de 8% la cel circulant*, că numărul muncitorilor va creşte proporţional cu creşterea capitalului circulant (pe care nu ştie să-l separe cum se cuvine de capitalul variabil), că capitalul fix intră în întregime în preţul produsului. În cazul de faţă, toate acestea nu au nici o importanţă, deoarece se ajunge la o concluzie justă : reducerea părţii de capital variabil în compoziţia generală a capitalului, ca rezultat necesar al acumulării.

www.dacoromanica.ro

de franci. Aşadar, acest capital a fost transferat în sectorul care produce *mijloace de producţie,* fapt pe care Sismondi nu-l observă. Prin urmare, „piaţa internă", despre a cărei „restrîngere" a vorbit Sismondi, nu se limitează la obiectele de consum, ci cuprinde şi *mijloacele de producţie.* Aceste mijloace de producţie constituie însă un produs deosebit, a cărui „realizare" *nu* constă *în consumul individual,* şi cu cît acumularea are loc mai repede, cu atît mai puternic se dezvoltă sectorul producţiei capitaliste care furnizează produse nu pentru consumul individual, ci pentru consumul productiv. În al doilea rînd, răspunde Sismondi, este vorba de muncitorii de la o altă manufactură, unde lucrurile se vor prezenta la fel (où les mêmes faits pourront se représenter). După cum vedeţi, aceasta este o repetare a procedeului lui Smith de a trimite pe cititor „de la Ana la Caiafa". Dar şi această „altă manufactură" foloseşte *capital constant* şi producerea lui creează de asemenea o piaţă pentru sectorul producţiei capitaliste în care se produc mijloace de producţie ! Oricît am deplasa problema de la un capitalist la altul şi de la acesta la un al treilea, sectorul menţionat nu va dispărea şi „piaţa internă" nu se va reduce numai la obiectele de consum. De aceea, cînd Sismondi spune că „acest calcul contrazice... una dintre axiomele asupra cărora s-a insistat cel mai mult în economia politică, şi anume că cea mai liberă concurenţă determină cea mai avantajoasă dezvoltare a industriei" (I, 407), el nu-şi dă seama că „acest calcul" îl contrazice şi pe el însuşi. Este incontestabil că introducerea maşinilor, eliminînd pe muncitori, înrăutăţeşte situaţia lor, şi Sismondi are indiscutabil meritul de a fi fost unul dintre primii care au atras atenţia asupra acestui fapt. Dar aceasta nu împiedică cîtuşi de puţin ca teoria lui asupra acumulării şi pieţei interne să fie greşită de la început pînă la sfîrşit. Chiar calculul lui arată în mod concret tocmai fenomenul pe care Sismondi nu numai că l-a negat, dar a făcut chiar din el un argument împotriva capitalismului, afirmînd că acumularea şi producţia trebuie să corespundă consumului, căci altfel se va produce o criză. Calculul vădeşte tocmai faptul că acumularea şi producţia *devansează* consumul şi că nici nu poate fi altfel, deoarece acumularea are loc mai ales pe seama mijloacelor de producţie, care nu intră în „consum".

www.dacoromanica.ro

Ceea ce i-a părut lui Sismondi o simplă eroare, o contradicție în doctrina lui Ricardo – și anume că acumularea constă în aceea că producția depășește venitul – corespunde într-adevăr pe deplin realității, exprimînd o contradicție inerentă capitalismului. Această depășire este un fenomen *necesar* în cazul oricărei acumulări care creează o nouă piață *pentru mijloacele de producție în condițiile în care piața obiectelor de consum nu crește în mod corespunzător sau chiar se restrînge* *. Apoi, abandonînd teoria cu privire la avantajele pe care le prezintă libera concurență, Sismondi nu observă că, o dată cu acest optimism gratuit, el aruncă peste bord și adevărul indiscutabil că libera concurență *dezvoltă forțele de producție ale societății,* după cum reiese tot din calculul făcut de el. (De altfel, aceasta nu este decît o altă expresie a aceluiași fapt al creării acelui sector deosebit al industriei care produce mijloace de producție și în special a dezvoltării rapide a acestuia). Această dezvoltare a forțelor de producție ale societății fără o dezvoltare corespunzătoare a consumului reprezintă, desigur, o contradicție, dar o contradicție care există în realitate, care decurge din însăși esența capitalismului și pe care n-o poți ocoli prin fraze sentimentale.

Însă tocmai astfel procedează romanticii. Și pentru ca cititorul să nu ne bănuiască că am imputa, fără temei, și economiștilor de astăzi greșelile unui autor atît de „învechit" ca Sismondi, vom prezenta o mică mostră din ideile autorului „modern" N.–on. La pag. 242 a „Studiilor" sale, el vorbește despre dezvoltarea capitalismului în industria morăritului din Rusia. Referindu-se la apariția marilor mori cu aburi, cu unelte de producție perfecționate (începînd din deceniul al 8-lea s-a investit în reutilarea morilor circa 100.000.000 de ruble) și cu o productivitate a muncii de peste două ori mai mare, autorul caracterizează astfel fenomenul descris : „Industria morăritului nu s-a dezvoltat, ci doar s-a concentrat în întreprinderi mari" ; apoi extinde această caracterizare asupra *tuturor* ramurilor industriei

* Din analiza de mai sus reiese de la sine că este posibil și un asemenea caz, în funcție de proporția în care noul capital se împarte în capital constant și capital variabil și în funcție de măsura în care micșorarea părții relative de capital variabil cuprinde vechile ramuri de producție.

www.dacoromanica.ro

(pag. 243) şi trage concluzia că „în toate cazurile, fără excepţie, o mulţime de muncitori devin disponibili, nu mai găsesc de lucru" (243), şi că „producţia" capitalistă s-a dezvoltat pe seama consumului poporului (241). Şi acum întrebăm pe cititor : se deosebeşte oare cîtuşi de puţin acest raţionament de raţionamentul lui Sismondi citat mai sus ? Acest autor „modern" constată două fapte, exact aceleaşi pe care le-am văzut şi din exemplul dat de Sismondi, şi caută să ocolească amîndouă aceste fapte tot printr-o frază sentimentală. În primul rînd, exemplul lui arată că dezvoltarea capitalismului are loc tocmai prin dezvoltarea mijloacelor de producţie. Aceasta înseamnă că capitalismul dezvoltă forţele de producţie ale societăţii. În al doilea rînd, exemplul lui arată că această dezvoltare are loc tocmai pe calea specifică a contradicţiilor inerentă capitalismului : producţia se dezvoltă (investiţii de 100.000.000 de ruble, o piaţă internă pentru produsele care se realizează prin consum neindividual) fără o dezvoltare corespunzătoare a consumului (alimentaţia poporului se înrăutăţeşte), adică are loc tocmai o producţie pentru producţie. Şi d-l N.–on îşi închipuie că această contradicţie existentă în realitate va dispărea dacă el o va înfăţişa, cu naivitatea bătrînului Sismondi, doar ca pe o contradicţie a doctrinei, doar ca pe o simplă „eroare funestă" : „Am uitat ţelul producţiei" !! Ce poate fi mai caracteristic decît o frază ca aceasta : „Nu s-a dezvoltat, ci *doar* s-a concentrat" ? Probabil că d-l N.–on cunoaşte un capitalism în care dezvoltarea *ar putea să aibă loc altfel* decît pe calea *concentrării*. Ce păcat că nu ne-a arătat şi nouă acest capitalism „neaoş", necunoscut întregii economii politice dinaintea lui !

VI

PIAŢA EXTERNĂ CA „IEŞIRE DIN IMPAS" IN CEEA CE PRIVEŞTE REALIZAREA SUPRAVALORII

O altă eroare a lui Sismondi care decurge din teoria greşită a venitului şi produsului social în societatea capitalistă o constituie teoria imposibilităţii realizării produsului în general şi a supravalorii în special, imposibilitate care ar determina necesitatea unei pieţe externe. Cît priveşte realizarea produsului în general, analiza de mai sus arată că

www.dacoromanica.ro

„imposibilitatea" se rezumă la excluderea greşită a capitalului constant şi a mijloacelor de producţie. Din moment ce este îndreptată această greşeală, dispare şi „imposibilitatea". Dar acelaşi lucru trebuie spus în special şi despre supravaloare : această analiză explică şi realizarea ei. Nu există absolut nici un temei raţional de a separa supravaloarea de întregul produs în ceea ce priveşte realizarea ei. Afirmaţia contrară a lui Sismondi (şi a narodnicilor noştri) se datorează pur şi simplu faptului că ei nu înţeleg legile fundamentale ale realizării în general şi nu ştiu să împartă produsul în trei părţi (iar nu în două) sub aspectul valorii şi în două feluri de produs sub aspectul formei materiale (mijloace de producţie şi obiecte de consum). Teza după care capitaliştii nu pot consuma supravaloarea nu este decît o repetare vulgarizată a nedumeririlor lui Smith în privinţa realizării în general. Numai *o parte* din supravaloare constă din obiecte de consum ; cealaltă parte constă din mijloace de producţie (de exemplu supravaloarea unui proprietar al unei uzine metalurgice). „Consumul" *acestei din urmă* supravalori are loc *prin folosirea ei în producţie ;* iar capitaliştii care produc produse sub formă de mijloace de producţie consumă ei înşişi nu supravaloarea, ci *capitalul constant* obţinut prin schimb de la ceilalţi capitalişti. De aceea şi narodnicii, vorbind de imposibilitatea realizării supravalorii, ar trebui în mod logic să ajungă a admite şi imposibilitatea realizării *capitalului* constant, şi, în felul acesta, s-ar întoarce cu mult succes la Adam... Desigur că această întoarcere la „părintele economiei politice" ar însemna un progres uriaş pentru nişte autori care ne servesc greşeli vechi drept adevăruri la care ei „au ajuns cu propria lor minte"...

Şi piaţa externă ? Nu cumva negăm noi necesitatea unei pieţe externe pentru capitalism ? Desigur că nu. Numai că problema pieţei externe nu are *absolut nimic comun cu problema realizării,* iar încercarea de a le lega într-un singur tot denotă doar dorinţa romantică de „a frîna" capitalismul şi incapacitatea romanticilor de a gîndi logic. Teoria care a elucidat problema realizării a arătat cu prisosinţă acest lucru. Romanticii spun : capitaliştii nu pot consuma supravaloarea şi de aceea trebuie s-o desfacă în străinătate. Se pune întrebarea : nu cumva capitaliştii le dau celor din

www.dacoromanica.ro

străinătate produsele lor pe gratis sau nu cumva le aruncă în mare ? Ei le vînd, deci obţin în schimb un echivalent ; ei exportă anumite produse, deci importă alte produse. Dacă vorbim de realizarea produsului social, eliminăm implicit circulaţia banilor şi presupunem doar un schimb de produse contra produse, căci problema realizării constă tocmai în a analiza *înlocuirea* tuturor părţilor produsului social sub aspectul valorii şi sub aspectul formei materiale. De aceea, să începi prin a vorbi despre realizare şi să termini prin a afirma că „produsul va fi vîndut pe bani" este tot atît de ridicol ca şi cînd la întrebarea cum se realizează capitalul constant în obiecte de consum ai răspunde : „Se va vinde". Este pur şi simplu o grosolană eroare de logică : cei care procedează astfel se abat de la problema realizării întregului produs social, ajungînd la punctul de vedere al fabricantului, pe care nu-l interesează nimic altceva decît „vînzarea în străinătate". Să legi comerţul exterior, exportul, de problema realizării înseamnă să ocoleşti problema, *deplasînd-o* doar pe un teren mai larg, *fără a o elucida însă cîtuşi de puţin* *. Problema realizării nu va avansa cîtuşi de puţin dacă în locul pieţei unei singure ţări vom lua piaţa unui anumit complex de ţări. Atunci cînd narodnicii afirmă că piaţa externă constituie „o ieşire din impasul" ** la care a ajuns capitalismul în ceea ce priveşte realizarea produsului, ei nu fac decît să ascundă prin această frază faptul trist că pentru ei „piaţa externă" este „o ieşire din impasul" în care ajung ei din cauză că nu înţeleg teoria... Mai mult. Teoria care leagă piaţa externă de problema realizării întregului produs social nu numai că denotă neînţelegerea acestei realizări, dar pe deasupra mai cuprinde şi *o extrem de superficială înţelegere a contradicţiilor proprii acestei realizări.* „Muncitorii consumă salariul, în timp ce capitaliştii nu pot consuma supravaloarea". Reflectaţi asupra acestei „teorii" din punctul de

* Acest lucru este atît de evident, încît pînă şi Sismondi şi a dat seama că la analiza realizării trebuie să faci abstracţie de comerţul exterior. „Pentru a urmări mai riguros aceste calcule — spune el despre concordanţa dintre producţie şi consum — şi pentru a simplifica chestiunea, am făcut pînă acum cu totul abstracţie de comerţul exterior şi am presupus o naţiune izolată ; societatea umană este ea însăşi o asemenea naţiune izolată, şi tot ce este valabil în privinţa unei naţiuni fără comerţ exterior este în egală măsură valabil în privinţa genului uman" (I, 115).

** N.—on, pag. 205.

www.dacoromanica.ro

vedere al pieței externe. De unde știm noi că „muncitorii vor consuma salariul" ? Pe ce temei se poate presupune că produsele destinate de întreaga clasă a capitaliștilor dintr-o anumită țară consumului tuturor muncitorilor din această țară vor fi într-adevăr *egale ca valoare cu salariul acestora* și îl vor înlocui, că pentru *aceste* produse nu va fi nevoie de o piață externă ? Nu avem absolut nici un temei să presupunem așa ceva, și în realitate lucrurile nu stau de loc așa. Nu numai produsele (sau părțile din ele) care înlocuiesc supravaloarea, ci și produsele care înlocuiesc capitalul variabil ; nu numai produsele care înlocuiesc capitalul variabil, ci și produsele care înlocuiesc capitalul constant (de care uită „economiștii" noștri, care nu-și amintesc de înrudirea lor... cu Adam) ; nu numai produsele care există sub forma de obiecte de consum, ci și produsele care există sub forma de mijloace de producție se realizează toate, deopotrivă, numai în condițiile unor „impasuri", în condițiile unor oscilări permanente, care devin din ce în ce mai accentuate pe măsură ce se dezvoltă capitalismul, în condițiile unei concurențe înverșunate care *silește* pe fiecare întreprinzător să tindă la o lărgire nelimitată a producției, depășind granițele statului respectiv, pornind în căutare de noi piețe în țările care n-au fost încă atrase în circulația capitalistă a mărfurilor. Am ajuns acum la chestiunea : de ce are nevoie o țară capitalistă de o piață externă ? Desigur nu din cauză că produsul n-ar putea fi în genere realizat în orînduirea capitalistă. Aceasta este o absurditate. Este nevoie de o piață externă pentru că producției capitaliste îi este *inerentă* tendința spre o lărgire *nelimitată,* spre deosebire de toate vechile moduri de producție, care erau limitate la cadrul unei comunități, al unei feude, al unui trib, unui district teritorial sau unui stat. În timp ce în toate vechile regimuri economice producția era reluată de fiecare dată sub aceeași formă și în aceleași proporții ca înainte, în orînduirea capitalistă această reluare sub aceeași formă devine *cu neputință,* iar lărgirea *nelimitată,* veșnica mișcare înainte devine o lege a producției *.

* Comp. *Sieber* · „David Ricardo etc.", Petersburg, 1885, pag. 466, notă.

www.dacoromanica.ro

Aşadar, înţelegerea diferită a realizării (mai bine zis de o parte înţelegerea ei, iar de altă parte totala ei neînţelegere de către romantici) duce la două concepţii diametral opuse asupra semnificaţiei pieţei externe. Pentru unii (romanticii), piaţa externă este indiciul „impasului" la care capitalismul *aduce* dezvoltarea socială. Pentru ceilalţi, dimpotrivă, piaţa externă arată cum capitalismul *înlătură* impasurile la care istoria a dus dezvoltarea socială sub forma de diferite bariere : bariere legate de comunitate, de trib, bariere teritoriale, naţionale *.

După cum vedeţi, toată deosebirea stă numai în „punctul de vedere"... Da, „numai" ! Deosebirea dintre judecătorii romantici ai capitalismului şi ceilalţi constă, în genere, „numai" în „punctul de vedere" ; „numai" în aceea că unii judecă privind înapoi, iar ceilalţi înainte, unii din punctul de vedere al orînduirii pe care capitalismul o distruge, iar ceilalţi din punctul de vedere al orînduirii pe care capitalismul o creează **.

Înţelegerea greşită a pieţei externe se îmbină, de obicei, la romantici cu argumente referitoare la „particularităţile" situaţiei internaţionale a capitalismului din ţara respectivă, la imposibilitatea de a găsi o piaţă etc. ; toate aceste argumente sînt menite „să abată" pe capitalişti de la căutarea unei pieţe externe. De altfel, spunînd „argumente" ne exprimăm inexact, deoarece romanticul nu face o analiză concretă a comerţului exterior al ţării, a mişcării ei progresive în domeniul noilor pieţe, a activităţii ei de colonizare etc. Pe el nu-l interesează de loc studierea procesului real şi explicarea lui ; el nu are nevoie decît de *o morală îndreptată împotriva acestui proces.* Pentru ca cititorul să se poată convinge că această morală a romanticilor ruşi contemporani este absolut identică cu cea a romanticului francez, vom prezenta cîteva mostre de raţionamente ale acestuia. Am văzut mai sus, cum îi prevenea Sismondi pe capitalişti că nu vor găsi nici o piaţă. Dar el mai afirma şi altceva, şi anume că „piaţa mondială este deja suficient aprovizionată"

* Comp. mai jos : „Rede über die Frage des Freihandels" („Discurs asupra liber-schimbismului" [54]. — *Nota trad.*).

** Vorbesc aici numai despre aprecierea capitalismului şi nu despre înţelegerea lui. În ceea ce priveşte aceasta din urmă, romanticii, după cum am văzut, nu sînt mai presus de clasici.

www.dacoromanica.ro

(II, 328), căutînd să demonstreze că nu se poate urma calea capitalismului şi că trebuie aleasă altă cale... El căuta să-i convingă pe fabricanţii englezi că capitalismul nu va putea da de lucru tuturor muncitorilor care vor deveni disponibili datorită sistemului fermelor în agricultură (I, 255–256). „Cei cărora le sînt sacrificaţi agricultorii vor avea ei oare vreun avantaj de pe urma acestui lucru ? Căci aceşti agricultori sînt cei mai apropiaţi şi mai siguri consumatori ai mărfurilor manufacturilor engleze. Încetarea consumului lor ar da industriei o lovitură mai funestă decît închiderea uneia dintre cele mai mari pieţe externe" (I, 256). El căuta să convingă pe fermierii englezi că nu vor putea rezista concurenţei ţăranului polonez sărac, pe care cerealele nu-l costă aproape nimic (I, 257), că îi ameninţă concurenţa şi mai de temut a cerealelor ruse din porturile Mării Negre. El exclama : „Americanii au adoptat un nou principiu : să producă fără a cumpăni problema pieţei (produire sans calculer le marché) şi să producă cît mai mult cu putinţă", şi iată că „trăsătura caracteristică a comerţului Statelor Unite, de la un capăt la altul al ţării, o constituie un surplus de tot felul de mărfuri peste nevoile consumului... Falimentele permanente sînt consecinţa acestui prisos de capitaluri comerciale care nu pot fi schimbate pe venit" (I, 455–456). Bietul Sismondi ! Ce-ar spune el despre America de astăzi, care s-a dezvoltat în proporţii atît de uriaşe datorită aceleiaşi „pieţe interne" care, după teoria romanticilor, trebuia „să se restrîngă" ?

VII

CRIZELE

A treia concluzie greşită trasă de Sismondi din teoria greşită pe care a preluat-o de la Adam Smith o constituie teoria crizelor. Din concepţia lui Sismondi în sensul că acumularea (creşterea producţiei în general) este determinată de consum şi din explicarea greşită a realizării întregului produs social (pe care el îl reduce la partea muncitorilor şi la partea capitaliştilor din venit) a decurs în mod firesc şi inevitabil teoria după care crizele se explică prin neconcordanţa dintre producţie şi consum. Sismondi admitea întru totul această teorie. Ea a fost preluată şi de Rodbertus, care

www.dacoromanica.ro

a modificat doar întrucîtva formularea ei : el explica crizele prin aceea că, atunci cînd producţia creşte, partea din produs care revine muncitorilor se micşorează ; totodată el împărţea întregul produs social, în mod tot atît de greşit ca şi A. Smith, în salariu şi „rentă" (în terminologia lui, „renta" este supravaloarea, adică profitul şi renta funciară laolaltă). Analiza ştiinţifică a acumulării în societatea capitalistă * şi a realizării produsului a surpat întreaga temelie a acestei teorii, arătînd de asemenea că tocmai în perioadele care preced crizele consumul muncitorilor creşte, că subconsumul (care ar explica crizele) a existat în cele mai felurite regimuri economice, pe cînd crizele constituie trăsătura distinctivă numai a unui singur regim, regimul capitalist. Această teorie explică crizele printr-o altă contradicţie, şi anume prin contradicţia dintre caracterul social al producţiei (socializată de capitalism) şi modul de însuşire individual, privat. Profunda deosebire dintre aceste teorii este, desigur, absolut evidentă, dar trebuie să ne ocupăm de ea mai în amănunţime, deoarece adepţii ruşi ai lui Sismondi caută *să şteargă* această deosebire şi să încurce lucrurile. Cele două teorii despre care este vorba aici explică crizele în mod cu totul diferit. Prima teorie le explică prin contradicţia dintre producţie şi consumul clasei muncitoare, iar a doua prin contradicţia dintre caracterul social al producţiei şi caracterul privat al însuşirii. Prin urmare, prima teorie consideră că rădăcina fenomenului se află *în afara* producţiei (de aici la Sismondi, de pildă, atacurile generale împotriva clasicilor pentru motivul că ei ignorează consumul, ocupîndu-se numai de producţie), pe cînd a doua consideră că ea rezidă tocmai în condiţiile producţiei. Pe scurt : prima explică crizele prin subconsum (Unterkonsumption), iar a doua prin anarhia în producţie. Aşadar, ambele teorii explică crizele printr-o *contradicţie* existentă în însăşi orînduirea economică, dar ele se deosebesc întru totul prin faptul că contradicţia la care se referă prima este cu totul diferită de cea la care se referă

* În legătură cu teoria potrivit căreia în economia capitalistă întregul produs se compune din două părţi, găsim la Adam Smith şi la economiştii de mai tîrziu o înţelegere greşită a „acumulării capitalului individual" : ei susţineau că partea din profit destinată acumulării este cheltuită în întregime pentru salarii, pe cînd în realitate ea este cheltuită 1) pentru capitalul constant şi 2) pentru salarii. Sismondi repetă şi această greşeală a clasicilor.

www.dacoromanica.ro

cealaltă. Se pune însă întrebarea : tăgăduiește oare a doua teorie faptul că există o contradicție între producție și consum, faptul că există subconsum ? *Firește că nu.* Ea recunoaște întru totul acest fapt, dar îi acordă doar locul ce i se cuvine, adică un loc subordonat, întrucît el nu privește decît unul dintre sectoarele întregii producții capitaliste. Ea ne arată că acest fapt nu poate explica crizele, care sînt provocate de o altă contradicție, mai adîncă, contradicția fundamentală a actualului sistem economic, contradicția dintre caracterul social al producției și caracterul privat al însușirii. Și atunci ce se poate spune despre niște oameni care, fiind în fond adepți ai primei teorii, caută să se acopere prin referiri la faptul că exponenții celei de-a doua teorii constată contradicția dintre producție și consum ? Este evident că acești oameni *n-au reflectat* asupra fondului deosebirii dintre cele două teorii și n-au înțeles cum trebuie a doua teorie. Printre acești oameni se numără, de pildă, d-l N.–on (ca să nu mai vorbim de d-l V.V.). Faptul că ei sînt adepți ai lui Sismondi a fost deja relevat în literatura noastră de către d-l Tugan-Baranovski („Crizele industriale", pag. 477, cu o stranie rezervă în privința d-lui N.–on : „probabil"). Dar d-l N.–on, vorbind despre „restrîngerea pieței interne" și despre „reducerea capacității de consum a poporului" (punctele centrale ale concepțiilor sale), se referă totuși la exponenții celei de-a doua teorii, care *constată* faptul că există o contradicție între producție și consum, faptul că există subconsum. Firește, aceste referiri nu fac decît să vădească aptitudinea, care îl caracterizează în genere pe acest autor, de a da citate nepotrivite, atît și nimic mai mult. De exemplu, toți cititorii care cunosc „Studiile" lui își amintesc, desigur, de „citatul" lui în care se spune că, „în calitate de cumpărători de mărfuri, muncitorii au importanță pentru piață, dar în ceea ce privește calitatea lor de vînzători ai mărfii care le aparține – forța de muncă – societatea capitalistă are tendința de a-i limita impunînd un minim de preț forței de muncă" („Studii", pag. 178) ; ei își mai amintesc, de asemenea, că d-l N.–on vrea să deducă de aici și „restrîngerea pieței interne" (ib., pag. 203 ș.a.), și crizele (pag. 298 ș.a.). Dar, citînd acest pasaj (care, după cum am arătat, nu dovedește aici nimic), autorul nostru

www.dacoromanica.ro

omite totodată *sfîrşitul* notei din care este luat pasajul, *notă care a fost intercalată în manuscrisul* secţiunii a II-a din volumul al II-lea al „Capitalului", „urmînd să fie dezvoltată ulterior", şi pe care editorul manuscrisului a dat-o sub formă de notă de subsol. *În această notă, după cuvintele citate mai sus, se spune : „Acest lucru îşi are însă locul abia în secţiunea următoare"* *, adică în secţiunea a treia. Dar ce secţiune este aceasta ? Este tocmai secţiunea care conţine critica teoriei lui A. Smith cu privire la cele două părţi ale întregului produs social (precum şi aprecierea asupra lui Sismondi reprodusă mai sus) şi analiza „reproducţiei şi circulaţiei capitalului social total", adică a realizării produsului. Aşadar, în sprijinul concepţiilor sale, care nu reprezintă decît o repetare a concepţiilor lui Sismondi, autorul nostru reproduce o notă care îşi are locul „abia în secţiunea" care îl dezminte pe Sismondi : „abia în secţiunea" în care se arată că capitaliştii *pot* realiza supravaloarea şi că introducerea comerţului exterior în analiza realizării este o absurditate...

O altă încercare de a şterge deosebirea dintre cele două teorii şi de a apăra vechiturile romantice prin invocarea teoriilor moderne o găsim în articolul lui Efrusi. Expunînd teoria lui Sismondi asupra crizelor, Efrusi declară că aceasta este o teorie greşită („Russkoe Bogatstvo" nr. 7, pag. 162). Argumentele lui sînt extrem de confuze şi de contradictorii. Pe de o parte, el repetă argumentele teoriei opuse, afirmînd că cererea unei ţări nu se limitează la obiectele de consum nemijlocit, iar pe de altă parte susţine că explicarea dată de Sismondi crizelor „relevă numai una dintre numeroasele împrejurări care îngreuiază repartiţia producţiei naţionale potrivit cu cererea populaţiei şi cu puterea ei de cumpărare". Prin urmare, cititorul este invitat să creadă că explicarea crizelor trebuie căutată tocmai în „repartiţie" şi că greşeala lui Sismondi se rezumă la indicarea incompletă a cauzelor care îngreuiază această repartiţie ! Dar nu acesta este esenţialul... „Sismondi – spune Efrusi – nu s-a oprit la explicarea menţionată mai sus. Chiar în prima ediţie a lucrării «Nouveaux Principes» găsim un capitol foarte instructiv, intitulat

* „Das Kapital", II. Band, S. 304 („Capitalul", vol. II, pag. 304. — *Nota trad.*). Traducerea rusă, pag. 232 [55]. Subliniat de noi.

www.dacoromanica.ro

«De la connaissance du marché»" *. În acest capitol, Sismondi ne dezvăluie cauzele principale ale tulburării echilibrului dintre producție și consum (notați acest lucru !) cu o claritate pe care, în această problemă, n-o întîlnim decît la puțini economiști" (ib.). Și, citînd pasaje în care se spune că fabricantul nu poate cunoaște piața, Efrusi declară : „Aproape același lucru îl spune și Engels" (pag. 163), după care urmează un citat în care se arată că fabricantul nu poate cunoaște cererea. Citînd apoi alte pasaje cu privire la „celelalte piedici care stau în calea stabilirii unui echilibru între producție și consum" (pag. 164), Efrusi afirmă că „în aceste citate găsim tocmai acea explicare a crizelor care devine în tot mai mare măsură dominantă" ! Mai mult : Efrusi e de părere că, „în problema cauzelor crizelor economice, sîntem întru totul îndreptățiți să-l considerăm pe Sismondi drept părintele unor concepții care mai tîrziu au fost dezvoltate într-un mod mai consecvent și mai clar" (pag. 168).

Dar, spunînd toate acestea, Efrusi nu face decît să dea dovadă de o totală neînțelegere a chestiunii ! Ce sînt crizele ? — Supraproducție, producție de mărfuri care nu pot fi realizate, care nu găsesc cerere. Dacă mărfurile nu găsesc cerere înseamnă că fabricantul, producîndu-le, n-a cunoscut cererea. Și acum întrebăm : oare a indica această condiție a posibilității crizelor înseamnă a explica crizele ? Este oare posibil ca Efrusi să nu fi înțeles deosebirea dintre indicarea posibilității unui fenomen și explicarea necesității lui ? Sismondi spune : crizele sînt posibile deoarece fabricantul nu cunoaște cererea ; ele sînt un fenomen necesar deoarece în producția capitalistă nu poate exista un echilibru între producție și consum (adică nu poate fi realizat produsul). Engels spune : crizele sînt posibile deoarece fabricantul nu cunoaște cererea ; ele sînt un fenomen necesar, însă nu din cauză că în genere produsul n-ar putea fi realizat. Nu este adevărat : produsul poate fi realizat. Crizele sînt un fenomen necesar deoarece caracterul colectiv al producției vine în contradicție cu caracterul individual al însușirii. Și iată că se găsește un economist care vrea să ne

* — „Despre cunoașterea pieței". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

convingă că Engels spune „aproape acelaşi lucru" ; că la Sismondi găsim „aceeaşi explicare a crizelor" ! „De aceea mă mir – scrie Efrusi – că d-l Tugan Baranovski... a scăpat din vedere ceea ce-i mai important şi mai valoros în teoria lui Sismondi" (pag. 168). Or, d-l Tugan-Baranovski n-a scăpat nimic din vedere *. Dimpotrivă, el a indicat foarte precis contradicţia fundamentală la care teoria modernă reduce problema (pag. 455 ş.a.) şi a arătat însemnătatea lui Sismondi, care a indicat mai înainte contradicţia care se manifestă în crize, dar n-a ştiut s-o explice în mod just (pag. 457 : Sismondi a arătat înaintea lui Engels că crizele izvorăsc din actuala organizare a economiei ; pag. 491 : Sismondi a înfăţişat condiţiile posibilităţii crizelor, dar „nu orice posibilitate devine realitate"). Iar Efrusi n-a înţeles absolut nimic din toate acestea şi, punînd totul în aceeaşi oală, „se mir㔠că la el rezultă un talmeş-balmeş ! „Este adevărat – spune economistul de la „Russkoe Bogatstvo" – că la Sismondi nu găsim expresiile astăzi încetăţenite pretutindeni, ca, de pildă, «anarhie în producţie», «lipsă de plan (Planlosigkeit) în producţie», dar fondul care se ascunde îndărătul acestor expresii este relevat de el cu toată claritatea" (pag. 168). Cu cîtă uşurinţă îl restaurează romanticul modern pe romanticul vremurilor apuse ! Totul se reduce la o deosebire de cuvinte ! În realitate, totul se reduce la faptul că Efrusi nu înţelege cuvintele pe care le repetă. „Anarhie în producţie", „lipsă de plan în producţie" – ce exprimă aceste cuvinte ? Contradicţia dintre caracterul social al producţiei şi caracterul individual al însuşirii. Şi întrebăm pe oricine cunoaşte literatura economică analizată de noi : recunoştea oare Sismondi sau Rodbertus această contradicţie ? Deduceau ei oare crizele din această contradicţie ? Nu, nu le deduceau şi nici nu le puteau deduce, deoarece *nici unul dintre ei nu înţelegea cîtuşi de puţin această contradicţie.* Însăşi ideea că critica capitalismului nu poate fi bazată pe fraze despre bunăstarea generală ** sau

* In „Dezvoltarea capitalismului" (pag. 16 şi 19) (vezi Opere, vol. 3, cap. I, § VI. — *Nota red.)* am semnalat inexactităţile şi greşelile pe care le găsim la d-l Tugan-Baranovski şi care mai tîrziu au dus la trecerea lui completă în tabăra economiştilor burghezi. (Nota autorului în ediţia din 1908. — *Nota red.*).

** Cf. Sismondi, l.c., I, 8.

www.dacoromanica.ro

despre defectuozitatea „circulației lăsate în voia ei" *, ci că trebuie să fie bazată pe caracterul evoluției relațiilor de producție, le-a fost cu totul străină.

Înțelegem foarte bine de ce romanticii noștri ruși depun toate eforturile pentru a șterge deosebirea dintre cele două teorii, menționate mai sus, asupra crizelor. Ei fac aceasta pentru că de aceste teorii sînt legate în modul cel mai nemijlocit și mai strîns atitudini principial deosebite față de capitalism. Într-adevăr, dacă explicăm crizele prin imposibilitatea realizării produselor, prin contradicția dintre producție și consum, ajungem implicit la negarea realității, valabilității căii capitaliste, o declarăm „greșită" și recurgem la căutarea „altor căi". Deducînd crizele din această contradicție, trebuie să admitem că cu cît ea se dezvoltă mai mult, *cu atît este mai anevoioasă* ieșirea din ea. Și am văzut cum Sismondi a exprimat cu foarte multă naivitate tocmai această părere, afirmînd că, dacă acumularea capitalului decurge lent, acest lucru mai e de suportat ; dacă însă decurge rapid, devine de nesuportat. – Dimpotrivă, dacă explicăm crizele prin contradicția dintre caracterul social al producției și caracterul individual al însușirii, admitem implicit realitatea și caracterul progresist ale căii capitaliste și respingem căutarea „altor căi" ca fiind un romantism absurd. Admitem implicit că cu cît această contradicție se dezvoltă mai mult, *cu atît este mai ușoară* ieșirea din ea și că ieșirea constă tocmai în dezvoltarea orînduirii existente.

După cum poate vedea cititorul, găsim și aici o deosebire între „punctele de vedere"...

Este foarte firesc ca romanticii noștri să caute confirmări teoretice ale concepțiilor lor. Este foarte firesc ca aceste căutări să-i ducă la niște vechituri care în Europa occidentală au fost de mult aruncate la gunoi. Este foarte firesc ca, simțind acest lucru, ei să încerce să restaureze aceste vechituri, ba înfrumusețîndu-i de-a dreptul pe romanticii din

* Rodbertus. Notăm în treacăt că Bernstein, restaurînd în genere prejudecățile economiei burgheze, a adus confuzie și în această problemă, afirmînd că teoria crizelor a lui Marx nu se prea deosebește de aceea a lui Rodbertus („Die Voraussetzungen etc.". Stuttg. 1899, S. 67 („Premisele etc.", Stuttgart, 1899, pag. 67. — *Nota trad.*)) și că Marx se contrazice pe sine însuși atunci cînd admite drept cauză ultimă a crizelor caracterul limitat al consumului maselor. (Nota autorului în ediția din 1908. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

Europa occidentală, ba căutînd să strecoare romantismul sub paravanul unor citate nepotrivite şi denaturate. Dar ei se înşală amarnic dacă îşi închipuie că această contrabandă va rămîne nedescoperită.

Terminînd cu aceasta expunerea doctrinei teoretice *fundamentale* a lui Sismondi şi a principalelor concluzii teoretice trase de el din această doctrină, trebuie să mai facem o mică adăugire, care se referă tot la Efrusi. Într-un alt articol al său despre Sismondi (continuarea celui dintîi), el spune : „Şi mai interesante (în comparaţie cu teoria venitului la capital) sînt concepţiile lui Sismondi asupra diferitelor feluri de venit" („Russkoe Bogatstvo" nr. 8, pag. 42). Sismondi, ca şi Rodbertus, spune el, împarte venitul naţional în două părţi : „O parte revine proprietarilor funciari şi proprietarilor uneltelor de producţie, iar cealaltă muncitorilor" (ib.). Urmează citate în care Sismondi afirmă că în felul acesta se împarte nu numai venitul naţional, ci şi întregul produs : „Producţia anuală, sau rezultatul tuturor muncilor efectuate de naţiune în decursul anului, se compune de asemenea din două părţi" etc. („Nouveaux Principes", I, 105, citat în „Russkoe Bogatstvo" nr. 8, pag. 43). „Pasajele citate – conchide economistul nostru – arată clar că Sismondi şi-a însuşit (!) pe deplin aceeaşi clasificare a venitului naţional care joacă un rol atît de important la economiştii moderni, şi anume : împărţirea venitului naţional în venit bazat pe muncă şi în venit obţinut fără muncă, arbeitsloses Einkommen. Cu toate că, în general vorbind, concepţiile lui Sismondi asupra venitului nu sînt întotdeauna clare şi precise, ele lasă totuşi să se întrevadă conştiinţa deosebirii care există între venitul privat şi venitul naţional" (pag. 43).

Pasajul citat, vom spune noi, arată clar că Efrusi şi-a însuşit pe deplin înţelepciunea manualelor germane, dar, cu toate acestea (sau, poate, tocmai de aceea), n-a observat de loc dificultatea teoretică a problemei venitului naţional spre deosebire de cel individual. Efrusi se exprimă foarte neprecaut. Am văzut că, în prima jumătate a articolului său, el numea „economişti moderni" pe teoreticienii unei anumite şcoli. Cititorul va fi îndreptăţit să creadă că şi de data

www.dacoromanica.ro

aceasta este vorba tot de ei. În realitate însă, autorul are aici în vedere cu totul altceva. Ca economiști moderni figurează acum socialiștii de catedră germani [56]. Apărarea lui Sismondi constă în aceea că autorul face o apropiere între teoria acestuia și teoria lor. Și în ce constă teoria acestor somități „moderne" ale lui Efrusi ? – În aceea că venitul național se împarte în două părți.

Dar aceasta este teoria lui Adam Smith și nicidecum a „economiștilor moderni" ! Împărțind venitul în salariu, profit și rentă („Avuția națiunilor", cartea I, cap. VI, cartea a II-a, cap. II), A. Smith opunea celui dintîi pe celelalte două tocmai ca venit obținut fără muncă, denumindu-le pe amîndouă scăzămînt din muncă (cartea I, cap. VIII) și combătînd părerea că profitul ar fi și el un salariu pentru o muncă de o natură deosebită (cartea I, cap. VI). Și Sismondi, și Rodbertus, și autorii „moderni" de manuale germane nu fac decît să repete această teorie a lui Smith. Singura deosebire dintre ei este că A. Smith își dădea seama că nu reușește pe deplin să separe venitul național de produsul național, își dădea seama că se contrazice atunci cînd elimină din acesta din urmă capitalul constant (după terminologia de astăzi), pe care îl îngloba totuși în produsul individual, în timp ce economiștii „moderni", repetînd greșeala lui A. Smith, n-au făcut decît să dea teoriei lui o formă mai pompoasă („clasificarea venitului național"), nemaiavînd conștiința contradicției în fața căreia s-a oprit A. Smith. Acestea sînt, poate, metode savante, dar în nici un caz științifice.

VIII

RENTA CAPITALISTĂ ȘI SUPRAPOPULAȚIA CAPITALISTĂ

Să reluăm analiza concepțiilor teoretice ale lui Sismondi. Am analizat deja toate concepțiile sale principale, acelea care-l caracterizează deosebindu-l de toți ceilalți economiști. Celelalte ori nu au un rol atît de important în doctrina lui generală, ori constituie o concluzie trasă din cele precedente.

Menționăm că Sismondi, ca și Rodbertus, nu admitea teoria rentei a lui Ricardo. Fără a formula o teorie proprie,

www.dacoromanica.ro

el s-a străduit să zdruncine teoria lui Ricardo prin argumente mai mult decît slabe. El apare aici ca un ideolog pur al micului țăran ; el nu caută atît să-l combată pe Ricardo, cît să combată în genere încercarea de a extinde asupra agriculturii categoriile economiei de mărfuri și ale capitalismului. În ambele privințe, punctul lui de vedere este extrem de caracteristic pentru un romantic. Capitolul al XIII-lea din cartea a 3-a * este consacrat „teoriei d-lui Ricardo asupra rentei pe care o dă pămîntul". Declarînd din capul locului că doctrina lui Ricardo este în totală contradicție cu propria sa teorie, Sismondi ridică următoarele obiecții : nivelul general al profitului (nivel care stă la baza teoriei lui Ricardo) nu se statornicește niciodată, în agricultură nu există o migrație liberă a capitalului. În agricultură trebuie luată în considerare valoarea intrinsecă a produsului, care nu depinde de fluctuațiile pieței și care aduce proprietarului un „produs net" (produit net) care izvorăște din „munca naturii" (I, 306). „Munca naturii este creatoare, este izvorul produsului net al pămîntului considerat sub aspectul valorii lui intrinsece" (I, 310). „Noi am considerat renta (le fermage), sau, mai bine zis, produsul net, ca provenind direct din pămînt, în folosul proprietarului ; el nu răpește nimic nici fermierului, nici consumatorului" (I, 312). Și această repetare a vechilor prejudecăți fiziocrate se încheie și cu o morală : „În economia politică trebuie în general să ne ferim (se défier) de presupuneri absolute, ca și de abstracții" (I, 312) ! Într-o asemenea „teorie" nici n-ai ce analiza, deoarece o singură mică notă a lui Ricardo împotriva „muncii naturii"

* Însuși sistemul său de expunere este caracteristic : cartea a 3-a tratează despre „avuția teritorială" (richesse territoriale), funciară, adică despre agricultură. Cartea următoare, a 4-a, tratează „despre avuția comercială" (de la richesse commerciale), despre industrie și comerț. Ca și cum produsul pămîntului și pămîntul însuși n-ar deveni și ele mărfuri în condițiile dominației capitalismului ! Tocmai de aceea nu există o concordanță între aceste două cărți. Industria este înfățișată exclusiv sub forma ei capitalistă, contemporană cu Sismondi. Agricultura însă este înfățișată sub forma unei pestrițe înșiruiri a tot felul de sisteme de exploatare a pămîntului : exploatarea patriarhală, exploatarea sclavagistă, exploatarea prin sistemul dijmei pe jumătate, al clăcii, al dijmei, al fermieratului, al emfiteozei (darea în arendă cu caracter perpetuu și ereditar). Rezultatul este o adevărată harababură : autorul nu face nici un istoric al agriculturii, întrucît toate aceste „sisteme" nu sînt legate între ele, și nici o analiză a agriculturii în condițiile economiei capitaliste, deși aceasta din urmă constituie adevăratul obiect al lucrării sale și deși, vorbind de industrie, se ocupă exclusiv de forma ei capitalistă.

www.dacoromanica.ro

este mai mult decît suficientă *. Această teorie înseamnă pur şi simplu o renunţare la analiză şi un gigantic pas înapoi în comparaţie cu Ricardo. Şi aici se vădeşte în mod foarte concret romantismul lui Sismondi, care se grăbeşte să condamne acest proces, temîndu-se să se atingă de el printr-o analiză. Notaţi că el nu neagă faptul că în Anglia agricultura se dezvoltă în mod capitalist, că locul ţăranilor îl iau fermierii şi zilerii, că pe continent lucrurile se desfăşoară în acelaşi sens. El ignorează pur şi simplu aceste fapte (pe care era dator să le examineze din moment ce se ocupă de economia capitalistă), preferînd o vorbărie sentimentală pe tema că este preferabil sistemul de exploatare patriarhală a pămîntului. La fel procedează şi narodnicii noştri : nici unul dintre ei nici n-a încercat măcar să nege faptul că economia bazată pe producţia de mărfuri pătrunde în agricultură, că nu se poate ca ea să nu producă o schimbare radicală în caracterul social al agriculturii, dar în acelaşi timp, vorbind despre economia capitalistă, nici unul dintre ei nu pune problema dezvoltării agriculturii comerciale, preferînd să se eschiveze cu ajutorul unor sentinţe pe tema „producţiei populare". Întrucît aici ne limităm deocamdată la analiza economiei teoretice a lui Sismondi, amînăm pentru mai tîrziu analizarea mai amănunţită a acestei „exploatări patriarhale".

Alt punct teoretic în jurul căruia se învîrteşte expunerea lui Sismondi este teoria populaţiei. Să vedem cum se situează Sismondi faţă de teoria lui Malthus şi faţă de fenomenul suprapopulaţiei, generat de capitalism.

Efrusi afirmă că Sismondi este de acord cu Malthus numai în ceea ce priveşte ideea că populaţia se poate înmulţi cu o repeziciune extraordinară, acesta fiind un fapt de natură să provoace nemaipomenite suferinţe. „În toate celelalte privinţe, unul este antipodul celuilalt. Sismondi pune întreaga

* *Ricardo*, Opere, în traducerea lui Sieber, pag. 35 : „Oare natura nu face nimic pentru om în industria manufacturieră ? Oare forţa vîntului şi a apei, care pune în mişcare maşinile noastre şi dau ajutor navigaţiei, nu are nici o importanţă ? Oare presiunea atmosferică şi elasticitatea aburului, cu ajutorul cărora punem în mişcare cele mai uimitoare maşini, nu sînt ele un dar al naturii ? Fără să mai vorbim de acţiunea căldurii, care moaie şi topeşte metalele, sau despre participarea aerului la procesele de colorare şi fermentare, fapt este că nu există nici o ramură manufacturieră în care natura să nu dea omului ajutor, şi încă un ajutor gratuit şi generos".

www.dacoromanica.ro

problemă a populației pe teren social-istoric" („Russkoe Bogatstvo" nr. 7, pag. 148). Și prin această formulare Efrusi estompează cu desăvîrșire punctul de vedere caracteristic al lui Sismondi (și anume punctul de vedere mic-burghez) și romantismul lui.

Ce înseamnă „a pune problema populației pe teren social-istoric"? Înseamnă a cerceta separat legea populației în fiecare sistem economic din istorie și a studia legătura și corelația dintre această lege și sistemul respectiv. Ce sistem a studiat Sismondi? Sistemul capitalist. Prin urmare, colaboratorul revistei „Russkoe Bogatstvo" consideră că Sismondi a studiat legea capitalistă a populației. Această afirmație conține o parte de adevăr, însă numai *o parte*. Cum însă Efrusi nici nu s-a gîndit să cerceteze ce anume lipsește în raționamentele lui Sismondi asupra problemei populației și întrucît el afirmă că „Sismondi este în această privință precursorul celor mai de seamă economiști moderni" * (pag. 148), rezultatul este aceeași înfrumusețare a romanticului mic-burghez pe care am văzut-o și în problema crizelor și a venitului național. Prin ce se aseamănă teoria lui Sismondi cu teoria modernă în privința acestor probleme? Prin aceea că Sismondi constată contradicțiile proprii acumulării capitaliste. Efrusi a relevat această asemănare. Prin ce se deosebește teoria lui Sismondi de teoria modernă? În primul rînd prin aceea că el n-a dus cîtuși de puțin mai departe analiza științifică a acestor contradicții și în unele privințe a făcut chiar un pas înapoi în comparație cu clasicii; iar în al doilea rînd prin aceea că el își disimula incapacitatea de a face această analiză (în parte lipsa lui de dorință de a face o analiză) prin morala mic-burgheză cu privire la necesitatea de a pune în concordanță venitul național cu cheltuielile, producția cu consumul etc. Efrusi *n-a relevat* această deosebire în privința nici unuia dintre punctele menționate, prezentînd astfel cu totul greșit adevărata însemnătate a lui Sismondi și raportul dintre teoria lui și teoria modernă. Exact același lucru îl constatăm și

* Trebuie să menționăm, de altfel, că nu putem ști precis cine figurează aici, la Efrusi, ca „cel mai de seamă economist modern": reprezentantul școlii cunoscute și indiscutabil străine de orice romantism sau autorul celui mai voluminos manual?

www.dacoromanica.ro

în problema de față. Asemănarea dintre teoria lui Sismondi și teoria modernă se limitează și în acest caz la *constatarea contradicției.* Deosebirea constă și în acest caz în lipsa unei analize științifice și în înlocuirea acestei analize cu morala mic-burgheză. Să lămurim acest lucru.

Dezvoltarea industriei mecanizate capitaliste începînd de la sfîrșitul secolului trecut a dus la formarea unei suprapopulații, și în fața economiei politice s-a pus problema explicării acestui fenomen. După cum se știe, Malthus a încercat să-l explice prin cauze istorice-naturale, negînd cu desăvîrșire că ar proveni dintr-o anumită orînduire social-economică, istoricește determinată, și ignorînd cu desăvîrșire contradicțiile dezvăluite de acest fapt. Sismondi a constatat aceste contradicții, precum și faptul că mașinile înlocuiesc oamenii. Lui îi revine incontestabil meritul de a fi făcut această constatare, întrucît, în epoca cînd scria el, această constatare era ceva nou. Să vedem însă cum privea el acest fapt.

Capitolul al 7-lea din cartea a 7-a („Despre populație") tratează în mod special „despre populația devenită de prisos în urma inventării mașinilor". Sismondi constată că „mașinile înlocuiesc oamenii" (pag. 315, II, VII) și pune imediat problema dacă inventarea mașinilor este o binefacere sau o calamitate pentru națiune. Firește că „rezolvarea" acestei probleme pentru toate țările și pentru toate timpurile în general, și nu pentru o țară capitalistă, reprezintă o banalitate lipsită de orice conținut : este o binefacere atunci cînd „cererea de obiecte de consum depășește mijloacele de producție aflate în mîinile populației" (les moyens de produire de la population) (II, 317), dar este o calamitate „atunci cînd producția este pe deplin suficientă pentru consum". Cu alte cuvinte : constatarea contradicției îi servește lui Sismondi doar ca un prilej pentru a vorbi despre o societate abstractă în care nu mai există nici un fel de contradicții și căreia i se poate aplica morala țăranului econom ! Sismondi nici nu încearcă să analizeze această contradicție, să vadă cum se formează ea, unde duce etc. în societatea actuală, capitalistă. Nu, el folosește această contradicție numai ca un material pe baza căruia își manifestă indignarea sa morală față de o atare contradicție. Tot restul capitolului

www.dacoromanica.ro

nu oferă absolut nimic cu privire la această problemă teoretică, rezumîndu-se doar la lamentații, tînguiri și deziderate pioase. Muncitorii înlocuiți au fost consumatori... se restrînge piața internă... cît privește piața externă, lumea este suficient aprovizionată... o îndestulare modestă a țăranilor ar garanta mai bine desfacerea... nu există exemplu mai izbitor și mai îngrozitor decît Anglia, pe urmele căreia păşesc statele de pe continent – iată ce sentințe rostește Sismondi în loc să analizeze fenomenul ! Poziția lui în această problemă seamănă ca două picături de apă cu poziția narodnicilor noștri. Și narodnicii se limitează la simpla constatare a faptului că există suprapopulație, folosind acest fapt numai pentru lamentații și plîngeri împotriva capitalismului (comp. N.–on, V.V. etc.). Așa cum Sismondi nici măcar nu încearcă să analizeze care este raportul dintre fenomenul suprapopulației și cerințele producției capitaliste, tot așa și narodnicii nici nu și-au pus măcar vreodată această problemă.

Caracterul complet greșit al acestui procedeu a fost arătat prin analiza științifică a acestei contradicții. Această analiză a stabilit că fenomenul suprapopulației, care reprezintă, incontestabil, o contradicție (ca și supraproducția și supraconsumul) și care este un rezultat necesar al acumulării capitaliste, constituie totodată *o parte componentă necesară* a mecanismului capitalist *. Cu cît se dezvoltă mai mult marea industrie, cu atît cererea de muncitori suferă fluctuații mai mari, în funcție de crizele sau de perioadele de prosperitate

* După cîte știm, acest punct de vedere în problema suprapopulației a fost formulat pentru prima oară de Engels în „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" (1845) („Situația clasei muncitoare din Anglia". — *Nota trad.*). După ce descrie ciclul industrial obișnuit al industriei engleze, autorul spune :

„De aici rezultă că în orice moment, cu excepția scurtelor perioade de prosperitate maximă, industria engleză trebuie să dispună de o rezervă de muncitori fără lucru, pentru a putea produce în timpul lunilor celor mai animate cantitățile de mărfuri cerute pe piață. Această armată de rezervă este mai mult sau mai puțin numeroasă, după cum situația pieței determină în mai mare sau mai mică măsură plasarea unei părți a ei în industrie. Și chiar dacă în perioada de animație maximă a pieței regiunile agricole, Irlanda și ramurile de activitate în care se resimte mai puțin avîntul industrial pot furniza, cel puțin temporar, un număr oarecare de muncitori, aceștia constituie totuși pe de o parte o minoritate, iar pe de altă parte aparțin și ei armatei de rezervă, cu singura deosebire că abia perioada de avînt demonstrează de fiecare dată că și ei fac parte din această armată" [57].

In privința acestor din urmă cuvinte este important de subliniat faptul că și o parte din populația *agricolă*, aceea care lucrează temporar în industrie, este de asemenea considerată ca aparținînd armatei de rezervă. Este tocmai fenomenul pe care teoria de mai tîrziu l-a denumit forma *latentă* a suprapopulației (vezi „Capitalul" lui Marx) [58].

www.dacoromanica.ro

care survin în producţia naţională în ansamblul ei sau în fiecare ramură a ei în parte. Aceste fluctuaţii reprezintă o lege a producţiei capitaliste, care *n-ar putea exista* dacă n-ar exista o suprapopulaţie (adică o populaţie care depăşeşte cererea *medie* de muncitori din partea capitalismului) gata să furnizeze în orice moment braţe de muncă pentru orice ramură industrială sau pentru orice întreprindere. Analiza a arătat că suprapopulaţia se formează în toate ramurile industriale în care pătrunde capitalismul – şi în agricultură la fel ca în industrie – şi că suprapopulaţia există sub diferite forme. Principalele forme sînt în număr de trei * : 1) *Suprapopulaţia flotantă.* Din această categorie fac parte muncitorii care nu mai găsesc de lucru în industrie. O dată cu dezvoltarea industriei creşte în mod necesar şi numărul lor. 2) *Suprapopulaţia latentă.* Din această categorie face parte populaţia rurală care, o dată cu dezvoltarea capitalismului, îşi pierde gospodăriile şi care nu găseşte ocupaţii neagricole. Această populaţie este oricînd gata să furnizeze braţe de muncă pentru orice fel de întreprinderi. 3) *Suprapopulaţia stagnantă.* Ea este ocupată „în mod cu totul neregulat“ [59], în condiţii sub nivelul obişnuit. Din această categorie fac parte, mai ales, atît locuitorii de la sate cît şi cei de la oraşe care lucrează la domiciliu pentru fabricanţi şi pentru magazine. Totalitatea acestor pături ale populaţiei formează *suprapopulaţia relativă,* sau *armata de rezervă.* Ultimul termen arată precis despre ce fel de populaţie este vorba. Este vorba de muncitorii de care capitalismul are nevoie pentru o *eventuală* lărgire a întreprinderilor, dar care nu pot fi niciodată ocupaţi în permanenţă.

Prin urmare, şi în această problemă teoria a ajuns la o concluzie diametral opusă concluziei romanticilor. Pentru aceştia, suprapopulaţia înseamnă că calea capitalistă nu este posibilă sau este „greşită“. În realitate însă lucrurile stau tocmai invers : suprapopulaţia, care reprezintă o completare necesară a supraproducţiei, constituie totodată un atribut necesar al economiei capitaliste, *fără de care aceasta n-ar putea nici să existe, nici să se dezvolte.* Şi în cazul de faţă

* Comp. *Sieber.* „David Ricardo etc.“, pag. 552—553. Petersburg, 1885.

www.dacoromanica.ro

Efrusi a prezentat cu totul greşit lucrurile, trecînd sub tăcere această teză a teoriei moderne.

E suficient să punem faţă în faţă cele două puncte de vedere arătate mai sus, pentru a vedea la care dintre ele aderă narodnicii noştri. Capitolul din Sismondi expus mai sus ar putea să figureze, pe bună dreptate, în „Studiile despre economia noastră socială de după reformă" ale d-lui N.–on.

Constatînd că în Rusia de după reformă s-a format o suprapopulaţie, narodnicii n-au pus niciodată problema necesităţii pentru capitalism a unei armate de rezervă de muncitori. S-ar fi putut oare construi căile ferate dacă nu s-ar fi format în permanenţă o suprapopulaţie? Se ştie că cererea pentru o astfel de muncă prezintă mari fluctuaţii de la un an la altul. S-ar fi putut oare dezvolta industria fără această condiţie? (În perioadele de activitate febrilă, ea are nevoie de o mulţime de muncitori constructori pentru fabricile, clădirile, depozitele etc. care se construiesc şi de tot felul de munci auxiliare cu ziua, care cuprind cea mai mare parte a aşa-ziselor îndeletniciri neagricole sezoniere ale ţăranilor). S-ar fi putut oare crea fără această condiţie în ţinuturile noastre periferice o agricultură capitalistă, care are nevoie de sute de mii şi milioane de zileri, din moment ce fluctuaţiile cererii pentru acest fel de muncă sînt, după cum se ştie, extrem de mari? Ar fi fost oare posibilă fără formarea unei suprapopulaţii tăierea, într-un timp extraordinar de scurt, a pădurilor de către exploatatorii de păduri pentru nevoile fabricilor? (Muncile forestiere fac şi ele parte din categoria muncilor celor mai prost plătite şi care se efectuează în cele mai proaste condiţii, la fel ca celelalte feluri de muncă executate de locuitorii rurali pentru întreprinzători). S-ar fi putut oare dezvolta fără această condiţie sistemul – practicat de negustori, fabricanţi şi magazine – al dării de lucru la domiciliu, în oraşe şi sate, care reprezintă un fenomen atît de răspîndit în cadrul aşa-numitei industrii meşteşugăreşti? În toate aceste ramuri de muncă (care s-au dezvoltat mai ales după reformă), fluctuaţiile cererii de muncă salariată sînt extrem de mari. Or, proporţiile fluctuaţiilor acestei cereri determină proporţiile suprapopulaţiei, care este *indispensabilă* capitalismului. De nică-

www.dacoromanica.ro

ieri nu se vede că economiştii narodnici ar cunoaşte această lege. Firește, nu avem intenţia să analizăm aici în fond aceste probleme *. Aceasta nu intră în sarcina noastră. Obiectul articolului nostru îl constituie romantismul din Europa occidentală şi raportul dintre el şi narodnicismul rus. Şi în cazul de faţă acest raport se dovedeşte a fi acelaşi ca şi în toate cazurile precedente : în problema suprapopulaţiei, narodnicii se situează întru totul pe punctul de vedere al romantismului, care este diametral opus punctului de vedere al teoriei moderne. Capitalismul nu poate da de lucru muncitorilor care devin disponibili, spun ei. Aceasta ar dovedi că calea capitalistă nu este posibilă, că este „greşită" etc. Ba nu „dovedeşte" de loc. Contradicţie nu înseamnă imposibilitate (Widerspruch nu este tot una cu Widersinn). Acumularea capitalistă, această adevărată producţie pentru producţie, reprezintă şi ea o contradicţie. Dar asta n-o împiedică să existe şi să fie o lege a unui anumit sistem economic. Acelaşi lucru trebuie spus şi despre toate celelalte contradicţii ale capitalismului. Raţionamentul narodnicist prezentat mai sus „dovedeşte" doar că în rîndurile intelectualităţii din Rusia este adînc înrădăcinat năravul de a ocoli prin vorbe goale toate aceste contradicţii.

Aşadar, Sismondi n-a contribuit absolut cu nimic la *analiza teoretică* a fenomenului suprapopulaţiei. Dar cum privea el acest fenomen ? Punctul lui de vedere reprezintă o originală îmbinare de simpatii mic-burgheze şi de malthusianism. „Marele viciu al organizaţiei sociale actuale – spune Sismondi – este că cel sărac nu poate şti niciodată pe ce cerere de muncă poate conta" (II, 261). Sismondi oftează după vremurile cînd „cizmarul de la ţară" şi micul ţăran îşi cunoşteau exact veniturile. „Cu cît săracul este mai lipsit de orice proprietate, cu atît este mai expus primejdiei de a se înşela în privinţa venitului său şi de a contribui la crearea unei populaţii (contribuer à accroître une population...) care, necorespunzînd cererii de muncă, nu va găsi mijloace de subzistenţă" (II, 263–264). După cum vedeţi, acest ideolog al micii burghezii nu numai că ar vrea să frîneze întreaga

* De aceea nu ne ocupăm aici de faptul foarte straniu că economiştii narodnici *nu iau în considerare* pe toţi aceşti muncitori foarte numeroşi pentru motivul că nu sînt înregistraţi.

www.dacoromanica.ro

dezvoltare socială de dragul menținerii relațiilor patriarhale ale unei populații semiprimitive. El este gata să impună orice pervertire a naturii umane numai și numai ca ea să servească la menținerea micii burghezii. Iată cîteva citate care nu lasă nici o îndoială în această privință :

Faptul că la fabrică salariul i se plătește muncitorului semipauper săptămînal l-a deprins să nu privească în viitor mai departe de sîmbăta următoare : „în felul acesta i-au fost tocite calitățile morale și sentimentul simpatiei" (II, 266), care, după cum vom vedea îndată, constau în „prudență în relațiile conjugale" !... – „familia lui va deveni cu atît mai numeroasă cu cît este mai mult o povară pentru societate ; și națiunea va geme sub povara unei populații disproporționate în comparație cu mijloacele ei de întreținere" (II, 267). Menținerea cu orice preț a micii proprietăți, chiar cu prețul scăderii nivelului de trai și al pervertirii naturii umane – iată lozinca lui Sismondi ! Și după ce indică, cu aerul unui om de stat, cînd anume „este de dorit" creșterea populației, Sismondi consacră un capitol special unor atacuri la adresa religiei, pentru motivul că aceasta n-a condamnat căsniciile „imprudente". De îndată ce este vorba de idealul său – micul burghez –, Sismondi devine mai malthusian decît însuși Malthus. „Copiii care sînt sortiți mizeriei – povățuiește Sismondi religia – sînt totodată sortiți și viciului... Ignoranța în ceea ce privește orînduirea socială i-a determinat (pe reprezentanții religiei) să stearpă castitatea din rîndul virtuților proprii căsătoriei, și ea constituie una dintre cauzele care acționează permanent în așa fel, încît suprimă proporția ce se stabilește în mod firesc între populație și mijloacele ei de existență" (II, 294). „Morala religioasă trebuie să-i învețe pe oameni că, după ce și-au înnoit familia, ei nu sînt mai puțin obligați să fie casti în relațiile cu soțiile lor decît celibatarii în relațiile cu femei care nu le aparțin" (II, 298). Și Sismondi, care în general pretinde nu numai titlul de economist teoretician, dar și titlul de administrator înțelept, calculează pe loc că pentru „înnoirea familiei" sînt necesare „în general și în medie trei nașteri" și sfătuiește guvernul „să nu înșele oamenii cu speranța unei situații de sine stătătoare care să le permită să-și înjghebe o familie, atunci cînd această in-

www.dacoromanica.ro

stituție iluzorie (cet établissement illusoire) îi va expune suferințelor, mizeriei și pieirii" (II, 299). „Atunci cînd organizarea socială nu despărțea clasa care muncește de clasa care posedă o oarecare proprietate, opinia publică singură era suficientă pentru a preîntîmpina flagelul mizeriei. Întotdeauna era ceva rușinos ca agricultorul să vîndă moștenirea rămasă de la părinții săi sau ca meseriașul să-și irosească micul său capital... Dar în orînduirea actuală a Europei... oamenii osîndiți să nu aibă niciodată nici un fel de proprietate nu pot simți nici o rușine pentru faptul că au căzut în mizerie" (II, 306–307). Ar fi greu să exprimi într-un mod mai pregnant obtuzitatea și duritatea micului proprietar ! Din teoretician, Sismondi se transformă aici într-un sfătuitor practic care propovăduiește morala țăranului francez, pe care, după cum se știe, acesta o urmează cu atîta succes. El nu este numai un Malthus, ci, pe deasupra, un Malthus croit anume pe măsura micului burghez. Citind aceste capitole ale lui Sismondi, îți amintești fără să vrei de ieșirile vehemente ale lui Proudhon, care arăta că malthusianismul preconizează în ceea ce privește relațiile conjugale... o anumită practică contra naturii *.

IX

MAȘINILE ÎN SOCIETATEA CAPITALISTĂ

Problema suprapopulației este legată de problema importanței *mașinilor* în general.

Efrusi vorbește cu multă ardoare despre „strălucitele observații" ale lui Sismondi cu privire la mașini, spunînd că „ar fi nedrept să-l considerăm drept un adversar al perfecționărilor tehnice" (nr. 7, pag. 155), că „Sismondi n-a fost un adversar al mașinilor și invențiilor" (pag. 156). „Sismondi a subliniat în repetate rînduri ideea că mașinile și invențiile ca atare nu sînt dăunătoare clasei muncitoare, că ele devin dăunătoare numai datorită condițiilor economiei actuale, în care creșterea productivității muncii nu duce nici la creșterea

* Vezi anexa la traducerea rusă a „Studiului asupra legii populației" al lui Malthus (traducerea lui Bibikov, Petersburg, 1868), anexă care reprezintă un fragment din lucrarea lui Proudhon „Despre echitate".

www.dacoromanica.ro

consumului clasei muncitoare, nici la reducerea timpului de muncă" (pag. 155).

Toate aceste observații sînt întru totul juste. Iar *această* apreciere asupra lui Sismondi arată din nou într-un mod extrem de pregnant că narodnicul nu *l-a înțeles* cîtuși de puțin *pe romantic*, că n-a înțeles *punctul de vedere* asupra capitalismului propriu romantismului și deosebirea radicală dintre acest punct de vedere și punctul de vedere al teoriei științifice. Narodnicul nici nu putea să înțeleagă acest lucru, deoarece nici narodnicismul n-a mers mai departe de romantism. Dar dacă în deceniul al 3-lea al secolului nostru observațiile lui Sismondi cu privire la caracterul contradictoriu al folosirii capitaliste a mașinilor reprezentau un mare progres, în prezent este cu totul de neiertat să te limitezi la o asemenea critică și să nu înțelegi mărginirea ei mic-burgheză.

În această privință (adică în problema deosebirii dintre doctrina lui Sismondi și teoria modernă) *, Efrusi rămîne ferm pe poziția sa. El nu știe nici măcar să pună problema. Arătînd că Sismondi a văzut contradicția, el se limitează la acest lucru, ca și cum istoria nu ne-ar prezenta metode și procedee extrem de variate de criticare a contradicțiilor capitalismului. Spunînd că Sismondi consideră că mașinile nu sînt dăunătoare ca atare, ci datorită faptului că sînt folosite în condițiile actualei orînduiri sociale, Efrusi nici nu observă cît de primitiv și superficial-sentimental este punctul de vedere care iese la iveală fie chiar numai din acest raționament. Sismondi a pus într-adevăr problema dacă mașinile sînt sau nu dăunătoare și „a rezolvat-o" printr-o sentință: mașinile sînt utile numai atunci cînd producția este în concordanță cu consumul (vezi citatele din „Russkoe Bogatstvo" nr. 7, pag. 156). După toate cele expuse mai sus, nu mai este nevoie să demonstrăm aici că această „rezolvare" nu reprezintă altceva decît substituirea unei utopii mic-burgheze analizei științifice a capitalismului. Lui Sismondi nu i se poate face o vină din faptul că n-a făcut o astfel de analiză. Meritele istorice nu se apreciază după ceea ce *n-au dat* personalitățile istorice în comparație cu cerințele contem-

* După cum am văzut în repetate rînduri, Efrusi a căutat *peste tot* să facă această comparație între doctrina lui Sismondi și teoria modernă.

www.dacoromanica.ro

porane, ci după ceea ce *au dat nou* în comparație cu predecesorii lor. Dar noi nu mai facem aici aprecieri asupra lui Sismondi și nici asupra punctului său de vedere primitiv și sentimental, ci asupra economistului de la „Russkoe Bogatstvo", care nici pînă în ziua de azi nu înțelege deosebirea dintre acest punct de vedere și punctul de vedere al teoriei moderne. El nu înțelege * că, pentru a arăta această deosebire, nu trebuia să pună problema dacă Sismondi a fost sau nu un adversar al mașinilor, ci problema dacă Sismondi înțelegea importanța mașinilor în orînduirea capitalistă, dacă înțelegea rolul de *factor de progres* pe care îl au mașinile *în această orînduire*. Atunci economistul de la „Russkoe Bogatstvo" ar fi putut observa că Sismondi, cu punctul său de vedere *mic-burghez, utopic*, nici *nu putea pune* o asemenea problemă și că teoria modernă se deosebește tocmai prin faptul că a pus și a rezolvat această problemă. Atunci Efrusi ar fi putut înțelege că, substituind problemei rolului istoric al mașinilor în societatea capitalistă problema condițiilor în care mașinile sînt în genere „avantajoase" și „utile", Sismondi a ajuns în mod firesc la teoria „primejdiei" pe care o reprezintă capitalismul și folosirea capitalistă a mașinilor, a susținut necesitatea de „a frîna", „a modera", „a reglementa" dezvoltarea capitalismului, devenind astfel un *reacționar*. Tocmai neînțelegerea rolului istoric al mașinilor ca factor de progres constituie una dintre cauzele pentru care teoria modernă consideră că doctrina lui Sismondi este o doctrină *reacționară*.

Bineînțeles că nu vom expune aici teoria modernă (adică teoria lui Marx) asupra producției mecanizate. Îl trimitem pe cititor, de pildă, la sus-menționatul studiu al lui N. Sieber, cap. X: „Mașinile și marea industrie", și în special capitolul XI: „Analiza teoriei asupra producției mecanizate" **. Ne vom mărgini să schițăm esența ei în liniile cele mai

* Cuvintele „deosebirea dintre acest punct de vedere și punctul de vedere al teoriei moderne. El nu înțelege" — nu figurează în edițiile din 1898 și 1908. — *Nota red.*

** „Adevărul este — spune Sieber la începutul acestui capitol — că teoria mașinilor și a marii industrii pe care o expunem aici, este o sursă atît de nesecată de idei noi și de cercetări originale, încît, dacă cineva s-ar gîndi să cîntărească întreaga valoare a acestei teorii în comparație cu altele aproape că ar trebui să scrie numai pe această temă o carte întreagă" (pag. 473).

www.dacoromanica.ro

generale. Ea se rezumă la două puncte : în primul rînd, la o analiză istorică care stabileşte locul producţiei mecanizate în rîndul celorlalte stadii de dezvoltare a capitalismului şi raportul dintre industria mecanizată şi aceste stadii premergătoare (cooperaţia capitalistă simplă şi manufactura capitalistă), iar în al doilea rînd la o analiză a rolului maşinilor în economia capitalistă şi, în special, la o analiză a transformării, pe care o săvîrşeşte industria mecanizată, a tuturor condiţiilor de viaţă ale populaţiei. În ceea ce priveşte primul punct, această teorie a stabilit că industria mecanizată reprezintă doar unul dintre stadiile producţiei capitaliste (şi anume stadiul superior) şi a arătat cum ia naştere această industrie din manufactură. În ceea ce priveşte al doilea punct, ea a stabilit că industria mecanizată reprezintă un progres uriaş în societatea capitalistă, şi aceasta nu numai pentru că dezvoltă într-o măsură enormă forţele de producţie şi socializează munca în cadrul întregii societăţi *, ci şi pentru că lichidează diviziunea manufacturieră a muncii, determină necesitatea trecerii muncitorilor de la unele ocupaţii la altele, lichidează definitiv relaţiile patriarhale înapoiate, în special la sate **, şi, datorită atît cauzelor arătate mai sus cît şi concentrării populaţiei industriale, dă un puternic impuls mişcării progresive a societăţii. Ca şi toate celelalte progrese ale capitalismului, acest progres este însoţit de un „progres" al contradicţiilor, adică de ascuţirea şi extinderea lor.

Poate că cititorul va întreba : dar ce interes prezintă analizarea concepţiilor lui Sismondi într-o problemă atît de cunoscută şi această schiţare sumară a teoriei moderne, pe care toţi o „cunosc" şi cu care toţi sînt „de acord" ?

Ei bine, tocmai pentru a vedea ce înseamnă acest „a fi de acord" ne vom ocupa acum de cel mai de seamă economist narodnic, d-l N.–on, care pretinde că aplică riguros teoria modernă. După cum se ştie, în „Studiile" sale, d-l N.–on şi-a propus ca sarcină specială să cerceteze procesul de transformare în industrie capitalistă a industriei textile ruse, care se

* Privind comparat „îmbinarea muncii" în cadrul obştii şi în cadrul societăţii capitaliste cu industrie mecanizată, Sieber remarcă pe bună dreptate : „Între obşte şi societatea cu producţie mecanizată există aproximativ aceeaşi deosebire ca, de pildă, între *unitatea* 10 şi *unitatea* 100" (pag. 495).

** Sieber, op. cit., pag. 467.

www.dacoromanica.ro

caracterizează tocmai prin faptul că în cadrul ei sînt folosite în cea mai mare măsură mașinile.

Se pune întrebarea : pe ce punct de vedere se situează d-l N.–on în această problemă : pe punctul de vedere al lui Sismondi (cu care, după cum am văzut, este de acord în privința foarte multor laturi ale capitalismului) sau pe punctul de vedere al teoriei moderne ? În această problemă atît de importantă, este el oare un romantic sau... un realist * ?

Am văzut că prima trăsătură distinctivă a teoriei moderne o constituie analiza istorică a problemei nașterii industriei mecanizate din manufactura capitalistă. A pus oare d-l N.–on problema nașterii industriei mecanizate ruse ? Nu. Ce-i drept, el afirmă că ea a fost precedată de munca la domiciliu pentru capitalist și de „fabrica" cu muncă manuală **, însă nu numai că nu analizează problema raportului dintre industria mecanizată și stadiul premergător, dar nici măcar nu „observă" că, după terminologia științifică, *fabrica* nu poate fi denumită *stadiul premergător* (producția manuală la domiciliu sau în atelierul capitalistului), care trebuie considerat, indiscutabil, *manufactură capitalistă* ***.

Cititorul să nu-și închipuie că aceasta este o „lacună" lipsită de importanță. Dimpotrivă, ea are o imensă importanță. În primul rînd, d-l N.–on identifică astfel *capitalismul* cu *industria mecanizată*. Aceasta este o greșeală grosolană. Însemnătatea teoriei științifice constă tocmai în faptul că a stabilit adevăratul loc pe care-l ocupă industria mecanizată, arătînd că ea reprezintă *unul dintre stadiile* capitalismului. Dacă d-l N.–on s-ar situa pe punctul de vedere al *acestei teorii*, ar putea el oare să prezinte dezvoltarea și victoria *industriei mecanizate drept „o luptă între două*

* Cuvîntul „realist" este pus aici în locul cuvîntului *marxist* exclusiv din considerente de cenzură. Din același motiv, trimiterile la „Capitalul" sînt înlocuite prin trimiteri la cartea lui Sieber, care a făcut o expunere a „Capitalului" lui Marx. (Nota autorului în ediția din 1908. — *Nota red.*).

** Pag. 108. Citat din „Culegerea de date statistice cu privire la gubernia Moscova", vol. VII, partea a III-a, pag. 32 (statisticienii expun aici conținutul lucrării lui Korsak „Despre formele industriei") : „Începînd din 1822, însăși structura meșteșugurilor se schimbă cu desăvîrșire. Din producători meșteșugari de sine stătători, țăranii devin doar niște executanți ai unor operații din cadrul marii producții de fabrică, fiind reduși la situația de salariați".

*** Sieber a arătat, pe bună dreptate, că terminologia curentă (fabrică, uzină etc.) este improprie pentru cercetările științifice și că industria mecanizată trebuie privită separat de manufactura capitalistă ; pag 474.

www.dacoromanica.ro

forme de economie", între o oarecare „formă" necunoscută, „bazată pe posedarea de către țărănime a uneltelor de producție" *, și „capitalism" (pag. 2, 3, 66, 198 etc.) atunci cînd în realitate se constată *o luptă între industria mecanizată și manufactura capitalistă?* Despre această *luptă* d-l N.–on n-a spus nici un cuvînt, cu toate că tocmai în industria textilă, pe care el o cercetează în mod special (pag. 79), a avut loc, după cum a arătat el însuși, tocmai o asemenea înlocuire *a unei forme a capitalismului cu cealaltă,* pe care el a denaturat-o, prezentînd-o drept înlocuire a „producției populare" prin „capitalism". Nu este oare evident că în fond nu l-a interesat cîtuși de puțin problema dezvoltării *reale* a industriei mecanizate și că îndărătul „producției populare" se ascunde o utopie întru totul după gustul lui Sismondi? În al doilea rînd, dacă d-l N.–on ar fi pus problema dezvoltării istorice a industriei mecanizate în Rusia, ar fi putut el oare vorbi de „sădirea capitalismului" (pag. 331, 283, 323 etc.) bazîndu-se pe faptul că stăpînirea acordă sprijin și ajutor, fapt care a avut loc și în Europa? Se pune întrebarea: îl imită el oare pe Sismondi, care a vorbit exact la fel despre „sădire", sau pe exponentul teoriei moderne, care a studiat fenomenul înlocuirii manufacturii prin industria mecanizată? În al treilea rînd, dacă d-l N.–on ar fi pus problema dezvoltării istorice a formelor capitalismului în Rusia (în industria textilă), ar fi putut el oare ignora existența manufacturii capitaliste în „industria meșteșugărească" din Rusia ** ? Și dacă ar fi urmat *într-adevăr* această teorie și ar fi încercat să cerceteze, printr-o analiză științifică, măcar un mic colțișor al acestei producții, care este și ea o „producție populară", ce-ar mai fi rămas din tabloul său, atît de ieftin, al economiei sociale din Rusia, tablou care înfățișează o

* N.—on, pag. 322. Se deosebește oare măcar cu o iotă această idee de idealizarea gospodăriei țărănești patriarhale la Sismondi?

** Credem că nu mai este nevoie să dovedim acest fapt îndeobște cunoscut. E suficient să ne amintim de meșteșugul lăcătușeriei din Pavlovo, de producția de pielărie din Bogorodskoe, de producția de încălțăminte din Kimrî, de șepci din raionul Molvitin, de armonici și samovare din Tula, de giuvaericale din Krasnoe-Selo și Rîbnaia Sloboda, de linguri din Semenov, de articole de corn din „Uslianșcina", de pîslărie din județul Semenov, gubernia Nijni-Novgorod etc. Citățm din memorie: dacă am lua orice studiu asupra industriei meșteșugărești, am putea lungi lista la infinit.

www.dacoromanica.ro

„producție populară" nebuloasă și un „capitalism" rupt de ea care nu cuprinde decît o „mînă" de muncitori (pag. 326 etc.) ?

Rezumăm : în ceea ce privește primul punct care deosebește teoria modernă asupra industriei mecanizate de cea romantică, d-l N.–on *nu poate fi considerat în nici un caz un adept al celei dintîi,* întrucît el nu-și dă seama nici măcar de necesitatea de a pune problema apariției industriei mecanizate ca *un anumit stadiu al capitalismului* și trece sub tăcere existența manufacturii capitaliste, acest stadiu al capitalismului care precedă apariția mașinilor. El substituie analizei istorice utopia „producției populare".

Al doilea punct se referă la concepția teoriei moderne asupra transformării relațiilor sociale de către industria mecanizată. D-l N.–on nici n-a încercat să analizeze această problemă. El a exprimat numeroase plîngeri împotriva capitalismului, a deplîns fabrica (întocmai cum a deplîns-o și Sismondi), dar nici n-a încercat măcar să studieze transformarea condițiilor sociale pe care a săvîrșit-o fabrica *. Căci pentru aceasta ar fi fost necesară o comparație între industria mecanizată și *stadiile premergătoare* care lipsesc la d-l N.–on. Tot astfel și punctul de vedere al teoriei moderne asupra mașinilor ca factor de progres *în societatea actuală, capitalistă* îi este cu desăvîrșire străin. El n-a pus nici această problemă **, *și nici n-o putea pune,* deoarece ea nu poate să apară decît ca un rezultat al studierii din punct de vedere istoric a înlocuirii *unei forme a capitalismului* prin alta, pe cînd la d-l N.–on „capitalismul" înlocuiește tout court ***... „producția populară".

Dacă *pe baza „studiului" d-lui N.–on asupra procesului de transformare a industriei textile din Rusia în industrie capitalistă* am pune întrebarea : cum privește d-l N.–on problema mașinilor ? – n-am putea primi alt răspuns decît acela pe care-l cunoaștem deja din scrierile lui Sismondi. D-l N.–on recunoaște că mașinile sporesc productivitatea muncii (asta

* Rugăm să nu se uite că semnificația științifică a acestui termen este alta decît cea curentă. Știința limitează aplicarea lui numai la marea industrie mecanizată.

** Cum a pus-o, de pildă, A. Volghin în „Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronțov (V. V.)". Petersburg, 1896.

*** — pur și simplu. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

ar mai lipsi – să nu recunoască nici acest lucru !), aşa cum recunoştea şi Sismondi. D-l N.–on spune că nu sînt dăunătoare maşinile, ci folosirea lor capitalistă, aşa cum spunea şi Sismondi. D-l N.–on gîndeşte că, introducînd maşinile, „noi" am pierdut din vedere faptul că producţia trebuie să fie în concordanţă cu „capacitatea de consum a poporului", aşa cum gîndea şi Sismondi.

Atîta tot. La altceva d-l N.–on nu se mai gîndeşte. El nici nu vrea să ştie de problemele pe care le-a pus şi le-a rezolvat teoria modernă, căci nici n-a încercat măcar să examineze nici succesiunea istorică a diferitelor forme ale producţiei capitaliste din Rusia (fie chiar în lumina exemplului cu industria textilă), nici rolul maşinilor ca factor de progres în orînduirea *actuală*, capitalistă.

Aşadar, şi în problema maşinilor – această extrem de importantă problemă a economiei teoretice – d-l N.–on se situează pe punctul de vedere al lui Sismondi. D-l N.–on *raţionează întocmai ca un romantic*, ceea ce, bineînţeles, nu-l împiedică cîtuşi de puţin să citeze şi iar să citeze.

Toate acestea se referă nu numai la exemplul cu industria textilă, ci şi la toate raţionamentele d-lui N.–on. Amintiţi-vă, bunăoară, de exemplul cu industria morăritului, prezentat mai sus. Constatarea faptului că se introduc maşinile îi serveşte d-lui N.–on doar ca prilej pentru lamentaţii sentimentale pe tema că această sporire a productivităţii muncii nu este în concordanţă cu „capacitatea de consum a poporului". El nici nu s-a gîndit să analizeze schimbările pe care industria mecanizată le aduce în genere în orînduirea socială (şi pe care le-a adus efectiv în Rusia). Îi este cu totul neînţeleasă problema dacă aceste maşini au constituit sau nu un progres în societatea actuală, capitalistă *.

Iar cele spuse despre d-l N.–on se referă *a fortiori* ** şi la ceilalţi economişti narodnici : în problema maşinilor, narodnicismul continuă să se situeze şi astăzi pe punctul de vedere al romantismului mic-burghez, substituind analizei economice deziderate sentimentale.

* În rîndurile de mai sus sînt schiţate, pe baza teoriei lui Marx, sarcinile criticii concepţiilor d-lui N.—on, de care m-am achitat ulterior în „Dezvoltarea capitalismului". (Nota autorului în ediţia din 1908. — *Nota red.*).

** — cu atît mai mult. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

X

PROTECȚIONISMUL [60]

Ultima problemă teoretică care ne interesează în sistemul de concepții al lui Sismondi este problema protecționismului. Această problemă ocupă mult loc în „Nouveaux Principes", dar este examinată mai mult sub aspect practic, în legătură cu mișcarea împotriva legilor cerealelor din Anglia. Această din urmă problemă o vom examina mai jos, întrucît ea înglobează și alte probleme, mai vaste. Aici ne interesează deocamdată numai *punctul de vedere* al lui Sismondi asupra protecționismului. Această problemă prezintă interes nu pentru că ar fi vorba de vreo nouă concepție economică a lui Sismondi care n-a fost inclusă în cele expuse pînă aici, ci pentru că ne arată felul în care înțelegea el legătura dintre „economie" și „suprastructură". Efrusi încredințează pe cititorii revistei „Russkoe Bogatstvo" că Sismondi „este unul dintre primii și cei mai înzestrați precursori ai școlii istorice moderne", că el se ridică „împotriva izolării fenomenelor economice de toți ceilalți factori sociali". „În lucrările lui Sismondi este promovată ideea că fenomenele economice nu trebuie izolate de ceilalți factori sociali, că ele trebuie să fie studiate în legătură cu fenomenele social-politice" („Russkoe Bogatstvo" nr. 8, 38–39). Să vedem deci, în lumina exemplului luat de noi, cum înțelegea Sismondi legătura dintre fenomenele economice și cele social-politice.

„Prohibițiile la import – spune Sismondi în capitolul „despre vămi" (l. IV, ch. XI) – sînt ceva tot atît de nechibzuit și de nefast ca și prohibițiile la export : ele au fost inventate pentru a da națiunii respective o manufactură pe care pînă atunci n-o avea ; și nu se poate nega faptul că, pentru o industrie începătoare, aceste prohibiții reprezintă cea mai importantă primă de încurajare. Această manufactură produce, poate, abia a suta parte din întreaga cantitate de mărfuri din categoria respectivă pe care o consumă națiunea : o sută de cumpărători vor trebui să rivalizeze între ei ca să obțină marfă de la singurul vînzător, iar nouăzeci și nouă dintre ei, pe care acesta îi va refuza, vor fi nevoiți să se mulțumească cu mărfuri de contrabandă. În acest caz pierderea va fi pentru națiune egală cu 100, iar avantajul cu 1. Ori-

www.dacoromanica.ro

care ar fi avantajele pe care le-ar oferi națiunii această nouă manufactură, este în afară de orice îndoială că ele sînt prea puține ca să merite sacrificii atît de mari. Oricînd s-ar putea găsi mijloace mai puțin costisitoare pentru a pune în funcțiune o asemenea manufactură" (I, 440–441).

Iată cît de simplu rezolvă această problemă Sismondi : protecționismul este ceva „nechibzuit", deoarece „națiunea" pierde de pe urma lui !

Despre ce fel de „națiune" vorbește economistul nostru ? La ce fel de relații economice raportează el acest fapt social-politic ? El nu se referă la nici un fel de relații concrete ; el vorbește *în general* despre națiune așa cum *ar trebui să fie ea potrivit ideilor sale despre ceea ce trebuie să fie.* Iar aceste idei despre ceea ce trebuie să fie sînt construite, după cum știm, pe excluderea capitalismului și pe dominația micii producții de sine stătătoare.

Dar este cu totul absurd să raportezi acest factor social-politic, care ține de orînduirea economică existentă și numai de ea, la o oarecare orînduire imaginară. Protecționismul este un „factor social-politic" al capitalismului, iar Sismondi îl raportează nu la capitalism, ci la o oarecare națiune *în general* (sau la o națiune de mici producători de sine stătători). Tot atît de bine ar fi putut să raporteze protecționismul, bunăoară, la comunitatea hindusă și să deducă de aici, într-un mod și mai convingător, caracterul „nechibzuit" și „nefast", dar acest caracter „nechibzuit" s-ar fi referit de asemenea la procedeul său și nu la protecționism. Sismondi face un calcul pueril pentru a dovedi că protecționismul este avantajos pentru foarte puțini și în detrimentul celor mulți. Dar acest lucru nici nu trebuia dovedit, deoarece el decurge din însăși noțiunea de protecționism (indiferent dacă este vorba de acordarea de prime sau de înlăturarea concurenților străini). Că protecționismul reprezintă o contradicție socială este indiscutabil. Dar nu există oare contradicții în viața economică a orînduirii care a creat protecționismul ? Dimpotrivă, ea este plină de contradicții și însuși Sismondi a semnalat aceste contradicții de-a lungul întregii sale expuneri. În loc *să deducă* această contradicție din contradicțiile orînduirii economice pe care el însuși le-a constatat, Sismondi *ignorează* contradicțiile

www.dacoromanica.ro

economice, transformîndu-şi raţionamentul într-un „deziderat pios", lipsit de orice conţinut. În loc să pună această instituţie – care, după spusele lui, este în avantajul unui grup neînsemnat – faţă în faţă cu situaţia acestui grup în economia ţării în ansamblu şi cu interesele acestuia, el o pune faţă în faţă cu teza abstractă a „binelui general". Vedem deci că, contrar afirmaţiei lui Efrusi, Sismondi *izolează* fenomenele economice de celelalte (privind protecţionismul în afara legăturii cu orînduirea economică) şi *nu înţelege* cîtuşi de puţin *legătura* dintre fenomenele economice şi cele social-politice. Tirada citată de noi conţine *tot* ceea ce poate da Sismondi, ca teoretician, în problema protecţionismului : restul nu este decît o parafrazare a acestei tirade. „Nu ştim dacă guvernele îşi dau bine seama de preţul cu care cumpără acest avantaj (dezvoltarea manufacturilor) şi de nemaipomenitele sacrificii pe care le impun consumatorilor" (I, 442–443). „Guvernele din Europa au vrut să violenteze natura" (faire violence à la nature). Care natură ? Nu cumva protecţionismul „violentează" natura capitalismului ? „Naţiunea a fost constrînsă, ca să zicem aşa (en quelque sorte), la o falsă activitate" (I, 448). „Unele guverne au mers pînă acolo că au acordat subvenţii negustorilor lor ca să le dea posibilitatea să vîndă mai ieftin ; cu cît sacrificiul acesta este mai ciudat, cu cît contrazice mai mult cele mai simple calcule, cu atît mai mult este atribuit unei politici înalte... Guvernele acordă subvenţii negustorilor lor pe socoteala supuşilor lor" (I, 421) etc. etc. Iată ce raţionamente ne serveşte Sismondi ! În alte locuri, trăgînd parcă o concluzie din aceste raţionamente, el spune că capitalismul este ceva „artificial", „sădit" (I, 379, opulence factice), „crescut în seră" (II, 456) etc. Începînd prin a substitui analizei contradicţiilor existente nişte deziderate pioase, el ajunge să denatureze pur şi simplu realitatea de dragul acestor deziderate. Reiese că industria capitalistă, care e „sprijinită" cu atîta rîvnă, este slabă, lipsită de orice bază etc. şi nu are un rol predominant în economia ţării, că rolul predominant aparţine *deci* micii producţii etc. Faptul neîndoielnic şi indiscutabil că protecţionismul n-a fost creat decît de o anumită orînduire economică şi de anumite contradicţii ale acestei orînduiri, că el exprimă interesele reale ale unei clase reale

www.dacoromanica.ro

care are un rol *predominant* în economia națională a fost prefăcut în nimic, ba chiar în contrarul său, cu ajutorul cîtorva fraze sentimentale ! Iată încă o mostră (în legătură cu protecționismul agrar, – I, 265, capitolul despre legile cerealelor) :

„Englezii ne prezintă marile lor ferme drept singurul mijloc de a perfecționa agricultura, adică de a-și procura un belșug mai mare de produse agricole la un preț mai mic ; în realitate însă e tocmai invers, ei le produc mai scump..."

Este extrem de caracteristic acest fragment care ilustrează atît de pregnant metodele raționamentelor romanticilor, pe care și le-au însușit în întregime narodnicii ruși ! Dezvoltarea fermieratului și progresul tehnic legat de ea sînt prezentate ca un sistem introdus în mod premeditat : englezii (adică economiștii englezi) prezintă acest sistem drept singurul mijloc de a perfecționa agricultura. Sismondi vrea să spună că în afară de fermierat „ar putea exista" și alte mijloace pentru a perfecționa agricultura, adică „ar putea exista" într-o oarecare societate abstractă și nu în societatea reală dintr-o anumită perioadă istorică, în „societatea" bazată pe economia de mărfuri, despre care vorbesc economiștii englezi și despre care ar fi trebuit să vorbească și Sismondi. „A perfecționa agricultura, *adică* a-și procura (cine, națiunea ?) un belșug mai mare de produse agricole". Nu poate fi vorba de nici un „adică". Perfecționarea agriculturii și îmbunătățirea condițiilor de alimentație a masei nu sînt nicidecum unul și același lucru ; este nu numai posibil, ci și inevitabil ca una să nu coincidă cu cealaltă într-o orînduire economică ca aceea pe care se străduiește cu atîta zel s-o ignoreze Sismondi. De pildă, extinderea suprafețelor cultivate cu cartofi poate însemna o ridicare a productivității muncii în agricultură (introducerea rădăcinoaselor) și o sporire a supravalorii, paralel cu o înrăutățire a alimentației muncitorilor. Este aceeași manieră a narodnicului... vreau să spun a romanticului – de a ocoli prin vorbe goale contradicțiile vieții reale.

„În realitate – continuă Sismondi – acești fermieri atît de bogați, atît de inteligenți, atît de bine ajutați (secondés) de toate cuceririle științelor, care au atelaje atît de frumoase, garduri atît de solide și ogoare atît de bine plivite, nu pot să

www.dacoromanica.ro

reziste concurenței jalnicului țăran polonez, care este ignorant, abrutizat de robie și nu găsește mîngîiere decît în beție și a cărui agricultură se află încă în stadiul de copilărie. Cerealele recoltate în regiunea centrală a Poloniei – după ce au fost plătite taxele de transport pe multe sute de leghe pe fluvii, pe uscat și pe mare, după ce au fost plătite taxele vamale de import care reprezintă 30–40% din valoarea lor – sînt totuși mai ieftine decît cerealele din cele mai bogate comitate din Anglia" (I, 265). „Acest contrast îi pune în încurcătură pe economiștii englezi". Ei invocă impozitele etc. Dar nu despre asta este vorba. „Însuși sistemul de exploatare este prost, este așezat pe o bază periculoasă... Toți autorii au prezentat nu de mult acest sistem ca un lucru demn de admirația noastră ; noi însă trebuie, dimpotrivă, să-l cunoaștem bine, ca să ne ferim de a-l imita" (I, 266).

Cît de infinit de naiv este acest romantic care prezintă capitalismul englez (fermieratul) drept un sistem greșit al economiștilor și care își închipuie că „punerea în încurcătură" a economiștilor care închid ochii în fața contradicțiilor fermieratului este un argument suficient *împotriva* fermierilor ! Cît de superficială este concepția lui, care caută explicarea proceselor economice nu în interesele diferitelor grupuri, ci în erorile economiștilor, autorilor și guvernelor ! Bunul Sismondi vrea să-i facă pe fermierii englezi, și totodată și pe cei de pe continent, să se rușineze, astfel ca ei să nu mai „imite" aceste sisteme „proaste" !

Să nu uitați, totuși, că aceste idei au fost expuse în urmă cu 70 de ani, că Sismondi a observat doar începuturile acestor fenomene, cu totul noi în vremea aceea. Naivitatea *lui* mai poate fi scuzată, întrucît și economiștii clasici (contemporanii săi) considerau cu nu mai puțină naivitate că aceste fenomene noi sînt un produs al însușirilor veșnice și firești ale naturii umane. Dar, întrebăm noi, au adăugat oare narodnicii noștri, în „obiecțiile" lor împotriva capitalismului care se dezvoltă în Rusia, măcar un singur cuvîntel original la argumentele lui Sismondi ?

Așadar, raționamentele lui Sismondi asupra protecționismului arată că punctul de vedere istoric îi este cu totul străin.

www.dacoromanica.ro

El raţionează la fel ca filozofii şi economiştii din secolul al XVIII-lea, adică într-un mod cu totul abstract, deosebindu-se de ei doar prin aceea că socoate drept normală şi firească nu societatea burgheză, ci o societate de mici producători de sine stătători. De aceea el nu înţelege cîtuşi de puţin legătura dintre protecţionism şi o anumită orînduire economică şi caută să scape de această contradicţie din domeniul social-politic prin fraze sentimentale despre caracterul „fals", „primejdios", greşit, nechibzuit etc., la fel cum a căutat să scape de contradicţiile din viaţa economică. De aceea el înfăţişează lucrurile într-un mod extrem de superficial, prezentînd problema protecţionismului şi a liber-schimbismului [61] drept problema căii „greşite" sau „juste" (adică, după terminologia lui, drept problema căii capitaliste sau necapitaliste).

Teoria modernă a dezvăluit în întregime aceste erori, arătînd legătura dintre protecţionism şi o anumită orînduire social-economică, istoriceşte determinată, dintre protecţionism şi interesele clasei care deţine situaţia dominantă în această orînduire, interese sprijinite de guverne. Ea a arătat că problema protecţionismului şi a liber-schimbismului este o problemă *între* întreprinzători (uneori între întreprinzătorii din diferite ţări, alteori între diferitele grupuri de întreprinzători din aceeaşi ţară).

Comparînd aceste două puncte de vedere asupra protecţionismului cu felul cum o privesc economiştii narodnici, vedem că şi în această problemă ei se situează întru totul pe punctul de vedere al romanticilor, raportînd protecţionismul nu la o ţară capitalistă, ci la o ţară abstractă, la nişte „consumatori" tout court, declarînd că asta înseamnă o sprijinire „greşită" şi „nechibzuită" a unui capitalism „crescut în seră" etc. De pildă, în problema importului de maşini agricole scutit de taxe vamale – problemă care provoacă un conflict între întreprinzătorii industriali şi cei agricoli – narodnicii sînt, *bine-înţeles,* cu trup şi suflet de partea... întreprinzătorilor rurali. Nu vrem să spunem că n-ar avea dreptate. Dar aceasta este o chestiune de fapt, o chestiune a momentului istoric dat, chestiunea de a se şti care grup de întreprinzători exprimă în mai mare măsură interesele generale ale dezvoltării

www.dacoromanica.ro

capitalismului. Chiar dacă narodnicii au dreptate, ei au dreptate, firește, nu pentru că instituirea taxelor vamale ar însemna „o sprijinire artificială a capitalismului", iar desființarea lor o sprijinire a „străvechii" producții populare, ci pur și simplu pentru că dezvoltarea capitalismului agrar (care are nevoie de mașini), grăbind procesul de dispariție a relațiilor medievale la sate și de creare a unei piețe interne pentru industrie, înseamnă o mai largă, mai liberă și mai rapidă dezvoltare a capitalismului în general.

Faptul că în această problemă îi considerăm pe narodnici drept romantici va suscita, probabil, o obiecție. Se va spune, poate, că în acest caz trebuie exceptat d-l N.–on, care spune răspicat că problema liber-schimbismului și a protecționismului este o problemă a capitalismului, și o spune de mai multe ori, ba prezintă și „citate"... Da, da, d-l N.–on prezintă și citate ! Dar dacă ni se va indica acest pasaj din „Studiile" sale, noi vom indica *alte pasaje*, în care declară că sprijinirea capitalismului înseamnă „sădire" (și încă în capitolul „Bilanț și concluzii" ! pag. 331, 323, precum și 283), afirmînd că încurajarea capitalismului se datorește unei „erori nefaste", faptului că „noi am scăpat din vedere", „am uitat", „ne-a luat mințile" etc. (pag. 298. Comparați cu Sismondi !). Cum se împacă asta cu afirmația că sprijinirea capitalismului (prin prime de export) constituie „una dintre contradicțiile care abundă în viața noastră economică * ; această contradicție, ca și toate celelalte, își datorează existența formei pe care o îmbracă întreaga producție" (pag.286) ? Notați : *întreaga producție !* Întrebăm pe orice om nepărtinitor : pe ce punct de vedere se situează acest autor care explică sprijinirea *„formei pe care o îmbracă întreaga producție"* printr-o „eroare" ? Pe punctul de vedere al lui Sismondi sau pe acela al teoriei științifice ? „Citatele" d-lui N.–on se dovedesc a fi și în cazul de față (ca și în problemele examinate mai sus) niște intercalări stîngace, străine de text, care nu exprimă cîtuși de puțin convingerea reală că aceste „citate" se aplică realităților din Rusia. Aceste „citate" ale d-lui N.–on din teoria modernă reprezintă pentru el doar o firmă, care nu face decît să-i in-

* Așa după cum și „Studiile" sale „abundă" în apeluri către „noi", în exclamații ca, de pildă, „noi" și alte asemenea expresii care ignorează aceste contradicții.

www.dacoromanica.ro

ducă în eroare pe cititori. Este vorba de o haină de „realist" stîngaci îmbrăcată, sub care se ascunde un romantic pur sînge *.

XI

INSEMNĂTATEA GENERALĂ A LUI SISMONDI IN ISTORIA ECONOMIEI POLITICE

Cunoaştem acum toate tezele principale ale lui Sismondi care ţin de domeniul economiei teoretice. Dacă facem un bilanţ, vedem că peste tot Sismondi îşi rămîne întru totul credincios lui însuşi, că punctul lui de vedere rămîne neschimbat. Ceea ce îl deosebeşte în toate privinţele de clasici este faptul că el constată contradicţiile capitalismului. Aceasta pe de o parte. Pe de altă parte, în nici o privinţă el nu poate (şi nici nu vrea) să ducă mai departe analiza clasicilor şi de aceea se mărgineşte la o critică sentimentală a capitalismului de pe poziţiile micului burghez. Deoarece substituie analizei ştiinţifice plîngeri şi lamentaţii sentimentale, el înţelege lucrurile extrem de superficial. Însuşindu-şi constatarea contradicţiilor capitalismului, teoria modernă a extins şi asupra acestora analiza ştiinţifică şi a ajuns în toate privinţele la concluzii care se deosebesc radical de concluziile lui Sismondi şi care, de aceea, duc la un punct de vedere diametral opus asupra capitalismului.

În „Critica unor teze ale economiei politice" („Zur Kritik" [63]. Traducerea rusă, Moscova, 1896), însemnătatea generală a lui Sismondi în istoria ştiinţei este caracterizată în felul următor :

„Sismondi nu mai împărtăşeşte ideea lui Boisguillebert că banii denaturează munca creatoare de valoare de schimb, dar el atacă marele capital industrial, aşa cum Boisguillebert atacă banii" (pag. 36).

* Ne întrebăm dacă nu cumva consideră d-l N.—on aceste „citate" drept un talisman care-l pune la adăpost de orice critică. Altfel este greu să-ţi explici faptul că d-l N.—on, deşi ştie de la d-nii Struve şi Tugan-Baranovski că teoria lui este pusă alături de doctrina lui Sismondi, „a citat" într-unul din articolele sale din „*Russkoe Bogatstvo*" (1894, nr. 6, pag. 88) părerea exponentului teoriei moderne care consideră că Sismondi este un reacţionar şi un utopist mic-burghez [62]. El este, probabil, profund convins că prin acest „citat" „a răsturnat" faptul că propria sa persoană este pusă alături de *Sismondi*.

www.dacoromanica.ro

Autorul vrea să spună : după cum Boisguillebert privea superficial schimbul de mărfuri ca pe o orînduire firească, ridicîndu-se împotriva banilor, în care vedea un „element străin" (pag. 30, op. cit.), tot astfel şi Sismondi privea mica producţie ca pe o orînduire firească, ridicîndu-se împotriva marelui capital, în care vedea un element străin. Boisguillebert nu înţelegea legătura indisolubilă şi firească dintre bani şi schimbul de mărfuri, nu înţelegea că contrapune, ca elemente străine, două forme ale „muncii burgheze" (op. cit., 30–31). Sismondi nu înţelegea legătura indisolubilă şi firească dintre marele capital şi mica producţie de sine stătătoare, nu înţelegea că sînt două forme ale economiei bazate pe producţia de mărfuri. Boisguillebert, „ridicîndu-se împotriva muncii burgheze sub o formă a ei", „o idealizează totodată, într-o manieră utopică, sub cealaltă formă" (ibid.). Sismondi, ridicîndu-se împotriva marelui capital, adică împotriva economiei de mărfuri sub o formă a ei, şi anume sub forma cea mai dezvoltată, a idealizat totodată, într-o manieră utopică, pe micul producător (mai ales ţărănimea), adică economia de mărfuri sub cealaltă formă, sub forma ei embrionară.

„Dacă în persoana lui Ricardo – continuă autorul „Criticii" – economia politică trage implacabil ultimele consecinţe şi prin aceasta ajunge la încheiere, Sismondi completează această încheiere prin faptul că reprezintă în propria sa persoană îndoielile economiei politice" (pag. 36).

Aşadar, autorul „Criticii" reduce însemnătatea lui Sismondi la faptul că el *a formulat problema* contradicţiilor capitalismului, punînd astfel sarcina unei analize ulterioare. Toate concepţiile proprii ale lui Sismondi, care a vrut de asemenea *să dea un răspuns* la această problemă, sînt considerate de autorul citat ca neştiinţifice, superficiale şi ca oglindind punctul de vedere mic-burghez reacţionar al lui Sismondi (vezi aprecierile citate mai sus şi aprecierea de mai jos în legătură cu un „citat" al lui Efrusi).

Comparînd doctrina lui Sismondi cu narodnicismul, constatăm aproape în toate privinţele (cu excepţia negării teoriei rentei a lui Ricardo şi a poveţelor malthusianiste date ţăranilor) o uimitoare identitate, care merge uneori pînă la o identitate de formulare. Economiştii narodnici se situează întru

www.dacoromanica.ro

totul pe punctul de vedere al lui Sismondi. Ne vom convinge şi mai mult de acest lucru mai departe, cînd vom trece de la teoria lui Sismondi la concepţiile sale în problemele practice.

În sfîrşit, în ceea ce priveşte pe Efrusi, el nu l-a caracterizat just pe Sismondi în nici o privinţă. Arătînd că Sismondi subliniază contradicţiile capitalismului şi le condamnă, Efrusi n-a înţeles cîtuşi de puţin nici deosebirea radicală dintre teoria lui Sismondi şi teoria materialismului ştiinţific şi nici faptul că punctul de vedere romantic şi cel ştiinţific asupra capitalismului sînt diametral opuse. Simpatia narodnicului pentru acest romantic şi o înduioşătoare identitate de vederi l-au împiedicat pe autorul articolelor din „Russkoe Bogatstvo" să-l caracterizeze just pe acest reprezentant clasic al romantismului în ştiinţa economică.

Am citat mai sus o apreciere asupra lui Sismondi în sensul că el „reprezenta în propria sa persoană îndoielile" economiei clasice.

Dar Sismondi nici nu se gîndea să se mărginească la acest rol (care-i asigură un loc de cinste printre economişti). După cum am văzut, el a încercat să rezolve îndoielile şi a încercat într-un mod cu totul nereuşit. Mai mult, el aducea acuzaţii clasicilor şi ştiinţei lor nu pentru că aceasta n-a procedat la o analiză a contradicţiilor, ci pentru că ar fi folosit metode greşite. „Vechea ştiinţă nu ne învaţă nici să înţelegem, nici să prevenim" noi calamităţi (I, XV), spune Sismondi în prefaţa la ediţia a 2-a a cărţii sale, explicînd acest lucru nu prin faptul că analiza pe care o face această ştiinţă este incompletă şi inconsecventă, ci prin faptul că ea s-ar fi „lansat în abstracţii" (I, 55 : noii discipoli englezi ai lui A. Smith s-au lansat (se sont jetés) în abstracţii, pierzînd din vedere „omul") şi „ar urma o cale greşită" (II, 448). În ce constau însă acuzaţiile pe care le-a adus Sismondi clasicilor şi care îi permit să tragă această concluzie ?

„Economiştii cei mai renumiţi au acordat prea puţină atenţie consumului şi desfacerii" (I, 124).

De la Sismondi încoace această acuzaţie a fost repetată de nenumărate ori. S-a considerat că „consumul" trebuie separat de „producţie", întrucît el ar reprezenta o ramură deosebită a ştiinţei ; s-a afirmat că producţia depinde de legile naturii, pe cînd consumul este determinat de repartiţie, care depinde

www.dacoromanica.ro

de voința oamenilor etc. etc. După cum se știe, narodnicii noștri împărtășesc aceleași idei, punînd pe primul plan repartiția *.

Care este însă sensul acestei acuzații ? Ea nu se întemeiază decît pe o înțelegere cu totul neștiințifică a însuși obiectului economiei politice. Obiectul ei nu-l constituie „producția valorilor materiale", cum se spune adeseori (aceasta formează obiectul tehnologiei), ci relațiile sociale dintre oameni în cadrul producției. Numai înțelegînd „producția" în primul sens se poate separa de ea „repartiția", și în acest caz, în „ramura" care tratează despre producție, în locul categoriilor pe care le constituie formele istoricește determinate ale economiei sociale, figurează categorii care se referă la procesul muncii în general : de obicei aceste banalități lipsite de conținut servesc apoi doar la estomparea relațiilor istorice și sociale (cum ar fi, de pildă, noțiunea de capital). Dar dacă considerăm consecvent „producția" drept relații sociale în cadrul producției, atunci atît „repartiția" cît și „consumul" își pierd orice însemnătate de sine stătătoare. Din moment ce este elucidată problema relațiilor din cadrul producției, este *implicit* elucidată și problema părții din produs care revine diferitelor clase, deci și problema „repartiției" și „consumului". Și invers, dacă nu este elucidată problema relațiilor de producție (de pildă dacă nu este înțeles procesul de producție al capitalului social total), orice raționamente pe tema consumului și repartiției se transformă în banalități sau în deziderate pioase romantice. Sismondi este părintele acestor teorii. Și Rodbertus a vorbit pe larg despre „repartiția produsului

* Firește că nici Efrusi n-a scăpat prilejul de a-l lăuda și pentru acest lucru pe Sismondi. „In teoria lui Sismondi prezintă importanță — citim în *„Russkoe Bogatstvo"* nr. 8, pag. 56 — nu atît diferitele măsuri speciale propuse de el, cît spiritul general de care este pătruns întregul lui sistem. Contrar școlii clasice, el pune pe primul plan cu deosebită vigoare interesele repartiției și nu interesele producției". Cu toate „referirile" sale repetate la economiștii „moderni", Efrusi n-a înțeles cîtuși de puțin doctrina lor și continuă să-și piardă timpul cu absurdițățile sentimentale care caracterizează critica primitivă a capitalismului. Narodnicul nostru vrea să se salveze și de astă dată prin aceea că îl compară pe Sismondi cu „mulți reprezentanți de vază ai școlii istorice" ; reiese că „Sismondi a mers mai departe" (ibid.) și acest lucru este perfect suficient pentru a-l satisface pe Efrusi ! „A mers mai departe" decît profesorii germani — ce mai vreți ? Aidoma tuturor narodnicilor, Efrusi caută să mute centrul de greutate asupra faptului că Sismondi a criticat capitalismul. Că există diferite moduri de a critica capitalismul, că poți critica capitalismul atît din punct de vedere sentimental cît și din punct de vedere științific, despre acest lucru economistul de la *„Russkoe Bogatstvo"*, pe cît se vede, habar n-are.

www.dacoromanica.ro

național", iar somitățile „moderne" ale lui Efrusi au creat chiar „școli" speciale, printre ale căror principii figura și acordarea unei atenții deosebite repartiției *. Dar toți acești teoreticieni ai „repartiției" și „consumului" n-au știut să rezolve nici măcar problema fundamentală a deosebirii dintre capitalul social și venitul social ; toți au continuat să se încurce în contradicțiile în fața cărora se oprise A. Smith **. – Problema n-a putut fi rezolvată decît de economistul care niciodată n-a privit în mod separat repartiția, care s-a ridicat cu toată energia împotriva raționamentelor „vulgare" asupra „repartiției" (comp. observațiile lui Marx pe marginea programului de la Gotha, citate de P. Struve în „Note critice", pag. 129, epigraful la cap. IV) [64]. Mai mult. Însăși rezolvarea problemei a constat în analiza *reproducției* capitalului social. Autorul n-a pus în mod separat nici problema consumului, nici problema repartiției, dar atît una cît și cealaltă s-au lămurit pe deplin de la sine după ce a fost dusă pînă la capăt analiza *producției.*

„Analiza științifică a modului de producție capitalist dovedește că... relațiile de repartiție sînt în esență identice cu aceste relații de producție, sînt reversul lor, astfel că și unele și altele au același caracter istoricește trecător". „Salariul presupune munca salariată, profitul presupune capitalul. Aceste forme determinate ale repartiției presupun deci caractere sociale determinate ale condițiilor de producție și relații sociale determinate între agenții producției. Prin urmare, relațiile de repartiție determinate nu sînt decît expresia relațiilor de producție istoricește determinate". „...Fiecare formă de repartiție dispare o dată cu forma determinată a producției care i-a dat naștere și căreia îi corespunde".

* Cu drept cuvînt îl pune Ingram pe Sismondi alături de „socialiștii de catedră" („Istoria economiei politice", Moscova, 1891, pag. 212), declarînd cu naivitate : „Noi am aderat deja (!!) la concepția lui Sismondi despre stat, în sensul că acesta este o instituție care trebuie să se îngrijească... de extinderea, pe cît posibil, a binefacerilor unirii sociale și ale progresului modern asupra tuturor claselor societății" (215). Din exemplul cu protecționismul am putut vedea cît de profunde sînt aceste „concepții" ale lui Sismondi !

** Vezi, de pildă, în „Handwörterbuch der Staatswissenschaften", articolul „Venitul" de *R. Meyer* (traducerea rusă din culegerea „Industria"), care vădește cît de confuze și de puerile sînt raționamentele profesorilor germani „moderni" în această problemă. Este interesant că R. Meyer, care se sprijină direct pe A. Smith și se referă în bibliografie *tocmai* la *acele capitole* din volumul al II-lea al „Capitalului" care infirmă cu desăvîrșire teoria lui Smith, nu pomenește de acest lucru în text.

www.dacoromanica.ro

„Concepția care consideră drept istorice numai relațiile de repartiție, dar nu relațiile de producție, este pe de o parte proprie numai criticii începătoare, încă timide (neconsecvente, befangnen) a economiei burgheze. Pe de altă parte, ea se bazează pe confundarea și identificarea procesului de producție social cu simplul proces al muncii, așa cum l-ar îndeplini și un om izolat în mod artificial, lipsit de orice ajutor din partea societății. În măsura în care procesul de muncă nu este decît un proces între om și natură, elementele lui simple rămîn comune tuturor formelor lui sociale de dezvoltare. Dar fiecare formă istoricește determinată a acestui proces dezvoltă mai departe bazele lui materiale și formele lui sociale" („Capitalul", vol. III, 2, pag. 415, 419, 420 din originalul german) [65].

Sismondi n-a avut mai mult noroc nici în atacurile sale de alt gen împotriva clasicilor, atacuri care ocupă și mai mult loc în „Nouveaux Principes". „Noii discipoli englezi ai lui A. Smith s-au lansat în abstracții, pierzînd din vedere omul..." (I, 55). Pentru Ricardo, „avuția este totul, iar oamenii nimic" (II, 331). „Ei (economiștii care preconizează liber-schimbismul) sacrifică deseori oamenii și interesele reale unei teorii abstracte" (II, 457) etc.

Cît de vechi și cît de noi în același timp sînt aceste atacuri ! Mă refer la reluarea acestor atacuri de către narodnici, care au făcut atîta zarvă în jurul faptului că dezvoltarea capitalistă a Rusiei este fățiș considerată drept o dezvoltare adevărată, reală și inevitabilă. N-au repetat ei oare în fel și chip argumentele lui Sismondi, țipînd despre „apologia puterii banului", despre „social-burghezism" etc.? [66] Lor li se potrivește, *într-o măsură mult mai mare* decît lui Sismondi, observația făcută la adresa criticii sentimentale a capitalismului în general : Man schreie nicht zu sehr über den Zynismus ! Der Zynismus liegt in der Sache, nicht in den Worten, welche die Sache bezeichnen ! Dar să nu facem atîta caz de cinism ! Cinismul este în lucruri și nu în cuvintele care exprimă lucrurile ! [67]

Spunem „într-o măsură mult mai mare" deoarece romanticii din Europa occidentală n-au avut în fața lor analiza științifică a contradicțiilor capitalismului, deoarece ei au

www.dacoromanica.ro

fost primii care au constatat aceste contradicții, deoarece ei tunau și fulgerau (în „termeni lamentabili" de altfel) împotriva celor care *nu vedeau* aceste contradicții.

Sismondi l-a atacat pe Ricardo pentru motivul că acesta, cu o franchețe necruțătoare, a tras toate concluziile din observarea și studierea societății burgheze : el a formulat fățiș și ideea existenței producției pentru producție, și ideea transformării forței de muncă într-o marfă care este privită ca oricare altă marfă, și ideea că pentru „societate" e important numai venitul net, adică numai mărimea profitului *. Dar Ricardo spunea adevărul adevărat : *în realitate lucrurile se prezintă tocmai așa.* Dacă acest adevăr i s-a părut lui Sismondi un „adevăr josnic", el n-ar fi trebuit în nici un caz să caute cauzele acestei josnicii în teoria lui Ricardo și nici să atace „abstracțiile" ; exclamațiile lui la adresa lui Ricardo țin în întregime de domeniul „minciunii care ne înalță".

Dar romanticii noștri de astăzi ? Se gîndesc ei oare să nege „puterea banului" ? Se gîndesc ei oare să nege faptul că această putere este omnipotentă nu numai în rîndurile populației industriale, ci și în rîndurile celei agricole, în orice „obște", în orice sătuc pierdut pe undeva ? Se gîndesc ei oare să nege legătura necesară dintre acest *fapt* și economia bazată pe producția de mărfuri ? Ei nici n-au încercat să pună la îndoială acest lucru. Ei caută pur și simplu să nu vorbească despre el. Li-e teamă să spună lucrurilor pe nume.

---

* Efrusi, de pildă, repetă cu un aer grav frazele sentimentale ale lui Sismondi în sensul că sporirea venitului net al întreprinzătorului nu este un cîștig pentru economia națională etc., reproșîndu-i doar că „nu-și dădea încă seama destul de clar" de acest lucru (pag. 43, nr. 8).

Comparați, vă rog, această afirmație cu rezultatele analizei științifice a capitalismului :

Venitul global (Roheinkommen) al societății se compune din salariu + profit + rentă. Venitul net (Reineinkommen) este supravaloarea.

„Dacă însă considerăm venitul întregii societăți, vedem că venitul național se compune din salariu plus profit plus rentă, deci din venitul global. Dar și aceasta este o abstracție, deoarece în condițiile producției capitaliste întreaga societate se situează pe punctul de vedere capitalist și, în consecință, consideră drept venit net numai venitul compus din profit și rentă" (III, 2, 375—376) [66].

Prin urmare, autorul este întru totul de acord cu Ricardo și cu definiția dată de acesta „venitului net" al „societății", adică tocmai cu definiția care a provocat „celebra obiecție" a lui Sismondi (*„Russkoe Bogatstvo"* nr. 8, pag. 44) : „Cum ? Bogăția este totul, iar oamenii nimic ?" (II, 331). În societatea actuală desigur că da.

www.dacoromanica.ro

Noi înțelegem foarte bine această teamă : recunoașterea fățișă a realității ar lipsi de orice bază critica sentimentală (narodnicistă) a capitalismului. Nu-i de mirare că ei se aruncă în luptă cu atîta pasiune, fără a fi apucat măcar să curețe arma ruginită a romantismului. Nu-i de mirare că ei nu-și aleg mijloacele și vor să prezinte ostilitatea față de critica *sentimentală* drept ostilitate față de critică în general. Căci ei, vezi bine, luptă pentru dreptul lor la existență.

Sismondi a mers chiar pînă acolo că a încercat să ridice critica sa sentimentală la rangul de *metodă specială a științei sociale*. După cum am văzut mai sus, el îi reproșa lui Ricardo nu faptul că analiza lui obiectivă se oprește în fața contradicțiilor capitalismului (acest reproș ar fi fost întemeiat), ci tocmai faptul că această analiză este *obiectivă*. Sismondi spunea că Ricardo „pierde din vedere omul". În prefața la ediția a doua a lucrării „Nouveaux Principes" găsim următoarea tiradă :

„Cred că trebuie să protestez împotriva manierei, atît de des ușuratice și greșite, în care lumea judecă o lucrare din domeniul științelor sociale. Problema pe care trebuie s-o rezolve aceste științe este incomparabil mai complicată decît toate problemele științelor naturii ; în același timp această problemă se adresează nu numai rațiunii, ci și inimii" (I, XVI). Cît de cunoscută îi este cititorului rus această idee despre contrastul dintre științele naturii și cele sociale, ideea că acestea din urmă se adresează „inimii" ! * Sismondi exprimă aici aceleași idei care, cu cîteva decenii mai tîrziu,

* „Economia politică nu este o știință de calcul (n'est pas une science de calcul), ci o știință morală... Ea nu duce la țel decît atunci cînd se ține seama de sentimentele, nevoile și pasiunile oamenilor" (I, 313). Aceste fraze sentimentale, în care Sismondi — întocmai ca și sociologii ruși din școala subiectivistă în exclamațiile lor absolut similare — vede idei noi despre știința socială, arată de fapt în ce stadiu pueril și primitiv se mai afla încă critica la adresa burgheziei. Oare analiza științifică a contradicțiilor, rămînînd un „calcul" strict obiectiv, nu oferă o bază solidă pentru înțelegerea „sentimentelor, nevoilor și pasiunilor", și anume nu pentru înțelegerea pasiunilor „oamenilor" în genere — această abstracție cărora atît romanticul cît și narodnicul îi dau un conținut specific mic-burghez —, ci *ale oamenilor din anumite clase?* Adevărul este însă că Sismondi *n-a fost în stare să-i combată teoreticește* pe economiști și de aceea s-a mărginit la fraze sentimentale. „Diletantismul utopic este nevoit să facă concesii teoretice oricărui apărător, mai mult sau mai puțin savant, al ordinii burgheze. Pentru a se sustrage conștiinței propriei sale neputințe, utopistul se consolează învinuindu-și adversarii de obiectivitate : să presupunem — pare el să spună — că sînteți mai savant decît mine, în schimb eu sînt mai bun" (*Beltov*, pag. 43).

www.dacoromanica.ro

aveau să fie „din nou descoperite", în răsăritul îndepărtat al Europei, de „şcoala sociologică rusă" şi să figureze ca „metodă subiectivă" specială „în sociologie". Ca şi sociologii noştri autohtoni, Sismondi apelează, bineînţeles, „nu numai la raţiune, ci şi la inimă" *. Dar noi am văzut deja că în toate problemele importante „inima" micului burghez a triumfat asupra „raţiunii" economistului teoretician.

POST-SCRIPTUM **

Justeţea aprecierii făcute aici asupra sentimentalului Sismondi în ceea ce priveşte atitudinea lui faţă de ştiinţificul şi „obiectivul" Ricardo este pe deplin confirmată de o apreciere făcută de Marx în volumul al doilea al „Teoriilor asupra plusvalorii", apărut în 1905 („Theorien über den Mehrwert", II. B,I.T., S. 304 u.ff. „Bemerkungen über die Geschichte der Entdeckung des sogenannten Ricardoschen Gesetzes" ***). Punîndu-i faţă în faţă pe Malthus – plagiator ordinar, avocat plătit al celor avuţi şi sicofant neruşinat – şi pe Ricardo, om de ştiinţă, Marx spune următoarele :

„Ricardo consideră că modul de producţie capitalist este cel mai avantajos pentru producţie în general, cel mai avantajos pentru crearea de avuţie, şi pentru epoca sa Ricardo are perfectă dreptate. El vrea *producţie pentru producţie* şi are dreptate. A obiecta la aceasta, cum făceau adversarii sentimentali ai lui Ricardo, că producţia ca atare nu este totuşi un scop în sine înseamnă a uita că producţia pentru producţie nu este altceva decît dezvoltarea forţelor productive ale omenirii, adică *dezvoltarea bogăţiei naturii umane ca scop în sine*. Dacă am opune acestui scop binele indivizilor luaţi în parte, cum făcea Sismondi, ar însemna să afirmăm că dezvoltarea întregii specii umane trebuie *ţinută în loc* pentru a se asigura binele indivizilor luaţi în parte, că deci nu s-ar putea duce, să zicem, nici un război, căci războiul duce în orice caz la pieirea unui număr de

* Ca şi cum „problemele" pe care le ridică ştiinţele naturii nu s-ar adresa şi ele „inimii" !

** Acest post-scriptum a fost adăugat în ediţia din 1908. — *Nota red.*

*** — „Teorii asupra plusvalorii", vol. II, partea I, pag. 304 şi urm. „Observaţii cu privire la istoria descoperirii aşa-numitei legi a lui Ricardo" [69]. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

indivizi. Sismondi are dreptate numai în măsura în care se ridică împotriva economiștilor care *estompează*, care neagă acest antagonism" (S. 309). Din punctul său de vedere, Ricardo este întru totul îndreptățit să-i asemuiască pe proletari cu mașinile, cu mărfurile din producția capitalistă. „Es ist dieses stoisch, objektiv, wissenschaftlich", „aceasta înseamnă stoicism, aceasta înseamnă să fii obiectiv, științific" (S. 313). Desigur că această apreciere vizează numai o anumită epocă, începutul secolului al XIX-lea.

Capitolul al II-lea

CARACTERUL CRITICII CAPITALISMULUI LA ROMANTICI

De „rațiunea" lui Sismondi ne-am ocupat destul. Să vedem acum mai îndeaproape cum arată „inima" lui. Vom încerca să adunăm laolaltă tot ce se referă la *punctul* lui *de vedere* (pe care pînă acum l-am studiat numai ca un element care are contingențe cu problemele teoretice), la *atitudinea* lui față de capitalism, la simpatiile lui sociale, la felul cum înțelegea el problemele „social-politice" ale epocii în care a trăit.

I

CRITICA SENTIMENTALĂ A CAPITALISMULUI

Trăsătura distinctivă a epocii în care a scris Sismondi a fost dezvoltarea rapidă a *schimbului* (a economiei bănești, după terminologia modernă), care s-a făcut simțită cu deosebită vigoare după lichidarea rămășițelor feudalismului de către revoluția franceză. Sismondi, fără a sta mult pe gînduri, a condamnat această dezvoltare și intensificare a schimbului, a atacat „concurența fatală", îndemnînd „guvernul să apere populația de consecințele concurenței" (ch. VIII, l. VII) etc. „Schimburile rapide strică bunele moravuri ale poporului. Veșnica preocupare de a vinde avantajos nu poate să nu te tenteze să ceri un preț exagerat și să înșeli, și cu cît mai greu îi este aceluia care trăiește din schimburi permanente să-și cîștige existența, cu atît mai mult este el ispitit să recurgă la înșelătorie" (I, 169). Iată de cîtă naivitate a fost nevoie pentru a ataca economia

www.dacoromanica.ro

bănească aşa cum o atacă narodnicii noştri ! „...Avuţia comercială nu este decît a doua ca importanţă în orînduirea economică, iar avuţia teritorială (territoriale – funciară), care furnizează mijloacele de subzistenţă, este prima care trebuie să crească. Toată această clasă numeroasă care trăieşte din comerţ trebuie să primească o parte din produsele pămîntului numai atunci cînd aceste produse există ; ea (această clasă) trebuie să crească numai în măsura în care sporesc aceste produse" (I, 322–323). Oare d-l N.–on, care umple pagini întregi cu lamentaţiile sale pe tema că dezvoltarea comerţului şi a industriei devansează dezvoltarea agriculturii, a făcut măcar un pas mai departe decît acest romantic patriarhal ? Aceste lamentaţii ale romanticului şi ale narodnicului dovedesc doar o totală *neînţelegere* a economiei capitaliste. *Poate oare exista* un capitalism în care dezvoltarea comerţului şi a industriei să *nu* devanseze agricultura ? Dezvoltarea capitalismului înseamnă dezvoltarea economiei bazate pe producţia de mărfuri, *adică* a diviziunii sociale a muncii, care *desprinde* de agricultură una după alta diferitele ramuri de prelucrare a materiilor prime, care la început erau legate de obţinerea materiilor prime, de prelucrarea şi consumul acestora în cadrul *aceleiaşi* gospodării naturale. De aceea capitalismul înseamnă *pretutindeni şi întotdeauna* o *mai rapidă* dezvoltare a comerţului şi industriei în comparaţie cu agricultura, o *mai rapidă* creştere a populaţiei comerciale şi industriale, o *mai mare* pondere şi însemnătate a comerţului şi industriei în structura generală a economiei sociale *. Şi nici *nu poate fi* altfel. Iar d-l N.–on, repetînd aceste lamentaţii, nu face decît să dovedească o dată mai mult că concepţiile sale economice n-au mers mai departe de un romantism superficial şi sentimental. „Acest spirit întreprinzător (esprit d'entreprise) imprudent, această supraabundenţă de comerţ de tot felul, care provoacă un număr atît de mare de falimente în America, se datoreşte, indiscutabil, creşterii numărului băncilor şi uşurinţei cu care creditul înşelător ia locul averii reale" (fortune réelle)

* In condiţiile dezvoltării capitaliste, agricultura rămîne întotdeauna şi pretutindeni *în urma* comerţului şi industriei, întotdeauna le este subordonată şi este exploatată de ele, întotdeauna este *antrenată* de ele abia mai tîrziu pe calea *producţiei* capitaliste.

www.dacoromanica.ro

(II, 111) ş.a.m.d. la nesfîrşit. De ce atacă Sismondi economia bănească (şi capitalismul) ? Ce îi opune el acesteia ? Mica producţie de sine stătătoare, gospodăria naturală a ţăranilor la sate şi meşteşugurile la oraşe. Iată ce spune el despre prima în capitolul „Despre agricultura patriarhală" (ch. III, l. III, „De l'exploitation patriarcale" – despre exploatarea patriarhală a pămîntului. Cartea a 3-a tratează despre avuţia „teritorială", adică funciară) :

„Primii proprietari de pămînt erau ei înşişi plugari ; ei executau toate muncile agricole cu ajutorul muncii copiilor lor şi a slugilor lor. Nici o organizaţie socială * nu asigură o mai mare fericire şi mai mari virtuţi clasei celei mai numeroase a naţiunii, mai mult belşug (opulence) tuturor, mai multă stabilitate ordinii publice... În ţările în care agricultorul este proprietar (où le fermier est propriétaire) şi în care produsele aparţin în întregime (sans partage) aceloraşi oameni care au efectuat toate muncile, adică în ţările a căror agricultură o denumim agricultură patriarhală, vedem la fiecare pas semnele dragostei agricultorului pentru casa în care locuieşte, pentru pămîntul pe care-l îngrijeşte... Însăşi munca este pentru el o plăcere... În ţările fericite în care agricultura este patriarhală se studiază natura proprie fiecărui ogor, şi aceste cunoştinţe se transmit din tată în fiu... Gospodăriile bazate pe sistemul marilor ferme şi conduse de oameni mai bogaţi se vor ridica, poate, deasupra prejudecăţilor şi rutinei. Dar cunoştinţele (l'intelligence, adică cunoştinţele în domeniul agriculturii) nu vor ajunge pînă la acela care munceşte el însuşi şi vor fi aplicate mai prost... Gospodăria patriarhală îmbunătăţeşte moravurile şi caracterul acestei atît de numeroase părţi a naţiunii, care trebuie să facă toate muncile agricole. Proprietatea creează deprinderea ordinii şi economiei, abundenţa permanentă înlătură

* Notaţi că Sismondi, întocmai ca şi narodnicii noştri, transformă dintr-o trăsătură de condei gospodăriile de sine stătătoare ale ţăranilor într-o „organizaţie socială". Aceasta este o denaturare evidentă. Căci ce-i leagă laolaltă pe toţi aceşti ţărani din diferite locuri ? Tocmai diviziunea muncii sociale şi economia bazată pe producţia de mărfuri, care a luat locul legăturilor feudale. De la prima vedere se vădeşte idealizarea unuia dintre elementele orînduirii economiei de mărfuri şi neînţelegerea celorlalte elemente. Comparaţi cu cele scrise de d-l N.—on la pag. 322 : „Forma de producţie bazată pe posedarea de către ţărani a uneltelor de producţie". D-l N.—on nici nu bănuieşte că această posedare de către ţărani a uneltelor de producţie reprezintă, atît din punct de vedere istoric cît şi din punct de vedere logic, *punctul de plecare* tocmai al producţiei *capitaliste !*

www.dacoromanica.ro

înclinarea către lăcomie (gourmandise) şi beţie... Făcînd schimb aproape numai cu natura, el (agricultorul) are mai arareori decît oricare alt muncitor prilejul de a nu se încrede în oameni şi de a folosi împotriva lor arma relei-credinţe" (I, 165–170). „Primii fermieri erau simpli plugari ; ei executau cu mîinile lor cea mai mare parte a muncilor agricole ; ei îşi proporţionau gospodăriile cu forţele familiilor lor... Ei n-au încetat să fie ţărani : ei pun singuri mîna pe coarnele plugului ; ei îşi îngrijesc singuri vitele atît pe cîmp cît şi în grajd ; trăiesc în aer liber, obişnuindu-se cu munca permanentă şi cu o hrană modestă, care formează cetăţeni robuşti şi soldaţi bravi *. Nu folosesc aproape niciodată, pentru a lucra împreună cu ei, muncitori cu ziua, ci numai slugi (des domestiques), pe care le aleg întotdeauna dintre egalii lor şi le tratează ca pe nişte egali, mîncînd la aceeaşi masă cu ele, bînd acelaşi vin ca şi ele şi purtînd aceleaşi haine. Astfel agricultorii şi slugile lor formează o singură clasă de ţărani, care sînt animaţi de aceleaşi sentimente, împărtăşesc aceleaşi plăceri, sînt expuşi aceloraşi privaţiuni şi sînt legaţi de patrie prin aceleaşi legături" (I, 221).

Iată că apare şi faimoasa „producţie populară" ! Şi să nu ni se spună că Sismondi nu înţelegea necesitatea unirii producătorilor : el spune răspicat (vezi mai jos) că „vrea, ca şi ei (ca şi Fourier, Owen, Thompson, Muiron), o asociere" (II, 365). Să nu ni se spună că el se pronunţă în favoarea *proprietăţii :* dimpotrivă, la el centrul de greutate îl constituie mica gospodărie (comp. II, 355) şi nu mica proprietate. Se înţelege că această idealizare a micii gospodării ţărăneşti capătă un aspect diferit în alte condiţii istorice şi de viaţă. Dar atît romantismul cît şi narodnicismul idealizează tocmai mica gospodărie ţărănească – în această privinţă nu încape nici o îndoială.

Tot astfel idealizează Sismondi şi meşteşugurile primitive şi breslele.

„Cizmarul de la ţară, care este în acelaşi timp şi negustor, şi fabricant, şi lucrător, nu va face nici o singură pereche

* Să compare cititorul aceste dulcegi poveşti pentru copii cu ideile publicistului „progresist" de la sfîrşitul secolului al XIX-lea pe care-l citează d-l Struve în ale sale „Note critice", pag. 17 [70].

www.dacoromanica.ro

de ghete fără să-i fi fost comandate" (II, 262), pe cînd manufactura capitalistă, necunoscînd cererea, poate da faliment. „Este cert, atît din punct de vedere teoretic cît şi din punct de vedere faptic, că înfiinţarea breslelor (corps de métier) a împiedicat şi trebuia să împiedice formarea unei suprapopulaţii. Tot atît de cert este că această suprapopulaţie există astăzi şi că ea este un rezultat necesar al ordinii actuale" (I, 431). Am putea cita foarte multe pasaje similare, dar amînăm pentru mai tîrziu analiza reţetelor practice ale lui Sismondi. Aici ne vom mărgini la cele citate, pentru a aprofunda punctul de vedere al lui Sismondi. Raţionamentele citate pot fi rezumate astfel : 1) economia bănească este condamnată pentru motivul că distruge situaţia asigurată a micilor producători şi apropierea dintre ei (fie sub forma apropierii dintre meşteşugar şi consumator, fie sub forma apropierii dintre agricultor şi agricultori egali cu el) ; 2) mica producţie este idealizată pentru motivul că asigură independenţa producătorului şi înlătură contradicţiile capitalismului.

Să notăm că ambele idei constituie un bun esenţial al narodnicismului * şi să încercăm să pătrundem conţinutul lor.

La romantici şi narodnici, critica economiei băneşti se reduce la constatarea individualismului ** şi antagonismului (concurenţei) generate de aceasta, precum şi a precarităţii situaţiei producătorului şi a instabilităţii *** economiei sociale.

Mai întîi despre „individualism". Se obişnuieşte a se opune asociaţia ţăranilor dintr-o obşte dată sau a meseriaşilor (sau meşteşugarilor) dintr-o meserie dată – capitalismului, care distruge aceste legături şi le înlocuieşte prin concurenţă. Acest raţionament repetă greşeala tipică a romantismului, şi anume : pornind de la contradicţiile capitalismului, el ajunge să nege faptul că capitalismul reprezintă *o formaţiune socială superioară.* Oare capitalismul, care distruge

* Şi în această problemă d-l N.—on a spus o sumedenie de lucruri care se bat cap în cap, încît putem alege *oricare* dintre tezele sale, între care nu există nici o legătură. Nu încape însă îndoială că gospodăria ţărănească este idealizată cu ajutorul termenului nebulos : „producţie populară". Nebulozitatea creează o atmosferă deosebit de propice pentru tot felul de travestiri.

** Comp. N.—on, pag. 321 în f. (în fine — la sfîrşit. — *Nota trad.*) şi altele.

*** Op. cit., pag. 335. Pag. 184 ; capitalismul „lipseşte de stabilitate". Şi multe altele.

www.dacoromanica.ro

legăturile medievale de obște, de breaslă, de artel etc., nu pune în locul lor altele ? Oare economia bazată pe producția de mărfuri nu reprezintă o *legătură* între producători, legătură stabilită de *piață ?* * Caracterul antagonist, atît de variabil și de contradictoriu al *acestei legături,* nu îndreptățește negarea *existenței ei.* Și, după cum știm, tocmai dezvoltarea contradicțiilor face să apară cu tot mai multă vigoare forța acestei legături, *constrînge* diferitele elemente și clase ale societății să tindă la asociere, la o asociere care acum nu se mai limitează la cadrul strîmt al unei obști sau al unui district, ci cuprinde toate elementele clasei respective *din întreaga națiune* și chiar din diferite state. Numai un romantic poate nega, din punctul său de vedere reacționar, existența acestor legături și faptul că ele au o mai mare însemnătate, bazată pe comunitatea de roluri în economia națională, și nu pe interese teritoriale, profesionale, religioase etc. Și dacă este îndreptățită calificarea de romantic dată, pentru acest fel de a judeca, lui Sismondi, care a scris într-o epocă în care existența acestor legături noi, generate de capitalism, era încă în germene, cu atît mai îndreptățită este ea în ceea ce-i privește pe narodnicii noștri, deoarece *acum* numai un orb ar mai putea nega imensa însemnătate a acestor legături.

Iar teza precarității, instabilității etc. este același cîntec vechi despre care am vorbit în legătură cu piața externă. Atacurile de soiul acesta nu fac decît să trădeze pe romantic, care condamnă cu sfială tocmai ceea ce teoria științifică prețuiește cel mai mult la capitalism : tendința de dezvoltare inerentă acestuia, tendința lui nestăvilită de a merge înainte, imposibilitatea de a se opri în loc, adică de a reproduce procesele economice în aceleași proporții. Numai un utopist care plăsmuiește planuri fanteziste de extindere a asociațiilor medievale (cum ar fi, de pildă, obștea) asupra întregii societăți poate ignora faptul că tocmai „instabili-

* „Într-adevăr, *societate, asociație* sînt denumiri care se pot da tuturor societăților, societății feudale ca și societății burgheze, care este o asociație bazată pe concurență. Cum pot deci să existe autori care cred că pot combate concurența numai prin cuvîntul *asociație ?*" (Marx. „Das Elend der Philosophie" („Mizeria filozofiei" [71]. — *Nota trad.*)). Criticînd cu toată asprimea condamnarea sentimentală a concurenței, autorul scoate în evidență *latura* ei *progresistă,* forța ei motrice, care împinge înainte „progresul tehnic și progresul social".

www.dacoromanica.ro

tatea" capitalismului reprezintă acel uriaş factor de progres care accelerează dezvoltarea socială şi atrage în vîrtejul vieţii sociale mase din ce în ce mai mari ale populaţiei, făcîndu-le să reflecteze asupra rînduielilor acestei vieţi sociale şi „să-şi făurească fericirea" singure.

Frazele d-lui N.–on despre „instabilitatea" economiei capitaliste, despre dezvoltarea disproporţională a schimbului, despre perturbarea echilibrului dintre industrie şi agricultură, dintre producţie şi consum, despre anormalitatea crizelor etc. dovedesc fără putinţă de tăgadă că el continuă să se situeze în întregime pe poziţia *romantismului.* De aceea critica romantismului european este *sută la sută* valabilă şi pentru teoria lui. Iată dovada :

„Să-i dăm cuvîntul bătrînului Boisguillebert :

«Preţul mărfurilor – spune el – trebuie să fie totdeauna *proporţionat,* căci numai acest acord le dă posibilitatea să coexiste, pentru ca să poată fi schimbate în orice clipă unele contra altora... Avuţia nefiind deci altceva decît acest schimb continuu între om şi om, între întreprindere şi întreprindere etc., este cu totul eronat să cauţi cauza mizeriei în altă parte decît în perturbarea acestui schimb, provocată de abaterile de la preţurile proporţionale».

Să vedem ce spune şi un economist modern * :

«O mare lege care trebuie aplicată producţiei este legea *proporţionalităţii* (the law of proportion), singura care poate să menţină continuitatea valorii... Echivalentul trebuie să fie garantat... Toate naţiunile au încercat în diferite epoci, prin numeroase regulamente şi restricţii comerciale, să realizeze pînă la un anumit punct această lege a proporţionalităţii ; dar egoismul, inerent naturii omului, l-a împins să răstoarne tot acest sistem de reglementare. O producţie proporţionată (proportionate production) înseamnă realizarea întregului adevăr al ştiinţei economiei sociale» (W. Atkinson. «Principles of political economy», London, 1840, p. 170 şi 195) **.

Fuit Troja ! *** Această justă proporţie între ofertă şi cerere, care reîncepe să fie obiectul atîtor dorinţe, a încetat

* Scris în 1847.

** — „Principii de economie politică", Londra, 1840, pag. 170 şi 195. — *Nota trad.*

*** — S-a terminat cu Troia ! — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

de mult să mai existe. Ea a ajuns o vechitură. Existența ei nu a fost posibilă decît în epocile în care mijloacele de producție erau limitate, în care schimbul avea loc în limite foarte reduse. O dată cu apariția marii industrii, această justă proporție a trebuit (mußte) să înceteze, și producția a fost în mod fatal silită să treacă printr-o succesiune permanentă de prosperitate, depresiune, criză, stagnare, din nou prosperitate și așa mai departe.

Cei care, ca Sismondi, vor să se întoarcă la justa proporționalitate a producției și să păstreze totodată bazele actuale ale societății, sînt reacționari, deoarece, pentru a fi consecvenți, ei ar trebui să dorească și restabilirea tuturor celorlalte condiții ale industriei de altă dată.

Dar ce menținea oare producția în proporții juste sau aproximativ juste? Cererea, care dicta ofertei, care o preceda; producția urma pas cu pas consumul. Marea industrie, forțată să producă pe scară tot mai largă de înseși uneltele de care dispune, nu mai poate să aștepte cererea. Producția devansează consumul, oferta forțează cererea. În societatea actuală, în industria bazată pe schimbul individual, anarhia în producție – izvorul atîtor mizerii – este în același timp izvorul oricărui progres.

Deci una din două: sau vreți proporțiile juste din veacurile trecute, dar cu mijloacele de producție ale epocii noastre, și atunci sînteți reacționari și utopiști în același timp.

Sau vreți progresul fără anarhie, și atunci, pentru a păstra forțele de producție, renunțați la schimbul individual" („Das Elend der Philosophie", S. 46–48) [72].

Ultimele cuvinte se referă la Proudhon, cu care polemizează autorul, arătînd deci că punctul său de vedere se deosebește și de concepțiile lui Sismondi, și de cele ale lui Proudhon. D-l N.–on nu s-ar potrivi, firește, în *toate* concepțiile sale nici cu unul, nici cu celălalt *. Dar reflectați bine asupra conținutului acestui fragment. În ce constă teza fundamentală a autorului citat, ideea lui fundamentală, care

* Deși este încă o mare întrebare, *de ce anume* nu s-ar potrivi? Nu cumva numai pentru că acești autori au pus problemele mai amplu, avînd în vedere orînduirea economică actuală în general, locul și însemnătatea ei în dezvoltarea întregii omeniri, fără a-și mărgini orizontul la *o singură țară* pentru care s-ar putea întocmi, chipurile, o teorie *aparte*?

www.dacoromanica.ro

îl pune într-o contradicție ireductibilă cu predecesorii săi ? Incontestabil în faptul că el pune problema instabilității capitalismului (pe care o constată *toți acești trei* autori) pe teren *istoric* și consideră că această instabilitate este *un factor de progres*. Cu alte cuvinte : el consideră, în primul rînd, că dezvoltarea actuală, capitalistă, care are loc prin disproporții, crize etc., este *o dezvoltare necesară*, afirmînd că însuși caracterul mijloacelor de producție (mașinile) determină o nestăvilită tendință de lărgire a producției și o permanentă devansare a cererii de către ofertă. În al doilea rînd, el constată în această dezvoltare *elemente de progres*, și anume dezvoltarea forțelor de producție, socializarea muncii în cadrul întregii societăți, creșterea mobilității populației și a conștiinței ei etc. La aceste două puncte se rezumă ceea ce îl deosebește de Sismondi și de Proudhon, care se potrivesc cu el în ceea ce privește constatarea „instabilității" și a contradicțiilor generate de ea și năzuința sinceră de a înlătura aceste contradicții. Neînțelegerea faptului că această „instabilitate" este o trăsătură *necesară* a oricărui capitalism și a oricărei economii bazate pe producția de mărfuri în genere îi duce pe aceștia din urmă la *utopie*. Neînțelegerea elementelor de progres, *inerente* acestei instabilități, face ca teoriile lor să fie *reacționare* *.

Și acum îi invităm pe d-nii narodnici să răspundă la întrebarea : împărtășește d-l N.–on concepțiile teoriei științifice asupra celor două puncte menționate mai sus ? Admite el că instabilitatea este o trăsătură caracteristică a orînduirii actuale și a dezvoltării actuale ? Admite el că această instabilitate conține elemente de progres ? Oricine știe că nu, că d-l N.–on, dimpotrivă, declară că această „instabilitate" a capitalismului este o simplă anomalie, o aberație etc., considerînd-o drept o decădere, un regres (vezi mai sus : *„lipsește* de stabilitate") și idealizînd acea stagnare economică (amintiți-vă de „temeliile seculare", de „principiile consfințite de

* Acest termen este întrebuințat în sens *filozofic-istoric* și caracterizează doar *eroarea* teoreticienilor care văd în rînduielile *perimate* modele pentru teoriile lor. El nu vizează cîtuși de puțin nici însușirile personale ale acestor teoreticieni, nici programele lor. Oricine știe că nici Sismondi, nici Proudhon n-au fost reacționari în accepția curentă a cuvîntului. Explicăm aceste adevăruri elementare numai pentru că d-nii narodnici, după cum vom vedea mai jos, nu și le-au însușit nici pînă în ziua de azi.

www.dacoromanica.ro

secole" etc.) a cărei lichidare constituie tocmai meritul istoric al capitalismului „lipsit de stabilitate". Este clar deci că am avut perfectă dreptate considerîndu-l romantic şi că nici un fel de „citate" şi de „referiri" ale sale nu vor schimba *acest caracter al propriilor sale raţionamente.*

Ceva mai jos ne vom ocupa încă o dată de această „instabilitate" (în legătură cu atitudinea de ostilitate a romantismului şi narodnicismului faţă de fenomenul creşterii populaţiei industriale pe seama celei agricole), iar acum vom cita un pasaj din „Critica unor teze ale economiei politice", pasaj consacrat analizei atacurilor *sentimentale* împotriva economiei băneşti.

„Aceste roluri sociale determinate (anume : rolul de vînzător şi cel de cumpărător) nu decurg nicidecum din individualitatea omenească în general, ci din relaţiile de schimb dintre oameni care îşi produc produsele sub forma de mărfuri. Relaţiile care au loc între cumpărător şi vînzător sînt în aşa măsură neindividuale, încît amîndoi intră în aceste relaţii numai în măsura în care este negată munca lor individuală, adică în măsura în care ea, ca muncă neindividuală, devine bani. De aceea, pe cît de absurd este să consideri că aceste roluri economice burgheze de cumpărător şi vînzător ar fi forme sociale veşnice ale individualismului omenesc, pe atît de nejustificat este să le deplîngi ca pe o cauză a suprimării acestui individualism.

Cît de adînc răneşte sufletele sensibile pînă şi cea mai superficială formă a antagonismului care se exprimă în vînzare şi cumpărare ne-o arată următorul pasaj din lucrarea d-lui Isaac Pereire «Leçons sur l'industrie et les finances» *. Paris. 1832. Faptul că acelaşi Isaac, ca fondator şi director al societăţii «Crédit mobilier», şi-a cîştigat la Paris trista faimă de rechin de bursă arată cîte parale face sentimentala sa critică a economiei politice. D-l Péreire, la acea epocă unul dintre apostolii lui Saint-Simon, spune : «Deoarece toţi indivizii sînt izolaţi, separaţi unii de alţii atît în munca lor cît şi în consum, între ei are loc un schimb de produse ale muncii lor productive. Din necesitatea schimbului derivă necesitatea de a determina valoarea relativă a obiectelor.

* — „Prelegeri despre industrie şi finanţe". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Ideile de valoare şi de schimb sînt deci strîns legate şi, în forma lor actuală, amîndouă exprimă individualismul şi antagonismul... Fixarea valorii produselor este necesară numai pentru că există vînzare şi cumpărare, cu alte cuvinte un antagonism între diferiţii membri ai societăţii. Oamenii se preocupă de preţ, de valoare numai acolo unde au loc vînzări şi cumpărări, adică acolo unde fiecare individ este nevoit *să lupte* pentru a-şi procura obiectele necesare întreţinerii existenţei sale»" (op. cit., pag. 68) [73].

Se pune întrebarea : în ce constă *sentimentalismul* lui Pereire ? El vorbeşte numai despre individualismul, antagonismul şi lupta inerente capitalismului ; el spune exact acelaşi lucru pe care îl spun în fel şi chip şi narodnicii noştri ; şi s-ar părea că spun adevărul, deoarece „individualismul, antagonismul şi lupta" constituie într-adevăr un atribut necesar al schimbului, al economiei bazate pe producţia de mărfuri. Sentimentalismul acestui saint-simonist constă în faptul că, antrenat de tendinţa de a condamna contradicţiile capitalismului, el *nu vede îndărătul acestor contradicţii* faptul că *schimbul* este şi el expresia unei forme deosebite de *economie socială*, că, prin urmare, schimbul *nu numai desparte* (aceasta este adevărat numai în privinţa asociaţiilor medievale, pe care capitalismul le distruge), *ci şi uneşte* oamenii, obligîndu-i să intre în relaţii reciproce prin intermediul pieţei *. Tocmai acest mod superficial de a înţelege lucrurile, rezultat al tendinţei de „a face praf" capitalismul (de pe poziţii utopice), l-a determinat pe autorul citat să denumească critica lui Pereire o critică *sentimentală*.

Dar ce ne interesează Pereire, de mult uitatul apostol al de mult uitatului saint-simonism ? N-ar fi oare mai bine să vedem ce spune „apostolul" modern al narodnicismului ?

„Producţia... şi-a pierdut caracterul popular şi a căpătat un caracter individual, capitalist" (d-l N.–on, „Studii", pag. 321–322).

Vedeţi deci cum raţionează acest romantic travestit : „producţia populară a căpătat un caracter individual". Şi, dat fiind că prin „producţia populară" autorul vrea să în-

* Inlocuind asociaţiile locale, bazate pe împărţirea în stări sociale, prin unitatea de situaţie socială şi de interese sociale în cadrul întregului stat şi chiar al lumii întregi.

www.dacoromanica.ro

țeleagă obștea [74], înseamnă că el atrage atenția asupra decăderii caracterului *social* al producției, asupra îngustării formei *sociale* a producției.

Așa să fie oare ? „Obștea" a organizat producția *(dacă a organizat-o ;* de altfel, sîntem dispuși să-i facem autorului orice concesii) numai în cadrul fiecărei obști în parte, separate de fiecare dintre celelalte obști. Caracterul social al producției nu privea *decît pe membrii aceleiași obști* *. Capitalismul însă determină caracterul social al producției în cadrul întregului stat. „Individualismul" constă în suprimarea legăturilor sociale, dar pe acestea le distruge *piața,* punînd în locul lor legături între *mase de indivizi,* care nu sînt legați între ei nici prin obște, nici prin stare socială, nici prin profesiune, nici prin cadrul teritorial restrîns al producției etc. Întrucît legătura pe care o creează capitalismul se manifestă sub forma de contradicții și de antagonism, *de aceea* romanticul nostru nu vrea să vadă această legătură (cu toate că și obștea, ca organizare a producției, n-a existat niciodată fără celelalte forme de contradicții și de antagonism, proprii vechilor moduri de producție). Punctul său de vedere utopic face ca și critica sa asupra capitalismului să fie o critică *sentimentală.*

II

CARACTERUL MIC-BURGHEZ AL ROMANTISMULUI

Idealizarea micii producții vădește și o altă trăsătură distinctivă a criticii romantice și narodniciste : *caracterul* ei *mic-burghez.* Am văzut cum romanticul francez, deopotrivă cu cel rus, transformă mica producție într-o „organizație socială", într-o „formă de producție", *contrapunînd-o capitalismului.* Am văzut de asemenea că această contrapunere vădește doar un mod extrem de superficial de a înțelege lucrurile, că ea înseamnă o separare artificială și greșită a unei forme a economiei de mărfuri (marele capital industrial) și condamnarea ei, paralel cu idealizarea utopică *a celeilalte forme a aceleiași* economii de mărfuri (mica producție). Păcatul romanticilor europeni de la începutul secolu-

* Potrivit datelor statisticii zemstvelor („Culegerea de date statistice" întocmită de Blagoveșcenski), în 123 de județe din 22 de gubernii o *obște* cuprinde, în medie, 53 gospodării cu 323 de persoane de ambele sexe.

www.dacoromanica.ro

lui al XIX-lea, cît şi al romanticilor ruşi de la sfîrşitul acestui secol, constă tocmai în aceea că ei născocesc o mică gospodărie abstractă, aflată în afara relaţiilor sociale de producţie, şi *scapă din vedere* micul amănunt că în realitate această mică gospodărie fiinţează în condiţiile *producţiei de mărfuri,* şi acest lucru este valabil atît pentru mica gospodărie existentă pe continentul european în deceniul al 3-lea al secolului nostru cît şi pentru gospodăria ţărănească existentă în Rusia în ultimul deceniu al acestui secol. *In realitate,* micul producător, idealizat de romantici şi narodnici, este deci un *mic-burghez,* care se află în relaţii contradictorii deopotrivă cu oricare alt membru al societăţii capitaliste şi care deopotrivă se apără printr-o luptă care, pe de o parte, degajă permanent o mică minoritate de mari burghezi, iar pe de altă parte aruncă majoritatea în rîndurile proletariatului. În realitate, aşa cum ştie şi vede oricine, nu există mici producători care să nu se afle *între* aceste două clase opuse, şi această situaţie de mijloc determină în mod necesar caracterul specific al micii burghezii, oscilările ei, dedublarea ei, gravitarea ei spre minoritatea care iese cu bine din luptă, ostilitatea ei faţă de „nenorocoşi", adică faţă de majoritate. Cu cît economia bazată pe producţia de mărfuri se dezvoltă mai mult, cu atît mai clar, mai pronunţat apar aceste însuşiri, cu atît mai vădit devine faptul că idealizarea micii producţii exprimă doar punctul de vedere reacţionar, *mic-burghez.*

Nu trebuie să înţelegem greşit semnificaţia acestor termeni, pe care autorul „Criticii unor teze ale economiei politice" i-a aplicat tocmai lui Sismondi. Aceşti termeni nu trebuie înţeleşi în sensul că Sismondi *ar apăra* pe micii burghezi înapoiaţi. *Sismondi nu-i apără nicăieri :* el vrea să se situeze pe punctul de vedere al claselor celor ce muncesc în general, el îşi exprimă simpatia pentru toţi cei care fac parte din aceste clase, îl bucură, de pildă, instituirea legislaţiei industriale ; el atacă capitalismul şi arată contradicţiile acestuia. Într-un cuvînt, punctul lui de vedere este absolut identic cu punctul de vedere al narodnicilor de astăzi.

Se pune întrebarea : pe ce se bazează deci calificarea de mic-burghez dată lui Sismondi ? Tocmai pe faptul că el nu

www.dacoromanica.ro

înţelege legătura dintre mica producţie (pe care o idealizează) şi marele capital (pe care-l atacă). Tocmai pe faptul că el *nu vede* cum micul producător, ţăranul, pe care îl idealizează, devine de fapt un mic-burghez. Nu trebuie să uităm niciodată următoarea lămurire cu privire la reducerea teoriilor diferiţilor autori la interesele diferitelor clase şi la punctul lor de vedere :

„Nu trebuie să adoptăm concepţia mărginită că mica burghezie ar voi, principial, să-şi impună interesele egoiste de clasă. Dimpotrivă, ea crede că condiţiile *speciale* ale eliberării ei sînt condiţiile totodată *generale*, singurele în cadrul cărora poate fi salvată societatea modernă şi evitată lupta de clasă. De asemenea, să nu ne închipuim că reprezentanţii democraţiei ar fi cu toţii nişte shopkeepers * sau admiratori ai acestora. Prin cultura şi situaţia lor personală, ei pot fi tot atît de departe de aceştia ca cerul de pămînt. Ceea ce face din ei reprezentanţi ai micii burghezii este faptul că gîndirea lor nu poate depăşi limitele pe care nu le depăşeşte viaţa mic-burghezului, astfel că din punct de vedere teoretic ei ajung la aceleaşi probleme şi soluţii spre care mic-burghezii sînt împinşi în practică de interesul lor material şi de poziţia lor socială. Acesta este, în genere, raportul dintre *reprezentanţii politici şi literari* ai unei clase şi clasa pe care o reprezintă" (K. Marx, „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte", traducere de Bazarov şi Stepanov, pag. 179–180) [75].

De aceea sînt atît de comici narodnicii care cred că referirile la caracterul mic-burghez se fac numai pentru a spune ceva deosebit de veninos, că în acest caz nu este vorba decît de un procedeu polemic. Această părere vădeşte faptul că ei nu înţeleg concepţiile generale ale adversarilor lor şi, ceea ce-i mai important, că nu înţeleg înseşi bazele *acelei* critici a capitalismului cu care sînt cu toţii „de acord" şi nici *deosebirea* dintre aceasta şi critica sentimentală şi mic-burgheză. Însăşi tendinţa atît de pronunţată de a ocoli problema acestor din urmă genuri de critică, a existenţei lor în Europa occidentală, a raportului dintre ele şi critica ştiinţifică

* — „dughengii". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

arată în mod concret *de ce* nu vor narodnicii să înțeleagă această deosebire *.

Să lămurim, printr-un exemplu, cele spuse mai sus. La rubrica bibliografică a revistei „Russkaia Mîsl" [76] nr. 5 din 1896 (pag. 229 și urm.) se spune că în rîndurile intelectualității „a apărut în ultimul timp și crește cu o uimitoare repeziciune un grup" care este în mod principial și fără rezerve ostil narodnicismului. D-l recenzent arată în linii foarte generale cauzele și caracterul acestei ostilități și trebuie să constatăm cu recunoștință că totodată el redă foarte exact *esența* punctului de vedere ostil narodnicismului **. D-l recenzent nu împărtășește acest punct de vedere. El nu înțelege de ce ideile privitoare la interesele de clasă etc. ne-ar obliga să negăm „idealurile populare" („pur și simplu *populare* *** și nu narodniciste" ; op. cit., pag. 229), care constau, spune el, în aceea ca țărănimea, adică majoritatea populației, să dobîndească bunăstare, libertate și să devină conștientă.

„Ni se va obiecta, desigur – spune d-l recenzent –, cum li s-a obiectat și altora, că idealurile țăranului-autor (este vorba de dezideratele exprimate de un țăran) sînt idealuri mic-burgheze și că tocmai de aceea literatura noastră a fost pînă acum exponentul și apărătorul intereselor micii burghezii. Dar asta este pur și simplu o gogoriță ; și pe cine, în afară doar de cei care au aceeași concepție despre lume și aceleași deprinderi intelectuale ca și tîrgoveții din Zamoskvorecie, mai poți speria cu această gogoriță ?..."

Cuvinte tari, nimic de zis ! Dar să ascultăm mai departe :

„...Criteriul principal atît al condițiilor convietuirii umane cît și al măsurilor sociale adoptate în mod conștient îl constituie nu categoriile economice, care de altfel au fost împru-

* De pildă, Efrusi a scris două articole pe tema : „cum privea" Sismondi „dezvoltarea capitalismului" („Russkoe Bogatstvo" nr. 7, pag. 139) și totuși *n-a înțeles ctiuși de puțin cum* o privea acesta. Colaboratorul revistei „Russkoe Bogatstvo" *n-a observat* punctul de vedere mic-burghez al lui Sismondi. Și întrucît el cunoaște, desigur, concepțiile lui Sismondi : întrucît (după cum vom vedea mai jos) cunoaște și concepțiile exponentului teoriei moderne, care l-a caracterizat pe Sismondi în felul arătat mai sus ; întrucît vrea să fie și el „de acord" cu acest exponent al teoriei moderne, această neînțelegere capătă o semnificație foarte precisă. Narodnicul nici nu putea să observe la romantic ceea ce nu observă la el însuși.

** Desigur, este foarte ciudat să lauzi pe cineva pentru faptul că redă exact ideile altuia ! ! Dar ce să-i faci ? Printre polemiștii obișnuiți ai revistei „Russkoe Bogatstvo" și ai vechii „Novoe Slovo" [77] a d-lor Krivenko și Voronțov, *acest fel* de a polemiza este într-adevăr o excepție rară.

*** — în rusește „narodnîe". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

mutate din altă parte, unde există condiții străine țării noastre și formate în alte împrejurări, ci fericirea și bunăstarea, atît materială cît și spirituală, a majorității populației. Și dacă o anumită orînduire a vieții și anumite măsuri în vederea menținerii și dezvoltării acestei orînduiri duc la această fericire, puteți să le numiți mic-burgheze sau oricum vreți, asta nu va schimba cu nimic lucrurile : această orînduire și aceste măsuri vor rămîne totuși esențialmente progresiste și tocmai de aceea vor reprezenta *idealul suprem pe care-l poate atinge societatea în condițiile actuale și în starea ei actuală*" (op. cit., pag. 229–230 ; sublinierea aparține autorului).

Oare d-l recenzent nu-și dă seama că în focul polemicii a omis problema ?

Afirmînd cu atîta vehemență că acuzația de mic-burghezism adusă narodnicismului este „pur și simplu o gogoriță", el nu aduce nici un argument în sprijinul acestei afirmații, în afară doar de următoarea teză de-a dreptul uluitoare : „Criteriul... îl constituie nu categoriile economice, ci fericirea majorității". E ca și cum ai spune : criteriul situației atmosferice nu-l constituie observațiile meteorologice, ci starea sănătății majorității ! Dar, întrebăm noi, ce sînt aceste „categorii economice" dacă nu *formularea științifică* a condițiilor economiei și vieții populației, și anume nu ale „populației" în general, ci ale *unor anumite* grupuri de populație care ocupă un anumit loc în *actuala* orînduire social-economică ? Opunînd „categoriilor economice" teza cu totul abstractă a „fericirii majorității", d-l recenzent anulează pur și simplu întreaga dezvoltare a științei sociale începînd de la sfîrșitul secolului trecut și se întoarce la naiva speculație raționalistă care ignorează relațiile sociale determinate și dezvoltarea lor. El șterge dintr-o singură trăsătură de condei tot ce a realizat, cu prețul unor căutări de secole, gîndirea omenească, care se străduia *să înțeleagă* fenomenele sociale ! Debarasîndu-se astfel de orice bagaj științific, d-l recenzent *consideră că a și rezolvat problema.* Într-adevăr, el conchide categoric : „Dacă o anumită orînduire... duce la această fericire, puteți s-o numiți cum vreți, asta nu va schimba cu nimic lucrurile". Ei poftim ! Problema era tocmai de a ști *ce fel* de orînduire

www.dacoromanica.ro

este aceasta. Autorul însuşi a arătat puţin mai înainte că împotriva oamenilor care văd în gospodăria ţărănească o orînduire aparte („producţia populară" sau cum vreţi să-i mai spuneţi) s-au ridicat alţii, care afirmă că aceasta nu reprezintă nicidecum o orînduire aparte, ci pur şi simplu orînduirea *mic-burgheză,* întocmai ca şi orînduirea oricărei alte mici producţii într-o ţară cu economie de mărfuri şi capitalism. Dacă din prima concepţie rezultă de la sine că „această orînduire" („producţia populară") „duce la fericire", apoi din a doua concepţie rezultă tot de la sine că „această orînduire" (orînduirea mic-burgheză) duce la capitalism şi la nimic altceva, la faptul că „majoritatea populaţiei" este aruncată în rîndurile proletariatului şi că minoritatea se transformă în burghezie rurală (sau industrială). Oare nu este evident că d-l recenzent a tras în aer şi, în zgomotul împuşcăturii, a considerat ca ceva dovedit tocmai ceea ce neagă a doua concepţie, pe care dumnealui a declarat-o cu atîta vehemenţă ca fiind „pur şi simplu o gogoriţă" ?

Dacă ar fi vrut să analizeze serios a doua concepţie, el ar fi trebuit, firește, să dovedească una din aceste două teze : ori că este greşit să se vadă în „mica burghezie" o categorie ştiinţifică, că ne putem imagina economia de mărfuri şi capitalismul *fără* mică burghezie (aşa cum şi le imaginează d-nii narodnici, revenind astfel pe de-a-ntregul la punctul de vedere al lui Sismondi); *ori* că această categorie *nu este valabilă* pentru Rusia, cu alte cuvinte că la noi nu există nici capitalism, nici dominaţia economiei de mărfuri, că micii producători nu se transformă în producători de mărfuri, că în rîndurile lor nu are loc procesul – menţionat mai sus – prin care majoritatea este aruncată în rîndurile proletariatului şi care duce la consolidarea „situaţiei de sine stătătoare" a minorităţii. Acum însă, văzînd că el consideră constatarea caracterului mic-burghez al narodnicismului drept o simplă dorinţă de a-i „jigni" pe d-nii narodnici şi citind după aceea fraza citată mai sus cu privire la „gogoriţă", ne reamintim fără să vrem cunoscutele cuvinte : „Vai de mine, Kit Kitîci, cine ar putea să te jignească pe d-ta ? – D-ta singur poţi jigni pe oricine !" [78].

www.dacoromanica.ro

III

PROBLEMA CREȘTERII POPULAȚIEI INDUSTRIALE PE SEAMA CELEI AGRICOLE

Să revenim la Sismondi. Pe lîngă idealizarea micii burghezii, pe lîngă neînțelegerea romantică a faptului că, în condițiile actualei orînduiri social-economice, „țărănimea" se transformă în mică burghezie, mai găsim la el și o concepție extrem de caracteristică despre fenomenul creșterii populației industriale pe seama celei agricole. Se știe că acest fenomen, care constituie una dintre cele mai pronunțate manifestări ale dezvoltării capitaliste a unei țări, se observă în toate țările civilizate, și de asemenea și în Rusia *.

Sismondi, care a fost un economist de seamă pentru epoca sa, nu putea, firește, să nu vadă acest fenomen. El constată deschis existența lui, dar nu înțelege cîtuși de puțin legătura lui necesară cu dezvoltarea capitalismului (chiar și pe plan mai general : cu diviziunea muncii sociale, cu dezvoltarea economiei bazate pe producția de mărfuri, dezvoltare determinată de acest fenomen). El se mărginește *să-l condamne*, văzînd în el o simplă lipsă a „sistemului".

După ce arată progresul imens înregistrat de agricultura din Anglia, Sismondi spune următoarele :

„Dar, admirînd aceste ogoare cultivate cu atîta grijă, trebuie să vedem cum stau lucrurile cu populația care le cultivă ; ea reprezintă jumătate din aceea care ar exista în Franța pe o suprafață egală de pămînt. După părerea unora dintre economiști, asta reprezintă un cîștig ; după mine, reprezintă o pierdere" (I, 239).

E lesne de înțeles de ce ideologii burgheziei considerau că acest fenomen reprezintă un cîștig (vom vedea îndată că *același* punct de vedere îl are și critica științifică a capitalismului): ei formulau în acest fel creșterea avuției burgheze, dezvoltarea comerțului și a industriei. Grăbindu-se *să con-*

* În epoca de după reformă se observă în Rusia europeană o creștere a procentului populației urbane. Aici trebuie să ne mărginim la a atrage atenția asupra acestui indiciu îndeobște cunoscut, deși el *este departe* de a exprima *în întregime* acest fenomen, dat fiind că nu cuprinde particularitățile importante pe care le prezintă Rusia în comparație cu Europa occidentală. Nu este cazul să examinăm aici aceste particularități (lipsa libertății de deplasare pentru țărani, existența unor sate de meșteșugari și a unor sate industriale, colonizarea în interiorul țării etc.).

www.dacoromanica.ro

damne acest fenomen, Sismondi uită să se gîndească la cauzele lui.

„În Franța și Italia – spune el –, unde, după cum arată calculele, patru cincimi din populație aparțin clasei agricole, patru cincimi din națiune se vor hrăni cu grîne indigene, oricare ar fi prețul grînelor străine" (I, 264). Fuit Troja ! se poate spune în această privință. Astăzi nu mai există țări (fie chiar și dintre cele mai agricole) care să nu se afle într-o totală dependență de *prețul cerealelor,* adică de producția capitalistă de cereale pe plan mondial.

„Dacă națiunea nu-și poate spori populația comercială altfel decît cerînd fiecăruia o cantitate mai mare de muncă pentru același salariu, ea este amenințată de o creștere a populației sale industriale" (I, 322). După cum poate vedea cititorul, aici avem de-a face doar cu niște povețe binevoitoare, lipsite de orice sens și de orice importanță, căci noțiunea de „națiune" este bazată aici pe faptul că se face în mod artificial abstracție de contradicțiile dintre clasele care formează această „națiune". Ca întotdeauna, Sismondi pur și simplu *ocolește* aceste contradicții prin deziderate naive în sensul că... nu trebuie să existe contradicții.

„În Anglia lucrează în agricultură numai 770.199 de familii, în comerț și manufacturi 959.632 de familii, iar în celelalte ramuri lucrează 413.316 familii. Faptul că o parte atît de mare din populație, față de un total de 2.143.147 de familii sau 10.150.615 suflete, trăiește de pe urma avuției comerciale este într-adevăr ceva îngrozitor (effrayante). Din fericire, Franța este încă departe de a avea un număr atît de mare de muncitori care să depindă de șansele unei piețe îndepărtate" (I, 434). Aici, Sismondi pare să uite că această „fericire" depinde doar de starea de înapoiere a dezvoltării capitaliste a Franței.

Descriind schimbările care, din punctul său de vedere, ar fi „de dorit" să se producă în orînduirea actuală (și despre care vom vorbi mai jos), Sismondi afirmă că „rezultatul (prefacerilor după gustul romanticilor) ar fi, fără îndoială, acela că multe dintre țările care trăiesc numai de pe urma industriei ar trebui să închidă succesiv un mare număr de ateliere și că populația de la orașe, care a crescut peste

www.dacoromanica.ro

măsură, ar scădea repede, în timp ce populația de la sate ar reîncepe să crească" (II, 367).

Acest exemplu ne arată deosebit de izbitor cît de puerilă este critica sentimentală a capitalismului și cît de neputincioasă este ciuda micului burghez ! Sismondi nu face decît *să se plîngă* * că lucrurile merg așa și nu altfel. Pe economistul nostru îl întristează atît de mult lichidarea paradisului obtuzității și abrutizării patriarhale a populației rurale, încît nici nu mai cercetează cauzele acestui fenomen. De aceea el scapă din vedere faptul că creșterea populației industriale se află într-o legătură necesară și indisolubilă cu economia de mărfuri și cu capitalismul. Economia de mărfuri se dezvoltă pe măsură ce se dezvoltă diviziunea socială a muncii. Iar această diviziune a muncii constă tocmai în faptul că diferitele ramuri ale industriei și diferitele genuri de prelucrare a produsului brut *se desprind* rînd pe rînd de agricultură și devin de sine stătătoare, fapt care duce la formarea unei populații industriale. De aceea a vorbi de economia de mărfuri și de capitalism fără a lua în considerare legea creșterii relative a populației industriale înseamnă să nu ai nici cea mai vagă idee despre particularitățile *fundamentale* ale *actualei* orînduiri social-economice.

„Modul de producție capitalist, prin însăși natura sa, face ca populația agricolă să scadă necontenit în raport cu cea neagricolă, pentru că în industrie (în sens mai îngust) creșterea capitalului constant, în raport cu cel variabil, este legată de creșterea absolută a capitalului variabil, cu toată descreșterea relativă a acestuia ** ; pe cînd în agricultură capitalul variabil necesar pentru exploatarea unui anumit teren scade în mod absolut ; prin urmare, el nu poate crește decît dacă se cultivă noi terenuri ***, ceea ce însă presupune

* „In dezvoltarea sa ulterioară, acest curent (anume curentul criticii mic-burgheze, al cărui principal exponent a fost Sismondi) s-a împotmolit într-o neputință lașă" [79].

** Cele spuse aici permit cititorului să-și facă o idee despre isteținea d-lui N.—on, care în „Studiile" sale transformă fără nici o jenă scăderea *relativă* a capitalului variabil și a numărului muncitorilor într-o scădere *absolută*, trăgînd de aici o sumedenie de concluzii cum nu se poate mai absurde cu privire la „restrîngerea" pieței interne etc.

*** Tocmai la această condiție ne-am referit atunci cînd am spus că colonizarea în interiorul Rusiei complică acțiunea legii creșterii mai mari a populației industriale. Este suficient să ne amintim deosebirea dintre regiunea centrală a Rusiei — care este de mult populată și în care creșterea

www.dacoromanica.ro

iarăşi o creştere şi mai mare a populaţiei neagricole" (III, 2, 177) [80].

Punctul de vedere al teoriei moderne este şi în această privinţă diametral opus romantismului cu lamentările lui sentimentale. Înţelegerea necesităţii unui fenomen determină, firește, o cu totul altă atitudine faţă de el, capacitatea de a aprecia diferitele lui laturi. Fenomenul de care ne ocupăm reprezintă una dintre cele mai profunde şi mai generale contradicţii ale orînduirii capitaliste. Separarea oraşului de sat, opoziţia dintre primul şi al doilea, precum şi exploatarea satului de către oraş – aceste fenomene care pretutindeni însoţesc capitalismul în dezvoltare –, sînt un rezultat necesar al preponderenţei „avuţiei comerciale" (ca să întrebuinţăm expresia lui Sismondi) asupra „avuţiei funciare" (agricole). De aceea preponderenţa oraşului asupra satului (şi sub raport economic, şi sub raport politic, şi sub raport intelectual, şi în toate celelalte privinţe) este un fenomen inevitabil, comun tuturor ţărilor cu economie de mărfuri şi capitalism, inclusiv Rusia : numai nişte romantici sentimentali pot deplînge acest fenomen. Teoria ştiinţifică arată, dimpotrivă, elementul *progresist* pe care marele capital industrial îl introduce în această contradicţie. „O dată cu preponderenţa mereu crescîndă a populaţiei orăşeneşti, pe care producţia capitalistă o îngrămădeşte în centrele mari, această producţie acumulează forţa motrice istorică a societăţii" [81] (die geschichtliche Bewegungskraft der Gesellschaft) *. Dacă preponderenţa oraşului este un fenomen necesar, atunci numai atragerea populaţiei în oraşe poate paraliza (şi, după cum dovedeşte istoria, paralizează într-adevăr) caracterul unilateral al acestei preponderenţe. Dacă oraşul se separă în mod necesar, dobîndind o situaţie privi-

populaţiei industriale a avut loc datorită nu atît creşterii oraşelor, cît creşterii satelor şi a tîrgurilor industriale — şi Novorossia, de pildă, care a fost populată în epoca de după reformă şi în care oraşele au crescut aproape cu aceeaşi repeziciune ca şi în America. Sperăm să examinăm mai amănunţit această problemă în altă parte.

* Comp. de asemenea caracterizarea deosebit de pregnantă a rolului progresist al centrelor industriale în dezvoltarea intelectuală a populaţiei : „Die Lage der arbeitenden Klasse in England", 1845 [82]. Că recunoaşterea acestui rol nu l-a împiedicat pe autorul „Situaţiei clasei muncitoare din Anglia" să înţeleagă în aprofunzime contradicţia care se manifestă în separarea oraşului de sat, ne-o dovedeşte lucrarea sa polemică împotriva lui Dühring [83].

www.dacoromanica.ro

legiată, lăsînd satul într-o stare de subordonare, de înapoiere, de neputinţă şi abrutizare, atunci numai un aflux al populaţiei rurale spre oraşe, numai această amestecare şi contopire a populaţiei agricole cu cea neagricolă poate să scoată populaţia rurală din starea ei de neputinţă. De aceea, drept răspuns la lamentările şi văicărelile reacţionare ale romanticilor, teoria modernă arată că tocmai această apropiere a condiţiilor de viaţă ale populaţiei agricole de cele ale populaţiei neagricole creează condiţiile pentru lichidarea opoziţiei dintre oraş şi sat.

Şi acum întrebăm : pe ce punct de vedere se situează în această problemă economiştii noştri narodnici ? Este evident că ei se situează pe punctul de vedere sentimental-romantic. Ei nu numai că nu înţeleg *necesitatea* creşterii populaţiei industriale în condiţiile actualei orînduiri social-economice, dar *se străduiesc chiar să nu vadă* fenomenul însuşi, asemănîndu-se astfel cu o pasăre care îşi ascunde capul sub aripă. Observaţia lui P. Struve în sensul că raţionamentele d-lui N.–on despre capitalism conţin o greşeală grosolană – constînd în afirmaţia că capitalul variabil scade *în mod absolut* („Note critice", pag. 255) –, că este absurd să opui Occidentului Rusia pe baza faptului că în această ţară procentul populaţiei industriale este mai mic şi să nu ţii seama de *creşterea* acestui procent ca urmare a dezvoltării capitalismului * („Sozialpolitisches Centralblatt" [84], 1893, nr. 1), a rămas, după cum şi era de aşteptat, fără nici un răspuns. Vorbind mereu despre particularităţile Rusiei, economiştii narodnici nici n-au ştiut măcar să pună problema particularităţilor *reale* ale formării populaţiei industriale în Rusia **, despre care am vorbit pe scurt mai sus. Aceasta este poziţia *teoretică* a narodnicilor faţă de această problemă. De fapt însă, atunci cînd narodnicii vorbesc despre situaţia ţăranilor în satul de după reformă fără

* Să-şi amintească cititorul că *exact aceeaşi greşeală* o face şi Sismondi atunci cînd vorbeşte despre „fericirea" Franţei, în care populaţia agricolă reprezenta 80% din întreaga populaţie, ca şi cum aceasta ar fi fost o particularitate a „producţiei populare" etc. şi nu expresia unei stări de înapoiere a dezvoltării capitalismului.

** Comp. *Volghin.* „Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronţov". Petersburg, 1896, pag. 215—216.

www.dacoromanica.ro

a fi stingheriţi de îndoieli de ordin teoretic, ei recunosc migraţiunea ţărănimii, care, fiind eliminată din agricultură, este nevoită să se îndrepte spre oraşe şi centrele industriale, dar se mărginesc *să deplîngă* acest fenomen, întocmai cum îl *deplîngea* şi Sismondi *. Adîncul proces de transformare a condiţiilor de viaţă ale maselor populaţiei care a avut loc în Rusia de după reformă, proces care, pentru prima oară, a zdruncinat sedentarismul ţăranilor şi legarea lor de un anumit loc, făcîndu-i să devină mai mobili şi ducînd la o apropiere între muncitorii agricoli şi cei neagricoli, între muncitorii de la sate şi cei de la oraşe **, n-a fost de loc observat de narodnici nici sub aspectul semnificaţiei lui economice, nici sub aspectul semnificaţiei lui morale şi culturale (şi mai importantă, poate), prilejuindu-le doar oftări sentimentale şi romantice.

* De altfel, ca să fim drepţi, trebuie să spunem că Sismondi, observînd creşterea populaţiei industriale în cîteva ţări şi recunoscînd că acest fenomen are un caracter general, dă dovadă, pe alocuri, de înţelegere a faptului că acesta nu reprezintă pur şi simplu o „anomalie" etc., ci o profundă schimbare în condiţiile de trai ale populaţiei, schimbare în care trebuie să vezi şi ceva bun. În orice caz, raţionamentul lui Sismondi — reprodus mai jos — asupra răului pe care-l reprezintă diviziunea muncii vădeşte concepţii mult mai profunde decît acelea ale d-lui Mihailovski, de pildă, care, în loc să analizeze formele determinate pe care le ia diviziunea muncii în diferitele formaţiuni ale economiei sociale şi în diferite epoci de dezvoltare, a inventat o „formulă" generală a „progresului", „Cu toate că uniformitatea operaţiilor la care se reduce întreaga activitate a muncitorilor dintr-o fabrică pare că trebuie să prejudicieze dezvoltarea lor intelectuală (intelligence), se cuvine totuşi să spunem că în Anglia, potrivit observaţiilor făcute de cei mai buni judecători (juges, cunoscători), muncitorii manufacturieri sînt superiori sub raport intelectual, cultural şi moral muncitorilor agricoli (ouvriers des champs)" (I, 397). Şi Sismondi arată cauzele cărora li se datoreşte acest fapt: Vivant sans cesse ensemble, moins épuisés par la fatigue, et pouvant se livrer davantage à la conversation, les idées ont circulé plus rapidement entre eux (Datorită faptului că se află mereu împreună, că sînt mai puţin sleiţi de oboseală şi au în mai mare măsură posibilitatea de a sta de vorbă unii cu alţii, ideile au circulat mai rapid în mijlocul lor. — *Nota trad.*). Dar, observă el cu melancolie, aucun attachement à l'ordre établi (nu se vede nici un ataşament faţă de ordinea stabilită. — *Nota trad.*).

** Forma acestui proces nu este nici ea aceeaşi în zona centrală a Rusiei europene şi în regiunile periferice. *Spre regiunile periferice* pleacă mai ales muncitori *agricoli* din guberniile centrale cu cernoziom şi, în parte, muncitori *neagricoli* din guberniile industriale, răspîndind cunoştinţele lor în „meserie" şi „sădind" industria în mijlocul unei populaţii pur agricole. *Din zona industrială* pleacă muncitori *neagricoli*, în parte spre toate colţurile Rusiei, dar mai cu seamă spre capitale şi spre marile centre industriale, şi acest curent industrial, dacă ne putem exprima astfel, este atît de puternic, încît se ajunge la o lipsă de muncitori *agricoli*, care pleacă din guberniile centrale cu cernoziom *spre guberniile industriale* (guberniile Moscova, Iaroslavl şi altele). Vezi la S. A. Korolenko, „Munca salariată etc.".

www.dacoromanica.ro

IV
DEZIDERATELE PRACTICE ALE ROMANTISMULUI

Vom încerca acum să rezumăm punctul de vedere general al lui Sismondi asupra capitalismului (sarcină pe care, după cum îşi aminteşte cititorul, şi-a propus-o şi Efrusi) şi să analizăm programul practic al romantismului.

Am văzut că meritul lui Sismondi a constat în faptul că el a fost unul dintre primii care *au constatat* contradicţiile capitalismului. Dar, după ce le-a constatat, nu numai că n-a încercat să le analizeze şi să explice originea, dezvoltarea şi tendinţa lor, dar le-a privit chiar ca pe nişte devieri de la normal, nefireşti sau greşite. El s-a ridicat cu naivitate împotriva acestor „devieri", combătîndu-le prin sentinţe, acuzaţii, prin sfaturi de a le înlătura etc., ca şi cum aceste contradicţii n-ar exprima *interesele reale* ale unor grupuri reale de populaţie, care ocupă un anumit loc în sistemul general al economiei sociale actuale. Tocmai aceasta este trăsătura cea mai izbitoare a romantismului : el vede în contradicţia de interese (care are rădăcini adînci în însăşi orînduirea social-economică) o contradicţie sau o greşeală a unei doctrine, a unui sistem sau chiar a unor măsuri etc. Orizontul strîmt al Kleinbürger-ului *, care stă la o parte de contradicţiile despre care am vorbit mai sus şi are o situaţie intermediară, tranzitorie între cei doi antipozi, se îmbină aici cu un idealism naiv – era cît pe-aci să spunem : cu un birocratism – care explică orînduirea socială prin părerile oamenilor (mai ales ale oamenilor care deţin puterea) şi nu invers. Dăm mai jos exemple referitoare la toate consideraţiile de acest gen ale lui Sismondi.

„Uitînd oamenii de dragul lucrurilor, n-a sacrificat oare Anglia scopul – mijloacelor ?

Exemplul Angliei este deosebit de izbitor, cu atît mai mult că este vorba de o naţiune liberă, luminată, bine guvernată şi că toate suferinţele ei provin numai de acolo că a urmat o cale economică *greşită*" (I, pag. IX). La Sismondi, Anglia are în general rolul de exemplu menit să sperie continentul, întocmai ca la romanticii noştri, care-şi închipuie că oferă ceva nou şi nu nişte simple vechituri.

* — *al micului burghez. — Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

„Atrăgînd atenţia cititorilor mei asupra Angliei, am vrut să le arăt... cum se va prezenta istoria propriului nostru viitor dacă vom continua să acţionăm pe baza principiilor pe care le-a urmat ea" (I, pag. XVI).

„...Statele de pe continent se cred obligate să urmeze calea manufacturieră a Angliei" (II, 330). „Nu există spectacol mai izbitor, mai îngrozitor decît acela pe care-l oferă Anglia" (II, 332) *.

„Nu trebuie să uităm că avuţia nu este altceva decît ceea ce reprezintă (n'est que la représentation) plăcerile şi comodităţile vieţii" (aici nu se mai vorbeşte de avuţia burgheză, ci de avuţie în general !); „a crea o avuţie artificială, condamnînd naţiunea la tot ceea ce constituie de fapt sărăcie şi suferinţă, înseamnă a lua denumirea lucrului drept esenţa lui" (prendre le mot pur la chose) (I, 379).

„...Atîta timp cît naţiunile n-au făcut decît să urmeze indicaţiile naturii şi să beneficieze de avantajele pe care li le ofereau clima, solul, aşezarea, posesiunea de materii prime, ele nu s-au pus *într-o situaţie nefirească* (une position forcée), nu au născut la *o avuţie aparentă* (une opulence apparente), care pentru masa poporului se transformă într-o mizerie reală" (I, 411). Avuţia burgheză nu este decît o avuţie aparentă !! „Este primejdios pentru naţiune să-şi închidă porţile în faţa comerţului exterior : prin aceasta naţiunea este constrînsă, ca să zicem aşa (en quelque sorte), *la o falsă activitate*, care va duce la ruinarea ei" (I, 448) **.

* Pentru a arăta în mod concret raportul dintre romantismul *european* şi cel rus, vom da la subsol o serie de citate din lucrările d-lui N.—on. „Noi n-am vrut să folosim învăţămintele pe care ni le oferă mersul dezvoltării economice a Europei occidentale. Ne-a frapat atît de mult strălucirea dezvoltării capitalismului în Anglia şi ne frapează atît de mult dezvoltarea incomparabil mai rapidă a acesteia în Statele Americii" etc. (323). — După cum vedeţi, nici măcar expresiile d-lui N.—on nu strălucesc prin noutate ! Il „frapează" ceea ce la începutul secolului l-a „frapat" şi pe Sismondi.

** „...Este greşită calea economică pe care am urmat-o în ultimii 30 de ani" (281)... „Prea mult timp am identificat interesele capitalismului cu interesele economiei naţionale — eroare extrem de nefastă... *Rezultatele vizibile* ale protejării industriei... *ne-au furat minţile* pînă-ntr-atît, încît am pierdut cu totul din vedere latura popular-socială... am pierdut din vedere pe seama cui are loc această dezvoltare, am uitat pînă şi ţelul oricărei producţii" (298) — cu excepţia ţelului producţiei capitaliste !

„Atitudinea de nesocotire a propriului nostru trecut... sădirea capitalismului..." (283)... „Noi... am făcut uz de toate mijloacele pentru a sădi capitalismul !"... (323)... „Am scăpat din vedere"... (ibid.).

www.dacoromanica.ro

„...În salariu există o parte necesară care trebuie să conserve viața, forțele și sănătatea acelora care-l primesc... Vai de guvernul care se atinge de această parte ; el sacrifică totul (il sacrifie tout ensemble) : și oamenii, și speranța în avuția viitoare... Această distincție ne face să înțelegem cît de greșită este politica guvernelor care au redus clasele muncitoare exclusiv la salariul necesar pentru a spori veniturile nete ale fabricanților, comercianților și proprietarilor" (II, 169) *.

„A venit în sfîrșit momentul să ne întrebăm : încotro mergem ?" (où l'on veut aller) (II, 328).

„Separarea lor (adică separarea clasei celor ce muncesc de clasa proprietarilor), opoziția dintre interesele lor, este consecința actualei organizații artificiale pe care am dat-o societății omenești... Ordinea naturală a progresului social nu tindea cîtuși de puțin să separe oamenii de lucruri sau avuția de muncă ; la sate, proprietarul putea rămîne agricultor ; la orașe, capitalistul putea rămîne meșteșugar (artisan) ; separarea clasei care muncește de clasa care nu muncește era departe de a fi esențialmente necesară pentru existența societății sau pentru asigurarea producției ; noi am introdus-o pentru a asigura un avantaj cît mai mare tuturor ; de noi depinde (il nous appartient) s-o reglementăm pentru a obține într-adevăr acest avantaj" (II, 348).

„Prin faptul că am pus pe producători în opoziție unii față de alții (adică pe patroni față de muncitori) i-am obligat să urmeze o cale *diametral opusă* intereselor societății... În această luptă permanentă pentru scăderea salariilor, interesul social, deși privește pe fiecare, este uitat de toți" (II, 359–360). Iar înaintea acestui pasaj găsim de asemenea o referire la căile indicate de istorie : „La începuturile vieții sociale, *fiecare om posedă capitalul* cu ajutorul căruia își poate efectua munca, și aproape toți meșteșugarii trăiesc dintr-un venit format deopotrivă din profit și salariu" (II, 359) **.

* „...N-am împiedicat dezvoltarea formelor capitaliste de producție, cu toate că ele se bazează pe exproprierea țărănimii" (323).

** „În loc să urmăm neabătut tradițiile noastre seculare, în loc să dezvoltăm principiul legăturii strînse între mijloacele de producție și producătorul direct..., în loc să sporim productivitatea muncii ei *(a țărănimii)*

www.dacoromanica.ro

Cred că ajunge... Putem fi siguri că cititorului care nu cunoaşte nici concepţiile lui Sismondi, nici concepţiile d-lui N.–on îi va fi greu să spună care dintre cei doi romantici, cel citat în text sau cel citat la subsol, are un punct de vedere mai primitiv şi mai naiv.

În deplină concordanţă cu toate acestea sînt şi dezideratele practice ale lui Sismondi, cărora le-a rezervat atît de mult loc în „Nouveaux Principes".

Deosebirea dintre noi şi A. Smith, spune Sismondi în cartea întîi a lucrării sale, constă în aceea că „noi preconizăm aproape întotdeauna această intervenţie a guvernului, în timp ce A. Smith o respingea" (I, 52). „Statul nu corijează repartiţia..." (I, 80). „Legiuitorul ar putea să acorde săracului unele garanţii împotriva concurenţei generale" (I, 81). „Producţia trebuie să fie proporţională cu venitul social, iar cei care îndeamnă la o producţie nelimitată, fără să aibă grijă să cunoască acest venit, împing naţiunea spre ruină, închipuindu-şi că-i deschid calea spre avuţie" (le chemin des richesses) (I, 82). „Cînd progresul avuţiei este treptat (gradué), cînd este proporţional cu sine însuşi, cînd nici una dintre părţile lui nu se dezvoltă peste măsură de repede, atunci el creează o bunăstare generală... Este, poate, de datoria guvernelor să încetinească (ralentir !!) această mişcare, pentru a o regla" (I, 409–410).

Despre imensa însemnătate istorică a dezvoltării forţelor de producţie ale societăţii care are loc tocmai pe această cale a contradicţiilor şi disproporţiilor, Sismondi nu are nici cea mai vagă idee !

„Dacă guvernul exercită asupra tendinţei dobîndirii de avuţie o acţiune regulatoare şi moderatoare, ea poate fi infinit de binefăcătoare" (I, 413). „Unele dintre reglementările comerţului – astăzi condamnate de opinia generală –, chiar dacă merită să fie condamnate ca imbold al industriei, pot fi justificate, poate, ca frînă" (I, 415).

Înseşi aceste raţionamente ale lui Sismondi vădesc uluitoarea lui lipsă de simţ istoric : el nu-şi dă cîtuşi de puţin

prin concentrarea mijloacelor de producţie în mîinile ei..., în loc să facem toate aceste lucruri am păşit pe o cale *diametral opusă*" (322—323). „Am considerat dezvoltarea capitalismului drept dezvoltare a întregii producţii populare... *Am scăpat din vedere* că dezvoltarea celui dintîi... nu poate avea loc decît pe seama celeilalte" (323). Subliniat de noi.

www.dacoromanica.ro

seama că în abolirea reglementărilor medievale rezidă întregul sens istoric al perioadei în care a trăit el. El nu simte că raţionamentele lui dau apă la moară apărătorilor de atunci ai vechiului regim *, care mai erau încă atît de puternici chiar şi în Franţa, fără să mai vorbim de celelalte state occidentale de pe continentul european unde ei dominau **.

Aşadar, punctul de plecare al dezideratelor practice ale lui Sismondi îl constituie tutela, frînarea, reglementarea.

Acest punct de vedere decurge în mod cu totul firesc şi inevitabil din întreaga sferă de idei a lui Sismondi. El a trăit tocmai în perioada cînd marea industrie mecanizată făcea primii paşi pe continentul european, cînd începea transformarea vertiginoasă şi radicală a tuturor relaţiilor sociale sub influenţa introducerii maşinilor (notaţi : sub influenţa industriei mecanizate şi nu a „capitalismului" în genere) ***, transformare care în ştiinţa economică este denumită, de obicei, industrial revolution (revoluţie industrială). Iată cum o caracterizează unul dintre primii economişti care au ştiut să aprecieze, în toată profunzimea ei, revoluţia care a înlocuit societăţile patriarhale semimedievale prin societăţile europene de astăzi :

„...Istoria industriei engleze din ultimii 60 de ani (aceste rînduri au fost scrise în 1844) nu are pereche în analele omenirii. Acum 60–80 de ani, Anglia era o ţară ca toate celelalte, cu oraşe mici, cu o industrie neînsemnată şi simplă şi cu o populaţie agricolă rară, însă relativ mare ; acum ea este o ţară *cum nu mai e* alta, cu o capitală de 2.500.000 de locuitori, cu oraşe industriale uriaşe, cu o industrie care aprovizionează întreaga lume şi care produce aproape totul

* In original : ancien régime. — *Nota trad.*

** Efrusi vede în aceste regrete şi dorinţe ale lui Sismondi o dovadă de „curaj civic" (nr. 7, pag. 139). Pentru a exprima deziderate sentimentale e nevoie de curaj civic !! Dacă veţi răsfoi orice manual de istorie pentru licee, veţi putea citi acolo că statele din Europa occidentală din primul pătrar al secolului al XIX-lea erau organizate după tipul pe care ştiinţa dreptului public îl desemnează cu termenul : Polizeistaat (stat poliţist. — *Nota trad.*). Veţi citi acolo că sarcina istorică nu numai a acestui pătrar, ci şi a celui următor era tocmai lupta împotriva acelui stat. Veţi înţelege atunci că punctul de vedere al lui Sismondi aminteşte obtuzitatea micului ţăran francez din perioada restauraţiei ; că Sismondi ne oferă un model de îmbinare a romantismului sentimental mic-burghez cu o fenomenală lipsă de maturitate civică.

*** In Anglia, capitalismul nu datează de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea, ci din timpuri mult mai îndepărtate.

www.dacoromanica.ro

cu mașini dintre cele mai complicate, cu o populație harnică, inteligentă, densă, din care două treimi sînt ocupate în industrie, populație care este alcătuită din cu totul alte clase și formează chiar cu totul altă națiune, cu alte moravuri și cu alte necesități decît pe vremea aceea. Revoluția industrială are pentru Anglia aceeași importanță ca și revoluția politică pentru Franța și cea filozofică pentru Germania, iar distanța dintre Anglia de la 1760 și cea de la 1844 este cel puțin tot atît de mare ca aceea dintre Franța de sub ancien régime și Franța revoluției din iulie" *.

Aceasta a însemnat o „sfărîmare" totală a tuturor relațiilor vechi, înrădăcinate, a căror bază economică o constituia mica producție. Firește că Sismondi, cu punctul său de vedere reacționar, mic-burghez, nu putea înțelege însemnătatea acestei „sfărîmări". Bineînțeles că în primul rînd și mai mult decît orice el dorea, invita, implora, cerea „să se pună capăt sfărîmării" **.

Dar cum „să se pună capăt sfărîmării"? În primul rînd, bineînțeles, prin sprijinirea „producției" populare... vreau să spun „patriarhale", a țărănimii și a micii agriculturi în general. Sismondi consacră un întreg capitol (II. VII, ch. VIII) problemei „cum trebuie guvernul să protejeze populația împotriva urmărilor concurenței".

„În ceea ce privește populația agricolă, sarcina generală a guvernului este de a asigura celor ce muncesc (à ceux qui travaillent) o parte din proprietate, sau de a favoriza ceea ce noi am numit exploatare patriarhală, preferînd-o tuturor celorlalte" (II, 340).

„Un regulament instituit de Elisabeta, care n-a fost respectat, interzice să se construiască în Anglia o locuință rustică *(cottage)* fără a i se atribui un teren de cel puțin patru acri. Dacă această lege ar fi fost aplicată, zilerii n-ar fi putut contracta nici o căsătorie fără să primească un *cottage* și nici un *cottager* n-ar fi fost redus la ultimul grad de mizerie. Asta reprezintă un pas înainte (c'est quelque chose), dar nu

* Engels. „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" [85].
** Îndrăznim să sperăm că d-l N.—on nu se va supăra pentru faptul că împrumutăm de la el (pag. 345) această expresie, care ni se pare extrem de fericită și de caracteristică.

www.dacoromanica.ro

este suficient ; în condiţiile climaterice ale Angliei, o populaţie de ţărani ar duce-o foarte greu numai cu patru acri de pămînt la o familie. Acum majoritatea cottagerilor din Anglia nu posedă decît un acru sau un acru şi jumătate de pămînt, pentru care plătesc o arendă destul de ridicată... Ar trebui ca... moşierul să fie obligat prin lege ca, atunci cînd îşi împarte cîmpul la mai mulţi *cottagers,* să dea fiecăruia dintre ei un teren destul de mare ca să poată trăi" (II, 342, 343) *.

Cititorul poate vedea că dezideratele romantismului sînt absolut *analoge* cu dezideratele şi programele narodnicilor : ele se bazează deopotrivă pe ignorarea dezvoltării economice *reale* şi pe faptul că condiţiilor existente în epoca marii industrii mecanizate, a unei concurenţe crîncene şi a luptei de interese, li se substituie în mod absurd altele, aidoma condiţiilor patriarhale care au existat în vremuri de mult apuse.

V

CARACTERUL REACŢIONAR AL ROMANTISMULUI

Sismondi nu putea, bineînţeles, să nu-şi dea seama *cum* se desfăşoară dezvoltarea reală. De aceea, cerînd „încurajarea micii agriculturi" (II, 355), el spune răspicat că ar trebui „imprimată agriculturii o direcţie diametral opusă

* „Să urmăm tradiţiile noastre seculare ; (oare asta nu este patriotism?)... să dezvoltăm principiul legăturii strînse între mijloacele de producţie şi producătorii direcţi, principiu pe care l-am moştenit..." (d-l N.—on, 322). „Ne-am abătut din calea pe care am urmat-o timp de atîtea veacuri ; am început să înlăturăm producţia bazată pe legătura strînsă dintre producătorul direct şi mijloacele de producţie, pe legătura strînsă dintre agricultură şi industria prelucrătoare, şi am pus la baza politicii noastre economice principiul dezvoltării producţiei capitaliste, bazată pe exproprierea producătorilor direcţi de mijloacele de producţie cu toate calamităţile care o însoţesc şi pe care le cunoaşte acum Europa occidentală" (281). Să compare cititorul acest punct de vedere cu punctul de vedere, menţionat mai sus, al „europenilor occidentali" asupra acestor „calamităţi pe care le cunoaşte" etc. „Principiul... să se dea ţăranilor pămînt sau... să se dea producătorilor înşişi unelte de muncă" (pag. 2)... „secularele temelii populare" (75)... „In aceste cifre (şi anume în cifrele care arată „cît de mare trebuie să fie minimul întinderii de pămînt de care este nevoie, în condiţiile economice existente, pentru asigurarea materială a populaţiei rurale") găsim deci unul dintre elementele rezolvării problemei economice, dar numai *unul*" (65). După cum vedeţi, romanticilor din Europa occidentală le plăcea tot atît de mult ca şi romanticilor ruşi să caute în „tradiţiile seculare" „sancţionarea" producţiei populare.

www.dacoromanica.ro

aceleia pe care ea o urmează astăzi în Anglia" (II, 354–355) *.

„Anglia are, din fericire, posibilitatea de a face multe pentru săracii ei de la sate, împărțind între ei imensele ei terenuri comunale (ses immenses communaux)... Dacă terenurile comunale ar fi împărțite în loturi libere (en propriétés franches) cu o suprafață între 20 și 30 de acri, ei (englezii) ar vedea renăscînd acea clasă de săteni independentă și mîndră, acea yeomanry a cărei lichidare aproape totală o regretă în prezent" (II, 357–358).

„Planurile" romantismului sînt înfățișate ca fiind foarte ușor de realizat, și aceasta datorită tocmai acelei ignorări a intereselor reale care constituie esența romantismului. „O asemenea propunere (de a se da zilerilor mici loturi de pămînt, urmînd ca proprietarii funciari să fie obligați să le poarte de grijă) va revolta, probabil, pe marii proprietari funciari, singurii care exercită astăzi puterea legislativă în Anglia ; ea este, totuși, echitabilă... Numai marii proprietari funciari au nevoie de zileri ; ei i-au creat, ei să-i întrețină" (II, 357).

Cînd citești aceste naivități, scrise la începutul secolului, nu ești de loc surprins : „teoria" romantismului corespunde acelui stadiu primitiv al capitalismului în genere care a determinat acest punct de vedere atît de primitiv. Pe atunci mai exista o concordanță între dezvoltarea efectivă a capitalismului, interpretarea teoretică a capitalismului, punctul de vedere asupra acestuia, și, în orice caz, Sismondi apare ca un autor integru și credincios lui însuși.

„Am arătat în altă parte – spune Sismondi – protecția pe care această clasă (adică clasa meșteșugarilor) o găsea altădată în instituția breslelor și a corporațiilor (des jurandes et des maîtrises)... Nu este vorba de a se restabili organizarea lor bizară și opresivă... Dar legiuitorul trebuie să-și propună să sporească retribuirea muncii industriale, să scoată pe lucrătorii industriali din situația precară în care se găsesc și, în sfîrșit, să le înlesnească posibilitatea de a ajunge la

* Comparați cu programul narodnicist al d-lui V. V., care constă în „a împinge istoria pe altă linie". Comp. cu Volghin, l. c., pag. 181.

www.dacoromanica.ro

ceea ce ei numesc o *situație* * (un état)... Acum muncitorii se nasc muncitori și mor muncitori, pe cînd înainte situația de muncitor nu reprezenta decît o pregătire, prima treaptă spre o situație mai înaltă. Important este să fie restabilită tocmai această posibilitate de a se ridica (cette faculté progressive). Trebuie făcut în așa fel încît patronii să aibă interes să-i treacă pe muncitori la o situație mai înaltă ; ca omul care se angajează la o manufactură și care, deși începe prin a munci numai pentru a primi un salariu, să aibă totuși întotdeauna în fața sa speranța de a ajunge să primească, printr-o purtare bună, o parte din beneficiile întreprinderii" (II, 344–345).

Ar fi greu să exprimi mai pregnant punctul de vedere al micului burghez ! Idealul lui Sismondi îl constituie breslele, iar rezerva pe care o face spunînd că nu e de dorit ca ele să fie restabilite nu are, evident, alt sens decît acela că trebuie să se admită doar principiul, ideea de breaslă (tot așa cum narodnicii admit doar principiul, ideea de obște, și nu actuala asociație fiscală care poartă numele de obște), excluzîndu-se hidoșenia medievală a acesteia. Absurditatea planului lui Sismondi nu constă în aceea că ar fi vrut să apere în întregime breslele, să le restabilească în întregime ; el nu-și propunea această sarcină. Absurditatea constă în faptul că el ia drept model o *asociație* născută din necesitatea primitivă, îngustă a unirii meșteșugarilor din aceeași localitate, vrînd să aplice acest criteriu, acest model societății capitaliste, în care elementul care unește și socializează îl constituie marea industrie mecanizată, care sfărîmă barierele medievale, ștergînd deosebirile de ordin local, teritorial și profesional. Dîndu-și seama de necesitatea unei uniri, unei asocieri în general, într-o formă sau alta, romanticul ia drept model o asociație care satisface necesitatea îngustă a asocierii în cadrul unei societăți patriarhale închistate, și vrea să aplice acest model unei societăți cu totul diferite, cu o populație mobilă și în care munca nu mai este socializată în cadrul unei obști sau al unei corporații, ci în cadrul

* Subliniat de autor.

www.dacoromanica.ro

întregului stat şi chiar într-un cadru care depăşeşte hotarele statului respectiv *.

Tocmai pentru această greşeală i se dă romanticului calificativul, pe deplin meritat, de *reacţionar*, înţelegîndu-se prin acest termen nu dorinţa de a restabili pur şi simplu instituţiile medievale, ci tocmai încercarea de a aplica noii societăţi vechiul criteriu patriarhal, tocmai tendinţa de a vedea un model în vechile rînduieli şi tradiţii, care nu mai corespund de loc noilor condiţii economice.

Lucrul acesta Efrusi nu l-a înţeles de loc. Caracterizarea teoriei lui Sismondi drept o teorie reacţionară a fost înţeleasă de el într-un sens grosolan, vulgar. Efrusi s-a tulburat... Cum se poate spune, se întreabă el, că Sismondi este reacţionar, din moment ce declară categoric că nu vrea nicidecum să restabilească breslele ? Şi Efrusi a hotărît că „acuzaţia de retrograd" adusă lui Sismondi este o acuzaţie nedreaptă, că, dimpotrivă, Sismondi „a avut un punct de vedere just în ceea ce priveşte sistemul breslelor" şi „a apreciat pe deplin însemnătatea lui istorică" (nr. 7, pag. 147), lucru stabilit, zice el, de studiile istorice ale cutăror şi cutăror profesori cu privire la laturile pozitive ale sistemului breslelor.

La autorii pseudosavanţi se constată adesea facultatea uimitoare de a nu vedea pădurea din cauza copacilor ! Punctul de vedere al lui Sismondi asupra breslelor este caracteristic şi important tocmai pentru că Sismondi leagă de ele dezideratele sale practice **. *Tocmai de aceea* doctrina

* Narodnicii fac o greşeală absolut analogă în privinţa unei alte asociaţii *(obştea)*, care satisfăcea necesitatea îngustă a asocierii ţăranilor din aceeaşi localitate — ţărani legaţi prin unitatea formei de posesiune a pămîntului, a izlazului etc. (şi mai ales prin unitatea puterii moşiereşti şi puterii administrative) —, dar care nu mai corespunde cîtuşi de puţin nevoilor economiei de mărfuri şi ale capitalismului, care sfărîmă toate barierele locale, de stare socială, de categorie socială şi care introduce un profund conflict de interese economice *înăuntrul* obştii. In societatea capitalistă, necesitatea asocierii, a unirii nu a slăbit, ci, dimpotrivă, a crescut incomensurabil. Dar este cu totul absurd să aplici vechiul criteriu atunci cînd este vorba de satisfacerea acestei necesităţi în cadrul noii societăţi. Această nouă societate necesită, în primul rînd, ca asocierea să nu mai fie o asociere locală, de stare socială, de categorie socială şi, în al doilea rînd, ca punctul de plecare al asocierii să fie deosebirea de situaţie şi de interese pe care a creat-o capitalismul şi diferenţierea ţărănimii ; iar asocierea locală, de stare socială, care leagă laolaltă ţărani care se deosebesc radical unii de alţii prin situaţia lor economică şi prin interesele lor, devine acum, datorită caracterului ei *obligatoriu, dăunătoare* atît ţăranilor înşişi cît şi întregii dezvoltări sociale.

** Vezi mai sus, de pildă, titlul capitolului din care am reprodus raţionamentele asupra breslelor (citate şi de Efrusi : pag. 147).

www.dacoromanica.ro

lui este caracterizată drept o doctrină *reacționară*. Iar Efrusi se apucă, tam-nisam, să vorbească despre noile lucrări istorice cu privire la bresle !

Rezultatul acestor raționamente deplasate și pseudosavante a fost că Efrusi a ocolit tocmai miezul problemei : este just sau nu este just să caracterizezi doctrina lui Sismondi drept o doctrină reacționară ? El a scăpat din vedere tocmai ceea ce-i mai important : *punctul de vedere* al lui Sismondi. „Am fost prezentat – spune Sismondi – ca fiind, în economia politică, un dușman al progresului social, un partizan al unor instituții barbare și opresive. Nu, eu nu vreau cîtuși de puțin ceea ce a fost, dar vreau ceva mai bun decît ceea ce este astăzi. Nu pot judeca prezentul altfel decît comparîndu-l cu trecutul, și sînt departe de a vrea să restabilesc vechile ruine atunci cînd demonstrez cu ajutorul lor nevoile eterne ale societății" (II, 433). *Dorințele* romanticilor sînt foarte frumoase (ca și cele ale narodnicilor). Prin faptul că își dau seama de contradicțiile capitalismului, ei sînt mai presus de optimiștii orbi care neagă aceste contradicții. Iar Sismondi este considerat drept un reacționar nu pentru că ar fi vrut să se întoarcă la evul mediu, ci tocmai pentru faptul că în dezideratele sale practice „compara prezentul cu trecutul" și nu cu viitorul, tocmai pentru faptul că „demonstra nevoile eterne ale societății" * *cu ajutorul* „ruinelor" și nu *cu ajutorul* tendințelor dezvoltării moderne. Tocmai acest punct de vedere mic-burghez al lui Sismondi, care-l deosebește categoric de alți autori care demonstrau și ei, în același timp cu el și după el, „nevoile eterne ale societății", nu poate să-l înțeleagă Efrusi.

Această greșeală a lui Efrusi vădește și de astă dată acea înțelegere îngustă a termenilor : doctrină „reacționară", „mic-burgheză", despre care am vorbit mai sus în legătură cu primul termen. Acești termeni nu desemnează dorințele egoiste ale micului prăvăliaș sau dorința de a opri în loc dezvoltarea socială, de a se întoarce înapoi : ei arată doar *caracterul greșit* al punctului de vedere al autorului respectiv, îngustimea concepției sale și a orizontului său, care determină alegerea unor mijloace (pentru atingerea unui

* Prin faptul că *demonstrează* existența acestor nevoi, el este, repetăm, mult mai presus de economiștii burghezi obtuzi.

www.dacoromanica.ro

scop foarte frumos) care în practică nu pot fi eficiente, care pot să satisfacă numai pe micul producător sau să servească apărătorilor vechilor rînduieli. Sismondi, de pildă, nu este nicidecum un partizan fanatic al micii *proprietăți*. El înțelege necesitatea asocierii, a unirii, nu mai puțin ca narodnicii noștri de astăzi. El își exprimă dorința ca în întreprinderile industriale „jumătate din beneficii" „să fie repartizate între muncitorii asociați" (II, 346). El se pronunță categoric pentru „un sistem de asociere" în cadrul căruia „toate progresele producției să fie în folosul aceluia care se îndeletnicește cu ea" (II, 438). Vorbind despre raportul dintre doctrina sa și doctrinele lui Owen, Fourier, Thompson, Muiron, doctrine cunoscute pe vremea aceea, Sismondi declară : „Aș vrea, ca și ei, să existe o asociere între cei care produc împreună produsul respectiv în loc de a-i pune în opoziție unii cu alții. Nu cred însă ca mijloacele propuse de ei în acest scop să poată duce vreodată la atingerea lui" (II, 365).

Deosebirea dintre Sismondi și acești autori rezidă tocmai în *punctul de vedere*. De aceea este foarte firesc ca Efrusi, care n-a înțeles acest punct de vedere, să înfățișeze într-un mod cu totul greșit raportul dintre doctrina lui Sismondi și doctrinele acestor autori.

„Dacă Sismondi a avut o influență prea slabă asupra contemporanilor săi – citim în *„Russkoe Bogatstvo"* nr. 8, pag. 57 –, dacă reformele sociale preconizate de el n-au fost realizate, aceasta se explică mai ales prin faptul că el a devansat cu mult epoca sa. El a scris în perioada în care burghezia își sărbătorea luna de miere... Firește că în aceste condiții glasul omului care cerea reforme sociale era sortit să rămînă un glas care strigă în pustiu. Și, după cum știm, nici posteritatea nu l-a tratat cu mult mai bine. Aceasta se explică, poate, prin faptul că Sismondi, după cum am spus mai sus, este un autor care a trăit într-o epocă de tranziție ; deși dorește schimbări importante, el nu poate totuși să renunțe cu desăvîrșire la vechile rînduieli. De aceea oamenilor moderați le părea prea radical, iar exponenții curentelor mai extreme îl considerau prea moderat".

În primul rînd, a spune că, prin reformele preconizate de el, Sismondi „a devansat epoca sa" înseamnă a nu înțelege

www.dacoromanica.ro

de loc însăşi esenţa doctrinei lui Sismondi, care singur spune despre sine că compară prezentul cu trecutul. Cît de miop (sau de părtinitor faţă de romantism) trebuie să fie cineva ca să treacă cu vederea spiritul general şi semnificaţia generală a doctrinei lui Sismondi, şi aceasta numai pentru că Sismondi privea cu ochi buni legislaţia industrială * etc. !

În al doilea rînd, Efrusi socoate, după cum se vede, că deosebirea dintre Sismondi şi ceilalţi autori constă doar în *gradul de radicalism* al reformelor preconizate : ei au mers mai departe, în timp ce el n-a renunţat cu desăvîrşire la vechile rînduieli.

Dar nu despre asta este vorba. Deosebirea dintre Sismondi şi aceşti autori este mult mai profundă : ea nu constă nicidecum în aceea că unii ar fi mers mai departe, iar ceilalţi ar fi fost timizi **, ci în faptul că priveau *însuşi caracterul* reformelor din două puncte de vedere *diametral opuse*. Sismondi demonstra „nevoile eterne ale societăţii", iar aceşti autori demonstrau şi ei nevoile eterne ale societăţii. Sismondi a fost un utopist, întemeindu-şi dezideratele pe o idee abstractă şi nu pe interesele reale, iar aceşti autori au fost şi ei utopişti, întemeindu-şi de asemenea planurile pe o idee abstractă. Dar tocmai *caracterul* planurilor lor este cu totul diferit, datorită faptului că ei priveau dezvoltarea economică modernă, care a pus problema „nevoilor eterne", din puncte de vedere *diametral opuse*. Autorii menţionaţi anticipau viitorul, intuind în mod genial tendinţele „sfărîmării" pe care o săvîrşea pe atunci sub ochii lor industria mecanizată. Ei priveau în aceeaşi direcţie în care avea loc dezvoltarea reală ; ei *devansau* într-adevăr această dezvoltare. Sismondi însă se întorcea *cu spatele* la această dezvoltare ; utopia lui nu anticipa viitorul, ci restaura trecutul ; el nu privea înainte,

* De altfel, nici în această problemă Sismondi n-a „devansat" epoca sa, decarece el nu făcea decît să aprobe ceea ce deja se înfăptuia în Anglia şi nu era în stare să înţeleagă legătura dintre aceste prefaceri, pe de o parte, şi marea industrie mecanizată şi rolul istoric progresist al acesteia, pe de altă parte.

** Nu vrem să spunem că în această privinţă nu există o deosebire între autorii menţionaţi, dar această deosebire *nu elucidează problema* şi, aşa cum este prezentată, ne dă o idee falsă despre raportul dintre doctrina lui Sismondi şi doctrinele celorlalţi autori : reiese că ei ar fi avut acelaşi punct de vedere, deosebindu-se doar prin gradul de radicalism şi de consecvenţă al concluziilor. Nu este vorba de faptul că Sismondi *nu* „ar fi mers" *atît de departe*, ci de faptul că „a mers" *înapoi*, în timp ce autorii menţionaţi „au mers" *înainte*.

www.dacoromanica.ro

ci înapoi, visînd „să pună capăt sfărîmării", aceleiaşi „sfărîmări" *din care* îşi deduceau utopiile autorii menţionaţi *. Iată de ce utopia lui Sismondi este considerată, şi pe bună dreptate, drept reacţionară. Temeiul acestei caracterizări, repetăm încă o dată, rezidă *doar în faptul* că Sismondi n-a înţeles semnificaţia progresistă a „sfărîmării" relaţiilor sociale vechi, semimedievale, patriarhale din ţările Europei occidentale pe care marea industrie mecanizată începuse s-o săvîrşească pe la sfîrşitul secolului trecut.

Acest punct de vedere specific lui Sismondi îl vădesc pînă şi raţionamentele lui asupra „asocierii" în general. „Doresc – spune el – ca proprietatea asupra manufacturilor (la propriété des manufactures) să fie împărţită între un număr mare de capitalişti mijlocii şi să nu fie concentrată în mîinile unui singur om care posedă multe milioane..." (II, 365). Punctul de vedere al micului burghez apare în mod şi mai evident din următoarea tiradă : „Trebuie să facem să dispară nu clasa săracilor, ci clasa zilerilor ; ei trebuie readuşi în clasa proprietarilor" (II, 308). „*A readuce*" în clasa proprietarilor, în aceste cuvinte rezidă întreaga esenţă a doctrinei lui Sismondi !

Firește că Sismondi nu putea să nu simtă că frumoasele sale deziderate sînt irealizabile, să nu simtă pronunţata disonanţă dintre ele şi conflictul de interese de astăzi. „Sarcina de a uni din nou interesele acelora care participă împreună la aceeaşi producţie (qui concourrent à la même production)... este, desigur, anevoioasă, dar socot că nu este atît de anevoioasă cum se crede" (II, 450) **. Conştiinţa acestei disonanţe dintre dezideratele şi năzuinţele sale, pe de o parte, şi condiţiile reale şi dezvoltarea lor, pe de altă parte, provoacă, firește, tendinţa de a demonstra că „încă nu e prea tîrziu" „să ne întoarcem" etc. Romanticul încearcă să se sprijine pe faptul că în orînduirea contemporană lui

* „Robert Owen — spune Marx —, părintele fabricilor şi al magazinelor cooperative, care însă, după cum am arătat mai înainte, nu împărtăşea iluziile imitatorilor săi în ceea ce priveşte importanţa (Tragweite) acestor elemente de transformare izolate, nu a pornit numai în fapt, în experienţele sale, de la sistemul de fabrică, dar l-a considerat şi din punct de vedere teoretic ca punct de plecare al «răsturnării sociale»" [86].

** „Sarcina pe care urmează s-o rezolve societatea rusă se complică pe zi ce trece. Pe zi ce trece capitalismul acaparează tot mai mult teren..." (ibid.).

www.dacoromanica.ro

contradicţiile erau încă *nedezvoltate*, pe *starea de înapoiere* a ţării. „Popoarele au cucerit sistemul libertăţii în care am păşit (Sismondi spune asta în legătură cu decăderea feudalismului); dar în momentul cînd cei ce muncesc (les hommes de peine, oamenii muncii) au sfărîmat jugul pe care-l purtaseră atît de multă vreme, ei nu erau lipsiţi de orice proprietate. La sate, ca dijmaşi, ca cenzitari (censitaires), ca arendaşi, ei posedau pămînt (ils se trouvèrent associés à la propriété du sol). La oraşe, ca membri ai corporaţiilor, ai asociaţiilor de meşteşugari (métiers), pe care le creaseră în vederea apărării mutuale, ei erau producători de sine stătători (ils se trouvèrent associés à la propriété de leur industrie). Numai în zilele noastre, numai în momentul de faţă (c'est dans ce moment même), progresul avuţiei şi concurenţa sfărîmă toate aceste asociaţii. Dar această sfărîmare (révolution) este încă pe jumătate neterminată" (II, 437).

„Este adevărat că numai o singură naţiune se află astăzi în această situaţie nefirească ; numai la o singură naţiune vedem acest contrast permanent între o avuţie aparentă (richesse apparente) şi mizeria îngrozitoare a unei zecimi din populaţie, care este nevoită să trăiască din caritatea publică. Dar această naţiune, atît de demnă de imitat în alte privinţe, atît de splendidă pînă şi în greşelile ei, a sedus prin exemplul său pe toţi oamenii de stat de pe continent. Şi dacă aceste reflecţii nu-i vor mai putea fi de folos ei, cred că, cel puţin, voi face un serviciu omenirii şi compatrioţilor mei arătînd primejdiile pe care le prezintă calea urmată de ea şi dovedind prin propria ei experienţă că a baza economia politică pe principiul unei concurenţe nelimitate înseamnă a sacrifica interesele omenirii acţiunii simultane a tuturor cupidităţilor individuale" (II, 368) *. Aşa îşi încheie Sismondi lucrarea „Nouveaux Principes".

Însemnătatea generală a lui Sismondi şi a doctrinei lui a fost clar formulată de Marx în următoarea caracterizare, în care se schiţează mai întîi condiţiile vieţii economice din Europa occidentală care au generat această doctrină (şi

* „Societatea rusă are de rezolvat o sarcină măreaţă, extrem de anevoioasă, dar nu imposibilă, şi anume aceea de a dezvolta forţele productive ale populaţiei în aşa fel încît ele să folosească nu unei minorităţi neînsemnate, ci întregului popor" (N.—on, 343).

www.dacoromanica.ro

anume în perioada cînd capitalismul abia începuse să creeze acolo o mare industrie mecanizată), făcîndu-se apoi şi o apreciere asupra ei *.

„Tîrgoveţii din evul mediu şi mica ţărănime au fost precursorii burgheziei moderne. În ţările mai puţin dezvoltate din punct de vedere industrial şi comercial, această clasă continuă să vegeteze alături de burghezia în ascensiune.

În ţările în care s-a dezvoltat civilizaţia modernă s-a format o nouă mică burghezie, care, oscilînd între proletariat şi burghezie ca parte întregitoare a societăţii burgheze, se formează mereu din nou şi ai cărei membri sînt însă mereu azvîrliţi de concurenţă în rîndurile proletariatului; mai mult, pe măsură ce se dezvoltă marea industrie, ei văd apropiindu-se momentul cînd vor dispărea cu desăvîrşire ca parte independentă a societăţii moderne şi vor fi înlocuiţi, în comerţ, în industrie şi în agricultură, cu supraveghetori şi salariaţi.

În ţări ca Franţa, în care clasa ţărănească alcătuieşte mai mult de jumătate din populaţie, era firesc ca autorii care luau atitudine pentru proletariat şi împotriva burgheziei să critice regimul burghez de pe poziţiile micului burghez şi micului ţăran şi să apere cauza muncitorilor din punctul de vedere al micii burghezii. În felul acesta a luat naştere doctrina socială mic-burgheză. Sismondi e şeful acestei literaturi nu numai pentru Franţa, dar şi pentru Anglia.

Această doctrină analiza cu multă perspicacitate contradicţiile existente în relaţiile de producţie moderne. Ea demasca apologia făţarnică a economiştilor. Ea demonstra, fără putinţă de tăgadă, efectele distrugătoare ale maşinismului şi ale diviziunii muncii, concentrarea capitalurilor şi a proprietăţii funciare, supraproducţia, crizele, pieirea inevitabilă a micilor burghezi şi ţărani, mizeria proletariatului, anarhia în producţie, strigătoarele disproporţii în repartiţia avuţiei, războiul industrial nimicitor dintre naţiuni, descompunerea vechilor moravuri, a vechilor relaţii familiale, a vechilor naţionalităţi **.

* Comp. citatele din *„Russkoe Bogatstvo"* nr. 8, pag. 57, precum şi citatele din articolul d-lui N.—on publicat în *„Russkoe Bogatstvo"* nr. 6, pag. 94.

** Acest fragment este citat de Efrusi în nr. 8 al revistei *„Russkoe Bogatstvo"*, pag. 57 (ultimul alineat).

www.dacoromanica.ro

Potrivit conținutului său pozitiv însă, acest curent vrea sau să restabilească vechile mijloace de producție și de schimb și, o dată cu ele, vechile relații de proprietate și vechea societate, sau să ferece din nou, cu forța, mijloacele moderne de producție și de schimb în cătușele vechilor relații de proprietate, care au fost sfărîmate și nu se putea să nu fie sfărîmate de aceste mijloace. În ambele cazuri, acest curent este reacționar și totodată utopic.

Sistemul breslelor în industrie și gospodăria patriarhală la sate – iată ultimul lui cuvînt" * [87].

Am căutat să învederăm justețea acestei caracterizări atunci cînd am analizat punct cu punct doctrina lui Sismondi. Acum vom releva doar procedeul straniu folosit aici de Efrusi ca o încununare a tuturor greșelilor pe care le comite în expunerea, critica și analiza romantismului. Cititorul își amintește, desigur, că Efrusi a declarat chiar la începutul articolului său (din nr. 7 al revistei *„Russkoe Bogatstvo"*) că a-l considera pe Sismondi reacționar și utopist este „nejust" și „greșit" (l.c., pag. 138). Pentru a demonstra această teză, Efrusi, în primul rînd, a trecut cu totul sub tăcere tocmai ceea ce-i mai important, și anume legătura dintre *punctul de vedere* al lui Sismondi și situația și interesele unei anumite clase a societății capitaliste, clasa micilor producători ; în al doilea rînd, analizînd unele teze ale teoriei lui Sismondi, Efrusi, după cum am arătat mai sus, în parte a înfățișat într-o lumină cu totul falsă raportul dintre teoria lui Sismondi și teoria modernă, iar în parte a ignorat pur și simplu teoria modernă, apărîndu-l pe Sismondi prin referiri la savanții germani care „n-au mers mai departe" decît Sismondi ; în sfîrșit, în al treilea rînd, Efrusi a rezumat aprecierea asupra lui Sismondi în felul următor : „Părerea noastră (!) despre însemnătatea lui Simonde de Sismondi – spune el – o putem (!!) rezuma prin următoarele cuvinte" ale unui economist german (*„Russkoe Bogatstvo"* nr. 8, pag. 57) ; după aceea

* Comp. articolul menționat din *„Russkoe Bogatstvo"*, 1894, nr. 6, pag. 88, în care d-l N.—on traduce acest fragment. În această traducere găsim două inexactități și o omisiune. El traduce cuvintele „de pe pozițiile micului burghez" și ale „micului țăran" prin cuvintele „de pe pozițiile înguste ale burghezului" și ale „țăranului", iar cuvintele „cauza muncitorilor" prin „cauza poporului", cu toate că în original figurează „der Arbeiter". Totodată el omite cuvintele : „nu se putea să nu fie sfărîmate" (gesprengt werden mu βten).

www.dacoromanica.ro

el citează fragmentul menţionat mai sus, şi anume *numai o părticică* din caracterizarea făcută de acest economist, omiţînd tocmai partea în care este arătată legătura dintre teoria lui Sismondi şi o anumită clasă a societăţii moderne, precum şi partea unde, în concluzia finală, se vorbeşte despre reacţionarismul şi utopismul lui Sismondi ! Mai mult. Efrusi nu numai că a citat doar o *părticică* din caracterizare, şi anume una din care nu ne putem face nici o idee despre această caracterizare *în ansamblu,* prezentînd astfel într-o lumină cu totul falsă poziţia acestui economist faţă de Sismondi, dar totodată a vrut să-l înfrumuseţeze pe Sismondi, avînd însă aerul să spună că nu face decît să redea părerile acestui economist.

„Trebuie să mai adăugăm – spune Efrusi – că, prin unele dintre concepţiile sale teoretice, Sismondi este precursorul celor mai remarcabili economişti moderni * : să ne amintim concepţiile lui despre venitul la capital, despre crize, clasificarea venitului naţional făcută de el etc." (ibid.). Aşadar, în loc *să adauge* la constatarea economistului german cu privire la meritele lui Sismondi constatarea aceluiaşi economist în sensul că punctul de vedere al lui Sismondi este un punct de vedere mic-burghez, că utopia lui are un caracter reacţionar, Efrusi *adaugă* la *meritele* lui Sismondi *tocmai acele părţi din doctrina acestuia care* (cum ar fi, de pildă, „clasificarea venitului naţional"), după aprecierea aceluiaşi economist, *nu conţin absolut nimic ştiinţific.*

Ni se va obiecta : Efrusi este liber să nu împărtăşească de loc părerea că explicarea doctrinelor economice trebuie căutată în realitatea economică ; el este liber să aibă profunda convingere că teoria lui A. Wagner asupra „clasificării venitului naţional" este „cea mai remarcabilă" teorie. – De acord. Dar ce-l îndreptăţea să cocheteze cu doctrina cu care le place atît de mult d-lor narodnici să se declare „de acord", din moment ce în realitate el n-a înţeles cîtuşi de puţin poziţia acestei doctrine faţă de Sismondi şi a făcut tot posibilul (şi chiar imposibilul) ca să prezinte această poziţie într-o lumină cu totul falsă ?

* De felul lui Adolf Wagner ? *K. T.*

www.dacoromanica.ro

N-am fi insistat atît de mult asupra acestei chestiuni dacă ar fi fost vorba numai de Efrusi – un autor al cărui nume, dacă nu ne înşelăm, îl întîlnim pentru prima oară în literatura narodnicistă. Nu ne interesează cîtuşi de puţin persoana lui Efrusi şi nici măcar concepţiile lui, ci *poziţia narodnicilor faţă de doctrina celebrului economist german în genere, doctrină cu care ei pretind că sînt de acord.* Efrusi nu este nicidecum o excepţie. Dimpotrivă, exemplul lui este întru totul tipic, şi tocmai pentru a dovedi acest lucru am făcut peste tot o paralelă între punctul de vedere şi teoria lui Sismondi şi punctul de vedere şi teoria d-lui N.–on *. Şi am constatat o analogie perfectă : şi concepţiile teoretice, şi punctul de vedere asupra capitalismului, şi caracterul concluziilor şi al dezideratelor practice s-au dovedit a fi *analoge* la cei doi autori. Şi întrucît concepţiile d-lui N.–on pot fi considerate ca ultimul cuvînt al narodnicismului, sîntem îndreptăţiţi să tragem concluzia că *doctrina economică a narodnicilor nu este decît o varietate rusă a romantismului european.*

E de la sine înţeles că particularităţile istorice şi economice ale Rusiei, pe de o parte, şi faptul că ea este incomparabil mai înapoiată, pe de altă parte, fac ca narodnicismul să prezinte particularităţi deosebit de importante. Dar aceste particularităţi nu depăşesc totuşi cadrul particularităţilor legate de noţiunea de varietate şi de aceea nu schimbă cu nimic *analogia* dintre narodnicism şi romantismul mic-burghez.

Poate că particularitatea cea mai importantă şi mai izbitoare a economiştilor narodnici este tendinţa lor de a-şi disimula romantismul prin declaraţia că „sînt de acord" cu teoria modernă şi prin cît mai dese *referiri* la aceasta, cu toate că această teorie are o poziţie net negativă faţă de romantism şi s-a format în lupta crîncenă pe care a dus-o împotriva teoriilor mic-burgheze de toate soiurile.

Analiza teoriei lui Sismondi prezintă un interes deosebit tocmai pentru că ne permite să sesizăm *procedeele generale* ale acestei travestiri.

* Un alt economist narodnic, d-l V. V., este întru totul de acord cu d-l N.—on în problemele importante menţionate mai sus, deosebindu-se de acesta doar printr-un punct de vedere şi mai primitiv.

www.dacoromanica.ro

Am văzut că şi romantismul, şi teoria modernă *constată aceleaşi* contradicţii în economia socială actuală. Tocmai de acest lucru se folosesc narodnicii *invocînd* faptul că şi teoria modernă constată contradicţiile, care se manifestă în crize, în căutarea de pieţe externe, în creşterea producţiei paralel cu scăderea consumului, în protecţionismul vamal, în efectele dăunătoare ale industriei mecanizate etc. etc. Narodnicii au perfectă dreptate : teoria modernă *constată* într-adevăr *toate aceste* contradicţii, pe care le constata şi romantismul. Se pune însă întrebarea : a pus oare vreodată măcar un singur narodnic problema : prin ce se deosebeşte analiza ştiinţifică a acestor contradicţii – care le reduce la diferitele interese ce apar pe terenul orînduirii economice actuale – de utilizarea constatării acestor contradicţii numai în scopul de a formula deziderate pioase ? – Nu, la nici un narodnic nu găsim o analiză a acestei probleme, care caracterizează tocmai deosebirea dintre teoria modernă şi romantism. Întocmai ca şi acesta, narodnicii nu utilizează constatarea contradicţiilor decît pentru formularea unor deziderate pioase.

Se pune apoi întrebarea : a pus oare vreodată măcar un singur narodnic problema : prin ce se deosebeşte critica sentimentală a capitalismului de critica ştiinţifică, dialectică a acestuia ? – Nici unul n-a pus această problemă, care caracterizează a doua deosebire importantă dintre teoria modernă şi romantism. Nici unul n-a găsit de cuviinţă să ia drept criteriu al teoriilor sale tocmai dezvoltarea actuală a relaţiilor social-economice (or, tocmai aplicarea acestui criteriu constituie trăsătura distinctivă fundamentală a criticii ştiinţifice).

Şi, în sfîrşit, se pune întrebarea : a pus oare vreodată măcar un singur narodnic problema : prin ce se deosebeşte punctul de vedere al romantismului – care idealizează mica producţie şi deplînge „sfărîmarea" temeliilor ei „de către capitalism" – de punctul de vedere al teoriei moderne, care ia drept punct de plecare al tezelor sale marea producţie capitalistă, bazată pe folosirea maşinilor, şi consideră drept un fenomen progresist această „sfărîmare a temeliilor ?" (Folosim această expresie narodnicistă curentă care caracterizează în mod plastic procesul de transformare a relaţiilor sociale sub influenţa marii industrii mecanizate, proces care

www.dacoromanica.ro

pretutindeni, şi nu numai în Rusia, s-a desfăşurat într-un mod atît de vertiginos şi într-o formă atît de accentuată încît a uimit gîndirea socială). – Iarăşi nu. Nici un narodnic nu şi-a pus această problemă, nici unul n-a încercat să aplice „sfărîmării" din Rusia criteriile care au impus admiterea caracterului progresist al „sfărîmării" din Europa occidentală, şi toţi laolaltă plîng pe ruinele temeliilor şi recomandă să se pună capăt sfărîmării, încredinţîndu-ne, printre lacrimi, că tocmai în asta constă „teoria modernă"...

Confruntarea „teoriei" lor – pe care ei o prezintă drept o rezolvare nouă şi de sine stătătoare a problemei capitalismului pe baza ultimului cuvînt al ştiinţei şi vieţii din Europa occidentală – cu teoria lui Sismondi ne arată în mod concret că această teorie a apărut în perioada primitivă a dezvoltării capitalismului şi a dezvoltării gîndirii sociale. Dar esenţialul nu este că această teorie e veche. Cîte teorii foarte vechi nu există în Europa care ar fi foarte noi pentru Rusia ! Esenţialul este că, chiar şi *pe vremea cînd a apărut, această teorie era o teorie mic-burgheză şi reacţionară.*

VI

PROBLEMA TAXELOR VAMALE LA CEREALE IN ANGLIA PRIVITĂ PRIN PRISMA ROMANTISMULUI ŞI PRIN ACEEA A TEORIEI ŞTIINŢIFICE

Comparaţia între teoria romantismului asupra problemelor principale ale economiei actuale şi teoria modernă o vom completa cu o comparaţie între punctele lor de vedere asupra unei probleme *practice*. Această comparaţie prezintă un interes deosebit, deoarece, pe de o parte, această problemă practică este una dintre cele mai importante şi mai principiale probleme ale capitalismului şi deoarece, pe de altă parte, asupra acestei probleme s-au pronunţat ambii exponenţi, cei mai de seamă, ai acestor teorii adverse.

Ne referim la *legile cerealelor* din Anglia şi la abrogarea lor [88]. Această problemă a preocupat foarte mult, în al doilea pătrar al secolului nostru, nu numai pe economiştii englezi, ci şi pe cei de pe continent : ei îşi dădeau cu toţii seama că aceasta nu este nicidecum o problemă particulară a politicii vamale, ci problema generală a liber-schimbismu-

www.dacoromanica.ro

lui, a liberei concurenţe, a „destinelor capitalismului". Era vorba tocmai de încununarea edificiului capitalismului prin aplicarea deplină a principiului liberei concurenţe, de a se curăţa terenul pentru desăvîrşirea „sfărîmării" pe care marea industrie mecanizată începuse s-o efectueze în Anglia la sfîrşitul secolului trecut, de a se înlătura piedicile care frînau efectuarea acestei „sfărîmări" în *agricultură*. Tocmai *astfel* au privit această problemă cei doi economişti de pe continent de care ne propunem să ne ocupăm.

Sismondi a adăugat în ediţia a doua a lucrării sale „Nouveaux Principes" un capitol special „despre legile cu privire la comerţul de cereale" (l. III, ch. X).

El constată, în primul rînd, caracterul foarte actual al problemei : „Jumătate din poporul englez cere astăzi abrogarea legilor cerealelor, manifestînd o profundă iritare împotriva acelora care le sprijină ; iar cealaltă jumătate cere menţinerea lor, scoţînd strigăte de indignare împotriva acelora care vor să le abroge" (I, 251).

Analizînd problema, Sismondi afirmă că interesele fermierilor englezi reclamă menţinerea taxelor vamale la cereale pentru a li se asigura acestora un *remunerating price* (un preţ remuneratoriu), în timp ce interesele proprietarilor de manufacturi reclamă abrogarea legilor cerealelor, deoarece manufacturile nu pot exista fără pieţe externe, iar dezvoltarea exportului englez era frînată de aceste legi care stînjeneau importul : „Proprietarii de manufacturi spuneau că suprasaturaţia de care se loveau pe pieţele de desfacere este un rezultat al aceloraşi legi ale cerealelor, că oamenii bogaţi de pe continent nu pot cumpăra mărfurile produse de aceste manufacturi, fiindcă nu găsesc debuşeuri pentru cerealele lor" (I, 254) *.

„Deschiderea pieţelor pentru cerealele de provenienţă străină ar ruina, probabil, pe proprietarii funciari englezi, ducînd la o scădere considerabilă a arenzilor. Asta ar fi,

* Oricît de unilaterală este această explicaţie dată de fabricanţii englezi, care ignorau cauzele mai adînci ale crizelor şi inevitabilitatea acestora în condiţiile unei lărgiri insuficiente a pieţei, ea conţine totuşi o idee foarte justă, şi anume că realizarea produsului prin desfacerea lui în străinătate reclamă *în general* un import corespunzător din străinătate. Menţionăm această idee a fabricanţilor englezi ca să ia notă de ea economiştii care vor să ocolească problema realizării produsului în societatea capitalistă prin observaţia profundă : „vor vinde în străinătate".

www.dacoromanica.ro

desigur, un mare rău, dar n-ar fi o nedreptate" (I, 254). Apoi Sismondi se apucă să dovedească în modul cel mai naiv că venitul proprietarilor funciari trebuie să corespundă serviciului (sic !!) pe care ei îl aduc „societății" (capitaliste ?) etc. „Fermierii – spune în continuare Sismondi – își vor retrage, cel puțin în parte, capitalul din agricultură".

Aceste considerații pe care le face Sismondi (și la care, de altfel, se și limitează) vădesc viciul fundamental al romantismului, care nu acordă suficientă atenție procesului dezvoltării economice care are loc în realitate. Am văzut că însuși Sismondi a constatat dezvoltarea treptată și extinderea fermieratului în Anglia. Dar, în loc să cerceteze cauzele acestui proces, el se grăbește să-l condamne. Numai prin această pripire, prin dorința de a impune istoriei deziderateie sale pioase, se poate explica faptul că Sismondi scapă din vedere tendința generală a dezvoltării capitalismului în agricultură și inevitabila *accelerare a acestui proces* în cazul abrogării legilor cerealelor, adică dezvoltarea capitalistă a agriculturii în locul decăderii prorocite de Sismondi.

Dar Sismondi își rămîne credincios lui însuși. De îndată ce ajunge să constate contradicția acestui proces capitalist, el se apucă imediat „să-l combată" cu naivitate, străduindu-se să dovedească cu orice preț că calea urmată de „patria engleză" este o cale greșită.

„Ce va face zilerul ?... Munca va înceta, ogoarele vor fi transformate în pășuni... Ce vor deveni cele 540.000 de familii cărora nu li se va da de lucru ?* Chiar presupunînd că ele vor fi apte pentru orice muncă industrială, există oare astăzi o industrie care să fie în stare să le primească ?... Se va găsi oare un guvern care să se hotărască de bunăvoie să expună la o astfel de criză jumătate din națiunea pe care o guvernează ?... Cei cărora le vor fi sacrificați astfel agricultorii vor avea oare ei înșiși vreun avantaj de pe urma acestui sacrificiu ? Căci acești agricultori sînt cei mai apropiați și cei mai siguri consumatori ai mărfurilor produse de

* Pentru „a dovedi" caracterul neraţional al capitalismului, Sismondi născoceşte pe loc un calcul aproximativ (de felul acelora care-i plac atît de mult, de pildă, romanticului nostru rus, d-l V. V.). 600.000 de familii, spune el, lucrează în agricultură. Dacă ogoarele vor fi înlocuite prin pășuni, nu „va mai fi nevoie" decît de a zecea parte din acest număr... cu cît mai puțin înțelege autorul procesul în toată complexitatea lui, cu atît mai bucuros recurge la calcule puerile făcute „din ochi".

www.dacoromanica.ro

manufacturile engleze. Încetarea consumului lor ar da industriei o lovitură mai funestă decît închiderea uneia dintre cele mai mari pieţe externe" (255–256). Intră în scenă faimoasa „restrîngere a pieţei interne". „Cît vor pierde manufacturile de pe urma încetării consumului întregii clase a plugarilor englezi, care reprezintă aproape jumătate din naţiune ? Cît vor pierde manufacturile de pe urma încetării consumului oamenilor bogaţi, ale căror venituri agricole vor fi aproape suprimate ?" (267). Romanticul se pune luntre şi punte pentru a demonstra fabricanţilor că contradicţiile inerente dezvoltării producţiei şi avuţiei lor nu sînt decît o greşeală, o nechibzuinţă a lor. Şi ca „să-i convingă" pe fabricanţi de „primejdia" pe care o reprezintă capitalismul, Sismondi zugrăveşte în amănunţime primejdia concurenţei cerealelor poloneze şi ruse (pag. 257–261). El face uz de tot felul de argumente, apelînd pînă şi la amorul propriu al englezilor. „Ce va deveni onoarea Angliei dacă împăratul Rusiei, ori de cîte ori va voi să obţină de la ea o concesie oarecare, va putea s-o înfometeze închizînd porturile Mării Baltice ?" (268). Să-şi amintească cititorul cum demonstra Sismondi caracterul greşit al „apologiei puterii banului", argumentînd că la vînzări pot avea loc, foarte uşor, înşelăciuni... Sismondi vrea „să combată" pe exponenţii teoretici ai sistemului fermelor, prin argumentul că fermierii bogaţi nu pot rezista concurenţei unor bieţi ţărani (citat mai sus), şi în cele din urmă ajunge iarăşi la concluzia sa preferată, convins, probabil, că a dovedit cît de „greşită" este calea pe care o urmează „patria engleză". „Exemplul Angliei ne arată că această practică (dezvoltarea economiei băneşti, căreia Sismondi îi opune l'habitude de se fournir soi-même, «obişnuinţa de a produce cu propriile tale mîini cele necesare traiului») este primejdioasă" (263). „Însuşi sistemul de exploatare (şi anume sistemul fermelor) este prost, este aşezat pe o bază periculoasă şi de aceea trebuie să ne străduim să-l schimbăm" (266).

Problema concretă, ridicată de conflictul dintre anumite interese în cadrul unui anumit sistem economic, este înecată astfel într-un noian de deziderate pioase ! Dar înseşi părţile interesate au pus problema atît de categoric, încît era absolut imposibil să te mai mărgineşti la o asemenea „soluţie" (aşa

www.dacoromanica.ro

cum se mărginește romantismul în privința tuturor celorlalte probleme).

„Ce-i de făcut totuși ? – întreabă desperat Sismondi. – Trebuie deschise sau trebuie închise porturile Angliei ? Trebuie condamnați oare la înfometare și la pieire muncitorii manufacturieri sau cei agricoli din Anglia ? Este într-adevăr o problemă groaznică ; situația în care se află guvernul englez este una dintre cele mai spinoase în care s-au putut găsi vreodată oamenii de stat" (260). Și Sismondi revine iarăși la „concluzia generală" că sistemul fermelor este „periculos", că „este periculos să subordonezi întreaga agricultură unui sistem de speculă". Dar „cum se vor putea lua în Anglia aceste măsuri eficace, dar totodată lente, care ar spori însemnătatea (remettraient en honneur) micilor ferme, din moment ce jumătate din națiune, care lucrează în manufacturi, suferă de foame, iar măsurile pe care le cere ea amenință să ducă la înfometarea celeilalte jumătăți, care lucrează în agricultură ? Nu știu. Socot că legile cu privire la comerțul de cereale trebuie să sufere importante modificări ; recomand însă acelora care cer abolirea lor totală să examineze cu minuțiozitate următoarele probleme" (267) ; urmează vechile lamentări și temeri în privința decăderii agriculturii, a restrîngerii pieței interne etc.

Așadar, chiar la prima ciocnire cu realitatea, romantismul a suferit un fiasco total. El a fost nevoit să-și dea singur un testimonium paupertatis * și să semneze singur de primirea acestuia. Amintiți-vă cît de ușor și de simplu „rezolva" romantismul toate problemele în „teorie" ! Protecționismul nu este rațional, capitalismul este o eroare funestă, calea Angliei este greșită și periculoasă, producția trebuie să meargă în pas cu consumul, industria și comerțul în pas cu agricultura, mașinile sînt avantajoase numai atunci cînd duc la creșterea salariilor sau la reducerea zilei de lucru, mijloacele de producție nu trebuie despărțite de producători, schimbul nu trebuie să devanseze producția, nu trebuie să ducă la speculă etc. etc. Fiecare contradicție a fost acoperită de romantism cu o frază sentimentală corespunzătoare, la fiecare problemă el a răspuns printr-un deziderat pios

* – certificat de paupertate. – *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

corespunzător, şi această aplicare de etichete pe toate faptele vieţii curente a denumit-o „soluţionarea" problemelor. Nu-i de mirare că aceste soluţii erau atît de înduioşător de simple şi de uşoare ; ele ignorau un lucru de nimica : interesele reale şi faptul că contradicţia constă tocmai în conflictul dintre ele. Şi, atunci cînd dezvoltarea acestei contradicţii l-a pus pe romantic faţă în faţă cu unul dintre aceste conflicte deosebit de violente – cum a fost lupta dintre partidele din Anglia care a precedat abrogarea legilor cerealelor –, romanticul nostru s-a pierdut cu totul. El se simţea foarte bine în ceaţa reveriilor şi a dezideratelor pioase, el plăsmuia cu atîta măiestrie sentinţe care se potriveau „societăţii" în genere (dar care nu se potriveau nici unei orînduiri sociale istoriceşte determinate), iar cînd din lumea fanteziilor sale a nimerit în vîltoarea vieţii reale şi a luptei de interese, el n-a avut nici măcar un criteriu pentru rezolvarea problemelor concrete. Obişnuinţa construcţiilor şi soluţiilor abstracte a redus problema la o formulă deşartă : care populaţie trebuie ruinată : populaţia agricolă sau cea manufacturieră ? – Şi romanticul nu putea, desigur, să nu conchidă că nici una nu trebuie ruinată, că trebuie „să ne abatem din cale"..., însă contradicţiile reale l-au împresurat pe romanticul nostru atît de strîns, încît nu-l mai lasă să se ridice din nou în ceaţa dezideratelor pioase şi el se vede nevoit *să dea un răspuns*. Sismondi a dat chiar două răspunsuri : primul – „nu ştiu" ; al doilea – „pe de o parte nu pot să nu recunosc, pe de altă parte trebuie să admit" [89].

La 9 ianuarie 1848, Karl Marx a rostit la Bruxelles, în cadrul unei şedinţe publice, un „discurs asupra liber-schimbismului" *. În opoziţie cu romantismul, care afirma că „economia politică nu este o ştiinţă de calcul, ci o ştiinţă a moralei", el a luat ca punct de plecare al expunerii sale tocmai un *calcul* lucid *al intereselor*. În loc să privească problema legilor cerealelor ca o problemă a „sistemului" pe care şi-l alege naţiunea sau ca o problemă de legislaţie (cum o privea Sismondi), vorbitorul a început prin a înfăţişa

* „Discours sur le libre échange". Folosim traducerea germană : „Rede über die Frage des Freihandels" [90].

www.dacoromanica.ro

această problemă ca un conflict între interesele fabricanților și cele ale proprietarilor funciari și a arătat cum au încercat fabricanții englezi să prezinte problema ca o cauză a întregului popor, cum au încercat să-i convingă pe muncitori că acționează spre binele poporului. În opoziție cu romanticul, care a expus problema sub forma unor considerații pe care trebuie să le aibă în vedere legiuitorul la înfăptuirea reformei, vorbitorul a redus problema la conflictul dintre interesele reale ale diferitelor clase ale societății engleze. El a arătat că necesitatea ieftinirii materiilor prime pentru fabricanți constituia baza întregii probleme. El a înfățișat atitudinea de neîncredere a muncitorilor englezi, care vedeau „în oameni plini de abnegație de soiul lui Bowring, Bright & Co. pe cei mai aprigi dușmani ai lor".

„Fabricanții ridică, cu mari cheltuieli, palate în care Anti-Corn-Law-League (liga împotriva legilor cerealelor) [91] să-și instaleze, ca să zicem așa, sediul ei oficial, trimit o armată de apostoli în toate colțurile Angliei ca să propovăduiască religia liber-schimbismului, tipăresc și distribuie gratuit mii de broșuri ca să lămurească pe muncitori asupra propriilor lor interese, cheltuiesc sume enorme ca să cîștige presa de partea lor, organizează un vast aparat administrativ care să conducă mișcarea liber-schimbistă și uzează de toată elocința lor la întrunirile publice. La una dintre aceste întruniri un muncitor a strigat : «Dacă proprietarii funciari ar vinde oasele noastre, voi, fabricanții, ați fi cei dintîi care le-ați cumpăra ca să le duceți la moară și să faceți făină din ele !». Muncitorii englezi au înțeles foarte bine semnificația luptei dintre proprietarii funciari și fabricanți. Ei știu prea bine că se urmărește scăderea prețului pîinii pentru a se reduce salariile și că profitul la capital va spori în aceeași proporție în care va scădea renta" [92].

Așadar, însuși *modul de a pune problema* este cu totul altul decît la Sismondi. Vorbitorul își propune, în primul rînd, să explice atitudinea diferitelor clase ale societății engleze față de această problemă din punctul de vedere al intereselor lor, iar în al doilea rînd să arate semnificația pe care o are reforma în cadrul evoluției generale a economiei sociale din Anglia.

www.dacoromanica.ro

În această din urmă chestiune, opiniile vorbitorului concordă cu opiniile lui Sismondi, în sensul că şi el vede aici nu o problemă particulară, ci *problema generală* a dezvoltării capitalismului în genere, a „liber-schimbismului" ca sistem. „Abrogarea legilor cerealelor în Anglia reprezintă cea mai mare victorie pe care a repurtat-o, în secolul al XIX-lea, liber-schimbismul" [93]. „Prin abolirea legilor cerealelor, libera concurenţă, actuala economie socială, va ajunge la apogeu" *. Prin urmare, pentru aceşti autori problema de faţă se prezintă astfel : *este de dorit ca capitalismul să continue să se dezvolte* sau este de dorit frînarea lui, căutarea unor „alte căi" etc. ? Şi, după cum ştim, răspunsul lor afirmativ la această întrebare a constituit rezolvarea problemei principiale generale a „destinelor capitalismului" şi nu a problemei particulare a legilor cerealelor din Anglia, deoarece punctul de vedere stabilit aici a fost aplicat şi mult mai tîrziu în privinţa altor state. Aceşti autori profesau asemenea vederi în deceniul al 5-lea al acestui secol şi în privinţa Germaniei, şi în privinţa Americii **, declarînd că în această ţară libera concurenţă are un caracter progresist ; în ceea ce priveşte Germania, unul dintre ei a scris încă în deceniul al 7-lea al acestui secol că ea are de suferit nu numai de pe urma capitalismului, ci şi din cauza insuficientei dezvoltări a capitalismului [97].

Să revenim la cuvîntarea pe care o redăm. Am arătat punctul de vedere principial diferit al vorbitorului, care a redus problema la interesele diferitelor clase ale societăţii engleze. Şi constatăm o deosebire tot atît de profundă şi în ceea ce priveşte modul cum pune el problema pur teoretică a semnificaţiei pe care o are în economia socială abrogarea

* „Die Lage der arbeitenden Klasse in England" (1845) [94]. Această lucrare a fost concepută exact din acelaşi punct de vedere *înainte* de abrogarea legilor cerealelor (1846), pe cînd cuvîntarea expusă aici a fost rostită în perioada de *după* abrogarea lor. Dar această deosebire în timp nu prezintă pentru noi nici o importanţă : este suficient să comparăm raţionamentele din 1827 ale lui Sismondi, citate mai sus, cu această cuvîntare din 1848 pentru a constata identitatea deplină a *elementelor problemei* la ambii autori. Ideea de a face o comparaţie între Sismondi şi economistul german de mai tîrziu a fost împrumutată de noi din „Handwörterbuch der Staatswissenschaften", B. V., Art. „Sismondi" von *Lippert*. Seite 679. Paralela s-a dovedit a fi de un interes atît de palpitant, încît expunerea d-lui Lippert şi-a pierdut dintr-o dată toată rigiditatea... vreau să spun „obiectivitatea", şi a devenit interesantă, vie şi chiar pasionantă.

** Vezi în „Neue Zeit" [95] articolele lui Marx recent descoperite în „Westphälisches Dampfboot" [96].

www.dacoromanica.ro

legilor cerealelor. Pentru el, aceasta nu este problema abstractă a *sistemului* pe care trebuie să-l aleagă Anglia, a căii pe care trebuie ea s-o urmeze (cum pune problema Sismondi, uitînd că Anglia are un trecut şi un prezent care determină această cale). Nu, el pune problema de la bun început pe terenul *actualei orînduiri social-economice*, întrebîndu-se care *va fi pasul următor* în dezvoltarea acestei orînduiri după abolirea legilor cerealelor.

Dificultatea pe care o prezenta această problemă era de a stabili cum va influenţa abrogarea legilor cerealelor asupra *agriculturii*, căci în ceea ce priveşte industria, această influenţă era clară pentru toată lumea.

Pentru a dovedi că această abrogare va fi şi în folosul agriculturii, Anti-Corn-Law-League a instituit premii pentru cele mai bune trei lucrări despre influenţa salutară pe care abrogarea legilor cerealelor o va avea asupra agriculturii engleze. Vorbitorul expune pe scurt vederile celor trei laureaţi, Hope, Morse şi Greg, scoţîndu-l în evidenţă pe acesta din urmă, a cărui lucrare aplică în mod mai ştiinţific şi mai riguros principiile stabilite de economia politică clasică.

Greg, el însuşi mare fabricant, a cărui lucrare se adresa mai ales marilor fermieri, susţine că abolirea legilor cerealelor va elimina din agricultură pe micii fermieri, care se vor îndrepta spre industrie, dar va fi în avantajul marilor fermieri, care vor căpăta posibilitatea să ia pămînt în arendă pe termene mai lungi, să investească în pămînt mai mult capital, să folosească în mai mare măsură maşini, utilizînd mai puţină muncă, care se va ieftini o dată cu ieftinirea cerealelor. Proprietarii funciari însă vor trebui să se mulţumească cu o rentă mai mică, ca urmare a faptului că terenurile de calitate inferioară nu vor mai fi cultivate, ele neputînd rezista concurenţei cerealelor de import, mai ieftine.

Vorbitorul a avut perfectă dreptate considerînd că această prezicere şi apărarea făţişă a capitalismului în agricultură aveau un caracter mai ştiinţific. Istoria a confirmat prezicerea. „Abrogarea legilor cerealelor a dat un impuls extraordinar agriculturii engleze... Scăderea absolută a populaţiei muncitoare agricole a mers mînă în mînă cu o extindere a suprafeţelor cultivate, cu o cultură mai intensivă, cu o acu-

www.dacoromanica.ro

mulare nemaiîntîlnită a capitalului investit în pămînt şi a celui folosit pentru cultivarea lui, cu o sporire a produsului solului fără precedent în istoria agronomiei engleze, cu o creştere a rentelor încasate de proprietarii funciari şi cu o bogăţie crescîndă a fermierilor capitalişti... Condiţia fundamentală a noii metode era o investiţie mai mare de capital de fiecare acru, deci şi o concentrare accelerată a fermelor" *.

Fireşte însă că vorbitorul nu s-a mărginit să constate că raţionamentul lui Greg este mai just. În gura lui Greg, acest raţionament era argumentul unui liber-schimbist care vorbeşte despre agricultura engleză în general şi care vrea să demonstreze că abolirea legilor cerealelor va fi în folosul întregii naţiuni. După cele expuse de noi mai sus, este clar că nu aceasta era părerea vorbitorului.

El a arătat că scăderea preţului pîinii, scădere atît de proslăvită de liber-schimbişti, înseamnă reducerea inevitabilă a salariilor, ieftinirea mărfii „muncă" (mai exact : a forţei de muncă) ; că ieftinirea pîinii nu va putea niciodată să compenseze muncitorului această scădere a salariului, în primul rînd pentru că muncitorului, atunci cînd va scădea preţul pîinii, îi va veni mai greu să facă economie la consumul pîinii pentru a putea cumpăra şi alte lucruri şi, în al doilea rînd, pentru că progresul industriei ieftineşte obiectele de consum, înlocuind berea prin rachiu, pîinea prin cartofi, lîna şi inul prin bumbac, ducînd astfel la scăderea nivelului cerinţelor şi nivelului de trai al muncitorului.

Vedem deci că, *în aparenţă,* vorbitorul stabileşte elementele problemei la fel ca Sismondi : el consideră *de asemenea*

* Scris în 1867 [98]. — Cît priveşte creşterea rentei, pentru explicarea acestui fenomen trebuie să ţinem seama de legea rentei diferenţiale, stabilită de analiza modernă, lege în virtutea căreia *urcarea rentei este posibilă concomitent cu scăderea preţului cerealelor.* „Cînd, în 1846, fură abrogate în Anglia taxele vamale asupra cerealelor, fabricanţii englezi crezură că prin această măsură au transformat în pauperi aristocraţia funciară. În loc de a sărăci, ea deveni mai bogată ca oricînd. Cum s-a întîmplat aceasta ? Foarte simplu. Mai întîi, arendaşii fură constrînşi prin contract să investească de atunci încolo 12 l.st. anual în loc de 8 l.st. per acru şi, în al doilea rînd, proprietarii funciari, puternic reprezentaţi şi în Camera Comunelor, îşi acordară o însemnată subvenţie de stat în vederea drenării terenurilor lor şi pentru alte ameliorări permanente. Cum pămînturile cele mai proaste n-au fost cu totul înlăturate, ci au fost cel mult folosite în alte scopuri, şi aceasta de cele mai multe ori numai în mod temporar, rentele se urcară proporţional cu investiţia de capital sporită, iar aristocraţia funciară se găsi într-o situaţie mai bună ca oricînd" („Das Kapital", III, 2, 259 („Capitalul", vol. III, partea a II-a, pag. 259 [99]. — *Nota red.*)).

www.dacoromanica.ro

că urmarea inevitabilă a liber-schimbismului va fi ruinarea micilor fermieri şi mizeria muncitorilor din industrie şi agricultură. Narodnicii noştri, care se disting şi prin arta lor inegalabilă de „a cita", se opresc de obicei tocmai aici în „citatele" lor, declarînd pe deplin satisfăcuţi că sînt în totul „de acord". Dar aceste procedee nu fac decît să arate, în primul rînd, că ei nu înţeleg imensele deosebiri în modul de a pune problema, asupra cărora am atras atenţia mai sus, şi, în al doilea rînd, că scapă din vedere faptul că deosebirea radicală dintre teoria modernă şi romantism *abia de aici începe :* romanticul se abate de la problemele concrete ale dezvoltării reale pentru a se deda reveriilor, pe cînd realistul ia faptele constatate drept criteriu pentru a rezolva într-un anumit mod problema concretă.

După ce vorbeşte despre îmbunătăţirea care ar urma să intervină în situaţia muncitorilor, vorbitorul continuă astfel :

„La aceasta economiştii vor răspunde :

Ei da, recunoaştem că concurenţa dintre muncitori, care sub regimul liber-schimbismului fireşte că nu va fi mai redusă, nu va întîrzia să pună de acord salariile cu nivelul scăzut al preţurilor mărfurilor. Pe de altă parte însă, acest preţ redus al mărfurilor va prilejui o creştere a consumului ; consumul sporit va face necesară o producţie mai mare, care va atrage după sine o cerere mai mare de mînă de lucru, iar această cerere mai mare de mînă de lucru va fi urmată de o urcare a salariilor.

Toată această argumentare se reduce la următoarele : *liber-schimbismul face să crească forţele de producţie.* Cînd industria este în creştere, cînd avuţia, forţele de producţie – într-un cuvînt capitalul productiv – sporesc cererea de muncă, atunci se urcă şi preţul muncii şi în consecinţă şi salariul. *Sporirea capitalului este condiţia cea mai favorabilă pentru muncitor. Aceasta nu se poate contesta* *. Dacă capitalul rămîne staţionar, industria nu va rămîne numai staţionară, ci va regresa, şi, în cazul acesta, prima victimă va fi muncitorul. El va fi distrus înaintea capitalistului. Iar în cazul cînd capitalul sporeşte, adică, după cum am spus, în cazul *cel mai bun* pentru muncitor, care va fi soarta acestuia ? El

* Subliniat de noi.

www.dacoromanica.ro

va fi de asemenea distrus..." [100] Şi vorbitorul explică în mod amănunţit, servindu-se de datele economiştilor englezi, cum concentrarea capitalului duce la accentuarea diviziunii muncii, care ieftineşte forţa de muncă datorită faptului că înlocuieşte munca ce necesită iscusinţă printr-o muncă simplă, cum maşinile înlătură pe muncitori, cum marele capital ruinează pe micii industriaşi şi pe micii rentieri şi duce la agravarea crizelor, care fac să crească şi mai mult numărul şomerilor. Din analiza sa, el trage concluzia că liber-schimbismul nu înseamnă altceva decît libera dezvoltare a capitalului.

Aşadar, vorbitorul a ştiut să găsească criteriul pentru rezolvarea problemei care la prima vedere duce la aceeaşi dilemă insolubilă în faţa căreia s-a oprit Sismondi : şi liber-schimbismul, şi frînarea lui duc deopotrivă la ruinarea muncitorilor. *Acest criteriu îl constituie dezvoltarea forţelor de producţie.* Punerea problemei pe teren istoric s-a făcut simţită imediat : în loc să compare capitalismul cu o societate abstractă, aşa cum ar trebui să fie ea (adică, de fapt, cu o utopie), autorul l-a comparat cu *stadiile anterioare* ale economiei sociale, a comparat diferitele stadii ale capitalismului în succesiunea lor *şi a constatat faptul dezvoltării forţelor de producţie ale societăţii datorită dezvoltării capitalismului.* Supunînd argumentarea liber-schimbiştilor unei critici ştiinţifice, el a ştiut să evite greşeala curentă a romanticilor, care, contestînd acestei argumentări orice valoare, „aruncă din copaie, o dată cu apa, şi copilul", a ştiut să separe grăuntele ei sănătos, adică faptul neîndoielnic al unui uriaş progres tehnic. Narodnicii noştri, isteţi cum sînt, ar fi conchis, desigur, că acest autor, care se situează atît de făţiş *de partea marelui capital în comparaţie cu micul producător*, este un „apologet al puterii banului", cu atît mai mult cu cît el a vorbit în faţa Europei continentale şi a extins concluziile trase din viaţa Angliei şi asupra patriei sale, în care marea industrie mecanizată făcea pe atunci primii ei paşi, încă timizi. Or, tocmai în lumina acestui exemplu (ca şi a foarte multor altor exemple similare din istoria Europei occidentale), ei ar putea să înţeleagă faptul că admiterea caracterului progresist al marelui capital în comparaţie cu mica producţie este foarte, foarte departe de

www.dacoromanica.ro

a fi o „apologie", fapt pe care nici în ruptul capului nu pot (sau, poate, nu vor) să-l priceapă.

Este suficient să ne amintim de capitolul din Sismondi expus mai sus şi de cuvîntarea de faţă ca să ne convingem de superioritatea acesteia atît sub raport teoretic cît şi sub raportul ostilităţii ei faţă de orice „apologie". Vorbitorul a caracterizat contradicţiile care însoţesc dezvoltarea marelui capital mult mai exact, mai complet, mai direct şi mai făţiş decît au făcut vreodată romanticii. Dar nu găsim la el nicăieri nici o singură frază sentimentală care să deplîngă această dezvoltare. El n-a rostit nicăieri nici un cuvînt despre vreo posibilitate de „a ne abate din drum". El îşi dădea seama că, prin aceste cuvinte, cei care le debitează nu fac decît să camufleze faptul că ei „se abat" de la problema pe care o pune în faţa lor viaţa, adică realitatea economică actuală, dezvoltarea economică actuală, interesele actuale care apar pe baza acestei dezvoltări.

Criteriul absolut ştiinţific arătat mai sus i-a permis să rezolve această problemă şi să rămînă un realist consecvent.

„Să nu credeţi însă, domnilor – spune vorbitorul –, că, dacă criticăm liber-schimbismul, avem cumva intenţia să luăm apărarea sistemului vamal protecţionist" [101]. Şi vorbitorul arată că liber-schimbismul şi protecţionismul îşi au deopotrivă baza în actuala orînduire social-economică, înfăţişează pe scurt procesul de „sfărîmare" a vechii vieţi economice şi a vechilor relaţii semipatriarhale din statele Europei occidentale pe care l-a efectuat capitalismul în Anglia şi pe continent, arată faptul social că, în anumite condiţii, liber-schimbismul *grăbeşte* această „sfărîmare" *. „Şi numai în acest sens, domnilor – a încheiat vorbitorul –, votez în favoarea liber-schimbismului" [103].

---

* Asupra acestei semnificaţii progresiste a abrogării legilor cerealelor a atras atenţia în mod clar şi autorul lucrării „Die Lage" *încă înainte de această abrogare* (l. c., pag. 179), subliniind îndeosebi influenţa ei asupra conştiinţei producătorilor [102].

www.dacoromanica.ro

NOUA LEGE PENTRU REGLEMENTAREA MUNCII ÎN FABRICI [104]

Scris în deportare în vara anului 1897
Adaosul a fost scris în toamna anului 1897

Publicat pentru prima oară în 1899, la Geneva, în broşură

Se tipăreşte după textul broşurii

www.dacoromanica.ro

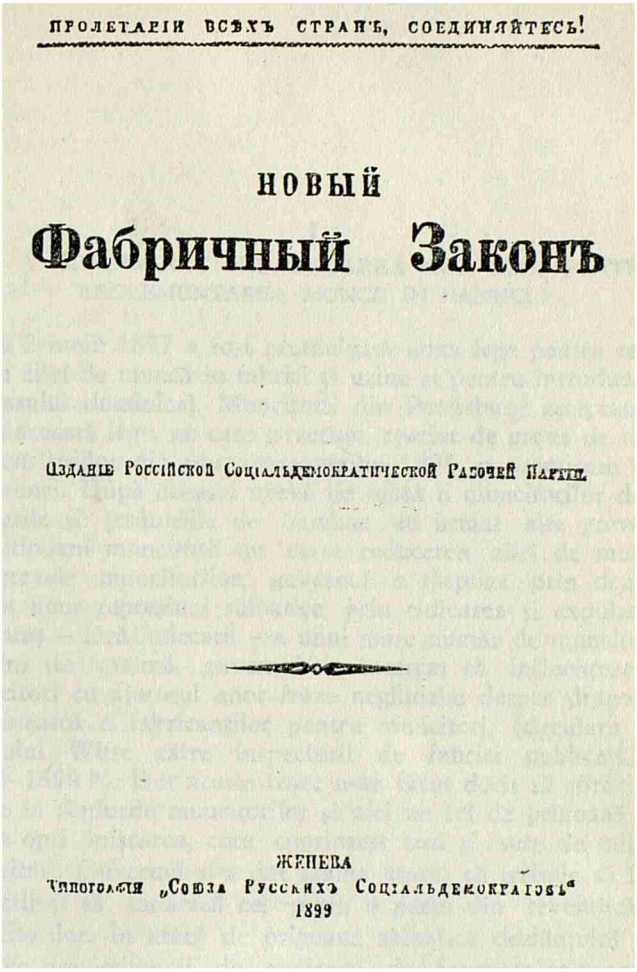
ПРОЛЕТАРІИ ВСѢХЪ СТРАНЪ, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

НОВЫЙ

Фабричный Законъ

Изданіе Россійской Соціальдемократической Рабочей Партіи.

ЖЕНЕВА
Типографія „Союза Русскихъ Соціальдемократовъ"
1899

Coperta broşurii lui V. I. Lenin
„Noua lege pentru
reglementarea muncii în fabrici". — 1899

www.dacoromanica.ro

I

CE A DETERMINAT PROMULGAREA NOII LEGI PENTRU REGLEMENTAREA MUNCII ÎN FABRICI ?

La 2 iunie 1897 a fost promulgată noua lege pentru reducerea zilei de muncă în fabrici şi uzine şi pentru introducerea repausului duminical. Muncitorii din Petersburg aşteptau de mult această lege, pe care guvernul, speriat de greva de masă a muncitorilor din primăvara anului 1896, o promisese încă de atunci. După această grevă de masă a muncitorilor de la filaturile şi ţesătoriile de bumbac au urmat alte greve şi pretutindeni muncitorii au cerut reducerea zilei de muncă. La grevele muncitorilor, guvernul a răspuns prin dezlănţuirea unor represiuni sălbatice, prin ridicarea şi expulzarea din oraş – fără judecată – a unui mare număr de muncitori ; cuprins de spaimă, guvernul a încercat să influenţeze pe muncitori cu ajutorul unor fraze neghioabe despre dragostea creştinească a fabricanţilor pentru muncitori (circulara ministrului Witte către inspectorii de fabrici publicată în 1895–1896 *). Dar aceste fraze n-au făcut decît să stîrnească rîsete în rîndurile muncitorilor şi nici un fel de prigoană n-a putut opri mişcarea, care cuprinsese zeci şi sute de mii de muncitori. Guvernul şi-a dat seama atunci că trebuie să facă concesii şi să satisfacă cel puţin o parte din revendicările muncitorilor. În afară de prigoana sălbatică dezlănţuită împotriva greviştilor şi de avalanşa de fraze mincinoase şi făţarnice, muncitorii din Petersburg au primit drept răspuns promisiunea guvernului că va promulga o lege pentru reducerea zilei de muncă. Această promisiune a fost adusă la cunoştinţă muncitorilor într-un mod deosebit de solemn [105],

* Vezi volumul de faţă, pag. 111. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

prin înştiinţări speciale afişate în fabrici şi semnate de ministrul de finanţe. Muncitorii au aşteptat cu nerăbdare îndeplinirea promisiunii, au aşteptat ca legea să apară la 19 aprilie 1897, iar la un moment dat erau gata să creadă că şi această promisiune a guvernului, ca şi multe alte declaraţii ale lui, nu erau decît o minciună grosolană. Dar de astă dată guvernul şi-a ţinut făgăduiala : legea a fost promulgată, dar *ce fel* de lege este ea vom vedea mai încolo. Deocamdată trebuie să examinăm împrejurările care au silit guvernul să-şi îndeplinească promisiunea.

De problema reducerii zilei de muncă guvernul nostru a început să se ocupe nu în 1896, ci mult mai înainte. Problema a fost ridicată acum 15 ani : încă în 1883 fabricanţii din Petersburg au cerut să fie promulgată o astfel de lege. Cereri asemănătoare au fost făcute în repetate rînduri şi de alţi fabricanţi (şi anume de cei polonezi), dar toate aceste cereri au fost puse sub obroc, ca şi numeroase alte proiecte de îmbunătăţire a situaţiei muncitorilor. Cînd este vorba de astfel de proiecte, guvernul rus nu se grăbeşte ; ele stau sub obroc zeci de ani. Altceva este cînd se pune chestiunea de a face un cadou de cîteva milioane de ruble preadevotaţilor domni moşieri ruşi, care „solicită" o mică pomană din banii poporului, sau de a acorda subvenţii sau prime „asupriţilor" domni fabricanţi ; atunci guvernul rus se grăbeşte şi rotiţele cancelariilor din instituţii şi ministere încep să se învîrte foarte repede, parcă ar fi „unse" cu o „unsoare" specială. Cînd este vorba însă de muncitori, nu numai că proiectele de legi stau sub obroc cu anii şi cu zecile de ani (de pildă proiectul referitor la răspunderea patronilor se află „în curs de pregătire" de peste zece ani, dacă nu mă-nşel), dar nici măcar legile promulgate nu se aplică, pentru că cinovnicii guvernului imperial se sfiesc să-i deranjeze pe d-nii fabricanţi (de pildă, în marea majoritate a cazurilor, legea din 1886, prin care fabricanţii sînt obligaţi să construiască spitale, a rămas literă moartă). Cum se explică, aşadar, că de data aceasta o chestiune pusă de multă vreme şi-a găsit îndată rezolvarea ? Cum se explică graba cu care a fost soluţionată şi trecută peste rînd atît prin minister cît şi prin Consiliul de stat, căpătînd îndată forma de proiect de lege şi devenind lege ? Se vede că a intervenit o forţă care i-a

www.dacoromanica.ro

împins pe cinovnici, care i-a scuturat şi a învins permanenta lor lipsă de dorinţă de a-i „sîcîi" pe fabricanţii autohtoni cu noi pretenţii. Această forţă au fost muncitorii din Petersburg şi uriaşele greve declarate de ei în 1895–1896, greve care, datorită ajutorului primit de muncitori din partea social-democraţilor (prin „Uniunea de luptă"), au fost însoţite de prezentarea unor revendicări precise faţă de guvern, precum şi de răspîndirea de proclamaţii şi manifeste socialiste în rîndurile muncitorilor. Guvernul şi-a dat seama că nici un fel de represiuni poliţieneşti nu vor frînge voinţa maselor muncitoreşti, care au devenit conştiente de interesele lor, s-au unit în vederea luptei şi sînt conduse de partidul social-democraţilor – apărătorii cauzei muncitoreşti. Guvernul a fost nevoit să facă concesii. Ca şi legea din 3 iunie 1886 cu privire la regulamentul de ordine interioară, la amenzi, tarife de salarizare etc., promulgată acum 11 ani, noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici a fost şi ea *smulsă* guvernului de către muncitori, *cucerită* de muncitori de la duşmanul lor de moarte. Pe atunci lupta muncitorilor s-a manifestat cu deosebită putere în guberniile Moscova şi Vladimir. Şi pe atunci ea s-a manifestat prin numeroase greve ; şi pe atunci muncitorii au prezentat guvernului revendicări precise şi concrete, iar în timpul renumitei greve de la fabrica Morozov, din rîndurile mulţimii de muncitori au fost înmînate inspectorului condiţii formulate chiar de muncitori. În aceste condiţii se arăta, de pildă, că muncitorii cer reducerea amenzilor. Legea din 3 iunie 1886, promulgată curînd după aceea, constituia un *răspuns* direct la aceste revendicări ale muncitorilor şi conţinea dispoziţii cu privire la amenzi *.

La fel şi acum. Muncitorii au cerut în 1896 reducerea zilei de muncă, declarînd în sprijinul revendicării lor greve uriaşe. La această revendicare guvernul *răspunde* acum prin promulgarea legii pentru reducerea zilei de muncă. Atunci, în 1886, guvernul a cedat în faţa muncitorilor sub presiunea revoltelor muncitoreşti şi a căutat să-şi reducă la minimum concesiile, s-a străduit să lase fabricanţilor tot felul de portiţe, să întîrzie punerea în aplicare a noilor dispoziţii,

* Vezi în această privinţă broşura „Despre amenzi". (Volumul de faţă, pag. 15–61. — *Nota red.*).

www.dacoromanica.ro

să răpească prin vicleşug tot ce se putea din revendicările muncitorilor. La fel şi acum, în 1897, guvernul cedează numai sub presiunea răscoalelor muncitoreşti şi se străduieşte din răsputeri să restrîngă concesiile pe care le face muncitorilor, stă la *tocmeală* şi recurge la tot felul de vicleşuguri pentru a obţine o oră, două în plus, mărind ziua de muncă propusă chiar de fabricanţi, se străduieşte să reducă numărul zilelor de sărbătoare legală, scoţînd de sub prevederile legii, în favoarea fabricanţilor, cîteva sărbători în plus, caută să întîrzie introducerea noilor rînduieli, amînînd aplicarea principalelor prevederi ale legii pînă la viitoare dispoziţii ministeriale ce vor fi date în acest sens. Legile din 3 iunie 1886 şi din 2 iunie 1897, care constituie în Rusia principalele legi pentru reglementarea muncii în fabrici, reprezintă amîndouă, aşadar, o concesie silită pe care muncitorii ruşi au cucerit-o de la guvernul poliţist. Amîndouă arată *care este* atitudinea guvernului rus faţă de cele mai legitime revendicări ale muncitorilor.

II

CE TREBUIE SĂ ÎNŢELEGEM PRIN TIMP DE MUNCĂ?

Să analizăm în mod amănunţit legea din 2 iunie 1897 *. După cum am mai spus, noua lege, în primul rînd, limitează ziua de muncă pentru toţi muncitorii ; în al doilea rînd, introduce repausul obligatoriu în zilele de duminică şi de sărbătoare. Înainte de a statornici regulile privitoare la durata timpului de muncă, legea trebuie să precizeze ce anume trebuie să înţelegem prin timp de muncă. Noua lege prevede în acest sens următoarele : „Pentru fiecare muncitor, timpul de muncă sau numărul orelor de muncă în cursul unei zile reprezintă timpul în care, potrivit contractului de angajare, muncitorul este obligat să se afle în localul întreprinderii, la dispoziţia administraţiei, pentru efectuarea muncii". Prin urmare, tot timpul cît, potrivit orarului sau la cererea directorului, muncitorul se află în incinta fabricii trebuie considerat timp de muncă.

* Ea va intra în vigoare în noiembrie 1898.

www.dacoromanica.ro

Este indiferent dacă în acest timp muncitorul este ocupat cu munca lui propriu-zisă sau obişnuită, ori dacă directorul îl obligă să lucreze altceva sau îl obligă chiar pur şi simplu *să aştepte;* tot timpul cît muncitorul se află în incinta fabricii trebuie considerat timp de muncă. De pildă, la unele fabrici, în zilele de sîmbătă, după semnalul pentru încetarea lucrului, muncitorii curăţă maşinile; după lege, timpul în care se curăţă maşinile intră şi el în *timpul de muncă.* Prin urmare, dacă pentru curăţatul maşinilor fabricantul nu-i plăteşte muncitorului nimic, aceasta înseamnă că fabricantul *foloseşte fără plată timpul de muncă al muncitorului angajat.* Dacă fabricantul, angajînd un muncitor salarizat în acord, îl obligă să aştepte sau îl sustrage de la lucru dîndu-i o altă însărcinare care nu se plăteşte separat (orice muncitor ştie că asemenea lucruri se întîmplă deseori), înseamnă că fabricantul *foloseşte fără plată timpul de muncă* al muncitorului angajat. Muncitorii trebuie să reţină această definiţie pe care legea nouă o dă timpului de muncă şi, sprijinindu-se pe ea, să respingă orice încercare a patronului de a folosi fără plată forţa lor de muncă. Se înţelege că această definire a timpului de muncă trebuie să rezulte de la sine din contractul de angajare: unora dintre muncitori li se va părea că această chestiune este atît de clară, încît nici nu trebuie discutată. În realitate însă guvernul, servil faţă de capitalişti, recurge într-adins la formulări vagi în multe chestiuni care pentru orice muncitor sînt de la sine înţelese. Aşa şi în cazul de faţă guvernul a căutat să lase domnilor fabricanţi o mică portiţă. Legea spune că prin timp de muncă se înţelege timpul în care, *potrivit contractului de angajare,* muncitorul *este obligat* să se afle în incinta fabricii. Dar dacă în contractul de angajare nu se arată cîte ore pe zi este obligat muncitorul să se afle în incinta fabricii? Sînt doar destul de frecvente cazurile cînd, de pildă, la uzinele de construcţii mecanice, contractul dintre muncitori şi patron nu prevede decît că muncitorii se angajează ca în schimbul unei anumite retribuţii să producă un anumit obiect (vreo piesă accesorie, un anumit număr de şuruburi sau piuliţe etc.), *fără a se spune ceva* despre timpul pe care muncitorul trebuie să-l întrebuinţeze pentru efectuarea muncii. Este oare aplicabilă în asemenea cazuri noua dispoziţie legală cu pri-

www.dacoromanica.ro

vire la numărul orelor de muncă pe zi ? Bunul-simţ ne spune, firește, că este aplicabilă : din moment ce muncitorul lucrează în incinta fabricii, acest timp nu poate fi considerat altceva decît timp de muncă. Dar „bunul-simţ" al d-lor capitaliști și al guvernului care-i sprijină este cu totul deosebit. După litera articolului de lege reprodus de noi, în asemenea cazuri este foarte ușor să nu fie aplicată legea privitoare la reducerea timpului de muncă. Fabricantul va invoca argumentul că prin contract el nu l-a *obligat* pe muncitor să se afle în incinta fabricii și basta. Și deoarece nu toți fabricanții se pricep atît de bine la chițibușuri încît să observe acest subterfugiu, cinovnicii de la finanțe s-au grăbit să atragă din timp atenția negustorimii din întreaga Rusie asupra faptului că noua lege lasă o portiță cît se poate de folositoare. Ministerul de finanțe scoate de multă vreme o gazetuță intitulată : „Buletinul finanțelor, industriei și comerțului" [106], una din acele gazete oficiale care, pe lîngă că publică dispozițiile guvernului, caută să preamărească succesele capitaliștilor ruși, să proslăvească grija pe care, sub paravanul grijii pentru popor, guvernul o poartă pungii bancherilor, fabricanților, negustorilor și moșierilor. Curînd după promulgarea noii legi, gazetuța menționată a publicat un articol despre această lege („Buletinul finanțelor" nr. 26 din 1897), lămurind amănunțit însemnătatea ei și demonstrînd că guvernului îi revine rolul de a se îngriji de sănătatea muncitorilor. În același articol cinovnicii de la finanțe au căutat să atragă atenția fabricanților asupra posibilității de a găsi o portiță pentru eludarea noii legi, scriind lămurit că noua lege nu va putea fi aplicată în cazurile cînd în contract nu se spune nimic despre timpul de muncă, întrucît atunci cînd un muncitor se angajează să execute o anumită lucrare *„el nu mai este un muncitor salariat, ci o persoană care primește o comandă"*. Fabricantului, așadar, nu-i este prea greu să scape de această lege neplăcută : în acest scop e de ajuns ca muncitorul să nu fie numit muncitor, ci „persoană care primește o comandă" ! În loc să spună că timpul de muncă este timpul în cursul căruia muncitorul *se află în incinta fabricii* la dispoziția patronului, legea a folosit *într-adins*, așadar, o formulă mai puțin precisă, vorbind despre timpul în cursul căruia muncitorul *este obligat prin contract*

www.dacoromanica.ro

să se afle în incinta fabricii. S-ar părea că-i același lucru, dar adevărul este că și în acest caz guvernul nu s-a dat în lături să recurgă cu bună știință la o formulare echivocă în detrimentul muncitorilor !

III

CU CÎT REDUCE NOUA LEGE TIMPUL DE MUNCĂ ?

Legea din 2 iunie 1897 limitează timpul de muncă, cînd este vorba de munca de zi, la 11 ore și jumătate pe zi, iar sîmbăta și în ajun de sărbătoare la 10 ore pe zi. Prin urmare, după noua lege, reducerea zilei de muncă este extrem de neînsemnată. Sînt destui muncitori – și la Petersburg ei chiar constituie, probabil, majoritatea – cărora această lege nu le aduce *nici o reducere* a timpului de muncă și, mai curînd, chiar amenință să-l prelungească. La uzinele din Petersburg, timpul de muncă obișnuit variază între 10 și 10 ore și jumătate. Stabilirea prin lege a unei zile de muncă atît de excesiv de lungi arată clar că această lege a fost un răspuns la revendicările muncitorilor de la filaturile și țesătoriile de bumbac din Petersburg. *Acestor* muncitori noua lege le va aduce, poate, o reducere a zilei de muncă, pentru că în majoritatea cazurilor ei lucrau între 12 și 14 ore pe zi. (Mai jos vom explica de ce spunem „poate"). Ziua de muncă de 10 ore este stabilită de lege pentru meseriași și pentru uzinele care țin de ministerul de război. Întrucît îi privește însă pe muncitorii de fabrică, guvernul a hotărît că ei mai pot fi siliți să muncească mai mult ! Pînă și fabricanții din Petersburg ceruseră guvernului să reducă ziua de muncă la 11 ore ! Guvernul însă a hotărît să mai adauge o jumătate de oră pentru a face pe placul fabricanților din Moscova, care îi silesc pe muncitori să muncească în două schimburi zi și noapte și pe care, după cum se vede, muncitorii nu i-au învățat îndeajuns minte. Guvernul rus, care declară cu lăudăroșenie că are grijă de muncitori, s-a dovedit a fi în realitate cărpănos ca un negustoraș. El s-a dovedit a fi mai hapsîn chiar decît fabricanții, care din fiecare jumătate de oră de muncă în plus storc din sudoarea muncitorilor mii de ruble în plus. Din acest exemplu muncitorii pot vedea

www.dacoromanica.ro

limpede că guvernul nu numai că apără interesele fabricanților, dar apără chiar interesele *celor mai răi* fabricanți ; că guvernul este un dușman al muncitorilor mult mai înrăit decît clasa capitaliștilor. Muncitorii din Petersburg *ar fi obținut o zi de muncă mai redusă,* atît pentru ei cît și pentru toți muncitorii din Rusia, dacă *nu ar fi intervenit guvernul.* Muncitorii uniți îi siliseră pe fabricanți să le facă concesii ; fabricanții din Petersburg erau gata să satisfacă revendicările muncitorilor ; guvernul interzice însă fabricanților să cedeze, pentru a nu da astfel un exemplu muncitorilor. Ulterior, majoritatea fabricanților din Petersburg se conving de necesitatea de a face concesii muncitorilor și adresează guvernului cererea de a reduce la 11 ore ziua de muncă. Dar guvernul apără nu numai interesele fabricanților din Petersburg, ci interesele fabricanților din întreaga Rusie, și întrucît în sfînta Rusie există fabricanți mult mai hapsîni decît cei din Petersburg, guvernul, în dorința de a fi „drept", nu poate îngădui ca fabricanții din Petersburg să jefuiască *prea puțin* pe muncitorii lor : fabricanții din Petersburg nu trebuie s-o ia prea mult înaintea celorlalți din Rusia, și tocmai de aceea guvernul mai adaugă o jumătate de oră la ziua de muncă pe care au cerut-o capitaliștii. Este evident că din această comportare a guvernului rezultă pentru muncitori următoarele trei învățăminte :

Primul : muncitorii ruși înaintați trebuie să depună toate eforturile pentru a antrena în mișcare pe muncitorii mai înapoiați. Dacă nu vor antrena în lupta pentru cauza muncitorimii întreaga masă a muncitorilor ruși, muncitorii înaintați din capitală nu vor obține cine știe ce rezultate, chiar dacă-i vor sili pe fabricanții *lor* să cedeze, căci guvernul se distinge printr-un „spirit de dreptate" atît de înalt, încît nu permite fabricanților mai buni să facă concesii substanțiale muncitorilor. Al doilea : guvernul rus este un dușman al muncitorilor ruși mult mai înrăit decît fabricanții ruși, pentru că guvernul nu numai că apără interesele fabricanților, nu numai că dezlănțuie în acest scop o prigoană sălbatică împotriva muncitorilor și recurge la arestări și la expulzări, la folosirea trupelor împotriva unor muncitori neînarmați, dar, mai mult chiar, el apără interesele *celor mai hapsîni* fabricanți, ridicîndu-se împotriva tendinței fabricanților mai

www.dacoromanica.ro

buni de a face concesii muncitorilor. Al treilea : pentru a-şi cuceri condiţii *omeneşti* de muncă şi pentru a obţine ziua de muncă de 8 ore, spre care năzuiesc astăzi muncitorii din întreaga lume, muncitorii ruşi trebuie să se bizuie numai pe forţa unirii lor şi să smulgă necontenit guvernului o concesie după alta. Guvernul parcă ar sta la tocmeală cu muncitorii, încercînd să vadă dacă nu s-ar putea adăuga încă o jumătate de oră ; muncitorii îi vor arăta însă că ştiu să stăruie în revendicările lor. Guvernul parcă ar vrea să pună la încercare răbdarea muncitorilor, căutînd să scape cu o concesie mai mică ; muncitorii îi vor arăta însă că au destulă răbdare chiar şi pentru cea mai înverşunată luptă, căci pentru ei aceasta înseamnă lupta pentru viaţa lor, lupta împotriva umilirii şi asupririi totale a poporului muncitor.

IV

CE CONSIDERĂ LEGEA „TIMP DE NOAPTE" PENTRU MUNCITORI ?

„Se consideră timp de noapte : timpul dintre ora 9 seara şi ora 5 dimineaţa, atunci cînd se lucrează într-un singur schimb ; timpul dintre ora 10 seara şi ora 4 dimineaţa, atunci cînd se lucrează în două şi mai multe schimburi". Aşa glăsuieşte noua lege. Potrivit „legii", pentru oamenii de rînd, care toată viaţa lor trebuie să muncească pentru alţii, „noaptea" înseamnă cu totul altceva decît pentru domnii spilcuiţi care pot trăi din munca altuia. Atît la Petersburg cît şi la Moscova, în cea mai mare parte a anului, la ora 4 dimineaţa este încă întuneric beznă, iar pînă în zori mai este mult. Legea rusă prevede însă că toată viaţa sa muncitorul trebuie să se conformeze intereselor capitalului ; muncitorul trebuie să creadă că după ora patru începe *neapărat* ziua, chiar dacă pînă la răsăritul soarelui mai sînt cîteva ore. Şi dacă muncitorul nu locuieşte la fabrică, el va fi nevoit să se scoale la ora *trei* sau poate chiar şi mai devreme, ca să ajungă la patru la fabrică ! Pentru cinovnicii petersburghezi „ziua" începe la ora 12, ba chiar la 1, dar cinovnicii, vezi bine, sînt oameni cu totul deosebiţi... Pentru muncitori „ziua" se termină abia la 10 seara ; cînd iese din fabrică în strada cufundată în întuneric, muncitorul nu trebuie să se

www.dacoromanica.ro

lase impresionat de faptul că afară e întuneric beznă : el trebuie să țină minte și să creadă că „ziua" abia s-a terminat, pentru că așa scrie în lege. Dacă e așa, de ce să nu se scrie în lege că pentru muncitor „ziua" începe atunci cînd sirena fabricii îl cheamă la lucru și se termină atunci cînd aceeași sirenă cheamă un alt schimb ; ar fi mai cinstit și mai drept ! În Elveția există o lege care arată ce trebuie să fie considerat timp de noapte pentru muncitor. Dar în materie de vicleșuguri elvețienii nici nu se pot compara cu cinovnicii polițienești ruși. La acești elvețieni îngrozitori, pentru omul muncitor „noaptea" este aceeași ca și pentru ceilalți oameni, și anume de la ora 8 seara și pînă la ora 5 (sau 6) dimineața. În legea noastră nouă, singura limitare a „muncii de noapte" constă în aceea că muncitorii care lucrează noaptea sau care în parte lucrează noaptea nu trebuie să lucreze mai mult de 10 ore pe zi. Atîta tot. Legea nu interzice munca de noapte. Și în această privință legea a rămas în urma *cererilor* formulate de fabricanții din Petersburg, care acum 14 ani (în 1883) au cerut interzicerea muncii de noapte a muncitorilor adulți. Prin urmare, și în această privință muncitorii din Petersburg ar fi obținut mai multe concesii din partea fabricanților *dacă nu ar fi intervenit guvernul*, care a luat apărarea intereselor celor mai înapoiați fabricanți din Rusia. Guvernul n-a ținut seama de părerea fabricanților din Petersburg, pentru că n-a vrut să-i supere pe fabricanții din Moscova, care în majoritatea cazurilor silesc pe muncitori să lucreze noaptea. Servila sa atitudine de apărător al intereselor *celor mai răi* fabricanți, guvernul a căutat, ca de obicei, s-o camufleze cu fraze și asigurări mincinoase. Într-un articol consacrat explicării noii legi, „Buletinul finanțelor", editat de ministerul de finanțe, arată că în alte state (de pildă în Franța) munca de noapte este interzisă. Dar în legea noastră, afirmă „Buletinul", nu se putea include o asemenea interdicție. „Limitarea timpului de lucru al întreprinderii nu este întotdeauna posibilă : există o serie întreagă de industrii care, prin caracterul lor, implică continuitatea muncii".

Este, evident, un pretext cu totul inconsistent. Doar nu este vorba de industriile speciale care reclamă continuitatea muncii, ci de toate industriile în general. Nici după actuala

www.dacoromanica.ro

lege continuitatea muncii nu este posibilă numai cu două schimburi, fără ore suplimentare, căci munca de zi este fixată la 11 ore şi jumătate, iar cea de noapte la 10 ore, adică în total 21 de ore şi jumătate. De aceea, pentru industriile care implică continuitatea muncii, noua lege prevede orişicum un regim excepţional (adică reguli speciale stabilite de ministere, despre care vom vorbi mai jos). Rezultă deci că nu este cîtuşi de puţin „imposibilă" interzicerea muncii de noapte. Am mai spus că guvernul vrea să apară în postura de ocrotitor al sănătăţii muncitorilor ; iată ce spune ministerul de finanţe despre munca de noapte : „Munca de noapte este, incontestabil, mai obositoare, mai vătămătoare pentru sănătate şi în general mai puţin firească decît munca la lumina zilei ; această muncă este cu atît mai vătămătoare cu cît este mai îndelungată şi mai permanentă. S-ar părea că, dat fiind caracterul vătămător al muncii de noapte, cel mai bine ar fi ca ea să fie interzisă şi pentru muncitorii adulţi (aşa cum în unele industrii a fost interzisă pentru femei şi pentru adolescenţii de ambele sexe, iar pentru copii în toate industriile); în realitate însă nu există nici un fel de temeiuri pentru a proceda astfel, nici măcar din punctul de vedere al bunăstării generale a muncitorului ; cînd e moderată, munca de noapte este mai puţin vătămătoare pentru sănătatea muncitorului decît o muncă prea îndelungată în cursul zilei, dar plătită la acelaşi tarif". Iată cît de bine ştiu slujbaşii guvernului rus să arunce praf în ochii poporului ! Pînă şi apărarea intereselor celor mai răi fabricanţi este prezentată drept grijă pentru „bunăstarea muncitorului". Şi cît de neruşinată este justificarea născocită de minister : „cînd e moderată, munca de noapte", vedeţi dumneavoastră, „este mai puţin vătămătoare decît o muncă prea îndelungată în cursul zilei, dar plătită la acelaşi tarif". Ministerul vrea să spună că ceea ce-l sileşte pe muncitor să lucreze noaptea este nivelul scăzut al salariului, care este atît de mizer încît *muncitorul* este nevoit să muncească excesiv de mult. Convins că aşa va fi întotdeauna, că muncitorul nu va putea obţine un salariu mai bun, ministerul declară cu cinism : dacă muncitorul este nevoit să muncească revoltător de mult pentru a-şi putea hrăni familia, nu-i este oare totuna dacă aceste ore în plus sînt lucrate ziua sau noaptea ?

www.dacoromanica.ro

Desigur, dacă majoritatea muncitorilor ruşi vor rămîne la salariile de mizerie de pînă acum, nevoia îi va sili să lucreze ore în plus, dar de cîtă obrăznicie e nevoie ca să explici autorizarea muncii de noapte prin starea nenorocită a muncitorului ! „Munca va fi plătită la acelaşi tarif", iată ce-i interesează pe slugoii capitalului, „iar în cadrul actualei salarizări a muncii, muncitorul este nevoit să lucreze ore în plus". Şi aceşti slujbaşi, care născocesc argumente şarlatăneşti în favoarea fabricanţilor hapsîni, se mai încumetă să invoce „punctul de vedere al bunăstării generale a muncitorului". Dar nu este oare zadarnică speranţa lor că muncitorul va rămîne întotdeauna în această stare nenorocită ? că va accepta întotdeauna să lucreze la „acelaşi tarif", adică la tariful de mizerie la care munca lui a fost retribuită pînă acum ? Salariul scăzut şi ziua de lucru prelungită merg întotdeauna mînă în mînă, primul fiind imposibil fără cea de-a doua şi viceversa. Dacă salariul este scăzut, muncitorul va trebui neapărat să lucreze ore în plus, să lucreze şi noaptea, pentru a-şi cîştiga existenţa. Dacă timpul de muncă este exagerat de lung, salariul va fi întotdeauna scăzut, pentru că, atunci cînd timpul de muncă este lung, muncitorul produce în fiecare oră produse mai puţine şi de o calitate mult mai proastă decît atunci cînd ziua de muncă este mai scurtă ; pentru că, strivit de munca excesivă, muncitorul va rămîne întotdeauna abrutizat şi neputincios în faţa asupririi capitalului. De aceea, dacă ministerul fabricanţilor ruşi presupune că salariile actuale, revoltător de scăzute, ale muncitorilor din Rusia vor rămîne neschimbate şi dacă în acelaşi timp vorbeşte despre „bunăstarea muncitorilor", aceasta arată cît se poate de limpede cît de făţarnice şi de mincinoase sînt frazele sale.

V

CUM DEMONSTREAZĂ MINISTERUL DE FINANŢE CĂ LIMITAREA ORELOR SUPLIMENTARE AR FI O „NEDREPTATE" FAŢĂ DE MUNCITOR ?

Am spus că noua lege este o lege pentru reducerea zilei de muncă. Am arătat mai sus că noua lege a limitat ziua de muncă la 11 ore şi jumătate (la 10 ore pentru munca

www.dacoromanica.ro

de noapte). În realitate însă lucrurile nu stau aşa, ci mult mai rău. Legea limitează numai munca obişnuită, normală, în orele obişnuite de muncă, fără a se referi la orele *suplimentare*. De aceea, în realitate, fabricantul *nu este cîtuşi de puţin stînjenit* în „dreptul" său de a sili pe muncitori să lucreze oricît de mult, fie şi 24 de ore pe zi. Iată ce spune legea despre orele suplimentare : „Se consideră muncă suplimentară munca pe care muncitorul o depune într-o întreprindere industrială în acele ore în care, potrivit regulamentului de ordine interioară, el nu este obligat să lucreze. Orele suplimentare sînt permise numai în baza unei învoieli speciale între directorul întreprinderii industriale şi muncitor. În contractul de angajare orele suplimentare pot fi stipulate numai pentru acele munci în care necesitatea orelor suplimentare rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei". Acesta este un articol extrem de important din noua lege şi este în întregime îndreptat împotriva muncitorilor, lăsînd cîmp liber samavolniciei fabricantului. Pînă acum orele suplimentare se lucrau în virtutea obiceiului ; legea nu se ocupa de ele. Acum guvernul *a legiferat* orele suplimentare. Specificarea făcută de lege că pentru ore suplimentare se cere o „învoială specială" între muncitor şi patron este o vorbă goală şi cu totul lipsită de sens. Toate muncile se efectuează de muncitori „în baza unei învoieli" cu patronii ; muncitorii doar nu sînt iobagi (deşi foarte mulţi dintre cinovnicii ruşi ar dori din tot sufletul să-i transforme în iobagi); ei lucrează ca muncitori salariaţi, adică pe baza unei învoieli. Este de prisos să se mai spună că pentru ore suplimentare e nevoie de o învoială. Guvernul a introdus în lege această frază lipsită de conţinut ca să creeze impresia că ar vrea să limiteze orele suplimentare. În realitate însă nu avem aici nici o limitare a orelor suplimentare ; aşa cum înainte patronul spunea muncitorului : „vrei, munceşte peste orele obişnuite ; nu vrei, eşti concediat !", la fel va spune şi acum. Numai că pînă acum acest lucru se făcea în virtutea obiceiului, iar acum se va face pe baza *legii*. Înainte, fabricantul, concediindu-l pe muncitor pentru refuzul de a lucra ore suplimentare, nu se putea sprijini pe lege, dar acum legea îi sugerează de-a dreptul cum poate el să-i constrîngă pe muncitori. În loc să limiteze orele suplimentare, acest articol

www.dacoromanica.ro

din lege poate duce cu uşurinţă la o şi mai largă folosire a acestora. Legea dă patronului chiar dreptul de a stipula prin contract obligaţia de a se lucra ore suplimentare atunci cînd „necesitatea" acestora din urmă „rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei". Această specificare nu-l va stînjeni cîtuşi de puţin pe fabricant. Cum să stabileşti la care munci „necesitatea orelor suplimentare rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei" şi la care nu ? Cine va stabili acest lucru ? Cum poate fi infirmată declaraţia patronului care afirmă că munca la care l-a pus pe muncitor peste orele reglementare este de categoria acelora în care „necesitatea orelor suplimentare rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei" ? Nimeni nu va cerceta aceste lucruri, nimeni nu va controla afirmaţia patronului. Legea n-a făcut decît *să întărească* samavolnicia patronilor, sugerîndu-le un mijloc *deosebit de sigur* pentru asuprirea muncitorilor.

Acum este de ajuns ca patronul să stipuleze prin contract că muncitorul nu este în drept să refuze a lucra ore suplimentare „atunci cînd necesitatea lor rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei" şi cu asta basta ! Dacă muncitorul va încerca să refuze a lucra ore suplimentare, va fi dat afară. Să văd (îşi va zice fabricantul) care muncitor va putea dovedi că „necesitatea" acestei munci nu „rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei" ! Este ridicol să-ţi închipui măcar posibilitatea unei asemenea reclamaţii din partea unui muncitor. Este clar că asemenea reclamaţii nu se vor face niciodată ; ele n-au avut niciodată vreun rezultat. Înseamnă, aşadar, că guvernul a legalizat pe deplin samavolnicia fabricanţilor în ceea ce priveşte orele suplimentare. De cîtă grabă dă dovadă ministerul de finanţe în dorinţa de a-i servi pe fabricanţi şi de a-i învăţa să folosească pe o scară cît mai largă orele suplimentare sub paravanul noilor legi se vede în special din următorul raţionament al „Buletinului finanţelor" : „Orele suplimentare sînt necesare şi în cazul unor comenzi urgente, care în nici un caz nu pot fi prevăzute de patron *, în acele industrii în care producţia este legată de

* Cunoaştem cîntecul ! In fiecare an fabricanţii din Rusia, mai cu seamă cei din regiunea centrală, primesc în preajma tîrgului de la Nijni-Novgorod comenzi urgente şi în fiecare an ei asigură în mod solemn pe toţi proştii care vor să-i creadă sau care se prefac că-i cred că n-au putut să le prevadă !...

www.dacoromanica.ro

anumite termene scurte, dacă proprietarului întreprinderii îi este cu neputinţă sau greu să mărească numărul muncitorilor".

Vedeţi cît de abil „interpretează" legea zeloşii lachei ai fabricanţilor, aciuaţi la ministerul de finanţe! Legea nu vorbeşte decît de orele suplimentare a căror necesitate rezultă din condiţiile tehnice, dar ministerul de finanţe se grăbeşte să considere drept „necesare" orele suplimentare şi atunci cînd este vorba de comenzi „neprevăzute" (?!) şi chiar în cazul cînd fabricantului îi este „greu" să mărească numărul muncitorilor! Aceasta înseamnă pur şi simplu să-ţi baţi joc de muncitori! Se ştie doar că orice fabricant dibaci poate să spună *oricînd* că îi este „greu". A mări numărul muncitorilor înseamnă a angaja noi muncitori, înseamnă a micşora numărul şomerilor care se înghesuie la poartă, înseamnă a micşora concurenţa dintre muncitori, a-i face pe muncitori mai pretenţioşi, a consimţi poate chiar la acordarea unui salariu mai mare. Se înţelege de la sine că nu există fabricant care să nu găsească că acest lucru îi este „greu". Faptul că stabilirea muncii în ore suplimentare este lăsată la aprecierea arbitrară a fabricantului reduce la zero însemnătatea legii pentru reducerea zilei de muncă. Pentru marea masă a muncitorilor nu va avea loc nici o reducere a zilei de muncă, căci ei vor continua să lucreze, ca şi înainte, cîte 15–18 ore şi chiar mai mult, rămînînd la fabrică pentru ore suplimentare şi în timpul nopţii. Absurditatea legii pentru reducerea zilei de muncă fără interzicerea (sau, cel puţin, limitarea) orelor suplimentare este atît de evidentă, încît toate anteproiectele acestei legi prevedeau limitarea orelor suplimentare. Fabricanţii din Petersburg (înşişi fabricanţii!) au cerut încă în 1883 ca munca suplimentară să fie limitată la *o oră pe zi.* Cînd guvernul, speriat de grevele din Petersburg din 1895–1896, a numit în pripă o comisie în vederea întocmirii unei legi pentru reducerea zilei de muncă, comisia a propus şi ea limitarea orelor suplimentare, şi anume la 120 de ore pe an *. Respingînd toate propunerile care tindeau să limiteze într-un fel sau altul orele suplimentare,

* Nici chiar ministerul de finanţe, explicînd noua lege, n-a putut să nu recunoască că „îngăduirea orelor suplimentare este oarecum nepotrivită" („Buletinul finanţelor").

www.dacoromanica.ro

guvernul şi-a asumat astfel direct sarcina apărării intereselor celor mai răi fabricanţi, a legalizat în mod expres subordonarea totală a muncitorilor şi şi-a exprimat cît se poate de clar intenţia de a lăsa totul aşa cum a fost, mărginindu-se să înşire fraze care nu spun nimic. Zelos apărător al intereselor fabricanţilor, ministerul de finanţe nu se sfieşte să susţină că limitarea orelor suplimentare ar fi „o nedreptate chiar faţă de muncitor". Iată aceste raţionamente, asupra cărora este folositor să mediteze orice muncitor. „A lua muncitorului dreptul de a lucra în fabrică peste un anumit număr de ore pe zi ar fi ceva greu de realizat în practică" (de ce ? pentru că inspectorii de fabrici îşi îndeplinesc cît se poate de prost îndatoririle, temîndu-se ca de foc să nu-i supere pe d-nii fabricanţi ? pentru că, muncitorul rus fiind lipsit de drepturi şi de posibilitatea de a-şi spune cuvîntul, toate reformele în favoarea lui sînt greu de realizat ? Fără să-şi dea seama, ministerul de finanţe a spus adevărul : într-adevăr, atîta timp cît muncitorii ruşi, ca şi întregul popor rus, rămîn lipsiţi de drepturi în faţa guvernului poliţist, atîta timp cît nu au drepturi politice, nici o reformă nu va fi eficace)... „şi ar fi o nedreptate faţă de muncitor : nu poţi urmări pe cineva pentru că îşi caută mijloace de existenţă, pentru că îşi încordează forţele uneori chiar peste limita dincolo de care munca lui poate deveni vătămătoare sănătăţii". Iată cît de uman şi cît de pătruns de dragoste pentru om este guvernul rus ! Apleacă-te şi mulţumeşte-i, muncitorule rus ! Guvernul este atît de milostiv încît „nu-ţi ia" „dreptul" de a munci chiar 18, chiar 24 de ore pe zi ; guvernul este atît de drept, încît nu vrea să te urmărească pentru faptul că fabricantul te sileşte să te speteşti muncind ! În toate celelalte ţări, pentru munca depusă în fabrică peste orele reglementare este *urmărit* nu muncitorul, ci fabricantul... dar cinovnicii noştri au uitat acest lucru. Şi, de altfel, cum ar putea cinovnicii ruşi să se încumete *să-i urmărească* pe d-nii fabricanţi ? Aşa ceva e cu desăvîrşire exclus ! În cele ce urmează vom vedea că d-nii fabricanţi nu vor fi urmăriţi nici pentru încălcarea oricăreia dintre prevederile noii legi. În toate celelalte ţări, muncitorii „în căutare de mijloace de existenţă" au dreptul să organizeze sindicate, case de ajutor, să opună fabricantului o împotrivire făţişă,

www.dacoromanica.ro

să-i prezinte condițiile lor, să facă greve. La noi asemenea lucruri nu sînt îngăduite. În schimb însă, muncitorilor noștri li s-a acordat „dreptul" de a munci „peste" orice număr de ore pe zi. Nu mai lipsea decît ca acești miloși cinovnici să adauge că, animat de spiritul dreptății, guvernul „nu le răpește" muncitorilor ruși nici „dreptul" de a intra la închisoare fără judecată sau de a fi snopiți în bătaie de orice başbuzuc de la poliție pentru cea mai mică încercare de a se apăra împotriva asupririi din partea capitaliștilor.

VI

CE DREPTURI ACORDĂ MINIȘTRILOR NOUA LEGE?

Mai sus am arătat că, în ceea ce privește principalele puncte, noua lege n-a stabilit nici un fel de reguli precise, invariabile și obligatorii pentru toți : guvernul a preferat să acorde cît mai multe drepturi administrației (și anume miniștrilor), pentru ca ei să poată introduce tot felul de dispoziții și înlesniri pentru fabricanți, să poată împiedica aplicarea noii legi etc. Drepturile pe care noua lege le acordă miniștrilor sînt extrem de largi și de mari. Miniștrilor (și anume ministrului de finanțe sau ministrului căilor de comunicații etc. de comun acord cu ministrul afacerilor interne) li „s-a acordat" dreptul de a întocmi și a publica regulamente amănunțite pentru aplicarea noii legi. La aprecierea exclusivă a miniștrilor a fost lăsată rezolvarea unui mare număr de chestiuni, care se leagă, sub *cele mai variate* aspecte, de toate articolele din noua lege. Drepturile miniștrilor sînt atît de mari, încît în fond aplicarea legii noi depinde în întregime de ei : dacă vor, pot întocmi regulamente de așa natură încît legea să fie aplicată efectiv ; dacă nu, pot face în așa fel încît legea să nu-și găsească aproape nici o aplicare. Într-adevăr, iată ce fel de regulamente pot întocmi miniștrii „în dezvoltarea legii de față" (așa se exprimă legea ; mai sus am avut prilejul să vedem cît de ingenios știe ministerul de finanțe „să dezvolte" legea ; o dezvoltă în așa fel, încît, după părerea lui, tot muncitorii trebuie să mulțumească guvernului că nu-i pune sub urmă-

www.dacoromanica.ro

rire pentru muncă excesivă şi nu „le ia dreptul" de a munci chiar şi 24 de ore pe zi). Noi am enumera toate categoriile acestor regulamente dacă ar fi posibil, dar adevărul este că, în afară de problemele indicate în lege şi care urmează să fie rezolvate prin regulamente ministeriale, legea acordă miniştrilor dreptul de a întocmi şi *alte regulamente*, fără nici un fel de îngrădire. Miniştrilor li s-a acordat dreptul de a întocmi regulamente cu privire la durata muncii. Prin urmare, una este legea cu privire la durata muncii şi alta pot fi regulamentele ministeriale cu privire la aceeaşi chestiune. Miniştrii pot întocmi norme pentru reglementarea schimburilor, dar pot, desigur, şi să nu le întocmească, ca să nu-i stînjenească pe fabricanţi. Miniştrilor li s-a acordat dreptul de a reglementa numărul echipelor (adică numărul schimburilor, cîte schimburi pot fi în 24 de ore), pauzele ş.a.m.d. *Legea* este aceea care adaugă : ş.a.m.d. *(şi aşa mai departe)*, adică faceţi cum credeţi de cuviinţă. Dacă miniştrii nu vor vrea, nu vor fi reglementate în nici un fel pauzele, aşa încît fabricanţii vor continua să-i împileze pe muncitori, ca şi pînă acum, fără a le da posibilitatea să se repeadă acasă ca să prînzească sau mamelor posibilitatea de a-şi hrăni copiii. Miniştrilor li s-a acordat dreptul de a întocmi regulamente cu privire la orele suplimentare, şi anume cu privire la efectuarea, repartizarea şi evidenţa lor. Prin urmare, miniştrii au aici mînă liberă. Ei pot *modifica* pur şi simplu cerinţele legii, adică pot, fie să le extindă, fie *să le restrîngă* (legea a specificat în mod expres dreptul miniştrilor de a restrînge cerinţele noii legi în ceea ce îi priveşte pe fabricanţi), în următoarele trei cazuri : în primul rînd, „cînd acest lucru va fi considerat necesar în virtutea condiţiilor producţiei (continuitate şi altele)". Acest „şi altele" este adăugat tot de lege, care dă astfel miniştrilor dreptul de a invoca orice „condiţii ale producţiei". În al doilea rînd, „în legătură cu caracterul muncilor (îngrijirea cazanelor cu aburi, a mecanismelor de transmisiune, reparaţii curente şi urgente ş.a.m.d.)". Iarăşi „şi aşa mai departe" ! În al treilea rînd, „şi în alte cazuri excepţionale, deosebit de importante". Miniştrii au de asemenea dreptul de a stabili care anume industrii sînt deosebit de vătămătoare pentru sănătatea muncitorilor (dar

www.dacoromanica.ro

pot şi să nu stabilească : legea nu-i obligă s-o facă ; ea se limitează să le acorde acest drept..., deşi ei l-au avut şi înainte, dar n-au vrut să uzeze de el !) şi să întocmească regulamente speciale pentru aceste industrii. Muncitorii înţeleg acum de ce am spus că nu pot fi enumerate problemele a căror rezolvare a fost lăsată în seama miniştrilor ; textul legii abundă aici în tot felul de „ş.a.m.d.", „şi altele". În general, legile ruseşti pot fi împărţite în două categorii : în prima categorie intră legile prin care se acordă oarecare drepturi muncitorilor şi oamenilor simpli în general ; în a doua – legile care conţin vreo interdicţie sau acordă cinovnicilor dreptul de a interzice. În legile din prima categorie, toate drepturile acordate muncitorilor, pînă şi cele mai neînsemnate, *sînt enumerate cu cea mai mare precizie* (de pildă pînă şi dreptul muncitorilor de a lipsi motivat de la lucru), iar *cele mai neînsemnate* abateri sînt interzise sub sancţiunea celor mai crîncene pedepse. În aceste legi nu veţi întîlni niciodată vreun „ş.a.m.d." sau „şi altele". Legile din categoria a doua conţin *întotdeauna* numai interdicţii cu caracter general, *fără vreo enumerare precisă*, aşa încît organele administrative pot interzice *tot ce doresc ;* aceste legi conţin întotdeauna mici, dar foarte importante adăugiri : „ş.a.m.d.", „şi altele". Aceste cuvinţele ilustrează în mod concret atotputernicia cinovnicilor ruşi, totala lipsă de drepturi a poporului în faţa lor ; stupiditatea şi absurditatea odiosului birocratism şi formalism de care sînt în întregime pătrunse toate instituţiile cîrmuirii imperiale ruse. Orice lege care ar putea să aducă un folos cît de mic este totdeauna în aşa măsură îmbibată de birocratism, încît aplicarea ei se tărăgănează la infinit. Mai mult chiar : aplicarea legii este lăsată la libera apreciere a cinovnicilor, care, după cum ştie toată lumea, sînt oricînd gata „să servească" din toată inima orice pungă plină şi să facă tot felul de mizerii oamenilor simpli. Într-adevăr, întocmirea tuturor acestor regulamente „în dezvoltarea prezentei legi" a fost doar lăsată la latitudinea miniştrilor, ceea ce înseamnă că ei pot să le întocmească, dar pot şi să nu le întocmească. Legea nu-i obligă la nimic. Legea nu fixează vreun termen : ei le pot întocmi chiar acum, dar pot s-o facă şi peste zece ani. Este clar că, în consecinţă, enumerarea

www.dacoromanica.ro

de către lege a *unora* dintre aceste regulamente devine lipsită de orice sens şi de orice eficacitate ; este o înşirare de vorbe goale care nu fac decît să camufleze dorinţa guvernului de a slăbi eficacitatea legii în aplicarea ei practică. Aproape toate legile referitoare la condiţiile de muncă şi de trai ale muncitorilor acordă miniştrilor noştri drepturi foarte mari. Şi noi înţelegem foarte bine de ce guvernul procedează astfel : el vrea să fie cît mai servil faţă de fabricanţi. Fabricantului îi este doar mult mai uşor să-l influenţeze pe cinovnicul care aplică legea decît să influenţeze însăşi întocmirea legii. Oricine ştie cît de uşor ajung marii noştri capitalişti în saloanele domnilor miniştri pentru a avea cu ei discuţii agreabile, cu cîtă prietenie se ospătează la mesele lor, cît de amabil oferă ei venalilor cinovnici ai guvernului imperial cadouri de zeci şi sute de mii de ruble (fie direct, sub formă de mită, fie indirect, sub formă de acţiuni acordate „fondatorilor" de societăţi sau sub formă de posturi onorifice şi gras plătite, acordate în aceste societăţi). Prin urmare, cu cît noua lege va acorda cinovnicilor mai multe drepturi în ceea ce priveşte aplicarea ei, cu atît mai avantajos va fi şi pentru *cinovnici*, şi pentru *fabricanţi ;* pentru cinovnici avantajul constă în aceea că se poate ciupi încă ceva ; pentru fabricanţi, că se pot obţine mai uşor înlesniri şi favoruri. Amintim muncitorilor, cu titlu de exemplu, două cazuri care arată ce înseamnă în fapt aceste regulamente ministeriale care se întocmesc *„în dezvoltarea* legii". Legea din 3 iunie 1886 stabileşte că banii reţinuţi ca amenzi aparţin muncitorilor şi trebuie să fie cheltuiţi pentru nevoile lor. Ministrul „a dezvoltat" această lege în aşa fel încît la Petersburg, de pildă, ea n-a fost aplicată 10 ani în şir, iar cînd a început să fie aplicată, totul a fost dat pe mîna fabricantului, la care muncitorul trebuie să se milogească pentru banii săi. Alt exemplu. Aceeaşi lege (din 3 iunie 1886) stabileşte că plata salariilor trebuie să se facă cel puţin de două ori pe lună, pe cînd ministrul „a dezvoltat" legea în aşa fel, încît a dat fabricanţilor dreptul de a reţine timp de o lună şi jumătate salariul unui muncitor nou angajat. Orice muncitor înţelege după aceasta foarte bine pentru ce s-a acordat şi de data aceasta miniştrilor dreptul de „a dezvolta" legea.

www.dacoromanica.ro

Fabricanţii înţeleg şi ei foarte bine acest lucru şi s-au şi pus pe treabă. Am văzut mai sus că întocmirea regulamentelor cu privire la munca suplimentară „a fost lăsată la latitudinea" miniştrilor. Fabricanţii au şi început să facă presiuni asupra guvernului ca *să nu limiteze* orele suplimentare. Ziarul „Moskovskie Vedomosti", care apără întotdeauna cu atîta zel interesele celor mai răi fabricanţi, care îndeamnă guvernul cu atîta stăruinţă la acte dintre cele mai bestiale şi mai crude şi care se bucură de o atît de mare influenţă „în sferele înalte" (adică în cercurile funcţionarilor superiori, miniştrilor etc.), ziarul acesta a şi început o adevărată campanie, cerînd insistent ca orele suplimentare să nu fie limitate. Fabricanţii au la dispoziţia lor mii de mijloace pentru a exercita presiuni asupra guvernului : ei au asociaţii şi instituţii proprii, sînt reprezentaţi în numeroase comisii şi colegii guvernamentale (de pildă în comisia pentru reglementarea muncii în fabrici etc.), au acces la cabinetele miniştrilor, pot publica în presă tot ce vor în sprijinul doleanţelor şi cerinţelor lor, şi se ştie că presa are o mare importanţă în ziua de azi. Muncitorii însă n-au *nici un fel* de mijloace legale pentru a exercita presiuni asupra guvernului. Muncitorilor nu le rămîne decît un singur lucru : să se unească laolaltă, să răspîndească în rîndurile întregii muncitorimi conştiinţa intereselor lor ca oameni care fac parte din aceeaşi clasă şi, cu forţe unite, să dea o ripostă guvernului şi fabricanţilor. Orice muncitor vede acum că aplicarea noii legi depinde în întregime de faptul cine va exercita o presiune mai puternică asupra guvernului : fabricanţii sau muncitorii ? Numai prin luptă, prin luptă conştientă şi dîrză au obţinut muncitorii *promulgarea* acestei legi. Numai prin luptă vor obţine ei ca această lege să fie aplicată efectiv şi să fie aplicată în interesul muncitorilor. Fără o luptă perseverentă, fără o ripostă hotărîtă din partea muncitorilor uniţi împotriva fiecărei tentative a fabricanţilor, noua lege rămîne un simplu petic de hîrtie, una dintre acele firme poleite şi mincinoase cu care guvernul nostru caută să înfrumuseţeze edificiul putred pînă în temelii al samavolniciei poliţieneşti, al lipsei de drepturi şi al asupririi muncitorilor.

www.dacoromanica.ro

VII

CUM REDUCE GUVERNUL NOSTRU „CREȘTIN" NUMĂRUL ZILELOR DE SĂRBĂTOARE PENTRU MUNCITORI

În afară de dispozițiile privitoare la timpul de muncă, noua lege conține de asemenea o dispoziție cu privire la repausul obligatoriu al muncitorilor din fabrici și uzine în zilele de duminică și de sărbătoare. Scribii slugarnici, atît de numeroși printre ziariștii și publiciștii ruși, s-au și grăbit să ridice în slăvi guvernul nostru și umanitarismul lui, pentru faptul că a introdus în lege o asemenea dispoziție. Vom vedea îndată că în realitate această lege umană tinde *să reducă* numărul zilelor de sărbătoare pentru muncitori. Mai întîi însă vom examina dispozițiile generale referitoare la repausul în zilele de duminică și de sărbătoare. În primul rînd trebuie să arătăm că legiferarea repausului în zilele de duminică și de sărbătoare a fost cerută de fabricanții din Petersburg încă acum 14 ani (în 1883). Înseamnă că și în această problemă guvernul rus n-a făcut decît să întîrzie și să tărăgăneze lucrurile, *împotrivindu-se* reformei atîta timp cît acest lucru a fost posibil. Potrivit legii, în lista sărbătorilor în care munca nu este îngăduită sînt incluse în mod obligatoriu toate duminicile, precum și 14 zile de sărbătoare, despre care vom vorbi în mod amănunțit mai jos. Legea nu interzice în mod absolut munca în zilele de sărbătoare, dar admiterea acesteia este îngrădită de următoarele condiții : este necesară, în primul rînd, o „înțelegere reciprocă" între fabricant și muncitori ; în al doilea rînd, munca în zilele de sărbătoare este admisă „în schimbul unei zile lucrătoare" ; în al treilea rînd, înțelegerea cu privire la înlocuirea sărbătorii printr-o zi lucrătoare trebuie să fie comunicată imediat inspecției de fabrică. Rezultă deci că, potrivit legii, munca în zilele de sărbătoare nu trebuie în nici un caz să micșoreze numărul zilelor de repaus, deoarece în locul unei zile de sărbătoare în care se lucrează fabricantul este obligat să acorde repaus într-o zi lucrătoare. Muncitorii trebuie întotdeauna să aibă în vedere acest lucru, precum și faptul că pentru o astfel de înlocuire legea cere o înțelegere reciprocă între fabricant și muncitori. Prin urmare, muncitorii pot ori-

www.dacoromanica.ro

cînd, sprijinindu-se pe dispoziţiile legii, *să refuze* o astfel de înlocuire, iar fabricantul *nu are dreptul* să-i constrîngă la aceasta. Desigur, în fapt fabricantul va găsi şi aici un mijloc pentru a-i constrînge pe muncitori : el va întreba pe fiecare muncitor în parte dacă este de acord şi fiecare muncitor în parte nu se va încumeta să refuze, temîndu-se că cei care nu vor fi de acord vor fi concediaţi. Un asemenea procedeu din partea fabricantului va fi, desigur, ilegal, pentru că legea cere *consimţămîntul muncitorilor,* adică al tuturor muncitorilor laolaltă. Dar în ce mod ar putea toţi muncitorii dintr-o uzină (uneori numărul lor se ridică la cîteva sute şi chiar la cîteva mii, şi sînt împrăştiaţi în diferite locuri) să-şi exprime consimţămîntul general ? Legea nu spune nimic în această privinţă, dînd astfel în mîna fabricanţilor încă un mijloc de a împila pe muncitori. Pentru a împiedica asemenea împilări, muncitorii n-au decît un singur mijloc : să ceară, în fiecare caz de acest fel, alegerea unor delegaţi din partea muncitorilor, care să transmită patronului hotărîrea *generală* a tuturor muncitorilor. Muncitorii îşi pot întemeia pe lege această revendicare, întrucît legea vorbeşte de consimţămîntul tuturor *muncitorilor,* iar muncitorii nu pot vorbi cu patronul toţi deodată. În general, alegerea unor delegaţi din partea muncitorilor va fi foarte folositoare pentru aceştia din urmă şi le va prinde bine pentru orice fel de alte relaţii cu fabricantul şi cu administraţia întreprinderii, dat fiind că muncitorului izolat îi este foarte greu şi adesea chiar cu totul imposibil să prezinte patronului revendicările, pretenţiile sale etc. Mai departe, despre muncitorii de „altă religie decît cea ortodoxă" legea spune că în ceea ce îi priveşte pe ei „se permite" să nu fie introduse în lista sărbătorilor zilele pe care biserica lor nu le ţine. Dar, în schimb, există alte sărbători pe care le ţin catolicii şi pe care nu le au ortodocşii. Legea tace în această privinţă, căutînd, aşadar, să-i nedreptăţească într-o anumită măsură pe muncitorii neortodocşi. Şi mai accentuată este nedreptăţirea muncitorilor necreştini : în ceea ce îi priveşte pe ei, legea spune că „se admite" să fie introduse în lista sărbătorilor alte zile ale săptămînii în locul duminicii. Legea spune doar : „Se admite" ! Guvernul nostru creştin persecută cu atîta sălbăticie pe cei de altă religie decît cea domi-

www.dacoromanica.ro

nantă, încît e posibil ca, profitîndu-se de neclaritatea legii, să se facă şi aici o încercare de a nedreptăţi pe necreştini. Este adevărat că legea s-a exprimat aici în termeni foarte obscuri. Ea trebuie înţeleasă în sensul că o zi pe săptămînă este zi de repaus obligatoriu şi că se admite doar înlocuirea duminicii cu o altă zi. Dar şi religia „dominantă" este indulgentă numai cu „domnii" ; cînd este vorba de omul muncitor, ea nu scapă prilejul să-i joace cîte o festă. Să vedem *care sărbători* prevede legea că trebuie să fie introduse în mod obligatoriu în listă. E uşor de spus că legea introduce repausul în zilele de duminică şi de sărbătoare ; în realitate însă, nici pînă acum muncitorii nu lucrau de obicei, în majoritatea cazurilor, nici duminica, nici în zile de sărbătoare. Or, legea ar putea stabili în aşa fel repausul în zilele de sărbătoare, încît numărul sărbătorilor *obligatorii* să fie mult mai mic decît numărul sărbătorilor care se ţin în mod obişnuit. *Tocmai aşa a şi făcut în noua lege guvernul nostru creştin.* Noua lege a stabilit 66 de sărbători obligatorii pe an : 52 de duminici, 8 sărbători cu dată fixă (1 şi 6 ianuarie, 25 martie, 6 şi 15 august, 8 septembrie, 25 şi 26 decembrie) şi 6 sărbători cu dată schimbătoare (vinerea şi sîmbăta mare, lunea şi marţea din săptămîna paştilor, înălţarea domnului şi pogorîrea duhului sfînt). Dar *în mod obişnuit* cîte sărbători pe an se ţineau pînă acum în fabricile noastre ? În această privinţă dispunem de date precise pentru guberniile Moscova şi Smolensk, şi numai pentru unele fabrici din aceste gubernii. Deoarece însă deosebirile dintre diferitele fabrici şi chiar dintre cele două gubernii nu sînt prea mari, aceste date ne pot servi pe deplin pentru a ne face o idee despre adevărata semnificaţie a noii legi. În gubernia Moscova s-au strîns date privitoare la 47 de fabrici mari, care la un loc au peste 20.000 de muncitori. Reiese că în fabricile cu muncă manuală se ţin de obicei 97 de sărbători pe an, iar în cele mecanizate — 98. Cel mai mic număr de sărbători pe an este de 78 : aceste 78 de zile se serbează *fără excepţie* în toate fabricile cercetate. În ceea ce priveşte gubernia Smolensk, avem date referitoare la 15 fabrici, cu circa 5.000–6.000 de muncitori. În medie se ţin 86 de sărbători, adică aproape tot atît cît şi în gubernia Moscova ; cel mai mic număr de sărbători a fost constatat la o fabrică în care se ţin 75 de săr-

www.dacoromanica.ro

bători. Acestui număr de sărbători pe an, *obişnuit* în fabricile din Rusia, îi corespunde şi numărul sărbătorilor care se ţin în uzinele subordonate ministerului de război ; într-adevăr, acolo se ţin 88 de sărbători pe an. Cam tot atîtea zile sînt declarate prin lege ca zile nelucrătoare în instituţiile de stat (87 de zile pe an). Prin urmare, pînă acum muncitorii au avut *în mod obişnuit* tot atîtea sărbători pe an cît au şi ceilalţi cetăţeni. „Guvernul" nostru „creştin", în grija lui pentru sănătatea muncitorilor, a redus cu un sfert numărul acestor sărbători obişnuite, scoţînd nu mai puţin de 22 de zile şi lăsînd doar 66 de sărbători obligatorii. Să enumerăm aceste sărbători obişnuite pe care guvernul le-a suprimat prin noua lege. Dintre sărbătorile cu dată fixă au fost suprimate : 2 februarie – întîmpinarea domnului ; 9 mai – sf. Nicolaie ; 29 iunie – sf. Petru şi Pavel ; 8 iulie – maica domnului de la Kazan ; 20 iulie – sf. Ilie ; 29 august – tăierea capului sf. Ioan Botezătorul ; 14 septembrie – înălţarea crucii ; 1 octombrie – acoperămîntul maicii domnului (pînă şi această sărbătoare guvernul a socotit-o de prisos şi neobligatorie. Se poate spune cu certitudine că printre fabricanţi nu se va găsi nici unul care să se încumete să-i oblige pe muncitori să lucreze în această zi. Şi în cazul de faţă guvernul nu face decît să apere iarăşi interesele şi împilările celor mai răi dintre fabricanţi) ; 21 noiembrie – intrarea în biserică ; 6 decembrie – sf. Nicolaie. În total au fost scoase 10 sărbători cu dată fixă *. În afară de aceasta, dintre sărbătorile cu dată schimbătoare au fost scoase sîmbăta din săptămîna brînzei şi miercurea din săptămîna patimilor, adică două sărbători. În total deci a fost redus cu 12 zile *cel mai mic* număr de sărbători care, potrivit obiceiului stabilit, se acordau pînă acum muncitorilor ca zile de repaus. Guvernului îi place foarte mult să-şi zică guvern „creştin" ; adresîndu-se muncitorilor, miniştrii şi ceilalţi cinovnici îşi îndulcesc cuvîntările cu fraze despre „iubirea creştină" şi „sentimentele creştineşti" pe care le nutresc faţă de muncitori fabricanţii, guvernul etc. De îndată însă ce se pune chestiunea de a trece de la vorbe

* Am enumerat numai sărbătorile care se ţineau pînă acum în *toate* fabricile. Dar sînt multe alte sărbători care se ţineau *în marea majoritate* a fabricilor, de pildă : lăsata-secului, vinerea din săptămîna brînzei, joia, vinerea şi sîmbăta paştilor şi multe altele.

www.dacoromanica.ro

la fapte, toate aceste fraze fățarnice și ipocrit-bigote se duc dracului, iar guvernul se transformă într-un negustoraș care nu scapă nici un prilej de a ciupi cîte ceva de la muncitori. A trecut multă vreme de cînd înșiși fabricanții, și anume cei mai buni dintre ei, au cerut legiferarea repausului în zilele de duminică și de sărbătoare. După 15 ani de tărăgăneală, guvernul promulgă în sfîrșit o astfel de lege, declară *obligatoriu* repausul în zilele de duminică și de sărbătoare, dar, făcînd această concesie muncitorilor, nu scapă prilejul să-i împileze și aici, scoțînd din numărul sărbătorilor obligatorii un sfert din numărul sărbătorilor obișnuite. Guvernul procedează, așadar, ca un adevărat cămătar : făcînd o concesie, el caută s-o recupereze printr-o altă împilare. După o astfel de lege se poate foarte ușor întîmpla ca în unele fabrici patronii să încerce *să reducă* numărul zilelor de repaus, să încerce să-i oblige pe muncitori să lucreze în zilele de sărbătoare în care pînă acum nu se lucra, dar pe care legea nu le-a inclus în numărul celor obligatorii. Pentru a împiedica o asemenea înrăutățire a situației lor, muncitorii trebuie să fie și în această privință întotdeauna gata să respingă orice încercare de a reduce numărul sărbătorilor. Legea nu indică decît sărbătorile obligatorii ; dar, pe lîngă aceasta, muncitorii au dreptul să ceară și alte sărbători. În acest scop este necesar ca muncitorii să nu se încreadă în promisiuni verbale și să insiste ca toate sărbătorile să fie introduse în regulamentul de ordine interioară. Muncitorii numai atunci pot fi siguri că nu vor fi puși să muncească într-o zi de sărbătoare cînd această sărbătoare este inclusă în regulamentul de ordine interioară. Ca și în privința sărbătorilor, noua lege a încercat să mențină vechea stare de lucruri – și în parte chiar s-o înrăutățească – în ceea ce privește zilele cu program redus la jumătate în ajun de sărbătoare. Legea n-a stabilit decît o singură zi cu program redus la jumătate în ajun de sărbătoare, și anume ajunul crăciunului ; în această zi lucrul trebuie terminat cel mai tîrziu la amiază. Așa a fost și pînă acum la majoritatea fabricilor, iar dacă undeva în ajunul crăciunului muncitorii nu erau lăsați liberi la amiază, li se dădea de cele mai multe ori o zi cu program redus la jumătate în ajunul vreunei alte mari sărbători. În general, în majoritatea fabricilor era stabilită și pînă acum

www.dacoromanica.ro

o zi pe an în care se lucra cu program redus la jumătate. Apoi, sîmbăta şi în ajun de sărbătoare ziua de lucru este limitată prin noua lege la 10 ore, ceea ce înseamnă că este cu o oră şi jumătate mai scurtă decît ziua de lucru obişnuită. Nici în această privinţă legea n-a îmbunătăţit cîtuşi de puţin situaţia muncitorilor, ba poate chiar a înrăutăţit-o : pînă acum, *aproape în toate fabricile,* sîmbăta lucrul se termina mai devreme ca de obicei. Un cercetător care a strîns numeroase date în legătură cu această chestiune şi care în general a cunoscut îndeaproape condiţiile de muncă din fabrici afirma : în medie se poate considera, fără teamă de a greşi, că sîmbăta lucrul se termină cu două ore înainte de ora reglementară. Prin urmare, transformînd repaosul *obişnuit* într-unul *obligatoriu,* legea nici de data aceasta n-a scăpat prilejul să ciupească de la muncitori, în schimbul acestei concesii, măcar încă o jumătate de oră. O jumătate de oră în fiecare săptămînă face într-un an (socotind 46 de săptămîni lucrătoare) 23 de ore, adică două zile de lucru în plus pentru patron... Frumuşel cadou pentru sărmanii noştri fabricanţi ! Putem fi siguri că aceşti cavaleri ai sacului cu bani nu se vor jena să primească şi acest cadou şi vor depune toate eforturile pentru a se despăgubi astfel de „sacrificiile" care le sînt impuse prin noua lege (cum le place lor să spună) ; prin urmare, şi în această privinţă muncitorii nu pot conta decît pe ei înşişi, pe forţa unirii lor. Fără o luptă dîrză, clasa muncitoare nici în această direcţie nu se poate aştepta la o îmbunătăţire a situaţiei ei, cu toată existenţa noii legi.

VIII

PRIN CE ESTE ASIGURATĂ RESPECTAREA NOII LEGI ?

Prin ce este asigurată în general respectarea legilor ? În primul rînd, prin supravegherea respectării legii. În al doilea rînd, prin sancţionarea nerespectării legii. Să vedem deci cum se prezintă lucrurile în ceea ce priveşte noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici. Supravegherea respectării legilor este încredinţată inspectorilor de fabrici. Pînă acum regulamentul privitor la supravegherea fabricilor, pu-

www.dacoromanica.ro

blicat în 1886, departe de a fi valabil în întreaga Rusie, se aplica numai în unele gubernii, şi anume în cele cu caracter industrial deosebit de pronunţat. Extinderea sferei de aplicare a regulamentului referitor la supravegherea fabricilor a fost întotdeauna o urmare a extinderii mişcării muncitoreşti şi a grevelor declarate de muncitori. Acum, o dată cu legea pentru reducerea zilei de muncă, a fost promulgată (tot la 2/VI 1897) o lege prin care supravegherea fabricilor este extinsă asupra întregii Rusii şi asupra întregului Regat al Poloniei. Această extindere asupra întregii Rusii a regulamentului pentru supravegherea fabricilor şi instituirea inspectorilor de fabrici constituie, desigur, un pas înainte. Muncitorii se vor folosi de acest lucru pentru a informa un număr mai mare de tovarăşi de-ai lor asupra *situaţiei* lor, asupra legilor referitoare la muncitori, asupra atitudinii guvernului şi a cinovnicilor săi faţă de muncitori etc. Faptul că tuturor muncitorilor ruşi din fabrici şi uzine li se va aplica acelaşi regulament ca şi muncitorilor înaintaţi (din guberniile Petersburg, Moscova, Vladimir şi altele) va ajuta, desigur, şi mişcării muncitoreşti să cuprindă mai repede pe toţi muncitorii ruşi. Cît despre *eficacitatea* supravegherii respectării legii prin intermediul inspectorilor de fabrici, aceasta e o chestiune pe care nu o vom examina aici în mod amănunţit. În acest scop ar trebui scrisă o broşură specială (atît de vast este acest subiect) şi poate că vom reuşi altădată să stăm de vorbă cu muncitorii despre inspecţia de fabrică. Remarcăm doar pe scurt că în Rusia se numesc atît de puţini inspectori de fabrici, încît apariţia lor la o fabrică sau alta este un fenomen foarte rar. Inspectorii de fabrici sînt în întregime subordonaţi ministerului de finanţe, care-i transformă în nişte slugi ale fabricanţilor, îi obligă să informeze poliţia despre orice greve şi frămîntări, îi obligă să urmărească pe muncitori pentru părăsirea fabricii chiar şi atunci cînd fabricantul nu-i urmăreşte, – într-un cuvînt, îi transformă pe inspectorii de fabrici în nişte slujbaşi poliţieneşti, în nişte ureadnici de fabrică. Fabricantul dispune de mii de mijloace pentru a influenţa pe inspectorii de fabrici şi pentru a-i determina să procedeze aşa cum vrea el. Muncitorii n-au însă nici un mijloc pentru a-i influenţa pe inspectorii de fabrici şi nici nu pot avea asemenea mijloace

www.dacoromanica.ro

atîta timp cît ei, muncitorii nu se bucură de dreptul de a se întruni în mod liber, de a se organiza în sindicate, de a scrie în presă despre problemele care îi privesc, de a scoate ziare muncitoreşti proprii. În condiţiile cînd muncitorii sînt lipsiţi de aceste drepturi, nici o supraveghere din partea cinovnicilor asupra fabricanţilor nu poate fi şi nu va fi niciodată o supraveghere efectivă şi eficace. Dar numai supravegherea nu este suficientă pentru a asigura respectarea legii. În acest scop este necesar de asemenea să fie prevăzute sancţiuni severe pentru nerespectarea dispoziţiilor legii. Altfel, ce folos că inspectorul de fabrici va atrage atenţia fabricantului că n-a procedat în conformitate cu legea ? Fabricantul nu va ţine seama de această sesizare şi va continua să procedeze ca şi pînă atunci. De aceea la promulgarea unei legi noi se stabilesc întotdeauna sancţiunile la care se expune acela care nu o va respecta. *Dar noua lege din 2 iunie 1897 cu privire la reducerea timpului de muncă şi la repausul în zilele de sărbătoare nu prevede nici o sancţiune pentru nerespectarea ei.* De aici muncitorii se pot convinge cît de mult se deosebeşte atitudinea guvernului faţă de fabricanţi de atitudinea sa faţă de muncitori. Cînd se întocmeşte o lege care prevede, de pildă, că muncitorii n-au dreptul să plece definitiv din fabrică înainte de termen, se stabileşte numaidecît şi o sancţiune pentru nerespectarea acestei dispoziţii, şi chiar o sancţiune foarte drastică : arestarea. Pentru participarea la grevă, de pildă, legea prevede că muncitorii se pedepsesc cu arestarea sau chiar cu închisoarea, în timp ce fabricantul, pentru încălcarea dispoziţiilor a căror nerespectare a provocat greva, se pedepseşte numai cu amenda. La fel şi acum. Cerinţa legii ca fabricantul să dea muncitorilor repaus în zilele de duminică şi de sărbătoare şi să nu-i pună să lucreze mai mult de 11 ore şi jumătate pe zi nu este însoţită de nici un fel de sancţiuni pentru nerespectarea ei. Ce riscă deci fabricantul care va călca această lege ? El riscă cel mult să fie trimis înaintea judecătorului de pace, care nu poate aplica o amendă mai mare de 50 de ruble, sau însăşi comisia pentru reglementarea muncii în fabrici îi va aplica o sancţiune, tot sub formă de amendă. Dar se sperie fabricantul de o amendă de 50 de ruble ? Obligîndu-i pe toţi muncitorii să lucreze pentru el o noapte sau o zi de sărbătoare, el ştie că va

www.dacoromanica.ro

realiza un profit mult mai mare decît 50 de ruble ! Fabricantului îi va fi pur şi simplu mai convenabil să calce legea şi să plătească amenda. Faptul că legea nu prevede sancţiuni exprese pentru nerespectarea ei de către fabricant constituie o nedreptate revoltătoare, care arată cît se poate de limpede că guvernul nostru vrea ca legea să rămînă neaplicată un timp cît mai îndelungat, că el nu doreşte să impună fabricanţilor, cu toată asprimea, respectarea dispoziţiilor legii. Şi în alte ţări se întîmpla, în vremuri de mult apuse, ca un guvern să emită legi pentru reglementarea muncii în fabrici fără a prevedea sancţiuni pentru nerespectarea lor. În fapt, asemenea legi nici nu se respectau, rămînînd simple petice de hîrtie. De aceea în alte ţări s-a renunţat de mult la obiceiul stupid de a întocmi legi fără a se asigura respectarea lor. Acum guvernul rus recurge iarăşi la această veche stratagemă, sperînd că muncitorii nu o vor observa. Dar această speranţă este lipsită de orice temei. De îndată ce muncitorii vor lua cunoştinţă de noua lege, vor veghea ei înşişi asupra respectării stricte a dispoziţiilor ei, neîngăduind nici cea mai mică abatere de la lege, refuzînd să lucreze atîta timp cît dispoziţiile legii nu vor fi fost îndeplinite. Această supraveghere, exercitată chiar de muncitori, va fi mai eficace decît supravegherea exercitată de nişte ureadnici de fabrică. Fără asemenea supraveghere, legea nu va fi respectată.

IX

VA ÎMBUNĂTĂŢI OARE NOUA LEGE SITUAŢIA MUNCITORILOR ?

La prima vedere ar putea chiar să pară ciudat că punem o astfel de întrebare. Legea reduce timpul de muncă şi stabileşte că repausul în zilele de duminică şi de sărbătoare este obligatoriu ; nu înseamnă aceasta oare o îmbunătăţire a situaţiei muncitorilor ? Dar noi am arătat mai sus în mod amănunţit cît de vagi şi de neprecise sînt dispoziţiile noii legi, am arătat că de multe ori legea, introducînd o dispoziţie care îmbunătăţeşte situaţia muncitorilor, anihilează totodată efectele acestei dispoziţii prin aceea că lasă cîmp liber bunului plac al patronului sau că limitează sărbătorile obli-

www.dacoromanica.ro

gatorii la un număr mult mai mic decît cel al sărbătorilor care se ţin în mod obişnuit.

Să încercăm să calculăm dacă în urma introducerii noii legi timpul de muncă se va reduce, în cazul cînd numărul zilelor de repaus nu va fi mai mare decît cel stabilit prin lege, adică dacă muncitorilor li se va da repaus numai în zilele de sărbătoare obligatorii, stabilite prin lege, iar în celelalte sărbători care se ţin în mod obişnuit fabricanţii vor reuşi să-i constrîngă pe muncitori să se prezinte la lucru. Dacă vor reuşi sau nu, asta rămîne de văzut. Acest lucru depinde de împotrivirea muncitorilor. Dar este în afară de orice îndoială că fabricanţii vor căuta să se despăgubească pentru reducerea zilei de muncă, micşorînd numărul sărbătorilor. Tot atît de neîndoielnic este că legea înlesneşte pe toate căile această nobilă tendinţă a capitaliştilor de a asupri pe muncitori. Să vedem deci ce ar rezulta în acest caz. Pentru a putea compara timpul de muncă în cadrul rînduielilor vechi şi al celor noi (adică potrivit legii din 2 iunie 1897), trebuie să luăm *numărul orelor de muncă în cursul unui an :* numai făcînd un asemenea calcul putem ţine seama atît de toate zilele de sărbătoare cît şi de reducerea timpului de muncă în ajun de sărbători. Aşadar, cîte ore pe an lucrează în mod obişnuit un muncitor de fabrică din Rusia acum, adică înainte de intrarea în vigoare a legii din 2 iunie 1897 ? Se înţelege de la sine că în această privinţă nu există date absolut precise, pentru că nu se poate calcula numărul de ore pe care le lucrează fiecare muncitor. Trebuie să recurgem la date culese în mai *multe* fabrici : se presupune că în celelalte fabrici numărul orelor este aproximativ acelaşi ca şi în cele cercetate. Să luăm datele culese în gubernia Moscova. Numărul zilelor lucrătoare pe an a fost calculat cu precizie în 45 de fabrici mari. S-a constatat că toate aceste 45 de fabrici la un loc totalizează 12.010 zile lucrătoare pe an, adică în medie revin la o fabrică 267 de zile lucrătoare pe an *. Numărul orelor de muncă pe săptămînă reprezintă, în

* Dacă anul are 267 de zile lucrătoare, înseamnă că numărul zilelor nelucrătoare, al zilelor de sărbătoare, este egal cu 98. Mai sus am arătat că numărul sărbătorilor este egal cu 89, dar noi am luat, în primul rînd, numai fabricile mecanizate, iar în al doilea rînd n-am luat numărul mediu al sărbătorilor care se ţin la toate fabricile, ci numărul sărbătorilor care se ţin în majoritatea cazurilor.

www.dacoromanica.ro

medie (potrivit datelor referitoare la cîteva sute de fabrici), 74, adică 12 1/3 ore pe zi. Înseamnă că într-un an s-a lucrat în total 267 × 12 1/3 = 3.293 de ore, sau, ca să rotunjim cifra, 3.300 de ore. Pentru orașul Odesa am calculat datele referitoare la 54 de fabrici mari, în privința cărora cunoaștem atît numărul zilelor de muncă într-un an cît și numărul orelor. Reiese că la toate aceste fabrici media orelor de muncă într-un an este de 3.139, adică e mult mai mică decît în gubernia Moscova. La Odesa, ziua de muncă este mai scurtă : cea mai obișnuită este ziua de muncă de 10 ore și jumătate, iar în medie pentru aceste 54 de fabrici – 10,7 ore. De aceea numărul orelor de muncă pe an este mai mic, cu toate că numărul zilelor de sărbătoare este mai redus. Să vedem acum cîte ore se va lucra după noua lege. Înainte de toate trebuie să stabilim numărul zilelor de muncă într-un an. În acest scop, din cele 365 de zile ale anului trebuie să scădem, în primul rînd, 66 de zile de sărbătoare ; în al doilea rînd, 1/2 de zi din ajunul crăciunului ; în al treilea rînd, trebuie să scădem timpul liber care îi rămîne muncitorului datorită faptului că în ajun de sărbătoare lucrul se termină cu o oră și jumătate mai devreme. Ajunuri de sărbătoare sînt 60 (nu 66, pentru că vreo șase zile de sărbătoare sînt urmate de alte zile de sărbătoare). Prin urmare, de pe urma reducerii timpului de muncă în zilele de ajun de sărbătoare vor rezulta 60 × 1 1/2 = 90 de ore de muncă, sau 8 zile de muncă. În total deci trebuie să scădem din 365 de zile – 74 1/2 zile de sărbătoare (66 + 1/2 + 8 = = 74 1/2). Rămîn 290 1/2 zile de muncă, sau 290 1/2 × × 11 1/2 = 3.340 de ore de muncă. Reiese deci că, în cazul cînd numărul zilelor de sărbătoare va fi redus la numărul zilelor de sărbătoare obligatorii prevăzute de lege, *situația muncitorilor nu numai că nu se va îmbunătăți de pe urma introducerii noii legi, ci mai curînd chiar se va înrăutăți :* în general, timpul lor de muncă într-un an va rămîne cel de pînă acum sau chiar *va crește !* Desigur, calculul nu-i decît aproximativ : o precizie absolută nu este posibilă în acest domeniu. Dar acest calcul se bazează pe date perfect valabile și ne arată clar ce vicleșug a folosit guvernul pentru a-i împila pe muncitori, reducînd numărul zilelor de sărbătoare obligatorii în comparație cu numărul zilelor de

www.dacoromanica.ro

sărbătoare care se țin în mod obișnuit. Acest calcul arată limpede că, dacă muncitorii nu vor da dovadă de solidaritate și nu se vor uni spre a opune împotrivire fabricanților, situația lor se poate înrăutăți de pe urma introducerii noii legi! Și nu trebuie să uitați că tot calculul acesta nu se referă decît la munca *de zi*, și anume la munca în timpul *orelor reglementare*. Dar munca prestată în orele suplimentare? Am văzut doar că în privința ei legea n-a stabilit nici un fel de restricții și nu se știe dacă domnii miniștri vor introduce vreo restricție în regulamentele a căror întocmire „a fost lăsată la latitudinea" lor. Această lipsă de restricții în ceea ce privește orele suplimentare constituie principalul motiv care îi determină pe muncitori să se îndoiască dacă noua lege le va aduce vreo îmbunătățire. Dacă în condițiile reducerii zilei normale (reglementare) de muncă salariile majorității muncitorilor ruși vor rămîne la nivelul revoltător de scăzut la care se află astăzi, *atunci, împins de mizerie, muncitorul va fi nevoit să consimtă să lucreze ore suplimentare și situația lui nu se va îmbunătăți*. Muncitorul nu trebuie să muncească mai mult de 8 ore pe zi, pentru ca să-i rămînă astfel timp pentru odihnă, pentru lărgirea orizontului său, pentru exercitarea drepturilor sale de om, de tată de familie și de cetățean. Trebuie ca salariul muncitorului să nu fie un salariu de mizerie, ci să-i ajungă pentru un trai omenesc, pentru a se putea bucura și el de perfecționările ce se introduc în muncă, și să nu dea exploatatorilor săi tot profitul. Dar dacă pentru același salariu muncitorul va fi nevoit să lucreze tot atîtea ore ca și înainte, nu-i este oare indiferent dacă munca lui excesivă se va numi reglementară sau suplimentară? Legea pentru reducerea zilei de muncă va rămîne atunci literă *moartă*, va fi *un simplu petic de hîrtie*. În acest caz, noua lege nu-i va atinge cîtuși de puțin pe fabricanți, nu-i va sili să facă nici o concesie poporului muncitor. Și cinovnicii de la finanțe, căutînd să intre în grațiile capitaliștilor, *au și început să facă în acest sens aluzii străvezii*: în același articol din „Buletinul finanțelor" ei se grăbesc să-i liniștească pe domnii fabricanți, scriind următoarele: „Noua lege, limitînd libertatea contractului de angajare pentru lucrări obișnuite, nu răpește fabricantului posibilitatea de a asigura funcționarea întreprinderii la orice

www.dacoromanica.ro

oră din zi sau din noapte şi în caz de nevoie" (da ! da ! bieţii noştri fabricanţi asupriţi au doar atît de des „nevoie" de munca gratuită a muncitorilor ruşi !), „chiar şi în zilele de sărbătoare, încheind în acest scop o înţelegere specială (pentru ore suplimentare) cu muncitorii".

Vedeţi cum se dau peste cap aceşti lachei ai sacului cu bani ! Domnilor fabricanţi, spun ei, nu trebuie să vă îngrijoraţi prea mult : puteţi „asigura funcţionarea întreprinderii la orice oră din zi sau din noapte", cu singura deosebire că munca care pînă acum era considerată reglementară va trebui s-o numiţi *suplimentară. Schimbaţi numai denumirea muncii şi cu asta aţi rezolvat problema !*

Ceea ce te uimeşte cel mai mult în aceste cuvinte este impertinenţa cinovnicilor ; ei sînt dinainte convinşi că orele suplimentare nu vor fi limitate în nici un fel (dacă orele suplimentare vor fi limitate, fabricantul nu va putea asigura funcţionarea întreprinderii la orice oră din zi sau din noapte !). Ei sînt dinainte convinşi că sfaturile lor cinice prin care îi îndeamnă făţiş pe fabricanţi să nu se jeneze nu vor ajunge la urechile muncitorilor ! Se pare că în această privinţă şi cinovnicii de la finanţe au sărit peste cal ! Pentru muncitori va fi foarte instructiv să afle *cum* discută cinovnicii cu fabricanţii şi ce sfaturi le dau. Aflînd acest lucru, muncitorii vor înţelege că, la adăpostul noii legi, împotriva lor se ridică vechii duşmani cu vechile lor tendinţe de a înrobi pe muncitori pe cel mai *„legal temei"*.

X

CARE ESTE ÎNSEMNĂTATEA NOII LEGI ?

Cunoaştem acum noua lege în toate amănuntele ei. Nu ne mai rămîne decît să examinăm *însemnătatea* acestei legi pentru muncitori şi pentru mişcarea muncitorească din Rusia.

Însemnătatea noii legi pentru reglementarea muncii în fabrici constă, pe de o parte, în faptul că ea este o concesie pe care guvernul a fost silit s-o facă, că este o *cucerire* smulsă guvernului poliţist prin lupta muncitorilor uniţi şi conştienţi. Promulgarea acestei legi denotă *succesul* mişcării muncitoreşti din Rusia, forţa imensă a revendicărilor

www.dacoromanica.ro

conștiente și hotărîte ale maselor muncitorești. Nici un fel de persecuții, nici arestările și expulzările în masă, nici grandioasele procese politice, nici prigonirea muncitorilor, nimic n-a ajutat. Guvernul a făcut uz de toate mijloacele și forțele sale. El s-a năpustit asupra muncitorilor din Petersburg cu toată greutatea imensei puteri de care dispune. Fără nici un fel de judecată, cu o cruzime nemaiîntîlnită el a urmărit și a prigonit pe muncitori, căutînd cu orice preț *să stîrpească* spiritul protestatar, de luptă al muncitorilor, căutînd *să înăbușe* în față mișcarea socialistă a muncitorilor, îndreptată împotriva fabricanților și împotriva cîrmuirii. Nimic n-a ajutat și guvernul a trebuit să se convingă că nici un fel de persecuții împotriva unor muncitori nu vor putea nimici *mișcarea muncitorească* și că trebuie să facă concesii. O cîrmuire absolutistă, care se consideră atotputernică și independentă de popor, a fost nevoită să cedeze revendicărilor cîtorva zeci de mii de muncitori din Petersburg. Am văzut cît de neînsemnate și cît de echivoce sînt aceste concesii. Dar acesta nu este decît primul pas. Mișcarea muncitorească a depășit de mult cadrul Petersburgului ; ea se dezvoltă tot mai larg, cuprinzînd tot mai adînc masele de muncitori industriali *din întreaga țară,* iar atunci cînd toate aceste mase, conduse de un partid socialist unic, își vor prezenta în comun revendicările, guvernul nu va mai scăpa cu o concesie atît de infimă !

Pe de altă parte, însemnătatea noii legi constă în faptul că ea *dă,* în mod necesar și inevitabil, *un nou impuls* mișcării muncitorești din Rusia. Am văzut că legea a căutat să lase pretutindeni tot felul de portițe pentru fabricanți, a căutat să lase neprecizate cele mai importante probleme. Între fabricanți și muncitori se va încinge pretutindeni o luptă în jurul aplicării acestei legi ; această luptă se va desfășura într-un cadru mult mai vast, căci legea este valabilă pe întregul teritoriu al Rusiei. Și muncitorii vor ști să ducă această luptă în mod conștient și hotărît, vor ști să stăruie în revendicările lor, vor ști să evite cursele pe care le întind legile noastre polițienești împotriva grevelor. Introducerea noilor rînduieli în ceea ce privește munca în fabrici, modificarea duratei zilei de muncă obișnuite, reglementare

www.dacoromanica.ro

în marea majoritate a fabricilor din întreg cuprinsul țării vor aduce foloase imense, trezind din letargie cele mai înapoiate pături ale muncitorilor, stîrnind pretutindeni cel mai viu interes pentru problemele și regulamentele referitoare la condițiile de muncă din fabrici, oferind muncitorilor un prilej *legal* admirabil și propice pentru a-și formula *revendicările,* pentru a apăra *felul în care înțeleg ei legea,* pentru a cere respectarea *obiceiurilor vechi* atunci cînd acestea sînt mai avantajoase pentru muncitori (de pildă să ceară respectarea *sărbătorilor care se țin în mod obișnuit,* încetarea lucrului în zilele de sîmbătă nu cu o oră și jumătate mai devreme, ci cu 2 ore și chiar mai mult), să revendice condiții mai avantajoase la încheierea *noilor înțelegeri* în ceea ce privește orele suplimentare, să revendice *salarii mai mari,* pentru ca reducerea zilei de muncă să aducă muncitorilor un folos real fără a le cauza vreun prejudiciu.

www.dacoromanica.ro

ADAOS

I

Broşura despre noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici (legea din 2 iunie 1897) era deja scrisă cînd, la începutul lunii octombrie, a fost publicat *regulamentul cu privire la aplicarea* acestei legi, aprobat la 20 septembrie 1897 de către ministerul de finanţe de comun acord cu ministerul afacerilor interne. Am arătat mai sus imensa importanţă pe care acest regulament trebuie s-o aibă pentru întreaga lege. De data aceasta ministerul s-a grăbit să publice regulamentul înainte de intrarea în vigoare a noii legi, pentru că regulamentul (după cum vom vedea îndată) prevede cazurile în care sînt îngăduite derogări de la dispoziţiile noii legi, adică cazurile în care este permisă „funcţionarea întreprinderilor" peste timpul stabilit prin lege. Dacă acest regulament n-ar fi fost imperios necesar fabricanţilor, muncitorii ar fi trebuit să mai aştepte, desigur, mult şi bine publicarea lui. Curînd după apariţia „regulamentului" au fost publicate şi „instrucţiunile către funcţionarii inspecţiei de fabrică" în legătură cu aplicarea legii din 2 iunie 1897, sub pretextul de *a explica* numai inspectorilor de fabrici modul de aplicare a legii ; aceste instrucţiuni legalizează bunul plac al cinovnicilor şi sînt în întregime îndreptate *împotriva muncitorilor*, permiţînd fabricanţilor să eludeze în fel şi chip dispoziţiile legii. Guvernului imperial îi place mult să scrie vorbe frumoase în textele legilor, pentru a permite apoi eludarea acestor legi, înlocuindu-le prin *instrucţiuni*. O analiză amănunţită a regulamentului ne va arăta că noile instrucţiuni au tocmai o astfel de menire. Relevăm de asemenea că

www.dacoromanica.ro

aceste „instrucțiuni" *au fost* în bună parte *copiate cuvînt cu cuvînt* din articolul apărut în „Buletinul finanțelor", la care ne-am referit de repetate ori în broșura despre noua lege *. În această broșură am relevat, de pildă, că „Buletinul finanțelor" a sugerat fabricanților un mijloc de șicană, explicîndu-le că noua lege nu se aplică în cazurile cînd în contractul dintre muncitor și fabricant nu se spune nimic despre timpul de muncă, întrucît muncitorul, pretind cei de la „Buletin", nu este în acest caz „un muncitor salariat, ci o persoană care primește o comandă". Această interpretare șicanatoare este reprodusă cuvînt cu cuvînt în textul „instrucțiunilor". Regulamentul conține 22 de articole, dintre care multe nu fac decît să repete textul integral al articolelor legii din 2 iunie 1897. Menționăm că acest regulament privește numai întreprinderile „care țin de ministerul finanțelor" ; el nu privește nici uzinele siderurgice, nici atelierele căilor ferate, nici uzinele statului. Trebuie să se facă o distincție netă între acest regulament și legea propriu-zisă : regulamentul a fost întocmit doar *în dezvoltarea* legii, iar miniștrii care l-au întocmit pot oricînd să-l completeze, să-l modifice sau să-l înlocuiască printr-un alt regulament. Regulamentul conține dispoziții cu privire la următoarele cinci chestiuni : 1) pauzele ; 2) repausul în zilele de duminică și de sărbătoare ; 3) derogările de la noua lege ; 4) schimburile și 5) orele suplimentare. Să examinăm amănunțit dispozițiile referitoare la fiecare dintre aceste chestiuni, arătînd concomitent cum recomandă ministerul de finanțe în instrucțiunile sale să fie aplicat acest regulament.

II

În ceea ce privește pauzele, regulamentul stabilește : în primul rînd, că pauzele nu sînt cuprinse în numărul orelor de muncă, că în timpul pauzei muncitorul este liber ; pauzele trebuie să fie indicate în regulamentul de ordine interioară ; în al doilea rînd, că stabilirea pauzei este obligatorie numai în cazul cînd timpul de muncă trece de 10 ore pe zi și că ea trebuie să fie de cel puțin 1 oră. Această

* Vezi volumul de față, pag. 262. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

dispoziție nu îmbunătățește cîtuși de puțin situația muncitorilor. Mai curînd invers. O pauză de 1 oră este extrem de scurtă : în majoritatea fabricilor s-a statornicit o pauză de o oră și jumătate pentru masă și uneori încă o jumătate de oră pentru micul dejun. Miniștrii au avut grijă să introducă în regulament pauza cea mai scurtă ! Într-o oră muncitorul adesea nu reușește nici să se repeadă pînă acasă ca să ia masa.

Firește, muncitorii nu vor îngădui să fie stabilită o pauză atît de scurtă și vor cere o pauză mai mare. Cealaltă restricție în ceea ce privește obligativitatea pauzei creează și ea posibilități de împilare a muncitorilor : potrivit regulamentului întocmit de miniștri, pauza *este obligatorie* numai în cazul cînd ziua de muncă trece de 10 ore ! Prin urmare, dacă ziua de muncă este de 10 ore, fabricantul este în drept să refuze stabilirea unei pauze pentru muncitori ! Deci și în acest caz muncitorii vor trebui să aibă ei înșiși grijă ca fabricanții să nu poată și să nu se încumete să uzeze de un asemenea drept. Muncitorii au dreptul să nu accepte asemenea dispoziții (atunci cînd ele se introduc în regulamentul de ordine interioară) și să ceară ca pauzele să fie mai frecvente. Miniștrilor li s-a părut că nici aceste dispoziții șicanatorii nu sînt de ajuns. Într-o „notă" la acest articol din regulament se spune că „în cazul unor piedici serioase *se admit* derogări de la această dispoziție", adică *se admite* ca domnii fabricanți să nu dea de loc pauză muncitorilor ! Miniștrii admit acest lucru, dar e puțin probabil că-l *vor admite* și muncitorii. În afară de aceasta, miniștrii *admit* derogări și în cazul cînd se va constata că dispoziția referitoare la acordarea pauzei este împovărătoare pentru muncitori. O, cîtă grijă din partea domnilor miniștri ! Că întreruperea lucrului va fi „împovărătoare" pentru muncitori, la asta s-au gîndit miniștrii noștri, dar că cerința de a prînzi într-o singură oră este „împovărătoare" pentru muncitori sau că pentru ei este și mai „împovărător" să muncească *10 ore* fără întrerupere, despre aceasta domnii miniștri n-au suflat nici o vorbă ! A treia dispoziție referitoare la pauze stabilește că fiecărui muncitor trebuie să i se acorde posibilitatea de a mînca cel puțin o dată la fiecare 6 ore. Pe de altă parte însă, regulamentul nu prevede *o pauză* la fiecare 6 ore ;

www.dacoromanica.ro

atunci care-i rostul acestei dispoziții ? Cum poate muncitorul să mănînce dacă nu se dă pauză ? Domnii miniștri nu și-au bătut capul cu asemenea întrebări. Dacă nu e pauză (se spune în regulament), muncitorului „trebuie să i se dea posibilitatea de a lua masa în timpul lucrului ; în acest scop, regulamentul de ordine interioară trebuie să indice locul unde se poate lua masa". Toată această dispoziție este atît de stupidă, încît nu-ți rămîne decît să ridici din umeri : Una din două : *sau* acest „loc unde se poate lua masa" va fi indicat *în altă parte decît locul de muncă al muncitorului,* și atunci *pauza* este inevitabilă. Sau acest loc va fi indicat chiar la *locul de muncă al muncitorului,* și atunci care-i rostul indicării locului ? Din moment ce muncitorul nu are voie să întrerupă lucrul, cum poate el să mănînce *în timpul* lucrului ? Pentru domnii miniștri muncitorul nu este decît o mașină : dacă mașina poate fi alimentată cu ulei în timpul cînd funcționează (își zic „grijuliii" noștri lachei ai capitalului, miniștrii), de ce n-ar putea și muncitorul să-și vîre pe gît mîncarea în timpul lucrului ? Muncitorilor nu le mai rămîne decît o singură speranță, și anume că numai în birocraticele cancelarii ruse a putut fi născocită o dispoziție atît de stupidă și că în fapt ea nu va fi aplicată. Muncitorii vor cere ca „locul unde se poate lua masa" *să fie altul decît locul lor de muncă ;* ei vor cere *o pauză* la fiecare 6 ore. Alte reguli referitoare la pauze nu există în regulament. Miniștrii au dezvoltat legea în așa fel, încît ea nu poate decît să înrăutățească situația muncitorilor dacă ei nu se vor apăra singuri și nu vor insista laolaltă asupra satisfacerii revendicărilor lor, respingînd dispozițiile cuprinse în regulamentul ministerial.

III

Cu privire la repausul în zilele de duminică și de sărbătoare, regulamentul nu conține decît o singură dispoziție scurtă, și anume că în zilele de duminică și de sărbătoare muncitorii se bucură de un repaus continuu de cel puțin 24 de ore. *Mai puțin decît atîta* nu se putea stabili „în dezvoltarea" unei legi care reglementează repausul în zilele de duminică și de sărbătoare. Mai puțin de 24 de ore nu se

www.dacoromanica.ro

putea stabili. Cît despre posibilitatea de a stabili pentru muncitori ceva mai mult (de pildă 36 de ore, cum se obişnuieşte în unele ţări), la aceasta miniştrii noştri nici nu s-au gîndit. În privinţa muncitorilor necreştini, regulamentul nu spune nimic.

IV

În ceea ce priveşte derogările de la lege, regulamentul conţine dispoziţii numeroase, foarte numeroase şi foarte amănunţite. Amintim muncitorilor că legea a lăsat la latitudinea miniştrilor să prevadă în cadrul regulamentelor derogări de la lege fie în sensul *lărgirii* cerinţelor legii (adică să prevadă în sarcina fabricanţilor mai multe obligaţii în favoarea muncitorilor), fie în sensul *restrîngerii* cerinţelor legii (adică să prevadă în sarcina fabricanţilor *mai puţine* obligaţii în favoarea muncitorilor). Să vedem cum au procedat miniştrii. Prima dispoziţie. Derogări de la lege sînt admise în cazul cînd „munca pe care o depun muncitorii are un caracter *continuu,* adică nu poate fi întreruptă oricînd fără a cauza stricăciuni maşinilor, materialelor sau produselor". În aceste cazuri este permisă „funcţionarea întreprinderii" şi peste timpul stabilit prin lege. Regulamentul cere numai ca în acest caz, în primul rînd, numărul orelor de lucru ale unui muncitor în decurs de două zile consecutive să nu depăşească 24 de ore (iar în cazul cînd se lucrează un schimb incomplet – 30 de ore). În paragraful referitor la schimburi vom vedea de ce se spune 24 de ore în două zile consecutive şi nu 12 ore pe zi. În al doilea rînd, regulamentul prevede că în industriile cu activitate neîntreruptă muncitorul trebuie să aibă pe lună 4 zile de repaus, dacă ziua lui de muncă este mai mare de 8 ore. Reiese deci că, pentru muncitorii care lucrează în industriile cu activitate *continuă,* numărul zilelor de repaus este *simţitor redus :* 4 zile pe lună, sau 48 de zile pe an, atunci cînd *chiar* legea (cu toată reducerea numărului zilelor de sărbătoare) a lăsat 66 de zile de sărbătoare obligatorii pe an. Ce motive întemeiate au avut miniştrii să reducă acest număr de sărbători ? Absolut nici unul ; *continuitatea* este afectată şi în cazul cînd se acordă

www.dacoromanica.ro

numai 4 zile de sărbătoare pe lună, adică fabricanții trebuie oricum să angajeze alți muncitori pentru zilele de sărbătoare (dacă producția are *într-adevăr* un caracter continuu, adică nu poate fi *întreruptă).* Prin urmare, reducînd și mai mult zilele de sărbătoare ale muncitorilor, domnii miniștri au făcut-o *exclusiv* pentru a-i „stînjeni" cît mai puțin pe fabricanți, pentru a împuțina cazurile de angajări *suplimentare* de muncitori ! Mai mult chiar, „instrucțiunile" permit pînă și inspectorilor de fabrici să aprobe regulamente de ordine interioară prin care se stabilește pentru muncitori *un număr și mai mic de zile de repaus !* Inspectorul de fabrici trebuie doar să raporteze acest lucru departamentului comerțului și industriei. Acesta este un exemplu cît se poate de concret, care arată de ce guvernul nostru preferă să facă legi care nu spun nimic și să întocmească în schimb regulamente și instrucțiuni amănunțite : pentru a modifica o dispoziție supărătoare este suficient să se adreseze în acest sens o rugăminte departamentului... veniturilor inocente !! Tot astfel inspectorul de fabrici poate (potrivit instrucțiunilor !) să aprobe să fie considerate ca avînd caracter continuu și alte munci decît cele indicate în lista anexată la instrucțiuni : este suficient să se raporteze departamentului... Într-o notă la acest articol din regulament se spune că muncile cu caracter continuu trebuie să fie specificate *în mod expres* în regulamentul de ordine interioară. „Derogări de la această lege se admit numai în măsura în care acest lucru este într-adevăr necesar" (așa spune regulamentul întocmit de miniștri). Dar cine va controla dacă acest lucru este *într-adevăr* necesar sau nu ? Nimeni în afară de muncitori. Ei trebuie să vegheze ca în regulamentul de ordine interioară să nu se prevadă excepții pentru munci continue decît în caz de nevoie *reală.* A doua dispoziție. Derogări de la lege sînt admise în cazurile cînd muncitorii îndeplinesc munci auxiliare în diferite sectoare ale producției (reparații curente, îngrijirea cazanelor, a motoarelor și mecanismelor de transmisie, încălzitul, iluminatul, aprovizionarea cu apă, serviciul de pază și de pompieri etc.). Aceste derogări trebuie de asemenea să fie *specificate în mod expres* în regulamentul de ordine interioară. În ceea ce privește zilele de repaus pentru acești muncitori, *regulamentul nu spune absolut nimic.* Și în

www.dacoromanica.ro

acest caz muncitorilor nu le rămîne altceva decît să se îngrijească singuri de repausul lor, adică să nu accepte un regulament de ordine interioară în care să nu se prevadă zile de repaus pentru aceşti muncitori. A treia dispoziţie. Derogări de la regulamentul referitor la ziua de muncă şi la repausul în zilele de duminică şi de sărbătoare şi de la regulamentul de ordine interioară se admit şi în următoarele două cazuri: în primul rînd, în cazuri de defectare subită a unor maşini, unelte etc. care a provocat sistarea lucrului în întreaga fabrică sau într-o secţie a ei. Se admite ca în aceste cazuri *reparaţiile* necesare să fie efectuate fără a se ţine seama de prevederile regulamentului. În al doilea rînd, dispoziţiile regulamentului nu se aplică în cazul efectuării unor „lucrări cu caracter temporar în orice secţie a întreprinderii atunci cînd, în urma unui incendiu, a unei avarii şi a altor împrejurări neprevăzute, activitatea secţiei respective a întreprinderii s-a restrîns pentru un timp sau a încetat cu desăvîrşire şi cînd acest lucru este necesar pentru a asigura funcţionarea din plin a celorlalte secţii ale întreprinderii". (În acest caz fabricantul trebuie să-l înştiinţeze în aceeaşi zi pe inspectorul de fabrici, care este învestit cu dreptul de *a autoriza* asemenea lucrări). Această din urmă prevedere arată cît de mare este „grija" miniştrilor ca fabricanţii să nu cheltuiască o rublă în plus. Într-una din secţiile unei fabrici a fost un incendiu. Lucrul s-a oprit. După ce s-au reparat stricăciunile, fabricantul vrea să recupereze timpul pierdut. *De aceea* ministrul îi îngăduie să stoarcă de la muncitori oricîtă muncă în plus, punîndu-i să muncească chiar şi 18 ore pe zi. Dar ce vină au în toate acestea muncitorii? Cînd fabricantul realizează profituri în plus, le împarte el oare cu muncitorii? Reduce el în cazul acesta ziua de muncă? Atunci de ce *să li se prelungească* muncitorilor ziua de muncă atunci cînd fabricantul are de suportat o pagubă? Aceasta înseamnă pur şi simplu: profitul e al meu, iar paguba s-o suporte muncitorii. Dacă este vorba de recuperarea timpului pierdut, de ce să nu se recurgă la angajarea unui număr suplimentar de muncitori? Este uimitoare „grija" miniştrilor ruşi pentru punga domnilor fabricanţi! A patra dispoziţie. Derogări de la noua lege sînt admise şi „în alte cazuri excepţionale, deosebit de importante". (Care alte cazuri ar

www.dacoromanica.ro

mai putea să survină ? S-au enumerat doar atîtea cazuri excepţionale, deosebit de importante, încît s-ar părea că n-au mai rămas altele !). Asemenea derogări se aprobă de ministrul de finanţe şi de ministrul afacerilor interne pentru fiecare caz în parte. Aceasta înseamnă că fabricantul va cere, miniştrii vor aproba şi totul va fi în regulă. Pe muncitori nu-i întreabă nimeni ; unde s-a mai pomenit ca „domnii" să ceară părerea prostimii ? Treaba prostimii este să muncească pentru capitalişti şi nu să discute dacă ceea ce l-a determinat pe fabricant să se milogească este un caz „excepţional" sau cea mai obişnuită goană după cîştig. Acestea sînt, în regulamentul aprobat de miniştri, dispoziţiile referitoare la cazurile de derogare de la noua lege. După cum vedem, toate aceste dispoziţii arată cum şi cînd poate fi ignorată legea, cum şi cînd pot fi restrînse cerinţele faţă de fabricanţi, prescrise de lege în favoarea muncitorilor. Despre o lărgire a acestor cerinţe, miniştrii nu suflă *nici măcar o singură vorbă.* Recomandăm muncitorilor să-şi amintească cele spuse – în broşura despre noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici – în legătură cu scopul pentru care legea acordă miniştrilor drepturi atît de mari !

VI

În ceea ce priveşte schimburile, regulamentul cuprinde un singur articol scurt, care permite ca, în cazul cînd se lucrează 18 ore în două schimburi, numărul orelor de lucru *să fie sporit* la 12 ore pe zi, astfel ca în medie, calculat pe o perioadă de două săptămîni, timpul de muncă al fiecărui muncitor să nu depăşească 9 ore pe zi. Iată deci încă o dispoziţie care permite *sporirea* zilei de muncă. Cîte dispoziţii pentru *sporirea* zilei de muncă, dar pentru reducerea ei n-a fost nici una şi nici nu va fi ! Potrivit acestei prevederi, muncitorii pot fi siliţi să muncească toată săptămîna cîte 12 ore pe zi, iar „instrucţiunile" adaugă şi în acest caz că inspectorii de fabrici pot aproba şi alte derogări de la lege, raportînd directorului... Tot în legătură cu schimburile, este şi articolul citat mai sus, care stabileşte timpul de muncă la *24 de ore în două zile consecutive,* atunci cînd întreprin-

www.dacoromanica.ro

derea funcţionează fără întrerupere. Instrucţiunile lămuresc de ce s-a spus 24 de ore în 2 zile consecutive şi nu 12 ore pe zi. Prin aceasta se urmăreşte păstrarea scandalosului obicei adoptat în unele fabrici de a pune pe muncitor să lucreze încontinuu două *schimburi cu o întrerupere de 8 ore ;* cînd schimburile sînt orînduite în felul acesta, muncitorul lucrează într-o zi 16 ore, iar în ziua următoare 8 ore, fără a avea vreodată posibilitatea de a se odihni sau de a dormi ca lumea. Este greu de imaginat ceva mai scandalos decît aceste schimburi ; dar miniştrii nu numai că n-au făcut nimic pentru a îngrădi asemenea rînduieli revoltătoare, ci au avut chiar neobrăzarea să spună în „instrucţiuni" că de multe ori asemenea schimburi sînt mai comode pentru muncitori !! Iată cum se îngrijesc miniştrii de *comoditatea muncitorilor !*

VI

În ceea ce priveşte orele suplimentare, la prima vedere regulamentul pare a cuprinde dispoziţii cît se poate de precise. Limitarea orelor suplimentare constituie esenţialul nu numai în regulamentul ministerial, ci şi în întreaga economie a noii legi. Am arătat mai sus că în această privinţă legea nouă se exprimă în termenii cei mai vagi şi că la început ministerul de finanţe intenţionase să nu adauge nici un fel de dispoziţii în ceea ce priveşte orele suplimentare. Acum constatăm că miniştrii au limitat totuşi orele suplimentare, şi anume la cifra pe care intenţiona s-o adopte comisia care a întocmit noua lege, adică la 120 de ore pe an. În schimb, în „instrucţiunile sale", ministrul finanţelor a repetat, spre lămurirea inspectorilor de fabrici, toate tertipurile şi interpretările chiţibuşare *în detrimentul* muncitorilor pe care, în cartea despre noua lege, le-am citat din „Buletinul finanţelor" : repetăm, „instrucţiunile" sînt copiate după „Buletinul finanţelor".

Prima dispoziţie se referă la acel text din noua lege potrivit căruia fabricantul poate stipula în contractul cu muncitorii clauze referitoare la orele suplimentare a căror necesitate rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei. Am mai vorbit despre caracterul vag al acestui text de lege. Or,

www.dacoromanica.ro

acest articol din lege este deosebit de important: dacă în regulamentul de ordine interioară se introduc clauze referitoare la orele suplimentare, orele suplimentare *sînt obligatorii* pentru muncitor şi, *în felul acesta, întreaga lege devine inaplicabilă.* Acum regulamentul ministerial lămureşte astfel sensul acestei expresii: drept munci „a căror necesitate rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei" pot fi socotite numai muncile reclamate de „abateri cu totul întîmplătoare de la mersul normal al producţiei, legate de caracterul producţiei propriu-zise". Înseamnă deci că abaterile care se datoresc unor comenzi sporite nu intră în această categorie (pentru că nu sînt legate de caracterul producţiei). De asemenea nu intră în această categorie abaterile provocate de incendiu, de avarii etc., pentru că nici ele nu sînt legate de caracterul producţiei propriu-zise. *După bunul-simţ,* dispoziţia de mai sus ar trebui înţeleasă numai în felul acesta. Aici însă în ajutorul fabricanţilor vin „instrucţiunile". „Instrucţiunile" dezvoltă într-un mod atît de strălucit textele referitoare la cazurile în care orele suplimentare pot fi declarate obligatorii pentru muncitori, introducîndu-le în condiţiile de angajare, adică în regulamentul de ordine interioară, încît în aceste cazuri poate fi încadrat *literalmente tot ce vreţi.* Într-adevăr, să-şi amintească muncitorii cum *a fost dezvoltată* legea în articolul din „Buletinul finanţelor" şi să compare acum acest articol cu „instrucţiunile". La început „instrucţiunile" vorbesc despre munci „a căror necesitate rezultă din condiţiile tehnice ale producţiei", apoi strecoară pe neobservate o altă expresie: „munci absolut necesare" (aşa ?! dar cine va aprecia necesitatea ?), iar ceva mai încolo instrucţiunile dau şi mostre de „necesitate absolută": reiese că aici se încadrează şi cazurile în care fabricantului îi este „imposibil sau greu (cîntec vechi !) să mărească numărul muncitorilor", cazurile cînd munca se execută în mare grabă şi este urgentă (de pildă în cazul muncilor sezoniere); cînd trebuie asigurată apariţia zilnică a unui ziar; cînd munca nu poate fi prevăzută din timp etc. Într-un cuvînt, poţi să ceri tot ce vrei. Lachei neruşinaţi ai capitaliştilor, cinovnicii de la ministerul de finanţe *au dezvoltat* în aşa fel legea, încît fabricantul *are dreptul* să prevadă în regulamentul de ordine interioară *ore suplimentare*

www.dacoromanica.ro

pentru orice fel de munci. Or, din moment ce o astfel de dispoziție este introdusă în regulamentul de ordine interioară, toată legea nouă se duce de rîpă și totul rămîne cum a fost. Muncitorii nu trebuie să admită introducerea unor asemenea dispoziții în regulamentul de ordine interioară, altfel situația lor nu numai că nu se va îmbunătăți, dar chiar se va înrăutăți. Din acest exemplu muncitorii pot vedea că fabricanții și cinovnicii se înțeleg între ei cum să-i strîngă în chingi și de aci înainte pe muncitori, dar de data aceasta în baza legii. „Instrucțiunile" arată clar această cîrdășie dintre ei, această slugărnicie a ministerului de finanțe față de interesele capitaliștilor.

A doua dispoziție referitoare la munca suplimentară stabilește că durata ei nu trebuie să depășească 120 de ore pe an de fiecare muncitor, dar că în această cifră *nu sînt incluse,* în primul rînd, orele suplimentare prevăzute prin contract ca fiind obligatorii pentru muncitori „în virtutea condițiilor tehnice ale producției", și, după cum am văzut mai sus, miniștrii au permis ca această expresie să fie interpretată în așa fel încît aici să se poate încadra *cele mai diferite* cazuri care nu au nimic comun cu „condițiile tehnice ale producției" ; în al doilea rînd, nu sînt incluse orele suplimentare care se efectuează în urma unui incendiu, a unei avarii etc., sau a celor necesare pentru recuperarea timpului pierdut în urma încetării lucrului într-una din secțiile întreprinderii.

Luate la un loc, toate aceste dispoziții referitoare la orele suplimentare amintesc foarte bine de cunoscuta fabulă în care leul împarte „frățește" prada între tovarășii săi de vînătoare : o parte i se cuvine de drept, alta pentru că este regele animalelor ; a treia pentru că este cel mai puternic ; cît despre ultima parte, cine va întinde laba s-o înhațe, să-și ia rămas bun de la viață [107]. Exact așa vor proceda acum la noi fabricanții în ceea ce privește orele suplimentare. În primul rînd, ei vor stoarce de la muncitori, ca fiind „cuvenită de drept", munca suplimentară, „a cărei necesitate izvorăște din condițiile tehnice ale producției", adică orice fel de muncă, cu singura condiție să fie trecută în regulamentul de ordine interioară. În al doilea rînd, ei vor stoarce de la muncitori munca „în cazuri speciale", adică atunci cînd vor să-și scoată paguba pe spinarea muncitorilor. În al

www.dacoromanica.ro

treilea rînd, ei vor mai stoarce de la muncitori alte 120 de ore pe an, pe baza faptului că ei sînt bogaţi, iar muncitorii sînt săraci. Apoi, în al patrulea rînd, în „cazuri excepţionale" ei vor obţine de la miniştri înlesniri speciale. Ei, şi pe urmă, ceea ce va mai rămîne după asta din cele 24 de ore ale zilei şi ale nopţii constituie timpul de care muncitorii pot dispune „liber", dar fără a uita cîtuşi de puţin că guvernul dreptăţii nu „le răpeşte dreptul" de a munci şi 24 de ore pe zi... Pentru ca această stoarcere a muncii suplimentare să se facă *în conformitate cu legea,* s-a stabilit că fabricanţii trebuie să înfiinţeze *registre* speciale pentru toate aceste categorii de muncă suplimentară. Într-un registru se vor trece orele suplimentare stoarse muncitorilor ca fiind cuvenite „de drept", într-un alt registru orele stoarse în „cazuri speciale", în al treilea cele stoarse în baza unei „înţelegeri speciale" (nu mai mult de 120 de ore pe an), în al patrulea orele stoarse în „cazuri excepţionale". În loc să rezulte o îmbunătăţire a situaţiei muncitorilor, nu vor rezulta decît formalităţi birocratice şi scriptologie cancelaristă (aşa cum se şi întîmplă întotdeauna după toate reformele guvernului absolutist rus). Ureadnicii de fabrică vor vizita fabricile şi „vor supraveghea"... aceste registre (în care nici dracul nu se va putea descurca), iar în timpul liber care le va rămîne după aceste îndeletniciri folositoare vor raporta directorului departamentului comerţului şi al manufacturilor ce daruri noi ar mai trebui făcute fabricanţilor, iar departamentului poliţiei – despre grevele declarate de muncitori. Descurcăreţi mai sînt negustorii aştia în companie cu başbuzucii care alcătuiesc guvernul nostru ! La un preţ acceptabil ei vor angaja acum în străinătate încă un reprezentant care, ţipînd la toate răspîntiile, va vesti „Europei" ce legi pline de solicitudine pentru muncitori există în ţara noastră.

VII

Să aruncăm, în încheiere, o privire generală asupra regulamentului ministerial. Să ne amintim ce categorii de dispoziţii au fost lăsate de noua lege la latitudinea domnilor miniştri ? La latitudinea lor au fost lăsate următoarele trei

www.dacoromanica.ro

categorii de dispoziţii : 1) dispoziţii pentru lămurirea legii ; 2) dispoziţii pentru lărgirea sau restrîngerea cerinţelor noii legi faţă de fabricanţi ; 3) dispoziţii privitoare la industriile deosebit de vătămătoare pentru muncitori. Dar cum şi-au exercitat miniştrii dreptul ce le-a fost acordat prin lege ?

La prima categorie, ei s-au mărginit la strictul necesar, la un minim sub care nu se mai putea coborî. În ceea ce priveşte orele suplimentare, ei le-au admis în proporţii foarte mari şi foarte elastice – 120 de ore pe an –, introducînd totodată prin instrucţiuni atîtea excepţii încît dispoziţiile regulamentului rămîn complet lipsite de eficacitate. Ei au avut grijă să reducă pauzele pentru muncitori, în timp ce rînduielile referitoare la schimburi, cu toate abuzurile lor revoltătoare, au fost lăsate neschimbate, dacă n-au fost chiar înrăutăţite.

La categoria a doua, miniştrii *au făcut totul* pentru a restrînge cerinţele noii legi faţă de fabricanţi, adică *au făcut totul pentru fabricanţi* şi *absolut nimic pentru muncitori :* regulamentul nu conţine nici o dispoziţie care să lărgească cerinţele noii legi faţă de fabricanţi în favoarea muncitorilor.

La categoria a treia (adică în ceea ce priveşte luarea unor dispoziţii pentru ocrotirea muncitorilor nevoiţi să lucreze în industriile cele mai vătămătoare), miniştrii n-au făcut absolut nimic, n-au suflat în această privinţă nici măcar o singură vorbă. Numai în instrucţiuni se menţionează că inspectorii de fabrici pot înainta departamentului rapoarte în legătură cu industriile deosebit de vătămătoare ! Inspectorii de fabrici puteau şi înainte „să raporteze" tot ce voiau. Numai că, din motive inexplicabile, pînă acum ureadnicii de fabrică „raportau" despre greve muncitoreşti, despre metode de prigonire şi nu despre ocrotirea muncitorilor în industriile deosebit de vătămătoare.

De aici muncitorii pot să vadă singuri la ce se pot aştepta din partea cinovnicilor guvernului poliţist. Pentru a obţine ziua de muncă de 8 ore şi interzicerea totală a orelor suplimentare, muncitorii ruşi vor mai trebui să ducă o luptă îndelungată şi perseverentă.

---

www.dacoromanica.ro

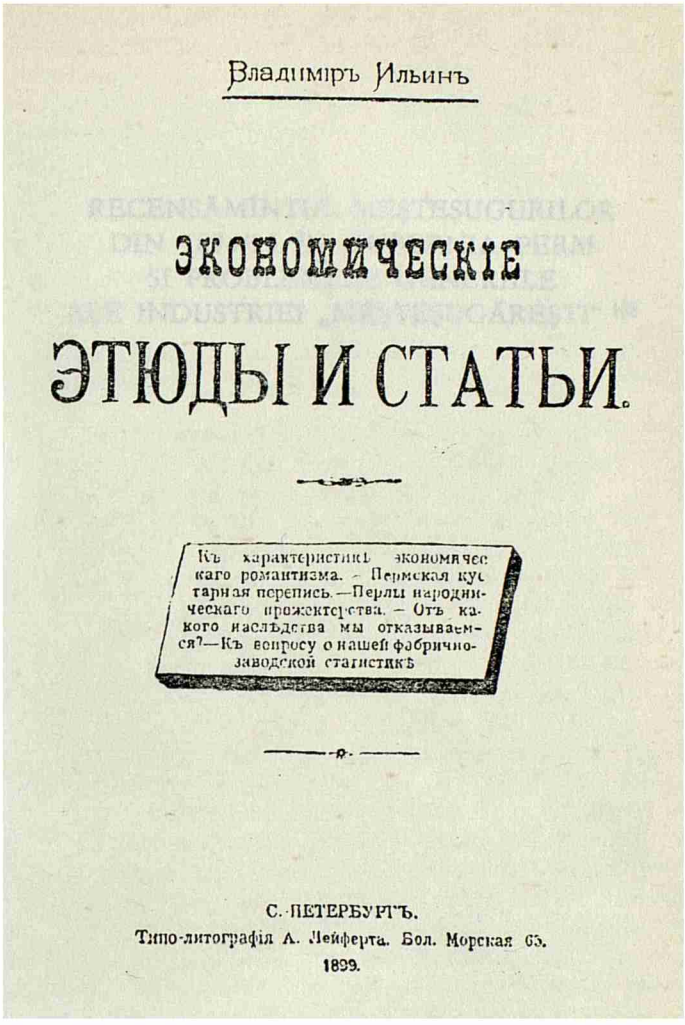

Coperta culegerii de articole ale lui V. I. Lenin „Studii şi articole economice"
Micşorată

www.dacoromanica.ro

RECENSĂMÎNTUL MEŞTEŞUGURILOR DIN 1894/95 ÎN GUBERNIA PERM ŞI PROBLEMELE GENERALE ALE INDUSTRIEI „MEŞTEŞUGĂREŞTI“ [108]

Scris în deportare în august-septembrie, nu mai tîrziu de 7 (19) septembrie, 1897

Publicat pentru prima oară în 1898, în culegerea : Vladimir Ilin. „Studii şi articole economice“. Petersburg

Se tipăreşte după textul culegerii „Studii şi articole economice“, confruntat cu textul culegerii : Vl. Ilin. „Problema agrară“, 1908

www.dacoromanica.ro

ARTICOLUL ÎNTÎI

(I. Date generale. – II. „Meşteşugarul" * şi munca salariată. – III. „Succesiunea bazată pe muncă şi pe apartenenţa la obşte")

În vederea expoziţiei din 1896 de la Nijni-Novgorod, asociaţiile ştiinţifice din Perm au întreprins, cu participarea zemstvei, o lucrare vastă, avînd ca titlu general : „Privire asupra ţinutului Perm". S-a strîns material pentru mai mult de 200 de coli ; întreaga lucrare urma să fie alcătuită din opt volume. Ca de obicei, însă, lucrarea n-a putut fi terminată pînă la deschiderea expoziţiei, şi deocamdată n-a apărut decît primul volum, conţinînd un studiu asupra industriei meşteşugăreşti din gubernie **. „Studiul" prezintă un interes deosebit prin noutatea, bogăţia şi plenitudinea materialului care stă la baza lui. Acest material a fost cules în cadrul unui *recensămînt special al meşteşugurilor*, efectuat din fondurile zemstvei în 1894/95, pe gospodării, pe bază de chestionare individuale pentru fiecare cap de gospodărie. Datele au fost culese de zemski-nacialniki. Programul cercetării pe gospodării a fost foarte vast, cuprinzînd atît pe membrii familiilor meşteşugarilor-patroni cît şi munca salariată folosită de meşteşugari, gospodăria lor agricolă, datele privitoare la aprovizionarea cu materii prime, la tehnica producţiei, repartizarea muncilor pe luni, desfacerea produse-

* Prin cuvîntul meşteşugar este tradus în acest articol cuvîntul rusesc „Kustar", care în literatura narodnică era folosit pentru a desemna tipul ţăranului care îmbină meşteşugul cu agricultura, ceea ce, potrivit teoriei narodnicilor, i-ar asigura independenţa economică. — *Nota trad.*

** „Privire asupra ţinutului Perm. Studiu asupra stării industriei meşteşugăreşti din gubernia Perm". Editat din fondurile zemstvei guberniale Perm. Perm, 1896. II + 365 pag. + 232 pagini cu tabele, 16 diagrame şi o hartă a guberniei Perm. Preţul 1 rublă şi 50 de copeici.

www.dacoromanica.ro

lor, data cînd au luat ființă stabilimentele, precum și date cu privire la datoriile meșteșugarilor. După cîte știm, date atît de amănunțite se publică, poate, pentru prima oară în literatura noastră. Dar cui îi este dat mult, de la acela se cere mult. Bogăția materialului ne îndreptățește să pretindem statisticienilor o prelucrare temeinică a acestui material, pe cînd în realitate „Studiul" este departe de a satisface în întregime această cerință. Atît datele din tabele cît și metoda de grupare și de prelucrare a acestor date prezintă numeroase lacune, pe care autorul a fost nevoit să le umple în parte prin extragerea datelor respective din carte și prin calcularea cifrelor corespunzătoare.

Ne propunem să înfățișăm cititorilor materialul culeș în cadrul recensămîntului, metodele folosite la prelucrarea lui, concluziile care rezultă din aceste date privind *realitatea economică* a „meșteșugurilor" noastre. Subliniem cuvintele „realitatea economică", deoarece noi nu punem decît problema a ceea ce există în realitate și de ce această realitate este tocmai așa, și nu altfel. Cît privește extinderea concluziilor trase din datele referitoare la gubernia Perm asupra tuturor „meșteșugurilor noastre" în general, din cele ce urmează cititorul se va convinge de legitimitatea unei asemenea extinderi, căci în gubernia Perm felurile de „meșteșuguri" sînt extrem de variate și cuprind *toate* felurile *posibile* despre care s-a scris vreodată în literatura privitoare la meșteșuguri.

Rugăm însă stăruitor pe cititorii noștri să facă o distincție cît mai strictă între cele două laturi ale expunerii care urmează : studierea și prelucrarea datelor faptice, de o parte, și aprecierea concepțiilor narodnice ale autorilor „Studiului", pe de altă parte.

I

DATE GENERALE

Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 a cuprins în toate județele guberniei 8.991 de familii de meșteșugari (fără a socoti familiile muncitorilor salariați), adică aproape 72% din numărul total al meșteșugarilor din gubernia Perm, după cum cred cercetătorii, care, pe baza altor date, au

www.dacoromanica.ro

stabilit că există încă 3.484 de familii. Principala împărţire a meşteşugarilor pe tipuri, adoptată în „Studiu", constă în aceea că se face o distincţie între două *grupuri* de meşteşugari (în cadrul tabelelor, grupurile sînt însemnate cu cifrele romane I şi II), şi anume meşteşugari cu gospodărie agricolă (I) şi cei fără o asemenea gospodărie (II); apoi, în cadrul fiecărui grup se disting trei *subgrupuri* (însemnate cu cifrele arabe : 1, 2, 3), şi anume : 1) meşteşugari care lucrează direct pentru piaţă ; 2) meşteşugari care lucrează pentru clienţi-consumatori şi 3) meşteşugari care lucrează pentru clienţi-scupşcici. În ultimele două subgrupuri, de obicei clientul este acela care furnizează meşteşugarului materia primă. Să ne oprim puţin asupra acestui mod de grupare. Împărţirea meşteşugarilor în agricultori şi neagricultori este, desigur, pe deplin întemeiată şi necesară. Marele număr de meşteşugari lipsiţi de pămînt din gubernia Perm, adesea concentraţi în orăşelele din jurul uzinelor, i-a determinat pe autori să aplice în mod sistematic acest mod de grupare şi să-l introducă în tabele. În felul acesta aflăm că $^1/_3$ din numărul total al meşteşugarilor (în cele 8.991 de stabilimente lucrează 19.970 de muncitori membri de familie şi muncitori salariaţi), şi anume 6.638 de oameni, fac parte din grupul celor fără gospodărie agricolă *. Prin urmare, chiar de aici se vede cît de inexacte sînt obişnuitele presupuneri şi afirmaţii că legătura dintre industria meşteşugărească şi agricultură ar constitui un fenomen general, legătură care uneori este declarată chiar ca o particularitate a Rusiei. Dacă din numărul „meşteşugarilor" scădem pe acela al meseriaşilor de la sate (şi de la oraşe), care în mod greşit au fost înglobaţi în categoria meşteşugarilor, vedem că, din cele 5.566 de familii rămase, 2.268 nu au pămînt, adică mai mult de $^2/_5$ din numărul total al meşteşugarilor care lucrează direct pentru piaţă. Din păcate, nici acest mod principal de grupare nu este aplicat în mod consecvent în „Studiul" de care ne ocupăm. În primul rînd, el este folosit numai în privinţa meşteşugarilor patroni ; în privinţa muncitorilor salariaţi nu există însă asemenea date. Această lacună se da-

* In realitate, numărul meşteşugarilor lipsiţi de pămînt reprezintă mai mult de o treime, căci recensămîntul nu cuprinde decît un singur oraş. Despre aceasta se va vorbi mai jos.

www.dacoromanica.ro

toreşte faptului că recensămîntul meşteşugurilor a ocolit în general pe muncitorii salariaţi împreună cu familiile lor, înregistrînd numai stabilimente, numai patroni. În locul acestor cuvinte, „Studiul" foloseşte, în dauna preciziei, expresia : „familii care se ocupă cu meşteşuguri" ; într-adevăr, familiile care furnizează muncitori salariaţi meşteşugarilor nu sînt, desigur, în mai mică măsură „familii care se ocupă cu meşteşuguri" decît acelea care angajează muncitori. Lipsa unor date pe gospodării în ceea ce priveşte familiile muncitorilor salariaţi (numărul lor este egal cu $^1/_4$ din numărul total al muncitorilor) constituie o lacună serioasă a recensămîntului. Această lacună este deosebit de caracteristică pentru narodnici, care adoptă de la bun început punctul de vedere al micului producător şi lasă în umbră munca salariată. Mai jos vom întîlni şi alte lacune în ceea ce priveşte datele referitoare la muncitorii salariaţi ; deocamdată însă ne limităm să remarcăm că, deşi lipsa de date cu privire la familiile muncitorilor salariaţi este un fenomen obişnuit în literatura referitoare la meşteşuguri, există totuşi şi unele excepţii. În lucrările de statistică ale zemstvei din Moscova se întîlnesc uneori date sistematic culese cu privire la familiile muncitorilor salariaţi ; şi mai multe date de acest fel se află în cunoscutul studiu al d-lor Harizomenov şi Prugavin „Meşteşugurile în gubernia Vladimir", unde găsim şi recensăminte pe gospodării în care familiile muncitorilor salariaţi sînt înregistrate paralel cu familiile patronilor. În al doilea rînd, incluzînd în numărul meşteşugarilor masa meşteşugarilor lipsiţi de pămînt, statisticienii au subminat, firește, bazele metodei obişnuite, cu totul greşită, de a exclude din categoria „meşteşugarilor" pe meseriaşii *de la oraşe*. Şi noi vedem, într-adevăr, că în recensămîntul meşteşugurilor din 1894/95 a fost inclus şi un oraş, oraşul Kungur (vezi tabele, pag. 33), dar *numai unul*. „Studiul" nu ne dă nici un fel de indicaţii, şi de aceea cititorul nu se poate dumiri de ce în recensămînt a fost inclus numai un singur oraş şi de ce tocmai acesta, dacă includerea este întîmplătoare sau are la bază anumite motive. Se creează o confuzie considerabilă, care micşorează simţitor valoarea datelor generale. În ansamblu, recensămîntul meşteşugurilor repetă, prin urmare, obişnuita greşeală a narodnicilor de a separa satul („meşteşugarul") de oraş,

www.dacoromanica.ro

deși o anumită regiune industrială cuprinde de cele mai multe ori un oraș cu satele înconjurătoare. Ar fi de mult timpul să se renunțe la această separare, întemeiată pe o prejudecată și pe exagerarea perimatelor bariere de stare socială.

Nu o dată am pomenit despre meseriașii de la sate și de la orașe, cînd separîndu-i de meșteșugari, cînd incluzîndu-i în numărul acestora. Aceste oscilări sînt caracteristice întregii literaturi referitoare la „meșteșuguri", demonstrînd astfel cît de impropriu este pentru cercetări științifice termenul de „meșteșugar". Se consideră unanim admis că în categoria meșteșugari trebuie înglobați numai acei care lucrează pentru piață, numai producătorii de mărfuri ; în realitate, însă, cu greu găsești o lucrare despre meșteșuguri în care printre meșteșugari să nu fie trecuți și meseriașii, adică cei care lucrează pentru clienți-consumatori (în „Studiu", subgrupul 2). Și în „Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meșteșugărești", și în lucrarea „Meșteșugurile în gubernia Moscova" veți găsi că meseriașii sînt trecuți printre „meșteșugari". Considerăm inutil să ne lansăm în controverse asupra sensului cuvîntului „meșteșugar", căci, după cum vom vedea mai jos, *nu există formă de industrie* (afară doar de industria mecanizată) care să nu se poată încadra în acest termen tradițional, cu totul impropriu pentru cercetări științifice. Este neîndoielnic că trebuie să facem o distincție riguroasă între producătorii de mărfuri care lucrează pentru piață (subgrupul 1) și meseriașii care lucrează pentru clienți-consumatori (subgrupul 2), deoarece aceste forme de industrie reprezintă tipuri cu totul diferite prin semnificația lor social-economică. Încercările autorilor „Studiului" de a atenua aceste deosebiri sînt foarte nereușite (comp. pag. 13, 177) ; mult mai just s-a relevat, într-o altă lucrare de statistică a zemstvei despre meșteșugarii din gubernia Perm, că „meseriașii au foarte puțină contingență cu industria meșteșugărească, mai puțină decît are aceasta din urmă cu industria de fabrică" *. Atît industria de fabrică cît și subgrupul 1 de

* „Industria meșteșugărească din gubernia Perm la expoziția științifică-industrială a ținuturilor Siberiei și Uralului, organizată la Ekaterinburg în 1887" de E. Krasnoperov. În 3 volume. Perm. 1888—1889. Vol. I, pag. 8. Vom cita această lucrare utilă, notînd-o prescurtat : „Ind. meșt.", volumul și pagina.

www.dacoromanica.ro

„meşteşugari" ţin de sfera *producţiei de mărfuri*, care nu există în subgrupul 2. Aceeaşi distincţie riguroasă trebuie făcută şi în ceea ce priveşte subgrupul 3, subgrupul meşteşugarilor care lucrează pentru scupşcici (şi fabricanţi) şi care se deosebesc *esenţial* de „meşteşugarii" din primele două subgrupuri. Ar fi de dorit ca toţi cercetătorii aşa-numitei industrii „meşteşugăreşti" să respecte cu stricteţe această împărţire şi să folosească termenii precişi ai economiei politice în loc să atribuie un sens arbitrar termenilor din vorbirea curentă.

Dăm aici datele referitoare la repartizarea „meşteşugarilor" pe grupuri şi subgrupuri :

		Grupul I				Grupul II				Total general
		Subgrupurile			Total	Subgrupurile			Total	
		1	2	3		1	2	3		
Numărul stabilimentelor		2.285	2.821	1.013	6.119	935	604	1.333	2.872	8.991
		37,3	46,1	16,6	100	32,6	21,0	46,4	100	—
Numărul muncitorilor	Membri de familie	4.201	4.146	1.957	10.304	1.648	881	2.233	4.762	15.066
	Salariaţi	1.753	681	594	3.028	750	282	844	1.876	4.904
	Total	5.954	4.827	2.551	13.332	2.398	1.163	3.077	6.638	19.970
Numărul stabilimentelor cu muncitori salariaţi		700	490	251	1.441	353	148	482	983	2.424

Înainte de a trage concluzii din aceste date, amintim că oraşul Kungur a intrat în grupul al II-lea, care conţine, aşadar, date comune cu privire la meşteşugarii de la sate şi la cei de la oraşe. Din tabel se vede că agricultorii (grupul I), predominînd considerabil printre meşteşugarii şi meseriaşii *de la sate*, sînt mai înapoiaţi în ceea ce priveşte dezvoltarea formelor industriei decît neagricultorii (grupul II). La agricultori, meseriile, aceste forme de industrie mai înapoiate, sînt mult mai răspîndite în comparaţie cu producţia pentru piaţă. Dezvoltarea mai accentuată a capitalismului în rîndurile neagricultorilor îşi găseşte expresia în procentul mai mare de muncitori salariaţi, de stabilimente cu muncitori salariaţi şi de meşteşugari care lucrează pentru scupşcici. Se

www.dacoromanica.ro

poate conchide deci că legătura cu agricultura duce la menţinerea formelor de industrie mai înapoiate şi că, dimpotrivă, dezvoltarea capitalismului în industrie duce la o ruptură cu agricultura. Din păcate, nu posedăm în această privinţă date exacte şi trebuie să ne mulţumim cu asemenea indicaţii vagi. De pildă, „Studiul" nu conţine date din care să se vadă cum se împarte în genere populaţia rurală a guberniei Perm în agricultori şi săteni fără pămînt, şi de aceea nu putem stabili prin comparaţie în care din aceste categorii sînt mai dezvoltate meşteşugurile. A fost de asemenea neglijată problema extrem de interesantă a regiunilor industriale (cercetătorii au avut în această privinţă datele cele mai exacte pentru fiecare localitate în parte), problema concentrării meşteşugarilor în localităţile neagricole, în localităţile cu fabrici şi în general în localităţile comerciale şi industriale, problema centrelor fiecărei ramuri industriale, a extinderii meşteşugurilor de la aceste centre spre localităţile din împrejurimi. Dacă la aceasta adăugăm că datele pe gospodării cu privire la perioada înfiinţării stabilimentelor (despre aceste date se va vorbi mai jos, § III) ofereau posibilitatea de a preciza caracterul dezvoltării meşteşugurilor, adică de a stabili dacă acestea se extind de la centre spre localităţile din împrejurimi sau invers, dacă extinderea lor e mai accentuată în rîndurile agricultorilor sau ale neagricultorilor etc., atunci fără să vrei constaţi cu regret că aceste date n-au fost suficient prelucrate. Tot ce putem obţine în această problemă sînt datele referitoare la repartizarea meşteşugurilor pe judeţe. Pentru a înfăţişa cititorului aceste date, ne vom servi de împărţirea pe grupuri a judeţelor, aşa cum este propusă în „Studiu" (pag. 31) : 1) „judeţe cu cel mai mare procent de meşteşugari care lucrează pentru piaţă şi, totodată, cu un nivel relativ înalt de dezvoltare a industriei meşteşugăreşti" – 5 judeţe ; 2) „judeţe cu un nivel relativ scăzut de dezvoltare a meşteşugurilor, dar în care predomină meşteşugarii care lucrează pentru piaţă" – 5 judeţe şi 3) „judeţe în care nivelul de dezvoltare a industriei meşteşugăreşti este de asemenea scăzut, dar în care deseori precumpănesc meşteşugarii care lucrează de comandă pentru clienţi-consumatori" – 2 judeţe. Totalizînd datele mai importante privind aceste grupuri de judeţe, obţinem următorul tabel :

www.dacoromanica.ro

Grupuri de judeţe	*Numărul meşteşugarilor care lucrează:* Direct pentru piaţă: Membri de familie	Salariaţi	Total	Pentru scupşcici: Membri de familie	Salariaţi	Total	Pentru consumatori: Membri de familie	Salariaţi	Total	Total: Membri de familie	Salariaţi	Total	Procentul meşteşugarilor: Care lucrează pentru piaţă	Dependenţi (vezi nota)	Numărul persoanelor de ambele sexe în familiile meşteşugarilor: Care au gospodărie agricolă proprie	Care nu cultivă pământ	Total
1) Judeţe în care industria meşteşugărească este mai dezvoltată	4.160	1.702	5.862	3.930	1.397	5.327	2.501	623	3.124	10.591	3.722	14.313	78,2	53,4	21.320	15.483	36.803
Date pentru 5 judeţe	—	—	—	27,4	—	—	—	—	21,8	—	26,0	100	—	—	57,9	42,1	100
2) Judeţe în care industria meşteşugărească este mai slab dezvoltată	1.436	904	2.340	259	158	417	1.077	252	1.329	2.772	1.314	4.086	67,5	38,4	7.335	3.740	11.075
Date pentru 5 judeţe	—	—	—	6,3	—	—	—	—	32,5	—	32,1	100	—	—	66,2	33,8	100
3) Judeţe în care predomină meseriile	340	59	399	56	—	56	1.499	88	1.587	1.895	147	2.042	22,3	9,9	5.998	364	6.362
Date pentru 2 judeţe	—	—	—	2,7	—	—	—	—	77,7	—	7,2	100	—	—	94,3	5,7	100
Total	5.936	2.665	8.601	4.245	1.555	5.800	5.077	963	6.040	15.258	5.183	20.441	70,5	46,1	34.653	19.587	54.240
	—	—	—	20,8	—	—	—	—	29,5	—	25,3	100	—	—	63,9	36,1	100

1) Primul grup cuprinde judeţele: Şadrinsk, Kungur, Krasnoufimsk, Ekaterinburg şi Osa; al doilea grup, judeţele: Verhoturie, Perm, Irbit, Ohansk şi Cerdîn; al treilea grup, judeţele: Solikamsk şi Kamîşlov.

2) Denumim meşteşugari „dependenţi": a) pe muncitorii salariaţi şi b) meşteşugarii care împreună cu membrii familiei lucrează pentru scupşcici.

3) Numărul meşteşugarilor este aici altul decît cel care a fost dat mai sus, pentru că în „Studiu" (pag. 30—31) cifrele pe judeţe se deosebesc de totalurile din tabelul publicat în anexă.

www.dacoromanica.ro

Acest tabel ne permite să tragem următoarele concluzii interesante : cu cît sînt mai dezvoltate meşteşugurile rurale într-un grup de judeţe, cu atît 1) mai mic este procentul de meseriaşi rurali, adică cu atît mai accentuată este înlăturarea meseriilor de către producţia de mărfuri ; 2) cu atît mai mare este procentul meşteşugarilor care fac parte din populaţia neagricolă ; 3) cu atît mai puternic se dezvoltă relaţiile capitaliste, cu atît mai mare este procentul meşteşugarilor dependenţi. În cel de-al treilea grup de judeţe predomină meseriaşii rurali (77,7% din numărul total al meşteşugarilor) ; în acelaşi timp predomină aici agricultorii (numai 5,7% sînt neagricultori), iar dezvoltarea capitalismului este neînsemnată : numai 7,2% sînt muncitori salariaţi şi 2,7% sînt meşteşugari care împreună cu membrii familiei lucrează pentru scupşcici, adică în total 9,9% meşteşugari dependenţi. În cel de-al doilea grup de judeţe, dimpotrivă, predomină producţia de mărfuri, care a şi început să înlăture pe meseriaşi : numai 32,5% sînt meseriaşi. Procentul meseriaşilor-agricultori scade de la 94,3% la 66,2% ; procentul muncitorilor salariaţi creşte de mai bine de patru ori : de la 7,2% la 32,1% ; creşte, deşi nu într-o proporţie atît de însemnată, şi procentul meşteşugarilor care împreună cu membrii familiei lucrează pentru scupşcici, astfel încît procentul general al meşteşugarilor dependenţi reprezintă 38,4%, aproape $^2/_5$ din numărul total. În sfîrşit, în primul grup de judeţe meseriile sînt într-o măsură şi mai mare înlăturate de către producţia de mărfuri, meseriaşii reprezentînd numai $^1/_5$ din numărul total al „meşteşugarilor" (21,8%), în timp ce numărul meşteşugarilor neagricultori creşte la 42,1% ; procentul muncitorilor salariaţi scade întrucîtva (de la 32,1% la 26%), dar în schimb sporeşte enorm procentul meşteşugarilor care lucrează împreună cu membrii familiei şi sînt dependenţi de scupşcici, anume de la 6,3% la 27,4%, aşa încît numărul total al meşteşugarilor dependenţi se ridică la mai mult de jumătate – 53,4%. Regiunea cu cel mai mare număr (atît absolut cît şi relativ) de „meşteşugari" este totodată regiunea cu cea mai înaltă dezvoltare a capitalismului : creşterea producţiei de mărfuri împinge pe planul al doilea meseriile, duce la dezvoltarea capitalismului şi la trecerea meseriilor în mîna neagricultorilor, adică la separarea industriei de agri-

www.dacoromanica.ro

cultură (sau, poate, la concentrarea meşteşugurilor în mîna populaţiei neagricole). În mintea cititorului ar putea să se nască îndoiala dacă este just să se considere că capitalismul e mai dezvoltat în primul grup de judeţe, unde sînt mai puţini muncitori salariaţi decît în cel de-al doilea, dar sînt mai mulţi meşteşugari care lucrează pentru scupşcici. S-ar putea obiecta că munca la domiciliu este o formă inferioară de capitalism. Vom vedea însă mai jos că mulţi dintre aceşti scupşcici sînt fabricanţi, posedînd mari întreprinderi capitaliste. Munca la domiciliu este aici *o anexă a fabricii,* denotînd un grad înalt de concentrare a producţiei şi a capitalului (pentru unii scupşcici lucrează cîte 200–500 de oameni, ajungînd pînă la 1.000 şi mai mulţi), o mai accentuată diviziune a muncii şi fiind, prin urmare, după gradul de dezvoltare, o formă superioară de capitalism. Între această formă şi micul atelier al micului patron cu muncitori salariaţi există acelaşi raport ca între manufactura capitalistă şi cooperaţia simplă capitalistă.

Datele reproduse infirmă îndeajuns încercările autorilor „Studiului" de a contrapune în principiu „formei capitaliste" a producţiei „forma ei meşteşugărească", raţionament care repetă prejudecăţile tradiţionale ale tuturor narodnicilor ruşi, în frunte cu d-nii V.V. şi N.–on. „Deosebirea fundamentală" dintre aceste două forme narodnicii din Perm o văd în aceea că în prima formă „muncii îi aparţin uneltele şi materialele de producţie şi deci toate rezultatele muncii, adică produsele obţinute" (pag. 3). Acum putem constata cu toată precizia că acest lucru este fals. Chiar dacă îi includem şi pe meseriaşi în categoria meşteşugarilor, totuşi *majoritatea „meşteşugarilor" nu se încadrează în aceste condiţii :* nu se încadrează, în primul rînd, muncitorii salariaţi, care reprezintă 25,3% ; nu se încadrează, în al doilea rînd, meşteşugarii care împreună cu membrii familiei lucrează pentru scupşcici, deoarece nici materialele de producţie, nici rezultatele muncii nu le aparţin, ei primind doar un salariu cu bucata ; aceştia reprezintă 20,8% ; nu se încadrează, în al treilea rînd, meşteşugarii din subgrupurile 1 şi 2 care lucrează împreună cu membrii familiei şi au muncitori salariaţi, pentru că lor le aparţin nu numai „rezultatele" muncii lor. Aceştia reprezintă, probabil, vreo 10% (din cele 6.645 de stabilimente din subgrupurile 1 şi 2, 1.691, adică 25,4% au muncitori salariaţi ; în aceste

www.dacoromanica.ro

1.691 de stabilimente lucrează, probabil, cel puțin 2.000 de meșteșugari împreună cu membrii familiilor lor). În total, 25,3% + 20,8% + 10% = 56,1% „meșteșugari", adică mai mult de jumătate nu se încadrează în aceste condiții. Cu alte cuvinte, chiar într-o gubernie atît de îndepărtată și înapoiată din punct de vedere economic ca gubernia Perm *de pe acum precumpănește* „Meșteșugarul" care ori se angajează ca muncitor salariat, ori angajează pe alții, ori exploatează, ori este exploatat. Dar pentru un asemenea calcul este mult mai just să excludem meseriile și să luăm numai producția de mărfuri. Meseriile reprezintă o formă atît de arhaică a producției, încît nici printre narodnicii noștri, care nu o dată au declarat cu emfază că starea de înapoiere este fericirea Rusiei (à la V. V., Iujakov & Co.), nu s-a găsit unul care să se încumete să le apere în mod direct și fățiș și să le prezinte drept „chezășie" a înfăptuirii idealurilor sale. În gubernia Perm meseriile sînt încă foarte dezvoltate în comparație cu Rusia centrală : este suficient să ne referim la meșteșugul boiangeriei. Este vorba de boitul țesăturilor țărănești casnice, executat exclusiv de meseriași, țesături care în regiunile mai puțin înapoiate ale Rusiei au cedat de mult locul stămburilor de fabrică. Dar și în gubernia Perm meseriașul a fost de mult împins pe planul al doilea : pînă și în industria sătească numai 29,5%, adică mai puțin de o treime, sînt meseriași. Excluzînd însă pe meseriași, obținem 14.401 oameni care lucrează pentru piață ; dintre ei 29,3% sînt muncitori salariați, iar 29,5% sînt meșteșugari care împreună cu membrii familiei lucrează pentru scupșcici, adică 58,8% sînt „meșteșugari" dependenți, la care se adaugă vreo 7–8% mici patroni care folosesc muncitori salariați, adică în total circa 66% – sau *două treimi* – „meșteșugari" caracterizați prin *două trăsături* fundamentale care constituie elemente de *asemănare* cu capitalismul, și nicidecum elemente care să-i deosebească de el, și anume : în primul rînd, toți sînt producători de mărfuri, iar capitalismul nu este decît o economie de mărfuri dezvoltată pînă la capăt ; în al doilea rînd, *majoritatea* lor se află în relații de cumpărare-vînzare a forței de muncă, relații proprii capitalismului. Autorii „Studiului" se străduiesc să-l asigure pe cititor că în producția „meșteșugărească" munca salariată ar avea o semnificație aparte și s-ar explica,

www.dacoromanica.ro

chipurile, prin cauze „bine justificate" ; vom analiza la locul respectiv (§ VII) aceste afirmaţii şi exemplele date de ei. Aici însă este suficient să constatăm că acolo unde predomină producţia de mărfuri şi unde munca salariată este folosită nu în mod sporadic, ci în mod sistematic, există toate caracteristicile capitalismului. Se poate vorbi despre caracterul lui nedezvoltat, se poate spune că se află într-o stare embrionară, că are forme specifice ; dar a vedea o „deosebire fundamentală" între fenomene care în realitate vădesc o *asemănare fundamentală* înseamnă a denatura realitatea.

Să relevăm, în treacăt, încă o denaturare. La pag. 5 a „Studiului" se spune că „produsele meşteşugarului... se confecţionează din materiale care în cea mai mare parte se achiziţionează chiar pe loc". Tocmai în această privinţă „Studiul" conţine date pentru o verificare, adică date din care se vede cum sînt repartizaţi pe judeţele guberniei meşteşugarii din ramura prelucrării produselor animale, comparativ cu repartizarea produselor zootehniei şi ale agriculturii ; meşteşugarii din ramura prelucrării produselor vegetale, comparativ cu repartizarea pădurilor ; meşteşugarii din ramura prelucrării metalelor, comparativ cu repartizarea fontei şi a fierului care se produc în gubernie. Din aceste comparaţii rezultă că în ramura prelucrării produselor animale 68,9% din meşteşugarii respectivi sînt concentraţi în trei judeţe, pe cînd şeptelul aceloraşi trei judeţe reprezintă numai 25,1%, iar numărul deseatinelor cultivate numai 29,5%, adică rezultă tocmai contrariul, iar autorii „Studiului" constată imediat că „gradul înalt de dezvoltare a meşteşugurilor bazate pe prelucrarea produselor animale este asigurat cu materie primă adusă din altă parte, de pildă, în judeţele Kungur şi Ekaterinburg, cu piei brute, care sînt prelucrate în fabricile de pielărie şi în tăbăcăriile meşteşugăreşti locale, de unde propriu-zis se şi obţine materialul pentru meşteşugul cizmăriei, principalul meşteşug din aceste judeţe" (24–25). Prin urmare, meşteşugurile se bazează aici nu numai pe amploarea operaţiilor capitaliştilor locali în domeniul comerţului de pielărie, ci şi pe achiziţionarea de semifabricate de la fabricanţi, adică meşteşugurile sînt un rezultat, o anexă a comerţului dezvoltat şi a întreprinderilor de pielărie capitaliste. „În judeţul Şadrinsk, materia primă adusă din altă parte este lîna, care serveşte ca

www.dacoromanica.ro

material pentru principalul meșteșug din județ, „pîslăria". Mai departe, în ramura prelucrării produselor vegetale, 61,3% dintre meșteșugarii respectivi sînt concentrați în 4 județe. Dar în aceleași 4 județe numărul deseatinelor de pădure nu reprezintă decît 20,7% din suprafața totală a pădurilor din gubernie. Dimpotrivă, în 2 județe, în care sînt concentrate 51,7% din suprafața totală a pădurilor din gubernie, nu găsim decît 2,6% din numărul total al meșteșugarilor care se îndeletnicesc cu prelucrarea produselor vegetale (pag. 25), adică și aici situația se dovedește a fi exact contrară, și aici autorii „Studiului" constată că materiile prime se aduc din alte părți (pag. 26) *. Observăm, prin urmare, un fapt foarte interesant, și anume că dezvoltarea meșteșugurilor este precedată (ca de o condiție a acestei dezvoltări) de *o circulație de mărfuri* care a prins rădăcini adînci. Această împrejurare este foarte importantă, pentru că, în primul rînd, arată că economia de mărfuri s-a format de mult, că în această economie meșteșugurile nu constituie decît una dintre verigi și că, de aceea, este absurdă pretenția de a înfățișa industria noastră meșteșugărească drept o tabula rasa, care ar mai „putea", chipurile, păși pe căi diferite. Cercetătorii arată, de pildă, că în „industria meșteșugărească" din gubernia Perm „continuă să se reflecte influența căilor de comunicație care au determinat fizionomia comercială și industrială a ținutului nu numai în epoca dinainte de construirea căilor ferate, ci chiar și în epoca dinainte de reformă" (pag. 39). Într-adevăr, orașul Kungur a fost un nod de căi de comunicație dincoace de Ural : prin el trece drumul siberian, care leagă Kungurul de Ekaterinburg, iar prin diferite ramificații – și de Șadrinsk ; tot prin Kungur trece și un alt drum comercial, drumul Goroblagodatului, care leagă Kungurul de Osa. În sfîrșit, drumul Birskului leagă Kungurul de Krasnoufimsk. „Vedem, așadar, că industria meșteșugărească a guberniei s-a concentrat în raioanele din jurul nodurilor de comunicație : dincoace de Ural – în județele Kungur, Krasnoufimsk și Osa, iar dincolo de Ural – în județele Ekaterinburg și Șadrinsk" (pag. 39). Amintim cititorului că tocmai aceste 5 județe constituie grupul de

* Aceste două categorii de meșteșugari, adică cei care se ocupă cu prelucrarea produselor animale și cu prelucrarea produselor vegetale, reprezintă 33% + 28% = 61% din numărul total al meșteșugarilor. Cu prelucrarea metalelor se ocupă 25% din meșteșugari (pag. 20).

www.dacoromanica.ro

județe care dețin întîietatea în ceea ce privește dezvoltarea industriei meșteșugărești și că în ele sînt concentrați 70% din numărul total al meșteșugarilor. În al doilea rînd, această împrejurare ne arată că, în realitate, acea „organizare a schimbului" în industria meșteșugărească despre care pălăvrăgesc atît de ușuratic voitorii de bine ai țăranului pe linia meșteșugurilor *a fost deja creată* și de nimeni altcineva decît de negustorimea din Rusia. Mai încolo vom întîlni numeroase fapte care confirmă această teză. Numai la categoria a treia de meșteșugari (care prelucrează metalele) există o concordanță între repartizarea materiei prime și prelucrarea ei de către meșteșugari : în 4 județe, în care se produc 70,6% din cantitatea de fontă și fier, sînt concentrați 70% din meșteșugarii acestei categorii. Dar aici însăși materia primă este un produs al marii industrii siderurgice, care, după cum vom vedea, are „concepții proprii" despre „meșteșugari".

II

„MEȘTEȘUGARUL" ȘI MUNCA SALARIATĂ

Să trecem la expunerea datelor referitoare la munca salariată în cadrul meșteșugurilor din gubernia Perm. Fără să mai repetăm cifrele absolute citate mai sus, ne vom mărgini să indicăm raporturile procentuale care prezintă un interes mai mare : [vezi tabelul din pag. 325. – *Nota red.*].

Vedem, prin urmare, că procentul muncitorilor salariați este *mai mare* la neagricultori decît la agricultori și că această deosebire se datorește *mai ales* subgrupului al 2-lea : la meseriașii agricultori procentul muncitorilor salariați reprezintă 14,1%, iar la neagricultori 29,3%, adică este de peste două ori mai mare. La celelalte două subgrupuri, procentul muncitorilor salariați este ceva mai mare la grupul al II-lea în comparație cu grupul I. Am mai arătat că acest fenomen se datorește dezvoltării mai slabe a capitalismului în rîndurile populației agricole. Narodnicii din Perm, ca și toți ceilalți narodnici, văd în aceasta, bineînțeles, un avantaj pentru agricultori. Fără a ne lansa aici în controversa asupra problemei generale dacă slaba dezvoltare și starea de înapoiere a relațiilor social-economice date pot fi considerate ca un

www.dacoromanica.ro

		Grupul I				Grupul II				Total general
		Subgrupurile			Total	Subgrupurile			Total	
		1	2	3		1	2	3		
Procentul stabilimentelor	Cu muncitori salariaţi	30,6	17,4	24,1	23,6	37,8	24,4	36,1	34,2	26,9
	Care folosesc exclusiv muncitori salariaţi	1,3	1,2	0,7	1,1	1,6	1,4	0,3	1,0	1,1
	Cu 6 şi mai mulţi muncitori salariaţi	2,0	0,1	1,4	1,1	1,3	0,8	0,4	0,8	0,9
Muncitori salariaţi		29,4	14,1	23,2	22,7	31,2	29,3	27,4	28,3	24,5
N-rul muncitorilor care revine în medie la 1 stabiliment	Membri de familie	1,8	1,5	1,9	1,6	1,7	1,4	1,6	1,6	1,6
	Salariaţi	0,75	0,23	0,57	0,48	0,78	0,43	0,63	0,63	0,52
	Total	2,6	1,7	2,5	2,1	2,5	1,8	2,2	2,2	2,1
Procentul stabilimentelor în care lucrează 3 şi mai mulţi membri de familie		20,3	7,8	20,9	15,1	18,5	8,6	14,3	14,6	14,9

avantaj, ne mărginim să remarcăm că din datele pe care le vom înfăţişa mai jos se va vedea că acest avantaj al agricultorilor constă în obţinerea unui venit scăzut.

Este interesant de relevat că diferenţa *dintre grupuri* în ceea ce priveşte folosirea muncii salariate este mai mică decît diferenţa *dintre subgrupurile aceluiaşi grup*. Cu alte cuvinte, structura economică a industriei (meseriaşi – producători de mărfuri – muncitorii scupşcicilor) exercită asupra gradului de folosire a muncii salariate o influenţă mai puternică decît aceea pe care o exercită legătura cu agricultura sau inexistenţa acestei legături. De pildă, micul producător de mărfuri care este totodată şi agricultor are mai multe puncte de asemănare cu micul producător de mărfuri neagricultor decît cu agricultorul meseriaş. Procentul muncitorilor salariaţi în subgrupul 1 reprezintă în grupul I 29,4%, iar în grupul II 31,2%, pe cînd în subgrupul 2 din grupul I el este de numai 14,1%. Tot aşa agricultorul care lucrează pentru scupşcic are mai multe puncte de asemănare cu neagricultorul care lucrează pentru scupşcic (23,2% muncitori salariaţi şi respectiv

www.dacoromanica.ro

27,4%) decît cu agricultorul-meseriaş. Acest fapt ne arată că dominaţia generală a relaţiilor capitaliste în ţară nivelează pe agricultorul şi pe neagricultorul care participă la producţia industrială. Datele referitoare la veniturile meşteşugarilor vor arăta într-un mod şi mai pregnant această nivelare. Subgrupul 2 constituie, după cum am mai arătat, o excepţie ; dar dacă în locul datelor referitoare la procentul muncitorilor salariaţi vom lua datele referitoare la numărul muncitorilor salariaţi care revin în medie la 1 stabiliment, vom vedea că meseriaşii agricultori sînt mai aproape de meseriaşii neagricultori (0,23 şi 0,43 muncitori salariaţi la 1 stabiliment) decît de agricultorii din celelalte subgrupuri. Numărul de oameni care revine în medie la 1 stabiliment este aproape acelaşi la meseriaşii din ambele grupuri (1,7 şi 1,8 oameni la 1 stabiliment), pe cînd în subgrupurile fiecărui grup acest număr oscilează foarte mult (I : 2,6 şi 1,7 ; II : 2,5 şi 1,8).

Datele referitoare la numărul de oameni care revine în medie la 1 stabiliment în fiecare subgrup scot în evidenţă şi faptul interesant că la meseriaşii din ambele grupuri acest număr este cel mai mic : 1,7 şi 1,8 lucrători la 1 stabiliment. Aceasta înseamnă că printre meseriaşi predomină producţia cea mai fărîmiţată, izolarea maximă a producătorilor individuali, folosirea minimă a cooperaţiei în producţie. În această privinţă, primul loc îl ocupă, în ambele grupuri, primele subgrupuri, adică micii patroni care lucrează direct pentru piaţă. Numărul de oameni care revine în medie la 1 stabiliment este aici cel mai mare (2,6 şi 2,5 oameni) ; numărul meşteşugarilor cu mai mulţi membri de familie care lucrează este aici cel mai mare (şi anume : stabilimentele cu 3 şi mai mulţi muncitori membri de familie reprezintă 20,3% şi 18,5% ; singura excepţie o constituie subgrupul 3 din grupul I cu 20,9%) ; paralel cu aceasta, munca salariată se foloseşte aici în cea mai mare măsură (0,75 şi 0,78 muncitori salariaţi la 1 stabiliment) ; numărul stabilimentelor mari este cel mai mare (2,0% şi 1,3% din stabilimente au 6 şi mai mulţi muncitori salariaţi). Prin urmare, cooperaţia în producţie se foloseşte aici în proporţiile cele mari, ceea ce se obţine prin folosirea cea mai largă a muncii salariate în condiţii cînd numărul muncitorilor membri de familie este cel mai ridicat (1,8 şi

www.dacoromanica.ro

1,7 muncitori membri de familie la 1 stabiliment ; singura excepție o constituie subgrupul 3 din grupul I cu 1,9 oameni).

Această ultimă împrejurare ne apropie de problema foarte importantă a raportului dintre munca membrilor de familie și munca salariată în stabilimentele „meșteșugărești", făcîndu-ne să ne îndoim de justețea doctrinelor narodnice dominante, potrivit cărora în producția meșteșugărească munca salariată nu ar fi folosită decît „în completarea" muncii membrilor de familie. Narodnicii din Perm sprijină această părere, afirmînd la pag. 55 că „identificarea intereselor meșteșugărimii cu interesele chiaburimii" este infirmată de faptul că meșteșugarii cei mai înstăriți (grupul I) au cel mai mare număr de muncitori membri de familie ; or, „dacă meșteșugarul nu ar tinde decît spre îmbogățire, care constituie singurul impuls al chiaburimii, și nu spre consolidarea și dezvoltarea stabilimentului propriu, folosind în acest scop toate forțele familiei sale, am fi fost în drept să ne așteptăm ca în acest subgrup de stabilimente procentul care exprimă numărul membrilor de familie ocupați în producție să fie cel mai mic" (?!). Ciudată concluzie ! Cum poți trage concluzii asupra rolului „participării personale la muncă" (pag. 55) fără să ții seama de datele referitoare la munca salariată ? Dacă bunăstarea materială a meșteșugarilor cu familii numeroase nu ar exprima tendințe chiaburești, am constata la ei *cel mai mic* procent de muncitori salariați, *cel mai mic* procent de stabilimente cu muncitori salariați, *cel mai mic* procent de stabilimente cu număr mare de muncitori (peste cinci), *cel mai mic* număr de muncitori care revine în medie la 1 stabiliment. În realitate, însă, meșteșugarii cei mai înstăriți (subgrupul 1) ocupă *în toate aceste privințe primul* loc, *și nu ultimul,* avînd totodată cele mai numeroase familii și cel mai mare număr de muncitori membri de familie, în condiții cînd procentul meșteșugarilor cu 3 și mai mulți muncitori membri de familie este cel mai mare ! Este limpede că faptele arată tocmai contrarul celor susținute de narodnici : meșteșugarul năzuiește tocmai spre îmbogățire prin metode chiaburești ; el își folosește bunăstarea materială (una dintre condițiile căreia este existența unei familii numeroase) pentru a întrebuința *în proporții mai mari* munca salariată. Pus în condiții mai avantajoase decît ceilalți meșteșugari în ceea ce privește numărul muncitorilor membri de familie, el

www.dacoromanica.ro

se foloseşte de acest avantaj pentru a înlătura pe ceilalţi, recurgînd la angajarea *unui număr mai mare* de muncitori. „Cooperaţia bazată pe folosirea muncii membrilor de familie", despre care d-lor V. V. şi celorlalţi narodnici le place să vorbească atîta de dulceag (vezi „Ind. meşt.", I, pag.14), este o chezăşie a dezvoltării cooperaţiei capitaliste. Unui cititor obişnuit cu prejudecăţile narodniciste această afirmaţie îi va părea, desigur, paradoxală, dar ea exprimă un fapt cert. Pentru a avea date precise în legătură cu această problemă, ar trebui să cunoaştem nu numai repartizarea stabilimentelor după numărul muncitorilor membri de familie şi după numărul muncitorilor salariaţi (ceea ce a fost făcut de autorii „Studiului"), ci şi *combinarea* muncii membrilor de familie cu munca salariată. Datele pe gospodării ofereau o posibilitate deplină de a arăta cum se combină aceste două feluri de muncă, calculînd numărul stabilimentelor cu 1, 2 şi mai mulţi muncitori salariaţi la fiecare categorie de stabilimente după numărul muncitorilor membri de familie. Din păcate, acest calcul nu a fost făcut. Ca să umplem măcar în parte această lacună, vom folosi lucrarea menţionată mai sus : „Ind. meşt. etc.". Aici găsim tabele combinate în care stabilimentele sînt grupate după numărul muncitorilor membri de familie şi după numărul muncitorilor salariaţi. Tabelele sînt întocmite pentru 5 meşteşuguri, cuprinzînd în total 749 de stabilimente cu 1.945 de muncitori (op. cit., I, pag. 59, 78, 160, III, pag. 87 şi 109). Pentru a putea analiza aceste date din punctul de vedere al problemei care ne interesează, problema raportului dintre munca membrilor de familie şi munca salariată, trebuie să împărţim toate stabilimentele în grupuri după numărul total al muncitorilor (căci tocmai numărul total al muncitorilor arată mărimea stabilimentului şi gradul de folosire a cooperaţiei în producţie) şi să stabilim rolul muncii membrilor de familie şi al muncii salariate în fiecare grup. Să luăm 4 grupuri : 1) stabilimente cu 1 muncitor ; 2) cu 2–4 muncitori ; 3) cu 5–9 muncitori ; 4) cu 10 şi mai mulţi muncitori. Această împărţire după numărul total al muncitorilor este cu atît mai necesară cu cît stabilimentele cu 1 muncitor şi cele cu 10 muncitori, de pildă, reprezintă evident tipuri economice cu totul diferite ; a le pune laolaltă şi a deduce „cifre medii" ar în-

www.dacoromanica.ro

semna să folosim un procedeu cu desăvîrşire absurd, după cum vom vedea mai jos din datele pe care le cuprinde „Studiul". Modul de grupare menţionat ne oferă următoarele date :

Grupuri de stabilimente după numărul total al muncitorilor	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Numărul stabilimentelor cu muncitori salariaţi	în %	Revin la 1 stabiliment muncitori		
		Membri de familie	Salariaţi	Total			Membri de familie	Salariaţi	Total
Stabilim. cu 1 muno.	345	343	2	345	2	0,5	0,995	0,005	1,00
„ „ 2—4 „	319	559	251	810	143	44,8	1,76	0,78	2,54
„ „ 5—9 „	59	111	249	360	53	89,8	1,88	4,22	6,10
„ cu 10 şi mai mulţi muncitori	26	56	374	430	26	100	2,15	14,38	16,53
Total	740	1.069	876	1.945	224	29,9	1,43	1,16	2,59

Aceste date amănunţite confirmă, aşadar, în întregime teza enunţată mai sus, care la prima vedere pare a fi paradoxală : cu cît sînt mai mari proporţiile stabilimentului după numărul total al muncitorilor, cu atît mai mulţi muncitori membri de familie revin la 1 stabiliment, cu atît mai largă este deci „cooperaţia bazată pe folosirea muncii membrilor de familie", dar în acelaşi timp se lărgeşte şi cooperaţia capitalistă şi se lărgeşte incomparabil mai rapid. Meşteşugarii mai înstăriţi, deşi au un număr mare de muncitori membri de familie, mai angajează şi un număr mare de muncitori salariaţi : „cooperaţia bazată pe folosirea muncii membrilor de familie" este chezăşia şi baza *cooperaţiei capitaliste.*

Să examinăm datele recensămîntului din 1894/95 cu privire la munca membrilor de familie şi la munca salariată. După numărul muncitorilor membri de familie, stabilimentele se împart în felul următor :

		în %
Stabilimente cu 0 muncitori membri de familie	97	1,1
„ „ 1 „ „ „ „	4.787	53,2
„ „ 2 „ „ „ „	2.770	30,8
„ „ 3 „ „ „ „	898	10,0
„ „ 4 „ „ „ „	279	3,1
„ „ 5 şi mai mulţi „ „ „	160	1,8
Total	8.991	100

www.dacoromanica.ro

Aici trebuie semnalată precumpănirea stabilimentelor cu un singur muncitor membru de familie : ele constituie mai mult de jumătate. Chiar dacă am considera că toate stabilimentele care combină munca membrilor de familie cu munca salariată au cel mult un singur muncitor membru de familie, chiar şi în acest caz am constata că există 2.500 de meşteşugari care lucrează de unul singur. Aceştia sînt cei mai răzleţi producători, reprezentanţii celui mai înalt grad de fărîmiţare a micilor ateliere, fărîmiţare proprie în general mult lăudatei „producţii populare". Să vedem cum stau lucrurile la polul opus, la atelierele cele mai mari :

		în %	Numărul muncitorilor salariaţi*	Revin la 1 stabiliment muncitori salariaţi
Stabilimente cu 0 muncitori salariaţi	6.567	73,1	—	—
„ „ 1 „ „	1.537	17,2	1.537	1
„ „ 2 „ „	457	5,1	914	2
„ „ 3 „ „	213	2,3	639	3
„ „ 4 „ „	88	0,9	352	4
„ „ 5 „ „	44	0,5	220	5
„ „ 6—9 „ „	41 } 85	0,4 } 0,9	291 } 1.242	7,1 } 14,6
„ „ 10 şi mai mulţi „	44 }	0,5 }	952 }	21,7 }
Total	8.991	100	4.904	0,5

Vedem aşadar că „micile" stabilimente meşteşugăreşti ating uneori proporţii impresionante : în 85 de stabilimente dintre cele mai mari este concentrat aproape un sfert din numărul total al muncitorilor salariaţi ; în medie, un astfel de stabiliment are 14,6 muncitori parţiali. Aici avem de-a face cu fabricanţi, proprietari de stabilimente capitaliste**. Cooperaţia pe baze capitaliste este folosită aici într-o măsură însemnată ; într-un stabiliment unde lucrează 15 muncitori este posibilă şi diviziunea muncii într-o măsură mai mult sau mai puţin însemnată, se realizează economii mai mari în ceea ce priveşte localul şi uneltele, acestea din urmă fiind în acelaşi timp mai numeroase şi mai variate. Aprovizionarea cu materie primă şi desfacerea produselor se fac aici în mod necesar în cantităţi mari, ceea ce ieftineşte considerabil ma-

* Calculat după datele cuprinse în „Studiu" (pag. 54 şi numărul total al muncitorilor salariaţi).

** Imensa majoritate a „fabricilor şi uzinelor" noastre (cum sînt ele numite în statistica oficială), anume 15.000 din 21.000, au mai puţin de 16 muncitori. Vezi „Indicatorul fabricilor şi uzinelor pe anul 1890".

www.dacoromanica.ro

teria primă, cheltuielile de transport, înlesneşte desfacerea, creează posibilitatea unor relaţii comerciale regulate. Mai jos, acolo unde vom reproduce date cu privire la venituri, vom vedea că recensămîntul din 1894/95 confirmă acest lucru. Aici însă este suficient să indicăm aceste teze teoretice îndeobşte cunoscute. De aici reiese că şi fizionomia tehnică şi economică a acestor stabilimente se deosebeşte radical de cea a stabilimentelor care nu folosesc muncă salariată şi nu ne putem mira îndeajuns că statisticienii din Perm s-au hotărît totuşi *să* le *unească* laolaltă şi să deducă „medii" generale. Se poate spune apriori că asemenea medii vor fi cu totul fictive şi că prelucrarea datelor pe gospodării ar fi trebuit să dea în mod necesar, pe lîngă împărţirea meşteşugarilor în grupuri şi subgrupuri, şi împărţirea lor pe categorii după numărul muncitorilor care lucrează în stabiliment (membri de familie şi muncitori salariaţi luaţi laolaltă). Fără o astfel de împărţire nu pot fi obţinute date exacte în ceea ce priveşte veniturile, condiţiile de achiziţionare a materiilor prime şi de desfacere a produselor, tehnica producţiei, situaţia muncitorilor salariaţi în comparaţie cu meşteşugarii care nu folosesc muncă salariată, raportul dintre stabilimentele mari şi cele mici ; or, toate acestea sînt probleme foarte importante pentru studiul economiei „meşteşugăreşti". Cercetătorii din Perm încearcă, bineînţeles, să diminueze importanţa stabilimentelor capitaliste. Dacă există stabilimente cu 5 şi mai mulţi muncitori membri de familie, raţionează ei, înseamnă că concurenţa dintre „forma de producţie meşteşugărească" (sic !) şi cea „capitalistă" poate avea vreo importanţă numai dacă în stabiliment lucrează peste cinci muncitori salariaţi, iar astfel de stabilimente nu reprezintă decît 1%. E un raţionament pur artificial : în primul rînd, stabilimente cu 5 muncitori membri de familie şi stabilimente cu 5 muncitori salariaţi nu sînt decît o abstracţie goală, care se datoreşte prelucrării insuficiente a datelor, căci munca salariată se combină cu munca membrilor de familie. Un stabiliment cu 3 muncitori membri de familie, angajînd încă 3 muncitori salariaţi, va avea peste 5 muncitori şi se va afla în condiţii de concurenţă cu totul speciale în comparaţie cu stabilimentele care nu folosesc muncă salariată. În al doilea rînd, dacă statisticienii au dorit într-adevăr să cerceteze problema „concurenţei" dintre diferite stabilimente care se deosebesc

www.dacoromanica.ro

în ceea ce privește folosirea muncii salariate, de ce n-au recurs la datele recensămîntului pe gospodării ? de ce n-au grupat stabilimentele după numărul de muncitori și n-au dat cifre cu privire la venituri ? N-ar fi fost mai nimerit din partea unor statisticieni care au la dispoziție un material atît de bogat să fi procedat la studierea problemei pe bază de fapte, în loc să servească cititorului tot felul de afirmații supte din deget și să se grăbească să treacă de la fapte la „doborîrea" dușmanilor narodnicismului ?

„...Din punctul de vedere al adepților capitalismului, acest procent va fi, poate, considerat suficient pentru a prezice degenerarea inevitabilă a formei meșteșugărești și trecerea ei la forma capitalistă, dar în realitate el nu constituie sub acest raport nici un simptom îngrijorător, mai ales datorită următoarelor împrejurări" (pag. 56)...

E drăguț, nu-i așa ?! În loc să-și dea osteneala să aleagă din materialele pe care le-au avut la îndemînă date precise cu privire la stabilimentele *capitaliste,* autorii *au adunat* aceste stabilimente cu stabilimentele care nu folosesc muncă salariată și s-au apucat să formuleze obiecții împotriva unor așa-zișii „prezicători" ! Nu știm ce-ar putea „prezice" așazișii „adepți ai capitalismului", care nu sînt pe placul statisticienilor din gubernia Perm, dar noi, din partea noastră, vom spune doar că toate aceste fraze nu fac decît să camufleze încercarea de a ignora faptele. Iar faptele arată că nu există nici o „formă meșteșugărească de producție" cu caracter aparte (aceasta este o născocire a economiștilor care lucrează cu metode „meșteșugărești"), că mica producție de mărfuri generează mari stabilimente capitaliste (în tabelele publicate am găsit un meșteșugar cu 65 de muncitori salariați ! pag. 169) și că statisticienii erau datori să grupeze datele în așa fel, încît să ne ofere posibilitatea de a cerceta acest proces, de a compara diferitele stabilimente *după gradul lor de apropiere de cele capitaliste.* Statisticienii din Perm nu numai că n-au făcut singuri acest lucru, dar ne-au lipsit și pe noi de posibilitatea de a o face, pentru că în tabelele lor toate stabilimentele din subgrupul respectiv sînt adunate laolaltă și este imposibil să distingi un fabricant de un meșteșugar care nu folosește muncă salariată. Autorii își

www.dacoromanica.ro

camuflează această lacună prin sentințe lipsite de orice valoare. Stabilimentele mari, zic ei, nu reprezintă decît 1% și, cu excepția lor, concluziile trase pe baza restului de 99% rămîn valabile (pag. 56). – Dar acest procent, această sutime nu este egală cu celelalte sutimi! Un singur stabiliment mare echivalează cu peste 15 stabilimente meșteșugărești din categoria celor care nu folosesc muncă salariată și care reprezintă peste 30 de „sutimi" (din numărul total al stabilimentelor)! Aceasta dacă socotim după numărul muncitorilor. Dar dacă am lua datele referitoare la producția globală sau la venitul net, am constata că un singur stabiliment mare echivalează nu cu 15, ci, poate, cu 30 de stabilimente *. În acest „1%" din numărul total al stabilimentelor este concentrat *un sfert* din numărul total al muncitorilor salariați, astfel încît la 1 stabiliment revin în medie 14,6 muncitori. Ca să ilustrăm cititorului într-o oarecare măsură această din urmă cifră, luăm din „Culegerea de date cu privire la industria de fabrică din Rusia" (publicație a departamentului comerțului și al manufacturilor) datele referitoare la gubernia Perm. Întrucît cifrele oscilează simțitor de la un an la altul, luăm media pe 7 ani (1885–1891). Obținem în ceea ce privește gubernia Perm cifra de 885 de „fabrici și uzine" (în sensul în care acești termeni sînt folosiți în statistica noastră oficială) cu o producție în valoare de 22.645.000 de ruble și cu 13.006 muncitori, revenind în „medie" la 1 fabrică exact 14,6 muncitori.

În sprijinul părerii lor că marile stabilimente nu prezintă o importanță deosebită, autorii „Studiului" invocă faptul că printre muncitorii salariați care lucrează la meșteșugari sînt foarte puțini muncitori cu anul (8%), majoritatea lucrînd cu bucata (37%), cu sezonul (30%) și cu ziua (25%, pag. 51). Muncitorii care lucrează cu bucata „lucrează de obicei la ei acasă, cu uneltele lor proprii, fără hrană de la patron", iar zilerii sînt angajați „temporar", ca și muncitorii agricoli. În aceste condiții, „numărul relativ mare al muncitorilor

* Mai jos vor fi reproduse date referitoare la repartizarea stabilimentelor după venitul net. Potrivit acestor date, în 2.376 de stabilimente cu venit minim (pînă la 50 de ruble) venitul net = 77.900 de ruble, pe cînd în 80 de stabilimente cu venit maxim venitul net = 83.150 de ruble. La 1 „stabiliment" revin 32 de ruble și respectiv 1.039 de ruble.

www.dacoromanica.ro

salariaţi nu este încă pentru noi un indiciu neîndoielnic că acestea sînt stabilimente de tip capitalist" (56)... „După convingerea noastră, nici muncitorul care lucrează cu bucata, nici zilerul în general nu formează cadrele clasei muncitoare în sensul proletariatului din Europa occidentală ; asemenea cadre pot fi numai muncitorii permanenţi, cu anul".

Narodnicii din Perm sînt, desigur, demni de toată lauda pentru că se interesează de problema raportului dintre muncitorii salariaţi ruşi şi „proletariatul din Europa occidentală". E o problemă interesantă, nimic de zis ! Dar noi am prefera să auzim de la statisticieni afirmaţii întemeiate pe fapte şi nu pe „convingere". Doar nu întotdeauna exprimarea „convingerii" proprii poate să-i convingă pe alţii... Oare n-ar fi fost mai bine ca, în loc să expună cititorului „convingerea" d-lor N.N. şi M.M., să fi prezentat mai multe fapte ? Într-adevăr, „Studiul" cuprinde extrem de puţine fapte referitoare la situaţia muncitorilor salariaţi, la condiţiile de muncă, la ziua de lucru în stabilimente de diferite mărimi, la familiile muncitorilor salariaţi etc. Dacă raţionamentele despre deosebirea dintre muncitorii ruşi şi proletariatul din Europa occidentală ar servi numai pentru camuflarea acestei lacune, am fi nevoiţi să revenim asupra laudelor...

Tot ce se spune în „Studiu" despre muncitorii salariaţi este că se împart în 4 categorii : muncitori cu anul, cu luna, cu bucata şi cu ziua. Pentru a afla ceva despre aceste categorii, cititorul trebuie să spicuiască date risipite în întreaga carte. Pentru 29 de meşteşuguri (din 43) „Studiul" indică numărul muncitorilor din fiecare categorie şi suma totală a salariilor lor. Aceste 29 de meşteşuguri cuprind 4.795 de muncitori salariaţi, cu salarii în sumă totală de 233.784 de ruble. În ansamblu, cele 43 de meşteşuguri cuprind 4.904 muncitori salariaţi, cu salarii în sumă totală de 238.992 de ruble. Prin urmare, tabelul nostru totalizator cuprinde 98% din numărul total al muncitorilor salariaţi şi din suma totală a salariilor lor. Iată, en regard *, cifrele din „Studiu" ** şi cele din tabelul nostru totalizator :

* — pentru comparaţie. — *Nota trad.*

** Pag. 50. Autorii „Studiului" nu au totalizat datele referitoare la mărimea salariilor.

www.dacoromanica.ro

	Numărul muncitorilor salariați, potrivit „Studiului"	%	*Cifrele din tabelul totalizator*				
			Numărul muncitorilor salariați	%	Cîștigul lor: Total ruble	Cîștigul lor: Revine la 1 muncitor	% *
Muncitori cu anul	379	8	351	7,4	26.978	76,8	100
Muncitori sezonieri	1.496	30	1.432	29,8	40.958	28,6	37
Muncitori cu bucata	1.812	37	1.577	32,9	92.357	58,5	76,1
Zileri	1.217	25	1.435	29,9	73.491	51,2	66,7
Total	4.904	100	4.795	100	233.784	48,7	

Reiese, așadar, că tabelul totalizator întocmit de autorii „Studiului" conține fie erori de calcul, fie greșeli de tipar. Este un lucru pe care-l menționăm în treacăt. Principalul interes îl prezintă datele referitoare la salarii. Cîștigul muncitorilor care lucrează cu bucata, în privința cărora „Studiul" spune că „lucrul cu bucata este în fond stadiul cel mai apropiat în drumul spre situația de patron independent" (pag. 51, probabil tot „după convingerea noastră" ?), se dovedește a fi *mult mai mic* decît cîștigul unui muncitor cu anul. Dacă afirmația statisticienilor că muncitorul cu anul capătă de obicei hrană de la patron, în timp ce muncitorul care lucrează cu bucata nu capătă hrană de la patron, este bazată nu numai pe „convingerea" lor, ci și pe fapte, atunci această diferență va fi și mai mare. Stranie este maniera în care meșteșugarii-patroni din gubernia Perm asigură muncitorilor lor „calea spre independență" ! Această asigurare constă în *scăderea salariilor*... Oscilările perioadei de muncă, după cum vom vedea, nu sînt atît de mari încît să poată explica această diferență. Este apoi extrem de interesant să relevăm că cîștigul unui ziler reprezintă 66,7% din cîștigul unui muncitor cu anul. Prin urmare, fiecare ziler are de lucru, în medie, circa 8 luni pe an. Aici ar fi, desigur, mult mai just să se vorbească despre o plecare „temporară" din ramura industriei (dacă într-adevăr zilerii pleacă din proprie inițiativă din ramura industriei, iar nu patronii sînt cei care îi lasă fără lucru) decît despre „caracterul eminamente temporar al muncii salariate" (pag. 52).

* Salariul unui muncitor cu anul este luat drept 100.

www.dacoromanica.ro

III

„SUCCESIUNEA BAZATĂ PE MUNCĂ ŞI PE APARTENENŢA LA OBŞTE"

Printre datele culese de recensămîntul meşteşugurilor, cele referitoare la momentul apariţiei majorităţii covîrşitoare a stabilimentelor cercetate prezintă un interes deosebit. Iată datele generale în această privinţă :

Numărul stabilimentelor înfiinţate înainte de 1845	640
între 1845 şi 1855	251
„ 1855 „ 1865	533
„ 1865 „ 1875	1.339
„ 1875 „ 1885	2.652
„ 1885 „ 1895	3.469
Total	8.884

Vedem, aşadar, că epoca de după reformă a determinat o dezvoltare deosebit de accentuată a industriei meşteşugăreşti. Condiţiile prielnice acestei dezvoltări au acţionat şi acţionează, după cum se vede, din ce în ce mai puternic, deoarece cu fiecare deceniu creşte tot mai mult numărul stabilimentelor înfiinţate. Acest fenomen denotă în chip grăitor cît de accentuată este în rîndurile ţărănimii dezvoltarea producţiei de mărfuri, separarea agriculturii de industrie, dezvoltarea comerţului şi a industriei în general. Noi spunem : „separarea agriculturii de industrie", pentru că această separare începe înainte de separarea agricultorilor de producătorii industriali : orice întreprindere care produce pentru piaţă determină un schimb între agricultori şi meşteşugari. Prin urmare, apariţia unei asemenea întreprinderi înseamnă încetarea confecţionării casnice a unui produs de către agricultori şi cumpărarea acestui produs pe piaţă ; or, această cumpărare implică vînzări de produse agricole din partea ţăranului. Creşterea numărului întreprinderilor comerciale şi industriale denotă, aşadar, creşterea diviziunii sociale a muncii, această bază comună a economiei de mărfuri şi a capitalismului *.

În literatura narodnică circulă părerea că dezvoltarea rapidă de după reformă a *micii producţii* în industrie este

* De aceea, dacă atacurile d-lui N.—on împotriva „separării industriei de agricultură" n-ar fi decît nişte lamentări platonice ale unui romantic, el ar trebui să deplîngă şi apariţia fiecărui stabiliment meşteşugăresc.

www.dacoromanica.ro

un fenomen cu caracter necapitalist. Se afirmă că dezvoltarea micii producţii dovedeşte vigoarea şi viabilitatea ei în comparaţie cu marea producţie (d-l V.V.). Această afirmaţie este cu totul greşită. Dezvoltarea micii producţii în rîndurile ţărănimii înseamnă apariţia unor noi ramuri de producţie, înseamnă că noi ramuri de prelucrare a materiei prime se separă şi devin sfere de sine stătătoare ale industriei, înseamnă un progres în diviziunea socială a muncii şi reprezintă procesul iniţial al capitalismului, pe cînd înghiţirea micilor stabilimente de către cele mai mari înseamnă un nou pas în dezvoltarea capitalismului, un nou pas spre victoria formelor lui superioare. Răspîndirea micilor stabilimente la sate lărgeşte economia de mărfuri, pregăteşte terenul pentru capitalism (creînd mici patroni şi muncitori salariaţi), pe cînd înghiţirea micilor stabilimente de către manufactură şi fabrică înseamnă folosirea de către marele capital a acestui teren pregătit. Faptul că în aceeaşi ţară au loc concomitent amîndouă aceste procese, în aparenţă contradictorii, nu conţine în realitate nici o contradicţie : este foarte firesc ca în regiunile mai dezvoltate ale ţării sau în domeniile mai dezvoltate ale industriei capitalismul să progreseze prin concentrarea micilor meşteşugari în fabrici mecanizate, pe cînd în regiunile îndepărtate sau în ramurile înapoiate ale industriei procesul de dezvoltare a capitalismului să fie abia la începutul său, manifestîndu-se prin apariţia unor noi ramuri de producţie şi noi meşteşuguri. Manufactura capitalistă „nu pune stăpînire pe producţia naţională decît într-un mod foarte fragmentar şi se întemeiază întotdeauna pe baza (Hintergrund) largă a meşteşugului orăşenesc şi a *industriei casnice ţărăneşti accesorii*. Dacă, sub o formă oarecare, ea o distruge, în anumite puncte, pe aceasta din urmă în unele ramuri speciale de activitate, ea o creează din nou în alte puncte" („Das Kapital", I [2], S. 779 *).

Datele referitoare la momentul apariţiei diferitelor stabilimente sînt de asemenea insuficient prelucrate în acest „Studiu", care cuprinde numai date pe judeţe, dar nu indică pe grupuri şi subgrupuri momentul apariţiei stabilimentelor ; lipsesc de asemenea şi alte grupări (după mărimea stabili-

* „Capitalul", vol. I, ed. a 2-a, pag. 779 [109]. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

mentelor, după locul unde sînt situate stabilimentele – în localitatea care formează centrul meşteşugului respectiv sau în localităţile din împrejurimi etc.). Neprelucrînd datele recensămîntului nici măcar pe grupurile şi subgrupurile adoptate chiar de ei, narodnicii din Perm au găsit de cuviinţă să ofere şi aici cititorului sentinţe care te uimesc prin dulcegăria lor ultranarodnică şi prin... absurditatea lor. Statisticienii din Perm au descoperit că în cadrul „formei meşteşugăreşti de producţie" există pentru stabilimente o „formă de succesiune" specială, şi anume „succesiunea bazată pe muncă şi pe apartenenţa la obşte", pe cînd în industria capitalistă domneşte „succesiunea prin moştenirea bunurilor" ; că „succesiunea bazată pe muncă şi pe apartenenţa la obşte transformă în mod organic pe muncitorul salariat într-un patron de sine stătător" (sic !), constînd în aceea că, în cazul cînd patronul stabilimentului moare fără a lăsa moştenitori care să fie totodată muncitori membri de familie, stabilimentul trece la altă familie, „poate chiar la un muncitor salariat din acelaşi stabiliment", precum şi în aceea că „posesiunea pămîntului în obşte garantează deopotrivă atît patronului unui stabiliment meşteşugăresc cît şi muncitorului său salariat o situaţie de sine stătătoare ca producători, bazată pe muncă" (pag. 7, 68 şi altele).

Nu ne îndoim că acest „principiu al succesiunii bazate pe muncă şi pe apartenenţa la obşte", născocit de narodnicii din Perm, va ocupa în viitoarea istorie a literaturii locul cuvenit alături de teoria tot atît de dulceagă a d-lor V.V., N.–on şi a altora asupra „producţiei populare". Ambele teorii au aceeaşi factură, ambele înfrumuseţează şi denaturează realitatea cu ajutorul unor fraze maniloviste. Oricine ştie că şi la meşteşugari stabilimentele, materialele, uneltele etc. constituie *bunuri* care se află în proprietate privată, transmiţîndu-se prin *moştenire* şi nicidecum în virtutea vreunui drept bazat pe apartenenţa la obşte, că nu numai în industrie, dar nici măcar în agricultură obştea nu garantează cîtuşi de puţin independenţa, că înăuntrul obştii are loc aceeaşi exploatare şi luptă economică ca şi în afara ei. Din faptul simplu că micul patron, avînd un capital mic, trebuie să muncească şi el, că muncitorul salariat *poate* deveni patron (firește, dacă va fi econom şi cumpătat) – şi în această privinţă există

www.dacoromanica.ro

chiar exemple, pe care „Studiul" le citează la pag. 69 –, din faptul acesta s-a făcut o întreagă teorie : teoria „principiului succesiunii bazate pe muncă și pe apartenența la obște"... Toți teoreticienii micii burghezii s-au consolat întotdeauna cu ideea că, în cadrul micii producții, muncitorul *poate* să devină patron, și în idealurile lor ei n-au mers niciodată dincolo de năzuința de a-i transforma pe muncitori în mici patroni. „Studiul" face chiar o încercare de a înfățișa „date statistice care confirmă principiul succesiunii bazate pe muncă și pe apartenența la obște" (45). Datele se referă la meșteșugul pielăriei. Din 129 de stabilimente, 90 (adică 70%) au fost înființate după 1870, pe cînd în 1869 numărul stabilimentelor meșteșugărești de pielărie era de 161 (după „tabelul de localități"), iar în 1895 de 153. Aceasta înseamnă că stabilimentele au trecut de la unele familii la altele, ceea ce și este considerat ca „principiu al succesiunii bazate pe muncă și pe apartenență la obște". Ar fi, bineînțeles, ceva ridicol să combați cu argumente această dorință de a vedea un „principiu" aparte în faptul că micile stabilimente se deschid și se închid cu ușurință, trec lesne din mînă în mînă etc. În ceea ce privește meșteșugul pielăriei adăugăm doar că, în primul rînd, datele referitoare la momentul apariției stabilimentelor în ramura pielăriei arată că aceasta din urmă s-a dezvoltat în timp mult *mai încet* decît celelalte meșteșuguri ; în al doilea rînd, comparația dintre anii 1869 și 1895 este cu totul nesigură, pentru că noțiunea de „stabiliment meșteșugăresc de pielărie" este mereu confundată cu noțiunea de „fabrică de pielărie". Între anii 1860 și 1870, în marea majoritate a „fabricilor de pielărie" (după statistica fabricilor și uzinelor) din gubernia Perm, valoarea producției era sub 1.000 de ruble (vezi „Anuarul ministerului de finanțe". Partea I, Petersburg, 1869. Tabele și adnotări), pe cînd între anii 1890 și 1900, pe de o parte stabilimentele cu o producție în valoare sub 1.000 de ruble au fost excluse din categoria fabricilor și uzinelor, iar pe de altă parte în categoria „stabilimentelor meșteșugărești de pielărie" au fost incluse multe stabilimente în care valoarea producției depășește 1.000 de ruble, au fost incluse fabrici cu o producție în valoare de 5.000–10.000 de ruble și mai mult („Studiu", pag. 70. Tabele, pag. 149, 150). Dată fiind

www.dacoromanica.ro

această totală lipsă de precizie a deosebirii dintre noţiunile stabiliment meşteşugăresc de pielărie şi fabrică de pielărie, ce valoare mai poate avea compararea datelor referitoare la anii 1869 şi 1895? În al treilea rînd, chiar dacă ar fi adevărat că numărul pielăriilor s-a micşorat, nu s-ar putea oare ca aceasta să însemne că au dispărut multe stabilimente mici, în locul cărora au apărut treptat stabilimente mai mari? Oare o astfel de „înlocuire" ar confirma şi ea „principiul succesiunii bazate pe muncă şi pe apartenenţa la obşte"?

Culmea ciudăţeniei este că toate aceste fraze dulcege despre „principiul muncii şi al apartenenţei la obşte", despre „garantarea independenţei bazate pe muncă şi pe apartenenţa la obşte" etc. se debitează tocmai în legătură cu meşteşugul pielăriei, în care meşteşugarii-agricultori reprezintă tipul cel mai pur de mic-burghez (vezi mai jos) şi care este extrem de concentrat în *trei* mari stabilimente (fabrici), incluse în categoria meşteşugarilor alături de meşteşugarii care nu folosesc muncă salariată şi alături de meseriaşi. Iată datele referitoare la această concentrare:

Acest meşteşug cuprinde 148 de stabilimente, în care lucrează 267 de muncitori membri de familie + 172 de muncitori salariaţi, adică în total 439 de muncitori. Valoarea producţiei = 151.022 de ruble. Venitul net = 26.207 ruble, inclusiv 3 stabilimente cu 0 muncitori membri de familie + 65 de muncitori salariaţi = 65 de muncitori. Valoarea producţiei = 44.275 de ruble. Venitul net = 3.391 de ruble (pag. 70 din text şi pag. 149 şi 150 din tabele).

Adică *trei* stabilimente din 148 („numai 2,1%", cum spune liniştitor „Studiul", pag. 76) concentrează *aproape o treime* din întreaga producţie a „industriei meşteşugăreşti de pielărie", aducînd patronilor lor venituri de mii de ruble fără ca ei să lucreze în producţie. În cele ce urmează vom vedea multe exemple de asemenea situaţii curioase şi în alte meşteşuguri. Dar la descrierea acestui meşteşug autorii „Studiului" s-au oprit, cu titlu de excepţie, asupra celor trei stabilimente menţionate. În legătură cu unul dintre ele se spune că patronul (agricultor!) „pare a fi ocupat numai cu operaţiile comerciale, avînd magazine de pielărie în satul Beloiarskoe şi la Ekaterinburg" (pag. 76–77). Este o mostră

www.dacoromanica.ro

de felul cum capitalul investit în producție se combină cu capitalul investit în comerț. Aviz autorilor „Studiului", la care „chiaburimea" și operațiile comerciale sînt prezentate ca ceva adus din afară, rupt de producție ! Într-un alt stabiliment, familia este compusă din 5 bărbați, dar nici unul dintre ei nu lucrează : „tatăl este ocupat cu comercializarea produselor stabilimentului său, iar fiii (în vîrstă de 18 pînă la 53 de ani), toți știutori de carte, și-au ales, probabil, alte ocupații mai atrăgătoare decît mutatul pieilor din cadă în cadă și clătitul lor" (pag. 77). Autorii recunosc cu mărinimie că aceste întreprinderi „au un caracter capitalist", „dar la întrebarea în ce măsură viitorul acestor întreprinderi este asigurat de principiul transmiterii bunurilor prin moștenire, răspunsul definitiv îl poate da numai viitorul" (76). Cîtă profunzime de gîndire ! „La întrebarea cu privire la viitor, răspunsul îl poate da numai viitorul". Incontestabil ! Dar constituie oare aceasta un motiv suficient pentru a denatura prezentul ?

www.dacoromanica.ro

ARTICOLUL AL DOILEA

(IV. Agricultura „meşteşugarilor". – V. Stabilimente mari şi mici. – Veniturile meşteşugarilor)

IV

AGRICULTURA „MEŞTEŞUGARILOR"

Recensămîntul pe gospodării al meşteşugarilor-patroni şi mici patroni a cules date interesante cu privire la agricultura lor. Iată aceste date, grupate în „Studiu" pe subgrupuri :

Subgrupuri:	Revin la 1 gospodărie: Deseatine de pămînt cultivat	cai	vaci	Procentul gospodăriilor: fără cai	fără vaci
1. Producători de mărfuri ..	7,1	2,1*	2,2*	7,4	5
2. Meseriaşi.....	6,2	1,9	2,1	9,0	6
3. Meşteşugari care lucrează pentru scupşcic	4,5	1,4	1,3	16,0	13
Total ..	6,3	1,8	2,0	9,5	6

Prin urmare, cu cît meşteşugarii sînt mai înstăriţi ca producători industriali, cu atît sînt mai avuţi şi ca agricultori. Cu cît mai mic este rolul lor în producţia industrială, cu atît mai proastă este situaţia lor ca agricultori. Prin urmare, datele recensămîntului meşteşugurilor confirmă în

* In „Studiu" figurează aici cifre greşite, datorită, probabil, unei erori de tipar (vezi pag. 58), pe care noi am rectificat-o.

www.dacoromanica.ro

totul opinia, deja exprimată în literatură, că diferențierea meșteșugarilor ca producători industriali merge mînă în mînă cu diferențierea aceloraşi țărani ca agricultori (*A. Volghin.* Fundamentarea narodnicismului etc. Pag. 211 şi urm.). Întrucît muncitorii salariați ai meșteșugarilor au o situație şi mai proastă (sau nu au o situație mai bună) decît meșteșugarii care lucrează pentru scupșcici, sîntem îndreptățiți să tragem concluzia că printre ei sînt şi mai mulți agricultori ruinați. După cum s-a mai arătat, recensămîntul pe gospodării n-a cuprins pe muncitorii salariați. În orice caz, datele citate arată şi ele în mod concret cît de ridicolă este afirmația autorilor „Studiului" că „posesiunea pămîntului în obște garantează deopotrivă atît patronului unui stabiliment meșteșugăresc cît şi muncitorului său salariat o situație de sine stătătoare ca producători, bazată pe muncă".

Lipsa unor date amănunțite cu privire la gospodăria agricolă a meșteșugarilor care nu folosesc muncă salariată, a patronilor mari şi mici diminuează mult valoarea datelor analizate. Ca să umplem cel puțin în parte această lacună, trebuie să apelăm la datele existente pentru diferite meșteșuguri ; uneori se întîlnesc date cu privire la numărul muncitorilor agricoli folosiți de patroni *, dar un tabel care să totalizeze aceste date nu există în „Studiu".

Să luăm datele referitoare la pielarii-agricultori – 131 de gospodării. Ei au 124 de muncitori agricoli salariați ; la 1 gospodărie revin 16,9 deseatine de pămînt cultivat, 4,6 cai, 4,1 vaci (pag. 71). Muncitorii salariați (73 cu anul şi 51 sezonieri) primesc salarii care însumează 2.492 de ruble, revenind cîte 20,1 ruble la 1 muncitor, pe cînd salariul mediu al unui muncitor în industria meșteșugărească de pielărie reprezintă 52 de ruble. Prin urmare, şi aici se observă fenomenul comun tuturor țărilor capitaliste, şi anume că situația muncitorilor agricoli este mai proastă decît cea a muncitorilor industriali. „Meșteșugarii" pielari reprezintă, evident, tipul pur de burghezie țărănească, iar faimoasa „îmbinare a meșteșugului cu agricultura", atît de mult lăudată de narodnici, constă în faptul că proprietarii înstăriți de întreprinderi comerciale şi industriale transferă *capitaluri* din sfera co-

* Se ştie că la țărani de multe ori şi muncitorii industriali sînt obligați să execute munci agricole. Vezi „Ind. meşt. etc.", III, pag. 7.

www.dacoromanica.ro

merțului și a industriei în aceea a agriculturii, plătind muncitorilor lor agricoli salarii extrem de scăzute *.

Să luăm acum datele referitoare la meșteșugarii proprietari de uleinițe. Dintre ei, 173 sînt agricultori. La 1 gospodărie revin 10,1 deseatine de pămînt cultivat, 3,5 cai, 3,3 vaci. Gospodării fără cai și fără vaci nu există. În aceste gospodării lucrează 98 de muncitori agricoli (cu anul și sezonieri) cu salarii care însumează 3.438 de ruble, revenind cîte 35,1 ruble la 1 muncitor. „Turtele care rămîn de la fabricarea uleiului constituie un furaj excelent pentru vite, ceea ce face să devină posibilă gunoierea ogoarelor în proporții mai mari. În felul acesta gospodăria are de pe urma meșteșugului un avantaj întreit: venitul obținut în mod direct din exercitarea meșteșugului, venitul de pe urma vitelor și recolte mai bune pe ogoare" (164). „Ei (proprietarii de uleinițe) practică agricultura pe scară largă; mulți dintre ei, nelimitîndu-se la loturile lor, arendează pămînt de la gospodarii neavuți" (168). Datele referitoare la răspîndirea culturilor de in și cînepă în diferite județe arată că există „o anumită legătură între mărimea suprafețelor însămînțate cu in și cînepă și extinderea uleinițelor în județele din gubernie" (170).

Prin urmare, întreprinderile industriale care produc pentru piață sînt aici ceea ce se numește întreprinderi agricole tehnice, a căror dezvoltare caracterizează întotdeauna progresul agriculturii capitaliste și comerciale.

Iată și datele referitoare la proprietarii de mori. Majoritatea lor sînt agricultori: 385 din 421. La o gospodărie revin 11,0 deseatine de pămînt cultivat, 3,0 cai, 3,5 vaci. În gospodăriile lor lucrează 307 muncitori agricoli salariați, ale căror salarii însumează 6.211 ruble. Ca și producția de ulei, „morăritul este pentru proprietarii de mori un mijloc care le permite să desfacă pe piață, în forma cea mai avantajoasă pentru ei, produsele propriei lor gospodării" (178).

* În agricultură muncitorul sezonier primește întotdeauna mai mult de jumătate din salariul anual. Să presupunem că aici muncitorii sezonieri nu primesc decît jumătate din salariul muncitorului cu anul. În acest caz, salariul muncitorului cu anul va fi $\left(2.492 : \left(73 + \frac{51}{2}\right)\right) = 25{,}5$ ruble. Potrivit datelor departamentului agriculturii, în gubernia Perm salariul mediu pe 10 ani (1881—1891) al muncitorului agricol care lucrează cu anul și primește hrana de la patron reprezintă 50 de ruble.

www.dacoromanica.ro

Credem că aceste exemple sînt întru totul suficiente pentru a arăta cît de stupidă e concepția în cadrul căreia „meșteșugarul-agricultor" este considerat a fi ceva omogen, egal cu sine însuși. Toți agricultorii de care s-a vorbit mai sus sînt reprezentanți ai micii burghezii agricole, și a pune laolaltă aceste tipuri cu restul țărănimii, inclusiv țăranii ruinați, înseamnă a estompa cele mai caracteristice trăsături ale realității.

În încheierea descrierii micii producții de ulei, autorii încearcă să combată „doctrina capitalistă", care declară că diferențierea țărănimii înseamnă dezvoltarea capitalismului. Această teză se întemeiază, pretind ei, pe „afirmația cu totul arbitrară că această diferențiere este proprie perioadei mai recente și reprezintă un indiciu vădit că în mediul țărănesc se dezvoltă rapid un regim capitalist de facto *, cu toată existența de jure ** a posesiunii pămîntului în obște" (176). Autorii ridică obiecția că obștea n-a exclus niciodată și nu exclude nici acum diferențierea patrimonială, dar ea „nu o consacră, nu creează clase"; „această diferențiere trecătoare nu s-a accentuat cu timpul, ci, dimpotrivă, s-a atenuat treptat" (177). Firește, o asemenea afirmație, în sprijinul căreia sînt invocate artelurile (despre ele se va vorbi mai jos, § VII), împărțelile familiale (sic !) și reîmpărțirea pămîntului (!), nu poate stîrni decît zîmbete. A numi „arbitrară" teza referitoare la creșterea și intensificarea diferențierii în rîndurile țărănimii înseamnă a ignora fapte îndeobște cunoscute, și anume că un mare număr de țărani rămîn fără cai și încetează să-și lucreze pămîntul, în timp ce, paralel cu aceasta, are loc „un progres tehnic în gospodăria țărănească" (comp. „Tendințe progresiste în gospodăria țărănească" a d-lui V.V.), că paralel cu urcarea arenzii se înmulțesc cazurile de dare în arendă și de ipotecare a loturilor, paralel cu creșterea numărului celor care pleacă la munci sezoniere în alte localități, adică al muncitorilor salariați care umblă din loc în loc, sporește numărul întreprinderilor industriale care produc pentru piață etc. etc.

* — de fapt. — *Nota trad.*
** — de drept. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Recensămîntul pe gospodării al meşteşugarilor trebuia să furnizeze un material bogat în problema extrem de interesantă a raportului dintre veniturile şi cîştigurile meşteşugarilor-agricultori şi veniturile meşteşugarilor-neagricultori. Tabelele cuprind toate datele referitoare la această problemă, fără însă ca ele să fi fost totalizate în „Studiu", şi de aceea am fost nevoiţi să facem singuri această totalizare după datele din carte. Această totalizare s-a bazat, în primul rînd, pe totalizările făcute în „Studiu" în legătură cu diferite meşteşuguri. Nouă nu ne rămînea decît să adunăm datele referitoare la diferite meşteşuguri. Dar nu pentru toate meşteşugurile această totalizare este dată sub formă de tabel. Uneori a trebuit să ne convingem că în tabelele totalizatoare s-au strecurat erori de calcul sau greşeli de tipar, ceea ce constituie rezultatul firesc al lipsei unor cifre totalizatoare de verificare. În al doilea rînd, totalizarea s-a bazat pe extragerea unor date cifrice din diverse descrieri de meşteşuguri. În al treilea rînd, cînd lipsea atît prima sursă cît şi cea de-a doua, trebuia să recurgem direct la tabele (de pildă, în ceea ce priveşte ultimul meşteşug : „extracţia de minereuri"). Se înţelege de la sine că această eterogeneitate a materialului nu putea să nu ducă la greşeli şi inexactităţi în tabelul nostru totalizator. Credem totuşi că, deşi rezultatele generale din tabelul nostru totalizator nu puteau coincide cu rezultatele tabelului corespunzător întocmit de autorii „Studiului", ele sînt totuşi perfect utilizabile, deoarece, în caz de corectare, mărimile şi raporturile medii (singurele de care ne servim în concluziile noastre) nu s-ar schimba decît într-o măsură extrem de neînsemnată. De pildă, după rezultatele tabelelor întocmite de autorii „Studiului", cuantumul venitului brut care revine la 1 muncitor este egal cu 134,8 ruble, pe cînd în tabelul nostru totalizator el este egal cu 133,3 ruble. Venitul net al unui muncitor membru de familie reprezintă 69,0 ruble şi respectiv 68,0 ruble. Cîştigul unui muncitor salariat – 48,7 ruble şi respectiv 48,6 ruble.

Iată rezultatele acestui tabel totalizator în ceea ce priveşte cuantumul venitului brut, al venitului net şi al cîştigului muncitorilor salariaţi, pe grupuri şi subgrupuri.

www.dacoromanica.ro

Grupuri	Subgrupuri	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut în ruble		Venitul net al gospodăriilor în ruble		Salariile în ruble		Venitul net și salariul	Numărul întrepr. care au datorii
			Muncitori membri de familie	Salariați	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 munc. mem. de familie	Total	Revine la 1 muncitor salariat		
I	1	2.239	4.122	1.726	5.848	758.493	129,7	204.004	49,5	74.558	43,2	278.562	225
»	2	2.841	4.249	712	4.961	383.441	77,3	186.719	43,9	34.937	49,0	221.656	93
»	3	1.016	1.878	586	2.464	236.301	95,9	91.916	48,9	20.535	35,0	112.451	304
Total pentru grupul I		6.096	10.249	3.024	13.273	1.378.235	103,8	482.639	47,1	130.030	43,0	612.669	622
II	1	959	1.672	738	2.410	605.509	251,2	220.713	132,0	45.949	62,2	266.662	176
»	2	595	876	272	1.148	178.916	155,8	90.203	102,9	18.404	67,6	108.607	51
»	3	1.320	2.231	852	3.083	492.347	159,7	229.108	102,7	43.289	50,8	272.397	262
Total pentru grupul II		2.874	4.779	1.862	6.641	1.276.772	192,2	540.024	113,0	107.642	57,8	647.666	489
Total		8.970	15.028	4.886	19.914	2.655.007	133,3	1.022.663	68,0	237.672	48,6	1.260.335	1.111

www.dacoromanica.ro

Iată principalele concluzii care decurg din acest tabel :

1) Populaţia meşteşugărească neagricolă participă la activitatea industrială meşteşugărească într-o măsură incomparabil mai mare (ţinîndu-se seama de numărul ei) decît populaţia agricolă. După numărul muncitorilor, neagricultorii sînt de două ori mai puţin numeroşi decît agricultorii. După producţia globală, însă, ei reprezintă aproape jumătate, revenindu-le 1.276.772 de ruble din 2.655.007, adică 48,1%. Cît priveşte venitul realizat din producţie, adică cuantumul venitului net al patronilor plus salariile muncitorilor salariaţi, neagricultorii sînt chiar precumpănitori în raport cu agricultorii, venitul lor reprezentînd 647.666 de ruble din 1.260.335, adică 51,4%. Rezultă, aşadar, că, deşi mai puţini ca număr, meşteşugarii neagricultori nu sînt mai prejos de agricultori în ceea ce priveşte proporţiile producţiei. Este un fapt deosebit de important pentru aprecierea tradiţionalei teze narodnice că agricultura ar fi „principala temelie" a aşa-numitei industrii meşteşugăreşti.

Din acest fapt rezultă, firește, şi alte concluzii :

2) La neagricultori, producţia globală (venitul brut) pe cap de muncitor este mult mai mare decît la agricultori : 192,2 ruble faţă de 103,8, adică aproape de *două* ori mai mare. După cum vom vedea mai jos, la neagricultori perioada de muncă e mai mare decît la agricultori, dar această diferenţă nu este prea mare, aşa încît productivitatea mai ridicată a muncii neagricultorilor nu poate fi pusă la îndoială. Această diferenţă atinge minimul la subgrupul 3, la meşteşugarii care lucrează pentru scupşcici, ceea ce este cît se poate de firesc.

3) La neagricultori, venitul net al patronilor şi al micilor patroni este de *peste două ori* mai mare decît la agricultori : 113,0 ruble faţă dc 47,1 ruble (aproape de 2 ori şi jumătate). Această diferenţă există la toate subgrupurile, dar mai mare ca oriunde este ea la subgrupul 1, la meşteşugarii care lucrează direct pentru piaţă. Se înţelege de la sine că această diferenţă poate fi explicată cu atît mai puţin prin deosebirea de durată a perioadelor de muncă. Nu încape îndoială că această diferenţă se datoreşte faptului că *legătura cu pămîntul diminuează venitul meşteşugarilor ;* piaţa ţine seama

www.dacoromanica.ro

de venitul provenit din agricultură al meșteșugarilor, și de aceea agricultorii sînt nevoiți să se mulțumească cu un cîștig mai mic. La aceasta se adaugă, probabil, și faptul că agricultorii au pierderi mai mari cu desfacerea produselor, cheltuieli mai mari cu procurarea materialelor și sînt mai dependenți de negustori. Cert este însă un lucru : *legătura cu pămîntul micșorează venitul meșteșugarului.* Nu este nevoie să stăruim prea mult asupra marii însemnătăți a acestui fapt, care lămurește semnificația reală a „puterii pămîntului" în societatea modernă. E de ajuns să ne amintim cît de mare este rolul pe care nivelul scăzut al cîștigului îl are în menținerea sistemelor înrobitoare și primitive de producție, în întîrzierea folosirii mașinilor, în scăderea nivelului de trai al muncitorilor *.

4) Salariile muncitorilor salariați sînt și ele pretutindeni mai mari la neagricultori decît la agricultori, dar această diferență nu este nici pe departe atît de mare ca aceea dintre veniturile patronilor. În general, în toate cele trei subgrupuri muncitorul salariat care lucrează la un patron agricultor cîștigă 43,0 ruble, pe cînd cel care lucrează la un patron neagricultor cîștigă 57,8 ruble, adică cu $^1/_3$ mai mult. Această diferență *poate* să depindă într-o măsură considerabilă *(și nici atunci în întregime)* de diferențele dintre perioadele de muncă. Dar asupra raportului care există între această diferență și legătura cu pămîntul nu ne putem pronunța, pentru că nu avem date cu privire la muncitorii salariați agricultori și neagricultori. În afară de influența perioadei de muncă, intervine, firește, și aici influența nivelului diferit al trebuințelor.

5) Diferența dintre mărimea venitului patronilor și mărimea salariului muncitorilor salariați este incomparabil mai

* În legătură cu acest din urmă punct (primul ca importanță) relevăm că, din păcate, „Studiul" nu conține date cu privire la nivelul de trai al agricultorilor și al neagricultorilor. Alți statisticieni au constatat însă și pentru gubernia Perm fenomenul obișnuit că nivelul de trai al meșteșugarilor-neagricultori este incomparabil mai ridicat decît cel al agricultorilor „de rînd". Comp. „Rapoarte și studii asupra industriei meșteșugărești din Rusia", ed. de ministerul agriculturii și al domeniilor statului, vol. III, articolul semnat de Egunov. Autorul arată că în unele sate lipsite de pămînt, nivelul de trai e cu totul „orășenesc", că meșteșugarul-neagricultor tinde să se îmbrace și să trăiască „omenește" (poartă haine europenești, inclusiv cămașă scrobită ; folosește samovarul ; consumă mult ceai, zahăr, pîine albă, carne etc.). Autorul se sprijină pe bugetele apărute în publicațiile statistice ale zemstvelor.

www.dacoromanica.ro

mare la neagricultori decît la agricultori : în toate cele trei subgrupuri de neagricultori venitul patronului este aproape de două ori mai mare decît cîştigul salariatului (113 ruble faţă de 57,8), pe cînd la agricultori venitul patronului depăşeşte cu puţin, *cu 4,1 ruble,* nivelul salariului (47,1 şi 43,0) ! Dacă aceste cifre sînt surprinzătoare, este cu atît mai mult cazul să spunem acest lucru despre meseriaşii-agricultori (I, 2), la care venitul patronilor este *mai mic* decît salariul muncitorilor salariaţi ! Dar acest fenomen va deveni perfect explicabil atunci cînd vom reproduce mai jos datele care arată deosebirea imensă dintre mărimea venitului stabilimentelor mari şi al celor mici. Ridicînd productivitatea muncii, marile stabilimente creează posibilitatea de a plăti un salariu care întrece venitul sărăcimii, al meşteşugarilor care nu folosesc muncă salariată, a căror „independenţă", în condiţiile subordonării lor faţă de piaţă, este cu totul fictivă. Această diferenţă enormă dintre veniturile stabilimentelor mari şi mici există în amîndouă grupurile, dar la agricultori ea este mult mai accentuată (pentru că micii meşteşugari se află într-o situaţie mai proastă). Diferenţa infimă dintre venitul micului patron şi salariul muncitorului salariat arată în mod concret că venitul *micului* meşteşugar-agricultor care lucrează fără muncitori salariaţi *nu este mai mare, ci deseori mai mic* chiar decît salariul muncitorului salariat. Într-adevăr, cifra venitului net al patronului (47,1 ruble la 1 muncitor membru de familie) reprezintă cifra *medie* pentru toate stabilimentele, mari şi mici, atît pentru fabricanţi cît şi pentru meşteşugarii care nu folosesc muncă salariată. Este evident că la marii patroni diferenţa dintre venitul net al patronului şi cîştigul muncitorului salariat nu este de 4 ruble, ci de 10–100 de ori mai mare, ceea ce înseamnă că venitul micului meşteşugar care nu foloseşte muncă salariată este mult mai mic de 47 de ruble, adică acest venit *nu este mai mare, ci deseori mai mic* chiar decît cîştigul muncitorului salariat. Datele recensămîntului meşteşugurilor cu privire la repartizarea stabilimentelor după venitul net (vezi mai jos, § V) confirmă pe deplin această concluzie aparent paradoxală. Dar aceste date se referă la toate stabilimentele în general, fără a se face distincţie între agricultori şi neagricultori, şi de aceea rezultatul respectiv din tabelul de mai sus este pentru

www.dacoromanica.ro

noi deosebit de important : am aflat că tocmai agricultorii au cîştigurile cele mai mici, că „legătura cu pămîntul" micşorează enorm cîştigul.

Vorbind despre diferenţa dintre veniturile agricultorilor şi cele ale neagricultorilor, am mai spus că ea nu poate fi explicată prin deosebirea dintre perioadele de muncă. Să vedem însă ce arată în această privinţă datele din recensămîntul meşteşugurilor. Programul recensămîntului, după cum aflăm din „introducere", prevedea de asemenea cercetarea „intensităţii producţiei în cursul anului, pe baza numărului de muncitori membri de familie şi muncitori salariaţi ocupaţi lunar în producţie" (pag. 14). Întrucît recensămîntul s-a făcut pe gospodării, adică fiecare stabiliment a fost cercetat separat (din păcate, formularul de chestionar n-a fost anexat la „Studiu"), trebuie să presupunem că despre fiecare stabiliment s-au cules date cu privire la numărul muncitorilor ocupaţi în fiecare lună sau cu privire la numărul lunilor lucrate în cursul anului în fiecare stabiliment. În cadrul „Studiului" aceste date au fost totalizate într-un singur tabel (pag. 57, 58), în care pentru fiecare subgrup din ambele grupuri se arată numărul muncitorilor (membri de familie şi salariaţi, luaţi laolaltă) *ocupaţi în fiecare lună a anului.*

Încercarea recensămîntului meşteşugurilor din 1894/95 de a stabili cu atîta precizie numărul lunilor de lucru în stabilimentele meşteşugăreşti este extrem de instructivă şi interesantă. Într-adevăr, fără asemenea precizări, datele referitoare la venituri şi salarii ar fi fost incomplete, iar calculele statistice n-ar fi fost decît aproximative. Din păcate însă, datele referitoare la perioada de muncă au fost prelucrate într-o manieră cu totul nesatisfăcătoare : în afară de acest tabel general sînt înfăţişate numai pentru unele meşteşuguri date referitoare la numărul muncitorilor ocupaţi în fiecare lună, uneori cu repartizarea lor pe grupuri, alteori fără ; cît priveşte repartizarea pe subgrupuri, ea nu a fost făcută pentru nici unul dintre meşteşuguri. În această problemă, înregistrarea separată a stabilimentelor mari ar fi fost deosebit de importantă, deoarece sîntem îndreptăţiţi să presupunem – atît a priori cît şi după datele publicate de alţi cercetători ai industriei meşteşugăreşti – că perioadele de muncă nu sînt aceleaşi la meşteşugarii mari şi la cei mici. În afară de

www.dacoromanica.ro

aceasta, însuşi tabelul de la pag. 57 pare a fi fost întocmit cu erori de calcul sau greşeli de tipar (de pildă, pentru lunile februarie, august, noiembrie ; în coloanele 2 şi 3 din grupul II s-a produs, probabil, o încurcătură de cifre, căci numărul muncitorilor din subgrupul 3 este mai mare decît în subgrupul 2). Chiar şi după rectificarea acestor inexactităţi (rectificare uneori aproximativă), tabelul suscită numeroase îndoieli, care fac ca folosirea lui să fie riscantă. Într-adevăr, examinînd în acest tabel datele pe subgrupuri, vedem că în subgrupul 3 (grupul I) numărul maxim al muncitorilor ocupaţi, 2.911, figurează în luna decembrie. În acelaşi timp însă, în subgrupul 3 „Studiul" înregistrează în total 2.551 de muncitori. Acelaşi lucru se întîmplă şi în subgrupul 3 din grupul II : numărul maxim al muncitorilor este de 3.221, pe cînd numărul lor real este de 3.077. Dimpotrivă, pe subgrupuri, cifrele care indică numărul *maxim* al muncitorilor ocupaţi într-una din lunile de muncă sînt *inferioare* numărului real al muncitorilor. Cum se explică acest fenomen ? Oare prin aceea că în această privinţă nu s-au cules date cu privire la toate stabilimentele ? Este foarte probabil să fie aşa, dar „Studiul" nu ne spune nimic în această privinţă. În subgrupul 2 din grupul II nu numai că numărul maxim al muncitorilor (în februarie) este mai mare decît numărul lor real (1.882 faţă de 1.163), dar şi *media* muncitorilor ocupaţi într-o singură lună (adică cîtul obţinut prin împărţirea la 12 a numărului total al muncitorilor ocupaţi în fiecare din cele 12 luni) este *mai mare* decît numărul real al muncitorilor (1.265 faţă de 1.163)!! Se pune întrebarea : care este numărul de muncitori pe care statisticienii l-au considerat drept real : media pe un an, media pe o anumită perioadă (de pildă, media pe iarnă), sau numărul existent într-o anumită lună a anului ? Analiza datelor referitoare la numărul muncitorilor ocupaţi lunar în diferite meşteşuguri nu ajută la înlăturarea tuturor acestor nedumeriri. În majoritatea celor 23 de meşteşuguri la care se referă aceste date, numărul maxim al muncitorilor ocupaţi într-una din lunile anului este *inferior* numărului real al muncitorilor. În două meşteşuguri acest maxim *depăşeşte* numărul real al muncitorilor : în producţia meşteşugărească de articole de aramă (239 faţă de 233) şi în fierării (grupul II – 1.811 faţă de

www.dacoromanica.ro

1.269). În două meșteșuguri numărul maxim este egal cu numărul real al muncitorilor (în frînghierii și uleinițe, grupele II).

În aceste condiții, folosirea datelor referitoare la repartizarea pe luni a muncitorilor, pentru a compara aceste date cu cuantumul cîștigului, cu numărul real al muncitorilor etc. se dovedește a fi cu neputință. Nu ne rămîne decît să ne folosim de aceste date fără a le raporta la celelalte, să comparăm cifrele care indică numărul maxim și numărul minim al muncitorilor ocupați lunar. Așa au și procedat autorii „Studiului", comparînd însă între ele diferitele luni. Noi socotim că este mai just să facem comparație între iarnă și vară, ceea ce ne va permite să stabilim în ce măsură agricultura îi sustrage pe muncitori de la ocupațiile lor meșteșugărești. Considerînd ca normă numărul mediu al muncitorilor ocupați iarna (octombrie-martie) și aplicînd această normă la numărul muncitorilor ocupați vara, am obținut numărul lunilor lucrătoare de vară. Suma lunilor de iarnă și a celor de vară ne-a dat numărul lunilor lucrătoare pe an. Să lămurim acest lucru printr-un exemplu. În subgrupul 1 din grupul I, în cele șase luni de iarnă sînt ocupați 18.060 de muncitori ; prin urmare, într-o singură lună de iarnă sînt ocupați în medie (18.060 : 6 =) 3.010 muncitori. Vara sînt ocupați 12.345 de muncitori ; aceasta înseamnă că perioada de muncă în cursul verii este de (12.345 : 3.010) 4,1 luni. Prin urmare, în subgrupul 1 din grupul I perioada de muncă reprezintă 10,1 luni pe an.

Această metodă de prelucrare a datelor ni s-a părut cea mai justă și cea mai comodă. Cea mai justă, pentru că se bazează pe compararea lunilor de iarnă și a celor de vară, adică stabilește cu precizie în ce măsură agricultura îi sustrage pe muncitori de la ocupațiile lor meșteșugărești. Că lunile de iarnă au fost bine luate ne-o confirmă faptul că tocmai în perioada octombrie-martie în ambele grupuri numărul muncitorilor este mai mare decît media lor anuală. Într-adevăr, în perioada septembrie-octombrie, numărul muncitorilor sporește cel mai mult, iar în perioada martie-aprilie scade cel mai mult. De altfel, dacă am lua alte luni, concluziile nu s-ar schimba decît într-o măsură foarte neînsemnată. Această metodă este în același timp și cea mai comodă,

www.dacoromanica.ro

pentru că în cadrul ei perioada de muncă este exprimată printr-o cifră precisă, permiţîndu-ne să comparăm sub acest raport grupurile şi subgrupurile.

Iată datele obţinute prin aplicarea acestei metode :

	Grupul I				Grupul II				În
	Subgrupurile				Subgrupurile				ambele
	1	2	3	Total	1	2	3	Total	grupuri
Perioada de muncă în luni	10,1	9,6	10,5	10,0	10,0	10,4	10,9	10,5	10,2

Aceste date duc la concluzia că, în ceea ce priveşte perioada de muncă, diferenţa dintre agricultori şi neagricultori este *extrem de mică :* la neagricultori perioada de muncă este numai cu 5% mai mare. Micimea acestei diferenţe pune sub semnul îndoielii exactitatea cifrelor. Pentru verificarea lor am făcut unele calcule şi am grupat unele cifre risipite în carte, ajungînd la următoarele concluzii :

Din cele 43 de meşteşuguri cercetate, pentru 23 de meşteşuguri „Studiul" cuprinde date cu privire la repartizarea pe luni a muncitorilor, cu menţiunea că pentru 12 (13) * meşteşuguri aceste date sînt defalcate pe grupuri, iar pentru restul de 10 nu sînt defalcate. Reiese că în trei meşteşuguri (în producţia meşteşugărească de smoală şi gudron, în vopsitorii şi cărămidării) numărul muncitorilor este mai mare vara decît iarna : în cele şase luni de iarnă, în aceste trei meşteşuguri sînt ocupaţi în total 1.953 de oameni, pe cînd în cele 6 luni de vară – 4.918 oameni. În aceste meşteşuguri, numărul agricultorilor depăşeşte enorm numărul neagricultorilor, reprezentînd 85,9% din numărul total al muncitorilor. Se înţelege că, adunînd laolaltă – în totalurile generale pe grupuri – aceste meşteşuguri, ca să zicem aşa de vară, cu celelalte meşteşuguri, autorii „Studiului" au procedat într-un mod cu totul greşit, pentru că în felul acesta ei au adunat lucruri eterogene şi au mărit în mod artificial numărul muncitorilor de vară în toate meşteşugurile. Îndreptarea greşelii care provine de aici poate fi obţinută pe două căi. Prima constă în a scădea din totalurile generale ale „Studiului" la

* Producţia meşteşugărească de articole din corn nu are decît grupul I.

www.dacoromanica.ro

grupurile I și II datele referitoare la aceste trei meșteșuguri *. În felul acesta obținem pentru grupul I o perioadă de muncă de 9,6 luni, iar pentru grupul II – 10,4 luni. Aici diferența dintre cele două grupuri, deși mai mare, continuă să rămînă totuși foarte mică : 8,3%. A doua cale pentru îndreptarea greșelii constă în a totaliza datele referitoare la cele 12 meșteșuguri, în privința cărora „Studiul" ne oferă cifre cu privire la repartizarea pe luni a muncitorilor, separat pentru grupul I și grupul II. Această totalizare va cuprinde 70% din numărul total al meșteșugarilor, iar comparația dintre grupul I și grupul II va fi mai justă. Reiese că la aceste 12 meșteșuguri perioada de muncă reprezintă doar 8,9 luni la grupul I și 10,7 luni la grupul II, iar la ambele grupuri împreună – 9,7 luni. Aici perioada de muncă este cu 20,2% mai mare la neagricultori decît la agricultori. În timpul verii agricultorii încetează lucrul pe timp de 3,1 luni, iar neagricultorii numai pe timp de 1,3 luni. Chiar dacă am lua drept normă raportul maxim dintre perioadele de muncă în grupul II și grupul I, chiar și în acest caz s-ar constata că nu numai diferența dintre producția globală a muncitorilor din grupul I și grupul II sau dintre venitul net al stabilimentelor lor, dar nici măcar diferența dintre salariile muncitorilor salariați la agricultori și neagricultori *nu poate fi explicată prin diferența dintre perioadele de muncă.* Prin urmare, concluzia noastră că legătura cu pămîntul micșorează veniturile meșteșugarilor rămîne pe deplin valabilă.

De aceea trebuie să considerăm greșită părerea autorilor „Studiului", care vor să explice diferența dintre cîștigurile agricultorilor și cele ale neagricultorilor prin diferența dintre perioadele de muncă. Greșeala lor se datorește faptului că ei n-au încercat să exprime în cifre exacte diferența dintre perioadele de muncă, și de aceea au ajuns la concluzii greșite. De pildă, la pag. 106 din „Studiu" se spune că diferența dintre cîștigurile blănarilor-agricultori și ale blănarilor-neagricultori „este determinată mai ales de numărul zilelor de muncă consacrate meșteșugului". Or, în acest meșteșug veniturile neagricultorilor depășesc de 2–4 ori pe cele ale agricultorilor (la 1 muncitor membru de familie din subgrupul 1

* Repartizarea muncitorilor acestor trei meșteșuguri între grupurile I și II se face aproximativ, luîndu-se ca normă 85,9% pentru grupul I.

www.dacoromanica.ro

revin 65 şi 280 de ruble ; în subgrupul 2 – 27 şi 62 de ruble), în timp ce perioada de muncă este mai lungă la neagricultori doar cu 28,7% (8,5 luni faţă de 6,6).

Scăderea cîştigului din cauza legăturii cu pămîntul nu le-a putut scăpa nici autorilor „Studiului", care au exprimat-o însă în formula narodnică obişnuită a „superiorităţii" formei meşteşugăreşti faţă de cea capitalistă : „îmbinînd agricultura cu meşteşugul, meşteşugarul... îşi poate vinde produsele mai ieftin decît se vînd cele de fabrică" (pag. 4), adică poate, cu alte cuvinte, să se mulţumească cu un cîştig mai mic. Dar care este atunci „superioritatea" legăturii cu pămîntul, dacă piaţa a şi ajuns să domine întreaga producţie a ţării în aşa măsură încît ţine cont de această legătură şi micşorează cîştigul meşteşugarului-agricultor ? dacă capitalul ştie să profite de această „legătură" pentru a-l apăsa şi mai cumplit pe meşteşugarul-agricultor, care este mai puţin în măsură să se apere singur, să-şi aleagă un alt patron, un alt client, o altă ocupaţie ? Scăderea salariilor (şi a cîştigului provenit din meşteşug în general) în cazul cînd muncitorul (sau micul meşteşugar) are un petic de pămînt este un fenomen comun tuturor ţărilor capitaliste, fenomen foarte bine cunoscut tuturor întreprinzătorilor, care şi-au dat de mult seama de marile „avantaje" pe care le prezintă muncitorii legaţi de pămînt. Numai că în Occidentul putred lucrurilor li se spune pe nume, pe cînd la noi scăderea cîştigului, scăderea nivelului de trai al oamenilor muncii, întîrzierea introducerii maşinilor, întărirea diferitelor forme de aservire sînt calificate drept „superioritate" a „producţiei populare", „care îmbină agricultura cu meşteşugul"...

Încheind analiza datelor recensămîntului meşteşugurilor din 1894/95 cu privire la perioada de muncă, nu putem să nu ne exprimăm iarăşi regretul în legătură cu insuficienta prelucrare a datelor obţinute şi dezideratul ca această nereuşită să nu-i tulbure pe ceilalţi cercetători ai acestei interesante probleme. Metoda de cercetare – stabilirea repartizării pe luni a braţelor de muncă – este, trebuie să recunoaştem, bine aleasă. Am reprodus mai sus, pe grupuri şi subgrupuri, datele referitoare la perioada de muncă. În ceea ce priveşte datele pe grupuri, am mai avut oarecare posibili-

www.dacoromanica.ro

tăți de a le verifica. Pe subgrupuri însă datele sînt cu totul imposibil de verificat, deoarece cartea nu ne oferă încă absolut nici un fel de date cu privire la deosebirea dintre perioadele de muncă în diferite subgrupuri. De aceea, expunînd aceste date, menționăm totodată că exactitatea lor nu este întru totul certă, și dacă continuăm să tragem concluzii, o facem numai pentru a pune problema și pentru a atrage asupra ei atenția cercetătorilor. Deosebit de importantă este concluzia că cea mai mică diferență între perioadele de muncă în grupurile I și II este aceea din subgrupul 1 (numai 1% : 10,1 și 10,0 luni), adică *cel mai puțin sînt sustrași agriculturii* meșteșugarii cei mai înstăriți și *agricultorii cei mai avuți,* cu gospodăriile cele mai mari. Diferența cea mai mare se constată la meseriași (subgrupul 2 : 9,5 și 10,4 luni), adică la producătorii industriali cel mai puțin atinși de economia de mărfuri și la agricultorii *mijlocii.* S-ar părea că la agricultorii înstăriți sustragerea mai mică de la ocupațiile agricole se datorește fie faptului că au familii mai numeroase, fie faptului că exploatează într-o măsură mai mare munca salariată în cadrul meșteșugului, fie faptului că angajează muncitori agricoli, iar la meseriași sustragerea mai mare de la ocupațiile agricole se datorește faptului că ei sînt cel mai puțin diferențiați ca agricultori, că în rîndurile lor relațiile patriarhale s-au păstrat într-o măsură mai mare decît la ceilalți și că lucrează pentru consumatori-agricultori, care în timpul verii își reduc comenzile *.

– „Legătura cu agricultura", potrivit datelor recensămîntului, se răsfrînge deosebit de puternic asupra gradului de răspîndire a *științei de carte* în rîndurile meșteșugarilor ; din păcate, gradul ei de răspîndire în rîndurile muncitorilor salariați n-a fost cercetat. Reiese că în rîndurile populației neagricole **, *numărul știutorilor de carte este mult mai mare* decît în rîndurile populației agricole, cu adăugirea că acest raport se constată fără excepție la toate subgrupurile, atît la

* Există o excepție : vopsitoria este un meșteșug practicat exclusiv de meseriași, în cadrul căruia lucrul de vară predomină asupra celui de iarnă.

** Amintim că aici a intrat, cu titlu de excepție, un singur oraș (și acela doar capitală de județ) : din 4.762 de muncitori membri de familie din grupul II, numai 1.412, adică 29,6‰, sînt orășeni.

www.dacoromanica.ro

bărbaţi cît şi la femei. Iată in extenso datele recensămîntului cu privire la această problemă, exprimate în procente (pag. 62) :

		Grupul I (agricultori)				Grupul II (neagricultori)				În ambele grupuri
		Subgrupurile			Total	Subgrupurile			Total	
		1	2	3		1	2	3		
„Raportul procentual dintre ştiutorii de carte şi numărul efectiv al persoanelor"	de sex m.	32	33	20	31	41	45	33	39	33
	de sex f.	9	6	4	7	17	22	14	17	9
„Procentul ştiutorilor de carte din rîndul acelora care lucrează efectiv în producţie"	de sex m.	39	37	26	36	44	57	51	49	40
	de sex f.	13	17	4	10	53	21	23	30	19
Procentul familiilor cu membrii ştiutori de carte		49	43	34	44	55	63	50	55	47

Este interesant de relevat că în rîndurile populaţiei neagricole ştiinţa de carte se răspîndeşte mult mai repede printre femei decît printre bărbaţi. Procentul de bărbaţi ştiutori de carte în grupul II este $1\ ^1/_2$ – 2 ori mai mare decît în grupul I, pe cînd procentul de femei ştiutoare de carte de $2^1/_2$ – $5^3/_4$ ori mai mare.

Rezumînd concluziile care decurg din recensămîntul meşteşugurilor din 1894/95 cu privire la „agricultura în legătură cu meşteşugul", putem constata că legătura cu agricultura :

1) menţine cele mai înapoiate forme de producţie industrială şi frînează dezvoltarea economică ;

2) micşorează cîştigurile şi veniturile meşteşugarilor, aşa încît *cele mai* înstărite subgrupuri de agricultori patroni cîştigă în medie mai puţin decît subgrupurile *cele mai prost* situate de *muncitori salariaţi* care lucrează la neagricultori, fără să mai vorbim de patronii-neagricultori. Chiar în comparaţie cu muncitorii salariaţi din grupul I, veniturile patronilor din acelaşi grup sînt extrem de scăzute şi nu depăşesc decît foarte puţin cîştigurile muncitorilor salariaţi, iar uneori coboară chiar sub acestea ;

www.dacoromanica.ro

3) frînează dezvoltarea culturală a populației, care are un nivel de trebuințe mai scăzut și rămîne cu mult în urma neagricultorilor în ceea ce privește știința de carte.

Aceste concluzii ne vor folosi mai tîrziu la aprecierea programului de politică industrială al narodnicilor.

4) Printre meșteșugarii-agricultori se constată un proces de diferențiere paralel cu cel care are loc în rîndurile meșteșugarilor-neagricultori. Relevăm totodată că agricultorii din categoriile superioare (în ceea ce privește starea materială) reprezintă tipul pur de burghezie țărănească, care își bazează gospodăria pe folosirea muncii salariate a argaților și a muncitorilor agricoli.

5) La agricultori, perioada de muncă este mai scurtă decît la neagricultori, dar această diferență este foarte mică (5%–20%).

V

STABILIMENTE MARI ȘI MICI. — VENITURILE MEȘTEȘUGARILOR

Datele recensămîntului meșteșugurilor din 1894/95 cu privire la *veniturile* meșteșugarilor necesită o examinare mai amănunțită. Încercarea de a culege date pe gospodării cu privire la venituri este prea instructivă, și ar fi să procedăm cu totul greșit dacă ne-am mărgini la „mediile" generale pe subgrupuri (reproduse mai sus). Am arătat în repetate rînduri caracterul fictiv al „cifrelor medii" obținute prin adunarea laolaltă a meșteșugarilor care nu folosesc muncă salariată și a patronilor marilor stabilimente și prin împărțirea sumei la numărul termenilor ei. Vom căuta deci să extragem din cuprinsul „Studiului" datele referitoare la această problemă, pentru a arăta și demonstra în mod concret acest caracter fictiv, pentru a demonstra că în cadrul unor cercetări științifice și al prelucrării datelor recensămintelor pe gospodării, meșteșugarii trebuie să fie grupați pe categorii, după numărul muncitorilor din stabiliment (atît muncitori membri de familie, cît și muncitori salariați), și că toate datele recensămîntului trebuie să fie axate pe aceste categorii.

Autorii „Studiului" nu puteau să nu observe faptul izbitor că stabilimentele mari au o rentabilitate mai ridicată, și au căutat să atenueze semnificația lui. În loc să analizeze datele

www.dacoromanica.ro

precise ale recensămîntului cu privire la stabilimentele mari (extragerea acestor date nu prezenta dificultăţi), ei s-au limitat din nou la raţionamente, consideraţii şi argumente generale împotriva concluziilor neplăcute pentru narodnici. Să vedem aceste argumente.

„Dacă în asemenea stabilimente (mari) vedem că venitul familiei este disproporţionat de mare în comparaţie cu cel din stabilimentele mici, nu trebuie să uităm însă că o parte însemnată din acest venit reprezintă în special reproducerea, în primul rînd, a valorii acelei părţi din capitalul fix care a fost transmisă produsului, în al doilea rînd, a valorii muncii şi a cheltuielilor cu caracter comercial şi de transport, care n-au legătură cu producţia, şi, în al treilea rînd, a valorii hranei muncitorilor salariaţi care s-au tocmit cu mîncare de la stăpîn. Aceste *fapte* (aşa le zic ei !) limitează posibilitatea unor iluzii pe linia exagerării avantajelor pe care le prezintă în producţia meşteşugărească folosirea muncii salariate, sau, ceea ce este acelaşi lucru, elementul capitalist" (pag. 15). Nimeni nu se îndoieşte, desigur, că într-o cercetare ştiinţifică „limitarea" posibilităţii unor iluzii este un lucru cît se poate de dorit, dar pentru aceasta trebuie să opui „iluziilor" *fapte* culese de recensămîntul pe gospodării, şi nu raţionamentele proprii, care uneori sînt pe de-a-ntregul de domeniul „iluziilor". Într-adevăr, nu se datoreşte oare unei iluzii raţionamentul autorilor cu privire la cheltuielile cu caracter comercial şi de transport ? Cine nu ştie oare că la marii meşteşugari aceste cheltuieli pe unitate de produs sînt incomparabil mai reduse decît la micii meşteşugari *, că primii cumpără materialele mai ieftin şi-şi vînd produsele mai scump, ştiind (şi fiind în stare) să aleagă timpul şi locul ? Recensămîntul meşteşugurilor conţine şi el indicaţii în legătură cu aceste fapte îndeobşte cunoscute : comp., de pildă, pag. 204 şi 263, şi e regretabil că „Studiul" nu cuprinde *fapte* în legătură cu cheltuielile pe care le au cu procurarea materiilor prime şi cu desfacerea produselor producătorii industriali mari şi mici, meşteşugarii şi scupşcicii. Mai departe, în ceea ce priveşte partea de capital fix care se transmite produsului,

* Se înţelege de la sine că pot fi comparaţi între ei numai meşteşugarii *din acelaşi subgrup*, iar nu producătorul de mărfuri cu meseriaşul sau cu meşteşugarul care lucrează pentru scupşcic.

www.dacoromanica.ro

autorii, căutînd să combată o iluzie, au căzut din nou victimă propriei lor iluzii. Se știe din teorie că, pe măsura creșterii cheltuielilor pentru capitalul fix, partea de valoare care se uzează și este transmisă produsului, socotită pe unitatea de produs, scade. „O analiză comparativă a prețurilor unor mărfuri produse pe cale meșteșugărească sau manufacturieră și a prețurilor acelorași mărfuri produse cu ajutorul mașinilor duce în general la constatarea că, la produsele realizate cu ajutorul mașinii, partea de valoare care provine din mijlocul de muncă crește în mod relativ, dar scade în mod absolut. Ceea ce înseamnă că mărimea sa absolută scade, dar că mărimea sa raportată la valoarea totală a produsului, de exemplu a unui pfund de fire, crește" („Das Kapital", I^2, S. 406 *). Recensămîntul a înregistrat și cheltuielile de producție, în care intră (pag. 14, pct. 7) „repararea uneltelor și a dispozitivelor". Ce motive există ca să se creadă că lacunele în înregistrarea acestui punct se întîlnesc la marii patroni mai des decît la cei mici ? Nu este oare mai curînd invers ? În ceea ce privește întreținerea muncitorilor salariați, „Studiul" nu conține nici un fel de *fapte :* nu știm cîți muncitori sînt tocmiți cu mîncare de la stăpîn, cît de frecvente sînt lacunele recensămîntului în această problemă, cît de frecvente sînt cazurile în care patronii-agricultori își întrețin salariații din produsele gospodăriei proprii, cît de frecvente sînt cazurile în care patronii au înglobat în cheltuielile de producție costul întreținerii muncitorilor. Tot așa nu ni se dau nici un fel de *fapte* în ceea ce privește durata inegală a perioadelor de muncă în stabilimentele mari și mici. Nu tăgăduim cîtuși de puțin că în stabilimentele mari perioada de muncă este, după toate probabilitățile, mai mare decît în stabilimentele mici, dar, în primul rînd, deosebirile în ceea ce privește rentabilitatea sînt incomparabil mai mari decît deosebirile dintre perioadele de muncă ; în al doilea rînd, însă, trebuie să constatăm că împotriva *faptelor* precise ale recensămîntului pe gospodării (fapte pe care le reproducem mai jos), statisticienii din Perm n-au fost în stare să formuleze nici un argument temeinic, întemeiat pe date precise, în sprijinul „iluziilor" narodnice.

* „Capitalul", vol. I, ed. a 2-a, pag. 406 [11]. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

Datele cu privire la stabilimentele mari şi mici le-am obţinut în felul următor: cercetînd tabelele anexate la „Studiu", am scos separat stabilimentele mari (atunci cînd puteau fi separate, adică atunci cînd nu erau contopite cu masa stabilimentelor în totalul general) şi le-am comparat cu totalurile generale din „Studiu" referitoare la toate stabilimentele din *acelaşi* grup şi subgrup. Problema este atît de importantă, încît sperăm că cititorii nu ne vor reproşa abundenţa tabelelor date mai jos: în aceste tabele datele apar mai pregnant şi mai compact.

Producţia meşteşugărească de pîslari:

Grupul I Subgrupul 1	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariile muncitorilor salariaţi		Venitul net		Pagina din „Studiu"
		Mem. de fam.	Salariaţi	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor mem. de familie	
					Ruble						
Total	58	99	95	194	22.769	117,3	4.338	45,6	7.410	75,0	Pag. 112 din text
Stabilimente mari	10	14	65	79	13.291	168,0	3.481	53,5	3.107	222,0	Pag. 214, 215 şi 154 din tabele
Celelalte stabilimente, fără cele mari	48	85	30	115	9.478	82,4	857	28,5	4.303	41,2	

Prin urmare, venitul „mediu" de 75 de ruble al unui muncitor membru de familie a fost obţinut prin adunarea veniturilor de 222 de ruble şi de 41 de ruble. Reiese că, dacă se scad cele 10 stabilimente mari * cu 14 muncitori membri de familie, celelalte stabilimente aduc *un venit net inferior* salariului pe care-l are muncitorul salariat (41,2 ruble faţă de 45,6), cu menţiunea că în stabilimentele mari salariul este şi mai ridicat. Productivitatea muncii în stabili-

* Acestea sînt însă departe de a fi cele mai mari stabilimente. Din repartizarea stabilimentelor după numărul muncitorilor salariaţi (pag. 113) se poate stabili că trei stabilimente au 163 de muncitori salariaţi, adică în medie revin cîte 54 de muncitori salariaţi la 1 stabiliment. Şi patronii respectivi sînt „meşteşugari", pe care autorii „Studiului" îi pun laolaltă cu meşteşugarii care nu folosesc muncă salariată (în această industrie meşteşugărească sînt cel puţin 460 de meşteşugari din această din urmă categorie), pentru a deduce apoi „medii" generale!

www.dacoromanica.ro

mentele mari este de peste două ori mai mare (168,0 şi 82,4), salariul muncitorului salariat este aproape dublu (53 şi 28), iar venitul net de cinci ori mai mare (222 şi 41). E limpede că nici deosebirile dintre perioadele de muncă, nici considerente de orice altă natură nu pot înlătura faptul că în stabilimentele mari productivitatea muncii este mai mare * şi veniturile mai ridicate, pe cînd micii meşteşugari, cu toată „independenţa" lor (subgrupul 1 : lucrează în mod independent pentru piaţă) şi legătura lor cu pămîntul (grupul I), cîştigă mai puţin decît muncitorii salariaţi.

În ramura tîmplăriei, la subgrupul 1 din grupul I „venitul net" al familiilor este „în medie" de 37,4 ruble pentru 1 muncitor membru de familie, pe cînd cîştigul mediu al unui muncitor salariat din acelaşi subgrup este de 56,9 ruble (pag. 131). Tabelele nu oferă posibilitatea de a calcula separat stabilimentele mari, dar este neîndoielnic că acest cuantum „mediu" al venitului unui muncitor membru de familie a fost obţinut prin gruparea laolaltă a stabilimentelor foarte rentabile care folosesc muncitori salariaţi (cărora doar nu de florile mărului li se plăteşte cîte 56 de ruble) şi a minusculelor ateliere ale micilor meşteşugari „de sine stătători", care cîştigă mult mai puţin decît un muncitor salariat.

Urmează producţia meşteşugărească de rogojini :

Grupul I Subgrupul 1	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariul		Venitul net		Pagina din „Studiu"
		Mem. de fam.	Salariaţi	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor mem. de familie	
Total	99	206	252	458	38.681	84,4	6.664	26,4	10.244	49,7	Pag. 151 din text
Stabilimente mari	11	11	95	106	18.170	171,4	2.520	26,5	3.597	327,0	Pag. 95, 97 şi 136 din tabele
Celelalte	88	195	157	352	20.511	58,2	4.144	26,4	6.647	34,0	

* „La unul din stabilimente" este semnalată introducerea unei maşini de dărăcit lînă (pag. 119).

www.dacoromanica.ro

Prin urmare, în 11 stabilimente din 99 este concentrată aproape jumătate din întreaga producţie. Productivitatea muncii în aceste stabilimente este de peste două ori mai mare ; salariul muncitorului salariat este de asemenea mai mare ; venitul net este de peste 6 ori mai mare decît venitul „mediu“ şi aproape de 10 ori mai mare decît venitul celor-lalţi, adică al meşteşugarilor mai mici. Venitul acestora din urmă este ceva mai mare decît salariul unui muncitor salariat (34 şi 26).

Industria meşteşugărească de sfoară şi frînghii * :

Grupul I Subgrupul 1	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariul		Venitul net		Pagina din „Studiu“
		Mem. de fam.	Salariaţi	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor mem. de familie	
Total	58	179	106	285	81.672	286	6.946	65,6	16.127	90,1	Pag. 158 din text*
Stabilimente mari	4	5	56	61	48.912	800	4.695	83,8	5.599	1.119,0	Pag. 40 şi 188 din tabele
Celelalte	54	174	50	224	32.760	146	2.251	45,0	10.528	60,5	

Aşadar, „mediile“ generale arată şi aici venituri mai mari la muncitorii membri de familie în comparaţie cu veniturile muncitorilor salariaţi (90 şi 65,6). Dar în 4 din cele 58 de stabilimente este concentrată *mai mult de jumătate* din întreaga producţie. În aceste stabilimente (manufacturi capitaliste de tip pur) ** productivitatea muncii este aproape de 3 ori mai mare decît cea medie (800 şi 286) şi de peste 5 ori

* În tabelul de la pag. 158 s-a strecurat, probabil, o eroare de tipar sau de calcul ; într-adevăr, în judeţul Irbit venitul net este mai mare decît cifra de 9.827 de ruble, arătată la total. Am fost nevoiţi să refacem acest tabel după datele cuprinse în tabelele anexate la „Studiu“.

** Vezi „Ind. meşt.“, pag. 46—47, precum şi descrierea acestei industrii în textul „Studiului“, pag. 162 şi urm. Este cît se poate de caracteristic că „aceşti întreprinzători au fost cîndva meşteşugari adevăraţi, din care cauză... le-a plăcut întotdeauna şi le place să-şi zică meşteşugari“.

www.dacoromanica.ro

mai mare decît în celelalte, adică în stabilimentele mai mici (800 şi 146). Salariul muncitorilor salariaţi din fabrici este mult mai mare decît salariul muncitorilor salariaţi care lucrează la micii patroni (84 şi 45). Venitul net al fabricanţilor reprezintă peste 1.000 de ruble de familie, faţă de 90 de ruble „în medie" şi 60,5 ruble la micii meşteşugari. Micii meşteşugari obţin, aşadar, un venit inferior salariului muncitorilor salariaţi (60,5 şi 65,6).

Industria meşteşugărească de smoală şi gudron :

Grupul I Subgrupul 1	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariul		Venitul net		Pagina din „Studiu"
		Membri de familie	Salariaţi	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor mem. de familie	
Total	167	319	80	399	22.076	55,3	2.150	26,8	10.979	34,4	Pag. 189 din text
Stabilimente mari	9	10	16	26	4.440	170,7	654	40,8	2.697	269,7	Pag. 100, 101, 137, 160, 161 şi 220 din tabele
Celelalte	158	309	64	373	17.636	47,3	1.496	23,2	8.282	26,8	

Aşadar, şi în această ramură de producţie, formată în general din stabilimente foarte mici şi cu un număr foarte mic de muncitori salariaţi (20%), în grupul agricultorilor, la meşteşugarii de sine stătători, se observă acelaşi fenomen pur capitalist al superiorităţii stabilimentelor (relativ) mari. Or, producţia de smoală şi gudron este un meşteşug tipic ţărănesc, „popular" ! În stabilimentele mari, productivitatea muncii este de peste 3 ori mai mare, salariul muncitorului salariat este o dată şi jumătate mai mare, venitul net este de vreo 8 ori mai mare decît venitul „mediu" şi de 10 ori mai mare decît cîştigul celorlalţi meşteşugari membri de familie, care nu cîştigă mai mult decît un muncitor salariat mijlociu şi *mai puţin decît un muncitor salariat din stabilimentele mai mari.* Menţionăm că în producţia de smoală şi gudron se

www.dacoromanica.ro

lucrează mai ales vara, așa încît deosebirile în ceea ce privește perioada de muncă nu pot fi considerabile *.

Brutăriile :

Grupul I Subgrupul 1	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariul		Venitul net		Pagina din „Studiu“
		Membri de fam.	Salariați	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor mem. de familie	
Total	27	63	55	118	44.619	378,1	2.497	45,4	7.484	118,8	Pag. 215 din text
Stabilimente mari	4	7	42	49	25.740	525	2.050	48,8	4.859	694	Pag. 68 și 229 din tabele
Celelalte	23	56	13	69	18.879	273	447	34,4	2.625	46,8	

Adică și în această ramură de producție cifrele medii pe întregul subgrup se dovedesc a fi cu totul fictive. În stabilimentele mari (ale micilor capitaliști) este concentrată mai mult de jumătate din întreaga producție ; ele dau un venit net de 6 ori mai mare decît venitul mediu și de 14 ori mai mare decît venitul micilor patroni, plătind muncitorilor salariați *un salariu care depășește venitul micilor meșteșugari.* Nu menționăm productivitatea muncii ; în cele 3–4 stabilimente mari se produce un produs mai prețios – melasa.

Olăritul. Aici avem iarăși un mic meșteșug țărănesc tipic, cu un număr infim de muncitori salariați (13%), cu stabilimente foarte mici (mai puțin de 2 muncitori la 1 stabiliment), numărul agricultorilor fiind predominant. Și aici vedem același lucru :

* Din cuprinsul „Studiului“ se vede că în producția de smoală și gudron se folosește atît procedeul primitiv al distilării smoalei *în gropi* cît și procedeul mai perfecționat al distilării *în cazane* și chiar *în cazane cilindrice* (pag. 195). Recensămîntul pe gospodării a furnizat materiale cu privire la repartizarea unuia și a celuilalt, dar aceste materiale n-au fost folosite, căci stabilimentele mari nu figurează aparte.

www.dacoromanica.ro

Grupul I Subgrupul 1	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariul		Venitul net		Pagina din „Studiu"
		Membri de fam.	Salariaţi	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor mem. de familie	
Total	97	163	31	194	12.414	63,9	1.830	59	6.657	41	Pag. 291 din text
Stabilimente mari	7	9	17	26	4.187	161,0	1.400	80,2	1.372	152	Pag. 168 şi 206 din tabele
Celelalte	90	154	14	168	8.227	48,9	430	30,0	5.285	34,3	

Aici, prin urmare, se vede dintr-o dată că după cifrele „medii" cîştigul unui muncitor salariat este *mai mare* decît venitul unui muncitor membru de familie. Scoaterea separată a stabilimentelor mari ne ajută să explicăm această contradicţie, pe care am constatat-o şi mai sus pe baza datelor generale. În stabilimentele mari, productivitatea muncii, salariile muncitorilor şi veniturile patronilor sînt incomparabil mai mari, pe cînd micii meşteşugari cîştigă mai puţin decît muncitorii salariaţi *şi de peste două ori mai puţin decît muncitorii salariaţi din atelierele cele mai bine utilate.*

Producţia de cărămizi :

Grupul I Subgrupul 1	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariul		Venitul net		Pagina din „Studiu"
		Membri de fam.	Salariaţi	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor mem. de familie	
Total	229	558	218	776	17.606	22,6	4.560	20,9	10.126	18,1	Pag. 299 din text
Stabilimente mari	8	9	45	54	3.130	57,9	1.415	31,4	1.298	144	Pag. 46, 120, 169 şi 183 din tabele
Celelalte	221	549	173	722	14.476	20,0	3.145	18,2	8.828	16,0	

www.dacoromanica.ro

Prin urmare, şi aici venitul „mediu" al unui muncitor membru de familie este mai mic decît salariul muncitorului salariat. Şi aici fenomenul acesta se explică prin faptul că stabilimentele mari, care se deosebesc prin nivelul incomparabil mai înalt al productivităţii muncii, prin salarizarea mai ridicată a muncitorilor salariaţi şi printr-o rentabilitate (relativ) foarte ridicată, au fost grupate laolaltă cu stabilimentele mici, ai căror patroni au un venit aproape de două ori mai mic decît salariul unui muncitor salariat din stabilimentele mari.

Am putea cita date referitoare şi la alte meşteşuguri *, dar credem că cele arătate sînt mai mult decît suficiente.

Să rezumăm acum concluziile care rezultă din datele analizate :

1) Gruparea laolaltă a stabilimentelor mari şi mici furnizează cifre „medii" cu totul fictive, care, în loc să ne dea o idee despre realitatea existentă, estompează deosebirile cardinale, prezintă drept omogene lucruri cu totul diferite, eterogene.

2) Datele referitoare la o serie întreagă de meşteşuguri arată că stabilimentele mari (după numărul total al muncitorilor) se deosebesc de cele mijlocii şi mici :

a) prin nivelul incomparabil mai înalt al productivităţii muncii ;

b) prin salarizarea mai ridicată a muncitorilor salariaţi ;

c) printr-un venit net incomparabil mai mare.

3) Fără nici o excepţie, toate stabilimentele mari pe care le-am scos separat folosesc în proporţii incomparabil mai mari munca salariată (în comparaţie cu stabilimentele mijlocii din meşteşugul respectiv), care are un rol mult mai mare decît aceea a muncitorilor membri de familie. Producţia lor ajunge pînă la zece mii de ruble, iar numărul muncitorilor salariaţi – pînă la zece şi mai mulţi muncitori la 1 stabiliment. Aceste stabilimente mari reprezintă, aşadar, ateliere capitaliste. Datele recensămîntului meşteşugurilor dovedesc, prin urmare, că în faimoasa producţie „meşteşugărească" *acţionează legi şi relaţii pur capitaliste ;* dovedesc

* Comp. producţia meşteşugărească de trăsuri, pag. 308 din text şi pag. 11 şi 12 din tabele ; producţia meşteşugărească de cuiere, pag. 335 ; croitoria, pag. 344 şi altele.

www.dacoromanica.ro

superioritatea deplină a atelierelor capitaliste bazate pe cooperarea muncitorilor salariaţi, în comparaţie cu meşteşugarii care nu folosesc muncă salariată şi cu micii meşteşugari în general, – superioritate care se manifestă atît în domeniul productivităţii muncii, cît şi chiar în domeniul retribuirii muncii muncitorilor salariaţi.

4) Într-o serie întreagă de meşteşuguri, cîştigul micilor meşteşugari *de sine stătători* nu este mai mare, ci adeseori chiar mai mic decît cîştigul muncitorilor salariaţi din acelaşi meşteşug. Această diferenţă ar fi mai accentuată dacă la salariile muncitorilor salariaţi am adăuga întreţinerea pe care o primesc unii dintre ei.

Această din urmă concluzie se deosebeşte de primele trei prin aceea că primele trei concluzii exprimă fenomene generale şi necesare în virtutea legilor producţiei de mărfuri, pe cînd aici nu putem vedea un fenomen general şi necesar. De aceea o vom formula în felul următor : dat fiind că în stabilimentele mici productivitatea muncii este mai scăzută şi că patronii lor (mai ales cei din grupul agricultorilor) au pe piaţă o situaţie lipsită de apărare, este foarte posibil ca venitul unui meşteşugar de sine stătător să fie mai mic decît salariul unui muncitor salariat, şi datele arată că în realitate acest fenomen are loc foarte des.

Caracterul concludent al calculelor de mai sus nu poate fi pus la îndoială, căci noi am luat o serie întreagă de meşteşuguri nu alegîndu-le la întîmplare, ci cercetînd absolut toate meşteşugurile în privinţa cărora tabelele ne-au permis să scoatem separat stabilimentele mari, cercetînd nu unele stabilimente izolate, ci toate stabilimentele de acelaşi gen, comparîndu-le întotdeauna cu cîteva stabilimente mari din diferite judeţe. Era însă de dorit ca fenomenele descrise să fie exprimate într-un mod mai general şi mai precis. Din fericire, „Studiul" conţine date care permit realizarea *în parte* a acestui deziderat. Acestea sînt datele *privitoare la gruparea stabilimentelor după venitul lor net.* La o serie de meşteşuguri, „Studiul" arată cîte stabilimente au un venit net pînă la 50 de ruble, pînă la 100 de ruble, pînă la 200 de ruble etc. Toate aceste date le-am grupat într-un tabel totalizator.

www.dacoromanica.ro

Rezultă că asemenea date există pentru 28 de meşteşuguri *, cuprinzînd 8.364 de stabilimente, adică 93,2% din numărul lor total (8.991). În total aceste 28 de meşteşuguri cuprind 8.377 de stabilimente (13 stabilimente nu sînt grupate după venit), cu 14.135 de muncitori membri de familie + 4.625 de muncitori salariaţi, în total 18.760 de muncitori, ceea ce reprezintă 93,9% din numărul total al muncitorilor. Se înţelege că pe baza acestor date, care cuprind 93% din numărul total al meşteşugarilor, avem tot dreptul să tragem concluzii valabile pentru toţi meşteşugarii, pentru că nu există nici un motiv să presupunem că restul de 7% s-ar deosebi de aceste 93%. Înainte de a reproduce datele tabelului nostru totalizator, trebuie să relevăm următoarele :

1) Aplicînd acest mod de grupare, autorii „Studiului" n-au păstrat întotdeauna cu stricteţe aceeaşi denumire pentru acelaşi grup. De pildă, ei spun : „pînă la 100 de ruble", „mai puţin de 100 de ruble", uneori chiar „cîte 100 de ruble". Nu întotdeauna este arătată limita de jos şi de sus a categoriei, adică uneori gruparea începe de la categoria „pînă la 100 de ruble", alteori de la categoria „pînă la 50 de ruble", „pînă la 10 ruble" etc. ; uneori gruparea se încheie cu categoria „de la 1.000 de ruble în sus", alteori se întîlnesc categorii de „2.000–3.000 de ruble" etc. Toate aceste inexactităţi nu pot avea mare însemnătate. Am grupat într-un tabel toate categoriile specificate în „Studiu" (sînt în număr de 15 : pînă la 10 ruble, pînă la 20 de ruble, pînă la 50 de ruble, pînă la 100 de ruble, pînă la 200 de ruble, pînă la 300 de ruble, pînă la 400 de ruble, pînă la 500 de ruble, pînă la 600 de ruble, pînă la 700 de ruble, pînă la 800 de ruble, pînă la 900 de ruble, pînă la 1.000 de ruble, de la 1.000 în sus, 2.000–3.000 de ruble), iar toate micile inexactităţi şi nedumeriri le-am rezolvat încadrîndu-le într-una din aceste categorii.

2) „Studiul" indică numai *numărul stabilimentelor* care prin veniturile lor se încadrează într-o categorie sau alta, fără a specifica şi *cuantumul venitului* care revine tuturor

* Şi în tabelele referitoare la meşteşugul dantelăriei, la meşteşugul lăcătuşeriei şi la producţia de armonici există asemenea date, dar noi am omis aceste meşteşuguri, pentru că în privinţa lor nu există date privitoare la repartizarea stabilimentelor după numărul muncitorilor membri de familie.

www.dacoromanica.ro

stabilimentelor din fiecare categorie. Pe noi însă ne interesează tocmai aceste din urmă date. De aceea am considerat că cuantumul venitului stabilimentelor dintr-o categorie dată va fi suficient de precis stabilit prin înmulțirea numărului stabilimentelor din categoria respectivă cu cifra medie a venitului, adică cu media aritmetică a maximului și a minimului acelei categorii (de pildă, 150 de ruble în categoria 100–200 de ruble etc.). Numai pentru primele două categorii de jos (pînă la 10 ruble și pînă la 20 de ruble) am adoptat, în locul cuantumului mediu, cuantumul maxim al venitului (10 ruble și 20 de ruble). O verificare a arătat că acest procedeu (în general admisibil în calculele statistice) dă cifre foarte apropiate de realitate. Într-adevăr, suma totală a veniturilor nete ale familiilor de meșteșugari din aceste 28 de meșteșuguri reprezintă, după datele cuprinse în „Studiu", 951.653 de ruble, iar după datele noastre aproximative, bazate pe categorii de venit, această sumă ar fi de 955.150 de ruble, adică cu 3.497 de ruble = 0,36% mai mult. Diferența sau eroarea reprezintă, așadar, mai puțin de 4 copeici la 10 ruble.

3) Din tabelul nostru totalizator aflăm cuantumul mediu al venitului pe familie (în fiecare categorie), și nu pe cap de muncitor membru de familie. Pentru a stabili acest din urmă cuantum a trebuit să facem iarăși un calcul aproximativ. Cunoscînd repartizarea familiilor după numărul muncitorilor membri de familie (și separat – după numărul muncitorilor salariați), am presupus că cu cît este mai mic cuantumul venitului pe familie, cu atît este mai mic numărul membrilor de familie (adică numărul muncitorilor membri de familie care revin la 1 stabiliment) și cu atît sînt mai puține stabilimentele cu muncitori salariați. Și, invers, cu cît este mai mare venitul pe familie, cu atît sînt mai multe stabilimentele cu muncitori salariați, cu atît este mai mare numărul membrilor de familie, adică numărul muncitorilor membri de familie care revin la 1 stabiliment. Este evident că această presupunere este cea mai favorabilă din punctul de vedere al aceluia care ar dori să combată concluziile noastre. Cu alte cuvinte, *orice altă* presupunere nu ar face decît să întărească concluziile noastre.

Iată acum tabelul totalizator cuprinzînd datele referitoare la repartizarea meșteșugarilor după venitul stabilimentelor,

www.dacoromanica.ro

Categorii	Numărul stabilimentelor	Venitul mediu al unui stabliment (aproximativ)	Venitul tuturor stabilimentelor (aproximativ)	Categorii	Numărul stabilimentelor	Venitul mediu al unui stabliment (aproximativ)	Venitul tuturor stabilimentelor (aproximativ)	Categorii	Numărul stabilimeatelor	Venitul mediu al unui stabliment (aproximativ)	Venitul tuturor stabilimentelor (aproximativ)
Pînă la 10 r.	127	10	1.270	Pînă la 300 r.	602	250	150.050	Pînă la 800 r.	22	750	16.500
Pînă la 20 r.	139	20	2.780	Pînă la 400 r.	208	350	72.800	Pînă la 900 r.	20	850	17.000
Pînă la 50 r.	2.110	35	73.850	Pînă la 500 r.	112	450	50.400	Pînă la 1.000 r.	17	950	16.150
Pînă la 100 r.	3.494	75	262.050	Pînă la 600 r.	40	550	22.000	1.000 şi peste 1.000 r.	19	1.500	28.500
Pînă la 200 r.	1.414	150	212.100	Pînă la 700 r.	38	650	24.700	2.000—3.000 r.	2	2.500	5.000
Totalul stabilimentelor									8.364	—	955.150

www.dacoromanica.ro

Aceste date sînt prea fracţionate, aşa încît trebuie să le grupăm în rubrici mai simple şi mai clare. Să adoptăm următoarele cinci categorii de meşteşugari, luînd drept criteriu venitul : a) meşteşugari săraci – cu un venit pînă la 50 de ruble de familie ; b) meşteşugari neavuţi – cu un venit de 50–100 de ruble de familie ; c) meşteşugari mijlocii – cu un venit de 100–300 de ruble de familie ; d) meşteşugari înstăriţi – cu un venit de 300–500 de ruble de familie şi e) meşteşugari bogaţi – cu un venit de peste 500 de ruble de familie.

Pe baza datelor referitoare la venitul stabilimentelor, adăugăm la aceste categorii repartizarea aproximativă a stabilimentelor după numărul muncitorilor membri de familie şi al muncitorilor salariaţi *. Obţinem următorul tabel : [vezi tabelul de la pag. 374 – *Nota red.*].

Din aceste date decurg concluzii foarte interesante, pe care le vom examina pe categorii de meşteşugari :

a) Peste un sfert din numărul total al familiilor de meşteşugari (28,4%) fac parte din *sărăcime*, fiecare familie avînd în medie un venit de circa 33 de ruble. Să admitem că întregul venit de 33 de ruble revine unui singur muncitor membru de familie, ceea ce înseamnă că în toate stabilimentele din această categorie lucrează un singur muncitor membru de familie. Oricum ar fi, veniturile acestor meşteşugari sînt *mult mai mici* decît cîştigurile medii ale muncitorilor salariaţi care lucrează la meşteşugari (45 de ruble şi 85 de copeici). Dacă majoritatea acestor meşteşugari care lucrează de unul singur fac parte din subgrupul inferior (al 3-lea), adică lucrează pentru scupşcici, aceasta înseamnă că „patronii" plătesc celor care lucrează la domiciliu mai puţin decît muncitorilor salariaţi care lucrează în ateliere. Chiar

* Cele 8.377 de stabilimente cuprinse în cele 28 de meşteşuguri se repartizează astfel după numărul muncitorilor membri de familie şi al muncitorilor salariaţi : cu 0 muncitori membri de familie — 95 de stabilimente ; cu 1 muncitor — 4.362 de stabilimente ; cu 2 muncitori — 2.632 ; cu 3 — 870 ; cu 4 — 275 ; cu 5 şi mai mulţi — 143. Stabilimente cu muncitori salariaţi — 2.228, dintre care cu 1 muncitor salariat — 1.359 ; cu 2 — 447 ; cu 3 — 201 ; cu 4 — 96 ; cu 5 şi mai mulţi — 125. În total, 4.625 de muncitori salariaţi cu un cîştig de 212.096 de ruble (45,85 de ruble de muncitor).

www.dacoromanica.ro

Categoriile de meşteşugari după cuantumul venitului	Numărul		Venitul net		Venitul mediu		Repartizarea aproximativă a familiilor										
							după numărul de muncitori membri de familie						după numărul de muncitori salariaţi				
	De familii	%	Al acestora în ruble	%	La 1 familie	La 1 muncitor membru de familie (aproximativ)	Cu cîte 1	Cu cîte 2	Cu cîte 3	Cu cîte 4	Cu cîte 5 şi mai mulţi	Cu 0	Cu cîte 1	Cu cîte 2	Cu cîte 3	Cu cîte 4	Cu cîte 5 şi mai mulţi
a) Săraci	2.376	28,4	77.900	8,2	32,7	32,7	2.376	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
b) Neavuţi	3.494	41,8	262.050	27,4	75,0	50	1.986	1.508	—	—	—	—	—	—	—	—	—
c) Mijlocii.....	2.016	24,1	362.150	37,9	179,6	72,0	—	1.124	870	22	—	—	1.359	392	—	—	—
d) Înstăriţi	320	3,8	123.200	12,9	385,0	100,0	—	—	—	253	67	—	—	55	201	64	—
e) Bogaţi	158	1,9	129.850	13,6	821,8	348	—	—	—	—	76	82	—	—	—	32	125
Total	8.364	100	955.150	100	114,2	67,5	4.362	2.632	870	275	143	82	1.359	447	201	96	125

www.dacoromanica.ro

dacă admitem că această categorie de meşteşugari are cea mai scurtă perioadă de muncă, cîştigul lor este totuşi cît se poate de mizer.

b) Mai mult de două cincimi din numărul total al meşteşugarilor (41,8) sînt neavuţi, avînd în medie un venit de 75 de ruble la 1 familie. Aceşti meşteşugari nu mai sînt cu toţii din categoria celor care lucrează de unul singur (dacă în categoria precedentă sînt numai meşteşugari din aceştia) : în categoria de faţă aproximativ jumătate din familii au cîte 2 muncitori membri de familie şi, prin urmare, cîştigul mediu al unui muncitor membru de familie reprezintă doar vreo 50 de ruble, *adică nu este mai mare sau este chiar mai mic decît salariul unui muncitor salariat care lucrează la meşteşugar* (în afară de salariul în bani, care reprezintă 45 de ruble şi 85 de copeici, o parte dintre muncitorii salariaţi primesc de la patroni şi întreţinerea). *Aşadar, şapte zecimi din numărul total al meşteşugarilor se află, în ceea ce priveşte venitul lor, la nivelul muncitorilor salariaţi care lucrează la meşteşugari, iar în parte se află chiar sub acest nivel.* Oricît de uimitoare este această concluzie, ea corespunde în totul datelor de mai sus referitoare la superioritatea stabilimentelor mari faţă de cele mici. Cît de scăzut este nivelul venitului acestor meşteşugari se poate vedea din faptul că în gubernia Perm salariul mediu al unui muncitor agricol plătit cu anul este de 50 de ruble plus întreţinerea *. Prin urmare, şapte zecimi din numărul total al meşteşugarilor „de sine stătători" se află, în ceea ce priveşte nivelul lor de trai, pe aceeaşi treaptă cu muncitorii agricoli !

Narodnicii vor spune, desigur, că acesta nu este decît un venit suplimentar pe lîngă cel din agricultură ; dar, în primul rînd, nu este oare un fapt de mult stabilit că agricultura nu poate asigura decît unei minorităţi a ţăranilor cele necesare întreţinerii familiei, după ce se scad diferitele plăţi, arenda şi cheltuielile în legătură cu gospodăria ? Am specificat doar că venitul meşteşugarului este comparat cu salariul muncitorului agricol care primeşte de la stăpîn şi întreţinerea. În al doilea rînd, cele şapte zecimi din numărul total al meşte-

*Întreţinerea reprezintă 45 de ruble pe an. Aceasta este cifra medie pe 10 ani (1881—1891), potrivit datelor departamentului agriculturii. (Vezi S. A. Korolenko : „Munca salariată" etc.).

www.dacoromanica.ro

şugarilor cuprind desigur şi meşteşugari neagricultori. În al treilea rînd, chiar dacă s-ar constata că agricultura acoperă întreţinerea meşteşugarilor-agricultori din aceste categorii, este cert totuşi că legătura cu pămîntul duce la o scădere extraordinară a cîştigurilor.

Încă o comparaţie : în judeţul Krasnoufimsk, cîştigul mediu al unui muncitor salariat care lucrează la meşteşugar este de 33,2 ruble (pag. 149 din tabele), iar cîştigul mediu al unei persoane care are de lucru în uzina căreia îi fusese afectată pe vremuri, adică al unui muncitor provenit dintre ţăranii care pe vremuri fuseseră afectaţi uzinei respective este – după cum a stabilit statistica zemstvei (vezi „Materiale statistice pentru gubernia Perm. Judeţul Krasnoufimsk. Raionul Zavod". Perm, 1894) – de 78,7 ruble, adică de peste două ori mai mare. Şi se ştie doar că cîştigul muncitorilor din industria siderurgică care au de lucru în uzina căreia îi fuseseră afectaţi pe vremuri este întotdeauna mai mic decît cîştigul muncitorilor „liberi" din fabrici şi uzine. De aici ne putem da seama în ce măsură faimoasa „independenţă" a meşteşugarului rus „pe baza legăturii organice dintre meşteşug şi agricultură" este plătită printr-o enormă restrîngere a trebuinţelor, prin scăderea nivelului său de trai sub orice limită !

c) În categoria meşteşugarilor „mijlocii" am inclus familiile care au un venit între 100 şi 300 de ruble, adică în medie circa 180 de ruble de familie. Ei formează aproximativ un sfert din numărul total al meşteşugarilor (24,1%). Ca mărime absolută, venitul lor este şi el foarte, foarte mic : socotind cîte $2^1/_2$ muncitori membri de familie la 1 stabiliment, revin circa 72 de ruble pe cap de muncitor membru de familie, sumă cu totul insuficientă, la care n-ar rîvni nici un muncitor de fabrică. Dar în comparaţie cu masa meşteşugarilor, această sumă apare destul de însemnată ! Şi această „bunăstare" atît de sărăcăcioasă nu se obţine decît pe seama altora : în această categorie de meşteşugari, majoritatea au muncitori salariaţi (aproximativ 85% dintre ei folosesc muncitori salariaţi, revenind în medie mai mult de 1 muncitor salariat la fiecare din cele 2.016 stabilimente). Prin urmare, pentru a se smulge din masa meşteşugarilor striviţi de sărăcie, ei trebuie, în cadrul relaţiilor capitaliste existente,

www.dacoromanica.ro

să-şi cucerească de la alţii „bunăstarea", să intre în lupta economică, să împingă şi mai mult înapoi masa micilor meşteşugari, să se transforme în mic-burghezi. Ori mizerie şi scăderea la nec plus ultra * a nivelului de trai, ori *(pentru minoritate)* crearea propriei lor bunăstări (extrem de sărăcăcioase) pe seama altora, – iată dilema pe care producţia de mărfuri o pune în faţa micului meşteşugar. Acestea sînt faptele.

d) Categoria meşteşugarilor înstăriţi cuprinde numai 3,8% din familii, venitul mediu fiind de aproximativ 385 de ruble la 1 familie şi aproximativ 100 de ruble de fiecare muncitor membru de familie (socotind că din această categorie fac parte patroni cu 4 şi 5 muncitori membri de familie la 1 stabiliment). Acest venit, care depăşeşte de vreo două ori venitul în bani al muncitorului salariat, se bazează pe folosirea considerabilă a muncii salariate : toate stabilimentele din această categorie au muncitori salariaţi, în medie circa 3 oameni la 1 stabiliment.

e) Meşteşugarii bogaţi, cu un venit mediu de 820 de ruble la 1 familie, nu reprezintă decît 1,9%. În această categorie trebuie încadrate în parte stabilimentele cu 5 muncitori membri de familie, iar în parte stabilimentele care nu au de loc muncitori membri de familie, adică sînt bazate exclusiv pe muncă salariată. Socotit la 1 muncitor membru de familie, venitul reprezintă aproximativ 350 de ruble. Venitul mare pe care-l obţin aceşti „meşteşugari" se datoreşte folosirii unui număr mai mare de muncitori salariaţi, revenind în medie 10 persoane ** la 1 stabiliment. Aici nu mai avem de-a face cu meşteşugari, ci cu mici fabricanţi, proprietari de ateliere capitaliste ; includerea acestora în categoria „meşteşugarilor" alături de meşteşugarii care nu folosesc muncă salariată, alături de meseriaşii de la sate şi chiar alături de cei care lucrează la domiciliu pentru fabricanţi (uneori, după cum vom vedea mai jos, chiar pentru aceşti meşteşugari bogaţi !), arată doar, după cum s-a mai relevat, cît de vag şi cît de lipsit de precizie este termenul „meşteşugar".

* — la extrema limită. — *Nota trad.*

** Dintre cele 2.228 de stabilimente cu muncitori salariaţi cîte cuprind cele 28 de meşteşuguri, 46 de stabilimente au cîte 10 şi mai mulţi muncitori salariaţi, în total 887 de muncitori salariaţi, adică în medie cîte 19,2 muncitori salariaţi la 1 stabiliment.

www.dacoromanica.ro

În încheierea expunerii datelor recensămîntului meşteşugurilor în ceea ce priveşte veniturile meşteşugarilor, este necesar să relevăm şi următoarele. Unii ar putea să spună că în industria meşteşugărească concentrarea veniturilor nu este prea accentuată : 5,7% din stabilimente deţin 26,5% din venit, 29,8% din stabilimente deţin 64,4% din venit. La aceasta vom răspunde, în primul rînd, că şi o astfel de concentrare dovedeşte caracterul absolut impropriu şi neştiinţific al aprecierilor globale despre „meşteşugar" şi al cifrelor „medii" referitoare la el. În al doilea rînd, nu trebuie să pierdem din vedere faptul că în aceste date *nu au fost înglobate datele referitoare la scupşcici,* din care cauză repartizarea veniturilor este prezentată într-o manieră extrem de lipsită de precizie. Am văzut că 2.346 de familii şi 5.628 de muncitori lucrează pentru scupşcici (subgrupul 3) ; prin urmare, venitul principal îl au aici scupşcicii. Scoaterea acestora din numărul producătorilor industriali este un procedeu cu totul artificial şi cu nimic justificat. Aşa cum descrierea relaţiilor economice din marea industrie ar fi greşită fără specificarea cuantumului veniturilor fabricanţilor, tot aşa şi descrierea relaţiilor economice din industria „meşteşugărească" este greşită fără specificarea veniturilor scupşcicilor, – venituri care se obţin din aceeaşi producţie cu care se îndeletnicesc şi meşteşugarii ; venituri care formează o parte din valoarea produselor pe care le confecţionează meşteşugarii. Sîntem, aşadar, îndreptăţiţi şi obligaţi să conchidem că repartizarea reală a veniturilor în industria meşteşugărească este incomparabil mai inegală decît cea arătată mai sus, pentru că din aceasta din urmă lipsesc categoriile celor mai mari producători industriali.

www.dacoromanica.ro

ARTICOLUL AL TREILEA

(VI. Ce este scupşcicul ? – VII. „Fenomene îmbucurătoare" în industria meşteşugărească. – VIII. Programul de politică industrială al narodnicilor)

VI

CE ESTE SCUPŞCICUL ?

Mai sus i-am denumit pe scupşcici cei mai mari producători industriali. Din punctul de vedere obişnuit al narodnicilor, aceasta este o erezie. La noi scupşcicul este prezentat de obicei ca o figură situată în afara producţiei, ca o figură întîmplătoare, străină industriei propriu-zise, şi care ţine „numai" de sfera schimbului.

Nu este locul aici să ne ocupăm amănunţit de erorile teoretice ale acestei concepţii, întemeiate pe neînţelegerea substratului general şi fundamental, a bazei industriei moderne (inclusiv a celei meşteşugăreşti), şi anume *pe neînţelegerea economiei de mărfuri,* în care capitalul comercial este o parte componentă necesară şi nu o anexă întîmplătoare şi străină. Aici trebuie să ne menţinem în cadrul faptelor şi datelor furnizate de recensămîntul meşteşugurilor, şi sarcina noastră va fi acum să examinăm şi să analizăm aceste date referitoare la scupşcici. Înregistrarea separată a meşteşugarilor care lucrează pentru scupşcici şi gruparea lor într-un subgrup aparte (al 3-lea) constituie o împrejurare care înlesneşte această examinare. Dar mult mai numeroase sînt în această problemă lacunele şi punctele necercetate, ceea ce face ca examinarea ei să fie destul de dificilă. Lipsesc date cu

www.dacoromanica.ro

privire la numărul scupşcicilor, la împărţirea lor în mari şi mici, la legătura lor cu meşteşugarii înstăriţi (legătura în ceea ce priveşte proveniența ; legătura dintre operaţiile comerciale ale scupşcicului şi producţia în stabilimentul său propriu etc.), precum şi date cu privire la *întreprinderea* scupşcicului. Prejudecăţile narodnice, în care scupşcicul este prezentat ca o figură exterioară producţiei, au împiedicat majoritatea cercetătorilor industriei meşteşugăreşti să pună problema întreprinderii scupşcicului ; or, este evident că pentru un economist aceasta este prima şi principala problemă. Trebuie studiat în mod amănunţit şi minuţios felul cum îşi desfăşoară scupşcicul activitatea *economică*, cum se formează capitalul său, cum operează acest capital în sfera aprovizionării cu materii prime şi a desfacerii produselor, care sînt condiţiile (social-economice) ale funcţionării capitalului în aceste sfere, cît de mari sînt cheltuielile scupşcicului în legătură cu organizarea aprovizionării şi desfacerii, cum variază aceste cheltuieli în funcţie de proporţiile capitalului comercial şi de proporţiile aprovizionării şi desfacerii, ce condiţii îl determină uneori pe scupşcic să prelucreze parţial materia primă în atelierele sale şi s-o dea apoi unor muncitori la domiciliu pentru continuarea prelucrării (finisajul făcîndu-se uneori tot de scupşcic), sau să vîndă materia primă unor mici meşteşugari pentru a le cumpăra apoi pe piaţă produsele. Trebuie comparat costul de producţie al unităţii de produs la micul meşteşugar, la marele producător care ţine un atelier cu cîţiva muncitori salariaţi şi la scupşcicul care distribuie materia primă spre a fi prelucrată la domiciliu. Trebuie cercetată fiecare *întreprindere* în parte, adică fiecare scupşcic în parte, stabilind volumul operaţiilor sale, numărul celor ce muncesc pentru el în atelier – sau în ateliere – şi la domiciliu, numărul muncitorilor folosiţi de el la pregătirea materiei prime, la păstrarea ei şi a produselor, precum şi la desfacerea acestora din urmă. Trebuie comparată tehnica producţiei (cantitatea şi calitatea uneltelor şi a dispozitivelor, *diviziunea muncii* etc.) la micul patron, la patronul de atelier cu muncitori salariaţi şi la scupşcic. Numai o astfel de *cercetare economică* poate da un răspuns ştiinţific precis la întrebarea ce este un scupşcic, care este

www.dacoromanica.ro

semnificația lui în economie, în dezvoltarea istorică a formelor industriale ale producției de mărfuri. Inexistența unor asemenea date într-o lucrare consacrată rezultatelor recensământului pe gospodării, care a cercetat în mod amănunțit toate aceste probleme la fiecare meșteșugar, trebuie considerată ca o lacună serioasă. Chiar dacă înregistrarea și cercetarea întreprinderii fiecărui scupșcic ar fi fost (din diferite motive) imposibilă, numeroase date din cele indicate mai sus ar fi putut fi extrase din datele individuale referitoare la meșteșugarii care lucrează pentru scupșcici. În loc de aceasta, găsim în „Studiu" doar răsuflate fraze narodnice pe tema că „chiaburul" „este în fond străin de producția propriu-zisă" (pag. 7), în categoria chiaburilor fiind incluși și scupșcicii, și atelierele de asamblare, pe de o parte, și cămătarii, pe de altă parte ; că „ceea ce domină munca salariată nu este concentrarea ei tehnică, cum e fabrica (?), ci dependența bănească a meșteșugarilor..., una din formele de exploatare chiaburească" (309–310) ; că „sursa exploatării muncii... nu ține de sfera producției, ci de sfera schimbului" (101) ; că în industria meșteșugărească se observă deseori nu „capitalizarea * procesului de producție", ci „capitalizarea procesului de schimb" (265). Nici nu ne gîndim, desigur, să-i acuzăm de originalitate pe autorii „Studiului" : ei au împrumutat pur și simplu în întregime sentințele care se găsesc risipite din belșug, de pildă, în lucrările „binecunoscutului nostru" domn V. V.

Pentru a putea aprecia la justa lor valoare toate aceste fraze, este suficient să amintim fie și faptul că într-una din ramurile principale ale industriei noastre, și anume în industria textilă, „scupșcicul" a fost precursorul direct, părintele marelui fabricant, a cărui întreprindere se bazează pe marea producție mecanizată. Distribuirea de fire meșteșugarilor în vederea prelucrării la domiciliu – aceasta a fost ziua de ieri a tuturor întreprinderilor noastre textile ; aceasta a fost, prin urmare, munca pentru „scupșcic", pentru „chiabur", care, neavînd un atelier propriu („era străin de producție"), nu

* adică transformarea lui într-un proces cu caracter capitalist. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

făcea „decît" să distribuie fire şi să primească produse finite. Naivii noştri narodnici nici n-au încercat să cerceteze provenienţa acestor scupşcici, legătura lor de continuitate cu posesorii de mici ateliere, rolul lor ca organizatori ai aprovizionării cu materie primă şi ai desfacerii produselor, rolul capitalului lor, care concentrează mijloacele de producţie, strînge laolaltă numeroşi mici meşteşugari răzleţiţi, introduce diviziunea muncii şi pregăteşte elementele unei producţii tot mari, dar mecanizate. Bieţii narodnici s-au mărginit la văicăreli şi lamentări pe tema acestui fenomen „regretabil", „artificial" etc. etc., mîngîindu-se cu gîndul că aceasta nu înseamnă „capitalizarea" producţiei, ci „numai" a procesului de schimb, şi lansîndu-se în dulcege peroraţii despre „alte căi pentru patrie", iar în timpul acesta „chiaburii" „artificiali" şi „lipsiţi de teren" au continuat să meargă pe vechea lor cale, au continuat să concentreze capitalul, „să strîngă" mijloace de producţie şi producători, să lărgească proporţiile aprovizionării cu materie primă, să dezvolte divizarea procesului de producţie într-o serie de operaţii distincte (urzit, ţesut, vopsit, finisat etc.) şi să transforme *manufactura capitalistă* fărîmiţată, tehniceşte înapoiată, bazată pe muncă manuală şi pe relaţii de aservire, într-o *industrie capitalistă mecanizată.*

Exact acelaşi proces are loc acum în marea majoritate a aşaziselor noastre industrii „meşteşugăreşti", iar narodnicii procedează la fel ca înainte, ocolind cercetarea realităţii în dezvoltarea ei, ignorînd problema originii relaţiilor existente şi a evoluţiei lor şi ocupîndu-se în schimb de ceea ce *ar fi* putut să fie (dacă *n-ar* fi ceea ce este), mîngîindu-se cu gîndul că deocamdată este vorba „doar" de scupşcici, idealizînd şi înfrumuseţînd cele mai rele forme de capitalism, rele atît în sensul de înapoiere tehnică şi de imperfecţie economică, cît şi din punctul de vedere al situaţiei sociale şi culturale a maselor muncitoare.

Să examinăm acum datele recensămîntului meşteşugurilor din gubernia Perm. Pe măsura necesităţii, vom căuta să umplem sus-menţionatele lacune ale acestor date, folosind în acest scop materiale din cartea „Industria meşteşugărească în gubernia Perm etc.", citată mai sus. Să separăm, în primul rînd, toate meşteşugurile cu care se ocupă principala masă a meşteşugarilor care lucrează pentru scupşcici (subgrupul 3). În

www.dacoromanica.ro

acest scop va trebui să folosim şi propriul nostru tabel totalizator, ale cărui rezultate (aşa cum am arătat mai sus) nu coincid cu cifrele din „Studiu".

Meşteşuguri:	Numărul familiilor care lucrează pentru scupşcici		
	Grupul I	Grupul II	Total
Cizmăria	31	605	636
Producţia de pîslari	607	12	619
Fierăria	70	412	482
Producţia de rogojini	132	10	142
Producţia de mobilă şi articole de tîmplărie	38	49	87
Producţia de trăsuri	32	28	60
Croitoria	4	42	46
În total în cele 7 meşteşuguri	914	1.158	2.072
Numărul total al meşteşugarilor din subgrupul 3	1.016	1.320	2.336

Aşadar, circa $^{9}/_{10}$ din meşteşugarii care lucrează pentru scupşcici sînt concentraţi în cele 7 meşteşuguri enumerate aici. Să examinăm în primul rînd aceste meşteşuguri.

Începem cu cizmăria. Imensa majoritate a cizmarilor care lucrează pentru scupşcici sînt concentraţi în judeţul Kungur, care este centrul producţiei de pielărie din gubernia Perm. Foarte mulţi meşteşugari lucrează pentru proprietarii de fabrici de pielărie : în pag. 87 din „Studiu" sînt indicaţi 8 scupşcici pentru care lucrează 445 de stabilimente *. Toţi aceşti scupşcici sînt fabricanţi de pielărie „din tată în fiu", ale căror nume pot fi găsite şi în „Indicatorul fabricilor şi uzinelor" pe anii 1890 şi 1879, şi în „Anuarul ministerului de finanţe". Partea I, 1869. Fabricanţii de pielărie croiesc piei şi le dau la „meşteşugari" gata croite, spre a fi cusute. Întinderea feţelor este o operaţie separată, pe care o execută cîteva familii, pe bază de comenzi din partea fabricanţilor de pielărie. În general, de activitatea fabricilor de pielărie este legată o serie întreagă de „meşteşuguri", adică o serie întreagă de operaţii se execută la domiciliu. Acestea sînt : 1) finisatul pieilor ; 2) cusutul încălţămintei ; 3) încleiatul în

* Dintre acestea, 217 lucrează pentru 2 scupşcici (Ponomarev şi Fominski). În total, în judeţul Kungur, 470 de stabilimente de cizmărie lucrează pentru scupşcici.

www.dacoromanica.ro

straturi a furdalelor de piele pentru tocuri ; 4) turnatul șuruburilor pentru cizme ; 5) confecționarea de cuie cu floare dublă pentru cizme ; 6) confecționarea de calapoade pentru cizme ; 7) prepararea cenușei pentru fabricile de pielărie ; 8) pregătirea de tanante (coajă de salcie) tot pentru ele. Deșeurile producției de pielărie sînt prelucrate în industria meșteșugărească de pîslă și de clei („Ind. meșt.", III, pag. 3–4 și altele). În afară de diviziunea detaliată a muncii (adică divizarea confecționării unui articol într-o serie de operații executate de persoane diferite), în această industrie s-a dezvoltat și diviziunea muncii pe tipuri de produse : fiecare familie (uneori chiar fiecare uliță dintr-un sat de meșteșugari) produce un singur fel de încălțăminte. Ca un fapt curios menționăm că în cartea „Ind. meșt. etc.", „Producția de pielărie din Kungur" este declarată drept „expresie tipică a ideii legăturii organice dintre industria de fabrică și industria meșteșugărească, spre folosul amîndurora" (sic !)... fabrica are legături regulate (sic !) cu industria meșteșugărească, urmărind în propriul ei interes (întocmai !) nu înăbușirea..., ci dezvoltarea forțelor acesteia din urmă (III, pag. 3). De pildă, la expoziția din 1887 de la Ekaterinburg, fabricantul Fominski a primit medalia de aur nu numai pentru prelucrarea excelentă a pieilor, ci și „pentru proporțiile mari ale producției, *care creează posibilități de cîștig pentru populația din împrejurimi*" (ibid., pag. 4, subliniat de autor). Într-adevăr, 1.300 din cei 1.450 de muncitori ai săi lucrează la domiciliu ; la un alt fabricant, Sartakov, 100 de muncitori din 120 lucrează la domiciliu etc. Prin urmare, fabricanții din Perm se iau la întrecere, cu mult succes, cu intelectualii narodnici în opera de sădire și dezvoltare a meșteșugurilor...

Întru totul identică este organizarea meșteșugului cizmăriei în județul Krasnoufimsk („Ind. meșt.", I, 148–149) : și aici fabricanții de pielărie confecționează din pielăria lor cizme, parte în ateliere proprii, parte dînd de lucru la domiciliu ; unul dintre marii proprietari de stabilimente de pielărie și cizmărie are aproape 200 de muncitori permanenți.

Acum ne putem face o idee destul de clară despre organizarea economică a meșteșugului cizmăriei și a multor altor „meșteșuguri" legate de acesta. Ele nu sînt altceva decît *secții* ale marilor ateliere capitaliste („fabrici", potrivit termino-

www.dacoromanica.ro

logiei statisticii noastre oficiale), *operaţii parţiale* ale marilor operaţii capitaliste de prelucrare a pieilor. Întreprinzătorii au organizat pe scară largă aprovizionarea cu materie primă, au înfiinţat fabrici pentru prelucrarea pieilor, au introdus un întreg sistem de prelucrare ulterioară a lor, sistem bazat pe diviziunea muncii (ca o condiţie tehnică) şi pe munca salariată (ca o condiţie economică) : ei execută unele operaţii în ateliere proprii (croitul încălţămintei), în timp ce alte operaţii sînt executate la domiciliu de „meşteşugari" care lucrează pentru ei, pentru întreprinzători ; ei fixează volumul producţiei, plata pentru lucrul executat, felul mărfurilor care urmează a fi confecţionate şi cantitatea de produse din fiecare fel. Tot ei au organizat şi desfacerea cu ridicata a produselor. Este evident că, potrivit terminologiei ştiinţifice, aceasta constituie o singură *manufactură capitalistă,* care în parte ia deja o formă superioară, forma de *fabrică* (în măsura în care în producţie sînt folosite maşini şi sisteme de maşini : marile fabrici de pielărie au maşini cu aburi). A separa unele părţi ale acestei manufacturi, considerîndu-le ca o formă de producţie „meşteşugărească" cu caracter aparte, este o absurditate evidentă, care estompează faptul esenţial : predominarea muncii salariate şi subordonarea *întregii* producţii de pielărie şi încălţăminte marelui capital. În locul consideraţiilor comice pe tema că în acest meşteşug ar fi de dorit o „organizare cooperatistă a schimbului" (pag. 93 din „Studiu"), ar fi mult mai indicată o studiere cît mai temeinică a organizării reale a producţiei, studierea condiţiilor care îi determină pe fabricanţi să prefere sistemul muncii la domiciliu. Fabricanţii găsesc, fără îndoială, că acest sistem este mai avantajos pentru ei, ceea ce devine perfect explicabil dacă ne amintim cît de mici sînt cîştigurile meşteşugarilor în general, şi în special cîştigurile meşteşugarilor-agricultori şi ale meşteşugarilor din subgrupul 3. Prin folosirea muncii la domiciliu, întreprinzătorii ieftinesc salariul, economisesc cheltuielile pentru local, în parte cheltuielile pentru unelte, pentru supraveghere, scapă de pretenţiile nu întotdeauna plăcute la care sînt expuşi fabricanţii (ei nu sînt fabricanţi, ci negustori !), dispun de muncitori mai răzleţiţi, mai risipiţi, mai puţin capabili să se apere

www.dacoromanica.ro

singuri, capătă vătafi gratuiţi pentru supravegherea acestor muncitori, un fel de „meşteraşi" (termen folosit în industria noastră textilă în cadrul sistemului repartizării firelor la domiciliu) în persoana meşteşugarilor care lucrează pentru ei şi care *angajează pe cont propriu muncitori salariaţi* (cele 636 de familii de cizmari care lucrează pentru scupşcici ţin 278 de muncitori salariaţi). Din tabelul general am văzut că aceşti muncitori salariaţi (din subgrupul 3) au cele mai mici cîştiguri. Acest lucru nu-i de mirare, întrucît ei sînt supuşi unei duble exploatări : exploatarea din partea patronului lor, care stoarce „mici foloase" din munca muncitorului, şi exploatarea din partea fabricantului de pielărie, care distribuie materie primă micilor patroni. Se ştie că aceşti meşteraşi, buni cunoscători ai condiţiilor locale şi ai particularităţilor individuale ale muncitorilor, sînt literalmente inepuizabili în inventarea celor mai variate împilări, în folosirea muncii salariate în condiţii înrobitoare, a truck-systemului [111] etc. Este cunoscută durata excesivă a zilei de muncă în asemenea ateliere şi „izbe meşteşugăreşti", şi nu putem decît să regretăm că recensămîntul meşteşugurilor din 1894/95 nu conţine aproape nici un fel de materiale cu privire la aceste probleme atît de importante pentru cunoaşterea sistemului nostru autohton de stoarcere a sudorii, cu puzderia lui de intermediari care măresc povara ce apasă pe umerii muncitorilor, cu a sa exploatare nerușinată, nesupusă niciunui control.

Despre organizarea industriei meşteşugăreşti de pîslari (a doua în ceea ce priveşte numărul absolut al familiilor care lucrează pentru scupşcici), „Studiul" nu conţine, din păcate, aproape nici un fel de date. Am văzut că în cadrul acestui meşteşug există meşteşugari cu zeci de muncitori salariaţi, dar rămîne nelămurit dacă dau de lucru la domiciliu, dacă o parte din operaţii sînt executate în afara atelierului propriu *. Vom releva doar un fapt constatat de statisticieni, şi anume că condiţiile sanitare din industria meşteşugărească de pîslari sînt

* Aşa este organizată industria meşteşugărească de pîslari în judeţele Arzamas şi Semenov din gubernia Nijni-Novgorod. Vezi „Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti" şi „Materialele" statistice ale zemstvei guberniale Nijni-Novgorod.

www.dacoromanica.ro

extrem de nesatisfăcătoare („Studiu", pag. 119, „Ind. meșt.", III, pag. 16) : o căldură insuportabilă, o atmosferă sufocantă, îmbîcsită de praf. Și aceasta în casele de locuit ale meșteșugarilor ! Urmarea firească este că după numai 15 ani de muncă meșteșugarul sfîrșește prin a se îmbolnăvi de tuberculoză. I. I. Molleson, care a cercetat condițiile sanitare din această industrie, spune : „Muncitorii în vîrstă de la 13 pînă la 30 de ani formează contingentul principal al meșteșugarilor pîslari. Aproape toți se disting prin paloarea lor, prin culoarea mată a feței și prin înfățișarea lor ofilită, *de oameni parcă sleiți de boală*" (III, pag. 145, subliniat de autor). Concluzia practică a autorului este următoarea : „Este necesar să se impună patronilor să construiască ateliere (de pîslărie) de dimensiuni mult mai mari, așa încît fiecărui muncitor să-i revină un volum constant de aer, dinainte stabilit" ; „atelierul trebuie să fie destinat exclusiv muncii. Dormitul muncitorilor în atelier trebuie să fie cu desăvîrșire interzis" (ibid). Așadar, medicii igieniști cer pentru acești meșteșugari crearea de fabrici, interzicerea muncii la domiciliu. Înfăptuirea acestei măsuri ar fi cît se poate de binevenită, pentru că ar contribui la dezvoltarea progresului tehnic, înlăturînd puzderia de intermediari, ar netezi calea pentru reglementarea zilei de muncă și a condițiilor de muncă, într-un cuvînt ar înlătura abuzurile atît de revoltătoare din industria noastră „populară".

În industria meșteșugărească de rogojini figurează printre scupșcici negustorul Butakov din Osa, care, potrivit datelor pe 1879, avea în orașul Osa o fabrică de rogojini cu 180 de muncitori *. Oare faptul că acest fabricant a găsit că este mai avantajos să dea de lucru la domiciliu constituie un motiv suficient pentru a-l considera „străin de producția propriu-zisă" ? Ar fi de asemenea interesant de știut prin ce se deosebesc scupșcicii, care sînt excluși din categoria meșteșugarilor, de „meșteșugarii" care, neavînd muncitori membri de familie, „cumpără curmei și-l dau spre prelucrare muncitorilor plătiți cu bucata, care cu uneltele lor îl transformă în rogojini și saci" („Studiu", 152) ? Iată un exemplu concret care

* „Indicatorul fabricilor și uzinelor" pe 1879. Rogojinarii care lucrează pentru scupșcici sînt concentrați mai ales în județul Osa.

www.dacoromanica.ro

arată confuzia pe care au creat-o în capul cercetătorilor prejudecăţile narodnice. Condiţiile sanitare din acest meşteşug sînt de asemenea sub orice critică : înghesuiala, murdăria, praful, umezeala, miasmele, ziua de lucru lungă (12–15 ore pe zi) – toate acestea fac ca centrele acestui meşteşug să fie adevărate „focare de tifos exantematic“ *, care izbucneşte aici destul de des.

Nici despre organizarea muncii pentru scupşcici în meşteşugul fierăriei nu aflăm nimic din cuprinsul „Studiului“, şi de aceea trebuie să recurgem din nou la cartea „Ind. meşt. etc.“, în care găsim o descriere foarte interesantă a meşteşugului fierărici în Nijni-Taghil. În producţia de tăvi şi de alte articole, munca este divizată între cîteva stabilimente : ateliere de *tinichigerie*, în care se bate fierul ; ateliere de *cositorit*, care cositoresc produsele ; ateliere de *vopsitorie*, care le vopsesc. Unii meşteşugari patroni posedă toate aceste categorii de stabilimente, fiind, prin urmare, adevăraţi proprietari de manufacturi. Alţii execută în atelierul lor una din aceste operaţii, dînd apoi produsele la cositorit şi la vopsit meşteşugarilor care lucrează la domiciliu. Aici apare, aşadar, deosebit de pregnantă similitudinea organizării economice a meşteşugului atît în cazul folosirii muncii la domiciliu, cît şi în cazul cînd acelaşi patron posedă cîteva ateliere specializate. Meşteşugarii-scupşcici care dau de lucru la domiciliu fac parte din categoria celor mai mari patroni (în număr de 25), care au organizat în condiţii dintre cele mai avantajoase aprovizionarea cu materie primă şi desfacerea produselor pe scară largă : aceşti 25 de meşteşugari (şi numai ei) îşi desfac produsele la iarmaroace sau au prăvălii proprii. În afară de aceştia, mai intră în categoria scupşcicilor marii „fabricanţi-negustori“, care şi-au expus produsele la expoziţia de la Ekaterinburg, la secţia fabrici şi uzine : pe aceştia autorul cărţii îi include în „industria meşteşugărească de fabrică“ (sic !) („Ind. meşt.“, I, pag. 98–99). În ansamblu obţinem astfel un tablou cît se poate de tipic al manufacturii capitaliste, care se împleteşte în cele mai variate şi mai complicate moduri cu stabilimentele mici. Pentru a arăta în mod concret cît de puţin contribuie

* „Studiu“, pag. 157..

www.dacoromanica.ro

la înţelegerea acestor relaţii complexe împărţirea producătorilor industriali în „meşteşugari" şi „fabricanţi", în producători şi „scupşcici", ne vom folosi de cifrele reproduse în cartea menţionată şi vom înfăţişa sub formă de tabel relaţiile economice din cadrul acestui meşteşug :

Producţia de sine stătătoare pentru piaţă					Lucrul pentru scupşcici			
	A muncitorilor					Al muncitorilor		
A stabilimentelor	Membri de familie	Salariaţi	Total	Valoarea producţiei în mii de ruble	Al stabilimentelor	Membri de familie	Salariaţi	Total
A. „Industria meşteşugărească şi de fabrică"								
?	?	?	?	60 + 7	a) 29	51	39	90
	(„fabricanţi-negustori")				b) 39	53	79	132
B. „Industria meşteşugărească"								
25	(meşteşugari-scupşcici)			95 + 30	68	104	118	222
16	88	161	249	8				
				163 + 37				

200 de mii de ruble = valoarea întregii producţii a meşteşugului de fierărie din Nijni-Taghil

a) meşteşugari dependenţi în ceea ce priveşte desfacerea.
b) meşteşugari dependenţi atît în ceea ce priveşte desfacerea, cît şi în ceea ce priveşte producţia.

Şi acum ni se va spune că scupşcicii, ca şi cămătarii, „sînt străini de producţia propriu-zisă", că dominaţia lor nu înseamnă decît „capitalizarea procesului de schimb" şi nu „capitalizarea producţiei" !

Un exemplu foarte tipic de manufactură capitalistă ne oferă de asemenea producţia de cufere („Studiu", pag. 334–339, „Ind. meşt.", I, pag. 31–40). Ea este organizată în felul următor : cîţiva mari patroni, care au ateliere cu mun-

www.dacoromanica.ro

citori salariaţi, achiziţionează materiale, confecţionează în atelierele lor proprii o *parte* din produse, dar în cea mai mare parte dau materiale în afară spre a fi lucrate în ateliere specializate, iar în atelierele proprii ei asamblează cuferele şi, după finisare, trimit marfa pe piaţă. Diviziunea muncii – această condiţie tipică şi bază tehnică a manufacturii – se aplică pe scară largă în producţie : confecţionarea unui cufăr se împarte în 10–12 operaţii, fiecare dintre ele fiind executată de meşteşugari specializaţi. Organizarea acestei producţii reprezintă unirea unor muncitori parţiali (Teilarbeiter, cum li se spune în „Capitalul“ [112]) sub comanda *capitalului*. Un răspuns clar la întrebarea de ce capitalul preferă munca la domiciliu muncii muncitorilor salariaţi care lucrează în atelier ni-l dau datele recensământului meşteşugurilor din 1894/95 referitoare la stabilimentele fabricii din Neviansk, judeţul Ekaterinburg (unul din centrele acestei producţii), unde, *alături* de atelierele de asamblare, găsim şi meşteşugari specializaţi. O comparaţie între proprietarii celor dintîi şi aceştia din urmă este deci pe deplin posibilă. Dăm în tabelul de mai jos (pag. 173 din tabele) datele comparative pentru aceste două categorii :

Cufărari de la fabrica din Neviansk	Grupul	Subgrupul	Numărul stabilimentelor	Numărul muncitorilor			Venitul brut		Salariul		Venitul net	
				Membri de familie	Salariaţi	Total	Total	Revine la 1 muncitor	Total	Revine la 1 muncitor salariat	Total	Revine la 1 muncitor membru de familie
„Scupşoici“	II	1	2	1	13	14	5.850	418	1.300	100	1.617	808,5*
„Meşteşugari“	II	3	8	11	8	19	1.315	70,3	351	44	984	89,4

Să examinăm acest tabel, menţionînd din capul locului că, dacă în locul unei singure fabrici – aceea din Neviansk – am lua datele referitoare la subgrupurile 1 şi 3 în totalitatea lor

* La 1 stabiliment.

www.dacoromanica.ro

(pag. 335 din „Studiu"), am ajunge la aceleași concluzii. Este evident că cuantumul venitului brut în ambele subgrupuri nu e susceptibil de comparație, dat fiind că unul și același material trece și prin mîna diferiților muncitori parțiali și prin atelierele de asamblare. Dar sînt caracteristice datele referitoare la venituri și salarii. Din tabel se vede că salariul muncitorilor salariați din atelierele de asamblare este mai mare decît venitul meșteșugarilor dependenți (100 de ruble și 89 de ruble), cu toate că, la rîndul lor aceștia din urmă exploatează și ei muncitori salariați. Cît privește salariul acestora din urmă, el este *de peste două ori mai mic* decît salariul muncitorilor de la atelierele de asamblare. În asemenea condiții, cum să nu prefere întreprinzătorii noștri industria „meșteșugărească" industriei de fabrică, cînd prima le oferă „avantaje" atît de palpabile ! Întru totul asemănătoare este organizarea muncii pentru scupșcic în producția meșteșugărească de trăsuri („Studiu", pag. 308 și urm., „Ind. meșt.", I, pag. 42 și urm.) ; aici găsim aceleași ateliere de asamblare, ai căror patroni sînt „scupșcici" (distribuitori de material de lucru) în raport cu meșteșugarii specializați, aceeași superioritate a salariului muncitorului salariat din atelier în comparație cu venitul meșteșugarului dependent (ca să nu mai vorbim de muncitorul lui salariat). Această superioritate se constată atît la agricultori (grupul I) cît și la neagricultori (grupul II). În producția meșteșugărească de mobilă și articole de tîmplărie, rolul scupșcicilor îl dețin proprietarii de magazine de mobilă din orașul Perm („Studiu", 133, „Ind. meșt.", II, 11), care dau meșteșugarilor comenzi pe bază de modele, ceea ce, în treacăt fie zis, a contribuit la „ridicarea treptată a tehnicii producției".

În meșteșugul croitoriei, magazinele de confecții din Perm și Ekaterinburg dau meșteșugarilor material spre confecționare. Se știe că o organizare absolut identică a ramurii croitoriei și confecții există și în țările capitaliste din Europa occidentală și din America. Deosebirea dintre Occidentul „capitalist" și Rusia cu „producția" ei „populară" constă în faptul că în Occident aceste rînduieli sînt numite Schwitz-system *

* — sistem de exploatare sîngeroasă. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

şi că se caută măsuri pentru combaterea acestui sistem de crîncenă exploatare ; de pildă, croitorii germani cer patronilor lor să construiască fabrici (adică „sădesc în mod artificial capitalismul", cum ar conchide narodnicul rus), pe cînd la noi acest „sistem de stoarcere a sudorii" este numit cu blîndeţe „industrie meşteşugărească" şi se discută despre avantajele ei faţă de capitalism.

Am cercetat pînă acum toate meşteşugurile care cuprind majoritatea covîrşitoare a meşteşugarilor care lucrează pentru scupşcici. Care sînt deci rezultatele acestei analize ? Ne-am convins de inconsistenţa totală a tezei narodnice potrivit căreia scupşcicii şi chiar proprietarii de ateliere de asamblare ar fi în fond tot nişte cămătari, adică elemente străine de producţie etc. Cu toate că, după cum am arătat mai sus, datele cuprinse în „Studiu" sînt vădit insuficiente, cu toate că în programul recensămîntului lipsesc problemele legate de activitatea economică a scupşcicilor, în majoritatea meşteşugurilor am reuşit să constatăm existenţa unei legături indisolubile între scupşcici şi producţie şi chiar participarea lor directă la producţie, „participare" în calitate de proprietari de ateliere cu muncitori salariaţi. Nimic mai absurd decît părerea că munca efectuată pentru scupşcici ar fi doar rezultatul unui abuz, ceva întîmplător, o „capitalizare a procesului de schimb" şi nu a producţiei. Dimpotrivă, munca pentru scupşcic nu este altceva decît *o formă deosebită a producţiei,* o organizare deosebită a relaţiilor economice în cadrul producţiei, organizare care a luat naştere direct din mica producţie de mărfuri (din „mica producţie populară", cum se spune în literatura noastră ditirambică) şi mai este şi astăzi legată de ea prin mii de fire, pentru că tocmai micii patroni mai înstăriţi, „meşteşugarii" de frunte sînt cei care pun bazele acestui sistem, lărgindu-şi volumul operaţiilor prin distribuirea lucrului la domiciliu. Avînd legături directe cu atelierul capitalist bazat pe folosirea muncii salariate şi constituind adesea doar o continuare a acestuia sau una din secţiile lui, munca pentru scupşcic este

www.dacoromanica.ro

pur şi simplu *o anexă a fabricii,* nu în accepţia ştiinţifică a acestei din urmă expresii, ci în accepţia ei curentă. Dar în clasificarea ştiinţifică a formelor de industrie în dezvoltarea lor succesivă, munca pentru scupşcic aparţine mai mult *manufacturii capitaliste,* pentru că ea : 1) se întemeiază pe producţia manuală şi pe o bază largă de stabilimente mici ; 2) introduce diviziunea muncii între aceste stabilimente, dezvoltînd-o şi în cadrul atelierului ; 3) pune în fruntea producţiei pe negustor, cum se întîmplă întotdeauna în cadrul manufacturii, care presupune o producţie pe scară largă, cumpărarea cu ridicata a materiei prime şi desfacerea cu ridicata a produselor ; 4) reduce pe oamenii muncii la situaţia unor muncitori salariaţi care lucrează în atelierul patronului sau la domiciliul lor. După cum se ştie, tocmai aceste elemente caracterizează noţiunea ştiinţifică de manufactură ca treaptă deosebită a dezvoltării capitalismului în industrie (vezi „Das Kapital", I, Kapitel XII *). Această formă de industrie înseamnă deja, după cum se ştie, statornicirea dominaţiei profunde a capitalismului, precedînd nemijlocit forma lui ultimă, superioară, adică marea industrie mecanizată. Munca pentru scupşcic este, aşadar, o formă înapoiată a capitalismului, şi în societatea contemporană această înapoiere atrage după sine o înrăutăţire deosebit de accentuată a situaţiei oamenilor muncii, care sînt exploataţi de o serie întreagă de intermediari (sweating-system), sînt răzleţiţi şi nevoiţi să se mulţumească cu salariile cele mai scăzute, să muncească în condiţii extrem de neigienice şi să presteze o zi de muncă excesiv de lungă, dar mai cu seamă în condiţii care îngreuiază nespus posibilitatea unui control social asupra întreprinderilor.

Cu aceasta am încheiat analiza datelor recensămîntului meşteşugurilor din 1894/95. Această analiză a confirmat întru totul remarca de mai sus cu privire la totala lipsă de conţinut a noţiunii „industrie meşteşugărească". Am văzut că în această noţiune au fost încadrate cele mai variate forme de industrie,

* „Capitalul", vol. I, capitolul XII [113]. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

sîntem în drept să spunem chiar : *aproape toate formele de industrie pe care le cunoaşte ştiinţa.* Într-adevăr, aici au fost incluşi şi meseriaşii patriarhali, care lucrează la comanda consumatorilor şi cu materialul lor (al consumatorilor) şi care sînt plătiţi uneori în natură, alteori în bani. Aici au fost incluşi apoi reprezentanţii unei cu totul alte forme de industrie : micii producători de mărfuri care lucrează cu familia lor. Aici au fost incluşi proprietarii de ateliere capitaliste bazate pe muncă salariată, împreună cu muncitorii lor salariaţi, al căror număr ajunge la cîteva zeci de fiecare stabiliment. Aici au fost incluşi întreprinzătorii-proprietari de manufacturi cu capital mare, care au în subordinea lor un întreg sistem de ateliere specializate. Aici au fost incluşi şi muncitorii la domiciliu care lucrează pentru capitalişti. În toate aceste categorii au fost socotiţi „meşteşugari" atît agricultori cît şi neagricultori, atît ţărani cît şi orăşeni. Această confuzie nu este cîtuşi de puţin proprie numai studiului de faţă asupra meşteşugarilor din gubernia Perm. Nicidecum. Ea se repetă *pretutindeni* şi *întotdeauna* cînd se vorbeşte şi se scrie despre industria „meşteşugărească". Oricine cunoaşte, de pildă, „Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti" ştie că şi acolo figurează ca meşteşugari exact aceleaşi categorii. Şi procedeul preferat al teoriei economice a narodnicilor noştri constă în a pune în aceeaşi oală toată această diversitate infinită de forme ale industriei, dînd acestui talmeş-balmeş denumirea de industrie „meşteşugărească", „populară", şi – risum teneatis, amici ! * – *opunînd* acest nonsens „capitalismului" – „industriei de fabrică". „Fundamentarea" acestui procedeu admirabil, care denotă profunzimea de gîndire şi temeinicia cunoştinţelor iniţiatorului său, aparţine, dacă nu ne înşelăm, d-lui V.V., care chiar în primele pagini ale lucrării sale „Studii asupra industriei meşteşugăreşti" face o comparaţie între numărul oficial al muncitorilor „de fabrică" din guberniile Moscova, Vladimir etc. şi numărul „meşteşugarilor", constatînd, bineînţeles, că în sfînta Rusie „industria populară" este mult mai dezvoltată decît „capitalismul" ; cît

* — ţineţi-vă rîsul, prieteni ! — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

priveşte însă faptul, de repetate ori constatat de cercetători *, că imensa majoritate a acestor „meşteşugari" *lucrează chiar pentru aceşti fabricanţi*, prudent, economistul nostru „cu autoritate" preferă să-l treacă sub tăcere. Urmînd cu stricteţe prejudecăţile narodnice, autorii „Studiului" folosesc acelaşi procedeu. Deşi valoarea producţiei anuale a industriei „meşteşugăreşti" reprezintă în gubernia Perm doar 5.000.000 de ruble **, iar cea a „industriei de fabrică" 30.000.000 de ruble, totuşi „numărul braţelor de muncă ocupate în industria de fabrică se evaluează la 19.000 de oameni, iar în industria meşteşugărească la 26.000 de oameni" (pag. 364). După cum vedeţi, clasificarea este înduioşător de simplă :

a) muncitori din fabrici şi uzine 19.000
b) meşteşugari 26.000

Total 45.000

Se înţelege că o astfel de clasificare deschide larg porţile pentru tot felul de consideraţii pe tema „posibilităţii unei alte căi pentru patrie" !

Cu toate acestea, însă, nu putem lăsa nefolosite datele unui recensămînt pe gospodării al meşteşugurilor care a cercetat formele de industrie. Să încercăm să facem, pe diferitele forme de industrie, o clasificare *corespunzătoare* datelor recensămîntului (clasificarea narodnică este pur şi simplu o batjocură la adresa acestor date). Raporturile procentuale stabilite de recensămînt în ceea ce priveşte numărul de 20.000 de muncitori le vom aplica şi la numărul de 26.000 de muncitori, mărit de autori pe baza altor surse.

* Vezi fie şi articolul d-luî Harizomenov, „Insemnătatea industriei meşteşugăreşti", „Iuridiceski Vestnik" [114], 1883, nr. 11 şi 12, care conţine o sinteză a materialului statistic existent pe atunci.

** Nu mai vorbim de modul curios în care a fost stabilită această cifră. De pildă, morăritul dă o sumă foarte mare (1.200.000 de ruble), pentru că în această sumă a fost înglobată valoarea tuturor cerealelor măcinate de morî ! În tabelele şi în partea descriptivă a „Studiului" n-a fost indicat decît venitul brut în sumă de 143.000 de ruble (vezi pag 358 şi nota). Meşteşugul cizmăriei dă 930.000 de ruble, din care o bună parte reprezintă cifra de afaceri a *fabricanţilor* din Kungur etc. etc.

www.dacoromanica.ro

A. Producția de mărfuri	Numărul muncitorilor	
I. Muncitorii folosiți în mod capitalist.		
(1) „Muncitori de fabrică" (potrivit datelor pe 7 ani, 1885–1891, revin în medie la un stabiliment 14,6 muncitori) . . .	19.000	
	42,2%	
(2) Muncitori salariați care lucrează la „meșteșugari" (25% din numărul total). (Un sfert din acești muncitori salariați lucrează în stabilimente care au în medie 14,6 muncitori la 1 stabiliment)	6.500	30.700
	14,4%	68,2%
(3) Meșteșugari care lucrează la domiciliu pentru scupșcici, adică meșteșugarii membri de familie din subgrupul al 3-lea, 20%		
(Mulți dintre ei lucrează *pentru aceiași fabricanți* pentru care lucrează și muncitorii de la punctele 1 și 2)	5.200	
	11,6%	
II. Micii producători de mărfuri, adică meșteșugarii membri de familie din primul subgrup, 30%		
(Dintre aceștia, aproape $^1/_3$ au muncitori salariați)	7.800	
	17,4%	
B. Meseriile		
Meseriașii rurali (în parte și meseriașii urbani), adică meșteșugarii membri de familie din subgrupul al 2-lea, 25%		
(O mică parte dintre aceștia folosește de asemenea muncitori salariați)	6.500	
	14,4%	
Total	45.000	
	100%	

www.dacoromanica.ro

Ne dăm foarte bine seama că nici această clasificare nu e scutită de greşeli : lipsesc aici fabricanţii, dar există meşteşugari cu zeci de muncitori salariaţi ; în ea au intrat în mod întîmplător unii proprietari de manufacturi, care n-au fost grupaţi însă aparte, şi n-au intrat alţii, care au fost eliminaţi în calitate de „scupşcici" ; în ea au intrat meseriaşii urbani dintr-un singur oraş şi n-au intrat meseriaşii din alte 11 oraşe etc. În orice caz, însă, această clasificare este bazată pe *datele* recensămîntului meşteşugurilor în ceea ce priveşte *formele de industrie,* iar greşelile semnalate sînt greşeli cuprinse în aceste date şi nu greşeli de clasificare *. În orice caz, această clasificare ne dă o idee exactă despre realitate, lămureşte relaţiile social-economice reale existente în diferitele categorii care iau parte la producţie, adică lămureşte atît situaţia cît şi interesele lor ; or, tocmai o astfel de lămurire este sarcina supremă a oricărui studiu economic ştiinţific.

VII

„FENOMENE IMBUCURĂTOARE" IN INDUSTRIA MEŞTEŞUGĂREASCA

Am risca să fim învinuiţi că dăm dovadă de unilateralitate, că înfăţişăm numai aspectele întunecate ale industriei meşteşugăreşti, dacă am trece sub tăcere faptele citate de autorii „Studiului" pentru a scoate în evidenţă „aspectele luminoase" ale industriei meşteşugăreşti şi „fenomenele îmbucurătoare" care se produc în cadrul ei.

Ni se spune, de pildă, că în cadrul producţiei meşteşugăreşti munca salariată are o anumită semnificaţie aparte, pentru că aici muncitorul salariat se deosebeşte prin aceea că „modul său de trai este apropiat" de cel al patronului şi că el însuşi „poate" deveni patron. Prin urmare, drept unul dintre „fenomenele îmbucurătoare" este considerată aici dorinţa pioasă ca toţi muncitorii să devină mici patroni ! **. De altfel, nu toţi, ci numai unii, pentru că „ten-

* Unii vor obiecta, poate, că muncitorii salariaţi care lucrează la meseriaşi (20% din numărul total al muncitorilor salariaţi care lucrează la meşteşugari) nu trebuie să figureze la rubrica producţiei de mărfuri, ci la rubrica meseriilor. Dar aici însăşi forţa de muncă este o marfă şi cumpărarea-vînzarea ei este un indiciu esenţial al capitalismului.

** Dar nu ni se spune nimic despre felul în care „apropierea în ceea ce priveşte modul de trai" se răsfrînge asupra sistemului şi justeţei retribuirii, asupra metodelor de angajare, asupra aservirii muncitorului şi asupra truck-system-ului.

www.dacoromanica.ro

dința de a exploata munca altora este proprie, fără îndoială, tuturor oamenilor în general, inclusiv meșteșugarii" („Studiu", pag. 6). Această frază este de-a dreptul unică prin naivitatea cu care „toți oamenii" sînt, fără multă vorbă, identificați cu micii burghezi ! Nu-i de mirare că acela care privește lumea întreagă prin prisma micului-burghez descoperă asemenea adevăruri remarcabile. La pag. 268 o fabrică mică cu 8 muncitori salariați și cu o producție în sumă de 10.000 de ruble este declarată, „prin condițiile ei de muncă (sic !), întreprindere meșteșugărească în accepția strictă a cuvîntului". La pag. 272–274 se arată că un alt mic fabricant (cu 7 muncitori salariați și cu 5 ucenici ; producția se cifrează la 7.000 de ruble) a creat o topitorie pe un teren luat în arendă de la o obște țărănească și a cerut la banca meșteșugarilor un împrumut de 5.000 de ruble pentru construirea unui cubilou, explicînd că „toată întreprinderea lui este de interes pur local, pentru că extracția minereului se va face pe loturile obștei chiar de către țăranii localnici". Banca a respins cererea pe motive formale. Și „Studiul" ne zugrăvește cu acest prilej tabloul captivant al transformării acestei întreprinderi într-una cooperatistă, obștească, transformare care „va fi fără îndoială pe placul patronului, ca unul care are grijă nu numai de interesele întreprinderii, ci și de interesele consătenilor săi, membri ai obștii căreia îi aparține și el". Întreprinderea „îmbrățișează o sferă largă de interese de muncă ale membrilor obștii, care vor extrage și vor aduce la topitorie minereu, material lemnos". „Gospodarii vor aduce la topitorie minereu, cărbune etc., așa cum gospodinele duc laptele la cășăria obștească. Aici va fi, desigur, o organizare mai complexă decît la cășăriile obștești, mai ales în condițiile folosirii meșterilor și salahorilor din localitate în activitatea propriu-zisă a întreprinderii, adică la obținerea fontei din minereuri". O, ce idilă ! Salahorii („membri ai obștii") vor „aduce la uzină" minereuri, lemne etc., tot așa cum gospodinele duc laptele la cășărie !! Nu vom tăgădui că banca meșteșugarilor poate (dacă organizarea ei birocratică nu o împiedică) să îndeplinească aceeași funcție ca și celelalte bănci, dezvoltînd economia de mărfuri și capitalismul, dar ar fi foarte trist dacă ea ar continua,

www.dacoromanica.ro

paralel cu aceasta, să dezvolte fariseismul şi pălăvrăgeala manilovistă a întreprinzătorilor [115] care solicită împrumutul.

Pînă acum am văzut că întreprinderile cu un mare număr de muncitori salariaţi erau declarate întreprinderi „meşteşugăreşti" pe motivul că patronii lor muncesc şi ei. Deoarece însă pentru micii-burghezi această condiţie ar fi cam stînjenitoare, „Studiul" caută s-o lărgească : reiese că şi o întreprindere care „foloseşte exclusiv muncă salariată" poate fi meşteşugărească, dacă „propăşirea" întreprinderii se întemeiază pe „participarea personală" a patronului (pag. 295) sau chiar dacă patronii „sînt nevoiţi să-şi limiteze participarea, restrîngînd-o la activitatea depusă în cadrul conducerii întreprinderii" (pag. 301). Nu-i aşa că narodnicii din Perm „progresează" foarte rapid ? „Muncă personală" – „participare personală" – „conducerea întreprinderii". Mein Liebchen, was willst du noch mehr ? * În producţia meşteşugărească de cărămizi, afirmă autorii „Studiului", munca salariată oferă „avantaje deosebite" (302) muncitorilor salariaţi, care găsesc la fabricile de cărămidă un „cîştig accesoriu" ; or, patronii acestor fabrici au deseori „nevoie de bani pentru a angaja muncitori". „Studiul" ajunge la concluzia că unor astfel de patroni trebuie să li se aprobe credite de la banca meşteşugarilor, „avînd în vedere că asemenea întreprinderi, potrivit notei de la pct. 3, art. 7 al statutului acestei bănci, se încadrează în cazurile bine motivate" (pag. 302). E spus cam agramat, dar în schimb foarte sugestiv şi semnificativ ! „În încheiere – citim la sfîrşitul descrierii producţiei meşteşugăreşti de cărămizi – găsim că există suficiente temeiuri pentru a declara că, în producţia meşteşugărească de cărămizi de la sate, interesele patronilor şi ale muncitorilor salariaţi se identifică în asemenea măsură, încît, deşi în mod formal nu s-au înregistrat arteluri în această industrie, de fapt există aici trainice legături de tovărăşie între patroni şi muncitorii lor salariaţi" (305). Îl trimitem pe cititor la tabloul statistic de mai sus, în care sînt înfăţişate aceste „legături de tovărăşie". Este curios de asemenea – ca ilustrare a caracterului confuz al noţiunilor economice narodnice – faptul că, pe de o parte, „Studiul" apără şi înfrumuse-

* — Ce mai vrei, draga mea ? [116] — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

ţează munca salariată, afirmînd că nu patronul cu muncitori salariaţi este chiabur, ci posesorul de capital bănesc care „exploatează munca patronului-meşteşugar şi a muncitorilor săi salariaţi" (!), iar pe de altă parte se apucă să apere pe chiaburi într-o manieră cu totul neinteligentă şi exagerată : „Oricît de sumbre ar fi culorile în care sînt zugrăviţi, chiaburii reprezintă deocamdată o rotiţă necesară în mecanismul de schimb al producţiei meşteşugăreşti... Din punctul de vedere al propăşirii industriei meşteşugăreşti, existenţa chiaburilor trebuie să fie considerată, fără doar şi poate, ca o binefacere, în comparaţie cu situaţia în care, fără chiabur, lipsit de orice mijloace băneşti, meşteşugarul este nevoit să rămînă fără lucru" (pag. 8) *. Dar pînă cînd va dura acest deocamdată ? Dacă s-ar fi spus că capitalul comercial şi uzurar reprezintă un moment necesar în dezvoltarea capitalismului, o rotiţă necesară în mecanismul unei societăţi capitaliste *slab dezvoltate* (cum este a noastră), afirmaţia ar fi fost justă. În această interpretare, cuvîntul „deocamdată" trebuie înţeles astfel : *deocamdată* nenumăratele îngrădiri ale libertăţii industriei şi ale liberei concurenţe (mai ales în rîndurile ţărănimii) menţin la noi cele mai înapoiate şi mai odioase forme ale capitalismului. Ne temem doar că această interpretare nu va fi pe placul narodnicilor din Perm, ca şi de altfel al celorlalţi narodnici.

Să trecem la arteluri, care constituie cea mai apropiată şi mai importantă expresie a principiilor aşa-zise comunitare pe care narodnicii vor să le vadă neapărat în industria meşteşugărească. Este interesant să cercetăm datele recensămîntului *pe gospodării* al meşteşugarilor din toată gubernia, recensămînt care şi-a pus în program înregistrarea şi studierea artelurilor (pag. 14, pct. 2). Putem, prin urmare, nu numai

* Aceleaşi idei se găsesc expuse şi în cartea „Ind. meşt.", I, pag. 39 şi urm., unde este combătut ziarul „Delovoi Korrespondent" [117], care a scris că chiaburii (patroni de ateliere de asamblare din producţia meşteşugărească de cufere) n-ar trebui admişi în sectorul meşteşugurilor. „Întreaga noastră industrie meşteşugărească — citim drept răspuns la această afirmaţie — se află în mrejele capitalurilor private, şi de aceea, dacă în sectorul meşteşugurilor ar fi admişi numai meşteşugarii care îşi desfac singuri produsele, sectorul nostru meşteşugăresc ar fi pustiu de ar sufla vîntul prin el". Semnificativă mărturisire, nu-i aşa ? Am arătat mai sus, pe baza datelor recensămîntului, aceste „mreje ale capitalurilor private", care ţin în strînsoarea lor meşteşugurile.

www.dacoromanica.ro

să cunoaştem diferitele tipuri de arteluri, dar să şi aflăm cît de larg sînt ele răspîndite.

Uleiniţele. „Un stabiliment care este, în accepţia strictă a cuvîntului, un artel izvorît din tradiţiile poporului" : în satele Pokrovskoe şi Gavreata, două uleiniţe se află în stăpînirea a cinci fraţi, care şi-au împărţit între ei toate bunurile moştenite, cu excepţia uleiniţelor, care sînt folosite de ei pe rînd. Aceste fapte prezintă un „interes profund", pentru că „pun în lumină condiţiile contractuale ale succesiunii bazată pe muncă şi pe apartenenţa la obşte în industria meşteşugăreasca". Probabil că aceste „arteluri" izvorîte din tradiţiile poporului „constituie o dovadă concludentă că în rîndurile meşteşugărimii se răspîndesc, organizate pe baze cooperatiste, întreprinderile de tipul fabricilor" (pag. 175–176). Aşadar, artelul – în accepţia strictă a cuvîntului – ca dovadă a răspîndirii cooperaţiei, ca expresie a spiritului de obşte, constă în *proprietatea comună a unor moştenitori care n-au ieşit din indiviziune !!* Este evident că, dacă aşa stau lucrurile, adevăratul paladiu al „spiritului de obşte" şi al „cooperaţiei" îl constituie dreptul civil roman şi al X-lea volum al nostru cu instituţia condominiului, a proprietăţii indivize a erezilor şi a non-erezilor ! [118]

„Tendinţa ţăranilor de a crea arteluri s-a manifestat în modul cel mai viu în ramura morăritului..., îmbrăcînd forme tradiţionale specifice". Mai multe mori se află în folosinţa comună a unor tovarăşi şi chiar a unor sate întregi. Iată modurile de folosinţă a morilor : cea mai răspîndită este folosirea pe rînd ; apoi împărţirea venitului net pe cote proporţionale cu cheltuiala fiecărui coproprietar ; în „asemenea cazuri, patronii asociaţi arareori participă cu munca lor la activitatea întreprinderii, care de obicei foloseşte muncă salariată" (pag. 181 ; la fel funcţionează şi artelurile care se ocupă cu producerea smoalei, pag. 197). Stranie întruchipare a spiritului specific şi de artel este această proprietate comună a unor mici patroni care angajează în comun muncitori ! Faptul că meşteşugarii folosesc *pe rînd* mori, instalaţii pentru producerea smoalei şi fierării denotă, dimpotrivă, fărîmiţarea extraordinară a producătorilor, pe care nici măcar proprietatea comună nu este în stare să-i determine la cooperare.

www.dacoromanica.ro

„Una dintre formele organizației de artel" sînt „fierăriile-arteluri" (239). Pentru a economisi combustibilul, fierarii patroni se adună într-o singură fierărie, angajînd un singur muncitor la foale (economie de muncitori !) și luînd cu chirie de la proprietarul fierăriei atît localul cît și barosul, pentru care plătesc aparte. – Așadar, închirierea contra plată a unui lucru aflat în proprietatea privată a unei persoane spre a fi folosit de o altă persoană înseamnă „o organizație de artel" ! Hotărît lucru, dreptul roman trebuie să fie numit cod al „organizației de artel" !... „Organizația de artel... este o nouă dovadă a inexistenței unei cristalizări de clasă în producția meșteșugărească, o dovadă a faptului că în mediul agricultorilor și al meșteșugarilor are loc aceeași ștergere a diferențierilor ca și la morile-arteluri" (239). Și după toate astea se mai găsesc oameni rău-intenționați care se încumetă să vorbească despre diferențierea țărănimii !

Prin urmare, pînă acum n-am văzut nici un caz de *asociere* între meșteșugari pentru aprovizionarea cu materii prime, pentru desfacerea produselor, fără să mai vorbim de asociere în producția propriu-zisă. Există, totuși, și asemenea cazuri. Recensămîntul pe gospodării al meșteșugarilor din gubernia Perm a înregistrat *în total patru* asemenea asociații, cu specificarea că *toate* au fost organizate cu sprijinul băncii meșteșugarilor : trei în producția meșteșugărească de trăsuri și una în producția de mașini agricole. Unul dintre aceste arteluri are muncitori salariați (2 ucenici și 2 muncitori salariați pentru „munci auxiliare"); într-un alt artel, doi asociați folosesc contra plată fierăria și atelierul aparținînd celui de-al treilea asociat. Aprovizionarea cu materie primă și desfacerea produselor se face în comun, dar fiecare meșteșugar lucrează într-un atelier separat (cu excepția cazului menționat al închirierii contra plată a fierărici și atelierului). Cele patru arteluri grupează 21 de muncitori membri de familie. Banca meșteșugarilor din Perm funcționează de cîțiva ani. Să admitem că de aici înainte ea „va grupa" *într-un an* (în vederea închirierii fierăriei vecinului) nu cîte 20 de muncitori membri de familie, ci cîte 50. Aceasta înseamnă că toți cei 15.000 de muncitori membri de familie ai meșteșugarilor „vor fi grupați" în „organizații de artel" exact peste 300 de ani. Iar după ce va isprăvi această

www.dacoromanica.ro

treabă, banca meșteșugarilor va începe „să grupeze" și pe muncitorii salariați care lucrează la meșteșugari... Și narodnicii din Perm triumfă : „Concepții economice atît de importante, create de gîndirea de sine stătătoare a mediului meșteșugăresc, constituie o chezășie trainică a progresului economic al producției în acest mediu pe baza principiului independenței muncii față de capital, deoarece în faptele date se manifestă nu numai tendința spontană a meșteșugarilor spre independență în muncă, ci și una pe deplin conștientă" (pag. 333). Pentru dumnezeu, domnilor ! Desigur, narodnicismul este de neînchipuit fără fraze maniloviste, dar există o măsură în toate ! După cum am văzut, *nici unul* dintre arteluri nu exprimă „principiul independenței muncii față de capital" : toate sînt arteluri formate de patroni și de mici patroni și multe dintre ele au muncitori salariați. Cooperația lipsește în aceste arteluri ; pînă și aprovizionarea cu materii prime și desfacerea produselor în comun sînt ridicol de rare, grupînd un număr de patroni uimitor de infim. Se poate afirma cu certitudine că în nici o țară capitalistă înregistrarea unui număr de aproape 9.000 de mici stabilimente cu 20.000 de muncitori nu va da la iveală *o fărîmițare și o izolare atît de uimitoare* a producătorilor, printre care s-au constatat doar cîteva zeci de cazuri de *proprietate comună* și *mai puțin de zece* cazuri de asociere a cîte 3–5 mici patroni pentru aprovizionarea cu materii prime și pentru desfacerea produselor ! Această fărîmițare ar constitui *cea mai sigură chezășie a unei stagnări economice și culturale lipsite de orice perspectivă*, dacă n-am vedea că, din fericire, pe zi ce trece capitalismul subminează din temelii meșteșugul patriarhal împreună cu mărginirea locală a micilor producători izolați, distruge micile piețe locale (datorită cărora se menține mica producție), înlocuindu-le prin piața națională și mondială, *obligînd* pe producătorii din întreaga țară și chiar din diferite țări, și nu numai pe cei din satul Gavreata, să se organizeze în uniuni, făcînd ca aceste uniuni să depășească cadrul îngust al patronilor și al micilor patroni și punînd în fața acestor uniuni probleme mai vaste decît aceea a aprovizionării cu material lemnos și cu fier la prețuri mai scăzute sau a vînzării cuielor și căruțelor în condiții mai avantajoase.

www.dacoromanica.ro

VIII

PROGRAMUL DE POLITICĂ INDUSTRIALĂ AL NARODNICILOR

Întrucît proiectele şi măsurile practice se află întotdeauna în legătură cu ceea ce este considerat „îmbucurător" şi dătător de speranţe în viaţa reală, se înţelege apriori ce deziderate privind industria meşteşugărească conţine „Studiul", în care toate „fenomenele îmbucurătoare" au fost reduse la înfrumuseţarea muncii salariate în mica producţie şi la ridicarea în slăvi a asociaţiilor prea puţin numeroase, unilaterale ale micilor patroni. Nefiind decît o repetare a obişnuitelor reţete narodnice, aceste deziderate uimesc, pe de o parte, prin caracterul lor contradictoriu, iar pe de altă parte prin exagerarea disproporţionată a celor mai banale „măsuri", transformate cu ajutorul unor fraze pompoase în soluţii pentru probleme mari. Chiar la începutul „Studiului", în introducere, încă înainte de expunerea datelor recensămîntului, întîlnim o serie de consideraţii grandilocvente despre „sarcina creditului meşteşugăresc" de „a înlătura (sic !) lipsa de bani", despre „organizarea cooperatistă a schimbului dintre producţie şi consum" (pag. 8), despre „răspîndirea organizaţiilor de artel", despre necesitatea de a organiza pentru meşteşugari depozite de mărfuri, consultaţii tehnice, şcoli tehnice etc. (pag. 9). Aceste consideraţii se repetă de multe ori de-a lungul întregii cărţi. „Economia meşteşugului trebuie reorganizată în aşa fel încît meşteşugarul să nu mai fie lipsit de bani ; cu alte cuvinte, meşteşugarul să fie eliberat de sub jugul chiaburului" (119). „Sarcina timpurilor noastre" este de a înfăptui „emanciparea meşteşugarilor cu ajutorul creditului" etc. (267). „Trebuie raţionalizate procesele de schimb", trebuie luate măsuri pentru „a introduce în economia agricolă ţărănească principii raţionale de credit, schimb şi producţie" (362), trebuie înfăptuită „organizarea economică a muncii" (sic !! pag. 363), „organizarea raţională a economiei naţionale" etc. etc. După cum vedeţi, este cunoscutul panaceu narodnic, aplicat la datele recensămîntului. Şi, parcă pentru a confirma definitiv ortodoxismul lor narodnic, autorii n-au omis să condamne economia bănească în general şi s-au străduit să-l convingă pe cititor că meseriile „aduc importante servicii economiei naţionale, asigurîndu-i posibi-

www.dacoromanica.ro

litatea de a evita transformarea economiei naturale într-una bănească". „Interesele vitale ale economiei naţionale cer ca materiile prime produse de ea să fie prelucrate pe loc, pe cît posibil fără intervenţia banului în procesele de schimb" (pag. 360).

Această expunere a programului narodnic se caracterizează printr-o plenitudine şi francheţe care nu mai lasă nimic de dorit ! Am spus „program narodnic" pentru că pe noi nu ne interesează ceea ce îi deosebeşte pe autorii „Studiului" de alţi narodnici, ci, dimpotrivă, ceea ce le este comun tuturor. Pe noi ne interesează programul narodnic practic referitor la meşteşuguri în general. E lesne de văzut că în cuprinsul „Studiului" au fost scoase în relief tocmai trăsăturile fundamentale ale acestui program : 1) condamnarea economiei băneşti şi simpatia pentru economia naturală şi meseriile primitive ; 2) diferitele măsuri pentru sprijinirea micii producţii ţărăneşti, cum ar fi creditele, folosirea largă a tehnicii etc.; 3) dezvoltarea a tot felul de asociaţii şi uniuni de patroni şi mici patroni : tovărăşii de aprovizionare cu materii prime, tovărăşii pentru înfiinţarea de depozite, tovărăşii de împrumut şi păstrare, de credit, de consum, de producţie ; 4) „organizarea muncii" – frază curentă în toate dezideratele pioase ale narodnicilor. Să examinăm deci acest program.

Cît priveşte, în primul rînd, condamnarea economiei băneşti, trebuie să constatăm că, în ceea ce priveşte industria meşteşugărească, ea nu mai are decît un caracter pur platonic. Pînă şi în gubernia Perm producţia de mărfuri a împins pe ultimul plan meseriile, care se află într-o situaţie atît de jalnică, încît chiar în acelaşi „Studiu" citim că este de dorit „ca meşteşugarul să fie scos din starea lui de dependenţă", adică să fie înlăturată dependenţa meseriaşului de clientul consumator, „căutîndu-se mijloace pentru a lărgi dincolo de cadrul cererii pentru consumul local însăşi sfera de desfacere" (pag. 33). Cu alte cuvinte : în teorie – condamnarea economiei băneşti, iar în practică – tendinţa de a transforma meseriile într-o economie de mărfuri ! Şi această contradicţie, departe de a constitui apanajul exclusiv al „Studiului", este proprie tuturor proiectelor narodnice : oricît ar perora ei împotriva economiei de mărfuri (băneşti),

www.dacoromanica.ro

realitatea, dată afară pe uşă, intră pe fereastră, şi măsurile preconizate de ei nu fac decît să dezvolte economia de mărfuri. Un exemplu în această privinţă ne oferă creditele. În toate planurile şi dezideratele lor, narodnicii nu înlătură economia de mărfuri. „Studiul", de pildă, nu spune nicăieri că reformele propuse ar trebui să aibă altă bază decît aceea a economiei de mărfuri. Dimpotrivă, el nu doreşte decît un *schimb* pe baze raţionale, o organizare cooperatistă a *schimbului*. Economia de mărfuri rămîne ; ea trebuie să fie doar primenită pe baze *raţionale*. Această utopie este departe de a fi nouă ; ea a avut în vechea literatură economică exponenţi de seamă. Inconsistenţa ei teoretică a fost dovedită de mult, aşa încît nu este cazul să insistăm asupra acestei probleme. N-ar fi oare mai bine ca narodnicii noştri, în loc să înşire fraze absurde despre necesitatea „de a raţionaliza" economia, „să-şi raţionalizeze" întîi propriile lor idei despre economia *reală*, despre relaţiile social-economice reale, existente în masa extrem de eterogenă, diferită ca componenţă, a „meşteşugarilor", ale căror destine narodnicii noştri vor să le hotărască, într-un mod atît de biroçratic şi de uşuratic, prin măsuri luate de sus ? Nu ne arată oare realitatea la fiecare pas că măsurile practice ale narodnicilor, inventate după reţetele aşa-ziselor idei „pure" despre „organizarea muncii" etc., duc în practică numai la ajutorarea şi la sprijinirea „gospodarului cuprins", a micului fabricant sau scupşcic, şi în general a tuturor reprezentanţilor micii burghezii ? Acest fenomen este departe de a fi întîmplător ; el nu se datoreşte imperfecţiunii sau nereuşitei diferitelor măsuri. Dimpotrivă, în cadrul general al economiei de mărfuri, este inevitabil ca de pe urma creditelor, a depozitelor, a băncilor, a îndrumărilor tehnice etc. să profite, în primul rînd şi cel mai mult, mica burghezie.

Dar, ni se va obiecta, dacă este aşa, dacă prin măsurile lor practice narodnicii contribuie, inconştient şi împotriva voinţei lor, la dezvoltarea micii burghezii, şi deci a capitalismului în general, nu devine oare lipsită de rost criticarea programelor lor de către cei care consideră că în principiu dezvoltarea capitalismului constituie un proces progresist ? Este logic oare ca, din cauza caracterului eronat sau – ca să ne exprimăm mai blînd – discutabil al veşmîntului ideolo-

www.dacoromanica.ro

gic, să ataci programe utile din punct de vedere practic, căci nimeni doar nu va tăgădui „utilitatea" învățămîntului tehnic, a creditelor, a uniunilor și asociațiilor de producători ?

Aceste obiecții nu sînt născocite. Într-o formă sau alta, cu un prilej sau altul, ele se fac auzite mereu, ca răspuns la polemica împotriva narodnicismului. Lăsînd la o parte faptul că aceste obiecții, chiar dacă ar fi juste, nu infirmă cîtuși de puțin constatarea că simpla ridicare a unor proiecte mic-burgheze la rangul de panacee sociale supreme aduce mari prejudicii societății, ne vom mărgini să punem problema pe terenul practic al nevoilor imediate și arzătoare ale contemporaneității și să apreciem din acest punct de vedere, *cu bună știință* îngustat, conținutul programului narodnic.

Cu toate că numeroase măsuri propuse de narodnici sînt folositoare din punct de vedere practic, contribuind la dezvoltarea capitalismului, în general însă ele se dovedesc a fi : 1) inconsecvente în cel mai înalt grad, 2) doctrinare și rupte de viață și 3) mărunte în comparație cu sarcinile reale pe care capitalismul în dezvoltare le pune în fața industriei noastre. Să lămurim această idee. Am relevat, în primul rînd, inconsecvența narodnicilor ca oameni *practici*. Alături de măsurile arătate mai sus, care sînt caracterizate de obicei ca politică economică liberală și care au figurat întotdeauna în programul conducătorilor burgheziei din Occident, narodnicii găsesc cu putință să păstreze intenția de *a opri* dezvoltarea economică dată, de *a împiedica* progresul capitalismului, de *a sprijini* mica producție, care se zbate neputincioasă în lupta cu marea producție. Ei apără legile și instituțiile care îngrădesc libera circulație a pămîntului, libertatea deplasării, mențin închistarea medievală a țărănimii etc. Se pune întrebarea : există oare motive judicioase pentru *a opri* dezvoltarea capitalismului și a marii industrii ? Din datele recensămîntului am văzut că faimoasa „independență" a meșteșugarilor nu-i ferește cîtuși de puțin de subordonare față de capitalul comercial, de exploatare în forma ei cea mai grea, că *în realitate* situația marii mase a acestor meșteșugari „de sine stătători" este adesea *mai jalnică* decît situația muncitorilor salariați care lucrează la meșteșugari, că cîștigurile lor sînt uimitor de mici, condițiile de muncă (în ceea ce privește condițiile de igienă și durata

www.dacoromanica.ro

zilei de lucru) sînt extrem de nesatisfăcătoare, producția este fărîmițată, primitivă și nedezvoltată din punct de vedere tehnic. Există oare temeiuri judicioase pentru menținerea legilor polițienești care întăresc „legătura cu pămîntul" și *interzic* ruperea acestei legături, de care se înduioșează atît de mult narodnicii ? * Datele „recensămîntului meșteșugurilor" din 1894/95 în gubernia Perm arată limpede absurditatea totală a măsurilor prin care țăranii sînt legați în mod artificial de pămînt. Această legare nu face decît să le micșoreze cîștigurile, care în condițiile „legăturii cu pămîntul" se dovedesc a fi de peste două ori mai mici decît la neagricultori, să coboare nivelul de trai, să accentueze răzlețirea și fărîmițarea producătorilor risipiți prin sate, să sporească neputința lor în fața oricărui scupșcic și meșteraș. Legarea de pămînt întîrzie în același timp dezvoltarea agriculturii, fără a fi însă în stare să împiedice apariția clasei micii burghezii sătești. Narodnicii se feresc să pună problema în felul următor : a opri sau a nu opri dezvoltarea capitalismului ? Ei preferă să discute despre „posibilitatea altor căi pentru patrie". Dar din moment ce este vorba de măsuri practice imediate, fiecare militant se situează chiar prin aceasta pe terenul *căii date* **. Liberi sînteți să faceți tot ce vreți pentru „a trage" patria pe o altă cale ! O asemenea activitate nu va stîrni nici un fel de critici (în afară de critica ilarității). Dar nu apărați ceea ce *frînează* în mod artificial dezvoltarea dată, nu estompați prin fraze „despre o altă cale" problema înlăturării piedicilor din calea dată.

O altă împrejurare de care trebuie să se țină seama în aprecierea programului narodnic practic este următoarea. Am văzut că narodnicii caută să-și formuleze dezideratele într-o manieră cît mai abstractă, să le prezinte drept cerințe abstracte ale științei „pure", ale dreptății „pure", și nu drept nevoi reale ale unor clase reale, care au interese bine deter-

* „Studiul" vorbește și el cu mult patos despre foloasele obștii și despre caracterul dăunător al „liberei circulații" a pămînturilor, care ar duce la apariția „proletariatului" (pag. 6). Faptul că libera circulație este contrapusă obștii scoate clar în evidență tocmai cea mai reacționară și mai dăunătoare trăsătură a „obștii". — Ar fi interesant de știut dacă s-ar găsi măcar într-o singură țară capitalistă un „proletar" care, cîștigînd 33 sau 50 de ruble pe an, să nu fie considerat *pauper* ?

** *Faptul că această cale dată constă în dezvoltarea capitalismului* nu l-au negat, după cît știm, nici chiar narodnicii : nici d-l N.—on, nici d-l V. V., nici d-l Iujakov etc. etc.

www.dacoromanica.ro

minate. Creditele – această necesitate vitală pentru orice patron şi mic patron în societatea capitalistă – sînt prezentate de narodnic drept unul din elementele componente ale sistemului de organizare a muncii ; uniunile şi asociaţiile de patroni sînt prezentate drept expresie embrionară a ideii cooperării în general, a ideii „emancipării meşteşugarilor" etc., pe cîtă vreme oricine ştie că toate uniunile de acest fel urmăresc de fapt ţeluri care n-au nimic comun cu materii atît de înalte, ci sînt pur şi simplu legate de mărimea venitului acestor mici patroni, de consolidarea situaţiei lor, de sporirea profiturilor lor. Această transformare a unor deziderate burgheze şi mic-burgheze banale în panacee sociale nu face decît *să slăbească* aceste deziderate, să le lipsească de nervul lor vital, de ceea ce constituie dovada actualităţii lor şi chezăşia realizării lor. Narodnicul se străduieşte să prezinte problemele vitale ale oricărui patron, scupşcic, negustor (creditele, uniunile, ajutorul tehnic) ca pe nişte probleme generale, care stau deasupra intereselor particulare. Narodnicul îşi închipuie că prin aceasta el le sporeşte însemnătatea, le înalţă, dar în realitate el transformă astfel o problemă vie, care *interesează* cutare sau cutare grupuri de populaţie, într-un deziderat de filistin, într-o filozofare de cabinet, într-o birocratică „discuţie despre foloase". De aceasta se leagă în mod nemijlocit şi o a treia împrejurare. Neînţelegînd că măsuri practice cum sînt creditele şi artelul, ajutorul tehnic etc., constituie expresia cerinţelor capitalismului în dezvoltare, narodnicul nu ştie să exprime cerinţele generale şi fundamentale ale acestei dezvoltări, înlocuindu-le cu mărunte jumătăţi de măsuri luate la întîmplare, care, aplicate izolat, nu pot avea nici un efect apreciabil şi sînt inevitabil sortite eşecului. Dacă narodnicul ar adopta deschis şi consecvent punctul de vedere al unui exponent al cerinţelor dezvoltării sociale pe calea capitalistă, el ar fi în măsură să observe *condiţiile generale, cerinţele generale* ale acestei dezvoltări, ar vedea că, în cadrul existenţei acestor condiţii generale (în cazul care ne interesează, principala dintre ele este libertatea industriei), toate micile lui măsuri şi proiecte s-ar realiza de la sine, adică prin însăşi activitatea persoanelor interesate, pe cînd ignorarea acestor condiţii generale şi preconizarea exclusivă a unor măsuri practice cu caracter

www.dacoromanica.ro

strict particular nu înseamnă decît să baţi apa în piuă. Să luăm, de exemplu, problema libertăţii industriei. Pe de o parte, dintre problemele politicii industriale, aceasta este o problemă atît de generală şi de importantă, încît analizarea ei este deosebit de oportună. Pe de altă parte, specificul condiţiilor de trai din ţinutul Perm aduce o interesantă confirmare a importanţei cardinale pe care o prezintă această problemă.

După cum se ştie, principalul fenomen în viaţa economică a ţinutului este industria siderurgică, care i-a imprimat o pecete cu totul aparte. De situaţia şi de interesele industriei siderurgice din Ural este legată atît istoria colonizării cît şi actuala situaţie a ţinutului. „În general, colonizarea ţăranilor în Ural a avut drept scop să asigure proprietarilor de uzine braţe de muncă" – citim într-o scrisoare semnată de un oarecare Babuşkin de la uzina Novo-Serghinsk, publicată în „Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti" *. Aceste cuvinte simple exprimă foarte just rolul imens al proprietarilor de uzine în viaţa ţinutului, însemnătatea lor ca moşieri şi proprietari de uzine în acelaşi timp, faptul că sînt deprinşi să exercite o dominaţie exclusivă şi nelimitată, să aibă o situaţie de monopolişti, care îşi bazează industria pe dreptul lor de proprietari funciari şi nu pe capital şi concurenţă. Principiile monopoliste ale industriei siderurgice din Ural şi-au găsit expresia legală în cunoscutul articol 394 din vol. VII al codului de legi (regulamentul minelor), articol despre care s-a vorbit şi se vorbeşte atît de mult în literatura referitoare la Ural. Această lege, promulgată în 1806, prevede în primul rînd că în oraşele miniere nici o fabrică nu poate fi înfiinţată decît cu aprobarea autorităţilor miniere, iar în al doilea rînd că în districtele din împrejurimile uzinelor este interzisă înfiinţarea „oricăror manufacturi şi fabrici în care întreaga producţie se bazează mai ales pe procese de ardere care implică folosirea cărbunilor şi a lemnelor". În 1861 proprietarii de uzine siderurgice din Ural au insistat îndeosebi ca dispoziţiile acestei legi să fie introduse printre condiţiile eliberării ţăranilor, iar articolul 11 din regulamentul privitor

* Vol. XVI pag. 594—595. Citat în cartea „Ind. meşt.", I, 140.

www.dacoromanica.ro

la muncitorii din industria siderurgică conține o interdicție similară *. În darea de seamă a consiliului de administrație al băncii meșteșugarilor pe 1895, citim printre altele : „De cele mai multe ori însă se primesc plîngeri în legătură cu faptul că autoritățile miniere și proprietarii de uzine posesionale interzic pe teritoriul aferent acestor uzine *înființarea* oricăror stabilimente bazate pe folosirea acțiunii focului, precum și plîngeri în legătură cu diferitele măsuri care stînjenesc industria meșteșugărească de prelucrare a metalelor" („Studiu", pag. 223). Rezultă, așadar, că Uralul mai păstrează și astăzi neștirbite tradițiile „frumoaselor vremuri de altădată", iar atitudinea față de mica industrie țărănească este aici în deplină armonie cu acea „organizare a muncii" care asigura uzinelor o populație muncitorească legată de locul respectiv. Aceste tradiții sînt caracterizate cît se poate de pregnant în următoarea știre apărută în „Permskie Gubernskie Vedomosti" [119] nr. 183 din 1896, reprodusă în „Studiu" și calificată, pe bună dreptate, drept „foarte semnificativă". Iat-o : „Ministerul agriculturii și al domeniilor statului a propus proprietarilor de uzine siderurgice din Ural să examineze posibilitatea unor măsuri din partea uzinelor siderurgice în vederea dezvoltării industriei meșteșugărești în Ural. Proprietarii de uzine au înștiințat ministerul că dezvoltarea industriei meșteșugărești în Ural va prejudicia interesele marii industrii, întrucît chiar și în prezent, cînd meșteșugurile sînt slab dezvoltate în Ural, populația lui nu poate furniza uzinelor numărul necesar de muncitori ** ; cînd

* Vezi „Ind. meșt", I, 18—19. — „Studiu", 222, 223, 244. — „Rapoarte și studii asupra ind. meșt.", publicat de ministerul agriculturii și al domeniilor statului, articolul semnat de Egunov, vol. III. Publicînd articolul lui Egunov, ministerul menționează într-o notă că opiniile autorului „sînt în totală divergență cu concepțiile și datele departamentului minelor". — În județul Krasnoufimsk, de pildă, au fost închise, pe baza legilor citate, aproape 400 de fierării. — Comp. „Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meșteșugărești", vol. XVI, articolul semnat de V. D. Belov : „Industria meșteșugărească din Ural în legătură cu industria siderurgică". Autorul arată că meșteșugarii, temîndu-se de rigorile legii, își ascund mașinile. Un meșteșugar a construit pentru turnarea pieselor un cuptor montat *pe roți*, ca să-l poată ascunde mai ușor ! (pag. 18 din articolul citat).

** Pentru lămurirea cititorului, menționăm că statistica industriei noastre siderurgice și miniere a constatat în repetate rînduri că în Ural numărul muncitorilor ocupați, raportat la produsul obținut, este incomparabil mai mare decît în regiunea minieră din sudul țării sau din Polonia. Salariile scăzute — urmare a faptului că muncitorii sînt legați de pămînt — în Uralul la un nivel tehnic incomparabil mai scăzut decît acela din sudul țării sau din Polonia.

www.dacoromanica.ro

însă locuitorii vor avea acasă posibilităţi de cîştig, uzinele riscă să nu mai poată lucra de loc" („Studiu", pag. 244). Această ştire i-a făcut pe autorii „Studiului" să exclame : „Desigur, prima condiţie necesară a oricărei industrii, *mare, mijlocie* sau *mică,* este libertatea industriei... În numele libertăţii industriei, *toate ramurile ei* trebuie să fie din punct de vedere juridic egale în drepturi... Industria meşteşugărească de prelucrare a metalelor din Ural trebuie să fie eliberată de orice îngrădiri *excepţionale,* stabilite în cadrul reglementării regimului uzinelor cu scopul de a stînjeni dezvoltarea ei *firească*" (ibid. Subliniat de noi). Citind această tiradă emoţionantă şi profund justă în apărarea „libertăţii industriei", ne-am adus aminte de cunoscuta fabulă cu metafizicianul care întîrzia să iasă din groapă, întrebînd ce este frînghia care i-a fost aruncată : „o simplă frînghie" ?! [120] La fel procedează şi narodnicii din Perm, care, cînd este vorba de libertatea industriei, de libertatea dezvoltării capitalismului, de libera concurenţă, întreabă cu dispreţ ce este libertatea industriei : o simplă revendicare burgheză ?! Ei se înalţă mult mai sus în dezideratele lor ; ei nu vor libera concurenţă (ce deziderat meschin, îngust, burghez !), ci „organizarea muncii"... Dar este de ajuns ca aceste vise maniloviste să se ciocnească „faţă în faţă" cu realitatea prozaică în toată goliciunea ei, pentru ca narodnicul să se trezească numaidecît în faţa unei *„organizări a muncii"* care-l face să uite pe loc „caracterul dăunător" şi „pericolul" capitalismului, „posibilitatea altor căi pentru patrie" şi să ceară *„libertatea industriei"*.

Repetăm : noi considerăm că acest deziderat este absolut just şi credem că acest punct de vedere (împărtăşit nu numai de alcătuitorii „Studiului", ci aproape de toţi autorii care s-au ocupat de această problemă) face cinste narodnicilor. Dar... – Ce să-i faci ?! Nu-i poţi lăuda pe narodnici fără a pune imediat un mare „dar", – dar avem de făcut în legătură cu aceasta două observaţii esenţiale.

Prima. Putem fi siguri că imensa majoritate a narodnicilor va contesta cu indignare justeţea afirmaţiei noastre că „libertatea industriei" este identică cu „libertatea capitalismului". Ei vor spune că a cere înlăturarea monopolurilor şi a rămăşiţelor iobăgiei înseamnă „pur şi simplu" revendicarea

www.dacoromanica.ro

egalităţii în drepturi şi este în interesul „întregii" economii naţionale în general şi al celei ţărăneşti în special, şi nicidecum al capitalismului. Ştim că narodnicii vor spune aşa. Dar această teză va fi complet greşită. De pe vremea cînd „libertatea industriei" era privită într-o asemenea manieră idealistă şi abstractă, fiind considerată ca un „drept" fundamental şi firesc „al omului" (comp. cuvîntul subliniat în „Studiu"), au trecut peste o sută de ani. Revendicarea „libertăţii industriei" şi înfăptuirea acestei revendicări au făcut de atunci ocolul cîtorva ţări, şi pretutindeni această revendicare a fost o expresie a discordanţei dintre capitalismul în creştere şi rămăşiţele monopolurilor şi reglementărilor, pretutindeni ea a fost o lozincă a burgheziei înaintate, pretutindeni ea nu a dus decît la triumful deplin al capitalismului. De atunci teoria a explicat pe deplin cît de naivă e iluzia că „libertatea industriei" ar fi o revendicare a „raţiunii pure", revendicarea unei abstracte „egalităţi în drepturi", şi a arătat că problema libertăţii industriei este o problemă a capitalismului. Înfăptuirea „libertăţii industriei" nu este nicidecum o prefacere cu caracter exclusiv „juridic"; ea reprezintă o reformă economică profundă. Revendicarea „libertăţii industriei" denotă întotdeauna existenţa unei discordanţe între normele juridice (care reflectă relaţiile de producţie perimate) şi *noile relaţii de producţie,* care s-au dezvoltat în pofida normelor vechi, au depăşit cadrul acestora din urmă şi fac să fie necesară desfiinţarea lor. Dacă rînduielile din Ural stîrnesc acum revendicarea generală a „libertăţii industriei", aceasta înseamnă că reglementările, monopolurile şi privilegiile moştenite în favoarea moşierilor-proprietari de uzine stingheresc *relaţiile economice date,* forţele economice *date.* Care sînt, aşadar, aceste relaţii şi aceste forţe? Acestea sînt *relaţiile economiei de mărfuri.* Aceste forţe sînt forţele *capitalului* care conduce economia de mărfuri. Aduceţi-vă aminte fie şi de sus-citata „mărturisire" a narodnicului din Perm: „Întreaga noastră industrie meşteşugărească se află în mrejele capitalurilor private". Dar şi fără această mărturisire datele recensămîntului meşteşugurilor sînt destul de elocvente şi nu au nevoie de nici un comentariu.

www.dacoromanica.ro

A doua observație. Salutăm faptul că narodnicii apără libertatea industriei. Dar îl salutăm în măsura în care ei *sînt consecvenți* în această apărare. Oare „libertatea industriei" constă numai în desființarea interdicțiilor existente în Ural în ceea ce privește deschiderea de stabilimente care folosesc acțiunea focului ? Oare faptul că țăranul este lipsit de dreptul de a ieși din obște, de a exercita orice meserie sau ocupație nu constituie o îngrădire mult mai esențială a „libertății industriei" ? Oare faptul că nu există libertatea de deplasare, că legea nu recunoaște fiecărui cetățean dreptul de a-și alege pentru domiciliu orice comunitate urbană sau rurală din stat, oare faptul acesta nu îngrădește libertatea industriei ? Oare închistarea medievală a obștii țărănești, faptul că persoanele care fac parte din clasa comercianților și industriașilor nu pot pătrunde în obște, nu îngrădește libertatea industriei ? etc. etc. Noi am menționat îngrădiri mult mai importante, mai generale, mai răspîndite ale libertății industriei, ale căror efecte se manifestă în întreaga Rusie, și îndeosebi asupra întregii mase țărănești. Dacă industria „mare, mijlocie și mică" trebuie să fie egale în drepturi, nu este cazul oare ca și aceasta din urmă să aibă, în ceea ce privește înstrăinarea pămînturilor, aceleași drepturi ca și primele două ? Dacă dispozițiile cuprinse în legile referitoare la industria siderurgică din Ural constituie „îngrădiri excepționale care stînjenesc dezvoltarea firească", nu este oare tot atît de adevărat că răspunderea solidară, inalienabilitatea loturilor, legile și regulamentele medievale speciale cu privire la migrațiuni, transferări, meșteșuguri și îndeletniciri constituie și ele „îngrădiri excepționale" ? Oare ele nu „stînjenesc dezvoltarea firească" ?

Adevărul însă este că și în această problemă narodnicismul a dat dovadă de aceeași inconsecvență și de aceeași fățărnicie care sînt atît de caracteristice oricărei ideologii a Kleinbürgerism *-ului. Pe de o parte, narodnicii nu tăgăduiesc că în viața noastră există numeroase rămășițe ale unei „organizări a muncii" a cărei origine datează din perioada atotputerniciei cnejilor feudali și care se află în cea mai flagrantă contradicție cu orînduirea economică actuală, cu

* — mic-burghezism. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

întreaga dezvoltare economică și culturală a țării. Pe de altă parte, ei nu pot să nu vadă că această orînduire economică și această dezvoltare amenință să-l ducă la pieire pe micul producător și, înspăimîntați de soarta acestui paladiu al „idealurilor" lor, narodnicii caută să oprească mersul istoriei, să oprească procesul de dezvoltare, se roagă și imploră „să se interzică", „să nu se îngăduie" și camuflează cu fraze despre „organizarea muncii" această jalnică bolboroseală reacționară, fraze care nu pot fi altceva decît o cruntă ironie.

De pe acum cititorului îi este clară, desigur, obiecția principală, esențială pe care o vom ridica împotriva programului narodnic *practic* în problemele industriei moderne. În măsura în care proiectele narodnice se integrează în transformarea care de la Adam Smith încoace se numește *libertatea industriei* (în accepția largă a cuvîntului) sau coincid cu ea, ele sînt progresiste. Dar, în primul rînd, în acest caz ele n-au nimic „narodnic", nimic care să sprijine în special mica producție și „căile specifice" ale patriei. În al doilea rînd, această parte pozitivă a programului narodnic este slăbită și denaturată prin aceea că problemei generale și fundamentale a libertății industriei i se substituie proiecte și măsuri particulare și mărunte. În măsura însă în care dezideratele narodnice contravin libertății industriei, căutînd să oprească dezvoltarea actuală, ele sînt reacționare și lipsite de sens, iar înfăptuirea lor nu poate fi decît dăunătoare. Să luăm cîteva exemple. Creditul. Creditul este o instituție legată de o fază mai evoluată a circulației mărfurilor, a schimburilor economice. Înfăptuirea „libertății industriei" duce în mod inevitabil la crearea unor instituții de credit ca întreprinderi cu caracter comercial, la înlăturarea închistării medievale a țăranilor, la apropierea lor de clasele care folosesc în cea mai mare măsură creditul, la înființarea de sine stătătoare de către persoanele interesate a unor asociații de credit etc. Dimpotrivă, ce valoare pot avea măsurile în domeniul creditului pe care zemții și ceilalți „intelectuali" le oferă „țăranilor", atîta timp cît legile și instituțiile pun țărănimea într-o situație care *exclude* o circulație normală și dezvoltată a mărfurilor, într-o situație în care în locul răspunderii patrimoniale (baza creditului) este mult mai lesnicioasă, mai realizabilă, mai accesibilă și mai uzitată... *munca în dijmă!*

www.dacoromanica.ro

În aceste condiții, măsurile în domeniul creditului vor rămîne întotdeauna niște plante exotice, străine, sădite pe un sol cu totul nepotrivit, vor fi un copil născut mort, pe care l-au putut plăsmui numai niște intelectuali visători de felul lui Manilov și niște birocrați voitori de bine, de care rîd și vor rîde adevărații *negustori de capital bănesc*. Pentru a nu face afirmații nedovedite, reproducem părerea lui Egunov (articolul citat), pe care nimeni nu-l poate bănui de... „materialism". Despre depozitele pentru meșteșugari el spune următoarele : „Chiar cînd condițiile locale sînt cît se poate de favorabile, un depozit stabil, și încă unul singur pe un județ întreg, nu va înlocui niciodată și nici nu poate înlocui pe negustorul veșnic mobil și personal interesat". Despre banca meșteșugarilor din Perm citim următoarele : ca să obțină un împrumut, meșteșugarul trebuie să facă o cerere la bancă sau la agentul ei și să indice numele garanților. Agentul vine, verifică declarația meșteșugarului, culege informații amănunțite asupra producției etc. „și, în contul meșteșugarului, trimite direcției băncii tot acest vraf de hîrtii". După ce aprobă împrumutul, banca trimite (prin agent sau prin administrația plășii) actul de împrumut. După ce debitorul semnează actul (semnătura fiind certificată de autoritățile plășii) și îl înapoiază băncii, abia atunci i se expediază banii. Dacă împrumutul este solicitat de un artel, se cere o copie după contractul de tovărășie. Agenții trebuie să vegheze ca împrumuturile să fie folosite exclusiv în scopul pentru care au fost acordate, să urmărească cum merg afacerile clienților etc. „Este evident că creditul bancar în nici un caz nu poate fi considerat accesibil meșteșugarilor ; se poate afirma cu certitudine că meșteșugarul va prefera, fără doar și poate, să caute credit la un bogătaș din localitate decît să se expună tuturor caznelor descrise, să plătească taxele poștale, de notariat și de plasă, să aștepte luni de-a rîndul din ziua cînd a survenit necesitatea unui împrumut pînă în ziua primirii lui și să rămînă sub supraveghere în tot cursul termenului pentru care i s-a acordat împrumutul" (pag. 170 din articolul citat). Pe cît de absurdă este ideea narodnică a unui credit anticapitalist, pe atît de

www.dacoromanica.ro

inepte, stîngace și ineficace sînt aceste tentative (cu mijloace improprii) de a face prin intermediul „intelectualilor" și al birocraților un lucru care constituie pretutindeni adevărata îndeletnicire a negustorilor. – Învățămîntul tehnic. Se pare că astăzi nu mai este nevoie să vorbim despre el... Amintim doar proiectul demn de „veșnică pomenire" al d-lui Iujakov, cunoscutul nostru autor progresist, care preconizează să fie înființate în Rusia licee agricole, în care țăranii și țărancele fără avere *să ramburseze prin muncă* costul învățăturii lor, servind, de pildă, ca bucătari sau spălătorese *... Artelurile. Dar cine nu știe că principalele piedici în calea răspîndirii lor sînt tradițiile aceleiași „organizări a muncii" care și-a găsit expresia și în legile referitoare la industria siderurgică din Ural ? Cine nu știe că înfăptuirea libertății depline a industriei a dus pretutindeni la o înflorire și dezvoltare fără precedent a tot felul de uniuni și asociații ? Este extrem de comic să vezi cum narodnicul se străduiește să-și prezinte adversarul ca pe un dușman al artelurilor, al uniunilor etc. în general. Aceasta înseamnă pur și simplu să arunci vina pe altul ! Esențialul este că, în căutarea principiului asocierii și a mijloacelor pentru înfăptuirea lui, trebuie să-ți îndrepți privirile nu înapoi, spre trecut, spre meseriile patriarhale și spre mica producție, care generează în rîndurile producătorilor o stare de extremă izolare, fărîmițare și primitivitate, ci înainte, spre viitor, spre dezvoltarea marelui capital industrial.

Știm foarte bine cu ce dispreț suveran va primi narodnicul acest program de politică industrială, opus propriului său program. „Libertatea industriei" ! Ce vechi și îngust deziderat burghez, manchesterian ** ! Narodnicul este sigur că pentru el acesta este un überwundener Standpunkt ***, că

* Vezi articolul următor. (Volumul de față, pag. 465—498— *Nota red.*).

** S-ar putea ca unii *să-și închipuie* că „libertatea industriei" exclude măsuri cum sînt legile referitoare la reglementarea muncii în fabrici etc. Prin „libertatea industriei" se înțelege înlăturarea piedicilor *rămase din trecut* în calea dezvoltării capitalismului, pe cînd legislația privitoare la reglementarea muncii în fabrici, ca și celelalte măsuri ale așa-numitei Sozialpolitik (politică socială. — *Nota trad.*) din zilele noastre, *presupune* o largă dezvoltare a capitalismului și, la rîndul ei, face ca această dezvoltare *să meargă înainte*.

*** — punct de vedere depășit. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

el a ştiut să se ridice deasupra intereselor trecătoare şi unilaterale care stau la baza acestui deziderat, că a ştiut să se ridice la înălţimea unor idei mai profunde şi mai pure despre „organizarea muncii"... În realitate însă el *a coborît* de la ideologia burgheză progresistă la ideologia mic-burgheză reacţionară, care oscilează neputincioasă între tendinţa de a accelera dezvoltarea economică actuală şi tendinţa de a o frîna, între interesele micilor patroni şi interesele muncii. În problema de faţă, acestea din urmă coincid cu interesele marelui capital industrial.

www.dacoromanica.ro

ÎN LEGĂTURĂ CU O NOTĂ DE ZIAR

În nr. 239 (din 30 august) al ziarului „Russkie Vedomosti“ [121] a apărut un articolaș al d-lui N. Levitski : „Despre unele probleme ale vieții poporului“. „Locuind la țară și avînd contact permanent cu poporul“, autorul „s-a izbit de multă vreme“ de unele probleme ale vieții poporului, a căror rezolvare prin „măsuri“ corespunzătoare este o „necesitate urgentă“, o „necesitate imperioasă“. Autorul își exprimă convingerea că „scurtele“ lui „note“ într-o problemă de asemenea importanță „vor găsi ecou în rîndul celor ce se interesează de nevoile poporului“ și își exprimă dorința ca aceste note să provoace un schimb de idei cu privire la problemele ridicate de el.

„Stilul ales“ în care este scris articolașul d-lui N. Levitski și potopul de cuvinte bombastice te fac să crezi, la început, că este vorba de niște probleme într-adevăr importante, urgente și vitale ale vieții actuale. În realitate însă propunerile autorului nu fac decît să ne ofere încă un exemplu, deosebit de pregnant, de proiectele utopice, cu adevărat maniloviste, cu care a fost obișnuit publicul rus de către publiciștii narodnicismului. Iată de ce am considerat că n-ar fi inutil să ne spunem părerea în problemele ridicate de d-l N. Levitski.

„Problemele“ ridicate de d-l N. Levitski sînt în număr de cinci (pe puncte), și dînsul nu numai că dă un „răspuns“ la fiecare „dintre ele“, dar ne indică, cu toată precizia, și „măsura“ respectivă. Prima problemă este aceea a creditu-

www.dacoromanica.ro

lui „ieftin şi accesibil", înlăturarea bunului plac al cămătarilor, „al chiaburilor şi al lipitorilor şi jefuitorilor de tot felul". Măsura preconizată constă în „elaborarea unui proiect de case ţărăneşti de credit de tip mai simplu la sate", şi autorul nostru propune ca la casieriile băncii de stat să se elibereze carnete de economii nu pe numele unor persoane, ci pe numele unor asociaţii anume înfiinţate, care să facă depuneri şi să obţină împrumuturi prin intermediul unui casier.

Iată, prin urmare, la ce concluzii l-a adus pe autor, în problema, devenită atît de banală, a creditelor, un îndelungat „contact cu poporul" : „elaborarea" unui proiect de case de credit de tip nou ! Dînsul crede, probabil, că la noi se consumă prea puţină hîrtie şi cerneală pentru elaborarea de nenumărate proiecte de „tipuri", „modele", „statute", „statute model", „statute normale" etc. etc. „Locuind la ţară", practicianul nostru n-a observat nici un fel de alte probleme mai importante, izvorîte din dorinţa de a înlocui pe „chiabur" printr-un „credit ieftin şi accesibil". Nu ne vom apuca, firește, să vorbim aici despre însemnătatea creditului : noi privim *ca atare* scopul urmărit de autor şi analizăm sub aspectul pur practic remediile despre care dînsul vorbeşte cu atîta emfază. Creditul este o instituţie a circulaţiei de mărfuri în forma ei dezvoltată. Se pune întrebarea dacă este cu putinţă existenţa unei asemenea instituţii în rîndurile ţărănimii noastre, pe care nenumăratele rămăşiţe ale legilor şi interdicţiilor medievale au pus-o în condiţii care *exclud* o circulaţie a mărfurilor normală, liberă, largă şi dezvoltată. Nu este oare ridicol ca, vorbind despre nevoile vitale şi imediate ale poporului, să reduci problema creditului la elaborarea unor „statute" de tip nou, trecînd cu totul sub tăcere necesitatea *abrogării* unei sumedenii de „statute" care împiedică circulaţia normală a mărfurilor la sate, împiedică circulaţia liberă a bunurilor mobile şi imobile, trecerea liberă a ţăranilor dintr-un loc în altul şi de la o îndeletnicire la alta, accesul liber în asociaţiile ţărăneşti al persoanelor care aparţin unor alte clase şi stări ? Ce poate fi mai comic decît să lupţi împotriva „chiaburilor, cămătari-

www.dacoromanica.ro

lor, lipitorilor, jefuitorilor" prin perfecționarea „statutelor" caselor de credit ? Cămătăria, în formele ei cele mai rele, se menține cît se poate de bine în satele noastre tocmai datorită închistării lor medievale, datorită existenței a mii de lanțuri care încătușează dezvoltarea circulației mărfurilor, și iată că practicul nostru autor nu pomenește nici un cuvînt despre aceste lanțuri și declară că problema vitală a creditului țărănesc este elaborarea de *noi* statute. După toate probabilitățile, țările capitaliste dezvoltate, în care satul a fost pus de mult în condiții corespunzătoare schimbului de mărfuri și în care creditul a căpătat o largă dezvoltare, au ajuns să obțină asemenea succese datorită abundenței de „statute" întocmite de funcționari binevoitori !

A doua problemă este aceea a „stării de neputință în care se află familia țărănească în caz de moarte a capului ei", precum și „imperioasa necesitate" „de a păstra și ocroti prin toate mijloacele și metodele posibile populația agricolă țărănească muncitoare". După cum vedeți, pe măsură ce mergem mai departe, constatăm că „problemele" d-lui N. Levitski devin mai ample, mai grandioase ! Dacă prima dintre aceste probleme se referea la cea mai banală instituție burgheză, al cărei folos n-am putea să-l recunoaștem decît cu foarte mari rezerve, apoi aici se pune în fața noastră o problemă de o importanță atît de mare încît „în principiu" recunoaștem fără nici o rezervă extrema ei actualitate și nu-i putem refuza autorului simpatia noastră pentru faptul că *pune* o asemenea problemă. Dar acestei probleme de imensă importanță îi corespunde, la acest narodnic, și o „măsură" de o imensă – cum să ne exprimăm mai delicat ? – lipsă de inteligență. Ascultați numai : „...este o necesitate urgentă să se organizeze și să se introducă *asigurările mutuale asupra vieții, în masă, ieftinite pînă la minimum posibil,* obligatorii (sic !) *pentru întreaga populație țărănească* * (prin asociații, tovărășii, arteluri etc.). Totodată trebuie clarificat rolul și participarea în această operă a) a societăților de asigurări particulare, b) a zemstvei și c) a statului".

* Subliniat de autor.

www.dacoromanica.ro

Vedeţi cît de lipsiţi de perspicacitate mai sînt şi ţăranii noştri ! Ei nu se gîndesc că, dacă moare gospodarul, familia lui o să ajungă să cerşească ; că, dacă nu obţine o recoltă bună, o să ajungă să moară de foame, iar uneori, chiar dacă recolta e bună, tot n-o să poată scăpa de cerşit atunci cînd s-o întoarce acasă, după ce a căutat în zadar „o posibilitate de cîştig" ! Nu-şi dau seama, aceşti ţărani proşti, că există pe lume „asigurări asupra vieţii" de care beneficiază de multă vreme numeroşi domni onorabili şi de pe urma cărora se pricopsesc alţi domni onorabili (posesori de acţiuni ale societăţilor de asigurare). Nu-şi dă seama „Sîsoika" [122] cel flămînd că n-are decît să înfiinţeze împreună cu „Miteai", care e tot atît de flămînd, o societate de asigurări mutuale asupra vieţii (cu o cotizaţie mică, mică de tot !) şi familiile vor fi asigurate în caz că le moare gospodarul ! Din fericire, pentru aceşti ţărani lipsiţi de perspicacitate gîndeşte luminata noastră intelectualitate narodnică, iar unul dintre reprezentanţii ei, „locuind la ţară şi avînd contact permanent cu poporul", „s-a gîndit de multă vreme" la acest „proiect" grandios, uluitor de grandios !

A treia problemă. „În legătură cu aceasta este necesar să se pună şi să se examineze chestiunea constituirii *unui fond pe întregul imperiu în vederea asigurării pe viaţă a populaţiei ţărăneşti* *, aşa cum există un fond alimentar şi unul de asigurare împotriva incendiilor pe întregul imperiu". Se înţelege de la sine că, dacă este vorba de asigurare, trebuie discutată problema creării unui fond. Dar ni se pare că prea stimatul nostru autor a lăsat să subziste aici o lacună esenţială. Nu este oare „necesar să se pună şi să se examineze" şi problema : cărui minister şi cărui departament trebuie să-i fie subordonată proiectata instituţie ? Pe de o parte, nu încape îndoială că ea trebuie subordonată departamentului economic al ministerului de interne. Pe de altă parte, aici este interesată îndeaproape şi secţia zemstvelor din ministerul afacerilor interne. În al treilea rînd, asigurările trebuie să fie administrate şi de ministerul finanţe-

* Subliniat de autor.

www.dacoromanica.ro

lor. Dacă e aşa, n-ar fi mai nimerit să se proiecteze, în acest scop, înfiinţarea unei direcţii speciale, „direcţia generală a asigurărilor mutuale de stat, asupra vieţii, obligatorii pentru întreaga populaţie ţărănească", care să reprezinte, bunăoară, ceva în felul *direcţiei generale a herghelиilor de cai ale statului ?*

A patra problemă : „Mai departe, dată fiind imensa răspîndire pe care au căpătat-o în Rusia artelurile de tot felul, precum şi indiscutabilul folos şi însemnătatea lor pentru economia naţională, a devenit imperios necesară 4) organizarea unei societăţi speciale : *Societatea pentru sprijinirea artelurilor agricole şi a altor arteluri"*. Nu încape îndoială că artelurile, de orice fel ar fi ele, sînt de folos pentru acele clase ale populaţiei care le organizează. Tot atît de neîndoielnic este că unirea reprezentanţilor diferitelor clase va aduce mari foloase şi întregii economii naţionale. Păcat numai că autorul se lasă prea lesne antrenat de condei şi ne vorbeşte despre „imensa răspîndire pe care au căpătat-o în Rusia artelurile de tot felul". Oricine ştie că, în comparaţie cu oricare din ţările Europei occidentale, în Rusia „artelurile de tot felul" sînt *extrem de puţine, fenomenal de puţine...* „Oricine ştie"... în afară de visătorul nostru Manilov. Asta o ştie, de pildă, şi redacţia ziarului „Russkie Vedomosti", care *înainte* de apariţia articolului d-lui N. Levitski a publicat un articol foarte interesant şi plin de conţinut : „Sindicatele din Franţa", şi d-l N. Levitski ar putea să afle din acest articol cît de mare amploare au luat în Franţa capitalistă (în comparaţie cu Rusia necapitalistă) „artelurile *de tot felul*". Subliniez „de tot felul", pentru că din acelaşi articol se poate lesne vedea, bunăoară, că în Franţa există patru feluri de sindicate : 1) sindicate ale muncitorilor (în număr de 2.163, cu 419.172 de membri) ; 2) sindicate ale patronilor (1.622, cu 130.752 de membri) ; 3) sindicate agricole (1.188, cu 398.048 de membri) şi 4) sindicate mixte (173, cu 31.126 de membri). Totalizaţi cifrele, d-le Levitski ! Veţi obţine aproape 1.000.000 de oameni (979.000, uniţi în „arteluri de tot felul", şi acum, cu mîna pe inimă, spuneţi-ne

www.dacoromanica.ro

dacă nu vă este ruşine că v-a scăpat o frază ca aceea în care vorbiţi de „imensa răspîndire pe care au căpătat-o în Rusia artelurile de tot felul" (sic !!!). Nu observaţi ce impresie comică, tragicomică chiar, produce articolul dv., publicat alături de cifrele reci cu privire la „sindicatele din Franţa" ! Aceşti bieţi francezi, pe care, pe cît se vede, plaga capitalismului i-a lipsit de „imensa răspîndire a artelurilor de tot felul", ar izbucni, probabil, într-un rîs homeric cînd ar auzi de propunerea de a se organiza „o societate specială"... care să sprijine organizarea a tot felul de societăţi ! Dar se înţelege de la sine că acest rîs n-ar fi decît o manifestare a cunoscutei superficialităţi a francezilor, care nu sînt în stare să înţeleagă seriozitatea rusului. Aceşti francezi uşuratici nu numai că organizează „arteluri de tot felul", fără să organizeze în prealabil „o societate pentru sprijinirea artelurilor", dar – horribile dictu ! * – nici măcar nu elaborează în prealabil statute „model", „normale" şi „tipuri simple" de diferite societăţi !

A cincea problemă... (a devenit o necesitate imperioasă) „editarea pe lîngă această societate (sau separat) *a unui organ special... consacrat exclusiv studierii activităţii cooperatiste din Rusia şi din străinătate...*" Da, da, d-le Levitski ! Cînd stomacul deranjat îl împiedică pe cineva să mănînce cum trebuie, nu-i mai rămîne decît să afle, din citite, cum mănîncă alţi oameni. Numai că unui om atît de bolnav nici medicii nu i-ar permite, probabil, lectura unor pagini în care este vorba de mesele altora : o asemenea lectură poate trezi pofte nemăsurate, care să nu corespundă regimului... În acest caz medicii ar fi cu totul consecvenţi.

Ne-am ocupat destul de amănunţit de mica notă a d-lui N. Levitski. Cititorul ne va întreba, poate, dacă făcea să ne oprim atît de mult asupra unei scurte note de ziar, dacă ea merita să-i consacrăm un comentariu atît de lung. Ce importanţă are că unui om (care, în general vorbind, e animat de cele mai bune intenţii) i s-a întîmplat să spună nişte prostii despre nu ştiu ce asigurare mutuală pe viaţă,

* – e îngrozitor de spus ! – *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

obligatorie pentru întreaga populație țărănească ? Ni s-a mai întîmplat să auzim exact aceleași păreri în legătură cu alte chestiuni analoge. Aceste păreri sînt mai mult decît neîntemeiate. Să fie oare o simplă întîmplare că, la noi, „publiciști înaintați" vomitează din cînd în cînd cîte un „proiect" atît de primitiv în spiritul „socialismului feudal" că rămîi pur și simplu trăsnit ? Să fie o simplă întîmplare că pînă și niște publicații ca „Russkoe Bogatstvo" și „Russkie Vedomosti", care în nici un caz nu pot fi considerate ultra-narodniciste, care protestează întotdeauna împotriva exagerărilor narodnicismului și împotriva concluziilor narodniciste à la V.V., publicații care nu se dau în lături nici de la a ascunde zdrențele narodnicismului lor sub veșmîntul unei etichete noi de felul unei „școli etice-sociologice" oarecare, că pînă și niște asemenea publicații oferă în mod periodic și cu cea mai mare regularitate publicului rus cînd o „utopie culturală" a d-lui S. Iujakov, un proiect de învățămînt secundar obligatoriu în liceele agricole cu rambursarea prin muncă de către țăranii săraci a cheltuielilor făcute în anii lor de învățătură, cînd un proiect ca acela al d-lui N. Levitski, de asigurare mutuală pe viață, obligatorie pentru întreaga populație țărănească *.

Ar fi prea naiv să căutăm explicația acestui fenomen într-o simplă întîmplare. În fiecare narodnic zace un Manilov. Disprețul față de actualele condiții ale realității și față de evoluția economică reală, refuzul de a analiza cu atenție interesele reale ale diferitelor clase ale societății ruse în relațiile dintre ele, obiceiul de a discuta în fel și chip, cu ifose de *superioritate,* despre „nevoile" și „destinele" patriei, vanitatea pe care i-o trezesc jalnicele rămășițe ale asociațiilor medievale existente în obștile și artelurile rusești și o atitudine plină de dispreț față de asociațiile incomparabil mai dezvoltate, proprii unui capitalism mai dezvoltat, toate aceste trăsături le veți găsi, într-o măsură mai mare sau mai mică, la *fiecare* narodnic. Tocmai de aceea este atît de instructiv să observi cum un scriitor nu prea inteligent, dar

* Făcînd o comparație între acești doi utopiști ai publicisticii narodniciste, nu putem să nu dăm preferință d-lui N. Levitski, al cărui proiect e *ceva mai inteligent* decît acela al d-lui S. Iujakov.

www.dacoromanica.ro

foarte naiv, cu o cutezanță vrednică de o soartă mai bună, împinge aceste trăsături pînă la ultima lor dezvoltare logică și le întruchipează în tabloul viu al unui „proiect". Proiectele acestea sînt întotdeauna grăitoare, atît de grăitoare că este de ajuns *să* le *arăți* cititorului pentru *a-i dovedi* prejudiciul pe care-l aduce gîndirii noastre sociale și dezvoltării noastre sociale narodnicismul mic-burghez de astăzi. Într-un asemenea proiect găsești întotdeauna numeroase elemente comice, încît, dacă-l citești în mod superficial, de cele mai multe ori nu te alegi cu altceva decît cu pofta de rîs. Dar încearcă să înțelegi sensul lor, și atunci vei spune : „toate astea ar fi ridicole dacă n-ar fi atît de triste !" [123]

Scris în deportare, în septembrie 1897

Publicat în octombrie 1897 în revista „Novoe Slovo" nr. 1 Semnat : K. T—n

Se tipărește după textul apărut în revistă

www.dacoromanica.ro

SARCINILE SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI [124]

Scris în deportare, la sfîrşitul anului 1897

Publicat pentru prima oară în 1898, în broşură, la Geneva

Se tipăreşte după textul broşurii editate în 1902, confruntat cu copia manuscrisului şi cu textul culegerii Vl. Ilin. „In 12 ani", 1907

www.dacoromanica.ro

ПРОЛЕТАРІИ ВСѢХЪ СТРАНЪ, СОЕДИНЯЙТЕСЬ!

РОССІЙСКАЯ СОЦІАЛЬДЕМОКРАТИЧЕСКАЯ РАБОЧАЯ ПАРТІЯ.

Н. ЛЕНИНЪ.

ЗАДАЧИ РУССКИХЪ СОЦІАЛЬДЕМОКРАТОВЪ

Изданіе 2-е.

СЪ ПРЕДИСЛОВІЯМИ

АВТОРА

и

П Б АКСЕЛЬРОДА.

Изданіе Загран. Лиги Русск. Революціонной Соціальдемократіи.

ЖЕНЕВА

Типографія Лиги, Route Caroline, 27.

1902 г.

Coperta ediției a 2-a a broșurii lui V. I. Lenin „Sarcinile social-democraților ruși". — 1902

www.dacoromanica.ro

PREFAŢĂ LA EDIŢIA A DOUA [125]

Au trecut exact cinci ani de cînd a fost scrisă broşura de faţă, care acum apare în a doua ediţie, întrucît răspunde unor necesităţi ale muncii de agitaţie. În acest interval destul de scurt, tînăra noastră mişcare muncitorească a făcut un atît de mare pas înainte, iar în situaţia social-democraţiei ruse şi în starea forţelor ei s-au produs schimbări atît de adînci, încît ar putea să pară curios că a fost nevoie de o simplă retipărire a vechii broşuri. Oare în 1902 „Sarcinile social-democraţilor ruşi" nu prezintă de loc schimbări în comparaţie cu cele din 1897 ? Iar concepţiile autorului, care n-a făcut atunci decît să prezinte un bilanţ al „primei experienţe" a activităţii sale de partid, n-au progresat oare cu nimic în această privinţă ?

Aceste întrebări (sau altele asemănătoare) şi le-a pus, probabil, nu un singur cititor, şi pentru a da răspunsul cuvenit trebuie să ne referim la broşura „Ce-i de făcut ?" şi să facem unele completări la cele spuse în paginile ei. Trebuie să facem această referire pentru a atrage atenţia asupra concepţiilor autorului în legătură cu *actualele* sarcini ale social-democraţiei ; să completăm cele spuse acolo (la pag. 31–32, 121, 138) * cu privire la condiţiile în care a fost scrisă broşura pe care o redactăm acum şi cu privire la raportul dintre ea şi „perioada" specială de dezvoltare a social-democraţiei ruse. În broşura menţionată („Ce-i de făcut ?") am enumerat în genere patru asemenea perioade, dintre care ultima a fost considerată de noi ca fiind „de

* Vezi Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 373—374, 475—476, 497—498. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

domeniul prezentului şi, în parte, de acela al viitorului", dominaţia (sau, cel puţin, larga răspîndire), începînd din 1897–1898, a curentului „economist" [126] formează a treia perioadă, perioada a doua corespunde anilor 1894–1898, iar prima perioadă – anilor 1884–1894. În perioada a doua, spre deosebire de cea de-a treia, nu se observă divergenţe în rîndurile social-democraţilor. Pe atunci social-democraţia era unitară din punct de vedere ideologic şi tot pe atunci s-a făcut încercarea de a se ajunge şi la unitatea ei practică, organizatorică (constituirea Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia) [127]. Pe atunci atenţia principală a social-democraţilor nu era îndreptată spre lămurirea şi soluţionarea cutăror sau cutăror probleme interne de partid (ca în perioada a treia), ci spre lupta ideologică împotriva duşmanilor social-democraţiei, pe de o parte, şi spre dezvoltarea muncii practice de partid, pe de altă parte.

Între teoria şi practica social-democraţilor nu exista antagonismul care s-a manifestat în perioada „economismului".

Broşura de faţă oglindeşte tocmai particularităţile situaţiei de atunci şi ale „sarcinilor" de atunci ale social-democraţiei. Ea îndeamnă la adîncirea şi lărgirea muncii practice, nevăzînd o „piedică", sub acest raport, în lipsa de claritate a unor concepţii, principii şi teorii generale şi nevăzînd (căci pe atunci nu exista) nici o greutate în îmbinarea luptei politice cu cea economică. Ea se adresează adversarilor social-democraţiei, dîndu-le lămuriri în domeniul principiilor, se adresează narodovolţilor [128] şi narodopravţilor [129], străduindu-se să spulbere neînţelegerile şi ideile preconcepute care îi fac să stea deoparte de noua mişcare.

Şi iată că acum, cînd perioada „economismului", după cît se vede, se apropie de sfîrşit, poziţia social-democraţilor se arată a fi din nou asemănătoare cu cea de acum cinci ani. Se înţelege că sarcinile care ne stau azi în faţă sînt incomparabil mai complicate, datorită uriaşei creşteri a mişcării în acest răstimp, dar principalele particularităţi ale momentului de faţă reproduc, pe o bază mai largă şi în proporţii mai mari, particularităţile perioadei a „doua". Discordanţa dintre teoria, programul şi sarcinile noastre tactice şi practică dispare pe măsură ce dispare economismul. Avem din nou posibilitatea şi datoria să îndemnăm, plini

www.dacoromanica.ro

de curaj, la adîncirea și lărgirea muncii practice, căci curățirea premiselor teoretice ale acestei munci a și fost făcută în mare măsură. Trebuie să acordăm iarăși o deosebită atenție curentelor ilegale nesocial-democrate din Rusia, întrucît în fața noastră se află, în fond, aceleași curente ca în prima jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, numai că ele sînt cu mult mai dezvoltate, mai precizate, mai „mature".

În procesul lepădării vechilor lor veșminte, narodovolții au ajuns să se transforme în „socialiști-revoluționari" [130], arătînd parcă, prin însăși această denumire, că s-au oprit la jumătate de drum. Ei s-au depărtat de vechiul socialism (de socialismul „rus"), dar n-au ajuns încă la noul socialism (la social-democrație). Singura teorie a socialismului revoluționar pe care o cunoaște omenirea în epoca noastră, adică marxismul, ei o pun la arhivă, pe baza criticii burgheze („socialiști" !) și a celei oportuniste (—„revoluționari" !). Sărăcia de idei și lipsa de principii îi duce în practică la „aventurism revoluționar", care se exprimă în tendința lor de a pune pe același plan pături și clase sociale ca intelectualitatea, proletariatul și țărănimea, în propaganda lor zgomotoasă în favoarea terorii „sistematice", în remarcabilul lor program agrar minim (socializarea pămîntului, cooperația, legarea de lot. Vezi „Iskra" [131] nr. 23 și 24 *), în atitudinea lor față de liberali (vezi „Revoliuționnaia Rossiia" [132] nr. 9 și recenzia d-lui Jitlovski pe marginea revistei „Osvobojdenie" [133], apărută în „Sozialistische Monatshefte" [134]) și în multe altele, despre care vom mai avea, probabil, nu o dată ocazia să mai vorbim. În Rusia mai sînt încă atît de multe elemente și condiții sociale care alimentează nestatornicia intelectualilor, trezesc în persoanele cu stare de spirit radicală dorința de a îmbina ceea ce este vechi și perimat cu ceea ce este la modă, dar lipsit de viață, le împiedică să contopească cauza lor cu proletariatul care își duce lupta lui de clasă, așa că social-democrația rusă va trebui să țină încă seama de curentul sau curentele de felul celui „socialist-revoluționar", pînă ce evoluția capitalistă și ascuțirea contradicțiilor de clasă le va smulge definitiv terenul de sub picioare.

* Vezi Opere, vol. 6, Editura politică, 1959, pag. 170—190. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

Narodopravții, care în 1897 se caracterizau printr-o confuzie tot atît de mare (vezi, mai jos, pag. 20–22) * ca și socialiștii-revoluționari de astăzi, au părăsit, din această cauză, foarte repede scena. Dar ideea lor „lucidă" de a separa complet revendicarea libertății politice de socialism n-a murit și nu putea să moară, căci în Rusia sînt foarte puternice – și continuă să se întărească – curentele liberal-democratice în sînul celor mai variate pături ale marii și micii burghezii. De aceea urmașul legitim al narodovolților, continuatorul lor hotărît, consecvent și matur este „Osvobojdenie", această revistă liberală care dorește să grupeze în jurul ei pe reprezentanții opoziției liberale din Rusia. Și pe cît de inevitabilă este răscoacerea și perimarea Rusiei vechi, de dinainte de reformă, a țărănimii patriarhale, a intelectualității de tip vechi, care e în stare să se pasioneze în egală măsură și de obște, și de cooperațiile agricole, și de teroarea „insesizabilă", pe atît de inevitabilă e și creșterea și maturizarea claselor avute ale Rusiei capitaliste, a burgheziei și a micii burghezii, cu liberalismul lor lucid, care începe să înțeleagă că nu este practic să întreții un guvern absolutist mărginit, barbar, costisitor și care nu le apără de loc de socialism, – cu cererea lor de forme europene ale luptei de clasă și ale dominației de clasă, – cu tendința lor înnăscută (în epoca de trezire și de dezvoltare a proletariatului) de a-și masca interesele lor de clasă burgheze prin negarea luptei de clasă în general.

De aceea avem pentru ce să le mulțumim domnilor moșieri liberali, care încearcă să întemeieze un „partid constituțional al zemților" [135]. În primul rînd, ca să începem cu ceea ce este mai puțin important, le vom mulțumi pentru că au îndepărtat de social-democrația rusă pe d-l Struve, acest cvasimarxist care a fost definitiv transformat în liberal, și ne-au ajutat astfel să demonstrăm, pe bază de exemplu concret, tuturor și fiecăruia în parte, adevărata semnificație a bernsteinismului în general și a bernsteinismului rus în special. În al doilea rînd, căutînd să facă în așa fel ca diferitele pături ale burgheziei ruse să devină conștient

* Vezi volumul de față, pag. 456–458. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

liberale, „Osvobojdenie" ne va ajuta să grăbim procesul de transformare în socialiști conștienți a unei mase tot mai mari de muncitori. La noi a existat și există atîta cvasisocialism confuz, liberal-narodnicist, că în comparație cu el noul curent liberal înseamnă un vădit pas înainte. Datorită existenței lui, acum va fi ușor să li se demonstreze muncitorilor în mod concret ce este burghezia liberală și democratică rusă, să li se explice necesitatea unui partid politic muncitoresc de sine stătător, care să constituie o parte integrantă a social-democrației internaționale, – acum nu va fi greu să se ceară intelectualilor să-și precizeze în mod hotărît poziția : liberalism *sau* social-democrație, – teoriile și curentele șovăielnice vor fi foarte repede măcinate de pietrele de moară ale acestor doi „antipozi" din ce în ce mai mari și mai puternici. În al treilea rînd – și acesta este, desigur, lucrul cel mai important – le vom mulțumi liberalilor *dacă* prin opoziția lor vor zdruncina alianța dintre autocrație și unele pături ale burgheziei și intelectualității. Spunem „dacă", întrucît prin cochetările lor cu autocrația, prin proslăvirea muncii culturale pașnice, prin lupta lor împotriva revoluționarilor „tendențioși" etc., liberalii zdruncină nu atît autocrația, cît lupta împotriva ei. Demascînd necontenit și fără cruțare orice inconsecvență a liberalilor, orice încercare a lor de a cocheta cu guvernul, vom reduce la neputință această latură trădătoare a activității politice a domnilor burghezi liberali, vom paraliza mîna lor stîngă și vom asigura cele mai bune rezultate pentru activitatea mîinii lor drepte.

Prin urmare, atît narodovolții cît și narodopravții au făcut mari pași înainte în sensul dezvoltării, precizării și concretizării adevăratelor lor tendințe și adevăratei lor naturi. Lupta care în prima jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut s-a dat între mici cercuri de tineret revoluționar reîncepe acum ca o luptă hotărîtă a unor curente politice mature și a unor adevărate partide politice.

De aceea reeditarea „Sarcinilor" va fi, poate, utilă și în sensul că va reaminti tinerilor membri de partid trecutul lui recent, le va arăta cum a luat naștere situația pe care o ocupă social-democrația printre celelalte curente și care s-a precizat pe deplin abia acum ; îi va ajuta să-și facă o

www.dacoromanica.ro

imagine mai limpede şi mai precisă asupra „sarcinilor" momentului actual, care sînt identice în fond, dar mai complexe.

În faţa social-democraţiei stă acum sarcina deosebit de imperioasă de a pune capăt oricăror disensiuni şi oscilări în rîndurile sale, de a se uni mai strîns şi a se contopi pe plan organizatoric sub steagul marxismului revoluţionar, de a-şi îndrepta toate eforturile spre unirea tuturor social-democraţilor care desfăşoară muncă practică, spre adîncirea şi lărgirea activităţii lor, şi în acelaşi timp de a acorda o atenţie deosebită necesităţii de a explica unei mase cît mai largi de intelectuali şi muncitori adevărata semnificaţie a celor două curente menţionate, de care social-democraţia de multă vreme trebuie să ţină seama.

N. Lenin

August 1902

Publicat în decembrie 1902, într-o broşură editată la Geneva de Liga din străinătate a social-democraţiei revoluţionare ruse

Se tipăreşte după textul broşurii

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ LA EDIȚIA A TREIA

Ediția a treia a broșurii de față apare într-un moment de dezvoltare a revoluției în Rusia care se deosebește în mod radical de anul 1897, cînd a fost scrisă această broșură, și de anul 1902, cînd a apărut a doua ediție a ei. E de la sine înțeles că broșura oferă doar o schiță succintă a sarcinilor social-democrației în general, și nu o indicație concretă a sarcinilor actuale, corespunzătoare situației prezente a mișcării muncitorești și revoluționare, precum și situației în care se află Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia. Sarcinilor actuale ale partidului nostru le-am consacrat broșura „Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică" (Geneva, 1905) *. Printr-o confruntare a celor două broșuri, cititorii pot aprecia dacă concepțiile autorului despre sarcinile generale ale social-democrației și sarcinile speciale ale momentului de față au urmat o linie de dezvoltare consecventă. Că o asemenea confruntare nu este inutilă reiese, între altele, din recenta manifestare a conducătorului burgheziei noastre liberale monarhiste, d-l Struve, care în „Osvobojdenie" a adus social-democrației revoluționare (reprezentată prin Congresul al III-lea al P.M.S.D.R. [136]) învinuirea că, prin felul ei de a pune problema insurecției armate, dă dovadă de spirit de răzvrătire și de revoluționarism abstract [137]. Am arătat deja, în „Proletarii" [138] (nr. 9, „Revoluția ne învață" **), că o simplă comparație între „Sarcinile social-democraților ruși" (1897), „Ce-i de făcut ?"

* Vezi Opere, vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 1—123. — *Nota red.*
** Op. cit., pag. 130—139. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

(1902) * şi „Proletarii" (1905) este suficientă pentru a infirma acuzaţia adusă de osvobojdenţi [139] şi a dovedi legătura care există între evoluţia concepţiilor social-democrate despre insurecţie şi dezvoltarea mişcării revoluţionare din Rusia. Acuzaţia adusă de osvobojdenţi nu este altceva decît o ieşire oportunistă a adepţilor monarhiei liberale, care vor cu tot dinadinsul să camufleze trădarea revoluţiei şi a intereselor poporului, tendinţa lor de a încheia o tranzacţie cu puterea ţaristă.

N. Lenin

August 1905

Publicat în toamna anului 1905, într-o broşură editată la Geneva de către C.C. al P.M.S.D.R.

Se tipăreşte după textul broşurii

* Vezi Opere. vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 333—508. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

A doua jumătate a ultimului deceniu al secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o remarcabilă înviorare în modul de a pune şi a rezolva problemele revoluţiei ruse. Apariţia noului partid revoluţionar „Narodnoe pravo", influenţa crescîndă şi succesele social-democraţilor, evoluţia internă a grupului „Narodnaia volea", toate acestea au provocat o vie discuţie asupra problemelor programatice atît în cercurile socialiştilor – intelectuali şi muncitori –, cît şi în publicaţiile ilegale. Este suficient să menţionăm, în acest din urmă domeniu, „O chestiune actuală" şi „Manifest" (1894), publicate de partidul „Narodnoe pravo" ; „Foaia Volantă a «Grupului narodovolţilor»" ; „Rabotnik", tipărit în străinătate de „Uniunea social-democraţilor ruşi" [140] ; activitatea, din ce în ce mai intensă, în direcţia editării de broşuri revoluţionare în Rusia, în special pentru muncitori ; munca de agitaţie desfăşurată de organizaţia social-democrată „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg în legătură cu importantele greve care au avut loc în 1896 în acest oraş etc.

În momentul de faţă (sfîrşitul anului 1897), problema cea mai arzătoare din punctul nostru de vedere este aceea a activităţii *practice* a social-democraţilor. Subliniem latura *practică* a social-democratismului, întrucît cea teoretică pare să fi depăşit perioada cea mai acută a neînţelegerii ei îndărătnice de către adversari, a tendinţei tot mai accentuate de a înăbuşi noul curent încă din momentul apariţiei lui, pe de o parte, şi a apărării înflăcărate a bazelor social-demo-

www.dacoromanica.ro

cratismului, pe de altă parte. În prezent, concepțiile teoretice ale social-democraților, în ce privește *trăsăturile lor principale și esențiale,* sînt destul de lămurite. Nu același lucru se poate spune despre latura *practică* a social-democratismului, despre *programul* lui politic, despre metodele lui de activitate, despre tactica lui. Tocmai în acest domeniu domnește, după cît ni se pare, cea mai mare nedumerire și neînțelegere reciprocă, fapt care împiedică o strînsă apropiere de social-democratism a revoluționarilor care în teorie au renunțat cu totul la concepțiile grupului „Narodnaia volea" și care în practică fie că ajung, prin însăși forța lucrurilor, să facă propagandă și agitație printre muncitori – ba mai mult chiar : să-și întemeieze activitatea lor în rîndurile muncitorilor pe *lupta de clasă* –, fie că încearcă să desprindă sarcinile *democratice* și să le pună la baza întregului program și a întregii activități revoluționare. Dacă nu ne înșelăm, această din urmă caracteristică se potrivește celor două grupuri revoluționare care activează în momentul de față în Rusia alături de social-democrați, și anume narodovolților și narodopravților.

De aceea ni se pare cît se poate de oportun să încercăm a lămuri sarcinile *practice* ale social-democraților și a expune motivele pentru care socotim că programul lor este cel mai rațional dintre cele trei existente și că obiecțiile care se ridică împotriva lui se bazează, în mare măsură, pe o neînțelegere.

În activitatea lor practică, social-democrații, după cum se știe, își pun ca sarcină să conducă lupta de clasă a proletariatului și s-o organizeze sub ambele ei aspecte : cel socialist (lupta împotriva clasei capitaliștilor, avînd ca obiectiv distrugerea orînduirii bazate pe împărțirea în clase și organizarea societății socialiste [141]) și cel democratic (lupta împotriva absolutismului, îndreptată spre cucerirea, în Rusia, a libertății politice și democratizarea orînduirii sociale și politice a țării). Am spus : *după cum se știe.* Și într-adevăr, încă de la apariția lor ca un curent social și revoluționar deosebit, social-democrații ruși au arătat întotdeauna, cu toată precizia, că aceasta este sarcina activității lor, au subliniat întotdeauna dublul aspect și conținut al luptei de clasă a proletariatului, au insistat întotdeauna asupra legă-

www.dacoromanica.ro

turii indisolubile dintre sarcinile lor socialiste și cele democratice, legătură care și-a găsit expresia concretă în denumirea adoptată de ei. Cu toate acestea, și azi mai pot fi adeseori întîlniți socialiști care își fac o idee cu totul eronată despre social-democrați, învinuindu-i că ignorează lupta politică etc. Să ne oprim deci puțin asupra caracterizării celor două aspecte ale activității practice a social-democrației ruse.

Să începem cu activitatea socialistă. S-ar părea că, de cînd organizația social-democrată „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg își desfășoară activitatea ei printre muncitorii din acest oraș, caracterul activității social-democrate în această privință ar trebui să fie perfect limpede. Activitatea socialistă a social-democraților ruși constă în *a propaga* doctrina socialismului științific, a răspîndi în rîndurile muncitorilor o concepție justă asupra actualei orînduiri economice-sociale, asupra bazelor și dezvoltării ei, asupra diferitelor *clase* ale societății ruse, asupra relațiilor dintre ele, asupra luptei dintre aceste clase, asupra rolului pe care-l are în această luptă clasa muncitoare, asupra atitudinii ei față de clasele în declin și de cele în dezvoltare, față de trecutul și viitorul capitalismului, asupra sarcinii istorice a social-democrației internaționale și a clasei muncitoare ruse. Strîns legată de propagandă este munca de *agitație* printre muncitori, ea situîndu-se, firește, pe primul plan, date fiind actualele condiții politice din Rusia și nivelul de dezvoltare al maselor muncitoare. Munca de agitație în rîndul muncitorilor constă în participarea social-democraților la toate manifestările spontane ale luptei clasei muncitoare, la toate conflictele dintre muncitori și capitaliști în legătură cu ziua de lucru, cu salariile, cu condițiile de muncă etc. etc. Sarcina noastră constă în a contopi activitatea noastră cu problemele practice, de fiecare zi ale vieții muncitorilor, a-i ajuta să se descurce în asemenea probleme, a le atrage atenția asupra abuzurilor mai grave, a-i ajuta să-și formuleze mai precis și mai practic revendicările lor față de patron, a dezvolta în rîndurile lor conștiința solidarității, a intereselor comune și a cauzei comune tuturor muncitorilor ruși ca clasă muncitoare unitară, care formează o parte din armata mondială a proletariatului. Organizarea de cercuri

www.dacoromanica.ro

printre muncitori, stabilirea unor legături regulate şi conspirative între ele şi grupul central al social-democraţilor, editarea şi difuzarea literaturii muncitoreşti, organizarea trimiterii de corespondenţe din toate centrele mişcării muncitoreşti, tipărirea de manifeste şi proclamaţii agitatorice şi răspîndirea lor, pregătirea unui contingent de agitatori cu experienţă – iată care sînt, în linii generale, formele de manifestare ale activităţii socialiste a social-democraţiei ruse.

Activitatea noastră se îndreaptă în primul rînd şi mai cu seamă spre muncitorii industriali de la oraşe. Social-democraţia rusă nu trebuie să-şi fărîmiţeze forţele ; ea trebuie să-şi concentreze activitatea în rîndurile proletariatului industrial, care este cel mai receptiv pentru ideile social-democrate, cel mai dezvoltat din punct de vedere intelectual şi politic, cel mai important prin numărul şi concentrarea sa în marile centre politice ale ţării. De aceea crearea unei organizaţii revoluţionare trainice printre muncitorii industriali de la oraşe este prima şi cea mai actuală sarcină a social-democraţiei, o sarcină de la care ar fi cît se poate de nechibzuit să ne abatem în momentul de faţă. Dar dacă recunoaştem necesitatea de a ne concentra forţele în direcţia activităţii printre muncitorii industriali şi condamnăm fărîmiţarea acestor forţe, prin asta nu vrem cîtuşi de puţin să spunem că social-democraţia rusă trebuie să ignoreze celelalte pături ale proletariatului şi ale clasei muncitoare ruse. Nici nu poate fi vorba de aşa ceva. Muncitorul de fabrică rus este în permanenţă nevoit, prin înseşi condiţiile sale de viaţă, să intre în legături foarte strînse cu meşteşugarii, acest proletariat industrial care se află împrăştiat în afara fabricilor, prin oraşe şi sate, şi este pus în condiţii cu mult mai rele. Muncitorul de fabrică din Rusia vine în contact direct şi cu populaţia rurală (adeseori el îşi are familia la ţară) şi, prin urmare, nu poate să nu se apropie şi de proletariatul agricol, de milioanele de muncitori agricoli şi zileri de profesie, ca şi de ţărănimea ruinată, care, cramponîndu-se de amărîtele ei petice de pămînt, se îndeletniceşte cu munca în dijmă şi cu tot felul de „cîştiguri" ocazionale, adică tot cu muncă salariată. Social-democraţii ruşi consideră că nu este momentul *să-şi îndrepte* forţele spre meşteşugari şi spre muncitorii agricoli, dar ei nu se gîndesc de loc să ne-

www.dacoromanica.ro

glijeze acest mediu și se vor strădui să-i lămurească pe muncitorii înaintați și în problemele care privesc traiul meșteșugarilor și al muncitorilor agricoli, pentru ca acești muncitori, venind în contact cu păturile mai înapoiate ale proletariatului, să răspîndească și în rîndurile lor ideile luptei de clasă și ale socialismului și să facă cunoscute sarcinile politice ale democrației ruse, în general, și ale proletariatului rus, în special. N-ar fi practic să trimitem agitatori în rîndurile meșteșugarilor și muncitorilor agricoli cît timp rămîne atît de mult de făcut printre muncitorii industriali de la orașe, dar în foarte multe cazuri muncitorul socialist, fără să vrea, vine în contact cu acest mediu, și el trebuie să știe să se folosească de aceste ocazii și să înțeleagă care sînt sarcinile generale ale social-democrației din Rusia. De aceea se înșală amarnic cei ce acuză social-democrația rusă că suferă de îngustime, de tendința de a ignora masa populației muncitoare pentru a se ocupa numai de muncitorii din fabrici și uzine. Dimpotrivă, munca de agitație în păturile înaintate ale proletariatului este unica și cea mai sigură cale de a trezi (pe măsură ce mișcarea se lărgește) întregul proletariat rus. Răspîndirea socialismului și a ideii luptei de clasă în rîndurile muncitorilor de la orașe va face ca, în mod inevitabil, aceste idei să se împrăștie și prin canale mai mici, mai ramificate ; pentru aceasta este necesar ca ideile arătate să prindă rădăcini mai adînci într-un mediu mai bine pregătit și să alimenteze din belșug această avangardă a mișcării muncitorești ruse și a revoluției ruse. Îndreptîndu-și toate forțele spre activitatea în rîndurile muncitorilor din fabrici și uzine, social-democrația rusă este gata să sprijine pe revoluționarii ruși care în practică ajung să desfășoare muncă socialistă pe baza luptei de clasă a proletariatului, fără ca totodată să ascundă cît de puțin teza lor că nici un fel de alianțe practice cu celelalte fracțiuni ale revoluționarilor nu pot și nu trebuie să ducă la compromisuri sau concesii în ce privește teoria, programul sau steagul mișcării. Convinși că, în momentul de față, numai doctrina socialismului științific și a luptei de clasă poate fi teoria revoluționară menită să servească drept steag pentru mișcarea revoluționară, social-democrații ruși vor depune toate eforturile pentru a răspîndi această

www.dacoromanica.ro

doctrină, o vor apăra împotriva unor eventuale interpretări false, se vor ridica împotriva oricăror încercări de a lega mişcarea muncitorească din Rusia, care e încă tînără, de doctrine mai puţin precise. Consideraţiile teoretice dovedesc şi activitatea practică a social-democraţilor arată că toţi *socialiştii* din Rusia trebuie să devină *social-democraţi*.

Trecem acum la sarcinile *democratice* şi la activitatea democratică a social-democraţilor. Repetăm încă o dată că această activitate este *indisolubil* legată de cea socialistă. *Făcînd propagandă* în rîndurile muncitorilor, social-democraţii *nu pot* ocoli problemele politice, şi orice încercare de a le ocoli sau chiar de a le trece pe planul al doilea e considerată de ei ca o mare greşeală şi ca o abatere de la tezele de bază ale social-democraţiei mondiale. Alături de sarcina de a propaga socialismul ştiinţific, social-democraţii ruşi şi-o asumă şi pe aceea de a propaga *ideile democratice* în masele muncitoreşti ; ei caută să răspîndească noţiunea de absolutism aşa cum se manifestă el în toată activitatea lui, noţiunea conţinutului lui de clasă, ideea necesităţii de a doborî absolutismul, a imposibilităţii de a desfăşura cu succes lupta pentru cauza muncitorească fără a dobîndi libertatea politică şi democratizarea orînduirii sociale şi politice din Rusia. Desfăşurînd în rîndurile muncitorilor *o activitate agitatorică* bazată pe revendicările *economice* imediate, social-democraţii îmbină strîns această activitate cu o agitaţie bazată pe nevoile, suferinţele şi revendicările politice imediate ale clasei muncitoare, – cu agitaţia împotriva asupririi poliţieneşti, care se manifestă în fiecare grevă, în fiecare conflict dintre muncitori şi capitalişti, – cu agitaţia împotriva ştirbirii drepturilor muncitorilor, atît ca cetăţeni ruşi, în general, cît şi ca clasa cea mai asuprită şi mai lipsită de drepturi, în special, – cu agitaţia împotriva oricărui reprezentant de seamă şi lacheu al absolutismului care vine în contact direct cu muncitorii şi care arată în mod concret clasei muncitoare în ce robie politică se află ea. Aşa cum în domeniul economic nu există nici o problemă a vieţii muncitoreşti care să nu poată fi folosită pentru desfăşurarea unei agitaţii economice, tot aşa şi în domeniul politic nu există nici o problemă care să nu poată servi drept obiect de agitaţie politică. Aceste două forme de agitaţie sînt indisolubil legate

www.dacoromanica.ro

de activitatea social-democraților, cum sînt legate între ele cele două fețe ale aceleiași medalii. Agitația economică și cea politică sînt deopotrivă de necesare pentru dezvoltarea conștiinței de clasă a proletariatului ; ele sînt deopotrivă de necesare ca îndreptar în lupta de clasă a muncitorilor ruși, căci orice luptă de clasă este o luptă politică. Amîndouă aceste forme de agitație, trezind conștiința muncitorilor, organizîndu-i, disciplinîndu-i, educîndu-i în vederea unei activități solidare și a luptei pentru realizarea idealurilor social-democrate, le vor da posibilitate să-și încerce forțele în rezolvarea problemelor imediate, în lupta cu nevoile imediate, le vor da posibilitate să smulgă concesii parțiale dușmanului lor, îmbunătățindu-și astfel situația economică, silind pe capitaliști să țină seama de forța organizată a muncitorilor, silind guvernul să lărgească drepturile muncitorilor, să-și plece urechea la revendicările lor, ținînd guvernul într-o stare de permanentă frică de masele muncitoare cu stare de spirit ostilă și conduse de o puternică organizație social-democrată.

Am arătat că între propaganda și agitația *socialistă* și cea *democratică* există o legătură indisolubilă, că între munca revoluționară dintr-o sferă și din cealaltă există un paralelism perfect. Dar între cele două forme de activitate și de luptă este și o mare deosebire. Această deosebire constă în faptul că în lupta economică proletariatul este absolut singur, avînd împotriva sa atît nobilimea funciară cît și burghezia, bucurîndu-se cel mult (și asta nu întotdeauna) de ajutorul acelor elemente din mica burghezie care se simt atrase spre proletariat. În lupta democratică, *politică* însă clasa muncitoare rusă nu este singură ; alături de ea se rînduiesc toate elementele, păturile populației și clasele care au o atitudine de opoziție politică, în măsura în care sînt ostile absolutismului și luptă împotriva lui într-o formă sau alta. *Alături* de proletariat se rînduiesc aici și elementele cu stare de spirit opozițională ale burgheziei, ale claselor culte și ale micii burghezii, ale naționalităților persecutate de absolutism, ale religiilor și sectelor etc. etc. Se naște în mod firesc întrebarea : care trebuie să fie relațiile dintre clasa muncitoare și aceste elemente ? Și, apoi, nu trebuie ea să se unească cu ele în vederea unei lupte comune împotriva

www.dacoromanica.ro

absolutismului ? Toţi social-democraţii recunosc, doar, că în Rusia revoluţia socialistă trebuie să fie precedată de o revoluţie politică ; n-ar fi oare mai indicat ca, unindu-ne cu toate elementele politice opoziţioniste în vederea luptei comune împotriva absolutismului, să lăsăm deocamdată la o parte socialismul, nu este oare cerut acest lucru de necesitatea de a intensifica lupta împotriva absolutismului ?

Să examinăm aceste două chestiuni.

Cît despre poziţia clasei muncitoare, în calitatea ei de luptătoare împotriva absolutismului, faţă de toate celelalte clase şi grupuri sociale cu atitudine politică opoziţionistă, ea este definită cu toată precizia de principiile fundamentale ale social-democratismului, expuse în celebrul „Manifest comunist“ [142]. Social-democraţii sprijină clasele sociale progresiste împotriva celor reacţionare, burghezia împotriva reprezentanţilor proprietăţii funciare feudale, privilegiate, şi împotriva birocraţiei, marea burghezie împotriva veleităţilor reacţionare ale micii burghezii. Acest sprijin nu presupune şi nu implică nici un fel de compromis cu programele şi principiile nesocial-democrate şi nu este altceva decît sprijinul dat unui aliat împotriva unui *anumit* duşman ; social-democraţii acordă acest sprijin pentru a grăbi prăbuşirea duşmanului comun, fără a aştepta însă ceva *pentru sine* de la aceşti aliaţi vremelnici şi fără a le face vreo concesie. Social-democraţii sprijină orice mişcare revoluţionară împotriva actualei orînduiri sociale, orice naţionalitate asuprită, orice religie prigonită, orice categorie socială umilită etc. în lupta lor pentru egalitate în drepturi.

Sprijinirea tuturor elementelor politice opoziţioniste îşi va găsi expresia în propaganda desfăşurată de social-democraţi în sensul că, demascînd ostilitatea absolutismului faţă de cauza muncitorească, ei vor demasca în acelaşi timp şi ostilitatea absolutismului faţă de un grup social sau altul, vor arăta că clasa muncitoare e solidară cu aceste grupuri *în cutare sau cutare probleme, în cutare sau cutare sarcini* etc. În domeniul agitaţiei, acest sprijin îşi va găsi expresia în faptul că social-democraţii vor profita de fiecare manifestare a asupririi poliţieneşti a absolutismului pentru a arăta muncitorilor cum această asuprire se exercită asupra tuturor cetăţenilor ruşi, *în general,* şi asupra reprezentanţilor unor

www.dacoromanica.ro

categorii sociale, naționalități, religii, secte etc. deosebit de asuprite, în special, și cum această asuprire se răsfrînge mai ales asupra *clasei muncitoare*. În sfîrșit, în practică acest sprijin își găsește expresia în faptul că social-democrații ruși sînt dispuși să încheie alianțe cu revoluționarii de alte orientări pentru a atinge cutare sau cutare scopuri parțiale, și faptele au dovedit nu o dată acest lucru.

Am ajuns acum și la a doua problemă. Atrăgînd atenția asupra solidarității cu muncitorii dintr-un grup de opoziție sau altul, social-democrații vor pune întotdeauna pe primul plan pe muncitori, vor explica întotdeauna caracterul vremelnic și condiționat al acestei solidarități, vor sublinia întotdeauna că proletariatul este o clasă aparte, care mîine poate deveni adversară aliaților săi de azi. Ni se va obiecta că „o asemenea indicație ar avea ca urmare *slăbirea* tuturor celor ce luptă pentru cucerirea libertății politice în momentul de față". O asemenea indicație, vom răspunde noi, va avea ca urmare *întărirea* tuturor celor ce luptă pentru libertatea politică. Sînt puternici numai luptătorii care se bizuie pe interesele reale, *just înțelese* ale unor anumite clase, și orice estompare a acestor interese de clasă, care dețin de pe acum un rol predominant în societatea modernă, va duce doar la slăbirea luptătorilor. Aceasta în primul rînd. Iar în al doilea rînd, în lupta care se dă împotriva absolutismului, clasa muncitoare trebuie să aibă o poziție aparte, căci *numai* ea este dușmanul pe deplin consecvent și fără rezerve al absolutismului, *numai* între ea și absolutism sînt imposibile compromisurile, *numai* în clasa muncitoare își poate găsi democrația un partizan fără rezerve, fără șovăire, care să nu privească înapoi. La toate celelalte clase, grupuri și pături ale populației, dușmănia împotriva absolutismului *nu este fără rezerve*, democratismul lor privește întotdeauna înapoi. Burghezia nu poate să nu-și dea seama că absolutismul frînează dezvoltarea industrială și socială, dar ea se teme de democratizarea completă a orînduirii politice și sociale și poate oricînd să intre în alianță cu absolutismul împotriva proletariatului. Mica burghezie, prin însăși natura ei, are două fețe : pe de o parte ea se simte atrasă spre proletariat și democrație, iar pe de altă parte se simte atrasă spre clasele reacționare, caută să țină în loc istoria, e gata să se

www.dacoromanica.ro

lase atrasă de experimentele şi de cochetările absolutismului (fie ele şi sub forma „politicii populare" a lui Alexandru al III-lea [143]), e în stare să încheie alianţă cu clasele guvernante împotriva proletariatului *pentru* a-şi consolida situaţia ei de *mic-proprietară*. Oamenii culţi, „intelectualitatea" în general, nu poate să nu se ridice împotriva sălbaticei asupriri poliţieneşti exercitate de absolutism, care persecută gîndirea şi ştiinţa ; dar interesele materiale ale acestei intelectualităţi o leagă de absolutism, de burghezie, o fac să fie inconsecventă, să se preteze la compromisuri, să-şi vîndă ardoarea opoziţionistă şi revoluţionară pentru o slujbă la stat sau pentru participarea la beneficii sau dividende. Cît priveşte elementele democratice care aparţin naţionalităţilor asuprite sau care profesează o credinţă persecutată, oricine ştie şi vede că contradicţiile de clasă din sînul acestor categorii ale populaţiei sînt cu mult mai adînci şi mai puternice decît solidaritatea tuturor claselor dintr-o asemenea categorie împotriva absolutismului şi în favoarea instituţiilor democratice. Numai proletariatul poate fi – şi prin poziţia lui de clasă nu poate să nu fie – democrat pe deplin consecvent, duşman hotărît al absolutismului, incapabil de vreo concesie sau de vreun compromis. Numai proletariatul poate fi *luptător de avangardă* pentru cucerirea libertăţilor politice şi a instituţiilor democratice, pentru că, în primul rînd, asupra lui apasă cu cea mai mare putere asuprirea politică, care nu permite nici un fel de corectiv în situaţia acestei clase care nu are acces la instituţiile puterii supreme, şi nici măcar la funcţionari, şi nici o influenţă asupra opiniei publice. Şi, în al doilea rînd, numai proletariatul este în stare să ducă *pînă la capăt* democratizarea orînduirii politice şi sociale, deoarece o asemenea democratizare ar face ca această orînduire să treacă în mîinile muncitorilor. Iată de ce *contopirea* activităţii democratice a clasei muncitoare cu democratismul celorlalte clase şi grupuri *ar slăbi* forţa mişcării democratice, *ar slăbi* lupta politică, ar face-o mai puţin hotărîtă, mai puţin consecventă, mai înclinată spre compromisuri. Dimpotrivă, faptul că clasa muncitoare îşi *va păstra* rolul deosebit de luptător de avangardă pentru instituţiile democratice va duce la *întărirea* mişcării democratice, la *intensificarea* luptei pentru cucerirea libertăţii politice, de-

www.dacoromanica.ro

oarece clasa muncitoare *va stimula* toate celelalte elemente democratice și cu o atitudine politică opozițională, va împinge pe liberali spre elementele politice radicale, va împinge pe radicali la o ruptură definitivă cu întreaga orînduire politică și socială a societății actuale. Am spus mai înainte că toți *socialiștii* din Rusia trebuie să devină *social-democrați*. Acum adăugăm : toți *democrații* adevărați și consecvenți din Rusia trebuie să devină *social-democrați*.

Să lămurim această idee a noastră printr-un exemplu. Să luăm pe funcționarii publici, birocrația, care reprezintă o categorie deosebită de persoane specializate în arta administrării și avînd o situație privilegiată față de popor. Începînd cu absolutista, semiasiatica Rusie și pînă la Anglia cea cultă, liberă și civilizată, pretutindeni vedem această instituție care constituie un organ indispensabil al societății burgheze. Stării înapoiate a Rusiei și absolutismului ei îi corespunde *lipsa totală* de drepturi a poporului în fața funcționarilor publici, lipsa *totală* de control asupra birocrației privilegiate. În Anglia există un puternic control al poporului asupra administrației, dar și acolo acest control *e departe de a fi complet*, și acolo birocrația își păstrează multe dintre privilegiile ei, fiind adesea stăpînul, iar nu slujitorul poporului. Și în Anglia putem vedea cum grupuri sociale puternice sprijină situația privilegiată a birocrației și împiedică democratizarea completă a acestei instituții. De ce oare ? Pentru că numai proletariatul are interesul ca această democratizare să fie *completă* : cele mai înaintate pături ale burgheziei apără unele prerogative ale funcționărimii, se ridică împotriva eligibilității tuturor funcționarilor, împotriva suprimării totale a votului cenzitar, împotriva responsabilității directe a funcționarilor față de popor etc., fiindcă aceste pături sociale își dau seama că de această democratizare definitivă se va folosi proletariatul *împotriva* burgheziei. La fel și în Rusia. Pături extrem de numeroase și foarte diferite ale poporului rus sînt pornite împotriva funcționărimii ruse atotputernice, iresponsabile, corupte, barbare, ignorante și trîndave. Dar, în afară de proletariat, *nici una* dintre aceste pături n-ar admite democratizarea completă a funcționărimii, pentru că toate celelalte pături (burghezia, mica burghezie, „intelectualitatea" în general) sînt legate prin diferite fire cu funcționă-

www.dacoromanica.ro

rimea, pentru că ele toate *sînt înrudite* cu funcționărimea rusă. Cine nu știe cu cîtă ușurință se săvîrșește, în sfînta Rusie, transformarea intelectualului radical, a intelectualului socialist în slujbaș al guvernului imperial, slujbaș care se consolează cu gîndul că e „util" în limitele rutinei birocratice și care-și justifică prin această „utilitate" indiferentismul său politic, servilismul său față de guvernul cnutului și al nagaicei ? Numai *proletariatul* este ostil fără rezerve absolutismului și funcționărimii ruse, numai proletariatul nu e legat prin nici un fel de *fire* cu aceste organe ale societății burgheze-nobiliare, numai el este în stare să nutrească o dușmănie neîmpăcată și să ducă o luptă hotărîtă împotriva lor.

Arătînd că proletariatul, condus în lupta sa de clasă de către social-democrație, este luptătorul de avangardă al democrației ruse, ne lovim de părerea, extrem de răspîndită și extrem de ciudată, că social-democrația rusă pune pe planul al doilea sarcinile politice și lupta politică. După cum se vede, această părere este cu totul opusă adevărului. Cum se explică atunci această uluitoare lipsă de înțelegere a principiilor social-democrației despre care s-a vorbit în repetate rînduri și care au fost expuse încă în primele publicații social-democrate ruse : în broșurile și cărțile publicate în străinătate de grupul „Eliberarea muncii" [144] ? Ni se pare că explicația acestei constatări uluitoare trebuie căutată în următoarele trei împrejurări :

În primul rînd, în faptul că în general reprezentanții vechilor teorii revoluționare nu înțeleg principiile social-democratismului și sînt obișnuiți să-și elaboreze programele și planurile lor de activitate pe baza unor idei abstracte, în loc să țină seama de clasele reale existente în țară și pe care istoria le pune în anumite relații. Tocmai pentru că n-au fost studiate în mod realist *interesele* care constituie reazemul democrației ruse a putut lua naștere părerea că social-democrația rusă lasă în umbră sarcinile democratice ale revoluționarilor ruși.

În al doilea rînd, în faptul că ei nu înțeleg că îmbinarea problemelor economice cu cele politice, a activității socialiste cu cea democratică într-un tot întreg, într-o unică *luptă de clasă a proletariatului* nu slăbește, ci, dimpotrivă, întărește mișcarea democratică și lupta politică, apropiind-o de în-

www.dacoromanica.ro

teresele reale ale maselor populare, scoțînd problemele politice din „cabinetele strîmte ale intelectualilor" și ducîndu-le în stradă, în mijlocul muncitorilor și al claselor celor ce muncesc, traducînd ideile abstracte de asuprire politică în limbajul manifestărilor reale ale acestei asupriri, de pe urma cărora are de suferit cel mai mult proletariatul și pe baza cărora își desfășoară agitația ei social-democrația. Radicalului rus i se pare adesea că social-democratul, care, în loc să cheme fățiș și direct la luptă politică pe muncitorii înaintați, vorbește despre sarcina de a dezvolta mișcarea muncitorească, de a organiza lupta de clasă a proletariatului, că social-democratul, procedînd astfel, *dă înapoi* de la democratismul său, pune pe planul al doilea lupta politică. Dar chiar dacă avem, în acest caz, *o dare înapoi,* o fi din acelea despre care un proverb francez spune : „il faut reculer pour mieux sauter !" (trebuie să te dai înapoi ca să sari mai bine).

În al treilea rînd, neînțelegerea provine din faptul că însăși noțiunea de „luptă politică" are un sens diferit pentru un narodovoleț și un narodopraveț, de o parte, și pentru un social-democrat, de altă parte. Social-democrații înțeleg altfel lupta politică ; ei o înțeleg într-un sens mult *mai larg* decît reprezentanții vechilor teorii revoluționare. O ilustrare concretă a acestei teze, care ar putea să pară paradoxală, ne-o oferă „Foaia volantă a «Grupului narodovolților»" nr. 4 din 9 decembrie 1895. Salutînd din tot sufletul această publicație, care ne oferă o dovadă de profundele și rodnicele preocupări ale actualilor narodovolți, nu putem să nu semnalăm articolul lui P. L. Lavrov „În legătură cu niște chestiuni de program" (pag. 19–22), din care reiese în mod pregnant că narodovolții de nuanță veche înțeleg altfel lupta politică *. „...Aici – scrie P.L. Lavrov, referindu-se la raportul dintre programul grupului narodovolților și cel al social-democraților – esențial e doar un lucru și numai

* Articolul lui P. L. Lavrov, publicat în nr. 4, nu este decît un „extras" dintr-o lungă scrisoare a lui destinată „Materialelor" [145]. Am auzit că în vara aceasta (1897) au apărut, în străinătate, atît această scrisoare a lui P. L. Lavrov, în întregime, cît și răspunsul lui Plehanov, dar n-am putut vedea nici unul dintre aceste documente. De asemenea nu știm dacă a apărut nr. 5 al „Foii volante a «Grupului narodovolților»", în care redacția promitea că va publica un articol de fond în legătură cu scrisoarea lui P. L. Lavrov. Vezi nr. 4, pag. 22, coloana I, notă.

www.dacoromanica.ro

unul : este oare cu putinţă organizarea unui puternic partid muncitoresc în condiţiile absolutismului şi fără a organiza un partid revoluţionar, îndreptat împotriva absolutismului ?" (pag. 21, col. 2) ; acelaşi lucru ceva mai sus (col. 1) : „...a organiza un partid muncitoresc rus în condiţiile dominaţiei absolutismului fără a organiza în acelaşi timp un partid revoluţionar împotriva acestui absolutism". Aceste deosebiri, de o importanţă cardinală pentru P. L. Lavrov, sînt pentru noi cu totul de neînţeles. Cum adică ? „Un partid muncitoresc *fără* un partid revoluţionar, îndreptat împotriva absolutismului" ?? Dar partidul muncitoresc nu este şi el un partid revoluţionar ? Nu este el îndreptat împotriva absolutismului ? Explicaţia acestei ciudăţenii ne este dată de următorul pasaj din articolul lui P. L. Lavrov : „Organizarea unui partid muncitoresc rus trebuie înfăptuită în condiţiile existenţei absolutismului, cu toate splendorile lui. Dacă social-democraţii ar izbuti să facă aşa ceva fără să organizeze în acelaşi timp un *complot* * politic împotriva absolutismului cu toate condiţiile pe care le implică un asemenea *complot* *, atunci, firește, programul lor politic ar corespunde programului socialiştilor ruşi, deoarece muncitorii ar obţine eliberarea lor chiar cu propriile lor forţe. Dar acest lucru este foarte îndoielnic, dacă nu chiar imposibil" (pag. 21, col. 1). Iată miezul problemei ! Pentru un narodovoleţ noţiunea de luptă politică este identică cu cea de *complot* politic ! Trebuie să recunoaştem că prin aceste cuvinte P. L. Lavrov a reuşit într-adevăr să arate într-un mod cît se poate de pregnant în ce constă deosebirea esenţială dintre tactica luptei politice a narodovolţilor şi aceea a social-democraţilor. Tradiţiile blanquismului [146], ale complotismului sînt extrem de puternice printre narodovolţi, atît de puternice că ei nu-şi pot închipui lupta politică altfel decît sub forma unui complot politic. Or, social-democraţii nu suferă de o asemenea îngustime de concepţii ; ei nu cred în comploturi şi consideră că vremea comploturilor a trecut de mult, că a reduce lupta politică la organizarea de comploturi înseamnă, pe de o parte, a o restrînge peste măsură, iar pe de altă parte a alege cele mai nepotrivite metode de luptă. Oricine îşi dă seama că afirmaţia lui P. L. Lavrov că „acti-

* Subliniat de noi.

www.dacoromanica.ro

vitatea Occidentului constituie un model absolut pentru social-democrații ruși" (pag. 21, col. 1) nu este altceva decît un procedeu polemic și că în realitate social-democrații ruși n-au uitat niciodată condițiile noastre politice, n-au visat niciodată la posibilitatea de a crea în Rusia un partid muncitoresc legal, n-au separat niciodată sarcina luptei pentru socialism de aceea a luptei pentru cucerirea libertății politice. Dar ei au crezut întotdeauna și continuă să creadă că această luptă nu trebuie dusă de niște complotiști, ci de un partid revoluționar care să se sprijine pe mișcarea muncitorească. Ei consideră că lupta împotriva absolutismului nu trebuie să constea în pregătirea de comploturi, ci în educarea, disciplinarea și organizarea proletariatului, în desfășurarea unei agitații politice printre muncitori care să înfiereze orice manifestare a absolutismului, să țintuiască la stîlpul infamiei pe toți cavalerii guvernului polițist și să-l constrîngă pe acesta să facă concesii. Și nu este tocmai aceasta activitatea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg? Nu reprezintă această organizație tocmai germenul unui partid revoluționar care se sprijină pe mișcarea muncitorească și care conduce lupta de clasă a proletariatului, lupta împotriva capitalului și a guvernului absolutist, fără a organiza nici un fel de comploturi și sorbindu-și forțele tocmai din *contopirea* luptei socialiste cu cea democratică într-o singură luptă de clasă indivizibilă a proletariatului din Petersburg? N-a dovedit oare activitatea de pînă acum a „Uniunii" – cu toate că datează de scurtă vreme – că proletariatul condus de social-democrație constituie o mare forță politică, de care guvernul este de pe acum nevoit să țină seama și căreia el se grăbește să-i facă concesii? Legea din 2 iunie 1897, atît prin graba cu care a fost promulgată cît și prin conținutul ei, își arată în mod vădit semnificația ei de concesie smulsă de proletariat, de poziție cucerită de la dușmanul poporului rus. Această concesie este de-a dreptul minusculă, poziția e cu totul neînsemnată, dar nici organizația clasei muncitoare care a reușit să impună acordarea acestei concesii nu se distinge prin amploare, prin soliditate, prin vechime sau prin bogăția experienței și a resurselor ei: „Uniunea de luptă", precum se știe, s-a constituit abia prin 1895–1896, iar ape-

www.dacoromanica.ro

lurile adresate de ea muncitorilor nu depăşeau cadrul unor foi volante şapirografiate sau litografiate. Poate cineva să conteste că o organizaţie care ar reuni măcar cele mai mari centre ale mişcării muncitoreşti din Rusia (regiunile Petersburg, Moscova-Vladimir, regiunea de sud şi oraşele mai importante, ca Odesa, Kiev, Saratov şi altele), care ar dispune de un organ revoluţionar şi care s-ar bucura de aceeaşi autoritate printre muncitorii ruşi de care se bucură „Uniunea de luptă" printre muncitorii din Petersburg, poate cineva să conteste că o asemenea organizaţie ar fi un factor de mare însemnătate politică în Rusia actuală, un factor de care guvernul n-ar putea să nu ţină seama în toată politica lui internă şi externă ? Conducînd lupta de clasă a proletariatului, dezvoltînd spiritul de organizare şi de disciplină printre muncitori, ajutîndu-i să lupte pentru nevoile lor economice şi să smulgă capitalului o poziţie după alta, educîndu-i politiceşte pe muncitori şi atacînd în mod sistematic şi cu perseverenţă absolutismul, hărţuind pe fiecare başbuzuc ţarist care face ca proletariatul să simtă laba grea a guvernului poliţist, – o asemenea organizaţie ar putea fi în acelaşi timp o organizaţie a partidului muncitoresc, adaptată la condiţiile noastre, şi un viguros partid revoluţionar, îndreptat împotriva absolutismului. A discuta însă dinainte despre mijlocul la care va recurge această organizaţie pentru a da lovitura decisivă absolutismului – dacă, de pildă, va prefera insurecţia sau greva politică de masă sau un alt mijloc de atac –, a discuta dinainte această problemă şi a-i găsi azi rezolvarea ar fi să dai dovadă de un doctrinarism deşert. Ar fi ca şi cum nişte generali ar ţine un consiliu de război înainte de a fi adunat trupele, înainte de a le fi mobilizat şi a le fi condus împotriva inamicului. Armata proletariatului însă, atunci cînd va lupta cu fermitate şi sub conducerea unei puternice organizaţii social-democrate pentru eliberarea sa economică şi politică, va indica ea însăşi generalilor metodele şi mijloacele de acţiune. Atunci şi numai atunci va putea fi rezolvată problema loviturii definitive care urmează să fie dată absolutismului, deoarece rezolvarea acestei probleme va depinde tocmai de starea mişcării muncitoreşti, de amploarea ei, de metodele de luptă elaborate de mişcare, de însuşirile organizaţiei revoluţionare care conduce mişcarea, de atitu-

www.dacoromanica.ro

dinea celorlalte elemente sociale față de proletariat și de absolutism, de condițiile politice externe și interne, într-un cuvînt de o mie de condiții pe care ar fi și imposibil și inutil să le ghicești dinainte.

De aceea este cît se poate de greșit și următorul raționament al lui P. L. Lavrov :

„Dar dacă ei (social-democrații) vor fi nevoiți, într-un fel sau altul, nu numai să grupeze forțele muncitorești în vederea luptei împotriva capitalului, ci să și unească strîns, în vederea luptei împotriva absolutismului, personalitățile și grupurile revoluționare, atunci social-democrații ruși vor accepta *de fapt* programul adversarilor lor, al narodovolților sau cum s-or numi ei. Deosebirile de concepții în ce privește obștea, destinele capitalismului în Rusia, sau materialismul economic, sînt un amănunt de foarte mică importanță pentru adevărata cauză și ele pot ușura sau împiedica rezolvarea problemelor speciale și folosirea metodelor speciale de pregătire a punctelor principale, dar atît și nimic mai mult" (pag. 21, col. 1).

Ar fi și ciudat din partea noastră să ne apucăm să contestăm această teză, potrivit căreia deosebirea de concepții în ce privește problemele fundamentale ale vieții rusești și ale dezvoltării societății rusești, în ce privește problemele fundamentale ale concepției istoriei pot privi numai unele „amănunte" ! De mult s-a spus că fără teorie revoluționară nu poate să existe nici mișcare revoluționară, și *în momentul de față* nu prea e nevoie de demonstrarea acestui adevăr. Teoria luptei de clasă, interpretarea materialistă a istoriei rusești și aprecierea materialistă a actualei situații economice și politice din Rusia, recunoașterea necesității de a concentra lupta revoluționară în jurul unor interese determinate ale unei clase determinate, analizînd relațiile ei cu celelalte clase, – a da acestor mari probleme revoluționare denumirea de „amănunt" este ceva atît de fals și de neașteptat din partea unui veteran al *teoriei* revoluționare, încît sîntem aproape gata să credem că acest pasaj e un simplu lapsus. În ce privește însă prima parte a tiradei reproduse de noi aici, falsitatea ei este și mai izbitoare. A declara în scris că social-democrații ruși nu fac altceva decît să grupeze forțele muncitorești în vederea luptei împotriva

www.dacoromanica.ro

capitalului (adică numai în vederea luptei economice !), fără a uni strîns personalităţile şi grupurile revoluţionare în vederea luptei împotriva absolutismului, înseamnă a nu cunoaşte sau a nu vrea să cunoşti faptele îndeobşte cunoscute în legătură cu activitatea social-democraţilor ruşi. Sau, poate, P. L. Lavrov nu consideră „personalităţi revoluţionare" sau „grupuri revoluţionare" pe cei ce activează în rîndurile social-democraţilor ? ! Sau (ceea ce e, poate, mai exact) prin „luptă" împotriva absolutismului el nu înţelege decît comploturi împotriva absolutismului ? (Comp. pag. 21, col. 2 : „...Este vorba de... organizarea unui *complot* revoluţionar" ; subliniat de noi). Sau poate că, după părerea lui P. L. Lavrov, cine nu pune la cale comploturi politice nu duce nici luptă politică ? Încă o dată repetăm : această concepţie corespunde pe de-a-ntregul vechilor tradiţii ale vechiului narodovolism, dar ea nu mai corespunde de loc cu ideile moderne despre lupta politică şi nici cu realitatea din zilele noastre.

Nu ne mai rămîne decît să spunem cîteva cuvinte despre narodopravţi. P. L. Lavrov are perfectă dreptate, după părerea noastră, cînd afirmă că social-democraţii „consideră pe narodopravţi drept nişte oameni mai sinceri şi sînt gata să-i susţină, fără ca de altfel să se contopească cu ei" (pag. 19, col. 2) ; ar trebui numai adăugat : drept nişte *democraţi* mai sinceri şi *în măsura în care* narodopravţii se afirmă ca democraţi consecvenţi. Din păcate, această condiţie reprezintă mai degrabă un viitor de dorit decît un prezent real. Narodopravţii şi-au exprimat dorinţa de a elibera sarcinile democratice de narodnicism şi, în general, de orice legătură cu formele învechite ale „socialismului rus". Dar, în ceea ce-i priveşte, ei n-au dovedit nici pe departe că s-au eliberat de vechile prejudecăţi, ci s-au dovedit a fi foarte inconsecvenţi, prin faptul că au dat partidului lor denumirea de partid al transformărilor exclusiv politice, partid „social (??!)-revoluţionar" (vezi „Manifestul" lor de la 19 februarie 1894), şi au declarat în „manifestul" lor că „în noţiunea de drept al poporului intră ideea de organizare a producţiei populare" (sîntem nevoiţi să citäm din memorie), introducînd astfel în surdină aceleaşi prejudecăţi narodniciste. Iată de ce P. L. Lavrov n-a greşit, poate, prea mult cînd a spus despre ei că sînt nişte „politicieni de mascaradă" (pag. 20,

www.dacoromanica.ro

col. 2). Dar poate că ar fi mai just să considerăm narodopravismul ca o doctrină tranzitorie, căreia nu putem să nu-i recunoaștem meritul de a se fi ruşinat de neaoşismul doctrinelor narodniciste şi de a fi pornit o polemică deschisă cu cei mai odioşi reacţionari ai narodnicismului, care, în faţa absolutismului de clasă poliţienesc, îşi permit să afirme că sînt de dorit transformări economice şi nu politice (vezi „O chestiune actuală", ediţia partidului „Narodnoe pravo"). Dacă în partidul narodopravţilor nu există într-adevăr decît foşti socialişti, care din considerente de tactică îşi ascund drapelul lor socialist şi nu fac decît să-şi pună masca de oameni politici nesocialişti (cum presupune P. L. Lavrov, la pag. 20, col. 2), acest partid nu are, desigur, nici un viitor. Dar dacă în acest partid se află şi oameni politici care nu sînt de mascaradă, ci adevăraţi oameni politici nesocialişti, democraţi nesocialişti, atunci acest partid poate aduce un folos destul de mare în caz că va căuta să se apropie de elementele cu atitudine politică opoziţionistă ale burgheziei noastre, să trezească conştiinţa politică de clasă a micii burghezii, a micilor negustori, a micilor meseriaşi etc., a acestei clase care, pretutindeni în Europa occidentală, şi-a jucat rolul ei în mişcarea democratică şi care, la noi în Rusia, a făcut progrese deosebit de rapide sub raport cultural, ca şi sub alte raporturi, în epoca de după reformă şi care nu poate să nu simtă jugul guvernului poliţist care sprijină cu cinism pe marii fabricanţi şi pe monopoliştii magnaţi ai finanţei şi industriei. Pentru aceasta este necesar numai ca narodopravţii să-şi pună ca sarcină tocmai apropierea lor de diferite pături ale populaţiei şi să nu se mărginească la aceeaşi „intelectualitate" a cărei neputinţă, datorită lipsei de preocupare pentru interesele reale ale maselor, este recunoscută şi în „O chestiune actuală". Pentru aceasta este necesar ca narodopravţii să lase la o parte orice pretenţie de a contopi elemente sociale eterogene şi de a înlătura socialismul din sfera sarcinilor politice, să se lepede de falsa pudoare care-i împiedică să se apropie de păturile burgheze ale poporului, adică nu numai să vorbească de programul unor oameni politici nesocialişti, dar să şi acţioneze în conformitate cu acest program, trezind şi dezvoltînd conştiinţa de clasă a acelor

www.dacoromanica.ro

grupuri şi clase sociale care n-au deloc nevoie de socialism, dar care simt din ce în ce mai mult apăsarea absolutismului şi necesitatea libertăţilor politice.

Social-democraţia rusă este încă foarte tînără. Ea abia iese din starea embrionară în care problemele teoretice deţineau un loc predominant. Abia acum începe să-şi desfăşoare activitatea ei practică. În loc să critice teoriile şi programele social-democrate, revoluţionarii din celelalte fracţiuni trebuie, prin forţa lucrurilor, să purceadă la criticarea *activităţii practice* a social-democraţilor ruşi. Şi trebuie să recunoaştem că această din urmă critică se deosebeşte într-o măsură foarte sensibilă de critica teoriei, se deosebeşte atît de mult că a fost cu putinţă să se işte un zvon atît de comic ca acela că „Uniunea de luptă" din Petersburg nu e o organizaţie social-democrată. Însuşi faptul că s-a putut isca un asemenea zvon arată cît de false sînt acuzaţiile curente aduse social-democraţilor că ar ignora lupta politică. Însăşi existenţa unui asemenea zvon dovedeşte că mulţi revoluţionari care n-au putut fi convinşi de *teoria* social-democraţilor încep să se lase convinşi de activitatea lor *practică*.

În faţa social-democraţiei ruse se deschide un imens cîmp de activitate, care abia a început. Trezirea clasei muncitoare ruse, năzuinţa ei spontană spre ştiinţă, spre unire, spre socialism, spre lupta împotriva exploatatorilor şi asupritorilor ei se manifestă, pe zi ce trece, în forme tot mai vii şi mai ample. Uriaşele progrese înregistrate în ultima vreme de capitalismul rus constituie o chezăşie că mişcarea muncitorească va creşte continuu în lărgime şi în adîncime. În momentul de faţă trecem, pe cît se vede, printr-o fază a ciclului capitalist în care industria e în plină „înflorire", comerţul este animat, fabricile lucrează din plin şi răsar ca ciupercile după ploaie nenumărate uzine noi, întreprinderi noi, societăţi pe acţiuni, construcţii feroviare etc. etc. Nu e nevoie să fii profet pentru a prezice crahul inevitabil (mai mult sau mai puţin brusc) care va trebui să urmeze acestei „înfloriri" a industriei. Acest crah va aduce la ruină o mulţime

www.dacoromanica.ro

de mici patroni, va arunca mase întregi de muncitori în rîndurile șomerilor și va pune astfel într-o formă acută, în fața tuturor maselor muncitoare, acele probleme ale socialismului și democrației care s-au pus de multă vreme în fața fiecărui muncitor conștient, a fiecărui muncitor care gîndește. Social-democrații ruși trebuie să facă în așa fel ca acest crah să găsească proletariatul rus mai conștient, mai unit, capabil să înțeleagă sarcinile clasei muncitoare ruse, în stare să dea o ripostă clasei capitaliștilor, care încasează azi profituri colosale și care caută întotdeauna să pună pierderile ei pe spinarea muncitorilor, — în stare să pornească, în fruntea democrației ruse, la luptă hotărîtă împotriva absolutismului polițienesc, care leagă de mîini și de picioare pe muncitorii ruși și întregul popor rus.

Așadar, la muncă, tovarăși ! Să nu ne pierdem timpul, care e prețios ! Social-democrații ruși au de desfășurat o activitate imensă pentru satisfacerea cerințelor proletariatului care se trezește, pentru organizarea mișcării muncitorești, pentru întărirea grupurilor revoluționare și a legăturilor dintre ele, pentru înzestrarea muncitorilor cu literatură de propagandă și agitație, pentru unificarea cercurilor muncitorești și a grupurilor social-democrate împrăștiate prin toate colțurile Rusiei într-un singur *partid muncitoresc social-democrat !*

www.dacoromanica.ro

„UNIUNEA DE LUPTĂ" CĂTRE MUNCITORII ŞI SOCIALIŞTII DIN PETERSBURG

Revoluţionarii din Petersburg trăiesc vremuri grele. Guvernul pare a-şi fi concentrat toate forţele pentru a zdrobi mişcarea muncitorească de curînd născută, care s-a manifestat cu atîta vigoare. Arestările au căpătat proporţii neobişnuite, închisorile sînt arhipline. Sînt înhăţaţi intelectualii, bărbaţi şi femei, sînt înhăţaţi şi deportaţi în masă muncitorii. Aproape fiecare zi ne aduce ştiri despre noi victime ale guvernului poliţist, care s-a năpustit cu furie asupra duşmanilor săi. Guvernul şi-a pus ca sarcină să nu dea posibilitate noului curent al mişcării revoluţionare din Rusia să se întărească şi să se ridice pe picioare. Procurorii şi jandarmii au şi început să se laude că au reuşit să distrugă „Uniunea de luptă".

Această lăudăroşenie e o minciună. În ciuda tuturor persecuţiilor, „Uniunea de luptă" rămîne în picioare. Constatăm cu toată satisfacţia că arestările în masă aduc contribuţia lor, constituind o puternică armă de agitaţie în rîndurile muncitorilor şi ale intelectualilor socialişti, că locul revoluţionarilor căzuţi îl iau alţii noi, gata să intre, cu forţe proaspete, în rîndurile celor care luptă pentru proletariatul rus şi pentru întregul popor rus. Nu poate să existe luptă fără jertfe, şi la prigoana sălbatică a başbuzucilor ţarişti noi răspundem cu tot calmul : revoluţionarii au pierit – trăiască revoluţia !

Pînă în prezent înteţirea prigoanei n-a fost în stare să provoace decît o slăbire temporară a unor sectoare de muncă ale „Uniunii de luptă", o lipsă temporară de agenţi şi agi-

www.dacoromanica.ro

tatori. Tocmai o asemenea lipsă se simte în momentul de față și ne face să adresăm un apel către toți muncitorii conștienți și către toți intelectualii care doresc să-și pună forțele în slujba cauzei revoluționare. „Uniunea de luptă" are nevoie de agenți. Toate cercurile și persoanele care doresc să activeze într-o sferă oarecare a activității revoluționare, fie ea oricît de îngustă, să declare acest lucru acelora care au legături cu această organizație. (În cazul că vreun grup n-ar putea găsi asemenea persoane – ceea ce e puțin probabil –, se poate adresa „Uniunii social-democraților ruși" din străinătate). E nevoie de activiști pentru tot felul de munci, și cu cît revoluționarii se vor specializa mai temeinic în diferite domenii de activitate revoluționară, cu cît vor chibzui mai temeinic asupra metodelor de conspirație și de camuflare a activității lor, cu cît vor ști să se închisteze cu mai multă abnegație într-o muncă parțială, măruntă și modestă, cu atît mai sigură va fi întreaga activitate, cu atît mai anevoie vor putea jandarmii și agenții de poliție să descopere pe revoluționari. Guvernul a împînzit din timp cu rețeaua sa de agenți nu numai focarele de elemente antiguvernamentale existente, dar și pe cele posibile, pe cele probabile. El dezvoltă necontenit, atît în lărgime cît și în adîncime, activitatea slugilor sale care hărțuiesc pe revoluționari ; el născocește metode noi, folosește provocatori noi, caută să exercite presiune asupra celor arestați, recurgînd în acest scop la mijloace de intimidare, la depoziții false și semnături falsificate, la strecurarea de bilețele false și la alte mijloace de acest fel. Fără dezvoltarea și întărirea disciplinei, organizării și conspirației revoluționare, lupta împotriva guvernului e imposibilă. Iar conspirația cere înainte de toate ca diferitele cercuri și persoane să se specializeze în anumite domenii ale muncii, iar rolul de unificator să fie lăsat pe seama unui nucleu central al „Uniunii de luptă", care să aibă un număr cît mai mic de membri. Activitatea revoluționară este subîmpărțită în sectoare de muncă extrem de variate : e nevoie de agitatori legali care să știe să vorbească muncitorilor în așa fel încît *să nu poată* fi deferiți justiției, să știe să spună numai *a*, lăsînd pe seama altora să spună *b* și *c*. E nevoie de oameni pentru difuzarea publicațiilor și manifestelor. E nevoie de organizatori de cercuri

www.dacoromanica.ro

şi grupuri muncitoreşti. E nevoie de corespondenţi în toate fabricile şi uzinele care să furnizeze informaţii despre tot ce se întîmplă. E nevoie de oameni care să urmărească pe spioni şi pe provocatori. E nevoie de oameni care să asigure case conspirative. E nevoie de oameni pentru transportul de literatură, pentru transmiterea însărcinărilor, pentru tot felul de legături. E nevoie de oameni care să strîngă bani. E nevoie de agenţi în rîndurile intelectualilor şi funcţionarilor, de oameni care să vină în contact cu muncitorii, cu viaţa de toate zilele din fabrică, cu administraţia (cu poliţia, cu inspectorii de fabrici etc.). E nevoie de oameni pentru legăturile cu diferite oraşe din Rusia şi din alte ţări. E nevoie de oameni care să organizeze diverse mijloace de multiplicare mecanică a publicaţiilor de tot felul. E nevoie de oameni care să păstreze publicaţiile şi alte lucruri etc. etc. Cu cît misiunea pe care şi-o va asuma o persoană sau un grup va fi mai fracţionată, mai măruntă, cu atît vor fi mai multe şanse ca ea să reuşească s-o îndeplinească cu socoteală şi s-o ferească de un eventual eşec, să chibzuiască asupra tuturor amănuntelor conspirative, folosind toate mijloacele posibile pentru a înşela vigilenţa jandarmilor şi a-i induce în eroare, cu atît mai sigur va fi succesul muncii, cu atît mai greu va fi pentru poliţie şi pentru jandarmi să descopere pe un revoluţionar şi să dea de legătura lui cu organizaţia, cu atît mai uşor va fi pentru partidul revoluţionar să înlocuiască pe agenţii şi membrii săi căzuţi, fără a dăuna întregii munci. Ştim că o asemenea specializare este o treabă foarte grea ; şi e grea pentru că îi cere omului cea mai mare fermitate şi abnegaţie, îi cere să-şi consacre toate forţele sale unei munci modeste, monotone, lipsite de legături cu tovarăşii şi care supune întreaga viaţă a revoluţionarului unei reglementări stricte şi severe. Dar numai prin respectarea acestor condiţii au reuşit corifeii practicii revoluţionare din Rusia să ducă la îndeplinire cele mai măreţe planuri, pregătind, ani de-a rîndul şi sub toate aspectele, înfăptuirea lor, şi avem profunda convingere că social-democraţii vor da dovadă de aceeaşi abnegaţie ca şi revoluţionarii din generaţiile precedente. Totodată ne dăm seama că sistemul propus de noi va face ca pentru multe persoane care ard de dorinţa de a-şi consacra forţele lor muncii revo-

www.dacoromanica.ro

luționare să nu fie de loc ușoară perioada pregătitoare în care „Uniunea de luptă" va culege informațiile necesare asupra persoanei sau grupului care-și oferă serviciile și-i va verifica aptitudinile prin diferite însărcinări. Dar fără o asemenea verificare prealabilă activitatea revoluționară în Rusia de astăzi nu este cu putință.

Propunînd acest sistem de activitate noilor noștri tovarăși, ne exprimăm ideile la care ne-a adus o experiență îndelungată, fiind profund convinși că succesul muncii revoluționare este cel mai bine asigurat prin aplicarea acestui sistem.

www.dacoromanica.ro

Casa din satul Șușenskoe în care a locuit V. I. Lenin în deportare.
Cele două ferestre din stînga sînt ale camerei lui Lenin.

www.dacoromanica.ro

CÎTEVA PERLE DIN PROIECTELE UTOPICE ALE NARODNICILOR

S. N. IUJAKOV. PROBLEME ALE INVĂȚĂMÎNTULUI. ESEURI. — REFORMA ȘCOLII SECUNDARE. — SISTEMELE ȘI SARCINILE ÎNVĂȚĂMÎNTULUI SUPERIOR. — MANUALELE DE LICEU. — PROBLEMA ÎNVĂȚĂMÎNTULUI GENERAL. — FEMEIA ȘI ÎNVĂȚĂMÎNTUL. PETERSBURG, 1897. VIII + 283 PAG. PREȚUL 1 RUBLA ȘI 50 DE COPEICI [147]

Scris în deportare la sfîrșitul anului 1897

Publicat pentru prima oară în 1898, în culegerea: Vladimir Ilin. „Studii și articole economice". Petersburg

Se tipărește după textul culegerii

www.dacoromanica.ro

I

Sub acest titlu, d-l Iujakov publică o culegere de articole ale sale apărute în „Russkoe Bogatstvo", în anii 1895–1897. Autorul e de părere că articolele sale „îmbrățișează cele mai importante dintre aceste probleme", adică din „problemele învățămîntului", și „alcătuiesc laolaltă un fel de scurtă privire asupra nevoilor celor mai imperioase și mai urgente, dar încă prea puțin satisfăcute, ale culturii noastre spirituale". (Prefață, pag. V). La pag. 5 se mai subliniază o dată că autorul vrea să stăruie „mai cu seamă asupra problemelor de principiu". Dar toate aceste fraze nu ne arată altceva decît predilecția d-lui Iujakov pentru gîndurile înaripate sau, mai bine zis, pentru cuvintele înaripate. Pînă și titlul cărții este de prea mare anvergură : în realitate, după cum se vede și din articolele enumerate în subtitlu, autorul nu se ocupă cîtuși de puțin de „problemele învățămîntului", ci numai de problemele școlii și nici măcar ale școlii în general, ci numai de cele care privesc școala secundară și cea superioară. Din toate articolele cuprinse în această carte, cel mai reușit este cel care se ocupă de manualele pentru liceele noastre. În acest articol se face o analiză amănunțită a unor manuale – din cele mai răspîndite – de limba rusă, geografie și istorie, arătînd că ele sînt cu totul nepotrivite. Acest articol s-ar citi cu și mai mult interes dacă n-ar obosi prin prolixitatea care-l caracterizează pe autor. Vrem să atragem atenția cititorilor numai asupra a două dintre articolele apărute în această carte, și anume asupra acelora care se ocupă de reforma învățămîntului secundar și, respectiv, de învățămîntul gene-

www.dacoromanica.ro

ral, deoarece ele abordează într-adevăr probleme de principii şi sînt deosebit de caracteristice pentru elucidarea unor idei favorite ale revistei „Russkoe Bogatstvo". Şi numai nişte publicişti ca domnii Grinevici şi Mihailovski au nevoie, pentru a putea oferi nişte exemple de concluzii monstruos de stupide dintr-o doctrină adversă, să scormonească în lada de gunoi a poeziei ruse. Pentru asemenea obiective noi n-avem nevoie să întreprindem cercetări atît de puţin amuzante : e de ajuns să recurgem la „Russkoe Bogatstvo" şi, în cuprinsul acestei reviste, la unul dintre „stîlpii" ei incontestabili.

II

Paragraful II din articolul despre „Bazele reformei învăţămîntului secundar" este intitulat de d-l Iujakov astfel : „Sarcinile şcolii secundare. Interesele de clasă şi şcoala de clasă" (vezi Tabla de materii). Subiectul, după cum vedeţi, prezintă un interes captivant, întrucît promite să elucideze una din problemele cele mai importante nu numai ale învăţămîntului, dar şi ale întregii vieţi sociale în general, şi, totodată, tocmai problema care constituie cauza uneia din cele mai importante divergenţe dintre narodnici şi „discipoli" [148]. Să vedem, aşadar, ce înţelege colaboratorul revistei „Russkoe Bogatstvo" prin „interesele de clasă şi şcoala de clasă".

Dînsul afirmă, pe bună dreptate, că formula „şcoala trebuie să pregătească pe om pentru viaţă" este lipsită de orice conţinut şi că problema care se pune este : ce anume e necesar pentru viaţă şi „cui anume îi e necesar" (6). „Cine are nevoie de şcoală secundară – înseamnă : în interesul cui, spre binele şi folosul cui se dă o pregătire elevilor din şcolile secundare ?" (7). E minunat felul acesta de a pune problema, şi l-am saluta din toată inima pe autorul nostru dacă... dacă toate aceste preludii nu s-ar dovedi a fi, în continuarea expunerii lui, decît o frazeologie goală : „Aici poate fi vorba de interesele, de binele şi folosul statului, al naţiunii, al uneia sau alteia dintre clasele sociale şi chiar al individului care capătă o asemenea pregătire". Începe o

www.dacoromanica.ro

adevărată harababură, care te duce la concluzia că o societate împărţită în clase este compatibilă cu un stat fără clase, cu o naţiune fără clase, cu indivizi care stau în afara claselor ! Vom vedea numaidecît că aici nu este de loc vorba de o scăpare a d-lui Iujakov, că el are tocmai o asemenea părere absurdă. „Dacă la elaborarea programei şcolare se ţine seama de interesele de clasă, atunci nici vorbă nu poate fi de un singur tip general de şcoală secundară de stat. În acest caz, instituţiile de învăţămînt au în mod necesar un caracter de castă, şi ele nu sînt numai instituţii de învăţămînt, ci şi instituţii educative, pentru că trebuie nu numai să dea o instrucţiune adaptată la problemele şi interesele speciale ale unei stări sociale, dar să şi sădească deprinderi de castă şi să imprime un spirit corporatist de castă" (7). Prima concluzie care se desprinde din această tiradă este că d-l Iujakov nu înţelege care e deosebirea dintre stările sociale şi clase, şi de aceea confundă în mod inadmisibil aceste noţiuni cu totul deosebite. În alte pasaje din articolul său (de pildă la pag. 8) se vădeşte aceeaşi neînţelegere, şi faptul este cu atît mai uimitor, cu cît în acelaşi articol d-l Iujakov aproape că a sesizat deosebirea esenţială dintre aceste noţiuni. „Trebuie să ţinem minte – ne spune dînsul la pag. 11 – că adeseori (dar nicidecum în mod necesar) organizaţia politică, cea economică şi cea spirituală constituie privilegiul juridic sau atributul real al unor anumite grupuri ale populaţiei. În primul caz este vorba de stări sociale, iar în al doilea caz de clase". Aici este arătată în mod exact *una* din deosebirile dintre clasă şi stare socială, şi anume aceea că clasele se deosebesc între ele nu prin privilegiile juridice, ci prin condiţiile de fapt, că, prin urmare, existenţa claselor în societatea actuală presupune *egalitate juridică*. D-l Iujakov pare a nu ignora nici cealaltă deosebire dintre stările sociale şi clase : „...Noi... am renunţat atunci (adică după desfiinţarea iobăgiei)... la orînduirea iobăgistă, feudală a vieţii naţionale, inclusiv la sistemul şcolii de castă. Astăzi pătrunderea procesului capitalist fărîmiţează naţiunea rusă nu atît în stări sociale, cît în clase economice..." (8). Aici este just arătată şi cealaltă caracteristică, care deosebeşte stările sociale de clase în istoria Europei şi a Rusiei, şi anume că stările sociale sînt un atribut al societăţii feudale, iar clasele un

www.dacoromanica.ro

atribut al societății capitaliste *. Dacă d-l Iujakov s-ar fi gîndit cît de puțin la aceste deosebiri și nu s-ar fi lăsat antrenat cu atîta ușurință de pana sa înaripată și de inima sa de Kleinbürger **, n-ar fi scris nici tirada sus-citată și nici alte prostii ca aceea că programele cu caracter de clasă ale școlilor trebuie împărțite în programe pentru bogați și programe pentru săraci, că în Europa occidentală programele cu caracter de clasă n-au succes, că școala cu caracter de clasă presupune o închistare de clasă etc. etc. Toate acestea arată cît se poate de limpede că, în ciuda titlului atît de promițător, în ciuda frazeologiei sale grandilocvente, d-l Iujakov n-a înțeles de loc în ce constă esența școlii de clasă. Această esență, mult stimate d-le narodnic, constă în faptul că învățămîntul este organizat la fel și este deopotrivă de accesibil pentru toți *cei avuți*. Numai în acest din urmă cuvînt este cuprinsă esența școlii de clasă, spre deosebire de școala de castă. De aceea d-l Iujakov ne-a oferit cea mai curată inepție cînd, în tirada citată de noi mai sus, a afirmat că, atîta timp cît școala este organizată pe baza intereselor de clasă, „nici vorbă nu poate fi de un singur tip general de școală secundară de stat". Lucrurile stau tocmai invers : școala cu caracter de clasă, dacă este organizată în mod consecvent, adică dacă s-a eliberat de toate rămășițele orînduirii de castă, presupune în mod necesar un singur tip general de școală. Esența societății împărțite în clase (prin urmare și a învățămîntului cu caracter de clasă) constă în deplina *egalitate* juridică, în deplina egalitate în drepturi a tuturor cetățenilor, în deplina egalitate de drept și în deplinul acces la învățătură pentru cei avuți. Școala de castă cere elevului să aparțină unei anumite stări sociale. Școala de clasă nu cunoaște stări sociale, ea cunoaște numai cetățeni. Ea cere tuturor elevilor *doar un singur lucru :* să plătească taxe pentru învățătura lor. Școala de clasă n-are de loc nevoie de programe diferite pentru bogați și pentru săraci, pentru că pe cei care nu dispun de mijloace pentru plata taxelor școlare, pentru procurarea manualelor, pentru

* *Stările sociale presupun împărțirea societății în clase, fiind una dintre formele deosebirilor de clasă. Cînd vorbim despre clase pur și simplu, înțelegem întotdeauna clasele fără stări sociale ale societății capitaliste.*

** — mic-burghez. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

întreținerea elevului pe toată durata școlarității, școala cu caracter de clasă, pur și simplu, nu-i admite în învățămîntul secundar. O asemenea școală nu presupune cîtuși de puțin închistarea de clasă : dimpotrivă, spre deosebire de stările sociale, clasele lasă întotdeauna cu desăvîrșire liberă trecerea unor indivizi izolați dintr-o clasă în alta. Școala de clasă nu este închisă pentru cei care au mijloace să învețe. Afirmația că în Europa occidentală „aceste periculoase programe de semiinstruire și de înstrăinare de clasă, morală și intelectuală, a diferitelor pături ale poporului sînt lipsite de succes" (9) este o totală denaturare a realității, fiindcă oricine știe că, atît în Occident cît și în Rusia, școala secundară este prin esența ei o școală de clasă și că ea nu servește decît interesele unei părți cu totul reduse din populație. Și fiindcă la d-l Iujakov această confuzie de noțiuni capătă o formă nemaipomenit de pronunțată, credem chiar că nu este de prisos să-i dăm următoarea lămurire suplimentară : în societatea modernă, pînă și școala secundară care nu percepe nici o taxă nu încetează de loc a fi o școală de clasă, întrucît cheltuielile necesare pentru întreținerea unui elev pe o perioadă de 7–8 ani sînt incomparabil mai mari decît taxa școlară și aceste cheltuieli nu pot fi suportate decît de o infimă minoritate. Dacă d-l Iujakov vrea să fie consilierul practic al reformatorilor contemporani ai școlii secundare, dacă vrea să pună problema pe baza realităților contemporane (și el tocmai așa o și pune), ar trebui să vorbească numai despre înlocuirea școlii corporatiste prin școala de clasă, *numai* despre aceasta, sau să treacă cu desăvîrșire sub tăcere această problemă delicată „a intereselor de clasă și a școlii de clasă". Și trebuie să spunem că între aceste probleme de principiu și înlocuirea limbilor vechi cu cele moderne, pe care o recomandă d-l Iujakov în acest articol, nu este o legătură prea mare. Dacă el s-ar fi mărginit la această recomandare, n-am fi ridicat nici o obiecție și am fi fost chiar dispuși să-i iertăm elocvența lui nestăvilită. Dar dacă a pus *chiar* el problema „intereselor de clasă și a școlii de clasă", atunci să poarte el răspunderea pentru toată frazeologia lui absurdă.

Frazeologia d-lui Iujakov pe această temă nu se mărginește însă nici pe departe la cele citate de noi mai sus.

www.dacoromanica.ro

Credincios ideilor fundamentale ale „metodei subiectiviste în sociologie", d-l Iujakov, abordînd problema claselor, se situează pe un „punct de vedere larg" (12, comp. 15), atît de larg încît poate ignora cu sublimă indiferență deosebirile de clasă, atît de larg încît îi permite să vorbească nu despre diferitele clase (ptiu, ce îngustime !), ci despre întreaga națiune în general. Această splendidă „lărgime" a punctului de vedere se obține printr-un învechit procedeu al moraliștilor de toate calibrele, mai ales al celor din categoria Kleinbürger. D-l Iujakov condamnă cu asprime această împărțire a societății în clase (și răsfrîngerea acestei împărțiri asupra învățămîntului), dovedind, cu o deosebită elocință și cu un neasemuit patos, „pericolul" (9) pe care-l prezintă acest fenomen ; arătînd că, „în esență, sistemul învățămîntului de clasă, sub toate formele și aspectele lui, este în contradicție cu interesele statului, ale națiunii și ale indivizilor care primesc o pregătire în școală" * (8) ; că programele școlare cu caracter de clasă „sînt necorespunzătoare și prezintă un pericol național și statal" (9) ; că exemplele din istorie nu dovedesc altceva decît „extraordinara dezvoltare antinațională a orînduirii de clasă și a intereselor de clasă despre care am vorbit mai sus și care a fost deja considerată drept periculoasă pentru binele națiunii și pentru statul însuși" (11) ; că „pretutindeni sistemul cîrmuirii de clasă este, într-un fel sau altul, desființat" (11) ; că „periculoasa" împărțire în clase provoacă „antagonism între diferitele grupuri ale populației" și duce la dispariția treptată „a simțului de solidaritate națională și a sentimentului patriotic față de întregul stat" (12) ; că „între interesele națiunii, privită ca un întreg, ale statului și ale diferiților cetățeni – acolo unde exista o perspectivă largă, justă și plină de clarviziune – nu trebuie să existe nici o contradicție (cel puțin în statul modern)" (15) etc. etc. Toate acestea nu sînt altceva decît o curată scamatorie, decît o frazeologie goală menită să în-

* Una din două, stimate d-le Kleinbürger : sau ne vorbiți despre o societate împărțită în clase, sau ne vorbiți despre una neîmpărțită în clase. În primul caz, nu poate exista un învățămînt care să nu aibă un caracter de clasă. În al doilea caz, nu poate exista nici stat de clasă, nici națiune de clasă, nici indivizi care să facă parte din vreo clasă. În ambele cazuri, fraza e lipsită de orice sens și nu face decît să exprime piosul deziderat al unui Kleinbürger care închide cu lașitate ochii în fața uneia din cele mai pronunțate trăsături ale realității contemporane.

www.dacoromanica.ro

tunece însăşi esenţa realităţii actuale prin „deziderateleˮ lipsite de orice sens ale Kleinbürgerului, care trec pe nesimţite şi în caracterizarea a ceea ce este. Pentru a găsi o analogie la această concepţie despre lume, care e în stare să debiteze asemenea fraze, trebuie să te adresezi reprezentanţilor şcolii „eticeˮ din Occident, ai acelei şcoli care n-a fost altceva decît expresia firească şi inevitabilă a laşităţii teoretice şi a confuziei politice a burgheziei respective [149].

Noi însă ne vom mărgini să opunem acestei strălucite elocinţe, plină de mărinimie, acestei remarcabile perspicacităţi şi clarviziuni un mic fapt concret. D-l Iujakov a atins problema şcolii de castă şi a şcolii de clasă. În ce priveşte prima problemă, se pot găsi date statistice exacte cel puţin despre liceele şi gimnaziile de băieţi şi despre liceele reale. Prezentăm aici aceste date, care au fost extrase de noi dintr-o publicaţie a ministerului de finanţe : „Forţele de producţie ale Rusieiˮ (Petersburg. 1896. Secţiunea a XIX-a. Învăţămîntul public. Pag. 31) :

„Împărţirea elevilor pe stări sociale (în % faţă de numărul lor total) reiese din următorul tabel :

Copiii	În liceele şi gimnaziile de băieţi ale ministerului învăţămîntului public			În liceele reale		
	1880	*1884*	*1892*	*1880*	*1884*	*1892*
Nobililor cu titluri moştenite sau primite pentru merite personale şi ai cinovnicilor..	47,6	49,2	56,2	44,0	40,7	38,0
Clerului	5,1	5,0	3,9	2,6	1,8	0,9
Persoanelor care fac parte din stările sociale de la oraşe ..	33,3	35,9	31,3	37,0	41,8	43,0
Persoanelor care fac parte din stările sociale de la sate (inclusiv minorităţile naţionale şi funcţionarii inferiori)....	8,0	7,9	5,9	10,4	10,9	12,7
Străinilor	2,0	2,0	1,9	3,0	4,8	5,4
Persoanelor care fac parte din alte stări sociale.....	2,0	Împreună cu cele de sus		3,0	Împreună cu cele de sus	
	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Acest tabel ne arată în mod concret cu cîtă imprudenţă s-a exprimat d-l Iujakov cînd a spus că „am renunţat“

www.dacoromanica.ro

dintr-o dată şi cu hotărîre (??) „la şcoala de castă". Dimpotrivă, spiritul de castă domină şi azi în şcolile noastre medii, din moment ce pînă şi în licee (fără să mai vorbim de instituţiile privilegiate pentru nobili etc.) 56% dintre elevi sînt copii de nobili şi de cinovnici. Singurul lor concurent serios sînt stările sociale de la oraşe, care au ajuns să predomine în liceele reale. Cît despre procentul celor din stările sociale de la sate, mai ales dacă ţinem seamă de imensa lor superioritate numerică faţă de celelalte stări sociale, el este cu totul neînsemnat. Acest tabel arată, prin urmare, în mod concret că cine vrea să vorbească despre caracterul şcolii noastre secundare de astăzi trebuie să-şi dea bine seama că nu poate fi vorba decît de şcoala de castă şi de şcoala de clasă şi că, în măsura în care „noi" renunţăm cu adevărat la şcoala de castă, această renunţare se face numai în favoarea şcolii de clasă. Se înţelege de la sine că prin aceasta nu vrem cîtuşi de puţin să spunem că problema înlocuirii şcolii de castă cu şcoala de clasă şi a îmbunătăţirii acesteia n-ar prezenta nici o importanţă sau ar fi indiferentă pentru clasele care nu beneficiază şi nu pot beneficia de şcoala medie : dimpotrivă, această problemă nu le este indiferentă nici lor, pentru că sistemul stărilor, atît în viaţă cît şi în şcoală, le apasă cu o deosebită greutate, pentru că înlocuirea şcolii de castă prin şcoala de clasă nu este decît una dintre verigile procesului de europenizare generală şi multilaterală a Rusiei. Vrem să arătăm doar cum a denaturat lucrurile d-l Iujakov şi cum punctul lui de vedere, chipurile, „larg" este în realitate incomparabil inferior pînă şi punctului de vedere burghez în această problemă. Apropo de spiritul burghez. Iată că d-l A. Manuilov nu poate să înţeleagă în ruptul capului de ce P. B. Struve, care a caracterizat cu atîta precizie unilateralitatea concepţiilor lui Schulze-Gävernitz, „propagă" totuşi „ideile lui burgheze" („Russkoe Bogatstvo" nr. 11, pag. 93). Această neînţelegere din partea d-lui A. Manuilov se datoreşte în întregime şi exclusiv faptului că dînsul nu înţelege nu numai concepţiile fundamentale ale „discipolilor" ruşi, dar nici pe acelea ale tuturor discipolilor din Europa occidentală, şi nu numai pe ale discipolilor, dar nici pe ale învăţătorului lor. Sau poate că d-l Manuilov vrea să conteste că din categoria concepţiilor fundamentale ale

www.dacoromanica.ro

„învățătorului", care străbat ca un fir roșu întreaga lui activitate teoretică, literară și practică, face parte și ostilitatea lui categorică împotriva amatorilor de „puncte de vedere largi", care caută să estompeze prin frazeologia lor dulceagă împărțirea în clase a societății contemporane ? că din categoria concepțiilor lui fundamentale face parte și recunoașterea hotărîtă a caracterului progresist al „ideilor burgheze" fățișe și consecvente și preferința lui pentru aceste idei față de acelea ale Kleinbürger-ilor care doresc să frîneze și să țină în loc capitalismul ? Dacă toate acestea nu-i sînt destul de limpezi d-lui Manuilov, atunci să reflecteze măcar asupra scrierilor d-lui Iujakov, colegul său de revistă. Să-și închipuie că, în chestiunea care ne interesează în momentul de față, vedem alături de d-l Iujakov pe un reprezentant fățiș și consecvent al „ideilor burgheze", care apără tocmai caracterul de clasă al școlii moderne, încercînd să demonstreze că acesta este cel mai bun lucru pe care ni-l putem închipui și căutînd să elimine cu totul școala de castă și să facă în așa fel ca școala de clasă să devină cît mai accesibilă (în sensul arătat de noi mai sus). La drept vorbind, asemenea idei ar fi incomparabil superioare celor enunțate de dînsul ; atenția ar fi îndreptată spre nevoile reale ale școlii moderne, și anume spre înlăturarea închistării ei de castă, iar nu asupra dezlînatului „punct de vedere larg" al unui Kleinbürger. O elucidare și o susținere fățișă a caracterului unilateral al școlii moderne ar oferi o justă caracterizare a realității și, prin însăși unilateralitatea ei, ar lumina conștiința celeilalte părți *. Dar „amplele" peroraţii ale d-lui Iujakov nu fac altceva decît să pervertească conștiința socială. În sfîrșit, aspectul practic al problemei..., dar

* Ne dăm perfect de bine seama cît de greu este pentru colaboratorii revistei „Russkoe Bogatstvo" să înțeleagă un asemenea argument. Această greutate se datorește, iarăși, faptului că ei nu-i înțeleg nu numai pe „discipoli", dar nici pe „învățător".

Iată, de pildă, cum a încercat să dovedească unul dintre „învățători", încă din 1845, folosul pe care l-ar avea muncitorii englezi de pe urma abolirii legilor cerealelor. În urma acestei aboliri, scria el, fermierii devin „liberali, adică burghezi conștienți", și această creștere a conștiinței unei părți duce în mod necesar la o creștere similară a conștiinței celeilalte părți *(Fr. Engels.* „The condition of the working class in England in 1844" („Situația clasei muncitoare din Anglia în 1844"). New York. 1887, pag. 179 [150].) Atunci de ce dv., domnilor colaboratori ai revistei „Russkoe Bogatstvo", doar faceți reverențe în fața „învățătorilor" și nu-i denunțați că „propagă idei burgheze" ?

www.dacoromanica.ro

nici d-l Iujakov nu iese cu nici o iotă din cadrul şcolii de clasă, şi nu numai în acest articol, dar nici în „utopia" sa, la care trecem acum.

III

Articolul d-lui Iujakov în care e analizată „problema învăţămîntului general" (vezi titlul cărţii) e intitulat „O utopie culturală. Plan pentru introducerea învăţămîntului secundar general şi obligatoriu". Chiar din titlu se vede că acest articol, extrem de instructiv, al d-lui Iujakov promite mult de tot. În realitate însă „utopia" d-sale promite incomparabil mai mult. „În nici un caz mai puţin, dragi cititori, şi fără a face vreo concesie sau vreun compromis... – aşa îşi începe dînsul articolul său. – Un învăţămînt liceal complet pentru întreaga populaţie de ambele sexe, obligatoriu pentru toţi şi fără nici un fel de cheltuieli din partea statului, a zemstvei sau a poporului – iată marea mea utopie culturală !" (201). Bunul domn Iujakov, pe cît se vede, crede că miezul acestei probleme constă în „cheltuieli" ; în aceeaşi pagină el repetă încă o dată că învăţămîntul elementar general cere cheltuieli, în timp ce învăţămîntul secundar general, după „planul" întocmit de dînsul, nu cere nici o cheltuială. Şi nu numai că planul lui nu cere nici o cheltuială, dar promite mult mai mult decît un învăţămînt secundar pentru întregul popor. Pentru a arăta în toată amploarea sa tot ce ne promite colaboratorul revistei „Russkoe Bogatstvo", trebuie să anticipăm şi să citărn propriile lui exclamaţii triumfătoare, prilejuite de expunerea întregului plan, pe care şi-l admiră atît de mult. Acest plan constă în îmbinarea învăţămîntului liceal cu munca productivă a „liceenilor", care se întreţin singuri : „...Cultivarea unei parcele de pămînt... asigură o hrană abundentă, gustoasă şi sănătoasă întregii tinere generaţii, de la naştere şi pînă la terminarea studiilor liceale, precum şi hrana tineretului care rambursează prin muncă costul învăţăturii (despre această instituţie a Zukunftsstaat-ului * d-lui

* — statul viitorului. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Iujakov vom vorbi mai amănunțit în cele ce urmează), și hrana întregului personal : a administratorilor, profesorilor și intendenților. Totodată, ei mai sînt asigurați cu încălțăminte și cu confecționarea hainelor. În afară de aceasta, din parcela menționată se mai obține o sumă de 20.000 de ruble, dintre care 15.000 de ruble din prisosul de lapte și de grîu de primăvară... și aproape 5.000 din vînzarea pieilor, a părului de porc, a fulgilor și a altor produse auxiliare" (216). Gîndește-te numai, cititorule, aici este vorba de întreținerea *întregii* generații tinere pînă la terminarea liceului, adică pînă la vîrsta de 21–25 de ani (pag. 203)! Dar asta înseamnă întreținerea a *jumătate* din întreaga populație a țării *. Întreținere și instrucțiune pentru zeci de milioane de locuitori, – dar asta e o adevărată „organizare a muncii" ! Se vede treaba că d-l Iujakov s-a supărat foc pe oamenii răi care afirmă că proiectele de „organizare a muncii" întocmite de narodnici nu sînt altceva decît o frazeologie goală a unor flecari găunoși și s-a hotărît să-i dea gata pe acești oameni răi, prin publicarea întregului „plan" al unei asemenea „organizări a muncii" care e realizabilă „fără nici o cheltuială"... Dar asta încă nu-i totul : „...Pe parcurs am procedat la o extindere a misiunii propuse, am trecut asupra acestei organizații și sarcina de a întreține întreaga populație infantilă ; am avut grijă să asigurăm tinerilor, după terminarea studiilor, o zestre destul de însemnată pentru cineva de la sat ; am găsit posibilitatea de a prevedea pe seama acelorași fonduri, pentru fiecare liceu, adică pentru fiecare plasă, cîte un medic, un veterinar, un agronom și un grădinar cu studii speciale, un tehnolog și cel puțin șase meșteri (care vor contribui la dezvoltarea culturii și vor satisface cerințele respective ale întregii regiuni)... Și toate aceste sarcini vor putea fi îndeplinite sub raport financiar și economic o dată cu realizarea planului nostru..." **. Cum o să fie făcute acum de rușine gurile rele care spuneau că faimosul „noi" al narodnicilor este un „necunoscut misterios", un evreu cu

* In ce privește compoziția după vîrstă a populației în Rusia, după Buneakovski, revin la 1.000 de locuitori 485 în vîrstă pînă la 20 de ani și 576 în vîrstă pînă la 25 de ani.

** Pag. 237. In ambele locuri punctele de suspensie semnificative din această tiradă aparțin d-lui Iujakov. Noi nu ne-am fi încumetat să omitem aici nici măcar o literă.

www.dacoromanica.ro

două tichii etc. ! Ce calomnie nedemnă ! De acum înainte va fi de ajuns să invoci „planul" d-lui Iujakov pentru a dovedi atotputernicia acestor „noi" şi posibilitatea de realizare a proiectelor „noastre".

Dar poate că cititorul are vreo îndoială în ce priveşte cuvintele : posibilitatea de realizare. Poate va spune că, dînd operei sale denumirea de utopie, d-l Iujakov a şi înlăturat prin aceasta problema posibilităţii de realizare. Aşa ar fi fost dacă n-ar fi făcut el însuşi unele rezerve, extrem de importante, în legătură cu cuvîntul „utopie", dacă n-ar fi stăruit de atîtea ori, în cursul expunerii sale, asupra posibilităţii de realizare a planului său. „Am curajul să cred – declară el chiar la începutul articolului – că un asemenea învăţămînt secundar general numai la prima vedere pare o utopie" (201)... Ce mai vreţi ?... „Am chiar curajul să afirm că un asemenea învăţămînt pentru întreaga populaţie e un lucru mult mai realizabil decît învăţămîntul elementar general, care a fost realizat, totuşi, în Germania, Franţa, Anglia, Statele Unite şi e pe cale de a fi realizat în unele gubernii din Rusia" (201). D-l Iujakov este pînă într-atîta de convins de posibilitatea acestei realizări a planului său (este evident că, după cele spuse mai sus, expresia „plan" este mai justă decît „utopie"), încît la elaborarea acestui plan nu neglijează nici cele mai mici „amănunte practice", menţinînd în mod intenţionat, de pildă, sistemul celor două licee, de băieţi şi de fete, din respect pentru „prejudecata, care domneşte pe continentul european, împotriva şcolilor mixte", subliniind în mod stăruitor că planul său „permite respectarea programelor de învăţămînt stabilite pentru liceele de băieţi şi de fete, prevede mai multe lecţii şi, prin urmare, o retribuţie mai mare pentru corpul didactic...". „Toate acestea au o importanţă destul de mare atunci cînd există dorinţa de a nu te mărgini doar la o experienţă, ci de a realiza într-adevăr învăţămîntul general" (205–206). Au fost pe lumea asta mulţi utopişti care au rivalizat prin farmecul şi armonia utopiilor lor, dar este îndoielnic să se fi găsit printre ei măcar unul care să fi fost atît de atent la „planurile de învăţămînt statornicite" şi la retribuirea corpului didactic. Avem convingerea că, mult timp de acum înainte, posteri-

www.dacoromanica.ro

tatea îl va da pe d-l Iujakov ca exemplu de „utopist" cu adevărat practic şi serios.

Este evident că, date fiind aceste promisiuni ale autorului, planul său de învăţămînt general merită să fie analizat cu toată atenţia.

IV

Principiul de la care porneşte d-l Iujakov este că liceul trebuie să fie în acelaşi timp şi o gospodărie agricolă, că el trebuie să-şi asigure existenţa prin munca elevilor săi în cursul verii. Aceasta este ideea fundamentală a planului său. „Că această idee este justă, nimeni nu s-ar putea îndoi" (237), consideră d-l Iujakov. Sîntem şi noi de acord cu el că aici există într-adevăr o idee justă, numai că ea nu poate fi pusă în legătură cu „liceele" sau cu posibilitatea liceelor „de a-şi acoperi cheltuielile" prin munca elevilor. Această idee justă se reduce la afirmaţia că nu se poate vorbi de un ideal de societate viitoare care să nu îmbine învăţătura cu munca productivă a tinerei generaţii : nici învăţătura şi studiile fără muncă productivă şi nici munca productivă fără învăţătură şi studii, făcute paralel, n-ar putea fi ridicate la înălţimea cerută de actualul nivel al tehnicii şi al cunoştinţelor ştiinţifice. Această idee a fost exprimată încă de marii utopişti din trecut : ea este pe de-a-ntregul împărtăşită şi de „discipoli", care, de altfel, tocmai din această cauză nu se pronunţă, în principiu, împotriva muncii femeilor şi adolescenţilor în industrie, considerînd drept reacţionare încercările de a interzice cu desăvîrşire această muncă, şi stăruie doar ca ea să fie efectuată în condiţii perfect igienice. Degeaba recurge deci d-l Iujakov la expresii de felul : „Am vrut să dau doar o idee" (237)... Această idee a fost dată de mult şi (pînă la proba contrară) ne vine greu să credem că s-ar putea ca ea să nu-i fie cunoscută d-lui Iujakov. Colaboratorul revistei „Russkoe Bogatstvo" a vrut să ne ofere şi ne-a oferit pentru *realizarea* acestei idei un *plan* absolut independent. Numai în această privinţă trebuie să-l considerăm original, dar în cazul de faţă originalitatea lui ajunge pînă la... coloanele lui Hercule [151].

www.dacoromanica.ro

Pentru a îmbina munca productivă generală cu învățămîntul general, este, desigur, necesar să se impună *tuturor* obligația de a participa la munca productivă. S-ar părea că acest lucru este de la sine înțeles. – Realitatea arată însă că lucrurile nu stau tocmai așa. „Narodnicul" nostru rezolvă această problemă în sensul că obligativitatea muncii fizice trebuie să fie într-adevăr stabilită ca un principiu general, *dar în nici un caz pentru toți, ci numai pentru cei săraci.*

Cititorii noștri vor crede, poate, că glumim. Zău că nu glumim !

„Liceele pur orășenești pentru oamenii înstăriți care sînt dispuși să achite în bani costul integral al învățăturii s-ar putea menține la tipul lor actual" (229). La pag. 231 cei „înstăriți" sînt, în general, direct încadrați în „categoriile de populație" care sînt exceptate de la obligativitatea învățămîntului în „liceele agricole". Prin urmare, munca productivă obligatorie nu este, la narodnicul nostru, o condiție pentru dezvoltarea generală și multilaterală a omului, ci o simplă taxă școlară. Tocmai așa, și nu altfel. Încă de la începutul articolului său, dînsul analizează problema muncitorilor necesari pentru liceul agricol în cursul iernii. Cel mai „logic" i se pare următorul procedeu pentru asigurarea liceului cu muncitori în cursul iernii. Elevii claselor inferioare nu muncesc și, prin urmare, beneficiază de întreținere și de învățătură gratuită, neplătind nimic pentru cheltuielile făcute de liceu. „Dacă așa stau lucrurile, nu este oare o obligație directă pentru elev să compenseze prin muncă aceste cheltuieli după absolvirea liceului ? Această obligație, minuțios chibzuită și hotărît stabilită pentru toți *cei ce nu pot să achite costul învățăturii,* va furniza gospodăriei liceului contingentul necesar de muncitori în cursul iernii și un contingent suplimentar de muncitori în cursul verii... Sub raport teoretic, acest lucru este foarte simplu, lesne de înțeles și absolut incontestabil" (205, subliniat de noi). Într-adevăr, ce poate fi „mai simplu" ? Dacă ai bani, plătești, iar dacă n-ai, muncești ! – orice băcan va fi de acord că acest lucru e foarte „lesne de înțeles". Și pe deasupra e extrem de practic ! – Numai... numai că nu înțeleg ce rost are aici „utopia" ? Și de ce murdărește d-l Iujakov cu asemenea planuri măreața

www.dacoromanica.ro

idee fundamentală pe care a vrut s-o pună la baza utopiei sale?

Plata prin muncă efectuată de elevii săraci stă la baza întregului plan al d-lui Iujakov. Dînsul mai admite, ce-i drept, şi o altă metodă de achiziţionare a muncitorilor în cursul iernii, angajarea *, dar o pune pe planul al doilea. Munca însă este obligatorie pe timp de trei ani (iar în caz de nevoie, chiar pe timp de patru ani) pentru toţi aceia care nu fac serviciul militar, adică pentru $^2/_3$ din numărul elevilor şi pentru toate fetele. „Numai acest sistem, declară dînsul fără ocol, ne oferă cheia pentru rezolvarea problemei învăţămîntului general, subliniem : nu a învăţămîntului elementar, ci a celui secundar" (207–208). „Un mic contingent de muncitori permanenţi, care au rămas definitiv pe lîngă liceu şi care i s-au asociat (!?), va completa aceste braţe de muncă ale gospodăriei liceale. Acestea sînt braţe de muncă virtuale şi nicidecum utopice ale liceului nostru agricol" (208). Se înţelege că şi celelalte munci – puţine sînt ele într-o gospodărie ? – vor fi făcute tot de ei : „Un personal suplimentar pe lîngă bucătari şi spălătorese, precum şi secretarii, pot fi aleşi cu uşurinţă dintre muncitorii cu termen de trei ani, absolvenţi ai liceului" (209). Liceul va avea nevoie şi de meşteri : croitori, cizmari, tîmplari etc. Desigur că li se vor putea „ataşa ca ajutoare la muncă tineri din rîndurile celor ce rambursează costul învăţăturii muncind timp de trei ani" (210).

Şi ce vor primi pentru munca lor aceşti muncitori agricoli (sau elevi agricoli ? căci nici nu ştiu cum să le mai zic) ? Ei vor primi tot ce le este necesar pentru existenţă, „o hrană abundentă şi gustoasă". D-l Iujakov calculează toate acestea cu precizie, luînd drept bază normele de alimente „care se dau de obicei unui muncitor agricol". Ce-i drept, el nu propune ca liceenii să fie hrăniţi în felul acesta (210), dar menţine totuşi aceste norme, pentru că ei vor mai strînge

* „O gospodărie liceală condusă de un gospodar cu studii speciale şi cu experienţă, în care au fost introduse toate perfecţionările şi care dispune de un contingent de muncitori pricepuţi şi instruiţi, trebuie să fie rentabilă şi să justifice angajarea unui contingent necesar de muncitori, dintre care unii, mai merituoşi (sic !), ar putea fi asociaţi la beneficii. Într-o măsură oarecare ar şi trebui, probabil, să se practice acest procedeu mai cu seamă faţă de elementele lipsite de pămînt care au absolvit cursurile acestui liceu" (204).

www.dacoromanica.ro

doar de pe pămîntul lor cartofi. mazăre, linte, vor semăna cînepă şi floarea-soarelui pentru ulei, apoi vor mai primi cîte 200 de grame de carne în zilele de dulce şi două pahare de lapte. Să nu crezi, cititorule, că d-l Iujakov a atins această chestiune doar în treacăt, că a enumerat toate acestea doar ca să dea un exemplu. Nu, el a calculat totul cu precizie, atît numărul viţeilor, al mînzaţilor şi al junincilor cît şi întreţinerea bolnavilor şi hrana pentru păsări. El n-a uitat nici lăturile de la bucătărie, nici măruntaiele, nici cojile de zarzavat (212). N-a omis nimic. Apoi, la liceu îmbrăcămintea şi încălţămintea pot fi confecţionate prin mijloace proprii. „Dar ţesăturile de bumbac pentru rufăria de corp, pentru cearceafuri şi pentru feţe de masă, precum şi pentru îmbrăcămintea de vară, stofa mai groasă pentru haine de iarnă şi blănurile, fie ele şi de oaie, pentru paltoane de iarnă vor trebui, desigur, cumpărate. E de la sine înţeles că întregul personal didactic şi funcţionarii, împreună cu familiile lor, trebuie să-şi asigure singuri materialele necesare, deşi li s-ar putea da dreptul să se folosească de ateliere. În realitate însă, pentru elevii şi muncitorii care urmează să muncească timp de trei ani, această cheltuială poate fi stabilită, fără prea multă restrîngere, la vreo 50 de ruble anual sau la aproximativ 60.000 de ruble pe an pentru întreaga instituţie" (213).

Spiritul practic al narodnicului nostru începe pur şi simplu să ne înduioşeze. Închipuiţi-vă numai : „noi", „societatea", introducem o organizare atît de grandioasă a muncii, oferim poporului învăţămîntul secundar general, şi toate astea fără nici un fel de cheltuieli şi cu realizări morale de-a dreptul uriaşe ! Ce lecţie minunată vor primi muncitorii „noştri" agricoli de astăzi, care, cu toată ignoranţa, obrăznicia şi sălbăticia lor, refuză să muncească pentru mai puţin de 61 de ruble pe an, cu întreţinerea asigurată de stăpîn *, – cînd vor vedea cum nişte muncitori agricoli cu ştiinţă de carte, cum sînt cei de la liceu, muncesc pentru 50 de ruble

* După datele publicate de departamentul agriculturii şi al industriei agricole, în Rusia europeană salariul mediu al muncitorului agricol angajat cu anul (în decursul deceniului 1881—1891) este de 61 de ruble şi 29 de copeici, plus întreţinerea, evaluată la 46 de ruble.

www.dacoromanica.ro

pe an ! Putem fi siguri că pînă şi Korobocika [152] o să fie acum de acord cu d-l Iujakov că bazele teoretice ale planului său sînt foarte „lesne de înţeles".

V

Dar cum va fi condusă gospodăria unui liceu, cum va fi el administrat ? După cum am văzut, gospodăria va fi mixtă : în parte naturală, în parte bănească. D-l Iujakov, bineînţeles, dă indicaţii foarte amănunţite în această problemă importantă. La pag. 216 el apreciază, pe bază de calcule precise, pe diferite articole, că fiecare liceu va avea nevoie de 160.000–170.000 de ruble, aşa că pentru toate cele 15.000–20.000 de licee va fi nevoie de vreo 3 miliarde de ruble. Se înţelege că se vor vinde produse agricole, de pe care se vor încasa bani. Autorul nostru însă este atît de prevăzător, încît ţine seama şi de condiţiile generale ale economiei capitaliste moderne, bazată pe producţia de mărfuri : „Liceele situate în apropierea oraşelor sau a staţiilor de cale ferată, pe linii mai apropiate de marile centre, ar trebui să fie cu totul de alt tip. Grădinăritul, pomicultura, producţia de lapte şi meseriile pot pe deplin înlocui aici cultura cerealelor" (228). Înseamnă că se va face comerţ, nu glumă. Autorul însă nu ne arată cine se va ocupa cu comerţul. E de presupus că consiliile pedagogice ale liceelor vor deveni într-o oarecare măsură şi consilii comerciale. – Scepticii ar vrea, probabil, să ştie ce se va întîmpla dacă liceele vor da faliment şi dacă, în general, vor fi în stare să se ocupe cu comerţul ? – Dar se înţelege că toate acestea n-ar fi decît simple şicane ; dacă astăzi comerţul este practicat de negustori lipsiţi de orice cultură, putem să ne îndoim de succesul pe care-l va obţine el cînd va deveni o îndeletnicire a reprezentanţilor intelectualităţii noastre ?

Pentru gospodăria lor, liceele vor avea, firesc, nevoie de pămînt. D-l Iujakov scrie : „Cred... că, dacă acestei idei i-ar fi sortit să fie supusă la o probă practică, primele licee agricole de acest fel ar trebui să primească pentru experienţă terenuri cu o suprafaţă de 6.000–7.000 de deseatine" (228). La o populaţie de 109.000.000 de locuitori – 20.000 de licee

www.dacoromanica.ro

– ar fi nevoie de circa 100.000.000 de deseatine, dar nu trebuie să uităm că dintre ei numai 80.000.000 se îndeletnicesc cu munca agricolă. „Şi numai copiii lor trebuie să fie primiţi în liceele agricole". Pe urmă, mai trebuie scoşi încă vreo 8.000.000 de locuitori din diversele categorii ale populaţiei *, aşa că rămîn doar 72.000.000, pentru care e nevoie doar de 60.000.000–72.000.000 de deseatine. „Şi asta, desigur, e mult" (231), dar acest lucru nu-l pune în încurcătură pe d-l Iujakov. Statul, după cum se ştie, are mult pămînt, numai că acesta nu are o poziţie tocmai potrivită. „Astfel, în Polesia de nord sînt 127.600.000 de deseatine, şi aici, aplicînd – unde e nevoie – mai ales sistemul schimbului între pămînturile particularilor, sau chiar ale ţăranilor, şi cele ale statului, pentru ca cele dintîi să fie acordate şcolilor, n-ar fi, probabil, greu ca liceele noastre agricole să fie înzestrate cu pămînt în mod gratuit. Tot atît de bine se prezintă lucrurile"... şi în sud-est (231). Hm... „bine" ! să fie trimişi atunci în gubernia Arhanghelsk ! – E adevărat că pînă acum această gubernie a servit mai mult ca loc de deportare şi că acolo pădurile statului, în marea lor majoritate, nu sînt nici măcar „amenajate", dar asta n-are nici o importanţă. De îndată ce vor fi trimişi acolo liceeni cu profesori instruiţi, vor defrişa toate aceste păduri, vor curăţa terenul şi-l vor cultiva !

Cît despre regiunea centrală, aici s-ar putea aranja răscumpărarea pămîntului, căci nu-i nevoie decît de vreo 80.000.000 de deseatine. Să se emită „obligaţii garantate", iar vărsămintele în contul lor să fie trecute, bineînţeles,

* Iată lista completă a acestor categorii de fericiţi care sînt scutiţi de obligaţia de a se înscrie la licee agricole: „cei înstăriţi, cei din casele de corecţie, fetele mahomedane, persoanele sărace aparţinînd minorităţilor naţionale, sectanţii fanatici, orbii, surdomuţii, idioţii, alienaţii, bolnavii de boli cronice sau molipsitoare, criminalii" (231). Cînd am citit această listă, ni s-a strîns inima de durere: dumnezeule — ne-am gîndit noi — vom izbuti să trecem în categoria celor scutiţi măcar pe apropiaţii noştri ? ! — Să-i trecem în categoria întîi, n-o să ne permită, probabil, finanţele ! Poate vom izbuti totuşi, recurgînd la un şiretlic, să trecem sexul feminin în categoria fetelor mahomedane, dar ce ne facem cu cel masculin ? Singura noastră speranţă este în categoria a 3-a. După cum se ştie, d-l Mihailovski, care colaborează cu d-l Iujakov la aceeaşi revistă, l-a şi trecut pur şi simplu pe P. B. Struve în categoria minorităţilor naţionale. Poate că va binevoi să ne treacă şi pe noi toţi măcar în categoria „persoanelor sărace aparţinînd minorităţilor naţionale", pentru a scăpa astfel pe apropiaţii noştri de obligaţia de a se înscrie în liceele agricole !

www.dacoromanica.ro

„asupra liceelor care au primit loturi gratuite" (232), şi totul o să fie în ordine ! D-l Iujakov ne asigură că nu este cazul să ne speriem de „caracterul grandios al operaţiei financiare. Ea nu este o himeră sau o utopie" (232). Va fi, „în fond, o ipotecă perfect asigurată". Cum să nu fie asigurată ! Numai că, repetăm, ce rost are aici „utopia" ? Şi crede, într-adevăr, d-l Iujakov că ţăranii noştri sînt atît de îndobitociţi şi de înapoiaţi încît să accepte aplicarea unui asemenea plan ?? Să plătească ratele de răscumpărare pentru pămînt, „să achite vărsămintele în contul împrumutului pentru un început de amenajare" *, să întreţină, vedeţi dv., tot liceul şi să plătească salariile tuturor profesorilor, iar pe deasupra să mai şi muncească pentru toate acestea (adică pentru că şcoala a angajat profesori plătiţi ?) cîte trei anişori ! N-ar fi prea mult, luminate d-le „narodnic" ? V-aţi gîndit, atunci cînd în 1897 aţi reeditat scrierea dv. apărută în 1895 în revista „Russkoe Bogatstvo", unde vă duce dragostea asta pentru tot felul de operaţii financiare şi răscumpărări care e proprie tuturor narodnicilor ? După cum vă amintiţi, ni s-a promis învăţămîntul general „fără nici un fel de cheltuieli din partea statului, a zemstvelor şi a poporului". Şi, într-adevăr, genialul nostru specialist în materie de finanţe nu cere nici o rublă statului sau zemstvelor. Dar „poporului" ? Sau, ca să ne exprimăm mai precis, *ţăranilor lipsiţi de mijloace ?* ** Pe banii lor se cumpără pămîntul şi se organizează liceele (pentru că ei plătesc dobînzile şi ratele de amortizare la capitalurile folosite în acest scop) şi tot ei plătesc pe profesori şi întreţin toate liceele. Totodată ei rambursează prin muncă şi costul învăţăturii. Şi pentru ce ? Pentru că, răspunde implacabilul nostru specialist, în clasele inferioare liceenii n-au plătit pentru învăţătura şi întreţinerea lor (204). Dar, în primul rînd, în categoria celor ce nu muncesc din cauza vîrstei au fost trecuţi numai „cei din clasele pregătitoare şi din primele două clase din liceu" (206), după care urmează numaidecît semimuncitorii. Iar în al doilea rînd aceşti copii, precum se ştie, sînt întreţinuţi de fraţii lor mai mari, care, în plus,

* Pag. 216. Cîte 10.000 de ruble de fiecare liceu.

** Pentru că, după cum se ştie, cei înstăriţi sînt scutiţi. Chiar d-nul Iujakov prevede că „şi din rîndurile populaţiei agricole un procent oarecare va prefera să-şi trimită copiii la şcolile secundare orăşeneşti cu plată" (230). Nici că s-ar putea altfel !

www.dacoromanica.ro

plătesc şi profesorilor pentru instruirea celor mici. Nu, d-le Iujakov, un asemenea plan nu numai acum, dar şi pe vremea lui Arakceev [153] ar fi fost cu totul *irealizabil*, pentru că aici nu este vorba de altceva decît de o „utopie" *iobăgistă*.

Cît despre administrarea liceelor, ea constituie un capitol asupra căruia d-l Iujakov ne prezintă prea puţine date. E drept că el a stabilit cu precizie personalul didactic şi a fixat tuturora salarii „relativ mici" (căci ei primesc locuinţă şi beneficiază de întreţinerea copiilor şi de „plata pe jumătate a cheltuielilor pentru îmbrăcăminte"). Vă închipuiţi, poate, că le-a fixat cîte 50 de ruble pe an ? Nu atît, ci ceva mai mult : „directorului, directoarei şi agronomului-şef cîte 2.400, iar inspectorului" etc. – în funcţie de grad, coborînd, pe scara ierarhică, pînă la 200 de ruble pentru funcţionarii inferiori (214). Precum vedeţi, aceasta e o carieră destul de bună pentru reprezentanţii societăţii culte care au „preferat" liceului agricol şcoala urbană la care se percep taxe ! Observaţi această „plată pe jumătate a cheltuielilor pentru îmbrăcăminte", care este asigurată d-lor profesori ; potrivit planului narodnicului nostru, ei (după cum am văzut) se vor folosi de ateliere, adică vor da „liceenilor" să le repare şi să le coasă hainele. Nu-i aşa că d-l Iujakov are multă grijă... de d-nii profesori ? De altfel dînsul are grijă şi de „liceeni", aşa cum un bun gospodar are grijă de vitele sale : să le hrănească, să le adape, să le adăpostească şi... să le împerecheze. Ascultaţi numai :

„Dacă... vor fi permise căsătoriile între tinerii care, după absolvirea cursurilor, vor rămîne pe lîngă liceu timp de trei ani..., această şedere va fi mult mai puţin împovărătoare decît serviciul militar" (207). „Dacă vor fi permise căsătoriile" !! Prin urmare, s-ar putea să nu fie permise ? Dar pentru asta e nevoie de o lege nouă, stimate d-le progresist, de o lege care *să îngrădească* drepturile civile ale *ţăranilor*. Dar poate să mai mire pe cineva o asemenea „scăpare" (?) a d-lui Iujakov dacă în toată „utopia" sa, atunci cînd a analizat în modul cel mai amănunţit problema salariilor profesorilor, a rambursării prin muncă de către liceeni a costului învăţăturii etc., dînsul nu şi-a adus aminte nici măcar o dată că n-ar fi păcat, cel puţin în „utopie", să acorde „elevilor" unele drepturi de administrare a „liceului" şi a

www.dacoromanica.ro

gospodăriei, căci ei sînt doar aceia care întreţin întreaga instituţie şi absolvă cursurile ei la vîrsta de 23–25 de ani, şi nu sînt numai „liceeni", ci şi *cetăţeni*. Acest amănunt narodnicul nostru l-a uitat cu desăvîrşire ! În schimb a analizat cu multă atenţie problema „elevilor" cu purtare proastă. „Un al patrulea tip (de licee) ar trebui creat pentru elevii eliminaţi din liceele obişnuite, din pricina proastei lor purtări. Dacă obligi întreaga generaţie tînără să urmeze o şcoală medie, ar fi nerațional să scuteşti pe cineva de o asemenea obligaţie pentru motivul că are o purtare proastă. Pentru cei din clasele superioare, o asemenea excepţie ar putea constitui o ispită şi o încurajare la purtare proastă. (Zău că aşa ceva stă tipărit la pag. 229 ! !). Înfiinţarea de licee speciale pentru cei eliminaţi din pricina proastei lor purtări ar fi o completare logică a întregului sistem". Ele s-ar numi „licee de corecţie" (230).

Nu-i aşa că-i minunată această „utopie culturală" gen rusesc, cu licee de corecţie pentru răufăcătorii care s-ar lăsa, poate, „ispitiţi" de perspectiva de „a fi scutiţi"... de învăţătură ! ?

VI

Cititorii noştri îşi amintesc, poate, de un proiect de conducere a industriei care a fost caracterizat, pe bună dreptate, ca o renaştere a mercantilismului [154], ca un proiect de „organizare burgheză-birocratică-socialistă a industriei naţionale" [155] (pag. 238). Pentru a caracteriza „planul" d-lui Iujakov sîntem nevoiţi să folosim un termen şi mai complicat. Sîntem nevoiţi să dăm acestui plan denumirea de experiment *iobăgist-birocratic-burghez-socialist*. E un termen destul de greoi, cu patru etaje, dar ce vreţi să facem ? Doar şi planul e destul de greoi. În schimb, acest termen redă *exact* toate trăsăturile caracteristice ale „utopiei" d-lui Iujakov. Să începem analiza de la etajul al patrulea. „Una din principalele caracteristici ale noţiunii *ştiinţifice* de socialism este reglementarea producţiei sociale potrivit unui plan dinainte stabilit", spune, pe bună dreptate, autorul citat de

www.dacoromanica.ro

noi mai sus *. În „utopie" există această caracteristică, deoarece gospodăria a zeci de milioane de muncitori se organizează dinainte, potrivit unui plan comun. Caracterul burghez al utopiei este în afară de orice îndoială : în primul rînd, pentru că şcoala secundară, potrivit „planului" d-lui Iujakov, *rămîne o şcoală de clasă.* Şi aceasta după toate frazele grandilocvente debitate de d-l Iujakov în primul său articol „împotriva" şcolii de clasă ! ! Pentru cei înstăriţi o şcoală, pentru cei lipsiţi de mijloace alta ; dacă ai bani, plăteşte pentru învăţătură ; dacă n-ai, munceşte. Mai mult decît atît : pentru cei înstăriţi a fost lăsat, după cum am văzut, „tipul actual". În şcolile secundare de astăzi, de pildă în acelea ale ministerului învăţămîntului public, taxele şcolare nu acoperă decît 28,7% din suma totală a cheltuielilor, 40% provin din vistieria statului, 21,8% din subvenţiile acordate de diferite persoane, instituţii şi societăţi, 3,1% din dobînda la capital, iar 6,4% din alte surse („Forţele de producţie", secţiunea a XIX-a, pag. 35). Prin urmare, d-l Iujakov *a accentuat şi mai mult* caracterul de clasă al şcolii medii *faţă de ceea ce este astăzi :* potrivit „planului" său, cei înstăriţi vor plăti numai 28,7% din cheltuielile pentru învăţătură, iar cei săraci *întregul* cost al învăţăturii, prestînd în afară de aceasta şi diferite munci ! Nu-i rău pentru o utopie „narodnicistă" ! În al doilea rînd, planul prevede angajarea de către liceu a unor muncitori pentru perioada de iarnă, mai cu seamă din rîndul ţăranilor lipsiţi de pămînt. În al treilea rînd, continuă să se menţină opoziţia dintre oraş şi sat, această bază a diviziunii sociale a muncii. Din moment ce d-l Iujakov introduce organizarea muncii sociale potrivit unui plan dinainte stabilit, din moment ce scrie o „utopie" despre îmbinarea învăţămîntului cu munca productivă, menţinerea acestei opoziţii este o absurditate care arată că autorul nostru habar n-are de chestiunea pe care se apucă s-o analizeze. Nu numai „învăţătorii" discipolilor de astăzi au scris împotriva acestei absurdităţi, dar şi vechii utopişti şi chiar marele nostru utopist rus [156]. Dar d-lui Iujakov nu-i pasă de aşa ceva ! În al patrulea rînd – şi acesta este cel

* „Novoe Slovo". Aprilie 1897. Cronica internă.

www.dacoromanica.ro

mai temeinic motiv pentru a califica drept burgheză „utopia" lui – *alături* de încercarea de a organiza producţia socială potrivit unui plan dinainte stabilit este menţinută şi producţia de mărfuri. Liceele produc *pentru piaţă*. Prin urmare, producţia socială va fi guvernată de legile pieţei, cărora vor trebui să li se supună şi „liceele" ! D-lui Iujakov nu-i pasă de acest lucru ! Dar de unde aţi scos voi, ar putea să ne obiecteze dînsul, că producţia va fi guvernată de nu ştiu ce legi ale pieţei ? Toate astea sînt prostii ! Producţia nu va fi guvernată de legile pieţei, ci de dispoziţiile d-lor directori ai liceelor agricole. Voilà tout *. – Despre organizarea pur birocratică a liceelor utopice ale d-lui Iujakov am mai vorbit. Ne permitem să sperăm că „Utopia culturală" va face un serviciu util publicului cititor rus, arătîndu-i cît de profund este „democratismul" narodnicilor de astăzi. – Trăsătura iobăgistă a „planului" d-lui Iujakov constă în rambursarea prin muncă a costului învăţăturii de către cei lipsiţi de mijloace. Dacă un proiect de acest gen ar fi fost scris de un burghez consecvent, el n-ar fi avut nici primul, nici cel de-al doilea etaj şi ar fi fost incomparabil superior unei asemenea utopii narodnice şi incomparabil mai folositor decît ea. Munca în dijmă constituie esenţa economică a orînduirii feudale. În orînduirea capitalistă, un om sărac trebuie să-şi vîndă forţa de muncă pentru a-şi cumpăra mijloace de existenţă. În orînduirea feudală, un om sărac trebuie să muncească în dijmă pentru mijloacele de existenţă pe care le primea de la moşier. Munca în dijmă implică în mod necesar constrîngerea de a munci, pe care autorul „Capitalului" a numit-o „ausserökonomischer Zwang" ** (III, 2, 324) [157], implică lipsa de drepturi depline pentru dijmaş. De aceea şi în Rusia, întrucît s-a menţinut şi se menţine munca în dijmă, o completare necesară a acesteia o constituie lipsa de drepturi civile depline pentru ţăran, legarea lui de pămînt, pedepsele corporale, dreptul de a-l trimite să muncească la altul. D-l Iujakov nu înţelege această legătură dintre munca în dijmă şi lipsa de drepturi depline, dar simţul omului „practic" i-a sugerat că, în condiţiile sistemului de rambursare prin muncă a chel-

* Asta-i tot. — *Nota trad.*
** — „constrîngere extraeconomică". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

tuielilor pentru învățătură de către liceeni, nu strică să se introducă licee de corecție pentru cei ce-ar îndrăzni să se sustragă de la învățătură ; că „liceenii"-muncitori trecuți de vîrsta școlară trebuie să rămînă în situația unor băiețandri-elevi.

Și acum se pune întrebarea : pentru ce i-au trebuit utopistului nostru primele trei etaje ale creației sale ? Dacă ar fi lăsat numai etajul al patrulea, nimeni nu i-ar fi putut aduce nici cea mai mică obiecție, căci omul a spus chiar el deschis, din capul locului, că scrierea sa e o „utopie" ! Dar aici l-a trădat firea lui de Kleinbürger. Pe de o parte, și „utopia" e un lucru bun, iar pe de altă parte nici onorariile de profesor pentru domnii intelectuali nu sînt un lucru rău. Pe de o parte „fără nici un fel de cheltuieli din partea poporului", iar pe de altă parte, stai frățioare, plătește-mi toate dobînzile, amortizează-mi întregul capital și mai muncește pentru mine timp de trei anișori pentru cheltuielile făcute cu învățătura. Pe de o parte declamații sforăitoare pe tema pericolului și a prejudiciilor pe care le poate aduce împărțirea în clase, iar pe de altă parte o pură „utopie" de clasă. Tocmai aceste veșnice oscilări între vechi și nou, aceste curioase pretenții de a sări peste propriul său cap, adică de a se situa deasupra tuturor claselor, constituie esența concepțiilor despre lume ale oricărui Kleinbürger.

*
* *

Ți-e cunoscută, cititorule, scrierea „Agricultorul rus, a d-lui Serghei Șarapov. Cîteva idei despre organizarea pe baze noi a economiei în Rusia" (Supliment gratuit la revista „Sever" [158] pe anul 1894), Petersburg, 1894 ? Colaboratorilor revistei „Russkoe Bogatstvo" în general, și în special d-lui Iujakov, le-am recomanda în mod stăruitor să ia cunoștință de cuprinsul acestei scrieri. Primul ei capitol e intitulat : „Condițiile morale ale economiei ruse". Autorul stăruie aici îndelung asupra unor idei foarte apropiate de „narodnicism" în care este vorba de deosebirea radicală dintre Rusia și Occident, de recele calcul comercial care domină în

www.dacoromanica.ro

Occident, de totala lipsă de preocupare pentru problemele de morală pe care o manifestă patronii şi muncitorii de acolo. În Rusia, dimpotrivă, datorită faptului că în 1861 s-a dat pămînt ţăranilor, „existenţa lor a căpătat cu totul alt scop decît în Occident" (8). „Viaţa ţăranului nostru care a primit pămînt şi-a dobîndit şi ea un rost de sine stătător". Într-un cuvînt, a fost sancţionată producţia populară, cum s-a exprimat, mult mai expresiv, d-l Nikolai–on. La noi, continuă d-l Şarapov să-şi dezvolte ideea sa, moşierul are tot interesul ca ţăranul să prospere, deoarece acest ţăran lucrează cu inventarul său pămîntul moşierului. „În calculele lui (ale moşierului), în afară de consideraţiile legate de rentabilitatea specială a întreprinderii, intră şi un *element moral,* sau, mai bine zis, *psihologic*" (12. Subliniat de autor). Şi d-l Şarapov susţine cu mult patos (care nu e cu nimic mai prejos de acela al d-lui Iujakov) că la noi e imposibilă existenţa capitalismului. La noi, în locul capitalismului este posibilă şi necesară „o uniune între boier şi ţăran" (titlul capitolului al II-lea al cărţii d-lui Şarapov). „Economia trebuie întemeiată pe o strînsă solidaritate între boier şi ţăran" (25): boierul trebuie să răspîndească cultura, iar ţăranul... ţăranul trebuie, fireşte, să muncească ! Şi iată că d-l Serghei Şarapov, „după multe şi chinuitoare greşeli", a realizat, în sfîrşit, pe moşia sa „această uniune între boier şi ţăran de care am vorbit mai sus" (26). El a introdus un asolament raţional etc. etc., iar cu ţăranii a încheiat următoarea învoială : ei primesc de la moşier păşuni, fîneţe şi pămînt arabil, plus seminţe pentru un anumit număr de deseatine etc., şi în schimb se obligă să efectueze toate muncile din gospodăria lui (să scoată bălegarul, să împrăştie fosfaţii, să are, să semene, să strîngă recolta, s-o ducă la „hambarul meu", să treiere etc. etc. un anumit număr de deseatine de fiecare fel de cereale) şi să mai plătească la început 600 de ruble, apoi 800, 850, 1.100 şi, în sfîrşit, 1.200 de ruble (adică cu un spor în fiecare an). Achitarea acestor sume de bani se eşalonează... potrivit cu data achitării dobînzilor la Banca nobilimii (36 şi urm.). Autorul, bineînţeles, este un „adept convins al obştii" (37). Spunem „bineînţeles" pentru că, dacă n-ar exista legi care prevăd legarea ţăranilor de lotul lor de pămînt şi închistarea me-

www.dacoromanica.ro

dievală a obștii țărănești, existența unor asemenea tipuri de gospodărie ar fi imposibilă. Încasarea sumelor datorate de către țărani este asigurată de d-l Șarapov prin „interdicția de a vinde fără cunoștința lui produsele recoltate, ceea ce face în mod inevitabil ca toate aceste produse să fie strînse și depozitate în hambarul său" (36). Și fiindcă încasarea sumelor datorate de țăranii săraci este o treabă extrem de grea, d-l Șarapov a aranjat lucrurile în așa fel ca să le încaseze de la țăranii bogați : aceștia își aleg ei singuri cîte un grup de țărani mai nevoiași, trec în fruntea acestui artel (38) și, fără să crîcnească, achită moșierului banii, fiindcă de la țăranul sărac ei vor încasa oricum banii la vînzarea produselor (39). „Multor țărani săraci, mai ales dintre cei cu familie puțin numeroasă, le vine foarte greu să lucreze pentru mine. Ei sînt nevoiți să-și încordeze toate puterile, dar nu pot să se sustragă de la această obligație, deoarece țăranii nu primesc în cireadă vitele unui gospodar care se sustrage. Nici eu nu le primesc, fiindcă mă obligă țăranii, așa că, vrînd-nevrînd, săracul muncește. Aceasta, desigur, este în felul ei o constrîngere, dar știți care-i rezultatul ei ? Un an sau doi de arendă, și țăranul sărac își achită rămășițele de impozite datorate statului, își scoate lucrurile de la amanet, îi rămîn bani disponibili, își reclădește casa... și, cînd te uiți, vezi că a și scăpat de sărăcie" (39). Și d-l Șarapov „spune cu mîndrie" că țăranii „lui" (nu o dată spune el : „țăranii mei") prosperă, că el propagă cultura, introduce trifoiul, fosfații etc., în timp ce „țăranii singuri nu fac nimic" (35). „Totodată, toate lucrările sînt efectuate potrivit dispozițiilor și indicațiilor date de mine. Eu aleg zilele de semănat, de scoatere a bălegarului, de cosit. În tot cursul verii, la noi aproape că se reintroduce iobăgia, afară, bineînțeles, de loviturile de pumn peste gură și de bătaia administrată în grajd" (pag. 29).

Precum vedeți, un om cu fire deschisă cum e gospodarul Șarapov dă dovadă de ceva mai multă sinceritate decît luminatul publicist care e d-l Iujakov. Dar este oare o mare deosebire între tipul de gospodărie de pe moșia celui dintîi și cel din utopia celui de-al doilea ? Atît acolo cît și aici esențialul îl constituie plata în muncă ; acolo și aici este vorba de *constrîngere*, care se realizează fie prin presiunea

www.dacoromanica.ro

exercitată de bogătanii care domină în „obște", fie prin amenințarea de a te trimite la un liceu de corecție. – Cititorul ne va obiecta, poate, că d-l Șarapov are în vedere numai propriul său interes, în timp ce funcționarii din utopia d-lui Iujakov au în vedere numai binele obștesc. – Să avem iertare, dar d-l Șarapov ne spune fără ocol că activitatea sa gospodărească e călăuzită de motive de ordin moral, că dă jumătate din venit țăranilor etc., și noi nu sîntem în drept și nu avem nici un motiv să-l credem mai puțin decît pe d-l Iujakov, care și el, precum știm, i-a asigurat pe utopicii săi profesori cu „posturi rentabile", care nu sînt de loc utopice. Și chiar dacă vreun alt moșier, urmînd sfatul d-lui Iujakov, va ceda pămîntul său unui liceu agricol, încasînd de la „liceeni" dobînzile pe care trebuie să le plătească Băncii nobilimii („o ipotecă perfect asigurată", după cum se exprimă chiar d-l Iujakov), deosebirea va dispărea aproape cu desăvîrșire. Rămîne, desigur, o mare deosebire în ce privește „problemele învățămîntului", dar spuneți-mi, pentru dumnezeu, d-l Serghei Șarapov n-ar prefera și el să angajeze cu o simbrie de 50 de ruble niște muncitori agricoli instruiți, în locul unora neinstruiți cărora trebuie să le plătească 60 de ruble ?

Și dacă d-l Manuilov nu înțelege nici acum de ce discipolii ruși (și nu numai cei ruși) consideră necesar ca în interesul muncii, să sprijine pe burghezii consecvenți și ideile burgheze consecvente *împotriva* acelor rămășițe ale trecutului care dau naștere unor gospodării de felul celor preconizate de diverși Șarapovi și unor „utopii" ca cele formulate de diverși Iujakovi, atunci recunoaștem că ne vine chiar greu să ne înțelegem cu el, întrucît, după cît se vede, vorbim limbi diferite. D-l Manuilov raționează, probabil, după faimoasa rețetă a faimosului domn Mihailovski : trebuie să luăm și de ici și de colo ceea ce e bun, așa cum fata de măritat din comedia lui Gogol [159] voia să ia nasul unui pretendent și să-l lipească de bărbia altuia. Dar nouă ni se pare că un asemenea raționament reflectă pretenția comică a unui Kleinbürger de a se situa deasupra unor anumite clase, care au ajuns la o deplină cristalizare în realitatea noastră și au ocupat un loc bine determinat în procesul dez-

www.dacoromanica.ro

voltării istorice care se desfăşoară sub ochii noştri. „Utopiile" care rezultă în mod firesc şi inevitabil dintr-un asemenea raţionament nu mai sînt comice, ci dăunătoare, mai cu seamă cînd duc la nişte născociri birocratice dintre cele mai deşănţate. În Rusia, din motive lesne de înţeles, acest fenomen se observă deosebit de des, dar el nu se mărgineşte la această ţară. Nu degeaba spune Antonio Labriola, în excelenta sa carte „Essais sur la conception matérialiste de l'histoire" (Paris, Giard et Brière, 1897), referindu-se la Prusia, că la formele dăunătoare de utopii împotriva cărora au luptat „învăţătorii" acum o jumătate de veac s-a adăugat acum încă una : „utopia birocratică şi fiscală, utopia cretinilor" (l'utopie bureaucratique et fiscale, l'utopie des crétins. Page 105, note).

VII

În încheiere, să ne întoarcem încă o dată la problemele învăţămîntului, însă nu la cartea cu acest titlu a d-lui Iujakov. Aşa cum am mai arătat, acest titlu e prea vast, căci problemele învăţămîntului nu se limitează în nici un caz la problemele şcolii, învăţămîntul nu se limitează la şcoală. Dacă d-l Iujakov ar fi pus într-adevăr în mod principial „problemele învăţămîntului" şi ar fi analizat relaţiile existente între diferitele clase, el n-ar fi putut trece peste chestiunea rolului dezvoltării capitaliste a Rusiei în problema învăţămîntului pentru masele muncitoare. Această temă a fost abordată de un alt colaborator al revistei „Russkoe Bogatstvo", d-l Mihailovski, în nr. 11 din 1897. În legătură cu cele spuse de d-l Novus, că Marx – pe bună dreptate – nu s-a temut să scrie despre „idioţia vieţii de la ţară" [160] şi a văzut un merit al capitalismului şi al burgheziei în „lichidarea acestei idioţii", d-l Mihailovski scrie :

„Nu ştiu unde anume a folosit Marx aceste cuvinte atît de brutale (?)"... Iată o mărturisire destul de caracteristică, din care reiese că d-lui Mihailovski îi este necunoscută una dintre cele mai importante scrieri ale lui Marx (şi anume „Manifestul")! Dar şi mai caracteristic este ceea ce urmează:

www.dacoromanica.ro

„...dar se știe de multă vreme că, deși Alexandru Macedon a fost un mare erou, scaunele nu trebuie stricate. Marx, în general, nu-și alegea expresiile, și a-l imita în această privință înseamnă, desigur, a da dovadă cel puțin de lipsă de inteligență. Totuși, eu sînt convins (ascultați !) că sus-menționata expresie a lui Marx nu este altceva decît o simplă butadă. Și dacă o generație care, împreună cu d-l Zlatovratski, și-a bătut capul cu complicatele probleme ale vieții de la țară a îndurat zadarnic atîtea amărăciuni, atunci e vai și amar, deși în alt sens, și de generația care este educată în spiritul disprețului față de «idioția vieții de la țară»..." (pag. 139).

E cît se poate de caracteristic pentru d-l Mihailovski, care în repetate rînduri s-a declarat de acord cu doctrina economică a lui Marx, că dînsul nu înțelege de loc această doctrină, ceea ce îl face să declare „cu toată convingerea" că cuvintele lui Marx, citate de Novus, sînt rezultatul unei simple porniri, al simplului fapt că nu-și alegea expresiile, sînt o simplă butadă ! Nu, d-le Mihailovski, vă înșelați amarnic. Aceste cuvinte ale lui Marx nu sînt o butadă, ci expresia uneia dintre cele mai esențiale și mai importante trăsături ale întregii sale concepții – teoretice și practice – despre lume. În aceste cuvinte este clar exprimată recunoașterea *caracterului progresist* al procesului de trecere a populației de la agricultură la industrie, de la sat la oraș, care constituie unul dintre cele mai caracteristice indicii ale dezvoltării capitaliste și care se observă atît în Occident cît și în Rusia. În articolul „Cu privire la caracterizarea romantismului economic" am arătat cît de mare importanță prezintă această concepție a lui Marx, care a fost adoptată de toți „discipolii", cît de profundă este contradicția dintre ea și toate teoriile romantice, începînd cu bătrînul Sismondi și terminînd cu d-l N.–on. Tot acolo am arătat (pag. 39 [161]) că această concepție a fost exprimată în mod absolut precis de Marx și în „Capitalul" (I. Band. 2-te Aufl., S. 527–528 *), precum și de Engels în lucrarea „Situația clasei muncitoare din Anglia" [163]. Mai putem adăuga aici și lucrarea lui Marx „Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte" (Hamb.

* — vol. I, ed. a 2-a, pag. 527—528 [162]. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

1885. Cf. S. 98 *) **. Amîndoi aceşti scriitori şi-au expus în mod atît de amănunţit concepţiile lor în problema discutată, le-au repetat atît de des în cele mai diferite ocazii, că numai cuiva care ignorează cu desăvîrşire doctrina lor putea să-i treacă prin minte să califice pur şi simplu drept „brutalitate" şi „butadă" cuvîntul „idioţie" din sus-menţionatul citat. În sfîrşit, d-l Mihailovski ar putea să-şi aducă aminte şi de faptul că, într-o serie întreagă de probleme practice, toţi adepţii acestor scriitori s-au pronunţat întotdeauna în spiritul acestei învăţături, pledînd, de pildă, pentru deplina libertate de deplasare, ridicîndu-se împotriva proiectelor de împroprietărire a muncitorului cu un petic de pămînt sau cu o căsuţă proprie etc.

Mai departe, d-l Mihailovski, în tirada citată de noi, acuză pe Novus şi pe tovarăşii lui de idei că educă generaţia de astăzi „în spiritul disprețului faţă de idioţia vieţii de la ţară". *Nu e adevărat.* „Discipolii" ar merita, fără îndoială, să fie blamaţi dacă ar manifesta o atitudine de „dispreţ" faţă de omul de la ţară, strivit de mizerie şi de întuneric, dar d-l Mihailovski n-ar putea să dovedească că vreunul dintre ei are o asemenea atitudine. Vorbind despre „idioţia vieţii de la ţară", discipolii arată în acelaşi timp care e ieşirea din această situaţie, ieşire pe care o oferă dezvoltarea capitalismului. Să repetăm cele spuse mai sus în articolul despre romantismul economic : „Dacă preponderenţa oraşului este un fenomen necesar, atunci numai atragerea populaţiei în oraşe poate paraliza (şi, după cum dovedeşte istoria, paralizează într-adevăr) caracterul unilateral al acestei preponderenţe. Dacă oraşul se separă în mod necesar, dobîndind o situaţie privilegiată, atunci numai un aflux al populaţiei rurale spre oraşe, numai această amestecare şi contopire a populaţiei agricole cu cea neagricolă poate să

* „Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte" (Hamburg. 1885. Comp. pag. 98) [164]. — *Nota red.*

** D-l Novus n-a bănuit, firește, că d-lui Mihailovski îi sînt atît de puţin cunoscute operele lui Marx, pentru că altfel ar fi citat toată fraza acestuia : Die Bourgeoisie hat das Land der Herrschaft der Stadt unterworfen. Sie hat enorme Städte geschaffen, sie hat die Zahl der städtischen Bevölkerung gegenüber der ländlichen in hohem Grade vermehrt und so einen bedeutenden Teil der Bevölkerung dem Idiotismus des Landlebens entrissen. (Burghezia a supus satul stăpînirii oraşului. Ea a creat oraşe enorme, a făcut să crească considerabil populaţia orăşenească faţă de cea sătească, smulgînd astfel o parte însemnată a populaţiei din idioţia vieţii de la ţară. — *Nota trad.).*

www.dacoromanica.ro

scoată populația rurală din starea ei de neputință. De aceea, drept răspuns la lamentările și văicărelile reacționare ale romanticilor, teoria modernă arată că tocmai această apropiere a condițiilor de viață ale populației agricole de cele ale populației neagricole creează condițiile pentru lichidarea opoziției dintre oraș și sat" *.

Aici nu se vede în nici un caz o atitudine de dispreț față de „idioția vieții de la țară", ci dorința de a găsi o ieșire din această situație. Din aceste concepții nu rezultă decît o „atitudine de dispreț" față de teoriile care preconizează „să se caute alte căi pentru patrie", în loc să se caute o ieșire în calea *dată* și în mersul ei mai departe.

Deosebirea dintre narodnici și „discipoli" în problema importanței procesului trecerii populației de la agricultură la industrie nu constă numai în divergențe teoretice de principii și în aprecierea diferită a faptelor din istoria și realitatea rusă, ci și în modul de rezolvare a *problemelor practice* legate de acest proces. „Discipolii" stăruie, firește, asupra necesității de a desființa toate învechitele îngrădiri cu privire la deplasarea și la strămutarea țăranilor de la sate la orașe, în timp ce narodnicii apără direct aceste îngrădiri sau ocolesc cu prudență problema lor (ceea ce în practică se reduce la apărarea lor). D-l Manuilov ar fi putut să se lămurească și din acest exemplu asupra faptului, surprinzător pentru el, că „discipolii" se declară solidari cu reprezentanții burgheziei. Un burghez consecvent va fi întotdeauna pentru desființarea îngrădirilor arătate cu privire la deplasare ; cît despre muncitor, interesele lui cele mai vitale cer această desființare. Prin urmare, solidaritatea dintre ei este cît se poate de firească și inevitabilă. Dimpotrivă, proprietarilor de pămînt (mari și mici, pînă la țăranii gospodari inclusiv) nu le convine acest proces al trecerii populației în industrie și se străduiesc din răsputeri să-l frîneze, sprijiniți fiind în acest sens de teoriile d-lor narodnici.

* Vezi volumul de față, pag. 217—218. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

În concluzie : într-o problemă atît de importantă ca aceea a îndepărtării populației de la agricultură de către capitalism, d-l Mihailovski a dat dovadă de o totală neînțelegere a doctrinei lui Marx, iar respectivele divergențe dintre „discipolii" ruși și narodnici, atît în problemele teoretice cît și în cele practice, au fost ocolite de el printr-o frazeologie lipsită de orice conținut.

www.dacoromanica.ro

LA CE MOŞTENIRE RENUNŢĂM ?

Scris în deportare
la sfîrşitul anului 1897

Publicat pentru prima oară
în 1898, în culegerea :
Vladimir Ilin. „Studii şi articole
economice". Petersburg

Se tipăreşte după textul
culegerii

www.dacoromanica.ro

În nr. 10 din anul 1897 al revistei „Russkoe Bogatstvo", d-l Mihailovski, referindu-se la o apreciere a d-lui Minski despre „materialiştii dialectici", scrie următoarele: „El (d-l Minski) ştie, probabil, că aceşti oameni nu vor să aibă nici un fel de legături de continuitate cu trecutul şi renunţă în mod categoric la moştenire" (pag. 179), adică la „moştenirea anilor 1860–1880", la care a renunţat în mod solemn, în 1891, d-l V. Rozanov în „Moskovskie Vedomosti" (pag. 178).

Această apreciere a d-lui Mihailovski despre „discipolii ruşi" este o flagrantă denaturare a adevărului. E drept că dînsul nu este singurul autor – şi nici măcar un autor original – al falsei aserţiuni că „discipolii ruşi au renunţat la moştenire", căci ea e repetată, de multă vreme, de aproape toţi reprezentanţii presei narodnice liberale în lupta lor împotriva „discipolilor". La începutul războiului său atît de aprig împotriva „discipolilor", d-l Mihailovski, pe cît ne amintim, n-a ajuns încă să debiteze acest neadevăr, care fusese născocit, înaintea lui, de alţii. Mai tîrziu a găsit de cuviinţă să şi-l însuşească şi pe acesta. Cu cît „discipolii" îşi dezvoltau mai temeinic concepţiile lor în literatura rusă, cu cît îşi expuneau mai pe larg şi mai amănunţit ideile lor într-o serie întreagă de probleme – teoretice şi practice –, cu atît mai rar puteai întîlni în coloanele presei adverse obiecţii de fond împotriva principalelor puncte de vedere ale noului curent, împotriva concepţiei care recunoaşte caracterul progresist al capitalismului rus, consideră absurdă

www.dacoromanica.ro

idealizarea narodnicistă a micului producător şi susţine că existenţa diverselor curente ale gîndirii sociale şi a instituţiilor politice-juridice îşi are explicaţia în interesele materiale ale diferitelor clase ale societăţii ruse. Aceste concepţii esenţiale erau trecute sub tăcere, toţi socoteau şi socot că nu este cazul să vorbească despre ele, dar se lansau în tot felul de născociri menite să discrediteze noul curent. În categoria acestor născociri, a acestor „proaste născociri", se încadrează şi întreaga vorbărie despre „renunţarea discipolilor ruşi la moştenire", despre ruptura lor cu cele mai bune tradiţii ale celor mai bune şi mai înaintate elemente ale societăţii ruse, despre ruperea firului democraţiei etc. etc. sau cum s-or mai fi exprimînd ei acolo. Extraordinara răspîndire a acestor aserţiuni ne îndeamnă să procedăm la o analiză amănunţită şi la combaterea lor. Pentru ca expunerea noastră să nu pară lipsită de temei, vom începe cu o paralelă istorică-literară între doi dintre „publiciştii satului", care e menită să ofere o caracterizare a „moştenirii". Facem însă precizarea că ne vom mărgini doar la probleme cu caracter economic şi publicistic, analizîndu-le, din întreaga „moştenire", numai pe ele şi lăsînd la o parte problemele de filozofie, literatură, estetică etc.

I

UNUL DINTRE REPREZENTANŢII „MOŞTENIRII"

Cu trei decenii în urmă, în anul 1867, revista „Otecestvennîe Zapiski" [165] a început să publice, sub titlul „În fundul provinciei şi în capitală", o serie de studii ale lui Skaldin. Aceste studii au apărut în decurs de trei ani, 1867–1869. În 1870 autorul le-a strîns laolaltă şi le-a publicat, sub acelaşi titlu, într-un volum separat *. Cunoaşterea acestei cărţi, astăzi aproape cu totul uitată, este extrem de instructivă în problema care ne interesează, adică în problema atitudinii reprezentanţilor „moştenirii" faţă de

* *Skaldin.* „În fundul provinciei şi în capitală", Petersburg, 1870 (pag. 451). N-am avut posibilitatea să ne procurăm „Otecestvennîe Zapiski" din anii respectivi, aşa că ne-am servit doar de această carte [166].

www.dacoromanica.ro

narodnici și față de „discipolii ruși". Titlul cărții este nepotrivit. Autorul însuși a observat acest lucru și, în prefața respectivă, arată că tema ei o constituie atitudinea „capitalei" față de „sat", că adică este vorba de niște studii despre sat și că dînsul nu intenționează să vorbească în mod special despre capitală. Sau poate că ar avea o asemenea intenție, dar consideră că așa ceva este jenant :ὡς δύναμαι — οὐ βούλομαι, ὡς δὲ βούλαμαι — οὐ δύναμαι (cum aș putea nu vreau, iar cum aș vrea nu pot) și, pentru a explica sentimentul de jenă de care e cuprins, el citează această expresie a unui scriitor grec.

Să facem o scurtă expunere a concepțiilor lui Skaldin.

Să începem cu reforma țărănească [167], acest punct de plecare de la care și astăzi trebuie neapărat să pornească oricine vrea să-și expună concepțiile sale generale în problemele economice și publicistice. În cartea lui Skaldin, reforma țărănească ocupă un loc deosebit de important. El a fost, poate, primul scriitor care a înfățișat într-o formă sistematică, pe baza unor numeroase fapte și a unei amănunțite analize a întregii vieți a satului, situația de mizerie a țăranilor *după* introducerea reformei, a dovedit că s-a produs o înrăutățire a traiului lor, că au apărut noi forme de dependență economică, juridică și socială, într-un cuvînt a arătat tot ceea ce de atunci a fost arătat și demonstrat într-un mod atît de temeinic și de amănunțit în numeroase cercetări și descrieri. Astăzi toate aceste adevăruri nu mai constituie o noutate. Pe atunci ele nu numai că erau noi, dar și stîrneau neîncredere în societatea liberală, care se temea că îndărătul acestor indicații asupra așa-ziselor „lipsuri ale reformei" s-ar ascunde o condamnare a ei și a iobăgiei camuflate. Interesul pe care-l prezintă concepțiile lui Skaldin este cu atît mai mare, cu cît autorul a fost contemporan cu reforma (sau, poate, chiar a luat parte la înfăptuirea ei. Nu avem la dispoziție nici un fel de date istorice-literare și biografice asupra lui Skaldin). Prin urmare, concepțiile lui se întemeiază pe observarea directă a „capitalei" și a „satului" din vremea aceea, și nu pe studierea în cabinet a unui material luat din cărți.

www.dacoromanica.ro

În concepțiile lui Skaldin asupra reformei țărănești, ceea ce atrage atenția cititorului contemporan, obișnuit cu dulcegăriile debitate de narodnici pe această temă, este în primul rînd extraordinara *luciditate* a autorului. Skaldin privește reforma fără a-și face nici un fel de iluzii, fără a o idealiza, văzînd în ea o tranzacție între două părți – moșierii și țăranii – care pînă acum au folosit în anumite condiții pămîntul în comun, iar acum l-au împărțit, o dată cu această împărțire schimbîndu-se și situația juridică a celor două părți. Factorul care a determinat modul de împărțire și întinderea de pămînt primită de fiecare a fost interesul părților. Interesele proprii au determinat năzuințele celor două părți, iar posibilitatea uneia dintre ele de a participa în mod direct la reforma însăși și la elaborarea practică a diferitelor probleme legate de realizarea ei a dus, printre altele, la predominarea uneia dintre părți. Și tocmai în felul acesta a înțeles Skaldin reforma. El se oprește deosebit de stăruitor asupra principalei probleme a reformei – loturile și plățile – și în studiile sale revine în repetate rînduri asupra lor. (Cartea lui cuprinde 11 studii, cu conținut de sine stătător, amintind prin forma lor de niște scrisori de la țară. Primul studiu datează din 1866, iar ultimul din 1869.) Despre așa-zișii țărani „cu pămînt puțin" cartea lui nu oferă, bineînțeles, nimic nou cititorului de astăzi, dar pentru sfîrșitul deceniului al 7-lea datele prezentate de el erau noi și prețioase. Nu ne vom apuca, firește, să le reproducem aici, ci vom releva doar particularitatea caracterizării pe care o dă Skaldin fenomenului și care-l deosebește în bine de narodnici. El nu vorbește de „lipsa de pămînt", ci spune că „s-a tăiat prea mult din loturile țăranilor" (pag. 213, 214 și multe altele ; comp. titlul studiului al III-lea), că pînă și cele mai mari loturi fixate prin lege s-au dovedit a fi inferioare celor existente (pag. 257), și citează, printre altele, aprecierile extrem de caracteristice și de tipice ale țăranilor asupra acestei laturi a reformei *. Explicațiile și argumentele aduse de el în

* „*El* (subliniat de autor) ne-a tăiat pămîntul în așa măsură, încît fără pămîntul acesta tăiat nu putem trăi ; ne-a înconjurat din toate părțile cu ogoarele lui, încît nu mai avem unde să ne trimitem vitele la păscut ; și acum poftim de mai plătește separat, pentru lot și pentru pămîntul tăiat, atît cît cere el !" „Dar ce fel de îmbunătățire a vieții mai e și asta ? — mă întreba un țăran știutor de carte și fost dijmaș, care trecuse prin multe. — Dijma ne-a lăsat-o neschimbată, dar ne-a tăiat din pămînt".

www.dacoromanica.ro

legătură cu acest fapt sînt cît se poate de temeinice și de puternice, și chiar vehemente pentru un scriitor care în general este extrem de ponderat și de lucid și care, prin concepțiile sale generale, se situează indiscutabil de partea burgheziei. Se vede că acest fenomen era prea izbitor, dacă pînă și un scriitor ca Skaldin adoptă față de el un ton atît de hotărît. Vorbind de greutatea plăților, Skaldin se dovedește a fi iarăși extrem de energic și de documentat, susținîndu-și tezele sale cu o mulțime de fapte. „Impozitele excesive – citim în subtitlul studiului al III-lea (1867) – constituie principala cauză a sărăciei lor (a țăranilor)", și Skaldin arată că impozitele sînt mai mari decît venitul pe care-l obțin țăranii de pe urma pămîntului, apoi citează din „Lucrările comisiei fiscale" o serie de date cu privire la felul cum sînt repartizate în Rusia impozitele asupra claselor de sus și a celor de jos, și face constatarea că asupra celor de jos apasă 76% din totalul impozitelor, iar asupra celor de sus 17%, în timp ce în Europa occidentală raportul este, pretutindeni, incomparabil mai favorabil claselor de jos. În subtitlul studiului al VII-lea (1868) citim următoarele : „Obligațiile bănești excesive constituie una dintre principalele cauze ale sărăciei țăranilor", și autorul arată că noile condiții de viață au cerut numaidecît țăranului bani, bani și iar bani, că în „Regulament" s-a stabilit ca moșierii să fie despăgubiți și pentru desființarea iobăgiei (252), că cuantumul dijmei a fost fixat „pe baza informațiilor date chiar de moșieri, de administratorii lor și de primari, adică pe baza unor date cu totul arbitrare, care nu prezentau o cît de slabă garanție de autenticitate" (255), din care cauză dijmele medii stabilite de comisii s-au dovedit a fi mai mari decît cele existente. „La povara dărilor s-a mai adăugat și faptul că țăranii au pierdut și din pămîntul de care se foloseră timp de veacuri" (258). „Dacă evaluarea pămîntului în vederea răscumpărării n-ar fi fost făcută pe baza capitalizării dijmei, ci pe baza valorii lui reale în perioada eliberării, atunci răscumpărarea s-ar fi putut face destul de ușor și n-ar mai fi fost nevoie nici de concursul guvernului și nici de o emisiune de bilete de bancă" (264). „Răscumpărarea, care, potrivit ideii Regulamentului de la 19 februarie, trebuia să aducă o ușurare țăranilor și să desăvîrșească opera

www.dacoromanica.ro

de îmbunătățire a traiului lor, în realitate duce adeseori la o și mai mare apăsare a lor" (269). Am reprodus toate aceste fraze – care, luate în sine, prezintă prea puțin interes și sînt întrucîtva învechite – pentru a arăta cu cîtă energie a apărat interesele țăranilor un scriitor care avea o atitudine ostilă față de obște și care, într-o serie întreagă de probleme, a exprimat părerile unui adevărat manchesterian. O constatare foarte instructivă este aceea că aproape toate tezele utile și nereacționare ale narodnicismului coincid pe deplin cu concepțiile acestui manchesterian. Se înțelege de la sine că, avînd asemenea păreri despre reformă, Skaldin nu putea în nici un caz să se preteze la o idealizare dulceagă a ei, așa cum au făcut și continuă să facă narodnicii, care afirmă că ea a consacrat producția populară, că este superioară reformelor țărănești din Europa occidentală, că a făcut din Rusia un fel de tabula rasa etc. Skaldin nu numai că n-a spus și nu putea să spună așa ceva, dar a afirmat fără ocol că la noi reforma țărănească s-a făcut în condiții mai puțin avantajoase pentru țărani, că ea le-a adus mai puține foloase decît celor din Occident. „Chestiunea – scrie Skaldin – va fi pusă în mod deschis, dacă ne vom întreba de ce fericitele urmări ale eliberării nu se manifestă la noi cu aceeași repeziciune și creștere progresivă cu care s-a manifestat, de pildă, în Prusia și în Saxonia în primul sfert al acestui secol" (221). „În Prusia, ca și în întreaga Germanie, n-au fost răscumpărate loturile țăranilor, recunoscute de mult prin lege ca proprietate a lor, ci prestațiile la care erau impuși țăranii în folosul moșierilor" (272).

De la aprecierea laturii economice a reformei, făcută de Skaldin, să trecem acum la cea juridică. Skaldin este un dușman înverșunat al răspunderii solidare, al sistemului pașapoartelor interne și al puterii patriarhale a „obștii" țărănești (și al societății mic-burgheze) asupra membrilor ei. În studiul al III-lea (1867) el stăruie asupra desființării răspunderii solidare, a capitației și a sistemului pașapoartelor interne, asupra necesității unui impozit uniform pe avere, asupra înlocuirii pașapoartelor interne prin certificate de identitate gratuite și fără termen. „În nici un alt stat civilizat nu există impozit pe actele de identitate valabile înăuntrul țării" (109). Se știe că acest impozit a fost desființat abia

www.dacoromanica.ro

în 1897. În titlul studiului al IV-lea citim următoarele : „samavolnicia obștilor sătești și a consiliilor municipale cu prilejul expedierii pașapoartelor interne și al perceperii impozitelor de la contribuabilii absenți...". „Răspunderea solidară este un jug greu, la care trebuie să tragă gospodarii conștiincioși și de ispravă, din pricina leneșilor și chiulangiilor" (126). Diferențierea în rîndurile țărănimii, care se putea observa și pe vremea aceea, Skaldin încearcă s-o explice prin calitățile personale ale celor care se ridică și ale celor care se ruinează. — Autorul descrie în mod amănunțit greutățile pe care le întîmpină țăranii domiciliați în Petersburg la primirea și la prelungirea pașapoartelor interne, și respinge obiecția acelora care ar spune : „Slavă domnului că toată această mulțime de țărani lipsiți de pămînt nu s-a stabilit la orașe și n-a sporit, în felul acesta, numărul locuitorilor de la orașe care sînt lipsiți de proprietate imobilă..." (130). „Barbara răspundere solidară..." (131)... „Se pune întrebarea : pot fi numiți liberi din punct de vedere cetățenesc niște oameni puși într-o asemenea situație ? Nu sînt ei oare aceiași glebae adscripti ?" * (132). Unii aruncă vina pe reforma țărănească. „Dar este oare de vină reforma țărănească că legea, eliberîndu-l pe țăran de iobăgia față de moșier, n-a prevăzut nimic pentru a-l scăpa de iobăgia față de obște și față de locul unde este înregistrat ?... Cum se poate vedea că există libertăți cetățenești, dacă țăranul nu este liber să-și aleagă nici domiciliul și nici felul ocupației ?" (132). Pe țăranul nostru, Skaldin îl califică cu expresia extrem de justă și de nimerită : „proletar cu domiciliu stabil" (231) **. În titlul studiului al VIII-lea (1868) citim : „Țintuirea țăranilor de obștile și loturile lor împiedică îmbunătățirea traiului lor... O piedică pentru dezvoltarea muncilor sezoniere ale țăranilor". „Pe lîngă ignoranța țăranilor și

* — Țărani din epoca vechiului imperiu roman, stabiliți pe anumite pămînturi, pe care nu le puteau părăsi oricît ar fi fost ele de deficitare. — *Nota red.*

** Skaldin a arătat foarte amănunțit justețea nu numai a părții a doua a acestei definiții, dar și pe aceea a primei părți (proletar). În studiile sale, el a rezervat un loc important situației dependente și mizeriei țăranilor, situației grele a muncitorilor agricoli, „descrierii foametei din 1868" (titlul studiului al V-lea) și tuturor formelor de înrobire și de umilire a țăranului. Și în anii 1860—1870, ca și în 1890—1900, erau oameni care treceau sub tăcere sau negau existența foametei. Skaldin se ridică cu vehemență împotriva lor. Se înțelege că ar fi de prisos să dăm aici extrase amănunțite în legătură cu acest subiect.

www.dacoromanica.ro

impozitele în continuă creştere care apasă asupra lor, una dintre cauzele care împiedică dezvoltarea muncii lor şi, prin urmare, a bunăstării lor o constituie faptul că ei sînt legaţi de obştile şi loturile lor. A fixa braţele de muncă de un singur loc şi a încătuşa obştea cu legături de nedesfăcut e o condiţie prin ea însăşi extrem de dezavantajoasă pentru dezvoltarea muncii, a iniţiativei particulare şi a micii proprietăţi funciare" (284). „Ţăranii ţintuiţi de loturile şi obştile lor, lipsiţi de posibilitatea de a munci acolo unde munca lor este mai productivă şi mai avantajoasă pentru ei, au rămas parcă încremeniţi în forma de viaţă gregară, neproductivă în care au ieşit din iobăgie" (285). Autorul nostru, prin urmare, priveşte aceste probleme ale vieţii ţărăneşti dintr-un punct de vedere pur burghez, dar, în ciuda acestei optici (sau, mai exact, tocmai datorită ei), dă o apreciere extrem de justă prejudiciului pe care-l provoacă întregii dezvoltări sociale şi ţăranilor înşişi faptul că ei sînt legaţi de pămînt. Cu o deosebită putere (vom adăuga noi) se răsfrînge acest prejudiciu asupra grupurilor celor mai de jos ale ţărănimii, asupra proletariatului sătesc. Foarte nimerit se exprimă Skaldin cînd spune : „E minunată grija pe care o are legea ca ţăranii să nu rămînă fără pămînt ; dar nu trebuie să uităm că înşişi ţăranii au pentru asta o grijă incomparabil mai mare decît oricare legiuitor" (286). „Nu numai că ţăranii sînt legaţi de loturile şi obştile lor, dar şi plecările lor temporare în căutare de lucru sînt legate de o mulţime de restricţii şi cheltuieli, ca urmare a răspunderii solidare şi a sistemului paşapoartelor interne" (298). „După părerea mea, pentru o mulţime de ţărani s-ar deschide o cale de ieşire din actuala situaţie, atît de grea, dacă s-ar lua... măsuri menite să le înlesnească renunţarea la pămînt" (294). Aici Skaldin îşi exprimă o dorinţă în vădită contradicţie cu proiectele narodnice, care urmăresc, toate, tocmai contrarul, şi anume consolidarea obştii, inalienabilitatea loturilor etc. De atunci numeroase fapte au venit să dovedească din plin că Skaldin a avut perfectă dreptate : faptul că ţăranii continuă să rămînă, ca şi pînă acum, legaţi de pămînt şi că se menţine închistarea feudală a obştii ţărăneşti nu face decît să înrăutăţească situaţia proletariatului sătesc şi să ţină în loc dezvoltarea economică a ţării, fără a fi cîtuşi de puţin

www.dacoromanica.ro

în stare să apere pe „proletarul cu domiciliu stabil" de cele mai odioase forme de robie și dependență, de extrema scădere a salariilor și a nivelului de trai.

Din citatele de mai sus ați putut lesne observa că Skaldin este un dușman al obștii. El se pronunță împotriva obștii și a reîmpărțirilor, ca unul ce se situează pe punctul de vedere al proprietății private, al spiritului de inițiativă etc. (pag. 142 și urm.). Apărătorilor obștii, el le obiectează că „multisecularul drept cutumiar" și-a trăit traiul : „În toate țările, pe măsură ce locuitorii satelor s-au apropiat de mediul civilizat, dreptul lor cutumiar și-a pierdut din puritatea sa inițială, a suferit o serie de alterări și denaturări. Același fenomen se observă și la noi : încetul cu încetul, puterea obștii se transformă într-o putere a lipitorilor satului și a secretarilor comunali și, în loc să apere personalitatea țăranului, devine pentru el un jug greu" (143) – o observație foarte justă, care în acești 30 de ani a fost confirmată de o sumedenie de fapte. „Familia patriarhală, posesiunea în obște a pămîntului, dreptul cutumiar" sînt, după părerea lui Skaldin, definitiv condamnate de istorie. „Cei ce vor să ne oblăduiască pentru totdeauna cu aceste venerabile monumente ale veacurilor apuse dau dovadă că pentru ei e mai ușor să se lase antrenați de o idee decît să înțeleagă realitatea și să-și dea seama de mersul nestăvilit al istoriei" (162), și Skaldin adaugă la această observație, care e justă, de altfel, înflăcărate filipice manchesteriene. „Folosința în obște a pămîntului – spune el în altă parte – pune pe fiecare țăran într-o dependență de sclav față de întreaga societate" (222). Prin urmare, ireductibila adversitate, de pe poziții pur burgheze, față de obște se îmbină la dînsul cu o apărare susținută a intereselor țăranilor. La dînsul, adversitatea față de obște nu este cîtuși de puțin asociată la prosteștile proiecte de desființare forțată a obștii și de introducere forțată a unui sistem asemănător de posesiune a pămîntului pe care le născocesc de obicei actualii adversari ai obștii, care sînt pentru o intervenție brutală în viața țărănească și a căror atitudine împotriva obștii nu e de loc dictată de interesele țăranilor. Skaldin, dimpotrivă, protestează cu toată tăria împotriva categorisirii lui printre partizanii „desființării forțate a folosinței în obște a pămîntului" (144).

www.dacoromanica.ro

„Regulamentul de la 19 februarie – spune el – în chip foarte înțelept a lăsat țăranilor... libertatea de a trece... de la folosința în obște a pământului la folosința în familie. Într-adevăr, nimeni în afară de țăranii înșiși nu poate să fixeze în mod temeinic momentul în care urmează să aibă loc această trecere". Prin urmare, Skaldin este adversar al obștii numai pentru motivul că ea stinghereşte dezvoltarea economică, ieșirea țăranilor din obște, renunțarea la pământ, adică pentru același motiv pentru care sînt astăzi împotriva ei „discipolii ruși" ; această adversitate nu are nimic comun cu apărarea intereselor egoiste ale moșierilor, cu apărarea rămășițelor iobăgiei și a spiritului ei, cu apărarea amestecului în viața țăranilor. Este foarte important să avem în vedere această deosebire, deoarece narodnicii de astăzi, obișnuiți să vadă dușmani numai în lagărul ziarului „Moskovskie Vedomosti" etc., sînt foarte înclinați să se prefacă a nu înțelege existența unei *alte* ostilități față de obște.

Punctul de vedere general al lui Skaldin în ce privește cauzele situației nenorocite în care se află țăranii este că ele, toate, trebuie căutate în rămășițele iobăgiei. Vorbind despre foametea din 1868, el observă că ea a fost un prilej de bucurie perfidă pentru moșierii iobăgiști care susțineau că ea se datorește dezmățului țăranilor, înlăturării tutelei exercitate de moșieri etc. Skaldin combate cu vehemență asemenea păreri. „Cauzele sărăcirii țăranilor – spune el – *au fost moștenite de la iobăgie* (212) și nu sînt rezultatul desființării ei ; sînt aceleași cauze generale care fac ca situația majorității țăranilor noștri să se apropie de aceea a proletariatului", și Skaldin repetă aprecierile citate de noi mai sus asupra reformei. Este o absurditate să ataci împărțirile familiale : „Chiar dacă împărțirile aduc țăranilor unele prejudicii materiale vremelnice, ele salvează în schimb libertatea lor individuală și demnitatea morală a familiei țărănești, adică acele bunuri supreme ale omului fără care nici un progres al conștiinței civice nu este cu putință" (217), și Skaldin dă o justă explicație a adevăratelor cauze ale campaniei împotriva împărțirilor : „mulți moșieri exagerează peste măsură prejudiciile cauzate de împărțiri și atribuie acestora, ca și beției, toate urmările cutăror sau cutăror cauze ale sărăciei țăranului, pe care moșierii nu sînt de loc

www.dacoromanica.ro

dispuși să le recunoască" (218). Celor care spun că acum se scrie mult despre sărăcia țăranilor, în timp ce înainte nu se scria, și trag de aici concluzia că situația țăranilor s-a înrăutățit, Skaldin le răspunde : „Pentru a putea aprecia, cu ajutorul unei comparații între situația actuală a țăranilor și cea dinainte, care sînt rezultatele eliberării lor de sub puterea moșierilor, ar fi trebuit ca, încă înainte de desființarea iobăgiei, loturile țăranilor să fi fost reduse la dimensiunile lor micșorate de astăzi, iar ei să fi fost supuși la toate obligațiile care au apărut abia după eliberare, și să se vadă cum ar fi suportat ei o asemenea situație" (219). O trăsătură extrem de caracteristică și de importantă a concepțiilor lui Skaldin este aceea că *toate* cauzele înrăutățirii situației țăranilor el le atribuie rămășițelor iobăgiei, care a lăsat moștenire claca, dijma, rășluirile de pămînturi, lipsa de drepturi individuale și sedentarismul țăranilor. Skaldin nu numai că nu vede că însăși structura noilor relații social-economice, însăși orînduirea economică de după reformă poate conține în sine cauzele sărăcirii țăranilor, dar nu admite nici în ruptul capului o asemenea idee, fiind perfect încredințat că o dată cu lichidarea completă a tuturor acestor rămășițe ale iobăgiei va începe o eră de prosperitate generală. Punctul lui de vedere este chiar negativ : înlăturați piedicile din calea dezvoltării libere a țăranilor, înlăturați cătușele moștenite de la iobăgie, și totul va merge spre mai bine în această lume, cea mai bună din cîte există. „Din partea puterii de stat – spune Skaldin – aici (adică față de țărănime) nu poate exista decît o singură cale : *să fie înlăturate* treptat și fără contenire *cauzele* care au adus pe țăranul nostru în actuala stare de abrutizare și sărăcie și nu-i dau posibilitate să se ridice și să se pună pe picioare" (224, subliniat de mine). Extrem de caracteristic este în această privință răspunsul dat de Skaldin celor ce apără „obștea" (adică țintuirea țăranilor de obști și de loturi) și în care el arată că altfel „se formează un proletariat agricol". „Această obiecție – spune el – cade de la sine dacă ne amintim de nemărginitele întinderi de pămînt care rămîn necultivate la noi din lipsă de brațe de muncă. Dacă legea nu va stînjeni repartizarea firească a forțelor de muncă, atunci în Rusia numai cerșetorii de meserie sau vicioșii și bețivanii incori-

www.dacoromanica.ro

gibili vor putea fi adevărați proletari" (144) – un punct de vedere tipic pentru economiștii și „iluminiștii" din secolul al XVIII-lea, care credeau că desființarea iobăgiei și a tuturor rămășițelor ei va crea pe pământ o împărăție a prosperității generale. – Un narodnic, fără îndoială, l-ar fi privit de sus pe Skaldin și ar fi spus că el este pur și simplu un burghez. – Da, firește, Skaldin e un burghez, dar e un reprezentant al ideologiei burgheze progresiste, în locul căreia apare la narodnic o ideologie mic-burgheză, care e reacționară într-o serie întreagă de puncte. În ce privește interesele practice și reale ale țăranilor, care coincideau și coincid cu cerințele întregii dezvoltări sociale, acest „burghez" a știut să le apere și mai bine decît un narodnic ! *

Ca să terminăm cu caracterizarea concepțiilor lui Skaldin, vom adăuga că el este un adversar al închistării feudale, un apărător al justiției unice pentru toate stările sociale, că „în teorie" simpatizează cu plasa fără rînduieli feudale, că este un înflăcărat adept al învățămîntului public, mai ales al celui general, un adept al autoadministrării și al instituțiilor de zemstvă, al creditului funciar pe scară largă, mai ales al creditului mărunt, întrucît e mare cerere de pământ din partea țăranilor. „Manchesterianul" se trădează și de data asta : Skaldin spune, de pildă, că băncile de zemstvă și cele orășenești sînt „o formă patriarhală sau primitivă a băncilor" și că acestea trebuie să cedeze locul băncilor particulare, care sînt „cu mult superioare" (80). „Înviorarea activității industriale și comerciale în provinciile noastre" va face ca pământul să capete preț (71) etc.

Să tragem unele concluzii. După concepțiile sale, Skaldin poate fi considerat drept un iluminist burghez. Concepțiile lui amintesc foarte mult pe acelea ale economiștilor din secolul al XVIII-lea (bineînțeles, cu refracția lor corespunzătoare prin prisma condițiilor din Rusia), iar caracterul general „iluminist" al „moștenirii" anilor 1860–1870 este exprimat de el într-un mod destul de viu. Ca și iluminiștii din Europa

* Și invers : toate măsurile practice progresiste pe care le întîlnim la narodnici sînt, prin conținutul lor, *complet burgheze*, adică sînt de folos tocmai dezvoltării capitaliste și nu vreunei alte dezvoltări. Numai niște mic-burghezi au putut să născocească teoria potrivit căreia extinderea posesiunii de pământ a țăranilor, reducerea impozitelor, colonizarea, creditul, avîntul tehnicii, reglementarea desfacerii și alte măsuri sînt menite să favorizeze așa-zisa „producție populară".

www.dacoromanica.ro

occidentală, ca și majoritatea publiciștilor din anii 1860–1870, Skaldin este stăpînit de o ură aprigă împotriva iobăgiei și a *tot* ce a produs *ea* în domeniul economic, social și juridic. Aceasta este prima trăsătură caracteristică a „iluministului". A doua trăsătură caracteristică, proprie tuturor iluminiștilor ruși, este că ei apără cu înflăcărare învățămîntul, autoadministrarea, libertatea, formele europene de viață și, în general, europenizarea Rusiei sub toate aspectele. În sfîrșit, a treia trăsătură caracteristică a „iluministului" este că el apără interesele maselor populare, mai ales ale țăranilor (care pe vremea iluminiștilor nu erau încă complet eliberați sau erau abia în curs de eliberare), crede cu toată sinceritatea că desființarea iobăgiei și a rămășițelor ei va duce la o prosperitate generală și dorește în mod sincer să contribuie la crearea unei asemenea situații. Aceste trei trăsături constituie esența a ceea ce se numește la noi „moștenirea anilor 1860–1870", și este important să subliniem că în *această moștenire nu este nimic narodnicist.* Există în Rusia destui scriitori cărora, datorită concepțiilor lor, li se potrivește caracterizarea de mai sus și care n-au avut niciodată nimic comun cu narodnicismul. Dacă în concepția despre lume a unui scriitor se pot găsi trăsăturile arătate mai sus, el este considerat întotdeauna și de către toți drept unul care „a păstrat tradițiile anilor 1860–1870", și asta fără a ține cît de puțin seama de atitudinea lui față de narodnicism. Firește, nimeni nu se va apuca să spună, de pildă, că d-l M. Stasiulevici, al cărui jubileu a avut loc de curînd, „a renunțat la moștenire" pe motiv că a fost un adversar al narodnicismului sau a avut o atitudine de nepăsare față de problemele puse de narodnicism. Am luat ca exemplu pe Skaldin *

* Ni se va obiecta, poate, că, prin ostilitatea sa față de obște și prin tonul său, Skaldin nu este tipic pentru anii 1860—1870. Dar aici nu este cîtuși de puțin vorba numai de obște. Este vorba de niște concepții care sînt proprii tuturor iluminiștilor și pe care le împărtășește și Skaldin. În ce privește însă tonul lui, e posibil ca, într-adevăr, el să nu fie tipic prin raționeaua calmă, moderația, gradația etc. care-l caracterizează. Nu degeaba a spus Engels despre Skaldin că este un *liberalkonservativ* (conservator moderat. — *Nota trad.)* [168]. Dar, dacă aș fi luat un reprezentant al moștenirii cu un ton mai tipic, ar fi fost, în primul rînd, nepotrivit din diferite motive și, în al doilea rînd, ar fi putut da naștere la o confuzie atunci cînd s-ar fi făcut o paralelă cu narodnicismul actual [169]. Prin însuși caracterul sarcinii ce ne-am propus-o, *tonul* (con-

www.dacoromanica.ro

tocmai pentru că el, fiind un reprezentant *neîndoielnic* al „moştenirii", este în acelaşi timp şi un adversar categoric al instituţiilor din trecut care au fost luate sub protecţie de către narodnicism.

Am spus, ceva mai înainte, că Skaldin este un burghez. Am citat pînă acum destule fapte menite să dovedească justeţea acestei caracterizări, dar este necesar să spunem că adeseori la noi se atribuie acestui cuvînt un sens cu totul greşit, îngust, antiistoric, legîndu-l *(fără a se face distincţie între epocile istorice)* de apărarea egoistă a intereselor unei minorităţi. Nu trebuie să uităm că, atunci cînd au scris iluminiştii din secolul al XVIII-lea (pe care o opinie unanim recunoscută îi încadrează în categoria conducătorilor burgheziei), atunci cînd au scris iluminiştii noştri din anii 1840–1870, *toate* problemele sociale se reduceau la lupta împotriva iobăgiei şi a rămăşiţelor ei. Pe vremea aceea noile relaţii social-economice şi contradicţiile lor erau încă într-o stare embrionară. De aceea, pe atunci, ideologii burgheziei nu dădeau dovadă de nici un fel de egoism ; dimpotrivă, atît în Occident cît şi în Rusia ei erau absolut sinceri cînd spuneau că cred într-o prosperitate generală şi că doresc o asemenea prosperitate şi într-adevăr nu vedeau (şi, în parte, nici nu puteau încă să vadă) contradicţiile orînduirii care lua naştere din orînduirea iobagă. Nu degeaba îl citează Skaldin pe Adam Smith într-unul din pasajele cărţii sale ; după cum am văzut, atît concepţiile cît şi caracterul argumentării lui amintesc, în multe privinţe, de tezele acestui mare ideolog al burgheziei înaintate.

Şi iată că, dacă confruntăm dezideratele practice exprimate de Skaldin, pe de o parte, cu concepţiile narodnicilor actuali şi, pe de altă parte, cu atitudinea pe care o adoptă faţă de ele „discipolii ruşi", vedem că „aceştia" vor fi întotdeauna pentru sprijinirea dezideratelor lui Skaldin, întrucît ele exprimă interesele unor clase sociale progresiste, interesele vitale ale întregii dezvoltări sociale pe o anumită cale, pe

trar proverbului) *nu face muzica*, şi tonul netipic al lui Skaldin scoate cu atît mai mult în evidenţă „muzica", adică conţinutul concepţiilor lui. Or, pe noi nu ne interesează decît acest conţinut. Şi, făcînd o paralelă între reprezentanţii moştenirii şi narodnicii din epoca actuală, vrem să ţinem seama numai de conţinutul concepţiilor (şi nicidecum de tonul adoptat de scriitori).

www.dacoromanica.ro

calea capitalistă. Ceea ce au schimbat însă narodnicii în aceste deziderate practice ale lui Skaldin sau în felul lui de a pune problema constituie un *minus* și este respins de către „discipoli". Nu asupra moștenirii „se năpustesc" discipolii (aceasta este o născocire absurdă), ci asupra adăugirilor romantice și mic-burgheze la moștenire făcute de narodnici. Tocmai la aceste adăugiri vom trece acum.

II

ADĂUGIRI LA „MOȘTENIRE" FĂCUTE DE NARODNICISM

De la Skaldin vom trece la Engelhardt. Scrisorile lui „De la țară" sînt tot niște studii asupra satului, astfel că, prin conținutul și chiar prin forma ei, cartea lui se aseamănă mult cu aceea a lui Skaldin. Engelhardt este mult mai talentat decît Skaldin, stilul scrisorilor lui de la țară este incomparabil mai vioi și mai sugestiv. Nu găsim la el amplele comentarii ale respectabilului autor al lucrării „În fundul provinciei și în capitală", în schimb însă ne oferă caracterizări juste și observații mult mai numeroase. Nu-i de mirare, în acest caz, că cartea lui se bucură de o simpatie atît de statornică din partea publicului cititor și că de curînd ea a fost reeditată, în timp ce aceea a lui Skaldin e aproape complet dată uitării, cu toate că scrisorile lui Engelhardt au început să fie publicate în „Otecestvennîe Zapiski" doar după doi ani de la apariția cărții lui Skaldin. De aceea nu este cîtuși de puțin nevoie să facem cunoscut cititorilor noștri conținutul cărții lui Engelhardt. Ne vom mărgini deci la o scurtă caracterizare a celor două laturi ale concepțiilor lui : în primul rînd, a concepțiilor caracteristice „moștenirii" în general, și în special a celor care sînt comune acestor doi publiciști ; în al doilea rînd, a concepțiilor specific narodniciste. Engelhardt este *deja narodnic,* dar în concepțiile lui se observă încă atîtea trăsături comune tuturor iluminiștilor, atîtea elemente înlăturate sau modificate de narodnicismul contemporan, încît e greu să găsești categoria în care să-l încadrezi : în aceea a reprezentanților „moștenirii" în general fără nuanță narodnicistă sau în aceea a narodnicilor.

www.dacoromanica.ro

De cei dintîi îl apropie pe Engelhardt, în primul rînd, remarcabila luciditate a concepţiilor sale, caracterizarea simplă şi sinceră a realităţii, dezvăluirea necruţătoare a tuturor trăsăturilor negative ale „temeliilor" în general şi ale ţărănimii în special, ale acelor „temelii" a căror falsă idealizare şi înfrumuseţare constituie o parte integrantă necesară a narodnicismului. Narodnicismul lui Engelhardt, fiind exprimat într-o formă extrem de ştearsă şi de timidă, este într-o directă şi flagrantă contrazicere cu tabloul *realităţii* satului, pe care el l-a zugrăvit cu atît de mult talent, şi dacă vreun economist sau vreun publicist s-ar baza, în aprecierile sale asupra satului, pe *datele* şi *observaţiile* prezentate de Engelhardt *, ar fi imposibil ca dintr-un asemenea material să tragă concluzii narodniciste. Idealizarea ţăranului şi a obştii lui constituie una dintre componentele necesare ale narodnicismului, şi narodnicii de toate nuanţele, începînd cu d-l V.V. şi sfîrşind cu d-l Mihailovski, au dat un tribut bogat acestei tendinţe de idealizare şi de înfrumuseţare a „obştii". La Engelhardt nu există nici urmă de asemenea înfrumuseţare. În opoziţie cu vorbăria curentă despre spiritul de obşte al ţărănimii noastre, cu obiceiul de a contrapune acest „spirit de obşte" individualismului oraşelor, concurenţei din economia capitalistă etc., Engelhardt dezvăluie fără cruţare uluitorul *individualism* al micului agricultor. El arată în mod amănunţit că ţăranii noştri sînt, „în materie de proprietate, cei mai incarnaţi proprietari" (pag. 62 ; citäm după ediţia din 1885), că ei nu pot să sufere „munca de-a valma", pe care o urăsc din motive strict personale şi egoiste : la munca de-a valma fiecăruia „îi este teamă să nu lucreze mai mult decît alţii" (pag. 206). Această teamă de a nu lucra mai mult decît alţii atinge culmea comicului (sau, poate, chiar a tragicomicului) cînd autorul povesteşte cum nişte femei care locuiesc în aceeaşi casă şi sînt legate prin

* În treacăt fie zis, am avea de-a face nu numai cu ceva extrem de interesant şi de instructiv, dar şi cu un procedeu perfect legal al unui economist cercetător. Dacă oamenii de ştiinţă au încredere în materialul furnizat de chestionare, adică în răspunsurile şi aprecierile date de numeroşi gospodari, care în cea mai mare parte sînt nişte oameni părtinitori şi puţin competenţi, care nu şi-au format o concepţie unitară şi nu şi-au cîntărit îndeajuns părerile lor, — atunci de ce să n-ai încredere în observaţiile strînse, timp de 11 ani, de un om cu un remarcabil spirit de observaţie şi de o sinceritate absolută şi care a studiat foarte bine faptele de care se ocupă ?

www.dacoromanica.ro

gospodărie comună și prin rudenie își spală fiecare colțișorul mesei la care mănîncă, sau mulg pe rînd vacile, strîngînd lapte fiecare pentru copilul *ei* (de teamă să nu dosească celelalte laptele) și făcînd fiecare păsat numai pentru copilul ei (pag. 323). Engelhardt prezintă aceste trăsături în chip atît de amănunțit și spusele lui sînt însoțite de atîtea exemple, că nici nu poate fi vorba de niște fapte cu caracter întîmplător. Una din două : sau Engelhardt este un observator care nu-i bun de nimic și nu merită încredere, sau balivernele despre spiritul de obște și despre înclinațiile spre obște ale țăranului nostru sînt o pură născocire, care atribuie *gospodăriei* trăsături detașate de forma *posesiunii de pămînt* (de care sînt în același timp detașate toate laturile ei fiscale-administrative). Engelhardt arată că, în activitatea lui gospodărească, țăranul manifestă tendințe chiaburești : „fiecare țăran are o anumită doză de tendințe chiaburești" (pag. 491), „în mediul țărănesc domnesc idealuri chiaburești"... „Nu o dată am arătat că la țărani este extrem de dezvoltat individualismul, egoismul, tendința de exploatare"... „Fiecare se mîndrește că e știucă și caută să înghită carasul". Năzuințele țăranului nu se îndreaptă în nici un caz spre orînduirea bazată pe „obște", spre „producția populară", ci spre cea mai obișnuită orînduire mic-burgheză, proprie tuturor societăților capitaliste, și acest lucru l-a arătat cît se poate de bine Engelhardt. El a descris și a dovedit cu fapte incontestabile tendința țăranului înstărit de a se lansa în operații comerciale (363), de a da grîne în schimbul muncii, de a cumpăra munca țăranului sărac (pag. 457, 492 etc.), adică – pentru a ne exprima în limbaj economic – a înfățișat procesul de transformare a țăranilor gospodari în burghezie sătească. „Dacă țăranii – spune Engelhardt – nu vor trece la gospodăria în arteluri și fiecare va gospodări de unul singur, atunci, chiar de va fi pămînt din belșug, tot vor exista printre țăranii agricultori oameni lipsiți de pămînt și muncitori agricoli. Mai mult chiar : cred că deosebirea în ce privește starea materială a țăranilor va fi și mai simțitoare decît astăzi. Cu toată posesiunea în obște a pămîntului, alături de «bogătani» vor fi și mulți muncitori agricoli care de fapt vor fi lipsiți de pămînt. La ce-mi folosește mie sau copiilor mei că am drept la pămînt, dacă n-am nici capital

www.dacoromanica.ro

şi nici unelte ca să-l lucrez ? E ca şi cum ai da pămînt unui orb : na, mănîncă-l !" (pag. 370). „Gospodăria în artel" se prezintă aici ca ceva izolat, ca o tristă ironie, ca un deziderat pios şi nevinovat, care nu numai că nu rezultă din datele despre ţărănime, dar este pur şi simplu infirmat şi exclus de aceste date.

O altă trăsătură care îl apropie pe Engelhardt de reprezentanţii moştenirii fără nici o nuanţă narodnicistă e credinţa lui că principala şi fundamentala cauză a situaţiei mizere a ţărănimii o constituie rămăşiţele iobăgiei şi reglementarea care o caracterizează. Înlăturaţi aceste rămăşiţe şi această reglementare, şi lucrurile se vor aranja. Poziţia categoric negativă a lui Engelhardt faţă de reglementare, ironiile lui sarcastice pe seama oricăror încercări de a-l ferici pe ţăran printr-o reglementare de sus sînt în totală opoziţie cu speranţele pe care şi le pun narodnicii în „raţiunea şi conştiinţa, în cunoştinţele şi patriotismul claselor conducătoare" (cuvintele d-lui Iujakov din *„Russkoe Bogatstvo"*, 1896, nr. 12, pag. 106), cu proiectele utopice ale narodnicismului în legătură cu „organizarea producţiei" etc. Vă amintiţi cu ce sarcasm a atacat el dispoziţia prin care, în „interesul" ţăranului, se interzice vînzarea rachiului la moară, cu cîtă indignare vorbeşte el despre hotărîrea obligatorie, adoptată în 1880 de cîteva zemstve, de a nu semăna secară înainte de 15 august, despre această intervenţie grosolană a „savanţilor" de cabinet – determinată tot de grija pentru interesele ţăranului – în gospodăria a „milioane de agricultori-gospodari" (424). După ce enumeră o serie de reguli şi dispoziţii, ca interdicţia de a fuma în pădurile de conifere, de a pescui ştiuci primăvara, de a tăia mesteceni pentru „sărbătoarea de primăvară", de a distruge cuiburile etc., Engelhardt observă cu sarcasm : „...Grija faţă de ţăran a constituit întotdeauna şi constituie principala preocupare a intelectualilor. Cine trăieşte pentru sine ? Toţi trăiesc pentru ţăran !... Ţăranul e prost, el nu poate să-şi orînduiască singur viaţa. Dacă n-o să aibă nimeni grijă de el, o să ardă toate pădurile, o să omoare toate păsările, o să prindă toţi peştii, o să strice pămîntul şi o să piară şi el" (398). Credeţi dv. că ar putea acest scriitor să privească cu simpatie fie şi legile – atît de îndrăgite de narodnici – cu privire la inalienabilitatea lo-

www.dacoromanica.ro

turilor? Ar putea el să spună ceva asemănător cu fraza, citată de noi mai sus, a unuia dintre stîlpii revistei „Russkoe Bogatstvo" ? Ar putea el să împărtășească punctul de vedere al unui alt stîlp al aceleiași reviste, d-l N. Karîșev, care reproșează zemstvelor noastre guberniale (în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea !) că „nu găsesc de cuviință" să facă cheltuieli mari, sistematice și importante pentru organizarea muncii agricole" ? *

Vom mai arăta încă o trăsătură care-l apropie pe Engelhardt de Skaldin : atitudinea pe care o manifestă, în mod inconștient, Engelhardt față de numeroase deziderate și măsuri pur burgheze. Nu că ar căuta să-i prezinte într-o lumină favorabilă pe micii burghezi, să născocească niscai pretexte (à la d-l V.V.) pentru ca acest calificativ să nu fie aplicat unor întreprinzători sau altora ; nu, nici vorbă de așa ceva. Ca gospodar-practician, Engelhardt e pur și simplu pasionat pentru tot felul de progrese, de îmbunătățiri gospodărești, fără să-și dea cît de cît seama că forma socială a acestor îmbunătățiri constituie cea mai bună dezmințire a propriilor lui teorii potrivit cărora la noi ar fi imposibil capitalismul. Să amintim, bunăoară, de pasiunea lui pentru succesele obținute în propria-i gospodărie prin aplicarea sistemului *plății în acord* a muncitorilor (pentru melițatul inului, pentru treierat etc.). Engelhardt pare a nici nu bănui că înlocuirea plății pe unitatea de timp prin plata în acord este una dintre cele mai răspîndite metode ale economiei capitaliste în dezvoltare, care obține pe această cale intensificarea muncii și creșterea ratei supravalorii. Alt exemplu. Engelhardt ia în derîdere programul publicat de „Zemledelceskaia Gazeta" [170] : „Renunțarea la sistemul cultivării crugurilor **, organizarea unei gospodării bazate pe folosirea muncii salariate, introducerea mașinilor și uneltelor perfecționate, a raselor de vite selecționate, a sistemului de asolament multiplu, îmbunătățirea fînețelor, izlazurilor etc. etc." – „Dar toate astea nu sînt altceva decît o frazeologie generală !", exclamă Engelhardt (128). Și, totuși, acesta e

* „Russkoe Bogatstvo", 1896, nr. 5, mai. Articolul d-lui Karîșev despre cheltuielile zemstvelor guberniale pentru diverse măsuri economice. Pag. 20.

** *Cultivarea crugurilor* — una dintre formele de muncă în dijmă și de arendare a pămînturilor moșierești, în condiții înrobitoare pentru țărani, în Rusia de după reforma din 1861. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

programul pe care l-a aplicat el în practica sa agricolă, obținînd un progres tehnic în gospodăria sa tocmai datorită organizării ei pe baza folosirii muncitorilor agricoli. Sau încă ceva : am văzut cît de sincer și de veridic au fost înfățișate de dînsul adevăratele tendințe ale țăranului gospodar ; dar asta nu l-a împiedicat cîtuși de puțin să afirme că „e nevoie nu de fabrici și uzine, ci de *mici* (subliniat de Engelhardt) distilerii și uleiniță la sate" etc. (pag. 336), adică „e nevoie" de trecerea burgheziei sătești la întreprinderi agricole tehnice, trecere care pretutindeni și întotdeauna a fost unul dintre cele mai importante simptome ale capitalismului în agricultură. Acest raționament se datorește faptului că Engelhardt n-a fost teoretician, ci gospodar-practician. Una este să discuți despre posibilitatea progresului fără capitalism și alta este să gospodărești tu singur. Vrînd să-și organizeze în mod rațional gospodăria, Engelhardt a fost *nevoit*, prin forța împrejurărilor, să-și realizeze acest scop prin metode pur capitaliste și să lase la o parte toate îndoielile sale teoretice și abstracte în legătură cu „muncitorimea agricolă". În teorie Skaldin a raționat ca un manchesterian tipic, fără să observe cîtuși de puțin acest caracter al raționamentelor sale și concordanța lor cu nevoile evoluției capitaliste a Rusiei. În practică Engelhardt a fost nevoit să acționeze ca un manchesterian tipic, cu toate că pe plan teoretic a protestat împotriva capitalismului și a vrut să creadă în existența unor căi specifice pentru Rusia.

Și Engelhardt a fost animat de această credință, ceea ce ne îndreptățește să-l categorisim printre narodnici. El vede destul de clar care e tendința *reală* a dezvoltării economice a Rusiei și începe *să ocolească* contradicțiile acestei dezvoltări. El se străduiește să dovedească imposibilitatea capitalismului în agricultura Rusiei, să demonstreze că „la noi nu există Knecht" * (pag. 556), deși chiar el a dezmințit pînă în cele mai mici amănunte balivernele după care la noi muncitorii costă prea scump și a arătat pentru ce sumă mizerabilă lucrează la el îngrijitorul de vite Petr cu familia sa și cum acestuia, în afară de întreținere, îi mai rămîn 6 ruble pe an, „cu care trebuie să-și cumpere sare, untdelemn și îmbrăcăminte" (pag. 10). „Și totuși el e invidiat, iar dacă

* — muncitor agricol. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

l-aș concedia, s-ar găsi imediat 50 de inși gata să-i ia locul" (pag. 11). Vorbind despre succesele obținute în gospodăria sa, despre priceperea cu care muncitorii mînuiesc plugul, Engelhardt exclamă triumfător : „Și cine sînt acești plugari ? Ignoranții și neconștiincioșii țărani ruși" (pag. 225).

Deși a respins, prin propriul lui mod de a gospodări și prin denunțarea individualismului țărănesc, orice iluzii în ce privește „spiritul de obște", Engelhardt nu numai că „a crezut" în posibilitatea trecerii țăranilor la gospodăria în artel, dar și-a exprimat „convingerea" că așa se va întîmpla, că tocmai noi, rușii, vom săvîrși această faptă măreață, vom introduce noi metode de gospodărire. „Tocmai în asta constă specificul, originalitatea economiei noastre" (pag. 349). Engelhardt realistul face loc lui Engelhardt romanticul, care compensează totala lipsă de „specific" a metodelor folosite de el în gospodăria lui și a celor folosite de țărani în gospodăria lor și observate de el, cu *„credința"* într-un „specific" al viitorului apropiat ! De la această credință pînă la trăsăturile ultranarodniciste – pe care, deși cu totul izolat, le întîlnim și la Engelhardt –, pînă la naționalismul îngust, înrudit cu șovinismul („Vom scinda și Europa", „și în Europa țăranul va fi cu noi" (pag. 387) încearcă să-i dovedească Engelhardt unui moșier, cu care vorbea despre război) și chiar pînă la idealizarea muncii în dijmă nu mai e decît un pas ! Da, același Engelhardt care în atîtea pagini minunate din cartea sa a înfățișat starea de abrutizare și de umilință a țăranului care se împrumută cu bani sau cu grîne în schimbul muncii lui și care este nevoit să muncească aproape pe degeaba în cele mai grele condiții de dependență personală *, același Engelhardt a ajuns să spună că „ar fi bine ca doctorul (era vorba de utilitatea și necesitatea medicului la țară. – *V.I.)* să-și aibă gospodăria lui, pentru ca țăranul să-i poată plăti tratamentul prin muncă" (pag. 41). Orice comentarii sînt de prisos.

– În general, comparînd trăsăturile pozitive, caracterizate de noi mai sus, ale concepției despre lume a lui Engelhardt

* Vă amintiți de scena în care starostele (administratorul moșierului) îl cheamă pe țăran la muncă în momentul cînd grîul lui se scutură, și el este nevoit să se ducă numai pentru că i se atrage atenția că „o să-i lase jos nădragii" la reședința de plasă.

www.dacoromanica.ro

(adică trăsăturile comune lui şi reprezentanţilor „moştenirii", fără nici o nuanţă narodnicistă) cu cele negative (adică narodniciste), trebuie să recunoaştem că primele predomină în mod categoric la autorul scrierii „De la ţară", în timp ce ultimele sînt doar un fel de intercalare lăturalnică, incidentală, impusă din afară şi fără nici o legătură cu tonul principal al cărţii.

III

A CÎŞTIGAT CEVA „MOŞTENIREA" DE PE URMA LEGĂTURII EI CU NARODNICISMUL ?

– Dar ce înţelegi d-ta prin narodnicism ? – mă va întreba, de bună seamă, cititorul. Am precizat mai înainte care e conţinutul noţiunii „moştenire". Cît despre „narodnicism", această noţiune n-a fost încă definită de noi pînă acum.

– Prin narodnicism înţelegem un sistem de concepţii care cuprinde următoarele trei trăsături : 1) *Consideră că în Rusia capitalismul înseamnă decădere, regres.* De aici tendinţa şi dorinţa de „a frîna", de „a opri", de „a pune capăt dărîmării" de către capitalism a temeliilor seculare, şi alte lamentări reacţionare de acest fel. 2) *Consideră că în Rusia orînduirea economică, în general, şi ţăranul cu obştea şi artelul lui etc., în special, prezintă un caracter specific.* Nu consideră necesar să se aplice relaţiilor economice din Rusia noţiunile elaborate de ştiinţa modernă cu privire la diferitele clase sociale şi la conflictele dintre ele. Ţărănimea organizată în obşti este considerată ceva superior, ceva mai bun în comparaţie cu capitalismul ; apare idealizarea „temeliilor". Se contestă şi se cocoloşeşte existenţa, în rîndurile ţărănimii, a contradicţiilor proprii oricărei economii bazate pe producţia de mărfuri şi celei capitaliste, se contestă legătura dintre aceste contradicţii şi forma lor mai dezvoltată din industria capitalistă şi din agricultura capitalistă. 3) *Ignorează legătura dintre „intelectuali" şi instituţiile politice-juridice ale ţării, de o parte, şi interesele materiale ale unor anumite clase sociale, de altă parte.* Nerecunoaşterea acestei legături, faptul că nu dau o explicare materialistă acestor factori sociali, îi face pe narodnici să vadă în aceşti factori o forţă în stare „să tragă istoria pe altă linie"

www.dacoromanica.ro

(d-l V. V.), „s-o abată din drum" (d-l N.-on, d-l Iujakov etc.) etc.

Iată ce înțelegem noi prin „narodnicism". Precum vedeți, noi folosim acest termen în accepția lui largă, așa cum fac toți „discipolii ruși" care se ridică împotriva întregului sistem de concepții, și nu împotriva unor reprezentanți ai lui. Între acești reprezentanți există, firește, și deosebiri, care uneori sînt destul de însemnate. Nimeni nu ignorează aceste deosebiri. Dar sus-menționatele trăsături ale concepției despre lume a narodnicilor sînt comune feluriților reprezentanți ai narodnicismului, începînd..., să zicem, cu d-l Iuzov și terminînd cu d-l Mihailovski. D-nii Iuzov, Sazonov, V. V. și alții adaugă la trăsăturile negative menționate mai sus ale concepțiilor lor și alte trăsături negative, pe care nu le găsim, de pildă, nici la d-l Mihailovski și nici la alți colaboratori ai actualei reviste „Russkoe Bogatstvo". Ar fi, desigur, nejust să se conteste existența acestor deosebiri între narodnicii luați în accepția restrînsă a cuvîntului și narodnicii în general, dar și mai nejust ar fi să se treacă cu vederea că concepțiile social-economice *fundamentale* ale tuturor narodnicilor coincid cu principalele puncte menționate de noi mai sus. Și cum „discipolii ruși" resping tocmai aceste concepții fundamentale, și nu numai „regretabilele devieri" de la ele în sensul cel mai rău, ei au, evident, tot dreptul să se folosească de noțiunea „narodnicism" în accepția largă a cuvîntului. Nu numai că au dreptul, dar nici nu pot proceda altfel.

Revenind la concepțiile fundamentale ale narodnicismului, schițate de noi mai sus, trebuie să constatăm, în primul rînd, că „moștenirea" *nu are absolut nici o legătură cu aceste concepții.* Există o serie întreagă de reprezentanți și păstrători neîndoielnici ai „moștenirii" care n-au nimic comun cu narodnicismul, care nici nu pun problema capitalismului, care nu cred cîtuși de puțin în specificul Rusiei, al obștii țărănești etc., care nu văd în intelectuali și în instituțiile politice-juridice nici un factor în stare „să abată din drum". Am luat adineauri ca exemplu pe editorul și redactorul revistei „Vestnik Evropî" [171], care poate fi acuzat de orice, dar nu de călcarea tradițiilor moștenirii. Și, invers, există oameni ale căror concepții sînt înrudite cu principiile funda-

www.dacoromanica.ro

mentale, menționate mai sus, ale narodnicismului și care totodată, în mod direct și fățiș, „renunță la moștenire"; am putea lua, bunăoară, pe același domn I. Abramov, la care se referă și d-l Mihailovski, sau pe d-l Iuzov. Narodnicismul împotriva căruia luptă „discipolii ruși" nici n-a existat măcar pe vremea cînd (exprimîndu-ne în termeni juridici) „se deschidea" moștenirea, adică prin anii 1860–1870. Germeni, rudimente ale narodnicismului au existat, desigur, nu numai în această perioadă, dar și prin anii 1840–1850 și chiar mai înainte *, dar în momentul de față nu istoria narodnicismului ne interesează. Pentru noi, repetăm încă o dată, este important numai să stabilim că „moștenirea" anilor 1860–1870, în sensul în care am înfățișat-o pe scurt în cele de mai sus, nu are nimic comun cu narodnicismul, că, adică, în ce privește fondul concepțiilor, „moștenirea" și narodnicismul nu au nimic comun, întrucît ele pun probleme diferite. Există păstrători ai „moștenirii" care nu sînt narodnici, după cum există narodnici „care au renunțat la moștenire". Se înțelege că există și narodnici care păstrează „moștenirea" sau care pretind că o păstrează. Tocmai de aceea vorbim despre legătura dintre moștenire și narodnicism. Să vedem acum la ce rezultate a dus această legătură.

În primul rînd, narodnicismul a făcut un însemnat *pas înainte* în comparație cu moștenirea, *punînd* spre soluționare în fața gîndirii sociale probleme pe care păstrătorii moștenirii în parte nu puteau încă (pe vremea lor) să le pună, iar în parte nu le-au pus, și nici nu le pun, din cauza îngustimii de orizont care-i caracterizează. E un mare merit *istoric* pentru narodnicism că *a pus* aceste probleme și este foarte firesc și de înțeles că, dînd o soluție (oricare ar fi ea) acestor probleme, el a ocupat *prin aceasta* un loc de frunte printre curentele progresiste ale gîndirii sociale ruse.

Dar soluția pe care a dat-o el acestor probleme s-a dovedit a nu fi bună de nimic, întrucît era bazată pe teorii înapoiate, de mult lăsate în părăsire de cei din Europa occidentală, întrucît era bazată pe critica romantică și micburgheză a capitalismului, pe ignorarea unor fapte extrem de importante din istoria și din realitatea rusă. Atîta timp

* Comp. acum cartea lui Tugan-Baranovski: „Fabrica rusă" (Petersburg, 1898).

www.dacoromanica.ro

cît în Rusia dezvoltarea capitalismului și a contradicțiilor lui era încă extrem de slabă, această critică primitivă a capitalismului părea să aibă o oarecare valabilitate. Dar este indiscutabil că narodnicismul nu mai corespunde actualei dezvoltări a capitalismului în Rusia, actualelor noastre cunoștințe despre istoria economiei ruse și despre realitățile din Rusia, cerințelor la care trebuie să răspundă astăzi teoria sociologică. Narodnicismul, la timpul său un fenomen progresist, care a pus pentru prima oară problema capitalismului, este acum o teorie *reacționară* și *dăunătoare,* care derutează gîndirea socială, favorizează stagnarea și toate soiurile de asiatism. Caracterul reacționar al criticii narodniciste a capitalismului a făcut ca narodnicismul să capete astăzi pînă și unele trăsături care îl situează pe o treaptă *inferioară* concepției despre lume care se mărginește la păstrarea cu credință a moștenirii *. Că este așa vom căuta să arătăm acum, analizînd fiecare dintre cele trei trăsături principale ale concepției narodniciste despre lume, menționate de noi mai sus.

Prima trăsătură constă în a considera că în Rusia capitalismul înseamnă decădere, regres. De îndată ce s-a pus problema capitalismului în Rusia, s-a văzut că dezvoltarea noastră economică are un caracter capitalist, și narodnicii au declarat că această dezvoltare constituie un regres, o greșeală, o abatere de la drumul prescris, chipurile, de întreaga istorie a națiunii, de la drumul consfințit de temeliile seculare etc. etc. În locul credinței înflăcărate a iluminiștilor în actuala dezvoltare socială s-a ivit neîncrederea, în locul optimismului istoric și al moralului ridicat a apărut pesimismul și deprimarea, izvorîte din convingerea că, cu cît lucrurile vor continua să meargă ca pînă acum, cu atît mai greu și mai anevoie vor fi rezolvate problemele pe care le pune noua dezvoltare ; își face loc îndemnul de „a frîna" și „a opri" această dezvoltare, apare teoria potrivit căreia fericirea Rusiei stă în înapoierea ei etc. Toate aceste trăsături ale concepției narodniciste despre lume nu numai că nu au ni-

* Am avut ocazia să relev și mai înainte, în articolul despre romantismul economic, că adversarii noștri dau dovadă de o uluitoare miopie, luînd termenii *reacționar, mic-burghez* drept niște ieșiri polemice, cînd știut este că aceste expresii au un sens istoric-filozofic bine determinat. (Vezi volumul de față, pag. 205. — *Nota red.).*

www.dacoromanica.ro

mic comun cu „moştenirea", dar sînt în directă contradicţie cu ea. Aprecierea capitalismului rus ca „o abatere din drum", ca o decădere etc. duce la denaturarea întregii evoluţii economice a Rusiei, la denaturarea „schimbării" care se produce sub ochii noştri. Antrenat de dorinţa de a frîna şi a opri dărîmarea temeliilor seculare de către capitalism, narodnicul comite o uluitoare inadvertenţă istorică, uită că *în spatele* acestui capitalism nu există nimic altceva decît aceeaşi exploatare, unită cu nenumărate forme de aservire şi dependenţă personală, care a îngreuiat situaţia omului muncitor, nimic altceva decît rutină şi stagnare în producţia socială şi, prin urmare, în toate sferele vieţii sociale. În lupta pe care o duce – de pe poziţiile sale romantice, mic-burgheze – împotriva capitalismului, narodnicul renunţă la orice realism istoric, punînd totdeauna faţă în faţă *realităţile* capitalismului cu *ficţiunea* rînduielilor precapitaliste. „Moştenirea" celor din anii 1860–1870, cu credinţa lor înflăcărată în caracterul progresist al actualei dezvoltări sociale, cu ura lor cumplită, îndreptată numai şi numai împotriva rămăşiţelor trecutului, cu convingerea lor că e de ajuns să mături toate aceste rămăşiţe pentru ca treburile să meargă cum nu se poate mai bine, această „moştenire" nu numai că nu are nici o legătură cu menţionatele concepţii ale narodnicismului, dar este în directă contradicţie cu ele.

A doua trăsătură a narodnicismului este credinţa în specificul Rusiei, idealizarea ţăranului, a obştii etc. Teoria specificului Rusiei i-a făcut pe narodnici să se agaţe de teoriile învechite ale celor din Europa occidentală, i-a determinat să adopte o atitudine extrem de uşuratică faţă de multe dintre realizările culturale din Europa occidentală : ei se împăcau cu gîndul că, dacă nouă ne lipsesc unele trăsături sau altele ale omenirii civilizate, în schimb „ne este sortit" să arătăm lumii noi metode de gospodărire etc. Analiza capitalismului şi a tuturor manifestărilor lui, aşa cum a fost făcută de gîndirea înaintată din Europa occidentală, nu numai că nu era considerată valabilă pentru sfînta Rusie, dar, mai mult decît atît, toate eforturile erau îndreptate spre născocirea de rezerve care să permită ca, atunci cînd este vorba de capitalismul rus, să nu se ajungă la aceleaşi concluzii ca în cazul celui european. Narodnicii se prosternau în faţa autorilor

www.dacoromanica.ro

acestei analize și... în perfectă seninătate sufletească continuau să rămînă aceiași romantici împotriva cărora acești autori au luptat toată viața. Totodată, această teorie despre specificul Rusiei, comună tuturor narodnicilor, nu numai că nu are nimic comun cu „moștenirea", dar chiar e în directă contradicție cu ea. „Cei din anii 1860–1870", dimpotrivă, năzuiau spre o europenizare a Rusiei, credeau că ea se va împărtăși din cultura europeană, făceau totul pentru ca instituțiile acestei culturi să fie transplantate și pe solul nostru, care nu este de loc specific. Orice teorie despre specificul Rusiei este în totală discordanță cu spiritul și tradiția anilor 1860–1870. Într-o discordanță și mai mare cu această tradiție se află idealizarea, înfrumusețarea satului de către narodnici. Această falsă idealizare, care voia cu tot dinadinsul să vadă în satul nostru ceva deosebit, cu nimic asemănător cu structura oricărui alt sat din oricare altă țară în perioada relațiilor precapitaliste, este în cea mai flagrantă contradicție cu tradițiile unei moșteniri lucide și realiste. Cu cît capitalismul căpăta o dezvoltare mai amplă și mai adîncă, cu cît se manifestau mai puternic, la sate, contradicțiile proprii oricărei societăți capitaliste, bazate pe producția de mărfuri, cu atît devenea mai pronunțat contrastul dintre dulcegile baliverne ale narodnicilor despre „spiritul de obște", despre „spiritul de artel" al țăranului etc., de o parte, și scindarea de fapt a țărănimii în burghezie sătească și proletariat sătesc, de altă parte ; cu atît mai repede narodnicii, care continuau să privească lucrurile cu ochii țăranului, părăseau poziția lor de romantici sentimentali pentru a deveni ideologi ai micii burghezii, fiindcă în actuala societate micul producător se transformă în producător de mărfuri. Falsa idealizare a satului și reveriile romantice pe tema „spiritului de obște" au dus la o atitudine extrem de ușuratică a narodnicilor față de nevoile reale ale țărănimii, care își aveau rădăcina în dezvoltarea economică actuală. În teorie puteai să vorbești cît poftești despre puterea temeliilor, dar în practică fiecare narodnic își dădea perfect de bine seama că înlăturarea rămășițelor trecutului, a rămășițelor orînduirii de dinainte de reformă, care mai încătușează și azi din cap pînă-n picioare țărănimea noastră, va deschide drum tocmai dezvoltării capitaliste, și nu altei dezvoltări. Mai bine stag-

www.dacoromanica.ro

nare decît progres capitalist, acesta este, în fond, punctul de vedere despre sat al fiecărui narodnic, deşi, bineînţeles, nu orice narodnic se va apuca să spună acest lucru direct şi pe faţă, cu naiva sinceritate a d-lui V. V. „Ţăranii, ţintuiţi de loturile şi de obştile lor, lipsiţi de posibilitatea de a munci acolo unde munca este mai productivă şi mai avantajoasă pentru ei, au rămas parcă încremeniţi în forma de viaţă gregară, neproductivă în care au ieşit din iobăgie". Aşa privea lucrurile, din punctul său de vedere caracteristic „iluministului", unul dintre reprezentanţii „moşteniriі" [172]. – „Mai bine să rămînă ţărani încremeniţi în forma lor de viaţă patriarhală, anchilozată de rutină, decît să curăţim drumul capitalismului la sate", aşa priveşte lucrurile, în fond, fiecare narodnic. Într-adevăr, e greu de crezut că se va găsi vreun narodnic care să conteste că închistarea feudală a obştii ţărăneşti, cu răspunderea ei solidară şi cu interdicţia de a vinde pămîntul şi de a renunţa la lot, este în cea mai flagrantă contradicţie cu *realitatea* economică actuală, cu actualele relaţii de schimb capitaliste şi cu dezvoltarea lor. Nu se poate contesta existenţa acestei contradicţii, dar tot miezul chestiunii constă în faptul că narodnicii se tem ca de foc să pună astfel chestiunea, să procedeze la o confruntare a situaţiei juridice a ţărănimii cu realitatea economică, cu dezvoltarea economică actuală. Narodnicul se încăpăţînează să creadă într-o inexistentă dezvoltare fără capitalism, care nu este altceva decît produsul fanteziei lui romantice, şi de aceea... de aceea el este gata să frîneze actuala dezvoltare, care merge pe drumul capitalismului. În problema închistării feudale a obştii ţărăneşti, a răspunderii solidare, a dreptului ţăranilor de a vinde pămîntul şi de a renunţa la lot, narodnicul nu numai că adoptă o atitudine de extremă prudenţă şi îngrijorare pentru soarta „temeliilor" (a temeliilor rutinei şi stagnării), dar decade pînă-ntr-atîta că nu are decît cuvinte de aprobare pentru poliţia care interzice ţăranilor să vîndă pămîntul. „Ţăranul e prost", se poate spune unui asemenea narodnic, cu cuvintele lui Engelhardt ; el nu poate să-şi orînduiască singur viaţa. Dacă n-o să aibă nimeni grijă de el, o să ardă toate pădurile, o să omoare toate păsările, o să prindă toţi peştii, o să strice pămîntul şi apoi o să piară şi el". Aici narodnicul, din capul locului,

www.dacoromanica.ro

„renunță la moștenire", devenind reacționar. Și observați totodată că, pe măsura dezvoltării economice, această lichidare a închistării feudale a obștii țărănești devine o necesitate din ce în ce mai imperioasă pentru proletariatul sătesc, în timp ce pentru burghezia țărănească inconvenientele care rezultă de aici nu sînt de loc chiar atît de însemnate. Un „țăran gospodar" poate destul de ușor să ia pămînt în arendă în altă parte, să deschidă o prăvălie în alt sat, să plece oriunde, pentru oricît timp, în interese comerciale. Dar pentru un „țăran" care trăiește mai ales din vînzarea forței sale de muncă, legarea de lot și de obște înseamnă o imensă îngrădire a activității sale economice, înseamnă imposibilitatea de a găsi pentru forța sa de muncă un preț mai convenabil, înseamnă necesitatea de a-și vinde această forță de muncă tocmai cumpărătorilor ei din localitate, care plătesc întotdeauna mai puțin și recurg la tot felul de metode de înrobire. – Din momentul în care s-a lăsat pradă reveriilor romantice și și-a pus ca scop sprijinirea și apărarea vechilor temelii în pofida dezvoltării economice, narodnicul, fără să-și dea seama, a alunecat atît de jos pe această pantă, încît s-a pomenit alături de proprietarul funciar, care dorește din tot sufletul să se mențină și să se întărească „legătura țăranului cu pămîntul". E de ajuns să ne amintim că această închistare feudală a obștii țărănești a dat naștere unor metode speciale de angajare a muncitorilor : proprietarii de fabrici și moșierii își trimit vătafii prin sate, mai ales prin cele rămase în restanță cu plata birurilor, ca să angajeze muncitori în condiții cît mai avantajoase. Din fericire, dezvoltarea capitalismului în agricultură, distrugînd „sedentarismul" proletarului (acesta este efectul așa-ziselor îndeletniciri agricole în alte localități), înlătură treptat această aservire prin liberă angajare.

O altă confirmare, poate nu mai puțin grăitoare, a tezei noastre despre caracterul dăunător al actualelor teorii narodniciste ne-o oferă un fapt care constituie un fenomen destul de obișnuit printre narodnici, și anume *idealizarea muncii în dijmă*. Am dat, ceva mai înainte, un exemplu de felul cum Engelhardt, căzînd în păcatul narodnicismului, a ajuns să scrie că „ar fi bine" să se dezvolte munca în dijmă la sate ! Același lucru l-am găsit și în faimosul proiect al

www.dacoromanica.ro

d-lui Iujakov despre liceele agricole („Russkoe Bogatstvo", 1895, nr. 5) *. La o asemenea idealizare a ajuns şi d-l V. V., care colaborează cu Engelhardt la aceeaşi revistă. El afirmă că ţăranul a repurtat o victorie asupra moşierului, care voia, cică, să introducă capitalismul ; dar nenorocirea a fost că ţăranul s-a apucat să muncească pămînturile moşierului, de la care a primit pămînt „în arendă", adică a restabilit absolut acelaşi mod de gospodărire care a existat şi în condiţiile iobăgiei. Acestea sînt exemple dintre cele mai izbitoare de atitudine reacţionară a narodnicilor în problemele agriculturii noastre. Într-o formă mai puţin pronunţată veţi întîlni această idee la orice narodnic. Orice narodnic vorbeşte despre caracterul dăunător şi despre primejdia dezvoltării capitalismului în agricultura noastră, pentru că acest capitalism, vedeţi dv., înlocuieşte pe ţăranul de sine stătător printr-un muncitor agricol. *Realitatea* capitalismului („muncitorul agricol") este opusă *ficţiunii* care ne prezintă un ţăran „de sine stătător" : se încearcă sprijinirea acestei ficţiuni pe faptul că ţăranul din epoca precapitalistă posedă mijloace de producţie, dar în acelaşi timp se trece sub tăcere cu modestie faptul că aceste mijloace de producţie trebuie plătite de două ori mai scump decît valorează ; că ele servesc la munca în dijmă ; că nivelul de trai al acestui ţăran „de sine stătător" este atît de scăzut, încît în orice ţară capitalistă el ar fi încadrat în categoria pauperilor ; că la neagra mizerie şi la inerţia intelectuală a acestui ţăran „de sine stătător" se mai adaugă şi dependenţa personală, care însoţeşte în mod inevitabil formele precapitaliste de economie.

A treia trăsătură caracteristică a narodnicismului – ignorarea legăturii dintre „intelectuali" şi instituţiile politico-juridice ale ţării, de o parte, şi interesele materiale ale anumitor clase sociale, de altă parte, – este indisolubil legată de cele precedente : numai această lipsă de realism în problemele sociologice a putut da naştere teoriei după care capitalismul rus ar fi o „greşeală" şi ar exista posibilitatea „unei abateri din drum". Această concepţie a narodnicismului nu are, la rîndul ei, nici o legătură cu „moştenirea" şi cu tradiţiile anilor 1860–1870, ci, dimpotrivă, este *în directă*

* Vezi volumul de faţă, pag. 62–69 şi 465–498. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

contradicţie cu aceste tradiţii. Din această concepţie rezultă în mod firesc o atitudine a narodnicilor faţă de numeroasele rămăşiţe ale reglementării de dinainte de reformă în viaţa rusă, pe care în nici un caz n-ar putea s-o împărtăşească reprezentanţii „moştenirii". Pentru caracterizarea acestei atitudini ne vom permite să recurgem la minunatele observaţii ale d-lui V. Ivanov din articolul „O proastă născocire" (*„Novoe Slovo"*, septembrie 1897). Vorbind despre cunoscutul roman „În alt chip" al d-lui Boborîkin, dînsul arată că acesta n-a înţeles în ce constă disputa dintre narodnici şi „discipoli". D-l Boborîkin pune în gura unui narodnic, erou al romanului său, reproşul – adresat „discipolilor" – că ei visează la „o cazarmă cu insuportabilul despotism al reglementării". D-l V. Ivanov observă cu acest prilej :

„Ei (narodnicii) nu numai că n-au spus că insuportabilul despotism al «reglementării» e un «vis» al adversarilor lor, *dar, atîta timp cît sînt narodnici, ei nu pot spune şi nu vor spune aşa ceva.* Esenţa disputei lor cu adepţii «materialismului economic» *în acest domeniu* constă tocmai în faptul că, după părerea narodnicilor, rămăşiţele vechii reglementări, care s-au mai păstrat la noi, pot servi ca bază pentru o dezvoltare, pe mai departe, a reglementării. Caracterul nesuportabil al acestei vechi reglementări le este ascuns, pe de o parte, de ideea că însuşi «sufletul ţărănesc (care e unic şi indivizibil) ar evolua» în direcţia reglementării, iar pe de altă parte de convingerea în frumuseţea morală, prezentă sau viitoare, a «intelectualilor», a «societăţii» sau a «claselor conducătoare» în general. Pe adepţii materialismului economic ei nu-i învinuiesc de pasiune pentru «reglementare», ci, dimpotrivă, le reproşează ataşamentul lor faţă de rînduielile din Europa occidentală, care au la bază lipsa oricărei reglementări. Şi adepţii materialismului economic afirmă într-adevăr că rămăşiţele vechii reglementări, care s-a dezvoltat pe temelia economiei naturale, devin, pe zi ce trece, tot mai «insuportabile» într-o ţară care a trecut la economia bănească, la o economie care provoacă nenumărate schimbări atît în situaţia de fapt cît şi în fizionomia intelectuală şi morală a

www.dacoromanica.ro

diferitelor straturi ale populației. De aceea ei sînt convinși că condițiile necesare pentru apariția unei noi și binefăcătoare «reglementări» a vieții economice a țării nu pot fi create de rămășițele reglementării adaptate la economia naturală și la iobăgie, ele putînd să apară numai într-o atmosferă în care această veche reglementare va lipsi cu desăvîrșire și sub orice formă, așa cum lipsește în țările înaintate ale Europei occidentale și ale Americii. În acest stadiu se află problema «reglementării» în disputa dintre narodnici și adversarii lor" (pag. 11–12, l.c.). Această atitudine a narodnicilor față de „rămășițele vechii reglementări" reprezintă, poate, cea mai flagrantă abatere a narodnicismului de la tradițiile „moștenirii". După cum am văzut, reprezentanții acestei moșteniri se distingeau printr-o condamnare categorică și înverșunată a tuturor rămășițelor vechii reglementări. Prin urmare, din acest punct de vedere, „discipolii" sînt incomparabil mai aproape de „tradițiile" și de „moștenirea" anilor 1860–1870 decît narodnicii.

În afară de greșeala, extrem de importantă, menționată mai sus, lipsa de realism sociologic îi duce și ea pe narodnici la acea manieră specială de a gîndi și a raționa despre treburile și problemele sociale care poate fi numită îngîmfare îngust-intelectualistă sau, poate, gîndire birocratică. Narodnicul discută întotdeauna despre calea pe care trebuie s-o alegem „noi" pentru patrie, despre calamitățile de care ne vom lovi „noi" dacă vom îndruma patria pe un drum sau altul, despre ieșirile pe care ni le vom putea „noi" asigura dacă vom ocoli primejdiile drumului pe care a pășit bătrîna Europă, dacă „vom lua ceea ce este bun" atît de la Europa cît și de la străvechea noastră obște etc. etc. Prin aceasta se explică totala neîncredere a narodnicului și disprețul lui total față de tendințele de sine stătătoare ale unor clase sociale care făuresc istoria în conformitate cu interesele lor. Prin aceasta se explică uluitoarea ușurință cu care narodnicul (neținînd seama de situația existentă) se lansează în tot felul de utopii sociale, începînd cu nu știu ce „organizare a muncii agricole" și terminînd cu „obști-

www.dacoromanica.ro

zarea producției" prin străduințele „societății" noastre. „Mit der Gründlichkeit der geschichtlichen Action wird der Umfang der Masse zunehmen, deren Action sie ist" *, în aceste cuvinte ** se exprimă una dintre cele mai profunde și mai importante teze ale teoriei istorice-filozofice, pe care nu vor și nu pot de loc s-o înțeleagă narodnicii noștri. Pe măsură ce se lărgește și se adîncește creația istorică a oamenilor, trebuie să crească și proporțiile acelei mase a populației care este un factor istoric conștient. Narodnicul însă a considerat întotdeauna populația în general, și populația muncitoare în special, ca un obiect de aplicare a unor măsuri sau altora mai mult sau mai puțin raționale, ca un material care urmează să fie îndreptat pe o cale sau alta, și n-a privit niciodată diferitele clase ale populației ca pe niște factori istorici de sine stătători în cadrul căii date, nu și-a pus niciodată problema condițiilor căii date care pot dezvolta (sau, dimpotrivă, paraliza) activitatea de sine stătătoare și conștientă a acestor făuritori ai istoriei.

Așadar, deși narodnicismul a făcut un important pas înainte în comparație cu „moștenirea" iluminiștilor, *punînd* problema capitalismului în Rusia, *soluția* pe care a dat-o el acestei probleme s-a dovedit a fi atît de nesatisfăcătoare, datorită punctului său de vedere mic-burghez și criticii sentimentale făcute de el capitalismului, încît, într-o serie întreagă de probleme dintre cele mai importante ale vieții sociale, narodnicismul a rămas *în urma* „iluminiștilor". Adeziunea lui la moștenirea și tradițiile iluminiștilor noștri s-a dovedit, pînă la urmă, a fi un *minus :* problemele noi pe care le-a pus în fața gîndirii sociale ruse dezvoltarea economică a Rusiei de după reformă au rămas nerezolvate de narodnicism, care s-a mărginit, în această privință, la simple lamentări sentimentale și reacționare, iar problemelor vechi, care au fost puse încă de iluminiști, el le-a adăugat balastul romantismului său și a întîrziat astfel rezolvarea lor completă.

* *Marx :* „Die heilige Familie" („Sfînta familie". — *Nota trad.*). 120 [173]. După Beltov, pag. 235.

** „O dată cu profunzimea acțiunii istorice va crește deci și amploarea masei care o înfăptuiește". — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

IV

„ILUMINIŞTII", NARODNICII ŞI „DISCIPOLII"

Putem să tragem acum unele concluzii din paralelele făcute de noi. Să încercăm să caracterizăm în cîteva cuvinte atitudinea pe care o are, faţă de celelalte, fiecare dintre curentele gîndirii sociale menţionate în titlul de mai sus.

Iluministul crede în dezvoltarea socială actuală, pentru că nu observă contradicţiile ei specifice. Narodnicul se teme de dezvoltarea socială actuală, pentru că a şi observat aceste contradicţii. „Discipolul" crede în dezvoltarea socială actuală, fiindcă numai în deplina dezvoltare a acestor contradicţii vede el chezăşia unui viitor mai bun. De aceea primul şi ultimul curent caută să sprijine, să grăbească şi să înlesnească dezvoltarea pe drumul dat, să înlăture toate piedicile care o stingheresc şi o frînează. Narodnicismul, dimpotrivă, caută să întîrzie şi să oprească această dezvoltare, se teme de distrugerea unor piedici care stau în calea dezvoltării capitalismului. Primul şi ultimul curent se caracterizează prin ceea ce s-ar putea numi optimism istoric : cu cît lucrurile vor merge mai departe şi mai repede pe calea pe care merg acum, cu atît va fi mai bine. Narodnicismul, dimpotrivă, duce în mod firesc la pesimism istoric : cu cît lucrurile vor continua să meargă în felul acesta, cu atît va fi mai rău. „Iluminiştii" nici n-au pus problema caracterului dezvoltării de după reformă, mărginindu-se doar să se războiască cu rămăşiţele orînduirii de dinainte de reformă, mulţumindu-se cu sarcina negativă de a curăţi calea pentru dezvoltarea europeană a Rusiei. Narodnicismul a pus problema capitalismului în Rusia, dar a rezolvat-o în sensul că el ar avea un caracter reacţionar şi de aceea n-a putut să-şi însuşească pe de-a-ntregul moştenirea iluminiştilor : narodnicii au dus întotdeauna război împotriva celor ce năzuiau spre europenizarea Rusiei în general, din punctul de vedere al „unităţii civilizaţiei", şi au făcut acest lucru nu numai pentru că nu se puteau mărgini la idealurile acestor oameni (în cazul acesta ar fi fost un război drept), ci pentru că n-au vrut să meargă atît de departe în dezvoltarea civilizaţiei actuale, adică a celei capitaliste. „Discipolii" rezolvă problema capitalismului în Rusia în sensul că el are un

www.dacoromanica.ro

caracter progresist, și de aceea ei nu numai că pot, dar și trebuie să accepte în întregime moștenirea iluminiștilor, completînd-o cu o analiză a contradicțiilor capitalismului din punctul de vedere al producătorilor lipsiți de proprietate. Iluminiștii n-au acordat o atenție deosebită nici uneia dintre clasele populației ; ei au vorbit nu numai despre popor în general, dar și despre națiune în general. Narodnicii au vrut să fie exponenți ai intereselor muncii, fără să se refere însă la anumite grupuri din sistemul economic actual ; în fond, ei s-au situat întotdeauna pe punctul de vedere al micului producător, din care capitalismul face un producător de mărfuri. „Discipolii" nu numai că iau drept criteriu interesele muncii, dar în același timp precizează că este vorba de grupuri economice bine determinate în economia capitalistă, și anume de producătorii lipsiți de proprietate. Atît primul cît și cel de al doilea curent corespund, prin conținutul dezideratelor lor, intereselor claselor pe care le creează și le dezvoltă capitalismul ; narodnicismul corespunde, prin conținutul său, intereselor clasei micilor producători, micii burghezii, care ocupă o situație intermediară între celelalte clase ale societății contemporane. De aceea atitudinea lui contradictorie față de „moștenire" nu este nicidecum ceva întîmplător, ci rezultatul necesar al însuși conținutului concepțiilor narodniciste : am văzut că una dintre principalele trăsături ale iluminiștilor consta în năzuința lor fierbinte spre europenizarea Rusiei, în timp ce narodnicii, atîta timp cît rămîn narodnici, nu pot în nici un caz să împărtășească pe de-a-ntregul această năzuință.

În fine, am ajuns la concluzia pe care nu o dată am subliniat-o, cu diferite ocazii în cele de mai sus, și anume că *discipolii sînt mult mai consecvenți și mai fideli păstrători ai moștenirii decît narodnicii.* Ei nu numai că nu renunță la moștenire, dar, mai mult decît atît, consideră că una dintre sarcinile lor cele mai importante este să combată temerile romantice și mic-burgheze care determină pe narodnici, în foarte multe și foarte importante privințe, să renunțe la idealurile europene ale iluminiștilor. Dar se înțelege de la sine că „discipolii" nu păstrează moștenirea așa cum păstrează arhivarii o hîrtie veche. A păstra moștenirea nu în-

www.dacoromanica.ro

seamnă cîtuşi de puţin a te mărgini la moştenire, aşa că apărarea idealurilor generale ale europenismului este însoţită, la „discipoli", de o analiză a contradicţiilor pe care le poartă în sine dezvoltarea noastră capitalistă, precum şi de o apreciere a acestei dezvoltări din punctul de vedere specific care a fost arătat mai sus.

V

D-L MIHAILOVSKI DESPRE RENUNŢAREA „DISCIPOLILOR" LA MOŞTENIRE

În încheiere să ne întoarcem încă o dată la d-l Mihailovski şi la analiza afirmaţiei lui în legătură cu problema care ne interesează. D-l Mihailovski afirmă nu numai că aceşti oameni (discipolii) „nu vor să aibă nici un fel de legătură de succesiune cu trecutul şi renunţă cu hotărîre la moştenire" (l.c., 179), dar şi că, în afară de aceasta, „ei" (pe lîngă alte persoane, care aparţin celor mai diferite curente, printre care şi d-nii Abramov, Volînski şi Rozanov) „se năpustesc cu o înverşunare extraordinară asupra moştenirii" (180). – Despre care moştenire vorbeşte d-l Mihailovski? – Despre moştenirea anilor 1860–1880, despre moştenirea la care a renunţat şi renunţă în mod solemn „Moskovskie Vedomosti" (178).

Noi am arătat şi mai înainte că, dacă ar fi să vorbim de „moştenirea" care a revenit oamenilor de astăzi, ar trebui să facem distincţie între cele *două moşteniri,* dintre care una e a iluminiştilor în general, a oamenilor care manifestă o ostilitate categorică faţă de tot ce a existat înainte de reformă şi care sînt pentru idealurile europene şi pentru interesele masei largi a populaţiei, iar cealaltă e a narodnicilor. Aşa cum am mai arătat, ar fi o greşeală grosolană să se confunde aceste două lucruri diferite, fiindcă oricine ştie că au existat şi există oameni care păstrează „tradiţiile anilor 1860–1870" şi care n-au nimic comun cu narodnicismul. Toate observaţiile d-lui Mihailovski se bazează, în întregime şi în mod exclusiv, pe confuzia dintre aceste moşteniri cu totul diferite. Şi fiindcă d-lui Mihailovski nu se poate să nu-i fie cunoscută această deosebire, atitudinea lui capătă caracterul bine definit al unei manifestări nu numai absurde,

www.dacoromanica.ro

dar şi calomnioase. A atacat oare „Moskovskie Vedomosti" în mod special narodnicismul ? – Cîtuşi de puţin ; căci nu mai puţin, dacă nu şi mai mult, a atacat acest ziar pe iluminişti în general, iar „Vestnik Evropî", care e cu totul străin de narodnicism, nu este pentru ei un mai mic duşman decît revista narodnicistă „Russkoe Bogatstvo". Se înţelege că „Moskovskie Vedomosti" în multe privinţe n-ar fi de acord cu narodnicii care au renunţat în mod categoric la moştenire, de pildă cu Iuzov, dar e greu de crezut că l-ar fi atacat cu atîta înverşunare ; în orice caz, l-ar fi lăudat pentru ceea ce-l deosebeşte de narodnicii care doresc să păstreze moştenirea. – A atacat d-l Abramov sau d-l Volînski narodnicismul ? – Cîtuşi de puţin. Primul este şi el narodnic, şi amîndoi au atacat pe iluminişti în general. – Au atacat „discipolii ruşi" pe iluminiştii ruşi ? Au renunţat ei vreodată la moştenirea care ne-a impus o ostilitate absolută împotriva stării de lucruri de dinainte de reformă şi împotriva rămăşiţelor ei ? – Nu numai că nu i-au atacat pe iluminişti, dar, dimpotrivă, au demascat pe narodnici, dezvăluind tendinţa lor de a sprijini unele dintre aceste rămăşiţe, din teamă mic-burgheză de capitalism. – Au atacat ei vreodată moştenirea care ne-a transmis idealuri general-europene ? – Nu numai că n-au făcut aşa ceva, dar, dimpotrivă, au acuzat pe narodnici că, în loc să accepte idealurile general-europene, născocesc, în numeroase probleme extrem de importante, tot felul de nerozii despre specificul orînduirii noastre. – Au atacat ei vreodată moştenirea care ne obligă să manifestăm preocupare pentru interesele maselor muncitoare ale populaţiei ? – Nu numai că n-au făcut acest lucru, dar, dimpotrivă, i-au demascat pe narodnici, arătînd că grija pe care o poartă ei acestor interese nu este consecventă (pentru că ei stăruie în a confunda burghezia ţărănească cu proletariatul sătesc); că utilitatea acestor preocupări este anihilată de obişnuinţa lor de a visa la ceea ce ar fi putut să fie, în loc să-şi concentreze atenţia asupra situaţiei de fapt ; că preocupările lor sînt prea înguste, fiind că ei n-au ştiut niciodată să aprecieze cum trebuie condiţiile (economice şi de altă natură) care creează înlesniri acestor persoane sau le împiedică să-şi poarte singure de grijă.

www.dacoromanica.ro

D-l Mihailovski poate să nu fie de acord cu temeinicia acestor demascări şi, fiind narodnic, el nu va fi, desigur, de acord, dar a vorbi de atacuri „înverşunate" împotriva „moştenirii anilor 1860–1880" din partea unor oameni care de fapt nu atacă „cu înverşunare" *decît narodnicismul,* şi îl atacă pentru că n-a ştiut să rezolve problemele noi, puse de istoria de după reformă, să le rezolve *în spiritul acestei moşteniri şi fără a o contrazice,* a vorbi de aşa ceva înseamnă pur şi simplu a denatura lucrurile.

D-l Mihailovski manifestă o foarte comică indignare pentru faptul că „discipolii" ne confundă bucuros pe „noi" (adică pe publiciştii de la „Russkoe Bogatstvo") cu „narodnicii" şi cu alte persoane care n-au nici o legătură cu „Russkoe Bogatstvo" (pag. 180). Această nostimă încercare de a se separa de tagma „narodnicilor", păstrînd în acelaşi timp toate concepţiile esenţiale ale narodnicismului, nu poate provoca decît ilaritate. Oricine ştie că toţi „discipolii ruşi" dau o largă accepţie cuvintelor „narodnic" şi „narodnicism". Nimeni n-a uitat şi n-a tăgăduit că printre narodnici există destule nuanţe diferite : nici P. Struve şi nici N. Beltov, bunăoară, nu l-au „confundat", în cărţile lor, pe d-l Mihailovski nu numai cu d-l V.V., dar nici măcar cu d-l Iujakov, adică n-au estompat deosebirile existente între concepţiile lor, n-au atribuit unuia concepţiile celuilalt. P. B. Struve a arătat fără nici un ocol prin ce se deosebesc concepţiile d-lui Iujakov de acelea ale d-lui Mihailovski. Una este să amesteci laolaltă diferite concepţii, şi alta este să grupezi, să pui în aceeaşi categorie publicişti care, cu toate deosebirile care există între ei în multe probleme, sînt solidari în ce priveşte punctele principale, esenţiale, împotriva cărora tocmai se ridică „discipolii". Pentru un „discipol", important nu este în nici un caz să arate, de pildă, cît de lipsite de valoare sînt concepţiile prin care se deosebeşte un oarecare domn Iuzov de alţi narodnici ; pentru el este important să combată concepţiile *comune d-lui Iuzov, d-lui Mihailovski şi tuturor narodnicilor în general,* adică atitudinea lor faţă de evoluţia capitalistă a Rusiei, maniera lor de a exprima în problemele economice şi publicistice punctul de vedere al micului producător, precum şi modul greşit în care înţeleg ei materialismul social (sau istoric). *Aceste trăsături* caracteri-

www.dacoromanica.ro

zează un întreg curent de gîndire socială, care a jucat un important rol istoric. Acest curent larg prezintă cele mai variate nuanţe şi are un flanc drept şi unul stîng ; el numără printre aderenţii săi oameni care au alunecat pînă la naţionalism şi antisemitism etc. şi oameni care nu s-au făcut vinovaţi de asemenea păcate ; oameni care şi-au manifestat dispreţul faţă de multe din poruncile „moştenirii" şi oameni care s-au străduit, pe cît a fost cu putinţă (adică atît cît i-a fost cu putinţă unui narodnic), să păzească aceste porunci. Nici unul dintre „discipolii ruşi" n-a tăgăduit existenţa acestor deosebiri de nuanţe, pe nici unul dintre ei n-ar putea d-l Mihailovski să-l acuze că a atribuit concepţiile unui narodnic de o anumită nuanţă unui narodnic de altă nuanţă. Dar, din moment ce combatem concepţiile fundamentale *comune* tuturor acestor nuanţe diferite, ce rost are să vorbim despre deosebirile particulare care există în sînul curentului general ? Asta-i în mod vădit o cerinţă lipsită de orice sens ! Comunitatea de păreri asupra capitalismului rus, a „obştii" ţărăneşti şi a atotputerniciei aşa-zisei „societăţi", care unea pe nişte publicişti care erau departe de a fi solidari în toate privinţele, a fost relevată în repetate rînduri în literatura noastră cu mult înainte de apariţia „discipolilor", şi nu numai că a fost relevată, dar a fost proslăvită ca o particularitate fericită a Rusiei. Termenul „narodnicism", în sensul său cel mai larg, a fost şi el folosit în literatura noastră cu mult înainte de apariţia „discipolilor". D-l Mihailovski nu numai că a colaborat ani de-a rîndul la aceeaşi revistă cu d-l V.V., care e un „narodnic" (în sensul îngust al cuvîntului), dar a împărtăşit cu el principalele trăsături ale concepţiilor menţionate mai sus. Ridicînd, în ultimele două decenii, unele obiecţii împotriva anumitor concluzii ale d-lui V.V., contestînd justeţea incursiunilor lui în domeniul sociologiei abstracte, d-l Mihailovski a făcut totuşi rezerva – şi într-un deceniu, şi în celălalt – că critica sa nu este nicidecum îndreptată împotriva scrierilor economice ale d-lui V.V., că este solidar cu el în ce priveşte concepţiile de bază asupra capitalismului rus. De aceea, dacă astăzi stîlpii revistei „Russkoe Bogatstvo", care au făcut atît de mult pentru dezvoltarea, consolidarea şi răspîndirea concepţiilor narodniciste (în sensul larg al cuvîntului), cred că vor putea să scape de

www.dacoromanica.ro

critica „discipolilor ruşi" prin simpla declaraţie că ei nu sînt „narodnici" (în sensul îngust), că formează „o şcoală etică-socială" cu totul aparte, e de la sine înţeles că asemenea şiretlicuri nu pot provoca decît ironii bine meritate la adresa unor oameni atît de viteji şi totodată atît de diplomaţi.

La pag. 182 din articolul său, d-l Mihailovski invocă împotriva „discipolilor" şi următorul argument fenomenal. D-l Kamenski se dedă la atacuri veninoase împotriva narodnicilor [174]; aceasta, vedeţi dv., „dovedeşte că dînsul se supără, ceea ce nu-i este îngăduit (sic !!). Noi, «bătrînii subiectivişti», ca şi «tinerii subiectivişti», putem să ne permitem o asemenea slăbiciune fără să ne contrazicem. Dar reprezentanţii unei teorii care, «pe bună dreptate, e mîndră de implacabila ei obiectivitate» (cum s-a exprimat unul dintre «discipoli») se află într-o altă situaţie".

Cum adică ?! Dacă oamenii pretind ca orice concepţii despre fenomenele sociale să fie sprijinite pe o analiză implacabil de obiectivă a *realităţii* şi a dezvoltării reale, înseamnă că nu le este îngăduit să se supere ?! Dar asta e o curată galimatie, o aiureală ! N-aţi auzit dv., d-le Mihailovski, că unul dintre cele mai remarcabile modele de implacabilă obiectivitate în cercetarea fenomenelor sociale este considerat, pe drept cuvînt, vestitul tratat despre „Capital" ? O serie întreagă de savanţi şi economişti consideră că lipsa principală, esenţială a acestui tratat o constituie tocmai implacabila lui obiectivitate. Şi, totuşi, rare sînt tratatele ştiinţifice în care veţi găsi atîta „înverşunare", atîtea atacuri polemice înflăcărate şi pasionate împotriva reprezentanţilor concepţiilor înapoiate, împotriva reprezentanţilor claselor sociale care, după convingerea autorului, frînează dezvoltarea societăţii. Scriitorul care, cu o implacabilă obiectivitate, a arătat că concepţiile, să zicem, ale lui Proudhon constituie o oglindire explicabilă, firească şi inevitabilă a concepţiilor şi stărilor de spirit ale unui petit bourgeois * francez „a atacat" totuşi cu cea mai mare patimă, cu aprinsă mînie pe acest ideolog al micii burghezii. Nu cumva crede d-l Mihailovski că aici Marx „se contrazice" ? Dacă o anumită teorie cere din partea fiecărui militant pe tărîm social o analiză impla-

* — mic-burghez. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

cabil de obiectivă a realității și a relațiilor dintre diferitele clase – relații care se formează pe baza acestei realități –, prin ce minune s-ar putea trage de aici concluzia că un militant pe tărîm social nu trebuie să simpatizeze cu o clasă sau alta, că „nu-i este îngăduit așa ceva" ? E ridicol chiar să vorbim de datorie în cazul de față, pentru că nici un om viu *nu poate să nu se situeze de partea* unei clase sau alteia (dacă a înțeles relațiile dintre ele), nu poate să nu se bucure de succesele clasei respective, să nu se întristeze văzînd eșecurile ei, să nu fie cuprins de revoltă împotriva celor care se manifestă ca dușmani ai acestei clase, împotriva celor care, pentru a împiedica dezvoltarea ei, recurg la propagarea unor concepții înapoiate etc. etc. Această răbufnire, lipsită de orice importanță, a d-lui Mihailovski arată doar că el nu s-a lămurit pînă acum asupra unei chestiuni dintre cele mai elementare, și anume asupra deosebirii dintre determinism și fatalism.

„Că «vine Capitalul» ! – nu încape nici o îndoială, scrie d-l Mihailovski, dar (sic !!) problema este cum să-l întîmpinăm" (pag. 189).

D-l Mihailovski descoperă America, ne vorbește de o „problemă" la care „discipolii ruși", probabil, nici nu s-au gîndit ! Se vede că nu această problemă a fost cauza divergențelor dintre „discipolii ruși" și narodnici ! Capitalismul care se dezvoltă în Rusia poate fi „întîmpinat" numai în două feluri, și anume considerîndu-l ca un fenomen de progres sau ca un fenomen de regres ; ca un pas înainte pe drumul cel adevărat sau ca o abatere de la acest drum ; apreciindu-l din punctul de vedere al clasei micilor producători, care e ruinată de capitalism, sau din punctul de vedere al clasei producătorilor lipsiți de proprietate, pe care o creează capitalismul. Aici cale de mijloc nu există *. Prin urmare, dacă d-l Mihailovski contestă justețea atitudinii față de capitalism asupra căreia stăruie „discipolii", înseamnă că se situează pe poziția narodnicistă pe care a

* Nu vorbim, firește, de întîmpinarea care nici nu consideră necesar să se călăuzească după interesele muncii sau pentru care însăși generalizarea exprimată prin termenul „capitalism" este de neînțeles și neclară. Oricît de importante ar fi în viața rusă curentele din gîndirea socială care fac parte din această categorie, în disputa dintre narodnici și adversarii lor ele nu au ce căuta și nu este cazul să fie implicate.

www.dacoromanica.ro

formulat-o cît se poate de precis în articolele sale anterioare. D-l Mihailovski n-a adus şi nu aduce nici o completare şi nici o modificare vechilor sale concepţii în această problemă, continuînd să fie, ca şi înainte, un narodnic. – Da de unde ! El, ferit-a sfîntul, nu e narodnic ! El e un reprezentant al „şcolii etice-sociologice"...

„Să nu ni se vorbească – continuă d-l Mihailovski – despre viitoarele (??) binefaceri pe care le va aduce (?) dezvoltarea capitalismului".

D-l Mihailovski nu este narodnic. El nu face decît să repete pe de-a-ntregul greşelile narodnicilor şi raţionamentele lor eronate. De cîte ori nu li s-a repetat narodnicilor că este greşit a pune în felul acesta problema „viitorului", că nu de schimbări „viitoare" este vorba aici, ci de schimbări progresiste reale ale relaţiilor precapitaliste, care au de pe acum loc şi pe care le aduce (şi nu le va aduce) dezvoltarea capitalismului în Rusia. Transpunînd problema în domeniul „viitorului", d-l Mihailovski nu face în fond decît să admită ca dovedite tocmai tezele pe care le contestă „discipolii". El consideră drept ceva dovedit că, în realitate, în ceea ce se petrece sub ochii noştri dezvoltarea capitalismului *nu aduce* nici un fel de schimbări progresiste în vechile relaţii social-economice. Tocmai în aceasta constă concepţia narodnicistă şi tocmai împotriva ei îşi îndreaptă polemica lor „discipolii ruşi", demonstrînd tocmai contrarul. Nu există carte publicată de ei în care să nu se spună şi să nu se arate că înlocuirea muncii în dijmă prin munca salariată în agricultură, înlocuirea aşa-zisei industrii „meşteşugăreşti" prin industria de fabrică reprezintă un fenomen real, care se produce (şi încă cu o mare repeziciune) sub ochii noştri, şi nu este nicidecum doar un fenomen „de viitor"; că această înlocuire constituie, sub toate raporturile, un fenomen progresist, că ea ruinează producţia manuală mică, fărîmiţată, caracterizată printr-o imobilitate seculară, prin rutină şi stagnare ; că ea ridică productivitatea muncii sociale şi creează astfel posibilitatea ridicării nivelului de trai al oamenilor muncii ; că tot ea creează condiţiile care duc la transformarea acestei posibilităţi într-o necesitate, şi anume creează condiţiile în

www.dacoromanica.ro

care „proletarul cu domiciliu stabil", atît în sensul fizic cît şi în cel moral, aruncat „în fundul provinciei", este transformat într-un proletar mobil, condiţii în care formele asiatice de muncă, cu caracterul lor de aservire extrem de dezvoltat, cu diferitele lor forme de dependenţă personală, sînt transformate în forme europene ; că „pentru folosirea cu succes a maşinilor modul de gîndire şi de simţire european nu este mai puţin necesar (observaţi : necesar. – *V.I.*) decît aburii, cărbunii şi tehnica" * etc. Toate astea le spune şi le arată, repetăm, fiecare „discipol", dar toate astea nu au, probabil, nici o legătură cu d-l Mihailovski „et Co." : toate astea se scriu numai împotriva „narodnicilor" „care n-au nici o legătură" cu „Russkoe Bogatstvo". Căci „Russkoe Bogatstvo" nu e altceva decît o „şcoală etică-sociologică", a cărei esenţă constă în a strecura boarfe vechi sub o firmă nouă.

Aşa cum am arătat mai înainte, rostul acestui articol este să dovedească totala lipsă de temei a născocirilor, foarte răspîndite în presa liberal-narodnicistă, potrivit cărora „discipolii ruşi" renunţă la „moştenire", rup orice legătură cu cele mai bune tradiţii ale celei mai bune părţi a societăţii ruse etc. Nu e lipsit de interes să menţionăm că d-l Mihailovski, repetînd aceste fraze banale, n-a făcut în fond altceva decît să spună un lucru pe care l-a spus, cu mult mai înainte şi cu mult mai multă hotărîre, „narodnicul" domn V.V., „care nu are nici o legătură" cu „Russkoe Bogatstvo". Îţi sînt cunoscute, cititorule, articolele din ziarul „Nedelea" [176] publicate de acest scriitor acum trei ani, la sfîrşitul lui 1894, drept răspuns la cartea lui P. B. Struve ? După părerea mea, n-ai pierdut absolut nimic dacă nu le-ai citit. Ideea principală care străbate aceste articole este că „discipolii ruşi" rup firul democratic care trece prin toate curentele progresiste ale gîndirii sociale ruse. Nu acelaşi lucru, numai că folosind expresii oarecum diferite, îl repetă acum şi d-l Mihailovski cînd acuză pe „discipoli" că au renunţat la

* Cuvintele scrise de Schulze-Gävernitz în „Schmollers Jahrbuch" [175], 1896, în articolul său despre industria bumbacului din guberniile Moscova şi Vladimir.

www.dacoromanica.ro

„moştenirea" pe care o atacă „Moskovskie Vedomosti" cu atîta înverşunare ? În realitate, după cum am văzut, autorii acestei născociri nu fac decît să pună pe seama altora propria lor greşeală, afirmînd că ruptura – irevocabilă – a „discipolilor" cu *narodnicismul* înseamnă ruptura cu cele mai bune tradiţii ale celei mai bune părţi a societăţii ruse. N-o fi tocmai invers, domnilor ? Nu cumva o asemenea ruptură înseamnă tocmai *curăţirea de narodnicism* a acestor – cele mai bune – tradiţii ?

www.dacoromanica.ro

MATERIALE PREGĂTITOARE

www.dacoromanica.ro

SCHIŢA UNEI PREFEŢE LA EDIŢIA A DOUA A BROŞURII „SARCINILE SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI“ [177]

Trei momente. (Aşa ar putea fi intitulat un articolaş care trebuie publicat ca prefaţă la ediţia a 2-a a „Sarcinilor“).

La început (ca să spunem aşa, un Vorwort *), cîteva cuvinte despre schimbarea „sarcinilor“ în ultima vreme (compară cu ceea ce s-a mai scris). „Creşterea sarcinilor partidului“.

I *Primul moment* („Sarcinile“ respective). Dezvoltarea neînsemnată a mişcării : începutul. Tinereţea social-democraţiei. Unirea ei cu marxismul legal. „Unitatea“ înăuntrul social-democraţiei. Îngustimea cercului de social-democraţi (un social-democratism nu prea larg răspîndit).

Atenţia principală este îndreptată spre relaţiile „externe“ ale social-democraţilor : adică spre atitudinea faţă de alte grupuri revoluţionare (lupta împotriva narodnicilor în literatura legală, împotriva narodovolţilor şi a narodopravţilor în cea ilegală). { Numai greve

„Economismul“ nu există ca un curent, însă există ca o pasiune pentru agitaţia economică.

II O creştere uriaşă a mişcării. Ea pune pe primul plan politica internă a Rusiei.

Mişcarea studenţească lărgită + || (deosebit de hotărît) cea *ţărănească.* || (–Demonstraţii teroare).

O creştere şi mai mare a social-democraţiei. Separarea de marxismul legal şi de economism – (deosebirea dintre cele două separări).

* — prefaţă. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

Caracterul definitiv al celei dintîi şi provizoriu al celui de-al doilea. Atenţia principală este îndreptată spre relaţiile *interne* ale social-democraţiei : război împotriva „criticilor" şi „delimitare" de „economişti".

Acest moment, *pe cît se vede, se apropie de sfîrşit.* (Delimitare de marxismul legal şi de economism).

Identitate de conţinut cu „Ce-i de făcut ?" *.
Document al celei de-a 2-a perioade.
Scris în legătură cu apropiata unificare.
De preferat faţă de cea actuală.

Prezicerea crizei.

III *Al treilea moment*
Un nou pas al mişcării : se ridică ţărănimea. Problema insurecţiei devine din ce în ce mai actuală, o problemă de „absehbare Zukunft" **. În problema marxiştilor legali, a criticilor (Millerand şi Belgia) şi a economismului, tot ce este esenţial s-a mai spus.

Trăsături ale conţinutului care arată că broşura aparţine celei de-a 2-a perioade.
„lupta de clasă este o luptă politică".
„legătura indisolubilă dintre economic şi politic" ***.

Evenimentele de după „Ce-i de făcut ?"–; răscoalele ţărăneşti ; formarea *partidului* s.-r.; manifestările *democraţilor burghezi* (?)

* Vezi Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 333—508. — *Nota red.*
** — viitor apropiat. — *Nota trad.*
*** Vezi volumul de faţă, pag. 445. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

2 „varietăți" ale vechilor (1897) narodovolți și narodopravți : s.-r. și democrații liberali.

Dacă această caracterizare a noului moment este justă, atunci rezultatul trebuie să fie : o mai mare coeziune înăuntrul s.-d., o mai mare atenție relațiilor externe.

Ideea principală trebuie să fie următoarea :

Atunci (1897) principala sarcină era precizarea relațiilor externe ale social-democrației.

În perioada a 3-a (1898–1902) principala sarcină era precizarea relațiilor interne ale social-democrației.

Acum este din nou împinsă pe primul plan sarcina reglementării relațiilor *externe* (socialiștii-revoluționari).

Greve –	Demonstrații (+ teroare)	– „Răscoale" țărănești
Unirea cu marxismul legal	– Separarea și lupta cu el	– Un produs al liberalismului critic (sau cu ajutorul liberalismului „critic" ?) *pur sang* *.
Unitatea social-democrației	– Separarea de economism	– Prăbușirea (??) economismului.

Scris în 1902, cel mai târziu în august

Se tipărește pentru prima oară, după manuscris

* — pur sînge. — *Nota trad.*

www.dacoromanica.ro

O VARIANTĂ NETERMINATĂ A PREFEȚEI LA EDIȚIA A DOUA A BROȘURII „SARCINILE SOCIAL-DEMOCRAȚILOR RUȘI"

Prefață la ediția a 2-a

Au trecut aproape cinci ani de cînd a fost scrisă broșura de față. În acest timp mișcarea noastră revoluționară, și în special mișcarea muncitorească social-democrată, a crescut în proporții uriașe și într-un ritm aproape de necrezut, iar în situația internă și externă a social-democrației ruse s-au produs schimbări radicale ; acești ani au fost deosebit de rodnici și pentru autor personal, în sensul experienței de partid (atît teoretice cît și practice). De aceea poate să pară destul de ciudată apariția unei a doua ediții a acestei mici broșuri despre sarcini, care nu conține nici un fel de modificări față de prima ediție. Nu s-au schimbat oare cu nimic, de atunci, aceste sarcini, nici din punctul de vedere al „datelor" obiective ale vieții de partid și nici din acela – subiectiv – al autorului ?

Un răspuns la această întrebare, care se naște în mod firesc, este dat de broșura mea „Ce-i de făcut ?" (Stuttgart, Verlag Dietz *, 1902), în care sînt expuse actualele păreri ale autorului despre actualele „sarcini" ale partidului **. Această din urmă broșură explică, pe de o parte, de ce s-au dovedit inutile (sau, poate, chiar imposibile) orice completări sau modificări la broșura de față. Pe de altă parte, ea explică și ce m-a determinat să tipăresc într-o nouă ediție această veche (și în multe privințe, desigur, învechită) broșură, în afară de necesitățile agitației practice. Broșura „Ce-i de făcut ?" a fost aceea în care am încercat să arunc

* — editura Dietz. — *Nota trad.*
** Vezi Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 333—508. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

o privire retrospectivă asupra istoriei social-democrației ruse și să stabilesc cele trei perioade ale dezvoltării ei. Astăzi, după o asemenea privire retrospectivă, putem să spunem că ne aflăm la sfîrșitul perioadei a 3-a și începutul unei a 4-a perioade ; perioada a 3-a se caracterizează prin disensiuni și șovăieli, provocate de o creștere neobișnuit de rapidă a mișcării în lărgime, întrucît creșterea ei în adîncime s-a dovedit a fi insuficientă. Justețea unei asemenea aprecieri depinde, firește, de faptul dacă în cea de-a doua perioadă a existat ceva care a fost mai mult sau mai puțin ferm, ceva ce a început „să șovăie" în momentul următor *.

Scris în 1902,
cel mai tîrziu în august

Se tipărește pentru prima oară,
după manuscris

* Aici manuscrisul se întrerupe. Ultima frază este ștearsă. — *Nota red.*

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR NEGĂSITE ALE LUI
V. I. LENIN

ADNOTĂRI

INDICI

DATE DIN VIAŢA ŞI DIN ACTIVITATEA LUI
V. I. LENIN

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR LUI V. I. LENIN DIN PERIOADA 1895–1897 CARE N-AU FOST ÎNCĂ GĂSITE

1894 — 1895

CHESTIONAR

Chestionarul în legătură cu condiţiile de muncă şi de trai ale muncitorilor a fost împărţit, în iarna 1894–1895, membrilor „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, precum şi propagandiştilor de la alte cercuri. M. A. Silvin spune că acest chestionar a fost întocmit de Lenin (vezi „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 155). În amintirile lui I. V. Babuşkin, referitoare la iarna anului 1894–1895, de asemenea este vorba de nişte foi cu diferite întrebări sistematizate pe care membrii cercului le primeau de la lectorul lor, V. I. Lenin (vezi „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 140–141).

Poate că la acelaşi chestionar se referă şi V. N. Katin-Iarţev cînd scrie că în activitatea sa de propagandist s-a folosit de nişte note „Cu privire la salarii", scrise de mîna lui V. I. Lenin (vezi „Biloe", 1924, nr. 25, pag. 111).

1895

CUPRINSUL ZIARULUI „RABOCEE DELO"

Despre un manuscris al lui Lenin care conţine cuprinsul primului număr al acestui ziar şi înştiinţarea că el va apărea la date nedeterminate, pe măsură ce se va strînge materialul necesar, se vorbeşte în „Raport cu privire la procesul cercurilor criminale apărute în anii 1894–1895 la Petersburg şi ai căror membri îşi spun «social-democraţi»" (vezi Culegere de materiale şi articole. Red. rev. „Istoriceskii Arhiv". Partea I. [Moscova] 1921, pag. 125) şi în procesul-verbal al interogatoriului luat lui V. I. Lenin la 30 martie (11 aprilie) 1896 (vezi Zapiski Instituta Lenina. I. Moscova, 1927, pag. 129–130).

www.dacoromanica.ro

ARTICOLE SCRISE PENTRU ZIARUL „RABOCEE DELO"

CĂTRE MUNCITORII RUȘI (ARTICOL DE FOND)

Acest articol, după cum a arătat V. I. Lenin în lucrarea sa „Ce-i de făcut ?", „expunea sarcinile istorice ale clasei muncitoare din Rusia, punînd în fruntea acestor sarcini cucerirea libertății politice" (Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 362).

Articolul, după cum se arată în „Raport cu privire la procesul cercurilor criminale apărute în anii 1894–1895 la Petersburg și ai căror membri își spun «social-democrați»", se încheia cu următoarele cuvinte : „Prin urmare, la luptă împotriva fabricantului pentru condiții de viață omenești ! La luptă împotriva arbitrarului și despotismului guvernamental ! Muncitori, uniți-vă și luptați împreună, cu toată dîrzenia, pentru cauza cea mare". Că articolul aparține lui Lenin reiese din spusele lui L. Martov (I. O. Țederbaum) și M. A. Silvin (vezi Culegere de materiale și articole. Red. rev. „Istoriceskii Arhiv". Partea I. [Moscova] 1921, pag. 125, 247–248 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 157).

FRIEDRICH ENGELS

Date cu privire la articolul necrolog „Friedrich Engels" se găsesc în „Raport cu privire la procesul cercurilor criminale apărute în anii 1894–1895 la Petersburg și ai căror membri își spun «social-democrați»". Că articolul aparține lui V. I. Lenin reiese din spusele lui L. Martov (I. O. Țederbaum) și M. A. Silvin (vezi Culegere de materiale și articole. Red. rev. „Istoriceskii Arhiv". Partea I. [Moscova] 1921, pag. 125, 247–248 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1958, pag. 157). Se prea poate să fie vorba de o expunere prescurtată a articolului publicat în „Rabotnik" nr. 1–2 pe 1896 (vezi volumul de față, pag. 1–14).

GREVA DE LA IAROSLAVL DIN 1895

Date cu privire la acest articol, din care reiese că a fost scris de V. I. Lenin, se găsesc în „Raport cu privire la procesul cercurilor criminale apărute în anii 1894–1895 la Petersburg și ai căror membri își spun «social-democrați»", precum și în amintirile lui M. A. Silvin (vezi Culegere de materiale și articole. Red. rev. „Istoriceskii Arhiv". Partea I. [Moscova] 1921, pag. 127 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 157). Despre existența acestui articol se menționează și în procesul-verbal al interogatoriului luat lui V. I. Lenin la 21 decembrie 1895 (2 ianuarie 1896) (vezi Zapiski Instituta Lenina. I. Moscova, 1927, pag. 128).

www.dacoromanica.ro

GREVA ŢESĂTORILOR DIN IVANOVO-VOZNESENSK ŞI GREVA MUNCITORILOR DE LA UNUL DINTRE ATELIERELE FABRICII SOCIETĂŢII PENTRU PRODUCŢIA MECANIZATĂ DE ÎNCĂLŢĂMINTE DIN PETERSBURG

Date cu privire la aceste articole, din care reiese că ele aparţin lui Lenin, se găsesc în „Raport cu privire la procesul cercurilor criminale apărute în anii 1894 şi 1895 la Petersburg şi ai căror membri îşi spun «social-democraţi»" (Vezi Culegere de materiale şi articole. Red. rev. „Istoriceskii Arhiv". Partea I. [Moscova] 1921, pag. 126, 127). La interogatoriul din 30 martie (11 aprilie) 1896, V. I. Lenin a confirmat că aceste manuscrise au fost scrise de el (vezi Zapiski Instituta Lenina. I. Moscova, 1927, pag. 129–130).

1896

MANIFESTUL DE 1 MAI

Faptul că una dintre cele trei variante ale manifestului de 1 Mai aparţine lui V. I. Lenin este relatat de M. A. Silvin (vezi revista „Katorga i Ssîlka", 1934, nr. 1, pag. 110, 113). Manifestul a fost trimis de V. I. Lenin din închisoare în anul 1896 şi a fost citit de N. K. Krupskaia cu prilejul discutării lui de către membrii „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg. N-a fost tipărit.

BROŞURA „DESPRE GREVE"

Textul broşurii a fost trimis de V. I. Lenin din închisoare la începutul anului 1896. Din motive de conspiraţie el a fost scris cu lapte, apoi a fost developat şi transcris de N. K. Krupskaia. La începutul lunii mai 1896 a fost predat la tipografia ilegală din Lahta a „Grupului narodovolţilor" şi pregătită pentru cules. Broşura n-a putut fi tipărită, din cauză că la 24 iunie (6 iulie) 1896 tipografia a fost devastată de agenţii guvernului ţarist.

Despre această broşură se vorbeşte în amintirile scrise de N. K. Krupskaia, A. I. Ulianova-Elizarova, P. F. Kudelli etc. (vezi revista „Tvorcestvo", 1920, nr. 7–10, pag. 6 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 48 ; P. Kudelli. Narodovolţii la răspîntie. Leningrad, 1925, pag. 27).

STUDII ASUPRA ECONOMIEI POLITICE DE LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XIX-LEA

O referire la acest manuscris se găseşte într-o cerere adresată de V. I. Lenin la 2 (14) decembrie 1896 procurorului tribunalului districtual Petersburg şi care se păstrează în Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

1897

PROGRAM DE STUDIERE A MARXISMULUI

Despre acest program se vorbește într-un extras din scrisoarea de la 3 (15) iulie 1897 a lui V. I. Lenin către M. I. Ulianova, care a fost găsit în dosarele Direcției jandarmeriei din Moscova ; în el se spune că „în această scrisoare este expus un program de studiere a marxismului ; printre izvoare sînt indicate diverse publicații ale social-democraților, ca «Vorwärts» și «Neue Zeit»" (V. I. Lenin. Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 509).

1895—1897

CORESPONDENȚA CU FAMILIA

Cu privire la numeroasele scrisori către familie care n-au ajuns pînă la noi, găsim referiri în scrisorile către familie care ne-au rămas, și în amintirile scrise de A. I. Ulianova-Elizarova și N. K. Krupskaia (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 13, 15, 17, 28, 35, 36, 40, 48, 58, 60, 63, 67, 76, 509 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 42–47, 100–101).

CORESPONDENȚA CU P. B. AKSELROD, G. M. KRJIJANOVSKI, I. H. LALAIANȚ, P. P. MASLOV, L. MARTOV, A. P. SKLEARENKO, P. B. STRUVE ETC.

Despre această corespondență se vorbește în scrisorile lui V. I. Lenin către familie care s-au păstrat, în amintirile scrise de A. I. Ulianova-Elizarova, N. K. Krupskaia, P. B. Akselrod, G. M. Krjijanovski, L. Martov (I. O. Țederbaum) etc. (vezi Opere, vol. 37, Editura politică, 1958, pag. 63, 66, 72, 76 ; „Amintiri despre V. I. Lenin", partea 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 42–47, 100–101, 139, 188–189, 190–191, 273. Corespondența lui G. V. Plehanov și P. B. Akselrod. Vol. I. Moscova, 1925, pag. 275 ; I. Martov. Însemnările unui social-democrat. Moscova, 1924, pag. 325, 328–330, 331–332).

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR LA A CĂROR REDACTARE A LUAT PARTE V. I. LENIN

1895

Articole pentru nr. 1 al ziarului „Rabocee Delo" (vezi N. K. Krupskaia. „Amintiri despre Lenin", Editura politică, 1960, pag. 21–22).

Corespondențe pentru culegerea neperiodică „Rabotnik" (vezi V. I. Lenin. Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 1–3, 4 ; „Starîi bolșevik". Culegere. 2 (5). Martie-aprilie. Moscova, 1933, pag. 134, revista „Katorga i Ssîlka", 1934, nr. 1, pag. 101–102).

www.dacoromanica.ro

LISTA LUCRĂRILOR TRADUSE DE V. I. LENIN

1895

Traducerea articolului „Friedrich Engels" din ziarul vienez „Neue Revue" nr. 33 din 14 august 1895.

Informaţii în legătură cu această traducere se găsesc în procesul-verbal al interogatoriului la care a fost supus V. I. Lenin la 30 martie (11 aprilie) 1896 (vezi Zapiski Instituta Lenina. I. Moscova, 1927, pag. 129–130) şi în „Raport cu privire la cercurile criminale apărute în anii 1894–1895 la Petersburg şi ai căror membri îşi spun «social-democraţi»" (vezi Culegere de materiale şi articole. Red. rev. „Istoriceskii Arhiv". Partea I. [Moscova] 1921, pag. 128). Manuscrisul n-a fost găsit.

1896—1897

Traducerea din limba germană a cărţii lui K. Bücher „Naşterea economiei naţionale (Referat ţinut ca prelegere introductivă la Şcoala tehnică superioară din Karlsruhe la 13 octombrie 1890)". Manuscrisul se păstrează în Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

LISTĂ DE LUCRĂRI CARE S-AR PUTEA SĂ FIE ALE LUI V. I. LENIN

Articolul „Scrisoarea secretă adresată de d-l Durnovo lui Pobedonoștev", publicat în ziarul „Vorwärts" din 15 septembrie 1895.

Presupunerea că V. I. Lenin a colaborat în 1895 la ziarul „Vorwärts" a fost exprimată în repetate rînduri în presa sovietică (vezi rev. „Voinstvuiușcii Materialist", 1925, vol. 4, pag. 208, 213 ; „Letopisi Marksizma", 1926, nr. 1, pag. 87–89).

Articolul „Scrisoarea secretă adresată de d-l Durnovo lui Pobedonoștev" se apropie, prin conținutul lui, de articolul „La ce se gîndesc miniștrii noștri ?", care intră în volumul de față (vezi pag. 75–80). Citatele din aceste două articole coincid. Afară de aceasta, în articolul din „Vorwärts" este atinsă problema legalizării activității social-democraților ruși, care e tratată de V. I. Lenin mai amănunțit în articolul „O problemă vitală" (Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 201–206).

Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. nu este în posesia unor argumente mai concludente care să confirme că acest articol aparține lui V. I. Lenin, întrucît nu există o arhivă a ziarului „Vorwärts".

www.dacoromanica.ro

ADNOTĂRI

1 Articolul-necrolog *„Friedrich Engels"* a fost scris de Lenin în toamna anului 1895 şi a fost publicat în culegerea „Rabotnik" nr. 1–2, apărută nu mai devreme decît în martie 1896.

„Rabotnik" („Muncitorul") – culegere neperiodică, editată în străinătate între 1896 şi 1899 de „Uniunea social-democraţilor ruşi", sub îngrijirea grupului „Eliberarea muncii". Iniţiatorul editării culegerii „Rabotnik" a fost Lenin. În timpul şederii sale în străinătate, în 1895 el s-a înţeles cu G. V. Plehanov şi P. B. Akselrod în privinţa editării şi redactării acestei culegeri de către grupul „Eliberarea muncii". Înapoindu-se în Rusia, Lenin a desfăşurat o activitate intensă pentru a organiza sprijinirea materială a acestei publicaţii, precum şi pentru a asigura culegerii articole şi corespondenţe din Rusia. Pînă în momentul arestării sale în decembrie 1895, Lenin a pregătit şi a trimis redacţiei culegerii „Rabotnik" articolul-necrolog „Friedrich Engels" şi cîteva corespondenţe, dintre care o parte (corespondenţele lui A. A. Vaneev, M. A. Silvin, S. P. Şesternin) a apărut în nr. 1–2 şi nr. 5–6 ale culegerii.

Au apărut în total 6 numere din culegerea „Rabotnik" (trei numere duble) şi 10 numere din „Listok «Rabotnika»" („Foaia «Culegerii Rabotnik»"). – *1.*

2 Versurile date ca moto la articolul „Friedrich Engels" sînt luate de V. I. Lenin din poezia lui N. A. Nekrasov „În amintirea lui Dobroliubov". – *5.*

3 F. Engels. Prefaţă la ediţia germană a „Războiului ţărănesc german" (vezi F. Engels. „Războiul ţărănesc german", E.S.P.L.P. 1958, ediţia a III-a, pag. 24). – 7.

4 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 239–532. – *8.*

5 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 3–238. – *9.*

www.dacoromanica.ro

6 Lenin se referă la revista „*Deutsch-Französische Jahrbücher*" („Analele germano-franceze"), care a apărut în limba germană la Paris, sub îngrijirea lui K. Marx şi A. Ruge. N-a apărut decît un singur număr, dublu, în februarie 1844. În acest număr au apărut lucrările lui K. Marx „Contribuţii la problema evreiască", „Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului. Introducere", precum şi lucrările lui F. Engels „Schiţă a unei critici a economiei politice" şi „Situaţia Angliei. *«Past and Present» by Thomas Carlyle*" (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 382–412, 413–427, 544–571, 572–598), care marchează trecerea definitivă a lui Marx şi Engels la materialism şi comunism.

Principala cauză a încetării apariţiei revistei au fost divergenţele principiale dintre Marx şi radicalul burghez Ruge. – *10.*

7 Este vorba de lucrarea lui F. Engels „Schiţă a unei critici a economiei politice" (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 1, E.S.P.L.P. 1957, pag. 544–571). – *10.*

8 „*Liga comuniştilor*" – prima organizaţie internaţională a proletariatului revoluţionar. Crearea „Ligii" a fost precedată de o muncă intensă depusă de Marx şi Engels în vederea unirii ideologice şi organizatorice a socialiştilor şi muncitorilor din toate ţările. La începutul anului 1847 Marx şi Engels au aderat la asociaţia secretă germană „Liga celor drepţi". La începutul lunii iunie 1847 a avut loc la Londra congresul „Ligii celor drepţi", la care asociaţia şi-a schimbat denumirea în „Liga comuniştilor" ; vechea lozincă confuză – „Toţi oamenii sînt fraţi !" – a fost înlocuită cu lozinca internaţionalistă de luptă – „Proletari din toate ţările, uniţi-vă !"

„Liga comuniştilor" îşi punea drept ţel răsturnarea burgheziei, desfiinţarea societăţii vechi, burgheze, bazate pe antagonismul dintre clase, şi crearea unei societăţi noi, fără clase şi fără proprietate privată. Marx şi Engels au participat la lucrările Congresului al doilea al „Ligii", care a avut loc la Londra în noiembrie-decembrie 1847, şi din însărcinarea lui au scris programul „Ligii" – „Manifestul Partidului Comunist", apărut în februarie 1848. „Liga comuniştilor" a avut un rol istoric important ca şcoală a revoluţionarilor proletari, ca germene al partidului proletar şi precursor al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor (Internaţionala I) ; a existat pînă în noiembrie 1852. Istoria „Ligii" este expusă în articolul lui F. Engels „Contribuţii la istoria Ligii comuniştilor" (vezi K. Marx şi F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist", Editura politică, 1960, ediţia a VII-a, pag. 73–95). – *10.*

9 „*Noua gazetă renană*" („Neue Rheinische Zeitung") a apărut la Colonia în perioada 1 iunie 1848 – 19 mai 1849. Conducătorii ziarului au fost K. Marx şi F. Engels ; redactor-şef a fost Marx. Acest ziar, spune Lenin, a fost „organul cel mai bun, neîntrecut al proletariatului revoluţionar..." (Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 67) ; prin conţinutul său, el a avut rolul de educator al mase-

www.dacoromanica.ro

lor populare, ridicîndu-le la luptă împotriva contrarevoluției și exercitîndu-și influența în întreaga Germanie. Poziția hotărîtă și intransigentă a „Noii gazete renane", internaționalismul ei combativ au făcut ca, chiar din primele luni de existență, ea să devină obiectul unei campanii de atițări din partea presei feudalo-monarhiste și burgheze liberale, precum și al unei prigoane crîncene din partea guvernului. Expulzarea lui Marx de către guvernul prusian și măsurile represive luate împotriva celorlalți redactori au dus la încetarea apariției ziarului. Cu privire la „Noua gazetă renană" vezi articolul lui F. Engels „Marx și «Noua gazetă renană» (1848–1849)" (K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 356–365). – *10.*

10 Este vorba de cartea lui F. Engels „Anti-Dühring. Domnul Eugen Dühring revoluționează știința". – *11.*

11 Sub acest titlu a apărut într-o ediție rusă din 1892 lucrarea lui F. Engels „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință", la baza căreia au fost puse trei capitole din cartea lui F. Engels „Anti-Dühring" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 95–164). – *11.*

12 Vezi F. Engels. „Originea familiei, a proprietății private și a statului", E.S.P.L.P. 1957, ediția a IV-a. – *11.*

13 Vezi F. Engels. „Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane", Editura politică, 1959, ediția a IV-a, pag. 5–53. – *11.*

14 V. I. Lenin se referă la articolul lui F. Engels „Politica externă a țarismului rus", apărut în primele două numere ale revistei „Soțial-Demokrat" sub titlul „Politica internațională a imperiului rus" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, 1936, ed. rusă, pag. 3–40).

„Soțial-Demokrat" („Social-democratul") – revistă literară și politică ; a fost editată în străinătate (la Londra și la Geneva) în anii 1890–1892 de grupul „Eliberarea muncii" și a avut un mare rol în răspîndirea ideilor marxismului în Rusia ; au apărut în total patru numere. Principalii colaboratori la revista „Soțial-Demokrat" au fost G. V. Plehanov, P. B. Akselrod, V. I. Zasulici. – *11.*

15 Lenin se referă la articolul lui F. Engels „Contribuții la problema locuințelor" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 579–677). – *11.*

16 Este vorba de articolul lui F. Engels „Despre relațiile sociale în Rusia" (vezi F. Engels. „Despre relațiile sociale în Rusia", Editura P.M.R., 1950, ediția a II-a) și de postfața la acest articol, incluse în cartea „Friedrich Engels despre Rusia", Geneva, 1894 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, ed. rusă, pag. 388–401). – *11.*

www.dacoromanica.ro

17 *Volumul al IV-lea al „Capitalului"* Lenin numeşte, în conformitate cu indicaţia lui F. Engels, lucrarea lui K. Marx „Teorii asupra plusvalorii", scrisă în anii 1862–1863. În prefaţa la volumul al II-lea al „Capitalului", Engels scria : „Îmi propun să public ca a IV-a carte a «Capitalului» partea critică a acestui manuscris („Teorii asupra plusvalorii". – *Nota red.*), după ce voi fi înlăturat numeroasele pasaje privind probleme deja rezolvate în cartea a II-a şi a III-a" (K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediţia a II-a, pag. 10). Dar Engels n-a mai apucat să pregătească pentru tipar volumul al IV-lea al „Capitalului". Pentru prima oară „Teoriile asupra plusvalorii" au fost publicate în limba germană sub îngrijirea lui Kautsky în anii 1905–1910. În această ediţie au fost încălcate cerinţele elementare ale unei publicări ştiinţifice a textului şi denaturate o serie de teze ale marxismului.

Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. scoate în prezent o nouă ediţie a lucrării „Teorii asupra plusvalorii (volumul al IV-lea al «Capitalului»)", în trei părţi, după manuscrisul din 1862–1863 (vezi K. Marx. „Teorii asupra plusvalorii (volumul al IV-lea al «Capitalului»)", partea întîi, Editura politică, 1959 ; partea a doua, Editura politică, 1960). – *12.*

18 Este vorba de scrisoarea lui F. Engels către J. Ph. Becker datată 15 octombrie 1884 (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XXVII, 1935, ed. rusă, pag. 415). – *12.*

19 *„Asociaţia Internaţională a Muncitorilor"* – (Internaţionala I) – prima organizaţie internaţională a proletariatului, înfiinţată de K. Marx în 1864 la o adunare internaţională a muncitorilor, convocată la Londra de muncitori francezi şi englezi. Înfiinţarea Internaţionalei I a fost rezultatul luptei perseverente şi îndelungate duse de K. Marx şi F. Engels pentru crearea unui partid revoluţionar al clasei muncitoare. După cum a arătat V. I. Lenin, Internaţionala I „a pus bazele unei organizaţii muncitoreşti internaţionale menite să-i pregătească pe muncitori în vederea asaltului revoluţionar împotriva capitalului", „a pus bazele luptei proletare internaţionale pentru socialism" (Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 290, 291).

Organul conducător central al Internaţionalei I a fost Consiliul general al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor ; K. Marx a fost în permanenţă membru al acestui consiliu. Învingînd influenţele micburgheze şi tendinţele sectare, care predominau pe atunci în mişcarea muncitorească (trade-unionismul în Anglia, proudhonismul şi anarhismul în ţările romanice), Marx a grupat în jurul său pe membrii cei mai conştienţi ai Consiliului general (F. Lessner, E. Dupont, H. Young şi alţii). Internaţionala I a condus lupta economică şi politică a muncitorilor din diferite ţări şi a contribuit la întărirea solidarităţii lor internaţionale. Deosebit de mare a fost rolul Internaţionalei I în ceea ce priveşte răspîndirea marxismului şi unirea socialismului cu mişcarea muncitorească.

www.dacoromanica.ro

După înfrîngerea Comunei din Paris, în fața clasei muncitoare s-a pus sarcina creării unor partide naționale de masă pe baza principiilor promovate de Internaționala I. „Ținînd seama de starea de lucruri din Europa – scria K. Marx în 1873 –, consider că este fără doar și poate util ca organizarea formală a Internaționalei să treacă temporar pe planul al doilea" (K. Marx și F. Engels. Ausgewählte Briefe, Dietz Verlag, Berlin, 1953, pag. 339). În 1876, la Conferința de la Filadelfia, Internaționala I a fost dizolvată în mod oficial. – *12.*

20 Vezi K. Marx. „Statutul provizoriu al Asociației", „Statutul general al Asociației Internaționale a Muncitorilor" ; F. Engels. Prefață la ediția germană din 1890 a „Manifestului Partidului Comunist" (K. Marx și F. Engels. Opere alese în două volume, vol. I, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 6 și 397). – *13.*

21 Broșura *„Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici și uzine"* a fost scrisă de Lenin în toamna anului 1895. Ea a fost tipărită în luna decembrie, într-un tiraj de 3.000 de exemplare, într-o tipografie clandestină din Petersburg a „Grupului narodovolților", așa-zisa tipografie din Lahta. Pe atunci „Grupul narodovolților" căuta să stabilească relații cu „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg și îi tipărea publicațiile. Originalul broșurii nu s-a păstrat ; el a fost ars după ce textul a fost cules, așa cum se proceda cu toate manuscrisele.

În scopuri conspirative, pe coperta broșurii au fost puse date fictive : Editată de librăria „A. E. Vasiliev". Herson. Tipografia „K. N. Subbotin", str. Ekaterinskaia, casa Kalinin. De vînzare la toate librăriile din Moscova și Petersburg. Pe coperta interioară era scris : Aprobat de cenzură. Herson, 14 noiembrie 1895. În 1897 broșura a fost reeditată la Geneva de „Uniunea social-democraților ruși din străinătate".

Broșura a fost răspîndită pe scară largă. După datele departamentului de poliție, în cursul anilor 1895–1905 ea a fost găsită cu prilejul percheziților și arestărilor operate la Petersburg, Kiev, Iaroslavl, Ivanovo-Voznesensk, Kazan, Sormovo, Nijni-Novgorod, Orehovo-Zuevo, Saratov, Krasnoiarsk, Perm și alte orașe din Rusia. – *15.*

22 Este vorba de *„Revendicarea întocmită cu consimțămîntul general al muncitorilor"*, la 9 (21) ianuarie 1885, de către V. S. Volkov și P. A. Moiseenko, organizatori ai grevei de la fabrica de textile din Nikolskoe (a lui Morozov) ; în ea erau enumerate condițiile puse de muncitori pentru reluarea lucrului. – *23.*

23 *„Novoe Vremea"* („Timpuri noi") – cotidian ; a apărut la Petersburg din 1868 pînă în 1917 ; a aparținut, rînd pe rînd, mai multor editori și și-a schimbat în repetate rînduri orientarea politică. La început era ziar liberal-moderat ; apoi, din 1876, cînd a început să fie editat de A. S. Suvorin, s-a transformat într-un organ al cercurilor reacționare ale nobilimii și ale funcționărimii birocrate. Începînd din 1905 a devenit un organ al ultrareacționarilor. După

www.dacoromanica.ro

revoluția burghezo-democratică din februarie a sprijinit pe de-a-ntregul politica contrarevoluționară a guvernului provizoriu burghez și a dus o campanie furibundă împotriva bolșevicilor. La 26 octombrie (8 noiembrie) 1917 a fost interzis de Comitetul militar-revoluționar de pe lîngă Sovietul din Petrograd. „Novoe Vremea" a fost calificat de V. I. Lenin ca un model de ziar venal. – 23.

24 *„Moskovskie Vedomosti"* („Buletinul Moscovei") – cel mai vechi ziar rus ; la început (din 1756) a fost editat de Universitatea din Moscova sub forma unei mici foi. Începînd din 1863 a devenit, în mîinile lui M. N. Katkov, un organ monarhist-naționalist, care promova opiniile celor mai reacționare pături ale moșierilor și clerului. Începînd din 1905 a devenit una din principalele publicații ale sutelor negre. A apărut pînă la Revoluția din Octombrie 1917. – 23.

25 *„Instrucțiunile pentru funcționarii inspecției de fabrică"* conțin o enumerare a obligațiilor inspectorilor de fabrici. Aceste instrucțiuni au fost aprobate de S. I. Witte, ministrul finanțelor, și publicate în iunie 1894. – 39.

26 *Greva de la fabrica de textile Hludov* (filatura de bumbac a fraților Hludov) *din județul Egorievsk, gubernia Reazan*, a avut loc între 25 mai și 7 iunie (6 și 19 iunie) 1893. Această grevă a avut drept cauză samavolnicia grosolană a administrației fabricii, salariile scăzute, amenzile mari, introducerea muncii de noapte în ajun de sărbători. Muncitorii, scoși din răbdări, au devastat prăvălia și birourile fabricii, au spart geamurile de la clădirile fabricii și au deteriorat mașinile. La 8 (20) iunie, în urma promisiunii făcute de administrație că va satisface unele revendicări, muncitorii au reluat lucrul. Dar în octombrie a izbucnit din nou greva, ca urmare a faptului că cea mai mare parte din revendicările muncitorilor n-au fost satisfăcute. La această grevă au participat 5.000 de oameni. – 56.

27 Articolul *„Gospodării liceale și licee de corecție"* a fost scris de V. I. Lenin în toamna anului 1895, ca răspuns la articolul lui S. N. Iujakov „O utopie culturală. Plan pentru introducerea învățămîntului secundar general și obligatoriu", apărut în numărul din mai 1895 al revistei „Russkoe Bogatstvo".

Lenin a supus unei aspre critici planul lui Iujakov, care preconiza introducerea, în cadrul unor licee agricole, a învățămîntului secundar obligatoriu, în care elevii săraci erau obligați să ramburseze prin muncă cheltuielile făcute cu învățătura lor, și a demascat caracterul lui reacționar. Mai tîrziu, pe la sfîrșitul anului 1897, pe cînd se afla deportat în Siberia, el a reluat această temă în articolul „Cîteva perle din proiectele utopice ale narodnicilor" (vezi volumul de față, pag. 465–498).

Articolul „Gospodării liceale și licee de corecție" a apărut, sub semnătura *K. T.* – *în*, la 25 noiembrie (7 decembrie) 1895 în „Samarskii Vestnik".

www.dacoromanica.ro

„*Samarskii Vestnik*" – ziar ; a apărut la Samara (azi Kuibîşev) din 1883 pînă în 1904. De la sfîrşitul anului 1896 şi pînă în martie 1897, ziarul s-a aflat în mîinile „marxiştilor legali" (P. P. Maslov, R. Gvozdev (R. E. Ţimmerman), A. A. Sanin, V. V. Portugalov etc.). În ultimul deceniu al secolului trecut acest ziar a publicat diferite articole ale marxiştilor revoluţionari ruşi. – *62.*

28 „*Russkoe Bogatstvo*" – revistă lunară ; a apărut la Petersburg din 1876 pînă la jumătatea anului 1918. De la începutul ultimului deceniu al secolului trecut, această revistă a fost organul narodnicilor liberali şi a avut ca redactori responsabili pe S. N. Krivenko şi N. K. Mihailovski. Ea pleda pentru împăciuire cu cîrmuirea ţaristă şi ducea o luptă înverşunată împotriva marxismului şi a marxiştilor ruşi. La rubrica literară a acestei reviste au apărut opere ale unor scriitori progresişti ca V. V. Veresaev, V. M. Garşin, A. M. Gorki, V. G. Korolenko, A. I. Kuprin, D. N. Mamin-Sibireak, G. I. Uspenski etc.

Începînd din 1906, revista a devenit organul partidului semicadet al „socialiştilor-populişti". – *62.*

29 Foaia volantă „*Către muncitorii şi muncitoarele de la fabrica Thornton*" a fost scrisă de Lenin după data de 7 (19) noiembrie 1895, în legătură cu greva declarată de circa 500 de ţesători de la această fabrică la 6 (18) noiembrie, ca urmare a situaţiei grele a muncitorilor şi a unor noi împilări din partea administraţiei fabricii. Greva a fost condusă de „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg. Înainte de începerea grevei, „Uniunea de luptă" a scos o foaie volantă, scrisă de G. M. Krjijanovski, în care erau formulate revendicările ţesătorilor. Pînă în prezent această foaie volantă nu a fost găsită.

Foaia volantă scrisă de Lenin a fost multiplicată cîteva zile mai tîrziu şi difuzată în fabrică după terminarea grevei. Faptele din viaţa muncitorilor descrise în această foaie volantă au fost culese cu grijă chiar de Lenin.

Foaia volantă a fost multiplicată la mimeograf, iar în primăvara anului 1896 a fost retipărită în străinătate în nr. 1–2 al culegerii „Rabotnik". – *70.*

30 *Nolles* – fire scurte de lînă care se torc mai greu decît lîna ; ele se obţin în urma prelucrării lînii la maşinile de pieptănat.

Knop – fire scurte provenite din tunsul postavului şi inutilizabile pentru tors. – *71.*

31 *Şmiţ* – măsură de lungime egală cu cinci arşini (circa 3,5 metri) ; se folosea la stabilirea tarifului de salarizare pentru ţesători. – *71.*

32 „*Biber*" şi „*Ural*" – denumirile unor sorturi de postav. – *73.*

33 „*La ce se gîndesc miniştrii noştri ?*" – unul din articolele scrise de Lenin spre a fi publicate în ziarul „Rabocee Delo", pe care îl pregătea pe vremea aceea „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei

www.dacoromanica.ro

muncitoare" din Petersburg în înțelegere cu „Grupul narodovolților". Primul număr al ziarului „Rabocee Delo" a fost întocmit și redactat de Lenin. Tot el a scris principalele articole: articolul de fond „Către muncitorii ruși", articolele „La ce se gîndesc miniștrii noștri ?", „Friedrich Engels", „Greva din 1896 de la Iaroslavl". În afară de aceasta, primul număr al ziarului cuprindea și articole scrise de alți membri ai „Uniunii de luptă" din Petersburg – G. M. Krjijanovski, A. A. Vaneev, P. K. Zaporojeț, L. Martov (I. O. Țederbaum), M. A. Silvin. Despre cuprinsul primului număr al ziarului „Rabocee Delo", Lenin scria în „Ce-i de făcut ?" următoarele: „Acest număr, pe deplin gata de tipar, a fost confiscat de jandarmi în timpul percheziției făcute în noaptea de 8 spre 9 decembrie 1895 la unul dintre membrii grupului, Anat. Aleks. Vaneev, și publicației «Rabocee Delo» în prima sa formă nu i-a fost dat să vadă lumina zilei. Articolul de fond al acestui ziar (pe care, poate, peste vreo 30 de ani vreo «Russkaia Starina» îl va dezgropa din arhivele departamentului poliției) expunea sarcinile istorice ale clasei muncitoare din Rusia, punînd în fruntea acestor sarcini cucerirea libertății politice. Ziarul mai conținea articolul «La ce se gîndesc miniștrii noștri ?», scris în legătură cu acțiunile întreprinse de poliție în vederea distrugerii Comitetelor pentru răspîndirea științei de carte, și un șir de corespondențe nu numai din Petersburg, dar și din alte părți ale Rusiei (de pildă asupra măcelăririi muncitorilor din gubernia Iaroslavl)" (Opere, vol. 5, Editura politică, 1958, pag. 362). Manuscrisele acestor articole n-au fost găsite nici pînă în ziua de azi. În ianuarie 1924, în arhiva departamentului poliției, la dosarul „Uniunii de luptă", a fost găsită doar o copie a articolului „La ce se gîndesc miniștrii noștri ?". – 75.

34 „*Proiectul de program al partidului social-democrat și explicarea programului*" au fost scrise de Lenin la Petersburg, în închisoare: „Proiectul de program" – în decembrie, mai tîrziu de 9 (21), 1895, iar „Explicarea programului" – în iunie-iulie 1896. În amintirile lăsate de N. K. Krupskaia și de A. I. Ulianova-Elizarova se spune că textul a fost scris cu lapte între rîndurile unei cărți. Acest text scris de mîna lui V. I. Lenin mai întîi se developa, probabil, iar după aceea se copia.

În Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. se păstrează trei copii ale „Proiectului de program". Prima copie, găsită în arhiva personală a lui Lenin din perioada anilor 1900–1904, este scrisă de o mînă necunoscută, cu cerneală simpatică, printre rîndurile articolului lui S. Ciugunov „Coasta cervicală la om din punctul de vedere al teoriei evoluționiste", apărut în revista „Naucinoe Obozrenie" nr. 5 din 1900. Această copie n-are titlu. Paginile copiei sînt numerotate cu creionul de mîna lui Lenin și puse într-un plic pe care este scris tot de mîna lui Lenin: „Vechiul proiect de program (1895)".

A doua copie, găsită și ea în arhiva personală a lui Lenin din perioada 1900–1904, este dactilografiată pe hîrtie subțire și poartă

www.dacoromanica.ro

titlul : „Vechiul proiect de program al partidului social-democrat (1895)".

A treia copie, găsită în arhiva de la Geneva a P.M.S.D.R., cuprinde 39 de foi de text hectografiat. Spre deosebire de primele două, această din urmă copie conține nu numai „Proiectul de program", ci și „Explicarea programului", amîndouă reprezentînd o lucrare unitară. – *81.*

35 „*Naucinoe Obozrenie*" („Revistă științifică") – a apărut la Petersburg din 1894 pînă în 1903, mai întîi săptămînal, apoi lunar. Revista n-a avut o orientare precisă, dar „pentru a se conforma modei", după cum a spus Lenin, publica și scrieri marxiste. În „Naucinoe Obozrenie" au fost publicate unele scrisori și articole ale lui K. Marx și F. Engels și trei articole ale lui V. I. Lenin : „Notă cu privire la teoria prețelor", „Încă o dată cu privire la problema teoriei realizării", „O critică necritică" (vezi Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 43–52, 62–79 ; vol. 3, Editura politică, 1958, pag. 575–598). – *81.*

36 *Ratele de răscumpărare* au fost statornicite prin „Legea cu privire la răscumpărarea pămîntului de către țăranii ieșiți din starea de iobăgie...", sancționată la 19 februarie 1861. Guvernul țarist i-a obligat pe țărani să plătească moșierilor pentru loturile repartizate un preț de cîteva ori mai mare decît cel real. La încheierea actului de răscumpărare, guvernul achita moșierilor prețul de răscumpărare, care era considerat ca o datorie contractată de țăran și urma să fie achitat statului în decurs de 49 de ani. Sumele pe care țăranii le vărsau în contul acestei datorii se numeau rate de răscumpărare. Împovărătoare și prea mari în raport cu puterea de plată a țăranilor, ratele de răscumpărare au dus la ruinarea și pauperizarea în masă a țărănimii. Numai țăranii care aparțineau moșierilor au plătit guvernului țarist circa 2 miliarde de ruble, în timp ce prețul de piață al pămîntului răscumpărat de țărani nu trecea de 544.000.000 de ruble. Deoarece răscumpărarea putea fi făcută pînă în 1883, plata ratelor de răscumpărare urma să se termine abia în 1932. Dar mișcarea țărănească din perioada primei revoluții ruse din 1905–1907 a silit guvernul țarist să anuleze ratele de răscumpărare cu începere din ianuarie 1907. – *86.*

37 *Răspundere solidară* – răspunderea colectivă forțată a țăranilor în cadrul fiecărei obști sătești pentru achitarea integrală, în termen, a tuturor sumelor de plată și pentru îndeplinirea diferitelor prestații în folosul statului și al moșierilor (dări, rate de răscumpărare, recrutări etc.). Această formă de înrobire a țăranilor, care s-a păstrat și după desființarea iobăgiei în Rusia, a fost suprimată abia în 1906. – *86.*

38 Este vorba de circulara pe care ministrul de finanțe S. I. Witte a adresat-o inspectorilor de fabrici ca răspuns la grevele din vara și

www.dacoromanica.ro

toamna anului 1895. În ceea ce privește caracterizarea ei, vezi volumul de față, pag. 111. – *104.*

39 Foaia volantă *„Guvernului țarist"* a fost scrisă de Lenin în închisoare, înainte de 25 noiembrie (7 decembrie) 1896, și tipărită la mimeograf de „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg.

Această foaie volantă a fost un răspuns la circulara lui S. I. Witte către inspectorii de fabrici și la comunicatul despre grevele din vara anului 1896 din Petersburg, publicat în „Pravitelstvennîi Vestnik" nr. 158 din 19 (31) iulie 1896. – *110.*

40 Grevele din mai-iunie 1896 au fost denumite de Lenin vestitul război industrial din Petersburg. Ceea ce a determinat izbucnirea acestor greve a fost refuzul fabricanților de a plăti în întregime muncitorilor salariul pentru zilele declarate nelucrătoare cu ocazia încoronării lui Nikolai al II-lea. Greva a început la filatura de bumbac „Rossiia" (a fabricantului Kalinka) și a cuprins repede principalele filaturi și țesătorii de bumbac din Petersburg. Proletariatul din Petersburg s-a ridicat pentru prima oară în front larg la luptă împotriva exploatatorilor. Erau în grevă peste 30.000 de muncitori. Greva s-a desfășurat sub conducerea „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, care scotea foi volante și proclamații în care muncitorii erau chemați să-și apere cu fermitate drepturile. „Uniunea de luptă" a tipărit și difuzat principalele revendicări ale greviștilor : reducerea zilei de muncă la 10 ore și jumătate, mărirea tarifelor de salarizare, achitarea la timp a salariilor etc. Grevele din Petersburg au contribuit la dezvoltarea mișcării muncitorești la Moscova și în alte orașe din Rusia, au silit guvernul să accelereze revizuirea legislației pentru reglementarea muncii în fabrici și să publice legea din 2 (14) iunie 1897 cu privire la reducerea duratei zilei de muncă în fabrici și uzine la 11 ore și jumătate. Grevele, după cum a scris mai târziu V. I. Lenin, „au deschis era mișcării muncitorești – cel mai puternic factor al întregii noastre revoluții –, mișcare care a crescut apoi continuu" (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 82). – *111.*

41 *„Pravitelstvennîi Vestnik"* – cotidian, organ oficial al guvernului țarist ; a apărut la Petersburg în perioada 1869–1917. – *112.*

42 *„Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare"* a fost organizată de Lenin în toamna anului 1895. În cadrul ei s-au unit vreo 20 de cercuri muncitorești marxiste din Petersburg. Întreaga muncă a „Uniunii de luptă" avea la bază principiile centralismului și ale unei discipline severe. În fruntea „Uniunii de luptă" se afla Grupul central, format din V. I. Lenin, A. A. Vaneev, P. K. Zaporojeț, G. M. Krjijanovski, N. K. Krupskaia, L. Martov (I. O. Țederbaum), M. A. Silvin, V. V. Starkov și alții. Dar conducerea nemijlocită a întregii munci o aveau cinci membri din acest grup, în frunte cu

www.dacoromanica.ro

Lenin. Organizația era împărțită în grupuri raionale. Muncitori conștienți și înaintați (I. V. Babușkin, V. A. Șelgunov etc.) țineau legătura între aceste grupuri și întreprinderile industriale. În uzine existau organizatori pentru strîngerea informațiilor și răspîndirea publicațiilor, în marile întreprinderi au fost create cercuri muncitorești.

În activitatea ei, „Uniunea de luptă" a început să înfăptuiască, pentru prima oară în Rusia, unirea socialismului cu mișcarea muncitorească, trecerea de la propaganda marxismului în cadrul unor mici grupuri de muncitori înaintați, organizați în cercuri, la agitație politică în rîndurile maselor largi ale proletariatului. „Uniunea de luptă" a condus mișcarea muncitorească, legînd lupta muncitorilor pentru revendicări economice cu lupta politică împotriva țarismului. In noiembrie 1895 „Uniunea" a organizat greva de la fabrica de postav „Thornton". Sub conducerea „Uniunii" s-a desfășurat în vara anului 1896 vestita grevă a textiliștilor din Petersburg, la care au luat parte peste 30.000 de oameni. „Uniunea de luptă" a scos foi volante și broșuri pentru muncitori și a făcut pregătirile necesare pentru apariția ziarului „Rabocee Delo". Redactorul publicațiilor „Uniunii de luptă" a fost V. I. Lenin. „Uniunea de luptă" și-a extins influența mult dincolo de cadrul orașului Petersburg. Exemplul ei a fost urmat de cercurile muncitorești din Moscova, Kiev, Ekaterinoslav și din alte orașe și regiuni ale Rusiei, care s-au unit și au format uniuni asemănătoare.

În decembrie 1895 guvernul țarist a dat „Uniunii de luptă" o lovitură grea : în noaptea de 8 spre 9 (de 20 spre 21) a fost arestată o mare parte din activiștii ei, în frunte cu Lenin. A fost confiscat și primul număr al ziarului „Rabocee Delo", care fusese pregătit pentru tipar. Ca răspuns la arestarea lui V. I. Lenin și a altor membri ai „Uniunii", a fost lansată o foaie volantă care cuprindea revendicări politice și în care se vorbea pentru prima oară de existența „Uniunii de luptă".

Aflîndu-se în închisoare, V. I. Lenin a continuat să conducă „Uniunea", ajutînd-o cu sfaturi, trimițînd din închisoare scrisori și foi volante cifrate ; tot acolo a scris el broșura „Despre greve" (care încă n-a fost găsită), „Proiectul de program al partidului social-democrat și explicarea programului".

Importanța „*Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare*" din Petersburg consta în aceea că ea, după cum a spus Lenin, a constituit primul germene efectiv al unui partid revoluționar care se sprijină pe mișcarea muncitorească și conduce lupta de clasă a proletariatului. – *115.*

43 *„Înștiințarea către membrii «Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare» din Petersburg, trimisă în numele «bătrînilor»"* a fost scrisă de Lenin în 1896, în închisoare, pentru a preveni pe membrii „Uniunii de luptă" rămași în libertate asupra activității provocatorului N. Mihailov și a-i pune în gardă împotriva lui. „Înștiințarea" a fost scrisă, între rînduri, la pag. 240 a cărții lui N. I. Tezeakov „Muncitorii agricoli și organizarea controlului lor sanitar în gubernia Her-

www.dacoromanica.ro

son" (1896), pe care Lenin a consultat-o pentru lucrarea sa „Dezvoltarea capitalismului în Rusia".

Din motive conspirative, probabil, textul a fost scris cu mari prescurtări, cu litere foarte mărunte, scrise cu creionul negru, pe alocuri foarte șters, și de aceea el a rămas în parte nedescifrat. – *116.*

44 Organizația studențească denumită *„corporație"* a fost creată la Universitatea din Petersburg la sfîrșitul anului 1891, prin contopirea unor cercuri de studii studențești. Ea grupa tineretul cu stare de spirit revoluționară, dar nu a avut un program politic bine precizat și după cîteva luni s-a destrămat. N. Mihailov, care se manifestase ca unul din organizatorii ei, avînd legături cu ohrana a dat pe mîna poliției pe membrii acestei organizații. – *116.*

45 *Greva de la fabrica Voronin* (țesătoria de bumbac „Rezvoostrovskaia" a negustorului I. A. Voronin) a avut loc la sfîrșitul lunii ianuarie 1894. Greva a fost provocată de reducerea tarifelor de salarizare, care atrăsese după sine scăderea salariului țesătorilor. Greva a durat trei zile și s-a încheiat cu victoria muncitorilor : tarifele au fost majorate. Cîțiva muncitori din rîndurile „instigatorilor" au fost arestați și expulzați din Petersburg. – *116.*

46 Lucrarea *„Cu privire la caracterizarea romantismului economic"* a fost scrisă de Lenin în primăvara anului 1897, pe cînd se afla în deportare în Siberia. A fost publicată în patru numere (7–10) ale revistei „marxiștilor legali" „Novoe Slovo" (aprilie–iulie 1897) sub semnătura *K. T–n,* iar mai tîrziu a intrat în culegerea : Vladimir Ilin. „Studii și articole economice", editată în octombrie 1898 (pe coperta exterioară și pe cea interioară a culegerii figurează anul 1899). La începutul anului 1908 a fost publicată, cu unele rectificări și prescurtări, în culegerea : Vl. Ilin. „Problema agrară". În această ediție a fost omisă subdiviziunea a treia a capitolului II, intitulată „Problema creșterii populației industriale pe seama celei agricole", și sfîrșitul subdiviziunii a cincea a acestui capitol, intitulată „Caracterul reacționar al romantismului", iar în capitolul I a fost adăugat un „Postscriptum".

Pregătind edițiile legale din 1897 și 1898, Lenin, din considerente de cenzură, a fost nevoit să scrie, în loc de „teoria lui Marx" și „teoria marxistă", „teoria modernă" ; în loc de „Marx" – „cunoscutul economist german" ; în loc de „marxist" – „realist" ; în loc de „Capitalul" – „tratatul" etc. În ediția din 1908, o bună parte din expresiile menționate au fost rectificate de Lenin în text sau explicate în note de subsol. În edițiile a doua și a treia a Operelor, rectificările lui Lenin au fost date sub formă de note de subsol. În ediția a patra și în ediția de față au fost introduse în text. – *119.*

47 *Supravaloare* – plusvaloare (la Marx – Mehrwert). În lucrările sale din ultimul deceniu al secolului trecut, V. I. Lenin a folosit termenul „supravaloare" paralel cu termenul „plusvaloare". Mai tîrziu a folosit numai termenul „plusvaloare". – *130.*

www.dacoromanica.ro

48 Este vorba de articolul polemic al lui MacCulloch „Mr. Owen's Plans for Relieving the National Distress" („Planurile d-lui Owen cu privire la atenuarea calamității naționale"). Acest articol, la care a răspuns Sismondi, a fost publicat fără semnătură în „Edinburgh Review", vol. XXXII, 1819.

„The Edinburgh Review or Critical Journal" – revistă științifică și literar-politică ; a apărut din 1802 pînă în 1829. – *138.*

49 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 353 ; vol. III, partea a II-a, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 793. – *141.*

50 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 331–497. – *141.*

51 În edițiile din 1897 și 1898 Lenin s-a referit în acest pasaj la lucrarea lui M. I. Tugan-Baranovski „Crizele industriale", partea a II-a. În ediția din 1908 Lenin a înlocuit această referire printr-o trimitere la cartea sa „Dezvoltarea capitalismului în Rusia", care a apărut în 1899. – *141.*

52 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 369. – *144.*

53 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea I, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 250. – *146.*

54 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 447–460. – *154.*

55 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. II, E.S.P.L.P. 1958, ediția a II-a, pag. 298. – *158.*

56 *Socialiștii de catedră* – reprezentanții unuia dintre curentele din economia politică burgheză din penultimele două decenii ale secolului al XIX-lea, care, sub eticheta socialismului, propagau de la catedrele universitare reformismul burghezo-liberal. Apariția socialismului de catedră a fost determinată de teama pe care o inspirau claselor exploatatoare răspîndirea marxismului și creșterea mișcării muncitorești, de tendința ideologilor burgheziei de a găsi noi mijloace pentru a ține în subordonare pe oamenii muncii.

Reprezentanții socialismului de catedră (A. Wagner, G. Schmoller, L. Brentano, W. Sombart etc.) susțineau că statul burghez este un stat situat deasupra claselor, capabil să împace clasele potrivnice și să introducă treptat „socialismul", fără să lezeze interesele capitaliștilor, și să țină seama, pe cît posibil, de revendicările oamenilor muncii. Ei propuneau legiferarea reglementării polițiste a muncii salariate și reînvierea breslelor medievale. Marx și Engels au demascat esența reacționară a socialismului de catedră. Lenin îi denumea pe socialiștii

www.dacoromanica.ro

de catedră ploşniţe ale „ştiinţei universitare burghezo-politiste", care urăsc doctrina revoluţionară a lui Marx. În Rusia, concepţiile socialiştilor de catedră erau propagate de „marxiştii legali". – *163.*

57 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 332. – *168.*

58 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 664. – *168.*

59 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 664. – *169.*

60 *Protecţionism* – sistem de măsuri economice prin care se urmăreşte dezvoltarea industriei capitaliste sau a agriculturii din ţara respectivă şi ocrotirea lor împotriva concurenţei străine. Cele mai importante dintre aceste măsuri sînt : stabilirea de taxe vamale ridicate la mărfurile străine în vederea reducerii importului lor, limitarea cantitativă a importului, instituirea de interdicţii valutare, stimularea exportului de mărfuri indigene prin reducerea taxelor de export, acordarea de subvenţii băneşti diferitor capitalişti etc.

Protecţionismul a apărut în perioada acumulării primitive în Anglia şi a căpătat o largă răspîndire în epoca capitalismului industrial şi mai ales în imperialism. În condiţiile imperialismului, politica protecţionistă urmăreşte să asigure monopolurilor capitaliste posibilitatea de a-şi vinde mărfurile pe piaţa internă la preţuri ridicate şi de a obţine supraprofit monopolist prin jefuirea maselor populare. – *181.*

61 *Liber-schimbism* – politică economică preconizată de burghezie şi care cerea libertatea comerţului şi neamestecul statului în activitatea economică privată. Liber-schimbismul a apărut în Anglia la sfîrşitul secolului al XVIII-lea. În perioada 1830–1850 industriaşii din Manchester erau bastionul liber-schimbismului în Anglia, şi de aceea liber-schimbiştii erau denumiţi şi „manchesterieni". În fruntea „şcolii manchesteriene" se aflau Cobden şi Bright. Tendinţe de liber-schimbism s-au manifestat în politica Franţei, Germaniei, Rusiei şi a altor state. Fundamentarea teoretică a liber-schimbismului a fost făcută în lucrările lui A. Smith şi D. Ricardo.

K. Marx şi F. Engels au demascat încercarea burgheziei de a folosi lozinca libertăţii comerţului în scopuri de demagogie în problemele sociale. – *186.*

62 Este vorba de aprecierea socialismului mic-burghez a lui Sismondi făcută în „Manifestul Partidului Comunist" (vezi K. Marx şi F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist", Editura politică, 1960, ediţia a VII-a, pag. 491) şi citată de N. F. Danielson în articolul „Unele consideraţii asupra condiţiilor dezvoltării noastre economice", apărut în revista „Russkoe Bogatstvo" nr. 6 din 1894. – *188.*

www.dacoromanica.ro

63 *„Zur Kritik"* – primele cuvinte ale titlului cărții lui K. Marx „Zur Kritik der politischen Ökonomie" („Contribuții la critica economiei politice"). Lenin citează unele pasaje din traducerea rusă a acestei cărți, întocmită de P. P. Rumeanțev și editată în 1896 (vezi K. Marx. „Contribuții la critica economiei politice", Editura politică, 1960, ediția a II-a, pag. 56, 49). – *188.*

64 Vezi K. Marx. „Critica programului de la Gotha" *(K. Marx.* „Critica programului de la Gotha", Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 19–20).

În edițiile din 1897 și 1898, Lenin, din considerente de cenzură, nu s-a referit aici direct la Marx, ci la Struve. În ediția din 1908 Lenin se referă direct la „Critica programului de la Gotha" a lui Marx. Această rectificare a fost introdusă în textul ediției a patra și al celei de față. – *192.*

65 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 824, 827, 828–829. – *193.*

66 Este vorba de următoarele lucrări polemice ale narodnicilor îndreptate împotriva marxiștilor : articolul lui N. F. Danielson „Apologia puterii banului ca semn al timpului", publicat sub pseudonimul Nikolai–on în revista „Russkoe Bogatstvo" nr. 1–2 din 1895, și articolul lui V. P. Voronțov „Social-democratismul german și burghezismul rus", publicat sub pseudonimul V. V. în gazeta „Nedelea" nr. 47–49 din 1894. – *193.*

67 K. Marx. „Mizeria filozofiei" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 86). – *193.*

68 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 791. – *194.*

69 Vezi K. Marx. „Teorii asupra plusvalorii (Volumul al IV-lea al «Capitalului»)", partea a II-a, Editura politică, 1960, pag. 93 și 94. – *196.*

70 Prin cuvintele publicistul „progresist" de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, Lenin vizează, în ironie, pe narodnicul liberal S. N. Iujakov. P. B. Struve a citat un fragment din articolul acestuia „Problemele hegemoniei la sfîrșitul secolului al XIX-lea", publicat în revista „Russkaia Misl" nr. 3–4 din 1885. – *200.*

71 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 159.

Din considerente de cenzură, Lenin a înlocuit aici cuvîntul „socialiști" (în originalul german „Sozialisten") prin cuvîntul „autori". – *202.*

www.dacoromanica.ro

72 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 99–100. – *204.*

73 Vezi K. Marx. „Contribuţii la critica economiei politice", Editura politică, 1960, ediţia a II-a, pag. 95. – *207.*

74 *Obştea* (ţărănească) în Rusia – formă de folosinţă în comun a pămîntului de către ţărani, care se caracterizează prin obligativitatea asolamentului şi prin faptul că pădurile şi păşunile erau indivizibile. Principalele trăsături ale obştii ţărăneşti din Rusia erau : răspunderea solidară, reîmpărţirea regulată a pămînturilor şi faptul că membrii ei nu aveau dreptul să renunţe la pămînt, interzicerea vînzării şi cumpărării pămîntului.

În Rusia obştea este cunoscută din vremuri străvechi. În cursul evoluţiei istorice, ea devine treptat una dintre temeliile feudalismului în Rusia. Moşierii şi cîrmuirea ţaristă se serveau de obşte pentru a intensifica asuprirea iobăgistă şi pentru a stoarce de la popor plăţile de răscumpărare şi dările. V. I. Lenin a arătat că obştea, „fără a feri pe ţărani de procesul de proletarizare, are, în practică, rolul unei bariere medievale, care-i desparte pe ţărani, ţintuindu-i parcă de mici uniuni şi de categorii care şi-au pierdut orice «raţiune de a fi»" (Opere, vol. 15, E.S.P.L.P. 1957, pag. 65).

Problema obştii a stîrnit discuţii aprinse şi a dat naştere unei vaste literaturi economice. O atenţie deosebită acordau obştii narodnicii, care vedeau în ea o chezăşie a dezvoltării Rusiei spre socialism pe o cale deosebită. Selecţionînd în mod tendenţios şi falsificînd faptele, operînd cu aşa-numitele „cifre medii", narodnicii încercau să demonstreze că în Rusia ţărănimea, care posedă pămîntul în obşte, are o situaţie deosebit de „trainică" şi că obştea ar pune pe ţărani la adăpost de pătrunderea relaţiilor capitaliste în viaţa lor, că i-ar „feri" de ruinare şi de diferenţierea de clasă. Încă în penultimul deceniu al secolului trecut, G. V. Plehanov a arătat inconsistenţa iluziilor narodniciste cu privire la „socialismul de obşte", iar în deceniul următor V. I. Lenin a zdrobit definitiv teoriile narodnicilor. Pe baza unui uriaş material faptic şi statistic, Lenin a arătat cum s-au dezvoltat relaţiile capitaliste în satul rus şi cum, pătrunzînd în obştea sătească patriarhală, capitalul a scindat ţărănimea în clase antagoniste : chiaburi şi săraci.

În 1906 ministrul ţarist Stolîpin a emis o lege în interesul chiaburimii prin care se permitea ţăranilor să iasă din obşte şi să-şi vîndă lotul. În timp de 9 ani după emiterea acestei legi, care a iniţiat lichidarea oficială a sistemului obştilor la sate şi a intensificat procesul de diferenţiere a ţărănimii, au ieşit din obşti peste 2.000.000 de gospodari. – *208.*

75 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 8, Editura politică, 1960, pag. 148.

În ediţiile din 1897 şi 1898, din considerente de cenzură, Lenin nu se referă la K. Marx şi citează acest pasaj din lucrarea lui Marx

www.dacoromanica.ro

„Optsprezece brumar al lui Ludovic Bonaparte" după lucrarea lui N. Beltov (G. V. Plehanov) „Contribuţii la dezvoltarea concepţiei moniste asupra istoriei". În ediţia din 1908 Lenin se referă direct la Marx şi la lucrarea lui, citînd după culegerea : K. Marx. „Culegere de lucrări istorice". Petersburg, 1906. – *210.*

76 „*Russkaia Mîsl*" („Gîndirea rusă") – revistă lunară de orientare narodnicistă-liberală ; a apărut la Moscova începînd din 1880. În ultimul deceniu al secolului trecut, în timpul polemicii dintre marxişti şi narodnicii liberali, redacţia revistei, deşi rămînea pe poziţii narodniciste, îşi punea uneori coloanele la dispoziţia marxiştilor pentru a-şi publica articolele. La rubrica literară a revistei se publicau scrieri ale scriitorilor progresişti : A. M. Gorki, V. G. Korolenko, D. N. Mamin-Sibireak, G. I. Uspenski, A. P. Cehov etc.

După revoluţia din 1905, revista a devenit organul aripii de dreapta a partidului cadet şi a apărut sub îngrijirea lui P. B. Struve. La mijlocul anului 1918 a fost interzisă. – *211.*

77 „*Novoe Slovo*" („Cuvîntul nou") – revistă lunară ştiinţifică, literară şi politică ; a fost editată la Petersburg, începînd din 1894, de către narodnicii liberali, iar de la începutul anului 1897 de către „marxiştii legali" (P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski etc.). Pe cînd se afla în deportare în Siberia, Lenin a publicat în revista „Novoe Slovo" două articole : „Cu privire la caracterizarea romantismului economic" şi „În legătură cu o notă de ziar". În această revistă se publicau şi scrieri ale lui G. V. Plehanov, V. I. Zasulici, L. Martov, A. M. Gorki etc. În decembrie 1897 revista a fost interzisă de guvernul ţarist. – *211.*

78 Lenin citează aceste cuvinte din piesa lui A. N. Ostrovski „Cine plăteşte oalele sparte" (vezi A. N. Ostrovski. Opere complete, vol. II, 1950, pag. 31). – *213.*

79 K. Marx şi F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist" (vezi K. Marx şi F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist", Editura politică, 1960, ediţia a VII-a, pag. 59). – *216.*

80 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 608. – *217.*

81 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 514. – *217.*

82 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 498–499. – *217.*

83 Vezi F. Engels. „Anti-Dühring", E.S.P.L.P. 1955, ediţia a III-a, pag. 322–331. – *217.*

www.dacoromanica.ro

84 *„Sozialpolitisches Centralblatt"* – organ al aripii de dreapta a social-democrației germane. A început să apară în 1892. – *218.*

85 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 264. – *225.*

86 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 512.

În edițiile din 1897 și 1898, Lenin, din considerente de cenzură, a înlocuit cuvintele : „al revoluției sociale" („der sozialen Revolution") prin cuvintele : „al transformării sociale". În ediția din 1908 a tradus aceste cuvinte astfel : „al răsturnării sociale". Această modificare a fost introdusă în textul ediției a patra și al ediției de față. – *233.*

87 K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist" (vezi K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist", Editura politică, 1960, ediția a VII-a, pag. 58). – *236.*

88 *Legile cerealelor* au fost introduse în Anglia în 1815. Prin aceste legi au fost stabilite taxe vamale ridicate la cerealele importate. Legile cerealelor dădeau marilor proprietari funciari posibilitatea de a urca prețurile la cereale pe piața internă și de a obține o rentă enormă. Totodată ele întăreau pozițiile politice ale aristocrației agrare. În jurul legilor cerealelor s-a dat o luptă acerbă și îndelungată între marii proprietari funciari și burghezie, luptă care s-a încheiat prin abrogarea acestor legi în 1846. – *240.*

89 *„Pe de o parte nu pot să nu recunosc, pe de altă parte trebuie să admit"* – expresie ironică din scrierile lui M. E. Saltîkov-Șcedrin „Jurnalul unui provincial la Petersburg" și „Înmormîntarea" (vezi M. E. Saltîkov-Șcedrin. Opere complete, vol. X, 1936, pag. 477 ; vol. XIII, 1936, pag. 410). – *245.*

90 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 447–460. – *245.*

91 *Anti-Corn-Law-League* (Liga împotriva legilor cerealelor) a fost fondată în 1838 de către fabricanții de textile Cobden și Bright din Manchester. Industriașii din Manchester erau bastionul liber-schimbismului în Anglia.

Liga lupta pentru abrogarea legilor cerealelor ; ea susținea necesitatea liber-schimbismului, afirmînd în mod demagogic că această măsură va duce la ridicarea nivelului de trai al clasei muncitoare, pe cînd în realitate reducerea prețurilor la cereale contribuia la reducerea salariilor muncitorilor și la sporirea profiturilor capitaliștilor. Lupta dintre burghezia industrială și aristocrația agrară s-a încheiat în 1846 prin adoptarea legii cu privire la abrogarea legilor cerealelor. Aprecierea mișcării pentru abrogarea legilor cerealelor a fost

www.dacoromanica.ro

făcută de Marx în „Discurs asupra liber-schimbismului" (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 447–460). – *246.*

92 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 447–452. – *246.*

93 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 447. – *247.*

94 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 504. – *247.*

95 „*Die Neue Zeit*" („Timpuri noi") – revistă teoretică a social-democrației germane ; a apărut la Stuttgart din 1883 pînă în 1923. Pînă în octombrie 1917 a apărut sub îngrijirea lui K. Kautsky, iar după aceea sub îngrijirea lui H. Cunow. În anii 1885–1895 au fost publicate în „Die Neue Zeit" unele articole ale lui K. Marx și F. Engels. Engels a dat adesea indicații redacției revistei și a criticat-o cu asprime pentru abaterile ei de la marxism. Revista a publicat articole ale lui F. Mehring, P. Lafargue, G. V. Plehanov și ale altor militanți ai mișcării muncitorești internaționale. Începînd din a doua jumătate a ultimului deceniu al secolului trecut, revista a publicat regulat articole ale revizioniștilor. În timpul primului război mondial (1914–1918) s-a situat pe o poziție centristă, kautskistă, susținînd în fapt pe social-șovinești. – *247.*

96 Articolele menționate de V. I. Lenin, și anume lucrarea lui K. Marx și F. Engels „Circulară împotriva lui Kriege" și cap. IV din volumul al II-lea al „Ideologiei germane", au fost publicate în revista „Das Westphälische Dampfboot" din iulie 1846 și august-septembrie 1847 și retipărite sub formă de fragmente în revista „Die Neue Zeit" nr. 27 și 28 din 1895–1896 (vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 7–9 ; vol. 3, Editura politică, 1958, pag. 544–545, 547–548.

„*Das Westphälische Dampfboot*" – revistă lunară, organul unuia dintre curentele existente în socialismul mic-burghez german, sau „adevăratul" socialism ; a apărut sub îngrijirea lui O. Lüning la Bielefeld și Paderborn (Germania) din ianuarie 1845 pînă în martie 1848. – *247.*

97 Vezi K. Marx. Prefață la ediția întîi a volumului I al „Capitalului" („Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 44). – *247.*

98 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 677–678. – *249.*

www.dacoromanica.ro

99 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 686. – *249.*

100 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 454. – *251.*

101 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 460. – *252.*

102 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 503–504. – *252.*

103 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 460.
Din considerente de cenzură, Lenin a schimbat (sau a omis) unele cuvinte din pasajul citat din „Discurs asupra liber-schimbismului". De pildă, cuvintele „grăbeşte revoluţia socială" le-a tradus prin „grăbeşte această «sfărîmare»", iar cuvintele „numai în acest sens revoluţionar" prin „numai în acest sens". – *252.*

104 Broşura *„Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici"* a fost scrisă de Lenin pe vremea cînd se afla deportat în Siberia, în vara anului 1897, iar adaosul la broşură în toamna aceluiaşi an. Manuscrisul broşurii, după cum reiese din prefaţa lui P. B. Akselrod la prima ediţie a broşurii lui Lenin „Sarcinile social-democraţilor ruşi", a ajuns în străinătate abia în toamna anului 1898. A fost tipărită în 1899, la Geneva, de grupul „Eliberarea muncii", la tipografia „Uniunii social-democraţilor ruşi". – *253.*

105 Lenin se referă la înştiinţările apărute la începutul lunii ianuarie 1897 în toate filaturile şi ţesătoriile de bumbac din Petersburg în legătură cu introducerea zilei de muncă de 11 ore şi jumătate cu începere de la 16 (28) aprilie, adică în preajma zilei de 19 aprilie (1 mai) – ziua solidarităţii internaţionale a oamenilor muncii din toate ţările. – *257.*

106 *„Buletinul finanţelor, industriei şi comerţului"* – revistă săptămînală editată de ministerul de finanţe al Rusiei ţariste ; a apărut la Petersburg din 1883 pînă în 1917 (pînă în ianuarie 1885 sub titlul : „Curierul finanţelor"). În această revistă se publicau decizii ministeriale, articole şi cronici economice. – *262.*

107 Lenin se referă la fabula lui I. A. Krîlov „Leul la vînătoare" (1808). – *303.*

108 *Articolul „Recensămîntul meşteşugurilor din 1894/95 în gubernia Perm şi problemele generale ale industriei «meşteşugăreşti»"* a fost scris de Lenin în august-septembrie, nu mai tîrziu de 7 (19) septembrie 1897, în timp ce se afla deportat în Siberia. Materialele acestui

www.dacoromanica.ro

articol au fost folosite de Lenin în cartea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia".

Articolul a apărut pentru prima oară în 1898 în culegerea „Articole şi studii economice" şi a fost retipărit în 1908 în culegerea „Problema agrară". – *309.*

109 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 743. – *337.*

110 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 404. – *361.*

111 *Truck-system* – sistem în cadrul căruia salariile muncitorilor se plătesc în mărfuri şi produse alimentare livrate din prăvălii care aparţin fabricanţilor. În Rusia ţaristă, acest sistem, care reprezenta un mijloc suplimentar de exploatare a muncitorilor, era deosebit de răspîndit în regiunile cu producţie meşteşugărească. – *386.*

112 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 358–360. – *390.*

113 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediţia a IV-a, pag. 355–386. – *393.*

114 *„Iuridiceskii Vestnik"* („Curierul judiciar") – revistă lunară de orientare burgheză-liberală ; a apărut la Moscova între 1867 şi 1892. – *395.*

115 *„Pălăvrăgeală manilovistă"* – expresie legată de figura sentimentalului şi romanţiosului moşier Manilov, unul dintre personajele poemului lui N. V. Gogol „Suflete moarte" (1842), flecar inactiv şi visător steril, al cărui nume a devenit sinonimul pălăvrăgelii goale, al visării deşarte şi al atitudinii pasiv-blajine faţă de realitate. – *399.*

116 V. I. Lenin citează din poezia lui H. Heine „Du hast Diamanten und Perlen..." („Tu ai diamante şi perle...") (vezi Heine. Versuri, E.S.P.L.A. 1956, pag. 90). – *399.*

117 *„Delovoi Korrespondent"* – ziar comercial ; a apărut la Ekaterinburg (astăzi Sverdlovsk) din 1886 pînă în 1898. În coloanele lui se publicau informaţii, anunţuri, articole şi cronici economice. – *400.*

118 Este vorba de „Codul de legi al Imperiului rus", vol. 10, partea I. – *401.*

119 *„Permskie Gubernskie Vedomosti"* („Buletinul guberniei Perm") – organ oficial ; a apărut la Perm din 1838 pînă în 1917, mai întîi săptămînal, apoi zilnic. – *411.*

120 Este vorba de fabula „Metafizicianul" de I. I. Hemniţer, în care metafizicianul reprezintă întruchiparea teoretizării goale. – *412.*

www.dacoromanica.ro

121 *„Russkie Vedomosti"* („Analele Rusiei") – cotidian ; a apărut la Moscova începînd din 1863 ; exprima concepțiile intelectualilor liberali moderați. În ultimele două decenii ale secolului trecut au colaborat la acest ziar o seamă de scriitori din lagărul democrat (V. G. Korolenko, M. E. Saltîkov-Şcedrin, G. I. Uspenski etc.) ; în paginile lui au fost publicate lucrări ale narodnicilor liberali. Începînd din 1905 a devenit organul aripii drepte a partidului burghez al cadeților. Lenin a arătat că „Russkie Vedomosti" a îmbinat în felul său „cadetismul *de dreapta* cu o oarecare doză de narodnicism" (Opere, vol. 19, E.S.P.L.P. 1957, pag. 119). În 1918 „Russkie Vedomosti", ca și celelalte ziare contrarevoluționare, a fost interzis. – *419.*

122 *„Sîsoika"* – unul dintre eroii principali ai povestirii „Podlipovți" de F. M. Reşetnikov (1864), tipul țăranului sărac și ignorant, lipsit de drepturi, strivit de trudă și de mizerie. – *422.*

123 Acest citat e luat de V. I. Lenin din poczia „Către A. O. Smirnova" de M. I. Lermontov (vezi M. I. Lermontov. Opere în șase volume, vol. 2, 1954, pag. 163). – *426.*

124 Broșura *„Sarcinile social-democraților ruși"* a fost scrisă de Lenin pe cînd se afla deportat în Siberia la sfîrșitul anului 1897 și a fost publicată pentru întîia oară în 1898, la Geneva, de către grupul „Eliberarea muncii". Ea a fost larg răspîndită în rîndurile muncitorilor înaintați din Rusia. După cum reiese din datele departamentului de poliție, în 1898–1905 broșura a fost găsită cu prilejul percheziților și arestărilor făcute la Petersburg, Moscova, Smolensk, Kazan, Orel, Kiev, Vilno, Feodosia, Irkutsk, Arhanghelsk, Sormovo, Kovno și în alte orașe.

Manuscrisul broșurii n-a fost găsit ; există numai o copie făcută de o mînă necunoscută. În 1902 a apărut la Geneva ediția a doua a broșurii, iar în 1905 ediția a treia, ambele prefațate de V. I. Lenin. Broșura a fost inclusă și în culegerea : Vl. Ilin „În 12 ani", apărută în noiembrie 1907 (pe coperta exterioară și pe cea interioară figurează anul 1908). Din edițiile 1902, 1905 și 1907 lipsește proclamația „Către muncitorii și socialiștii din Petersburg din partea «Uniunii de luptă»", care se află într-o copie a manuscrisului și sub formă de anexă în prima ediție a broșurii. Această proclamație, care a fost publicată în toate edițiile precedente ale Operelor, a fost inclusă și în ediția de față. Copia manuscrisului conține unele greșeli de copiere. S-au strecurat unele inexactități și în prima ediție a broșurii, care a fost publicată în străinătate de către grupul „Eliberarea muncii". În edițiile următoare ele au fost îndreptate de Lenin. – *427.*

125 *„Prefața la ediția a doua"* a fost scrisă în august 1902 și publicată în decembrie al aceluiași an, în broșura „Sarcinile social-democraților ruși", editată de Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse.

www.dacoromanica.ro

Liga din străinătate a social-democrației revoluționare ruse a fost întemeiată în octombrie 1901, din inițiativa lui V. I. Lenin. Din ea făceau parte secția din străinătate a organizației „Iskra"-„Zarea" și organizația „Soțial-Demokrat" (care cuprindea și grupul „Eliberarea muncii"). Liga și-a pus ca sarcină să răspîndească ideile social-democrației revoluționare și să sprijine formarea unei organizații de luptă social-democrate. Ea era de fapt reprezentantul organizației „Iskra" din străinătate. Ea recruta partizani pentru „Iskra" din rîndurile social-democraților ruși din străinătate, sprijinea ziarul din punct de vedere material, organiza transportul lui în Rusia și edita literatură marxistă de popularizare. Liga a editat cîteva „Buletine" și broșuri. Ea a fost confirmată de Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. ca singura organizație de partid din străinătate cu drepturi statutare de comitet și a fost obligată să activeze sub conducerea și controlul C.C. al P.M.S.D.R.

După Congresul al II-lea, în „Liga din străinătate" s-au cuibărit menșevicii, care au folosit-o ca mijloc de luptă împotriva lui Lenin, împotriva bolșevicilor. La cel de-al doilea Congres al „Ligii din străinătate", care s-a ținut în octombrie 1903, ei s-au dedat la calomnii împotriva bolșevicilor, ceea ce a făcut pe Lenin și pe partizanii lui să părăsească ședința. Menșevicii au aprobat noul statut al Ligii, care era îndreptat împotriva statutului partidului adoptat la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. Din acel moment Liga a devenit un bastion al menșevismului ; ea a dăinuit pînă în 1905. – *431.*

126 *Curentul „economist"*, sau *„economismul"* – curent oportunist în social-democrația rusă de la sfîrșitul secolului al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea, o varietate rusă a oportunismului internațional. Organele de presă ale „economiștilor" au fost ziarul „Raboceaia Misl" (1897–1902) în Rusia și revista „Rabocee Delo" (1899–1902) în străinătate.

În 1899 a apărut „Credo", manifestul economiștilor, întocmit de E. D. Kuskova. Primind acest manifest pe cînd se afla în deportare, Lenin a scris „Protestul social-democraților din Rusia", în care a supus unei critici aspre programul „economiștilor". Protestul a fost discutat și adoptat în unanimitate în cadrul unei consfătuiri convocate în satul Ermakovskoe, districtul Minusinsk, la care au participat 17 deportați politici marxiști. „Economiștii" limitau sarcinile clasei muncitoare la lupta economică pentru mărirea salariilor, îmbunătățirea condițiilor de muncă etc., susținînd că de lupta politică trebuie să se ocupe burghezia liberală. Ei negau rolul conducător al partidului clasei muncitoare, considerînd că partidul nu are altceva de făcut decît să contemple procesul spontan al mișcării, să înregistreze evenimentele. Ploconindu-se în fața caracterului spontan al mișcării muncitorești, „economiștii" subapreciau importanța teoriei revoluționare, a conștiinței, susțineau că ideologia socialistă poate lua naștere din mișcarea spontană ; ei negau necesitatea introducerii conștiinței socialiste în mișcarea muncitorească și netezeau astfel calea ideologiei burgheze. Ei nu recunoșteau necesitatea de a crea un partid cen-

www.dacoromanica.ro

tralizat al clasei muncitoare şi apărau răzleţirea şi metodele primitive de activitate ale diferitelor cercuri, întreţineau disensiunile şi oscilările în sînul mişcării social-democrate. „Economismul" ameninţa să abată clasa muncitoare de la calea luptei revoluţionare de clasă şi să facă din ea o anexă politică a burgheziei.

Un rol important în lupta împotriva economismului a avut „Iskra" leninistă. Zdrobirea ideologică definitivă a „economismului" a fost săvîrşită de V. I. Lenin în cartea sa „Ce-i de făcut ?", apărută în martie 1902. – *432.*

127 Este vorba de *primul Congres al P.M.S.D.R.*, care a avut loc la Minsk la 1–3 (13–15) martie 1898. La acest congres au participat 9 delegaţi din partea a 6 organizaţii, şi anume din partea „Uniunilor de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, Moscova, Ekaterinoslav şi Kiev, din partea grupului de la „Raboceaia Gazeta" din Kiev şi din partea Bundului. Congresul a ales Comitetul Central, a confirmat ca organ oficial al partidului ziarul „Raboceaia Gazeta", a publicat un „Manifest" şi a declarat „Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate" drept reprezentant al partidului în străinătate (vezi „Rezoluţiile şi hotărîrile congreselor, conferinţelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice şi ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 11–15).

Însemnătatea primului Congres al P.M.S.D.R. constă în aceea că în hotărîrile sale şi în „Manifest" a proclamat întemeierea Partidului muncitoresc social-democrat din Rusia şi a avut prin aceasta un mare rol propagandistic revoluţionar. Totuşi, congresul n-a adoptat un program, n-a elaborat un statut al partidului ; Comitetul Central ales de el a fost arestat, tipografia „Raboceaia Gazeta" a fost confiscată, şi de aceea congresul n-a reuşit să înmănuncheze şi să unească între ele diferitele cercuri şi organizaţii marxiste. N-a existat o conducere exercitată dintr-un centru unic şi nici o linie unică în activitatea organizaţiilor locale. – *432.*

128 Este vorba de membrii *„Grupului narodovolţilor"*, care a apărut în 1891 la Petersburg. La început au făcut parte din acest grup M. S. Olminski (Aleksandrov), N. L. Meşcereakov, E. M. Aleksandrova, A. A. Fedulov, A. A. Erghin etc. Acest grup se călăuzea după programul narodovolţilor. El a tipărit în tipografia sa o serie de broşuri şi proclamaţii ilegale, „Rabocii Sbornik", două numere din „Letucii Listok" („Foaie volantă"). În aprilie 1894 grupul a fost nimicit de poliţie, dar în curînd şi-a reluat activitatea. În această perioadă s-a produs trecerea lui de la narodovoltism la social-democratism. Ultimul număr, 4, al publicaţiei „Letucii Listok", care a apărut în decembrie 1895, purta deja urme vădite de influenţă social-democrată. Grupul a stabilit legătura cu „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg, a tipărit în tipografia sa o serie de publicaţii ale „Uniunii", de pildă broşura lui Lenin „Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici şi uzine" (vezi volumul de faţă, pag. 15–61), a dus tratative cu

www.dacoromanica.ro

„Uniunea" în legătură cu scoaterea în comun a ziarului „Rabocee Delo". În aceeaşi tipografie urma să fie scoasă şi broşura lui Lenin „Despre greve", trimisă din închisoare în mai 1896 (manuscrisul n-a fost încă găsit). Broşura n-a putut fi însă tipărită, pentru că în iunie 1896 tipografia a fost devastată, iar membrii grupului arestaţi. După aceea grupul şi-a încetat existenţa. Ulterior, unii din membrii lui (P. F. Kudelli, N. L. Meşcereakov, M. S. Olminski etc.) au devenit militanţi activi ai P.M.S.D.R., în timp ce majoritatea au aderat la partidul socialiştilor-revoluţionari. – *432*.

129 *Narodopravţi* – membrii partidului „Narodnoe pravo", organizaţie ilegală a intelectualităţii democrate ruse, întemeiată în vara anului 1893 cu participarea foştilor narodovolţi O. V. Aptekman, A. I. Bogdanovici, A. V. Ghedeonovski, M. A. Natanson, N. S. Tiutcev şi alţii. Narodopravţii îşi propuneau să unească toate forţele de opoziţie în vederea luptei pentru reforme politice. Această organizaţie a scos două documente programatice: „Manifest" şi „O problemă vitală". În primăvara anului 1894 grupul a fost zdrobit de guvernul ţarist. O apreciere asupra narodopravţilor ca partid politic a fost dată de V. I. Lenin în lucrarea sa „Ce sînt «prietenii poporului» şi cum luptă ei împotriva social-democraţilor?" (Opere complete, vol. 1, Editura politică, 1960, ediţia a doua, pag. 331–334) şi în volumul de faţă, pag. 456–458. Majoritatea narodopravţilor au aderat ulterior la partidul socialiştilor-revoluţionari. – *432*.

130 *„Socialiştii-revoluţionari"* (eserii) – partid mic-burghez din Rusia; a luat fiinţă pe la sfîrşitul anului 1901 – începutul anului 1902, prin contopirea diferitelor grupuri şi cercuri narodnice. Ziarele „Revoliuţionnaia Rossia" (1900–1905) şi revista „Vestnik Russkoi Revoliuţii" (1901–1905) au devenit organele lui oficiale. Concepţiile socialiştilor-revoluţionari, exprimate în programul adoptat la primul lor congres (decembrie 1905 – ianuarie 1906), reprezentau un amestec de idei ale narodnicismului şi ale oportunismului din Europa occidentală. Eserii, după cum s-a exprimat Lenin, cîrpeau găurile narodnicismului cu „peticile «criticii» oportuniste la modă a marxismului" (Opere, vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 301). Ei nu vedeau deosebirile de clasă dintre proletar şi micul proprietar şi, estompînd contradicţiile de clasă din sînul ţărănimii, negau rolul conducător al proletariatului în revoluţie, negau ideea dictaturii proletariatului. Tactica lor de teroare individuală aducea prejudicii mari mişcării revoluţionare.

În programul lor agrar, eserii cereau trecerea pămîntului în proprietatea întregii societăţi, împărţirea lui la ţărani şi dezvoltarea diferitelor forme de asociaţii obşteşti şi de cooperaţii. Lenin a arătat că programul lor de „socializare" a pămîntului nu are nimic comun cu socialismul, că desfiinţarea proprietăţii private numai asupra pămîntului „nu va lichida nici dominaţia capitalului, nici mizeria maselor" (Opere, vol. 10, E.S.P.L.P. 1956, pag. 26).

În timpul primei revoluţii ruse din 1905–1907, eserii şi-au dat pe faţă esenţa lor mic-burgheză, promovînd o politică împăciuitoristă

www.dacoromanica.ro

față de burghezia liberală. În partidul lor au apărut două aripi : cea dreaptă, care a renunțat la lupta pentru republică și a încheiat un bloc cu cadeții, și cea stîngă, care a format „Uniunea socialiștilor-revoluționari maximaliști", pentru care teroarea individuală era principalul mijloc de luptă. În anii primului război mondial (1914–1918), eserii s-au situat pe pozițiile social-șovinismului. După victoria Revoluției burghezo-democratice din februarie 1917, în partidul eserilor au luat naștere trei grupări : cei de dreapta (în frunte cu E. Breșko-Breșkovskaia și Kerenski), centriștii (în frunte cu V. Cernov) și cei de stînga (în frunte cu M. Spiridonova). Liderii celor de dreapta și ai centriștilor au făcut parte din Guvernul provizoriu burghez. Grupul Spiridonova a format aripa stîngă, care, la sfîrșitul lunii noiembrie 1917 s-a constituit în partidul de sine stătător al eserilor „de stînga". După victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, eserii au dus o activitate contrarevoluționară, de subminare, au sprijinit pe generalii albgardiști și pe intervenționiști, au luat parte la comploturi contrarevoluționare, au organizat acțiuni teroriste împotriva oamenilor de stat sovietici. Eserii „de stînga" căutau să-și mențină influența lor în rîndul maselor țărănești și în mod formal recunoșteau Puterea sovietică, însă, pe măsură ce s-a dezvoltat lupta de clasă la țară, au pășit pe calea luptei împotriva Puterii sovietice și au fost zdrobiți. După terminarea războiului civil și a intervenției străine, eserii și-au continuat activitatea lor dușmănoasă, îndreptată împotriva Statului sovietic, atît înăuntrul țării cît și în tabăra emigranților albgardiști. – *433*.

131 *„Iskra"* („Scînteia") – primul ziar marxist ilegal pe întreaga Rusie, a fost înființat de Lenin în anul 1900. Crearea acestui organ de luptă al marxiștilor revoluționari a constituit veriga principală și sarcina principală din lanțul de verigi și din lanțul de sarcini care stăteau atunci în fața social-democraților ruși. Întrucît, datorită persecuțiilor polițienești, în Rusia era imposibilă scoaterea unui ziar revoluționar, Lenin, încă de pe cînd se afla deportat în Siberia, a elaborat în toate amănuntele planul editării unui asemenea ziar în străinătate.

La expirarea termenului de deportare (ianuarie 1900), Lenin a trecut imediat la înfăptuirea acestui plan. În februarie 1900, la Petersburg, el a dus tratative cu V. I. Zasulici, care venise clandestin din străinătate, în legătură cu participarea grupului „Eliberarea muncii" la scoaterea unui ziar marxist pe întreaga Rusie. În aprilie 1900 a avut loc așa-zisa „Consfătuire de la Pskov", la care au participat V. I. Lenin, L. Martov (I. O. Țederbaum), A. N. Potresov, S. I. Radcenko și „marxiștii legali" (P. B. Struve, M. I. Tugan-Baranovski). La această consfătuire a fost ascultat și discutat proiectul de declarație al redacției, întocmit de Lenin, cu privire la programul și sarcinile unui ziar pe întreaga Rusie („Iskra") și ale unei reviste politice-științifice („Zarea"). Lenin a cutreierat o serie de orașe din Rusia : Petersburg, Riga, Pskov, Samara, Nijni-Novgorod, Ufa, unde a stabilit legături cu grupuri social-democrate și cu social-democrați izolați, cu care s-a înțeles să sprijine viitoarea „Iskră". După sosirea lui Lenin în Elveția, în august 1900, a avut loc o consfătuire a lui V. I. Lenin și A. N. Potresov cu membrii grupului „Eliberarea muncii", în cadrul

www.dacoromanica.ro

căreia s-a discutat despre programul şi sarcinile ziarului şi ale revistei, despre eventualii colaboratori şi despre componenţa şi sediul redacţiei. În legătură cu istoricul apariţiei „Iskrei", vezi articolul lui V. I. Lenin „Cum era cît pe-aci să se stingă «Iskra»" (Opere, vol. 4, Editura pentru literatură politică, 1953, pag. 311–326).

Primul număr al „Iskrei" leniniste a apărut în decembrie 1900, la Leipzig ; numerele următoare au apărut la München ; începînd din aprilie 1902 se organizează tipărirea „Iskrei" la Londra, iar din primăvara anului 1903 – la Geneva. Din redacţia ziarului făceau parte V. I. Lenin, G. V. Plehanov, L. Martov, P. B. Akselrod, A. N. Potresov şi V. I. Zasulici. Secretar de redacţie a fost la început I. G. Smidovici-Leman, iar mai tîrziu, din primăvara anului 1901, N. K. Krupskaia, care răspundea şi de întreaga corespondenţă a „Iskrei" cu organizaţiile social-democrate din Rusia. Redactorul responsabil şi conducătorul de fapt al „Iskrei" a fost Lenin. El a publicat în „Iskra" articole în legătură cu toate problemele fundamentale ale construcţiei de partid şi ale luptei de clasă a proletariatului din Rusia, s-a ocupat de evenimentele cele mai importante din viaţa internaţională.

Potrivit planului schiţat de Lenin, „Iskra" a devenit un centru de grupare a forţelor partidului, de adunare şi educare a cadrelor partidului. Într-o serie de oraşe din Rusia (Petersburg, Moscova, Samara etc.) au fost create grupuri şi comitete ale P.M.S.D.R. de orientare iskristă-leninistă. Organizaţiile iskriste luau naştere şi acţionau sub conducerea directă a discipolilor şi tovarăşilor de luptă ai lui V. I. Lenin : N. E. Bauman, I. V. Babuşkin, S. I. Gusev, M. I. Kalinin, G. M. Krjijanovski ş.a. „Iskra" a avut un rol hotărîtor în lupta pentru făurirea unui partid marxist, în zdrobirea „economiştilor", în unificarea cercurilor social-democrate răzleţe.

Din iniţiativa lui Lenin şi cu participarea lui directă, redacţia „Iskrei" a elaborat un proiect de program al partidului (care a fost publicat în nr. 21 al „Iskrei") şi a pregătit Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., care a avut loc în iulie-august 1903. Pînă la convocarea congresului, majoritatea organizaţiilor social-democrate locale din Rusia s-au alăturat „Iskrei", aprobînd tactica, programul şi planul ei organizatoric şi recunoscînd-o drept organul lor de conducere. Într-o rezoluţie specială, congresul a subliniat rolul excepţional al „Iskrei" în lupta pentru crearea partidului şi a declarat-o Organ Central al P.M.S.D.R. La Congresul al II-lea a fost aprobată componenţa redacţiei, din care făceau parte Lenin, Plehanov şi Martov. În pofida hotărîrii adoptate de congresul partidului, Martov a refuzat să facă parte din redacţie, şi numerele 46–51 ale „Iskrei" au apărut sub îngrijirea lui Lenin şi Plehanov. Ulterior Plehanov a trecut pe poziţiile menşevismului şi a cerut să fie incluşi în redacţia „Iskrei" toţi vechii redactori menşevici, care fuseseră respinşi de congres. Lenin n-a putut fi de acord cu o asemenea pretenţie, şi la 19 octombrie (1 noiembrie) 1903 s-a retras din redacţia „Iskrei", pentru a se întări în C.C. al partidului şi a lupta, de pe această poziţie, împotriva oportuniştilor menşevici. Nr. 52 al ziarului a apărut sub îngrijirea numai a lui Ple-

www.dacoromanica.ro

hanov. La 13 (26) noiembrie 1903, Plehanov, cu de la sine putere, încălcînd voința congresului, a cooptat în redacția „Iskrei" pe foștii ei redactori menșevici. Începînd cu nr. 52, menșevicii au transformat „Iskra" într-un organ al lor.

În locul „Iskrei" vechi, leniniste, bolșevice, a început să apară „Iskra" nouă, oportunistă, menșevică. – *433.*

132 *„Revoliuționnaia Rossiia"* („Rusia revoluționară") – ziar ilegal al socialiștilor-revoluționari, a fost editat, de la sfîrșitul anului 1900, în Rusia de către „Uniunea socialiștilor-revoluționari"; din ianuarie 1902 pînă în decembrie 1905 a apărut în străinătate (la Geneva), ca organ oficial al partidului socialiștilor-revoluționari. – *433.*

133 *„Osvobojdenie"* („Eliberarea") – revistă bilunară, organ ilegal al burgheziei monarhiste liberale; a apărut în străinătate (Stuttgart-Paris) din iunie 1902 pînă în octombrie 1905, sub conducerea redacțională a lui P. B. Struve. Fiind cea mai influentă revistă a intelectualilor liberali și a zemților, „Osvobojdenie" a pregătit prin activitatea sa terenul pentru formarea, în octombrie 1905, a partidului constituțional-democrat (partidul cadeților). – *433.*

134 *„Sozialistische Monatshefte"* („Revista socialistă lunară") – principalul organ al oportuniștilor germani și unul din organele oportunismului internațional. A apărut la Berlin din 1897 pînă în 1933. În timpul primului război mondial (1914–1918) a avut o poziție social-șovină. – *433.*

135 Este vorba de încercările intelectualilor liberali, zemților și moșierilor de a crea un partid în al cărui program să se prevadă menținerea țarismului în Rusia sub formă de monarhie constituțională. În acest scop, în cursul anului 1902 au avut loc la Moscova, Petersburg și în alte orașe o serie de congrese și consfătuiri particulare ale conducătorilor zemstvelor și ale intelectualilor liberali, la care s-a discutat platforma viitorului partid. Cu toate acestea nu s-a ajuns la constituirea unui asemenea partid. În octombrie 1905 zemții constituționaliști au intrat în partidul constituțional-democrat (partidul cadeților), care s-a format în această perioadă. – *434.*

136 *Congresul al III-lea al P.M.S.D.R.* a avut loc la Londra între 12 și 27 aprilie (25 aprilie și 10 mai) 1905. La acest congres au participat 24 de delegați cu vot deliberativ și 14 cu vot consultativ. El a fost pregătit și convocat de bolșevici. A fost primul congres bolșevic.

Ordinea de zi a Congresului al III-lea al P.M.S.D.R., care a fost elaborată de Lenin și adoptată de congres, a fost următoarea: I. *Raportul Comitetului de organizare.* II. *Probleme tactice:* 1) insurecția armată; 2) atitudinea față de politica guvernului în ajunul și în momentul revoluției (acest punct era consacrat următoarelor două probleme: a) atitudinea față de politica guvernului în ajunul revoluției; b) despre guvernul revoluționar provizoriu); 3) atitudinea

www.dacoromanica.ro

față de mișcarea țărănească. III. *Probleme organizatorice :* 4) relațiile dintre muncitori și intelectuali în cadrul organizațiilor de partid ; 5) statutul partidului. IV. *Atitudinea față de celelalte partide și curente :* 6) atitudinea față de partea care s-a rupt de P.M.S.D.R. ; 7) atitudinea față de organizațiile social-democrate naționale ; 8) atitudinea față de liberali ; 9) acordurile practice cu socialiștii-revoluționari. V. *Probleme interne ale vieții de partid :* 10) propaganda și agitația. VI. *Dările de seamă ale delegaților :* 11) darea de seamă a C.C. ; 12) dările de seamă ale delegaților comitetelor locale. VII. *Alegerile :* 13) alegerile ; 14) modul de publicare a rezoluțiilor și proceselor-verbale ale congresului și modul de intrare în funcție a activiștilor.

Toate lucrările congresului s-au desfășurat sub conducerea lui V. I. Lenin. El a scris proiectele principalelor rezoluții adoptate la congres, a luat cuvîntul în problema insurecției armate, a participării social-democraților la guvernul revoluționar provizoriu, a atitudinii față de mișcarea țărănească, a statutului partidului și într-o serie de alte probleme. În procesele-verbale ale congresului sînt consemnate peste o sută de cuvîntări și propuneri ale lui Lenin.

Congresul a stabilit linia tactică a bolșevicilor, care era îndreptată spre victoria deplină a revoluției burghezo-democratice și transformarea ei în revoluție socialistă. În hotărîrile congresului au fost indicate sarcinile proletariatului în calitate de conducător al revoluției și a fost trasat planul strategic al partidului în revoluția burghezo-democratică : proletariatul, încheind alianță cu întreaga țărănime și izolînd burghezia liberală, trebuie să ducă lupta pentru victoria revoluției.

Congresul a modificat statutul partidului : a) a adoptat § 1 al statutului în formularea dată de Lenin ; b) a stabilit în mod precis drepturile Comitetului Central și relațiile lui cu comitetele locale ; c) a modificat structura organizatorică a organelor centrale ale partidului : în loc de trei centre (Comitetul Central, Organul Central și Consiliul partidului), a fost creat un singur centru de partid cu drepturi depline – Comitetul Central.

În legătură cu lucrările și importanța Congresului al III-lea vezi articolul „Congresul al III-lea" și cartea „Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică" (Opere, vol. 8, E.S.P.L.P. 1955, pag. 436–443 ; vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 1–123), precum și „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 68–92. – *437.*

137 Este vorba de articolul „Sciziunea în social-democrația rusă", publicat la 21 (8) iunie 1905, sub semnătura N–ci, în nr. 72 al revistei „Osvobojdenie" de sub conducerea lui P. Struve. – *437.*

138 *„Proletarii"* („Proletarul") – săptămînal bolșevic ilegal. Organul Central al P.M.S.D.R., înființat pe baza hotărîrii Congresului al III-lea al partidului. Printr-o hotărîre a sa, plenara din 27 aprilie

www.dacoromanica.ro

(10 mai) 1905 a Comitetului Central al partidului l-a numit pe V. I. Lenin redactor responsabil al Organului Central.

„Proletarii" a apărut la Geneva, de la 14 (27) mai şi pînă la 12 (25) noiembrie 1905 ; au văzut lumina zilei 26 de numere. La activitatea redacţiei au participat în permanenţă V. V. Vorovski, A. V. Lunacearski şi M. S. Olminski (Aleksandrov). O muncă asiduă în cadrul redacţiei au desfăşurat N. K. Krupskaia, V. M. Velicikina şi V. A. Karpinski. A. I. Ulianova-Elizarova, S. I. Gusev şi V. D. Bonci-Bruevici au reuşit să organizeze trimiterea sistematică de corespondenţe din Rusia la Geneva. N. K. Krupskaia şi L. A. Fotieva au întreţinut corespondenţă cu organizaţiile locale şi cu cititorii ziarului „Proletarii".

„Proletarii" a urmat linia vechii „Iskre", a „Iskrei" leniniste, şi a păstrat o perfectă continuitate cu ziarul bolşevic „Vpered". În perioada primei revoluţii ruse (1905–1907), el a desfăşurat o intensă muncă de explicare a tacticii revoluţionare a partidului şi a jucat un rol important în făurirea unităţii organizatorice şi ideologice a bolşevicilor în vederea înfăptuirii acestei tactici.

În acest ziar au apărut peste 60 de articole şi note scrise de Lenin. Aceste articole erau reproduse în organele locale ale presei bolşevice sau erau tipărite în foi volante. Curînd după plecarea lui Lenin în Rusia, în noiembrie 1905, ziarul „Proletarii" şi-a încetat apariţia. Ultimele două numere (25 şi 26) au apărut sub conducerea redacţională a lui V. V. Vorovski. – *437.*

139 „*Osvobojdenţi*" – intelectualii, zemţii şi moşierii liberali grupaţi în jurul revistei „Osvobojdenie". În ianuarie 1904 ei au format „Uniunea eliberării", organizaţie monarhistă liberală care a fiinţat pînă în octombrie 1905. Trădarea revoluţiei şi a intereselor poporului era camuflată de ei sub paravanul unui fals democratism. Împreună cu zemţii constituţionalişti, „osvobojdenţii" au constituit nucleul principalului partid burghez din Rusia, partidul cadeţilor, care s-a format în octombrie 1905. – *438.*

140 „*Uniunea social-democraţilor ruşi din străinătate*" a fost întemeiată în 1894, la Geneva, din iniţiativa grupului „Eliberarea muncii". Ea avea o tipografie proprie, în care tipărea literatură revoluţionară. La început grupul „Eliberarea muncii" a condus această „Uniune" şi a redactat publicaţiile ei. „Uniunea" a scos culegerea neperiodică „Rabotnik", „Listok «Rabotnika»" („Foaia culegerii «Rabotnik»"), a editat lucrarea lui V. I. Lenin „Explicarea legii amenzilor" (1897), lucrarea lui G. V. Plehanov „O nouă campanie împotriva social-democraţiei ruse" (1897) etc. În martie 1898, primul congres al P.M.S.D.R. a recunoscut „Uniunea" ca reprezentant al partidului în străinătate. Mai tîrziu, în „Uniune" au început să precumpănească elementele oportuniste – „economiştii", sau aşa-zişii „tineri". În noiembrie 1898, la primul congres al „Uniunii" (congresul de la Zürich), grupul „Eliberarea muncii" a declarat că nu va accepta să redacteze publicaţiile ei, afară de „Rabotnik" nr. 5–6 şi broşurile lui V. I. Lenin

www.dacoromanica.ro

„Sarcinile social-democraților ruși" și „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici", a căror editare și-o asumase. De atunci „Uniunea" a început editarea revistei economiștilor „Rabocee Delo". Ruptura definitivă și retragerea grupului „Eliberarea muncii" din „Uniune" s-a produs în aprilie 1900, la congresul al doilea al „Uniunii", care s-a ținut la Geneva, cînd grupul „Eliberarea muncii" și adepții lui s-au retras de la congres și au întemeiat organizația de sine stătătoare „Soțial-Demokrat". În 1903 Congresul al II-lea al P.M.S.D.R. a adoptat hotărîrea de a dizolva „Uniunea" (vezi „Rezoluțiile și hotărîrile congreselor, conferințelor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ale plenarelor C.C.", partea I, Editura pentru literatură politică, 1954, pag. 57). – *439.*

141 În manuscrisul broșurii „Sarcinile social-democraților ruși", în acest pasaj nu era scris „obșcestva" = „societății", ci „pr-va" („proizvodstva" = „producției"). În prima ediție a broșurii (1898), acest cuvînt a fost descifrat în mod greșit și a apărut „pravitelstva" („guvernului"). În ediția a doua (1902), scoasă de Lenin, această greșeală evidentă a fost îndreptată. Cuvîntul „pravitelstva" („guvernului") a fost înlocuit prin „obșcestva" („societății"). Cu această îndreptare făcută de Lenin a fost publicată lucrarea în 1905 în broșură și în 1907 în culegerea „În 12 ani". – *440.*

142 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 499–500. – *446.*

143 Este vorba de politica dusă de ministrul de interne N. P. Ignatiev (1881–1882), care, după cum s-a exprimat V. I. Lenin, căuta „să prostească" pe liberali și, prin jocul de-a democratismul, să camufleze trecerea guvernului lui Aleksandr al III-lea la reacțiune directă. În acest scop au fost convocate consfătuiri ale unor „persoane competente" (mareșali ai nobilimii și președinți ai zemstvelor etc.) pentru a discuta o serie de probleme, ca: micșorarea plăților de răscumpărare, îmbunătățirea sistemului de strămutare a populației, reforma administrației locale, se proiectase chiar convocarea unei adunări de 3.000 de persoane lipsită de drepturi și purtînd denumirea de „zemski sobor". Toate aceste încercări s-au soldat cu demisia lui Ignatiev, după care a început o perioadă de „reacțiune dezmățată, neînchipuit de crîncenă și de bestială" (V. I. Lenin. Opere complete, vol. 1, Editura politică, 1960, ediția a doua, pag. 286). – *448.*

144 Grupul *„Eliberarea muncii"* – primul grup marxist rus, întemeiat de G. V. Plehanov la Geneva (Elveția) în 1883. Din el făceau parte, în afară de Plehanov, și P. B. Akselrod, L. G. Deutsch, V. I. Zasulici, V. N. Ignatov.

Grupul „Eliberarea muncii" a desfășurat o amplă activitate în direcția răspîndirii marxismului în Rusia. A tradus în limba rusă, a editat în străinătate și a difuzat în Rusia o serie de lucrări ale întemeietorilor marxismului: „Manifestul Partidului Comunist" de

www.dacoromanica.ro

Marx și Engels, „Muncă salariată și capital" de Marx, „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință" de Engels etc. Plehanov și grupul său au dat o lovitură serioasă narodnicismului. Cele două proiecte ale programului social-democraților ruși scrise de Plehanov în 1883 și 1885 și editate de grupul „Eliberarea muncii" au constituit un pas important în direcția pregătirii și creării unui partid social-democrat în Rusia. Lucrările lui Plehanov „Socialismul și lupta politică" (1883), „Divergențele noastre" (1885) și „Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei" (1895) au avut un rol important în răspîndirea concepțiilor marxiste. Grupul „Eliberarea muncii" a avut însă și greșeli serioase: rămășițe ale concepțiilor narodniciste, subaprecierea capacității revoluționare a țărănimii, supraaprecierea rolului burgheziei liberale. Aceste greșeli au constituit germenii concepțiilor menșevice de mai tîrziu ale lui Plehanov și ale altor membri ai acestui grup. Activitatea grupului „Eliberarea muncii" a avut un rol important în formarea conștiinței revoluționare a clasei muncitoare din Rusia, deși n-a fost legată în mod practic de mișcarea muncitorească. V. I. Lenin a arătat că grupul „Eliberarea muncii" „a fondat doar teoreticește social-democrația și făcut primul pas în întîmpinarea mișcării muncitorești" (Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 275). Grupul „Eliberarea muncii" a stabilit legături cu mișcarea muncitorească internațională și, cu începere de la primul Congres, din 1889, al Internaționalei a II-a (Paris), a reprezentat social-democrația rusă la toate congresele ei.

În august 1903, la Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., grupul „Eliberarea muncii" a declarat că-și încetează existența. – *450.*

145 Lenin se referă la culegerile de articole *„Materiale pentru o istorie a mișcării social-revoluționare ruse"*, editate în anii 1893–1896, la Geneva, de „Un grup de vechi narodovolți" (P. L. Lavrov, N. S. Rusanov etc.). Au apărut în total patru volume de „Materiale" în cinci cărți din cele șaptesprezece proiectate. – *451.*

146 *Blanquismul* – curent din mișcarea socialistă franceză, în fruntea căruia se afla Louis-Auguste Blanqui (1805–1881), eminent revoluționar, reprezentant de vază al comunismului utopic francez.

Blanquiștii negau lupta de clasă și așteptau „salvarea omenirii din robia salariată nu prin lupta de clasă a proletariatului, ci prin complotul unei mici minorități de intelectuali" (V. I. Lenin. Opere, vol. 10, E.S.P.L.P. 1956, pag. 383). Substituind activității unui partid revoluționar acțiunile unui grup secret de complotiști, ei nu țineau seama de situația concretă, necesară pentru victoria revoluției, și subapreciau legătura cu masele. – *452.*

147 Articolul *„Cîteva perle din proiectele utopice ale narodnicilor"* a fost scris de Lenin în deportare, în Siberia, la sfîrșitul anului 1897, pentru revista „Novoe Slovo", despre care nu aflase că fusese suprimată de guvern în luna decembrie a aceluiași an.

În 1898, acest articol a fost inclus de Lenin în culegerea „Studii și articole economice". – *465.*

www.dacoromanica.ro

148 *„Discipolii"* – adepții lui Marx și Engels. Acest termen era folosit în anii 1890–1900 ca denumire legală a marxiștilor. – *468.*

149 Este vorba de școala etică-istorică în economia politică, care a apărut în deceniul al 8-lea al secolului al XIX-lea în Germania și care acorda o mare importanță principiilor etice (morale) în viața economică. Reprezentanții ei au fost G. Schmoller, L. Brentano și alți socialiști de catedră. – *473.*

150 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 504. – *475.*

151 *„A ajunge pînă la coloanele lui Hercule"*, adică a ajunge la limită, a exagera peste măsură. În mitologia greacă se spune că aceste coloane au fost înălțate de Hercule și vechii greci credeau că ele marchează capătul lumii, dincolo de care nu se poate merge. – *479.*

152 *Korobocika* – personaj din poemul „Suflete moarte" (1842) de N. V. Gogol; mică moșiereasă zgîrcită, meschină și proastă, „tare de cap", după expresia lui Gogol. Cuvîntul Korobocika a devenit nume comun cu sensul de cărpănoșie meschină și stupiditate. – *483.*

153 Este vorba de perioada de activitate a lui A. A. Arakceev, atotputernicul favorit al lui Pavel I și al lui Aleksandr I, de numele căruia este legată o întreagă epocă de despotism polițienesc fără margini și de samavolnicie a militarismului grosolan („arakceevism"). Trăsătura caracteristică a regimului arakceevist au format-o cruntele măsuri îndreptate împotriva mișcării revoluționare a maselor asuprite și împotriva oricărei libertăți de gîndire.

Arakceev a ajuns celebru îndeosebi în urma introducerii sistemului coloniilor militare, prin care se urmărea ieftinirea întreținerii armatei; populația acestor colonii era obligată ca, paralel cu îndeplinirea obligațiilor militare, să se ocupe cu munca agricolă, pentru a se putea întreține. În coloniile militare domnea un regim nemaipomenit de aspru, disciplina era bazată pe bătaie și viața era reglementată pînă în cele mai mici amănunte. – *486.*

154 *Mercantilism* – sistem de concepții economice și politica economică a o serie de state europene din secolele XV–XVIII, care a contribuit la acumularea de capitaluri și la dezvoltarea comerțului. Adepții mercantilismului identificau bogăția națiunii cu banii, considerînd că avuția socială constă numai în bani sub formă de metale nobile. Statele care aplicau acest sistem căutau să ajungă la o reglementare a comerțului exterior care să asigure preponderența exportului de mărfuri asupra importului. În acest scop ele duceau o politică de protejare a industriei naționale, care consta în reglementarea importului de mărfuri străine prin instituirea de taxe vamale, acordarea de subvenții întreprinderilor de manufactură etc. Politica economică a mercantilismului a contribuit la intensificarea exploatării oamenilor muncii. – *487.*

www.dacoromanica.ro

155 Așa a caracterizat P. B. Struve, în articolul său „Probleme curente ale vieții interne", publicat sub semnătura P. B. (vezi „Novoe Slovo", 1897, nr. 7 din aprilie, pag. 238), proiectul lui Guriev, membru al comitetului științific al ministerului de finanțe. – *487.*

156 Marele utopist rus N. G. Cernîșevski. – *488.*

157 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. III, partea a II-a, E.S.P.L.P. 1955, pag. 744. – *489.*

158 *„Sever"* – revistă săptămînală de artă și literatură ; a apărut la Petersburg din 1888 pînă la 1914. – *490.*

159 *Fata de măritat din comedia lui Gogol* – Agafia Tihonovna, personaj din comedia „Căsătoria" (1883) de Gogol. – *493.*

160 K. Marx și F. Engels. „Manifestul Partidului Comunist", Editura politică, 1960, ediția a VII-a, pag. 37. Mai departe Lenin citează mai pe larg acest pasaj (vezi a doua adnotare de la subsolul pag. 496 a volumului de față). – *494.*

161 Lenin se referă aici la pag. 39 a revistei „Novoe Slovo" nr. 9 din iunie 1897, în care se găsește sus-menționatul pasaj din articolul său „Cu privire la caracterizarea romantismului economic" (vezi volumul de față, pag. 217). – *495.*

162 Vezi K. Marx. „Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 514. – *495.*

163 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 498–499. – *495.*

164 Vezi K. Marx și F. Engels. Opere, vol. 8, Editura politică, 1960, pag. 208. – *496.*

165 *„Otecestvennîe Zapiski"* – revistă politică și literară ; a apărut la Petersburg cu începere din 1820 ; din 1839 devine o revistă progresistă, una dintre cele mai bune din acea vreme. A avut printre colaboratorii ei pe V. G. Belinski, A. I. Herțen, T. N. Granovski, N. P. Ogarev și alții. Începînd din 1846, după retragerea lui Belinski din redacție, importanța acestei reviste a început să scadă. Din 1868, cînd a trecut în mîinile lui N. A. Nekrasov și M. F. Saltikov-Șcedrin, ea a cunoscut o nouă perioadă de înflorire ; în acest timp a grupat în jurul său intelectualitatea democrat-revoluționară. După moartea lui Nekrasov (1877), au căpătat o influență predominantă narodnicii.

- Revista era supusă unor persecuții permanente din partea cenzurii. În aprilie 1884 a fost interzisă de guvernul țarist. – *502.*

www.dacoromanica.ro

166 În Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. se află un conspect al cărții lui Skaldin „În fundul provinciei și în capitală", făcut de K. Marx (vezi Arhiva Marx-Engels, vol. XI, 1948, pag. 119–138), și un exemplar al acestei cărți – ediția 1870 – cu adnotările și sublinierile lui Marx. O confruntare a conspectului lui Marx cu lucrarea lui Lenin „La ce moștenire renunțăm ?" ne arată identitatea lor de păreri în privința materialului faptic prezentat de Skaldin și a concluziilor trase de el. – *502.*

167 *„Reforma țărănească"* prin care se desființa iobăgia în Rusia a fost efectuată de guvernul țarist în 1861, în interesul moșierilor iobăgiști. Necesitatea ei a fost dictată de întregul mers al dezvoltării economice a țării și de creșterea mișcării țărănești de masă împotriva exploatării iobăgiste. Prin forma ei, „reforma țărănească" era o reformă feudală. Dar forța dezvoltării economice, care a atras Rusia pe calea capitalismului, a dat formei feudale un conținut capitalist, și „acest conținut ieșea la iveală cu atît mai pronunțat, cu cît se răsplătiau *mai puțin* pămînturile țărănești, cu cît erau despărțite *mai complet* de cele moșierești, cu cît era *mai mic* tributul plătit iobăgiștilor..." (V. I. Lenin. Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 102). „Reforma țărănească" a însemnat un pas înainte în direcția transformării Rusiei într-o monarhie burgheză. La 19 februarie 1861, Aleksandr al II-lea a semnat Manifestul și „Regulamentul" cu privire la țăranii eliberați din iobăgie. Au fost „eliberați" în total 22.500.000 de țărani care aparțineau moșierilor. Dar proprietatea funciară moșierească a fost menținută. Pămîntul țărănesc era declarat proprietate a moșierului. Țăranul putea să capete un lot de pămînt numai potrivit normei stabilite prin lege (și numai cu consimțămîntul moșierului), prin răscumpărare. Răscumpărarea era plătită de țărani guvernului țarist, care, la rîndul său, a plătit moșierilor o sumă fixă. Potrivit unor calcule aproximative, după reformă nobilii aveau în stăpînirea lor 71.500.000 de deseatine, iar țăranii 33.700.000 de deseatine. Datorită reformei, moșierii au răsluit peste $^1/_5$ și chiar $^2/_5$ din pămînturile țărănești.

Vechiul sistem de gospodărie, bazat pe clacă, a fost doar subminat de reformă, dar nu desființat. În mîinile moșierilor a rămas partea cea mai bună din loturile țărănești („otrezki", păduri, pășuni, locuri de adăpat vitele, izlazuri și altele), fără de care țăranii nu puteau duce o gospodărie de sine stătătoare. Pînă la încheierea tranzacției de răscumpărare, țăranii erau socotiți „temporar obligați" și prestau servituți moșierilor sub formă de dijmă și de clacă.

Democrații-revoluționari ruși, în frunte cu N. G. Cernîșevski, au criticat „reforma țărănească" pentru caracterul ei iobăgist. V. I. Lenin a apreciat această reformă ca prima violență în proporții de masă săvîrșită împotriva țărănimii, în interesul capitalismului în agricultură, care tocmai se năștea, ca o „curățire a pămînturilor" pentru capitalism efectuată de către moșieri.

www.dacoromanica.ro

În legătură cu reforma din 1861, vezi articolul lui F. Engels „Socialismul în Germania" (K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XVI, partea a II-a, 1936, pag. 252–254) şi lucrările lui V. I. Lenin: „Cincizeci de ani de la desfiinţarea iobăgiei", „În legătură cu o aniversare", „«Reforma ţărănească» şi revoluţia ţărănească-proletară" (Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 69–72, 91–99, 100–109). – *503.*

168 Skaldin a fost caracterizat de Engels ca un conservator moderat (Liberalkonservativ) în articolul „Soziales aus Russland" („Despre relaţiile sociale în Rusia") (vezi K. Marx şi F. Engels. Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediţia a II-a, pag. 54). – *513.*

169 Vorbind despre „moştenirea" ideologică din anii 1860–1870, Lenin a fost nevoit, din cauza restricţiilor impuse de cenzură, să se refere la Skaldin. În realitate însă el considera că principalul reprezentant al „moştenirii" menţionate este N. G. Cernişevski. Într-o scrisoare trimisă din deportare, din Siberia, la 26 ianuarie 1899, Lenin îi scria lui A. N. Potresov: „...Nicăieri nu propun ca moştenirea să fie preluată tocmai de la Skaldin. Este indiscutabil că alţii sînt oamenii a căror moştenire trebuie s-o preluăm. Mi se pare că în apărarea mea (împotriva unor eventuale atacuri ale adversarilor) pot invoca textul notei din pag. 237 (pag. 513 din volumul de faţă. – *Nota red.),* în care l-am avut în vedere tocmai pe Cernîşevski şi am arătat motivele pentru care nu este indicat să-l iau pe el ca termen de comparaţie" (Opere, vol. 34, E.S.P.L.P. 1958, pag. 10–11). – *513.*

170 *„Zemledelceskaia Gazeta"* („Gazeta agricolă") – organ al ministerului domeniilor statului (din 1894 – al ministerului domeniilor statului şi al agriculturii); a apărut la Petersburg din 1834 pînă în 1917. – *519.*

171 *„Vestnik Evropi"* („Buletinul Europei") – revistă istorică-politică şi literară lunară, de orientare burghezo-liberală, a apărut la Petersburg din 1866 pînă în 1918. Revista publica articole îndreptate împotriva marxiştilor revoluţionari. Pînă în 1908 a avut ca redactor şi editor pe M. M. Stasiulevici. – *523.*

172 Lenin se referă la Skaldin, din a cărui carte citează aceste cuvinte (vezi Skaldin. „În fundul provinciei şi în capitală". Petersburg, 1870, pag. 285). – *528.*

173 Vezi K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 91. – 533.

174 Este vorba de articolul lui G. V. Plehanov „Concepţia materialistă a istoriei", publicat în 1897, sub semnătura N. Kamenski, în revista

www.dacoromanica.ro

„Novoe Slovo" nr. 12 (septembrie) (vezi G. V. Plehanov. Opere filozofice alese în cinci volume, vol. II, 1956, pag. 236–266). – *540.*

175 *„Schmollers Jahrbuch"*, denumirea completă : „Jahrbuch für Gesetzgebund, Verwaltung und Volkswirtschaft in Deutschen Reich" – revistă de economie politică ; a fost editată, cu începere din 1877, de economiştii burghezi germani, reprezentanţi ai socialismului de catedră, F. Holzendorf şi L. Brentano, iar începînd din 1881 de G. Schmoller. – *543.*

176 *„Nedelea"* („Săptămîna") – gazetă politică şi literară de orientare narodnicistă-liberală ; a apărut la Petersburg din 1866 pînă în 1901. Această publicaţie era împotriva luptei contra absolutismului şi propaga aşa-zisa teorie a „acţiunilor moderate", adică îndemna pe intelectuali să renunţe la lupta revoluţionară şi să se îndeletnicească cu „munca de culturalizare". – *543.*

177 *„Schiţa unei prefeţe la ediţia a doua a broşurii «Sarcinile social-democraţilor ruşi»"* a fost scrisă de Lenin în 1902, cel mai tîrziu în august ; ideile principale din această schiţă au fost dezvoltate de el în prefaţă (vezi volumul de faţă, pag. 431–435). – *547.*

www.dacoromanica.ro

INDICE
DE LUCRĂRI ŞI IZVOARE CITATE SAU MENŢIONATE DE V. I. LENIN

* *Anuarul ministerului de finanţe.* Partea I. 1869. Întocmit sub îngrijirea lui A. B. Buşen. Petersburg, 1869. VIII, 618 pag. – *339, 383.*

[Babuşkin, P. D. Scrisoarea din 19 februarie 1887 către comisia pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti din Rusia]. – În cartea : Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti din Rusia. Vol. XVI. Petersburg, 1887, pag. 594–595. – *410–411.*

Belov, V. D. Industria meşteşugărească în legătură cu industria siderurgică din Ural. – În cartea : Lucrările comisiei pentru cercetarea industrici meşteşugăreşti din Rusia. Vol. XVI. Petersburg, 1887, pag. 1–35. – *411.*

Beltov, N. – vezi [Plehanov, G. V.].

* *Blagoveşcenski, N. A. Culegere de date statistice economice extrase din recensămintele pe gospodării efectuate de zemstve.* Vol. I. Gospodăria ţărănească. Moscova, 1893. XVI, 266 pag. – *208.*

Boborikin, P. D. În alt chip. Roman în două părţi. – „Vestnik Evropî", Petersburg, 1897, nr. 1, pag. 119–187 ; nr. 2, pag. 567–639 ; nr. 3, pag. 5–74. – *531.*

[Bogdanovici, A. I.] O chestiune actuală. [Smolensk], editat de partidul „Narodnoe pravo", 1894. 41 pag. (Partea 1). – *439, 457.*

„Buletinul finanţelor, industriei şi comerţului". Petersburg, 1897, nr. 26, pag. 850–853. – *262, 266–268, 270, 271, 289–290, 293–295, 301–302.*

* Cu asterisc sînt notate cărţile în paginile cărora există însemnări făcute de mîna lui V. I. Lenin. Aceste cărţi se păstrează la Arhiva Institutului de marxism-leninism de pe lîngă C.C al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

Buneakovski, V. I. Studiu în legătură cu legile mortalităţii în Rusia şi cu repartizarea populaţiei ortodoxe pe categorii de vîrstă. Supliment la vol. VIII al publicaţiei „Zapiski Akademii nauk" („Analele Academiei de Ştiinţe") nr. 6. Petersburg, [1865]. VIII, 196 pag. – *477.*

Codul de legi al Imperiului rus, ediţia din 1857. Vol. 7. Regulamentul cu privire la monedă, mine şi sare. Petersburg, 1857. 814, II pag. – *410, 414, 416–417.*

Codul de legi al Imperiului rus. Vol. 10. Partea I. Petersburg, 1887, 488 pag. – *401.*

Codul de legi al Imperiului rus. Vol. 11. Partea a II-a. Petersburg, 1887, 825 pag. – *27–33, 34–41, 43, 48–50, 51, 52–54, 55–58, 60, 61, 73–74.*

„Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor". Petersburg, 1886, nr. 68 din 15 iulie, pag. 1.390–1.405. – *20, 21, 25, 26, 31–32, 43, 47, 56, 60, 61, 106, 259–260, 276–277, 283–284.*

– 1891, nr. 2 din 4 ianuarie, pag. 23–24. – *43–44, 46, 53, 54, 56–57, 60, 61.*

– 1891, nr. 75 din 23 iulie, pag. 1.911–1.913. – *56.*

– 1892, nr. 40 din 24 aprilie, pag. 757–763. – *56.*

– 1892, nr. 114 din 15 octombrie, pag. 2.756. – *56.*

– 1893, nr. 130 din 31 august, pag. 2.983. – *56–57.*

– 1894, nr. 45 din 31 martie, pag. 971–980. – *56.*

– 1894, nr. 104 din 27 iunie, pag. 2.189–2.212. – *38–39, 40–42.*

– 1897, nr. 62 din 13 iunie, pag. 2.135–2.139. – *257–292, 293, 294, 296–298, 299, 300–302, 303, 304–305, 453.*

– 1897, nr. 63 din 17 iunie, pag. 2.190–2.194. – *284.*

[Comunicatul guvernului cu privire la grevele din vară de la întreprinderile textile din Petersburg]. – „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1896, nr. 158 din 19 (31) iulie, pag. 1–2. – *110, 112–115.*

Culegere de date cu privire la industria de fabrică din Rusia pe anii 1885–1889. Petersburg, publicaţie a departamentului comerţului şi al manufacturilor, 1889–1891. (Materiale pentru statistica industriei şi a comerţului). – *333.*

Culegere de date cu privire la industria de fabrică din Rusia pe anii 1890–1891. Petersburg, 1893–1894. (Ministerul de finanţe. Departamentul comerţului şi al manufacturilor. Materiale pentru statistica industriei şi a comerţului). – *333.*

* *Culegere de date statistice cu privire la gubernia Moscova.* Secţiunea de statistică economică. Vol. VII. Partea a III-a. Moscova, publicaţie a zemstvei guberniale Moscova, 1883. 204 pag. – *177.*

www.dacoromanica.ro

Cu privire la reorganizarea inspecţiei de fabrică şi a funcţiilor mecanicilor guberniali şi la extinderea acţiunii dispoziţiilor cu privire la supravegherea bunei organizări şi a ordinii în întreprinderile industriale şi la relaţiile dintre fabricanţi şi muncitori [14 martie 1894]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1894, nr. 45 din 31 martie, publicat sub nr. 358, pag. 971–980. – *56.*

Cu privire la supravegherea bunei organizări şi a ordinii în uzinele metalurgice şi exploatările miniere private, precum şi cu privire la angajarea muncitorilor la aceste uzine şi exploatări [9 martie 1892]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1892, nr. 40 din 24 aprilie, publicat sub nr. 410, pag. 757–763. – *56.*

[Danielson, N. F.] Nikolai–on. Apologia puterii banului ca semn al timpului. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1895, nr. 1, pag. 155–185 ; nr. 2, pag. 1–34. – *193.*

– *Unele consideraţii asupra condiţiilor dezvoltării noastre economice.* – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1894, nr. 4, pag. 1–34 ; nr. 6, pag. 86–130. – *187, 235, 236.*

– *Studii despre economia noastră socială de după reformă.* Petersburg, 1893. XVI, 353, XVI pag. – *146, 149–150, 152, 157–158, 170, 176–180, 187, 199, 201, 203, 205–206, 207, 216, 221, 223, 226, 233, 234.*

Darea de seamă cu privire la capitaluri, volumul operaţiilor şi activitatea pe anul 1895 a băncii meşteşugăreşti-industriale a zemstvei guberniale din Perm. Întocmită de consiliul de conducere al băncii. Perm, 1896. 144 pag. – *411.*

„Delovoi Korrespondent". Ekaterinburg, 1887, nr. 148 din 22 septembrie, pag. 1–2. – *400.*

Despre aplicarea dispoziţiilor cu privire la supravegherea bunei organizări şi a ordinii în uzinele metalurgice şi exploatările miniere private, precum şi cu privire la angajarea muncitorilor la aceste uzine şi exploatări [9 martie 1892]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor". Petersburg, 1892, nr. 114 din 15 octombrie, publicat sub nr. 1.099, pag. 2.756. – *56.*

Despre durata şi repartizarea timpului de muncă în întreprinderile industriale [2 iunie 1897]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1897, nr. 62 din 13 iunie, publicat sub nr. 778, pag. 2.135–2.139. – *257–292, 293, 294, 296, 297, 298, 299–303, 304–305, 453.*

www.dacoromanica.ro

Despre extinderea asupra guberniilor Regatului Poloniei a legii cu privire la angajarea muncitorilor la fabrici, uzine şi manufacturi şi cu privire la supravegherea întreprinderilor industriale [11 iunie 1891]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1891, nr. 75 din 23 iulie, publicat sub nr. 799, pag. 1.911–1.913. – *56, 57.*

Despre extinderea asupra judeţului Egorievsk din gubernia Reazan a dispoziţiilor cu privire la supravegherea întreprinderilor industriale şi la relaţiile dintre fabricanţi şi muncitori, explicate în regulamentul privitor la industrie [30 iulie 1893]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1893, nr. 130 din 31 august, publicat sub nr. 1.064, pag. 2.983. – *56.*

Despre extinderea asupra unor gubernii a regulamentului referitor la supravegherea întreprinderilor industriale şi la relaţiile dintre fabricanţi şi muncitori, precum şi despre noua organizare a inspecţiei de fabrică [2 iunie 1897]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor", Petersburg, 1897, nr. 63 din 17 iunie, publicat sub nr. 792, pag. 2.190–2.194. – *284.*

Durata şi repartizarea timpului de muncă în fabrici şi uzine. – „Vestnik Finansov, Promîşlennosti i Torgovli", Petersburg, 1897, nr. 26, pag. 850–853. – *262, 266–268, 269–271, 289–290, 293–294, 301–302.*

Durnovo, I. N. Adresă trimisă lui Pobedonoştev. Strict confidenţial. – *77–80.*

[Efrusi, B. O. Necrolog]. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1897, nr. 3, pag. 196, în art.: Annenski, N. Cronică internă. Revizuirea regulamentului privitor la ţărani. – A. N. Maikov. – B. O. Efrusi. – *123.*

– *Concepţiile social-economice ale lui Simonde de Sismondi.* „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1896, nr. 7, pag. 138–168; nr. 8, pag. 38–58. – *123–124, 130, 158–159, 160, 162–163, 166, 173–174, 175, 181, 183, 189–190, 191, 194, 211, 220, 224, 229–232, 235, 236–237.*

Egunov, A. N. Meşteşugurile în gubernia Perm în legătură cu industria extractivă. (Extras din raportul pe anul 1892, întocmit de A. N. Egunov). – În cartea: Rapoarte şi studii asupra industriei meşteşugăreşti din Rusia. Vol. III. Petersburg, 1895, pag. 128–173. (Ministerul agriculturii şi al domeniilor statului. Secţia economie rurală şi statistică agricolă). – *349, 411, 416.*

Engelhardt. A. N. De la ţară. – „Otecestvennie Zapiski", Petersburg, 1872, nr. 5, pag. 30–50; nr. 6, pag. 161–182. – *515.*

www.dacoromanica.ro

– *De la țară.* 11 scrisori (1872–1882). Petersburg, Suvorin, 1882. 493 pag. – *515.*

– *De la țară.* 11 scrisori. 1872–1882. Petersburg, 1885. 563 pag. – *515–522, 528, 529.*

Engels, F. Anti-Dühring. Domnul Eugen Dühring revoluționează știința. 1876–1878. – *11, 217.*

– *Către J. Ph. Becker.* 15 octombrie 1884. – *12.*

– *Contribuții la problema locuințelor.* A doua jumătate a lunii mai 1872–ianuarie 1873. – *11.*

– *Dezvoltarea socialismului științific.* Traducere din limba germană de V. Zasulici. Ed. a 2-a. Cu două anexe : 1. Friedrich Engels (schiță biografică). 2. Teoria violenței (din Anti-Dühring). Geneva, tipografia revistei „Soțial-Demokrat", 1892. XV, 84 pag. (Biblioteca socialismului contemporan. Seria I. – Partea a II-a). – *11.*

– *Friedrich Engels despre Rusia.* 1. Răspuns lui P. N. Tkacev (1875). 2. Postfață la acest răspuns (1894). Traducere din limba germană de V. Zasulici. Geneva, tipografia revistei „Soțial-Demokrat", 1894. VII, 38 pag. (Biblioteca socialismului contemporan. Seria a II-a. – Partea a III-a). – *11.*

– *Ludwig Feuerbach.* Traducere din limba germană de G. Plehanov. Cu două anexe și cu note explicative din partea traducătorului. Geneva, tipografia revistei „Soțial-Demokrat", 1892. IV, 105 pag. (Biblioteca socialismului contemporan. Seria a II-a. – Partea I). – *11.*

– *Originea familiei, a proprietății private și a statului.* (Trad. după ediția a 4-a germană). Ediția a 3-a, îmbunătățită. Petersburg, tipografia „Treu", 1895. XVI, 172 pag. – *11.*

– *Politica externă a țarismului rus.* – „Soțial-Demokrat", Londra, 1890, nr. 1, februarie, pag. 176–185 ; Geneva, nr. 2, august, pag. 42–61. Titlul : Politica externă a imperiului rus. – *11.*

– *Prefață la ediția germană din 1890* [a „Manifestului Partidului Comunist"]. 1 mai 1890. – *13.*

– *Prefață la „Războiul țărănesc german".* 1 iulie 1874. – 7.

„Foaia volantă a «Grupului narodovolților»". [Petersburg], 1892–1895, nr. 1–4. – *439.*

– Nr. 4, 1895, 9 decembrie, pag. 19–22, pag. I–II. – *104, 106, 110, 111, 112–113, 257, 451–452, 455–457.*

www.dacoromanica.ro

Forţele de producţie ale Rusiei. Scurtă caracterizare a diferitelor sectoare de muncă, în conformitate cu clasificarea expoziţiei. Întocmită sub îngrijirea lui V. I. Kovalevski. Petersburg [1896]. XI, 1.249 pag. (Ministerul de finanţe. Comisia de organizare a Expoziţiei industriale şi artistice pe întreaga Rusie din 1896, de la Nijni-Novgorod). – *473–474, 488.*

Gogol, N. V. Căsătoria. – *493.*

– *Suflete moarte.* – *338–339, 398–399, 403, 412, 419, 423, 425, 483.*

Harizomenov, S. A. Însemnătatea industriei meşteşugăreşti. – „Iuridiceskii Vestnik", Moscova, 1863, nr. 11, pag. 414–441 ; nr. 12, pag. 543–597. – *395.*

* – *Meşteşugurile în gubernia Vladimir.* Partea II–III, V. Moscova, Baranov, 1882, 1884. – *314.*

Hemniţer, I. I. Metafizicianul. – *411.*

Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană – *vezi* Orlov, P. A. şi Budagov, S. G.

Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană, inclusiv Regatul Poloniei şi marele ducat al Finlandei – *vezi* Orlov, P. A.

Industria. Articole din Handwörterbuch der Staatswissenschaften. – Traducere din limba germană. Moscova, soţii Vodovozov, 1896. VIII, 328 pag. – *192.*

Industria de fabrică şi comerţul din Rusia. Petersburg, publicaţia departamentului comerţului şi manufacturilor din ministerul de finanţe, 1893. 747 pag. (Expoziţia universală „Columb" din 1893 de la Chicago). – *37, 47.*

Ingram, D. Istoria economiei politice. Traducere din limba engleză sub îngrijirea lui I. I. Ianjul. Moscova, Soldatenkov, 1891. XI, 322, IV pag. – *192.*

Instrucţiuni către funcţionarii inspecţiei de fabrică în legătură cu aplicarea... avizului Consiliului de stat cu privire la durata şi repartizarea timpului de lucru în fabrici şi uzine. – „Pravitelstvennîi Vestnik", Petersburg, 1897, nr. 242 din 5 (17) noiembrie, pag. 1–2 ; nr. 243 din 6 (18) noiembrie, pag. 1–2. – *293–294, 298, 299, 301, 302–303, 304–305.*

Instrucţiuni pentru funcţionarii inspecţiei de fabrică. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmui-

www.dacoromanica.ro

tor", Petersburg, 1894, nr. 104 din 27 iunie, publicate sub nr. 704, pag. 2.189–2.212. – *38–39, 40–41, 42.*

„Iskra" [Londra], 1902, nr. 23 din 1 august, pag. 2–4 ; nr. 24 din 1 septembrie, pag. 2–4. – *433.*

Iujakov, S. N. Din cronica contemporană. Femeia şi învăţământul. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1895, nr. 5, pag. 171–197. – *467.*

– *Jurnalul unui ziarist.* – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1896, nr. 12, pag. 93–114. – *518, 519.*

– *Jurnalul unui ziarist.* În legătură cu recentele discuţii cu privire la învăţământul secundar. – Despre sarcinile şi sistemele învăţământului superior. – Problema universitară în presa rusă. – Examenele de sfîrşit de an. Manualele de liceu. – Despre manualele de liceu. – Istorie. Bilaut. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1896, nr. 6, pag. 19–42 ; nr. 7, pag. 24–53 ; 1897, nr. 2, pag. 162–169 ; nr. 4, pag. 130–158 ; nr. 6, pag. 127–153 ; nr. 7, pag. 130–157. – *467.*

– *O utopie culturală.* Plan pentru introducerea învăţământului secundar general şi obligatoriu. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1895, nr. 5, pag. 52–77. – *62–69, 425, 467, 485, 530.*

– *Probleme ale învăţământului.* Eseuri. Reforma şcolii secundare. – Sistemele şi sarcinile învăţământului superior. – Manualele de liceu. – Problema învăţământului general. – Femeia şi învăţământul. Petersburg, 1897. VIII, 284 pag. – *417, 465, 467–490, 492–493, 494.*

– *Problemele hegemoniei la sfîrşitul secolului al XIX-lea.* – „Russkaia Mîsl", Moscova, 1885, nr. 3, pag. 123–150 ; nr. 4, pag. 36–54. – *200.*

„Iuridiceskii Vetsnik". Moscova, 1883, nr. 11, pag. 414–441 ; nr. 12, pag. 543–597. – *395.*

Ivanov, V. – vezi [Zasulici, V. I.].

Kamenski, N. – vezi [Plehanov, G. V.].

Karîşev, N. A. Studii economice. XXXIII. Cheltuielile zemstvelor guberniale pentru „scopuri economice". – XXIV. – Cu privire la datoriile proprietarilor funciari particulari. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1896, nr. 5, pag. 1–26. – *519.*

[Katkov, M. N.] Moscova, 28 mai. [Editorial]. – „Moskovskie Vedomosti", 1886, nr. 146 din 29 mai, pag. 2. – *25, 42.*

www.dacoromanica.ro

Korolenko, S. A. Munca salariată în gospodăriile proprietarilor particulari şi migraţiunile muncitorilor în legătură cu studiul statistic-economic asupra Rusiei europene din punct de vedere agricol şi industrial. Petersburg, 1892. XX, 844 pag. (Departamentul agriculturii şi al industriilor agricole. Date cu privire la agricultură şi date statistice pe baza materialelor furnizate de proprietari. Partea a V-a.). – *219, 375.*

Korsak, A. K. Despre formele industriei în general şi despre însemnătatea producţiei la domiciliu (industria meşteşugărească şi cea casnică) în Europa occidentală şi în Rusia. Moscova, 1861. 310 pag. – *177.*

* *Krasnoperov, E. I. Industria meşteşugărească din gubernia Perm la expoziţia ştiinţifică-industrială a ţinuturilor Siberiei şi Uralului, organizată la Ekaterinburg în 1887.* Vol. I–III. Perm, editat de zemstva gubernială Perm, 1888–1889. (Lucrările biroului de statistică de pe lîngă zemstva gubernială Perm). – *315, 328, 343, 364, 382, 384, 386–387, 388, 389, 391, 400, 410, 411.*

Krilov, I. A. Leul la vînătoare. – *303.*

Lavrov, P. L. În legătură cu nişte chestiuni de program. – „Foaia volantă a «Grupului narodovolţilor»", [Petersburg], 1895, nr. 4 din 9 decembrie, pag. 19–22. – *451–452, 455–457.*

[Lege] cu privire la supravegherea întreprinderilor industriale şi la relaţiile dintre fabricanţi şi muncitori [3 iunie 1886]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, ediţia oficială a Senatului ocîrmuitor". Petersburg, 1886, nr. 68 din 15 iulie, publicată sub nr. 639, pag. 1.390–1.405. – *20, 21, 25, 26, 31–33, 42–43, 46, 48–49, 55–56, 60, 61, 106, 259–260, 275–277, 283–284.*

Lenin, V. I. Aventurism revoluţionar. – „Iskra", [Londra], 1902, nr. 23 din 1 august, pag. 2–4 ; nr. 24 din 1 septembrie, pag. 2–4. – *433.*

– *Lenin, N. Ce-i de făcut ?* Problemele actuale ale mişcării noastre Stuttgart, Dietz, 1902. VII, 144 pag. – *431–432, 437–438, 548, 550–551.*

– *Citeva perle din proiectele utopice ale narodnicilor.* – În cartea : [Lenin, V. I.] Ilin, V. Studii şi articole economice. Petersburg, tip. Leifert, 1899, pag. 201–225. – *416.*

– *T–n, K. Cu privire la caracterizarea romantismului economic.* Sismondi şi sismondiştii noştri autohtoni. – „Novoe Vremea", Petersburg, 1897, nr. 7, aprilie, pag. 25–50 ; nr. 8, mai, pag. 25–60 ; nr. 9. iunie, pag. 26–53 ; nr. 10, iulie, pag. 18–32. – *495.*

www.dacoromanica.ro

– *Cu privire la caracterizarea romantismului economic.* Sismondi şi sismondiştii noştri autohtoni. – În cartea : [Lenin, V. I.] Ilin, V. Studii şi articole economice. Petersburg, tip. Leifert, 1899, pag. 1–112. – *496–497, 525.*

– *Ilin, V. Dezvoltarea capitalismului în Rusia.* Procesul de formare a pieţei interne pentru marea industrie. Petersburg, Vodovozova, 1899. XIII, 480 pag. ; 2 file diagr., VIII file tabele. – *141, 160, 180.*

– *Lenin, N. Două tactici ale social-democraţiei în revoluţia democratică.* [Geneva], editată de C.C. al P.M.S.D.R., 1905. IV, 129 pag. – *437.*

– *Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici şi uzine.* [Petersburg, tip. „Grupului narodovolţilor"], 1895. 56 pag. Pe coperta interioară figurează : Herson, tip. Subbotin. – *259.*

– *Revoluţia ne învaţă.* – „Proletarii", Geneva, 1905, nr. 9 din 26 (13) iulie, pag. 1. – *437–438.*

– *Lenin, N. Sarcinile social-democraţilor ruşi.* Cu o prefaţă de P. Akselrod. Geneva, editată de P.M.S.D.R., 1898. 32 pag. – *431, 435, 437–438, 548, 550.*

– *Lenin, N. Sarcinile social-democraţilor ruşi.* Ed. a 2-a. Cu o prefaţă a autorului şi a lui P. B. Akselrod. Geneva, editată de Liga din străinătate a social-democraţilor revoluţionari ruşi, 1902. XI, 24 pag. – *431, 432, 434, 437–438, 547, 550.*

– *Lenin, N. Sarcinile social-democraţilor ruşi.* Ed. a 3-a. Geneva, editată de C.C. al P.M.S.D.R., 1905. [1], 37 pag. – *437.*

– *Ilin, V. Studii şi articole economice.* Petersburg, tip. Leifert, 1899. 290 pag. – *417, 496–497, 525.*

Lermontov, M. I. Către A. O. Smirnova. – *426.*

Levitski, N. V. Despre unele probleme ale vieţii poporului. – „Russkie Vedomosti", Moscova, 1897, nr. 239 din 30 august, pag. 3. – *419–426.*

Lucrările comisiei instituite din înalt ordin pentru revizuirea sistemului de taxe şi dări. Vol. I–XXIII. Petersburg, 1863–1877. – *505–506.*

Lucrările comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti din Rusia. Vol. I–XVI. Petersburg, 1879–1887. – *315, 386, 394, 410–411.*

Malthus, T.–R. Eseu asupra principiului populaţiei sau expunerea acţiunii trecute şi prezente a acestei legi asupra prosperităţii neamului omenesc, cu un adaos de cîteva cercetări în legătură cu speranţa că răul

www.dacoromanica.ro

pricinuit de el poate fi înlăturat sau atenuat. Traducere de P. A. Bibikov. Vol. 2. Petersburg, 1868. 468 pag. – *173.*

Manifestul partidului social-revoluţionar „Narodnoe pravo". [Foaie volantă]. 19 februarie 1894. [Smolensk], 1894. 1 filă. – *439, 456.*

Manuilov, A. A. O idilă capitalistă. [Recenzie la cartea :] Gerhardt von Schulze-Gävernitz. Marea producţie, importanţa ei pentru progresul social şi economic. – Studiu în domeniul industriei bumbacului. Sub îngrijirea lui P. B. Struve şi cu o prefaţă de el. Ca supliment, prelegerea lui Filippovici : „Progresul economic şi succesele culturii". 1897. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1897, nr. 11, pag. 78–93. – *474–475, 493.*

Marx, K. şi Engels, F. Manifestul Partidului Comunist. Decembrie 1847 – ianuarie 1848. – *188, 190, 216, 234–237, 446, 494, 495–496.*

Marx, K. Capitalul. Critica economiei politice. Vol. I. 1867. – *168, 217, 233, 248–249.*

– *Capitalul.* Critica economiei politice. Vol. I–III. 1867–1894. – *11, 135, 177, 540.*

* – *Capitalul.* Critica economiei politice. Sub îngrijirea lui F. Engels. Traducere din limba germană. Vol. 2. Cartea a II-a. Procesul de circulaţie a capitalului. Petersburg [tip. ministerului căilor de comunicaţie (Benke)], 1885. XXI, 403 pag. – *157–158.*

– *Critica programului de la Gotha.* Note marginale la programul partidului muncitoresc german adoptat la 5 mai 1875. – *192.*

– *Critica unor teze ale economiei politice.* Traducere din limba germană de P. P. Rumeanţev sub îngrijirea lui A. A. Manuilov. Moscova, Bonci-Bruevici, 1896. XII, 160 pag. – *188–189, 206–207, 209.*

* – *Culegere de lucrări istorice.* I. Luptele de clasă în Franţa. 1848–1850. II. Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte. III. Revoluţie şi contrarevoluţie în Germania. Anexe : I. F. Engels. Introducere la „Luptele de clasă în Franţa". II. K. Kautsky. Prefaţă la „Revoluţie şi contrarevoluţie". Traducere completă din limba germană sub îngrijirea şi cu adnotările lui V. Bazarov şi L. Stepanov. [Petersburg], Skirmunt, [1906]. 456 pag. – *210.*

* – *Optsprezece Brumar al lui Ludovic Bonaparte.* – În cartea : Marx, K. Culegere de lucrări istorice. Traducere completă din limba germană sub îngrijirea şi adnotările lui V. Bazarov şi I. Stepanov. [Petersburg], Skirmunt, [1906], pag. 137–268. – *210.*

– *Prefaţă la ediţia întîi* [a primului volum al „Capitalului"]. 25 iulie 1867. – *247.*

www.dacoromanica.ro

Marx, K. Statutul general al Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor. În jurul datei de 24 octombrie 1871. – *12–13.*

– *Statutul provizoriu al Asociaţiei.* 21–27 octombrie 1864. – *13–14.*

– *Teorii asupra plusvalorii* (vol. IV al „Capitalului"). Ianuarie 1862–iulie 1863. – *12.*

Materiale pentru evaluarea pămînturilor din gubernia Nijni-Novgorod. Partea economică. * Vol. XI. Jud. Semenov. Nijni-Novgorod, editate de zemstva gubernială Nijni-Novgorod, 1893. X, 675 pag. (Secţia de statistică a consiliului zemstvei guberniale Nijni-Novgorod). – *386.*

Materiale pentru o istorie a mişcării social-revoluţionare din Rusia. Vol. I, X [1–2], XI, XVI. Supliment. „Din patrie şi în patrie", nr. 1, 3–7. Geneva, editate de „Un grup de vechi narodovolţi", 1893–1896. – *452.*

Materiale statistice pentru gubernia Perm, judeţul Krasnoufimsk. Vol. V. Partea I (raionul Zavod). Kazan, editată de zemstva jud. Krasnoufimsk, 1894. 420 pag. – *376.*

Meşteşugurile în gubernia Moscova. Partea I–V *. Moscova, editat de zemstva gubernială Moscova, 1879–1883. (În publ.: Culegere de date statistice cu privire la gubernia Moscova. Secţia de statistică economică. Vol. VI, partea I–II ; vol. VII, partea I–III). – *177, 315.*

Meyer, R. Venitul. În cartea : Industria. Articole din Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Traducere din limba germană. Moscova, soţii Vodovozov, 1896, pag. 283–328. – *192.*

Mihailovski, I. T. Salariul şi durata timpului de muncă în fabrici şi uzine. – În cartea : Industria de fabrică şi comerţul în Rusia. Petersburg, publicaţia departamentului comerţului şi manufacturilor din ministerul de finanţe, 1893, pag. 273–303 (Expoziţia universală „Columb" din 1893 de la Chicago), cap. XXIII. – *36–37, 46.*

Mihailovski, N. K. Literatura şi viaţa. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1894, nr. 10, pag. 45–77. – *484.*

– *Literatura şi viaţa.* Despre conştiinţa d-lui Minski, despre frica de moarte şi setea de nemurire. – Despre curentele din gîndirea noastră în decurs de o jumătate de secol. – Despre cuvintele noi şi despre „Novoe Slovo" („Cuvîntul nou"). – Despre discursul prof. Svetlov. – Despre d-l Volînski şi despre scandalagii în general. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1897, nr. 10, pag. 161–195. – *501, 502, 524, 536–544.*

– *Literatura şi viaţa.* Despre narodnicism, materialism dialectic, subiectivism etc. – Despre teribila forţă a d-lui Novus, despre timidita-

www.dacoromanica.ro

tea mea şi despre unele neînţelegeri. – N. N. Zlatovratski. – „Russkoe Bogatstvo", Petersburg, 1897, nr. 11, pag. 115–139. – *494–496, 498.*

Mikulin, A. A. Schiţe din istoria aplicării legii din 3 iunie 1886 cu privire la angajarea muncitorilor la fabricile şi uzinele din gubernia Vladimir. (Ediţie neoficială). Vladimir, 1893. 103 pag. – *35, 48, 49, 50, 51.*

Minski, V. M. La lumina conştiinţei. Gînduri şi visuri în legătură cu rostul vieţii. Ed. a 2-a. Petersburg, 1897. XVI, 228 pag. – *501.*

Mollesson, I. I. Condiţiile sanitare din industria meşteşugărească de pîslă. – „Zdorovie", Petersburg, 1879, nr. 122, pag. 382–384 ; nr. 123, pag. 403–405. – *387.*

Moscova, 18 ianuarie. – „Moskovskie Vedomosti", 1885, nr. 19 din 19 ianuarie, pag. 3. – *23–24.*

„Moskovskie Vedomosti". –
– 1885, nr. 19 din 19 ianuarie, pag. 3. – *23–24.*
– 1886, nr. 146 din 29 mai, pag. 2. – *24, 42.*
– 1891, nr. 185 din 7 iulie, pag. 3–5 ; nr. 192 din 14 iulie, pag. 3–5. – *501, 536–537, 544.*

N–ci. Sciziunea din social-democraţia rusă. – „Osvobojdenie", Paris, 1905, nr. 72 din 21 (8) iunie, pag. 356–357. – *437.*

N.–on, Nikolai–on – vezi [Danielson, N. F.].

„Nedelea". Petersburg, 1894, nr. 47 din 20 noiembrie, pag. 1.504–1.508 ; nr. 48 din 27 noiembrie, pag. 1.543–1.547 ; nr. 49 din 4 decembrie, pag. 1.587–1.593. – *193, 543.*

Nekrasov, N. A. În amintirea lui Dobroliubov. – *5.*

„Novoe Slovo". Petersburg. – *211.*
– 1897, nr. 7, aprilie, pag. 25–50, pag. 229–243. – *487–488, 495.*
– 1897, nr. 8, mai, pag. 25–60 ; nr. 9, iunie, pag. 26–53 ; nr. 10, iulie, pag. 18–32. – *495.*
– 1897, nr. 12, septembrie, pag. 1–19, pag. 70–98. – *531, 539–540.*
– 1897, nr. 1, octombrie, pag. 55–84. – *494, 495, 496.*

„Novoe Vremea". Petersburg, 1886, nr. 3.686 din 5 (17) iunie, pag. 3. – *23.*

O chestiune actuală – vezi [Bogdanovici, A. I.].

O nouă manifestare a liberalilor ruşi. – „Revoliuţionnaia Rossia", [Geneva], 1902, nr. 9, iulie, pag. 3–5. – *433.*

www.dacoromanica.ro

Orehovo-Zuevo. (Corespondenţă apărută în ziarul „Novoe Vremea"). – „Novoe Vremea", Petersburg, 1886, nr. 3.686 din 5 (17) iunie, pag. 3, la rubrica : „Ştiri interne". – *22.*

* *Orlov, P. A. Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană, inclusiv Regatul Poloniei şi marele ducat al Finlandei.* Materiale pentru statistica fabricilor şi uzinelor. [Pe baza datelor pe anul 1879]. Petersburg, 1881. IX, 753 pag. – *383, 387.*

Orlov, P. A. şi Budagov, S. G. Indicatorul fabricilor şi uzinelor din Rusia europeană. Materiale pentru statistica fabricilor şi uzinelor. [Pe baza datelor pe 1890, completate cu cele pe 1893 şi 1894]. Ed. a 3-a, îmbunătăţită şi completată. Petersburg, 1894, XVIII, 827 pag. – *330, 383.*

Ostrovski, A. N. – „Cine plăteşte oalele sparte". – *213.*

„Osvobojdenie". Stuttgart–Paris. – *433, 434, 435.*

– Paris, 1905, nr. 72 din 21 (8) iunie, pag. 356–357. – *437.*

„Otecestvennîe Zapiski". Petersburg, 1867, nr. 9, cartea a 2-a, pag. 319–381 ; nr. 10, vol. 2, pag. 620–680 ; 1868, nr. 11, pag. 255–287 ; nr. 12, pag. 503–620 ; 1869, nr. 11, pag. 141–186 ; nr. 12, pag. 427–468. – *502.*

– 1872, nr. 5, pag. 30–50 ; nr. 6, pag. 161–182. – *515.*

P. B. – vezi Struve, P. B.

„Permskie Gubernskie Vedomosti". 1896, nr. 183 din 27 august, pag. 3. – *411.*

Peskov, P. A. Raport pe anul 1885 al unui inspector de fabrici din districtul Vladimir. Petersburg, 1886. 73 pag. ; 68 file de tabele (III. Districtul industrial Vladimir). – *36.*

Petersburg, 3 martie 1873. [Editorial]. – „Zemledelceskaia Gazeta", Petersburg, 1873, nr. 9 din 3 martie, pag. 129–133. – *519.*

[Plehanov, G. V.] Beltov, N. Contribuţii la dezvoltarea concepţiei moniste asupra istoriei. Răspuns d-lor Mihailovski, Kareev & Co. Petersburg, 1895. 288 pag. – *195, 533, 538.*

– *Kamenski, N. Concepţia materialistă a istoriei.* (Essais sur la conception matérialiste de l'histoire par Antonio Labriola, professeur à l'université de Rome, avec une préface de G. Sorel. Paris. 1897). – „Novoe Slovo", Petersburg, 1897, nr. 12, septembrie, pag. 70–98. – *540.*

www.dacoromanica.ro

– *Volghin, A. Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronţov (V. V.).* Studiu critic. Petersburg, 1896. VI, 283 pag. – *179, 218, 227, 343.*

– *O nouă campanie împotriva social-democraţiei ruse.* Geneva, editat de „Uniunea social-democraţilor ruşi", 1897. 55 pag. – *452.*

„Pravitelstvennîi Vestnik" („Buletinul oficial al guvernului ţarist"). Petersburg, 1896, nr. 158 din 19 (31) iulie, pag. 1–2. – *110, 112–115.*

– 1897, nr. 221 din 9 (21) octombrie, pag. 1. – *293, 294–297, 298–299, 301, 302, 305.*

– 1897, nr. 242 din 5 (17) noiembrie, pag. 1–2 ; nr. 243 din 6 (18) noiembrie, pag. 1–2. – *262, 266–268, 270–271, 289–290, 294, 301–302.*

„Proletarii". Geneva, 1905, nr. 1–9 din 27 (14) mai – 26 (13) iulie. – *438.*

– nr. 9 din 26 (13) iulie, pag. 1. – *438.*

[Proudhon, P.-J.] O analiză critică a teoriei lui Malthus, făcută de Proudhon în lucrarea „Despre justiţie". – În cartea : Malthus, T. R. Eseu asupra principiului populaţiei... Traducere de P. A. Bibikov. Vol. 2. Petersburg, 1868, pag. 424–442, la rubrica „Anexe". – *173.*

* *Prugavin, V. S. Meşteşugurile în gubernia Vladimir.* Partea I, IV. Moscova, Baranov, 1882. – *314.*

Publicaţii periodice. „Russkoe Bogatstvo", martie. „Russkii Vestnik", aprilie. „Vestnik Evropi", aprilie. „Russkoe Obozrenie", martie. [Recenzie]. – „Russkaia Mîsl", Moscova, 1896, nr. 5, pag. 225–237, rubrica bibliografică. – *211–213.*

„Rabotnik". Geneva, 1896, nr. 1 şi 2 – *6, 439.*

Rapoarte şi studii asupra industriei meşteşugăreşti din Rusia. Vol. III. Petersburg, 1895. 228 pag. (Ministerul agriculturii şi al domeniilor statului. Secţia de economie rurală şi statistică agricolă). – *349, 411, 416.*

Regulament cu privire la durata şi repartizarea timpului de muncă în fabrici şi uzine. – „Pravitelstvennii Vestnik", Petersburg, 1897, nr. 221 din 9 (21) octombrie, pag. 1. – *293, 294–297, 298–300, 301–302, 303, 305.*

Regulament cu privire la păstrarea şi cheltuirea fondului special format pe lîngă fiecare fabrică din sumele provenite din amenzi. [4 decembrie 1890]. – „Colecţia de hotărîri şi dispoziţii ale guvernului, edi-

www.dacoromanica.ro

ţia oficială a Senatului ocirmuitor", Petersburg, 1891, nr. 2 din 4 ianuarie, publicat sub nr. 24, pag. 23–24. – *43–45, 46–47, 53–54, 57–58, 60, 61.*

Regulament cu privire la populaţia afectată uzinelor siderurgice ale statului, pendinte de ministerul finanţelor. Petersburg, 1861, 14 pag. – *410–411.*

[Regulamentul de la 19 februarie 1861 cu privire la ţăranii eliberaţi din iobăgie]. – *504, 505.*

Regulamentul industriei. – În cartea : Codul de legi al Imperiului rus. Vol. 11. Partea a II-a. Petersburg, 1887, pag. 1–125. – *26–33, 34–42, 43, 48–50, 51, 52–54, 55–58, 60, 61, 73–74.*

Regulamentul minelor. – În cartea : Codul de legi al Imperiului rus, ediţia 1857. Vol. 7. Petersburg, 1857, pag. 1–495. – *410, 414, 417.*

Reşetnikov F. M. Podlipovţi. – *422.*

Revendicare întocmită cu consimţământul general al muncitorilor. – „Russkie Vedomosti", Moscova, 1886, nr. 144 din 29 mai, pag. 3, în art. : Despre dezordinile muncitoreşti de la fabrica de textile din Nikolskoe. – *23, 28, 31–32, 36–37, 60–61, 259.*

„Revoliuţionnaia Rossia". [Geneva], 1902, nr. 9, iulie, pag. 3–5. – *433.*

Ricardo, D. Opere. Trad. de N. Sieber. Cu o anexă din partea traducătorului. Petersburg, Panteleev, 1882. XXVI, 659 pag. – *164–165.*

Rodbertus-Jagetzow, J. K. Scrisori cu conţinut social adresate lui von Kirchmann. – *160–161, 191.*

Rozanov, V. V. De ce renunţăm la moştenire ? – *„Moskovskie Vedomosti"*, 1891, nr. 185 din 7 iulie, pag. 3–5. – *501, 536, 543–544.*

– *În ce constă principala lipsă a „moştenirii rămase din anii 1860–1880" ?* – „Moskovskie Vedomosti", 1891, nr. 192 din 14 iulie, pag. 3–5. – *501, 536, 543–544.*

„Russkaia Mîsl". Moscova, 1885, nr. 3, pag. 123–150 ; nr. 4, pag. 36–54. – *200.*

– 1896, nr. 5, pag. 225–237. – *211–213.*

„Russkie Vedomosti". Moscova. – *425.*

– 1886, nr. 144 din 29 mai, pag. 3. – *23, 28, 32, 37, 60, 259.*

– 1896, nr. 112 din 24 aprilie, pag. 1. – *104, 106, 110, 111, 112–113, 257.*

www.dacoromanica.ro

– 1897, nr. 239 din 30 august, pag. 2–3. – *419–426.*

„Russkoe Bogatstvo". Petersburg. – *62, 211, 425, 467–468, 475, 479, 484, 490, 523, 537, 538, 539, 543.*

– 1894, nr. 4, pag. 1–34 ; nr. 6, pag. 86–130. – *188, 235, 236.*

– 1894, nr. 10, pag. 45–77. – *484.*

– 1895, nr. 1, pag. 155–185 ; nr. 2, pag. 1–34. – *193.*

– 1895, nr. 5, pag. 52–77, pag. 171–197. – *62–69, 425, 467, 485, 530.*

– 1896, nr. 5, pag. 1–26. – *519.*

– 1896, nr. 6, pag. 19–42. – *467.*

– 1896, nr. 7, pag. 24–53, pag. 138–168. – *123–124, 158–159, 160, 162, 166, 173–174, 175, 190, 211, 220, 224, 229–230, 236, 467.*

– 1896, nr. 8, pag. 38–58. – *123–124, 130, 162, 181, 183, 190, 191 194, 211, 231, 235, 236–237.*

– 1896, nr. 12, pag. 93–114. – *518, 519.*

– 1897, nr. 2, pag. 162–169. – *467.*

– 1897, nr. 3, pag. 196. – *123.*

– 1897, nr. 4, pag. 130–158 ; nr. 6, pag. 127–153 ; nr. 7, pag. 130–157. – *467.*

– 1897, nr. 10, pag. 161–195. – *501, 502, 524, 536–544.*

– 1897, nr. 11, pag. 78–93, pag. 115–139. – *474–475, 493, 494–496, 498.*

„Russkoe Slovo". Moscova, 1896, nr. 107 din 22 aprilie, pag. 3. – *104, 106, 110, 111, 112–113, 257.*

Saltîkov-Şcedrin, M. E. Înmormîntarea. – *245.*

– *Jurnalul unui provincial la Petersburg.* – *245.*

Sieber, N. I. Studiile social-economice ale lui David Ricardo şi Karl Marx. Încercare de studiu critic-economic. Petersburg, 1885. VII, 598 pag. – *153, 169, 175, 176, 177.*

www.dacoromanica.ro

Sindicatele din Franţa. – „Russkie Vedomosti", Moscova, 1897, nr. 239 din 30 august, pag. 2–3. – *423–424.*

Skaldin. În fundul provinciei şi în capitală. – „Otecestvennîe Zapiski", Petersburg, 1867, nr. 9, cartea a 2-a, pag. 319–381 ; nr. 10, cartea a 2-a, pag. 620–680 ; 1868, nr. 11, pag. 255–287 ; nr. 12, pag. 503–620 ; 1869, nr. 11, pag. 141–186 ; nr. 12, pag. 427–468. – *502.*

Skaldin. În fundul provinciei şi în capitală. Petersburg, 1870. 451 pag. – *502–515, 528.*

Smith, A. Studiu asupra naturii şi cauzelor avuţiei naţiunilor. Cu note ale lui Bentham, Blanqui, Buchanan, Garnier, MacCulloch, Malthus, Mill, Ricardo, Say, Sismondi şi Turgot. Traducere de P. A. Bibikov. Vol. 1–2. Petersburg, 1866. – *130–131, 163.*

„Soţial-Demokrat". Londra, 1890, nr. 1, februarie, pag. 176–185 ; Geneva, 1890, nr. 2, august, pag. 42–61. – *11.*

Struve, P. B. Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei. Partea I. Petersburg, 1894. X, 291 pag. – *192, 200, 218, 538, 543.*

– *Novus. Pe diferite teme.* – „Novoe Slovo", Petersburg, 1897, nr. 1, octombrie, pag. 55–84. – *494, 495, 496.*

– *P. B. Probleme curente ale vieţii interne.* – „Novoe Slovo", Petersburg, 1897, nr. 7, aprilie, pag. 229–243. – *487–488.*

* *Studiu asupra stării industriei meşteşugăreşti din gubernia Perm.* Perm, 1896. IV, 365 pag. ; 232 file de tabele ; 8 pag. ; XVI pag. diagrame ; 1 hartă. (Privire asupra ţinutului Perm). – *311–418.*

Şarapov, S. Agricultorul rus. Cîteva idei despre organizarea pe baze noi a economiei în Rusia. În anexă, 15 scrisori inedite ale lui A. N. Engelhardt adresate lui A. N. Kulomzin. Supliment gratuit pe anul 1894 la revista „Sever". Petersburg, Remezova, 1894. III, 168 pag. – *490–493.*

Tugan-Baranovski, M. I. Crizele industriale în Anglia contemporană, cauzele şi influenţa lor asupra vieţii poporului. Petersburg, 1894. IV, 513 pag. – *157, 160.*

– *Fabrica rusă în trecut şi în prezent.* Studiu istoric-economic. Vol. I. Dezvoltarea istorică a fabricii ruse în secolul al XIX-lea. Petersburg, Panteleev, 1898. XI, 496 pag. – *524.*

www.dacoromanica.ro

V. V. – vezi [Voronţov, V. P.].

„Vestnik Evropî" („Buletinul Europei"). Petersburg. – *523, 537.*

– 1897, nr. 1, pag. 119–187 ; nr. 2, pag. 567–639 ; nr. 3, pag. 5–74. – *531.*

Volghin, A – vezi [Plehanov, G. V.].

[Voronţov, V. P.] V. V. Curentele de la noi. Petersburg, 1893. VI, 215 pag. – *227, 522–523.*

– *Social-democratismul german şi burghezismul rus.* (P. Struve. Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei). – „Nedelea", Petersburg, 1894, nr. 47 din 20 noiembrie, pag. 1.504–1.508 ; nr. 48 din 27 noiembrie, pag. 1.543–1.547 ; nr. 49 din 4 decembrie, pag. 1.587–1.593. – *193, 543.*

– *Studii asupra industriei meşteşugăreşti din Rusia.* Petersburg, 1886. III, 233 pag. – *394–395.*

– *Tendinţe progresiste în gospodăria ţărănească.* Petersburg, 1892. VI, 261 pag. – *345.*

Witte, S. I. [Circulara ministrului de finanţe către inspectorii de fabrici]. – „Foaia volantă a «Grupului narodovolţilor»", [Petersburg], 1895, nr. 4 din 9 decembrie, pag. I–II, la rubrica „Anexe" ; „Russkie Vedomosti", Moscova, 1896, nr. 112 din 24 aprilie, pag. 1 ; „Russkoe Slovo", Moscova, 1896, nr. 107 din 22 aprilie, pag. 3. – *104, 106, 110, 111, 112–113, 257.*

Zaeţii. Expoziţia noastră. Secţia meşteşugurilor. – „Delovoi Korrespondent", Ekaterinburg, 1887, nr. 148 din 22 septembrie, pag. 1–2. – *400.*

[Zasulici, V. I.] Ivanov, V. O proastă născocire. (În legătură cu romanul d-lui Boborîkin „În alt chip"). – „Novoe Slovo", Petersburg, nr. 12, septembrie, pag. 1–19. – *531.*

„Zdorovie" („Sănătatea"). Petersburg, 1879, nr. 122, pag. 382–384 ; nr. 123, pag. 403–405. – *387.*

„Zemledelceskaia Gazeta" („Gazeta agricolă"). Petersburg, 1873, nr. 9 din 3 martie, pag. 129–133. – *519.*

[Adler, W.] Das Leben von Friedrich Engels. – „Arbeiter-Zeitung", Wien, 1895, №. 214, 7. August, S. 2–6. – *12.*

www.dacoromanica.ro

Atkinson, W. Principles of Political economy ; or, the laws of the formation of national wealth : developed by means of the Cristian Law of Government ; being the substance of a case delivered to the Hand-loom weavers commission. London, Whittaker, 1840. XVI, 247 p. – *203.*

Bernstein, E. Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie. Stuttgart, Dietz, 1899. X, 188 S. – *161.*

Boisguillebert. Dissertation sur la nature des richesses, de l'argent et des tributs, ou l'on découvre la fausse idée qui règne dans le monde à l'égard de ces trois articles. – In : Économistes-financiers du XVIII siècle. Précédés de notices historiques sur chaque auteur, et accompagnés de commentaires et de notes explicatives, par Eugène Daire. Paris, 1843, p. 394–424. – *203.*

„Deutsch-Französische Jahrbücher". Paris, 1844, l. u. 2. Lfg., S. 86–114. – *10.*

„The Edinburgh Review or Critical Journal". Edinburgh-London, 1819, v. XXXII, N LXIV, p. 453–477. – *138.*

Engels, F. The condition of the working class in England in 1844. With appendix written 1886, and pref. 1887. Transl. by K. Wischnewetzky. New York, [1887]. VI, 200, XI p. – *168, 217, 224–225, 247, 252, 475, 495.*

– *Die Lage der arbeitenden Klasse in England.* Nach eigner Anschauung und authentischen Quellen. Leipzig, Wigand, 1845. 358 S. – *8–10, 168, 217, 224–225, 247, 252.*

– *Soziales aus Russland.* Leipzig, Verl. der Genossenschaftsbuchdrukkerei, 1875. 16 S. – *513.*

– *Umrisse zu einer Kritik der Nationalökonomie.* – „Deutsch-Französische Jahrbücher", Paris, 1844, l. u. 2. Lfg., S. 86–114. – *10.*

Engels, F. u. Marx, K.– vezi Marx, K. u. Engels, F.

Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. 3. Jena, Fischer, 1892. – *192.*

– Bd. 5. Jena, Fischer, 1893. – *124, 247.*

Heine, H. Du hast Diamanten und Perlen, hast alles, was Menschenbegehr... – *399.*

„Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich". Leipzig, 1896, 3. Hft., S. 51–100 ; 4. Hft., S. 73–136. – *543.*

www.dacoromanica.ro

Labriola, A. Essais sur la conception matérialiste de l'histoire. Avec une préf. de G. Sorel. Paris, Giard et Brière, 1897. 349 p. (B – que Socialiste Internationale. III). – *494.*

Lippert, J. Sismondi, Jean-Charles-Léonard Simonde de. – In : Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. 5. Jena, Fischer, 1893, S. 676–680. – *124, 247.*

[MacCulloch, D.–R. Mr. Owen's Plans for Relieving the National Distress. Review of R. Owen's works]. – „Edinburgh Review", Edinburgh-London, 1819, v. XXXII, N LXIV, p. 453–477. – *138.*

Marx, K. u. Engels, F. [Die deutsche Ideologie. Kritik der neuesten deutschen Philosophie in ihren Repräsentanten, Feuerbach, B. Bauer und Stirner und des deutschen Sozialismus in seinen verschiedenen Propheten. IV. Kap. II. Bd.]. – „Das Westphälische Dampfboot, Padeborn, 1847, [August], S. 439–463, [September], S. 505–525. [Titel :] Karl Grün : Die soziale Bewegung in Frankreich und Belgien (Darmstadt, 1847), oder Die Geschichtschreibung des wahren Sozialismus. – *247.*

– [*Die deutsche Ideologie.* Kritik der neuesten deutschen Philosophie in ihren Repräsentanten, Feuerbach, B. Bauer und Stirner und des deutschen Sozialismus in seinen verschiedenen Propheten. Fragmente IV, Kap. II. Bd.]. – „Die Neue Zeit", XIV, Jg., 1895–1896, Bd. II, N 28, S. 49–52. In Art. : P. Struve. Zwei bisher unbekannte Aufsätze von Karl Marx aus den vierziger Jahren. – *247.*

– *Die heilige Familie, oder Kritik der kritischen Kritik.* Gegen Bruno Bauer und C°. Frankfurt a. M., Literarische Anstalt (I. Rüten), 1845. VIII, 336 S. – *9–10, 533.*

– *Manifest der Kommunistischen Partei.* London, „Bildungs–Gesellschaft für Arbeiter", 1848. 30 S. – *10.*

– *Der Volkstribun, redigiert von Herrmann Kriege in New York.* – „Das Westphälische Dampfboot", Bielefeld, 1846, [Juli], S. 295–308. – *247.*

– *[Der Volkstribun, redigiert von Herrmann Kriege in New York].* – „Die Neue Zeit", XIV. Jg., 1895–1896, Bd. II, N 27, S. 7–11. In Art. : P. Struve. Zwei bisher unbekannte Aufsätze von Karl Marx aus den vierziger Jahren. – *247.*

Marx, K. Der achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte. 3. Aufl. Hamburg, Meißner, 1885. VI, 108 S. – *495–496.*

– *Discours sur la question du libre échange, prononcé à l'Association démocratique de Bruxelles, dans la séance publique du 9 Janvier 1848.* – *245.*

www.dacoromanica.ro

– *Das Elend der Philosophie.* Antwort auf Proudhons „Philosophie des Elends". Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorw. und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885. XXXVII, 209 S. – *193, 202, 203–208.*

* – *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. I. Buch I : Der Produktionsprozess des Kapitals. 2-te Aufl. Hamburg, Meißner, 1872. 830 S. – *337, 361, 390, 393, 495.*

* – *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. II. Buch II : Der Zirkulationsprozess des Kapitals. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meißner, 1885. XXVII, 526 S. – *12, 135, 141, 144, 157–158, 192.*

* – *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd. III. T.1. Buch III : Der Gesamtprozeß der kapitalistischen Produktion. Kapitel I bis XXVIII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meißner, 1894. XXVIII, 448 S. – *12, 146.*

* – *Das Kapital.* Kritik der politischen Ökonomie. Bd III. T.2. Buch III : Der Gesamtprozeß der kapitalistischen Produktion. Kapitel XXIV bis LII. Hrsg. von F. Engels. Hamburg, Meißner, 1894, IV, 422 S. – *12, 141, 192–193, 194, 216–217, 249, 489.*

– *Rede über die Frage des Freihandels, gehalten am 9. Januar 1848 in der demokratischen Gesellschaft zu Brüssel.* – In : Marx, K. Das Elend der Philosophie. Antwort auf Proudhons „Philosophie des Elends". Deutsch von E. Bernstein und K. Kautsky. Mit Vorw. und Noten von F. Engels. Stuttgart, Dietz, 1885, S. 188–209. – *154, 245–246, 247–252.*

– *Theorien über den Mehrwert.* Aus dem nachgelassenen Manuskript „Zur Kritik der politischen Ökonomie". Hrsg. von K. Kautsky. Bd. II. T. 1. David Ricardo. Stuttgart, Dietz, 1905. XII, 344 S. – *196–197.*

– *Zur Kritik der politischen Ökonomie.* Dezember 1875 – Januar 1859. – *188.*

Meyer, R. Einkommen. – In : Handwörterbuch der Staatswissenschaften. Bd. 3. Jena, Fischer, 1892, S. 45–67. – *192.*

„Neue Rheinische Zeitung". Köln. – *10.*

„Die Neue Zeit". XIV. Jg., 1895–1896, Bd. II, N 27, S. 7–11 ; N 28, S. 49–52. – *247.*

Novus – vezi Struve, P. B.

Pereire, I. Leçons sur l'industrie et les finances, prononcées à la salle de l'athénée. Suivies d'un projet de banque. Paris, 1832. [2], 105 p. (Religion Saint-Simonienne). – *206–207.*

www.dacoromanica.ro

Schitlowsky, Ch. Revuen. – „Sozialistische Monatshefte", Berlin, 1902, 2. Bd., N 9, S. 754–755. – *433.*

„Schmollers Jahrbuch" – *vezi* „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich".

Schulze-Gävernitz, G. Die Moskau-Wladimirsche Baumwollindustrie. – „Jahrbuch für Gesetzgebung, Verwaltung und Volkswirtschaft im Deutschen Reich", Leipzig, 1896, 3. Hft., S. 51–100 ; 4. Hft., S. 73–136. – *543.*

Sismondi, J.-C.-L. Simonde de. Nouveaux principes d'économie politique, ou de la richesse dans ses rapports avec la population. 2 v. Paris, Delaunay, 1819. – *124.*

– *Nouveaux principes d'économie politique, ou de la richesse dans ses rapports avec la population.* 2-e éd. 2 v. Paris, Delaunay, 1827. – *124–201, 214–235, 241–245, 247, 252.*

„Sozialistische Monatshefte". Berlin, 1902, 2. Bd., N 9, S. 754–755. – *433.*

„Sozialpolitisches Centralblatt". Berlin, 1893, Bd. 3, N 1, 2. Oktober, S. 1–3. – *218.*

Struve, P. Zur Beurteilung der kapitalistischen Entwicklung Rußlands. – „Sozialpolitisches Centralblatt", Berlin, 1893, Bd. 3, N 1, 2. Oktober, S. 1–3. – *218.*

„Das Westphälische Dampfboot". Bielefeld, 1846, [Juli], S. 295–308 ; Padeborn, 1847, [August], S. 439–463 ; [September], S. 505–525. – *247.*

www.dacoromanica.ro

INDICE DE NUME

A

Abramov, I. V. (1858–1906) – publicist narodnic, a colaborat la revistele „Otecestvennie Zapiski", „Delo" şi „Ustoi", la ziarul „Nedelea" etc., a scris povestiri cu subiecte din viaţa poporului şi numeroase articole cu teme social-economice sau în legătură cu sectele religioase şi cu învăţământul public. A propagat teoria „faptelor mărunte" şi a unei „munci culturale liniştite". – *524, 536, 537.*

Adler, Viktor (1852–1918) – unul dintre organizatorii şi liderii social-democraţiei austriece ; la începutul activităţii sale politice, el a fost un radical burghez, iar de la mijlocul deceniului al 9-lea al secolului trecut a luat parte la mişcarea muncitorească. În 1886 Adler a fondat ziarul „Gleicheit" („Egalitatea") ; cu începere din 1889 a fost redactor al organului central al social-democraţiei austriece „Arbeiter-Zeitung" („Ziarul muncitorilor"). În ultimele două decenii ale secolului trecut a întreţinut legături cu F. Engels, dar curînd după moartea acestuia a alunecat spre reformism, iar la congresele Internaţionalei a II-a s-a manifestat ca unul dintre conducătorii oportunismului. În timpul primului război mondial din 1914–1918, Adler a adoptat o poziţie centristă, a propovăduit „pacea între clase" şi a combătut acţiunile revoluţionare ale clasei muncitoare. În 1918, după instaurarea în Austria a republicii burgheze, a fost scurt timp ministru al afacerilor străine. – *12.*

Alexandru al III-lea (Romanov) (1845–1894) – împărat al Rusiei (1881–1894). – *448.*

Atkinson, William – economist englez din anii 1830–1860, protecţionist, adversar al şcolii economice burgheze clasice. Principala lucrare a lui Atkinson este „Bazele economiei politice" (1840). – *203.*

B

Babuşkin, P. D. – locuitor din plasa Nijnie-Serghi, judeţul Krasnoufimsk, gubernia Perm. – *410.*

Bauer, Bruno (1809–1882) – filozof idealist german, reprezentant de seamă al tinerilor hegelieni, radical burghez, a scris o serie de lucrări de

www.dacoromanica.ro

istorie a creştinismului primitiv ; după 1866 – naţional-liberal, partizan al lui Bismarck. Concepţiile idealiste ale lui Bauer au fost supuse criticii în lucrările lui K. Marx şi F. Engels „Sfînta familie, sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co." (1844) şi „Ideologia germană" (1845–1846). – *9.*

Bauer, Edgar (1820–1886) – publicist german, tînăr hegelian ; fratele filozofului idealist Bruno Bauer. Concepţiile idealiste ale lui E. Bauer au fost supuse criticii în lucrarea lui K. Marx şi F. Engels „Sfînta familie, sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co." (1844). – *9.*

*Bazarov (Rudnev *), V. A.* (n. 1874) – economist şi publicist, filozof ; a tradus unele lucrări ale lui K. Marx şi F. Engels ; începînd din 1896 a participat la mişcarea social-democrată. În 1905–1907 a colaborat la o serie de publicaţii bolşevice ; în perioada de reacţiune s-a îndepărtat de bolşevism, devenind unul dintre principalii adepţi ai filozofiei machiste. În 1917 a fost menşevic-internaţionalist şi unul dintre redactorii ziarului menşevic „Novaia Jizn" ; a luat atitudine împotriva Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie. Începînd din 1921 a lucrat la Comisia de stat a planificării a U.R.S.S. În 1931, fiind implicat în procesul organizaţiei menşevice contrarevoluţionare, a fost judecat şi condamnat. – *210.*

Becker, Johann Philipp (1809–1886) – militant al mişcării muncitoreşti germane şi internaţionale, prieten şi tovarăş de luptă al lui K. Marx şi F. Engels, în tinereţe muncitor perier. Becker a participat activ la revoluţia din 1848–1849, a comandat gărzile populare în răscoala de la Baden-Palatinat. După înfrîngerea revoluţiei, Becker, care pînă atunci acţionase, după cum spune Engels, „ca un simplu democrat-republican", a aderat la socialismul proletar al lui Marx şi Engels, a participat la organizarea Internaţionalei I (1864), a redactat revista „Vorbote" – organul secţiilor germane ale Internaţionalei în Elveţia. În cadrul Internaţionalei, Becker a apărat linia lui Marx, cu toate că într-o serie de cazuri, în special în prima perioadă a luptei împotriva anarhiştilor, a dat dovadă de lipsă de maturitate teoretică şi a avut unele oscilări. – *12.*

Belov, V. D. – economist, din 1885 membru al Comisiei pentru cercetarea industriei meşteşugăreşti din Rusia, autorul raportului „Industria meşteşugărească în legătură cu industria siderurgică din Ural", publicat în volumul a XVI-lea al „Lucrărilor" comisiei (1887) ; a scris o serie de lucrări în probleme de economie. – *411.*

Beltov, N. – vezi Plehanov, G. V.

Bernstein, Eduard (1850–1932) – social-democrat german, întemeietorul revizionismului, unul dintre liderii Internaţionalei a II-a. Între 1881 şi 1890 a fost redactor al organului ilegal al social-democraţiei germane „Der Sozial-Demokrat" („Social-Democratul"). După moartea lui Engels, Bernstein, în lucrările sale „Problemele socialismului" (1896–1898) şi „Premisele socialismului şi sarcinile social-democraţiei" (1899), a procedat la revizuirea bazelor filozofice, economice şi politice ale marxismului revoluţionar sub pretextul „reconsiderării" lor. El nega teoria marxistă a luptei

* În paranteze sînt scrise cu cursive adevăratele nume ale persoanelor menţionate.

www.dacoromanica.ro

de clasă, teoria inevitabilității prăbușirii capitalismului, teoria revoluției socialiste și a dictaturii proletariatului. „Cît privește revoluția proletariatului, oportunistul s-a dezvățat pînă să se și gîndească la așa ceva", spunea V. I. Lenin referindu-se la Bernstein (Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 425). Renunțînd la țelul final al proletariatului – socialismul –, Bernstein considera că singura sarcină a mișcării muncitorești este să lupte pentru reforme menite „să îmbunătățească" situația economică a muncitorilor în capitalism ; el a lansat formula oportunistă : „mișcarea este totul, scopul final nimic".

Concepțiile teoretice ale lui Bernstein și ale adepților săi, precum și activitatea lor oportunistă practică, au dus la trădarea directă a intereselor clasei muncitoare, trădare care s-a soldat cu falimentul Internaționalei a II-a. Bernstein a fost un dușman al Uniunii Sovietice. – *161.*

Bibikov, P. A. (1832–1875) – traducător și publicist ; a editat 13 volume conținînd traduceri făcute de el din lucrările lui A. Smith, T. R. Malthus, A. Blanqui etc. ; este autorul lucrării „Studii critice" (1865), în care se ocupă de Fourier, Cernîșevski etc. – *131, 173.*

Blagoveșcenski, N. A. (n. 1859) – statistician al zemstvei Kursk. A întocmit „Culegerea de date statistice economice extrase din recensămintele pe gospodării efectuate de zemstve. Vol. I. Gospodăria țărănească" (1893) și alte lucrări de statistică. După Revoluția Socialistă din Octombrie a lucrat la Biroul gubernial de statistică din Kursk. – *208.*

Boborîkin, P. D. (1836–1921) – scriitor rus de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea ; între 1863 și 1865 a editat revista „Biblioteka dlea citeniia", apoi a colaborat la revista „Vestnik Evropî" ; a scris în maniera proprie cronicii-foileton numeroase romane, nuvele, schițe și piese din viața burgheziei și a intelectualității ruse. Romanul său „În alt chip" (1897), care înfățișează în mod denaturat lupta dintre narodnici și marxiști, a stîrnit protestele îndreptățite ale opiniei publice înaintate. – *531.*

Boisguillebert, Pierre (1646–1714) – economist francez, predecesor al fiziocraților, autor al lucrării „Descrierea amănunțită a Franței" (1695) și al altor lucrări economice care au pus bazele economiei politice burgheze clasice în Franța. Boisguillebert nu înțelegea legătura indisolubilă și firească dintre bani și schimbul de mărfuri, reducîndu-i la rolul de mijloc de circulație ; el susținea că întreaga avuție a unei națiuni constă în produse agricole ; a fost un adversar al mercantilismului. K. Marx a dat o înaltă apreciere considerațiilor formulate de el împotriva asupririi feudale și exploatării țăranilor. – *188–189, 203.*

Bowring, John (1792–1872) – om politic burghez englez, lingvist și publicist, unul dintre conducătorii „Ligii împotriva legilor cerealelor" ; în anii 1850–1860 a fost funcționar superior în colonii (consul, iar apoi guvernator la Hong-Kong), înfăptuind politica colonialistă a Angliei în Extremul Orient. – *246.*

Bright, John (1811–1889) – om politic burghez englez, industriaș, unul dintre conducătorii mișcării liber-schimbiste și întemeietor al „Ligii împo-

www.dacoromanica.ro

triva legilor cerealelor". El ataca în mod demagogic aristocrația și se dădea drept apărător al intereselor maselor populare, dar în același timp sprijinea alianța dintre burghezie și aristocrație și era împotriva reducerii prin lege a duratei zilei de muncă și a altor revendicări ale muncitorilor. Pe la sfîrșitul deceniului al 7-lea a devenit unul dintre liderii partidului liberal și a fost după aceea în repetate rînduri ministru în cabinetele liberale. – *246*.

Buneakovski, V. I. (1804–1889) – remarcabil matematician rus ; a scris peste 100 de lucrări în domeniul matematicilor, dintre care cea mai importantă este „Principiile teoriei matematice a probabilităților" (1846), precum și o serie de lucrări de statistică a populației („Studiu în legătură cu legile mortalității în Rusia și cu repartizarea populației ortodoxe pe categorii de vîrstă" (1865), „Cu privire la efectivul probabil al contingentelor 1883, 1884 și 1885 ale armatei ruse" (1875) etc.). Începînd din 1858, Buneakovski a fost expert principal al guvernului în problemele statisticii și asigurărilor ; din 1864 pînă în 1889 a fost vicepreședinte al Academiei de Științe ; a fost ales membru de onoare a o serie de societăți științifice și universități din Rusia. – *477*.

Butakov, Z. F. – negustor, proprietar al unei fabrici de rogojini în orașul Osa, gubernia Perm. – *387*.

C

Cernîșevski, N. G. (1828–1889) – mare democrat revoluționar rus, om de știință, scriitor, critic literar ; unul dintre predecesorii de seamă ai social-democrației ruse. Cernîșevski a fost inspiratorul și conducătorul ideologic al mișcării democratice revoluționare din deceniul al 7-lea din Rusia. Fiind socialist utopist, el considera posibilă trecerea la socialism prin intermediul obștii țărănești, dar în același timp, fiind democrat revoluționar, „a știut să exercite o influență în spirit revoluționar asupra tuturor evenimentelor politice ale epocii sale, propagînd – peste obstacolele și barierele cenzurii – ideea revoluției țărănești, ideea luptei maselor pentru răsturnarea tuturor vechilor autorități" (V. I. Lenin, Opere, vol. 17, E.S.P.L.P. 1957, pag. 104). Cernîșevski a demascat cu vehemență caracterul iobăgist al reformei „țărănești" din 1861 și a chemat pe țărani la răscoală. În 1862 a fost arestat de guvernul țarist și întemnițat în fortăreața Petropavlovskaia, unde a stat aproape doi ani, iar după aceea a fost condamnat la 7 ani muncă silnică și deportare pe viață în Siberia, de unde a fost eliberat de-abia spre sfîrșitul vieții sale. Pînă în ultima clipă el a rămas un luptător înflăcărat împotriva inegalității sociale, împotriva tuturor formelor de asuprire politică și economică.

Deosebit de mari sînt meritele lui Cernîșevski în domeniul dezvoltării filozofiei materialiste ruse. Concepțiile lui filozofice au reprezentat culmea întregii filozofii materialiste premarxiste. Materialismul lui a avut un caracter revoluționar, eficient. Cernîșevski a criticat cu vehemență diferite teorii idealiste și a căutat să prelucreze dialectica lui Hegel în spirit materialist. În domeniul economiei politice, al esteticii, al criticii de artă, al

www.dacoromanica.ro

istoriei, Cernîşevski a dat exemple de abordare dialectică a studiului realităţii. K. Marx, care a studiat operele lui, le aprecia foarte mult şi a spus despre el că este un mare învăţat rus. Lenin a scris despre Cernîşevski că „este singurul scriitor rus cu adevărat mare care, începînd din al 6-lea deceniu al secolului trecut şi pînă în 1888, a ştiut să se menţină la nivelul unui materialism filozofic integral... Cernîşevski n-a ştiut însă sau, mai bine zis, n-a putut – remarca Lenin –, datorită stării înapoiate a vieţii ruseşti, să se ridice pînă la materialismul dialectic al lui Marx şi Engels" (Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 354).

Cernîşevski este autorul a o serie întreagă de lucrări strălucite în domeniul filozofiei, al economiei politice, al istoriei, eticii şi esteticii. Lucrările lui de critică literară au exercitat o imensă influenţă asupra dezvoltării literaturii şi artei ruse. Romanul său „Ce-i de făcut ?" (1863) a contribuit la educarea multor generaţii de revoluţionari din Rusia şi din străinătate. – *488, 513.*

D

Danielson, N. F. (N.–on, Nikolai–on) (1844–1918) – scriitor economist rus, unul dintre ideologii narodnicismului liberal din 1880–1900 ; activitatea lui politică a oglindit evoluţia narodnicilor de la acţiuni revoluţionare împotriva ţarismului la concilierea cu el. În anii 1860–1880 Danielson a întreţinut legături cu cercurile tinerilor raznocinţi revoluţionari. La începutul anului 1870 a fost arestat. El a terminat prima traducere în limba rusă a „Capitalului" lui K. Marx, începută de G. A. Lopatin. În timp ce lucra la traducerea „Capitalului", a întreţinut corespondenţă cu K. Marx şi F. Engels şi, în scrisorile sale, a atins şi problema dezvoltării economice a Rusiei. Dar el n-a înţeles esenţa marxismului şi, mai tîrziu, a luat poziţie împotriva lui. În 1893 a publicat cartea sa „Studii despre economia noastră socială de după reformă", care împreună cu lucrările lui V. P. Vorontov a slujit drept principală fundamentare economică a ideilor narodnicismului liberal. Într-o serie de lucrări ale sale, V. I. Lenin a criticat cu asprime pe Danielson şi a demascat în întregime esenţa concepţiilor lui reacţionare. – *125, 136, 137, 142, 146, 149–150, 152, 157–158, 168, 170, 176–180, 187–188, 193, 198, 199, 201, 203, 204, 205–206, 207, 216, 218, 221, 223, 225, 226, 234, 236, 238, 320, 336, 338, 408, 491, 495, 523.*

Dianov, M. I. – director administrativ al fabricii de textile a societăţii „Savva Morozov fiul & Co.", din tîrgul Nikolskoe, judeţul Pokrovsk, gubernia Vladimir (astăzi face parte din oraşul Orehovo–Zuevo, regiunea Moscova). – *24.*

Durnovo, I. N. (1830–1903) – om de stat reacţionar rus, reprezentant al birocraţiei ţariste. Ministru de interne (1889–1895), apoi preşedinte al Comitetului de miniştri (1895–1903) ; a aplicat politica lui Alexandru al III-lea, politică de apărare a intereselor nobilimii, a creat funcţia de zemski nacealnik, a reglementat într-un chip nou instituţiile de zemstvă, răpind ţăranilor dreptul de a-şi alege reprezentanţi în aceste instituţii, a înăsprit prigoana împotriva minorităţilor naţionale din Rusia, rigorile cenzurii etc. – *77–80.*

www.dacoromanica.ro

Dühring, Eugen (1833–1921) – filozof și economist german. Concepțiile filozofice ale lui Dühring reprezentau un amalgam eclectic de pozitivism, materialism metafizic și idealism. Sistemul utopic reacționar al unei economii „socialitare", conceput de el, idealiza formele de economie semifeudale din Prusia. Concepțiile dăunătoare și confuze ale lui Dühring în problemele de filozofie, economie politică și socialism erau susținute de unii membri ai partidului social-democrat din Germania, ceea ce reprezenta o mare primejdie pentru acest partid, care nu era încă consolidat. De aceea Engels a luat atitudine împotriva lui Dühring, criticînd concepțiile lui în cartea „Anti-Dühring. Domnul Eugen Dühring revoluționează știința" (1877–1878). În cartea sa „Materialism și empiriocriticism" (1909) și într-o serie de alte lucrări, V. I. Lenin a criticat în repetate rînduri concepțiile eclectice ale lui Dühring.

Principalele lucrări ale lui Dühring sînt: „Curs de filozofie" (1875), „Istorie critică a economiei naționale și a socialismului" (1871), „Curs de economie națională și socială" (1873). – *11, 217.*

E

Efrusi, B. O. (1865–1897) – economist și publicist de orientare narodnicistă, colaborator al revistei „Russkoe Bogatstvo" și al revistei de orientare liberală „Mir Bojii". Principalele lucrări ale lui Efrusi sînt: „Concepțiile social-economice ale lui Simonde de Sismondi" (1896), „O nouă orientare în economia politică" (în care analizează o lucrare a profesorului Gheorghievski) (1896), „Teorii asupra venitului la capital" (1897). Efrusi a tradus în limba rusă principalele capitole din cartea lui Sismondi „Noi principii de economie politică" (1897). – *123–124, 130, 158–159, 160, 162–163, 166, 170, 174–175, 181, 183, 189, 191, 211, 220, 224, 229–232, 235, 236–238.*

Egunov, A. N. (1824–1897) – statistician și economist; a fost funcționar la departamentul economic al ministerului de interne și la ministerul agriculturii și al domeniilor statului, vicepreședinte al secției de economie politică și statistică agricolă a Societății de economie (1888). În 1892 Egunov a fost delegat de ministerul domeniilor statului în gubernia Perm pentru a studia starea în care se află industria meșteșugărească. – *349, 411, 416.*

Engelhardt, A. N. (1832–1893) – publicist narodnic, cunoscut prin activitatea lui pe tărîm social și agronomic și prin experiența făcută prin organizarea unei gospodării raționale pe moșia lui, Batișcevo, din gubernia Smolensk. În cartea sa „Dezvoltarea capitalismului în Rusia" (cap. III, § VI), V. I. Lenin face o caracterizare a gospodăriei lui Engelhardt, demonstrînd, pe baza exemplului oferit de acesta, caracterul utopic al teoriilor narodniciste. Engelhardt este autorul scrisorilor „De la țară", publicate în revista „Otecestvennîe Zapiski" (și apărute în ediție separată în 1882), și al unei serii de alte lucrări în legătură cu problemele agriculturii; a fost redactor-șef al revistei „Himiceskii Jurnal" (1859–1860), prima publicație de acest fel din Rusia. – *515–521, 528, 529.*

www.dacoromanica.ro

Engels, Friedrich (1796–1860) – fabricant textilist, tatăl lui F. Engels. – *6–7, 8.*

Engels, Friedrich (1820–1895) – unul dintre întemeietorii comunismului ştiinţific, conducător şi dascăl al proletariatului internaţional, prieten şi tovarăş de luptă al lui K. Marx (vezi în articolul lui V. I. Lenin „Friedrich Engels" date biografice şi o scurtă caracterizare a activităţii şi lucrărilor lui). – *5–14, 79, 157–158, 159–160, 163, 168, 190, 217, 225, 240, 241, 247, 252, 475, 494, 495, 513.*

F

Fominski, V. E. – proprietarul unei fabrici de pielărie din oraşul Kungur, gubernia Perm ; scupşcic. – *383, 384.*

Fourier, Charles (1772–1837) – mare socialist utopist francez. Fourier a făcut o critică aspră şi profundă a orînduirii burgheze şi a înfăţişat un tablou al viitoarei societăţi omeneşti „armonioase", care urma să fie construită pe baza cunoaşterii pasiunilor omeneşti. Fourier era împotriva revoluţiei violente, considerînd că trecerea la societatea viitoare, socialistă, se poate înfăptui prin propagarea paşnică a ideii creării unor falanstere (asociaţii de muncă) model, în care munca, devenită o muncă care se face de bunăvoie şi atrăgătoare, va fi o necesitate pentru om. Dar Fourier, după cum a arătat F. Engels, era inconsecvent : el nu urmărea desfiinţarea proprietăţii private, în falansterele lui urmau să existe bogaţi şi săraci, capitalişti şi muncitori.

Principalele lucrări ale lui Fourier sînt : „Teoria celor patru mişcări şi a destinelor generale" (1808), „Noua lume industrială şi societară..." (1829) etc. – *200, 231–233.*

G

Greg, William-Rathbone (1809–1881) – mare fabricant englez, publicist liber-schimbist ; în 1842 „Liga împotriva legilor cerealelor" i-a acordat un premiu pentru lucrarea „Agricultura şi legile cerealelor", în care susţinea că abrogarea legilor cerealelor va fi în avantajul marilor fermieri. – *248–249.*

Grinevici, P. F. – vezi Iakubovici, P. F.

H

Harizomenov, S. A. (1854–1917) – statistician de seamă al zemstvelor ; economist. În deceniul al 8-lea al secolului trecut a făcut parte din organizaţia narodnică „Zemlea i volea" („Pămînt şi libertate"), iar după scindarea acesteia a aderat la organizaţia „Cernii peredel" („Împărţirea pămînturilor") ; în 1880 s-a îndepărtat de mişcarea revoluţionară şi a

www.dacoromanica.ro

început să se ocupe de statistică. El a cercetat industria meşteşugărească din gubernia Vladimir, a participat la recensămîntul gospodăriilor din gubernia Taurida şi a condus lucrările de statistică ale zemstvelor din guberniile Saratov, Tula şi Tver. A publicat în revistele „Russkaia Mîsl" şi „Iuridiceskii Vestnik" o serie de articole în legătură cu diferite probleme economice.

Datele culese de Harizomenov au fost adesea folosite de V. I. Lenin în lucrările sale din ultimul deceniu al secolului trecut. – *314, 394.*

Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770–1831) – unul dintre cei mai de seamă filozofi germani ; idealist obiectiv. Filozofia lui Hegel reprezintă punctul culminant, încununarea idealismului german de la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea. Meritul istoric al lui Hegel constă în elaborarea profundă şi multilaterală a dialecticii idealiste, care a constituit unul dintre izvoarele teoretice ale materialismului dialectic. După Hegel, întreaga lume naturală, istorică şi spirituală se află în necontenită mişcare, schimbare, transformare şi dezvoltare ; el consideră însă că lumea obiectivă, realitatea, este generată de spiritul absolut, de ideea absolută. V. I. Lenin a caracterizat ideea absolută drept o născocire teologică a idealistului Hegel. Pentru filozofia lui Hegel este caracteristică profunda contradicţie dintre metoda sa dialectică şi sistemul său conservator, metafizic, care în fond cerea încetarea dezvoltării. Prin concepţiile sale social-politice, Hegel era reacţionar. K. Marx, F. Engels şi V. I. Lenin, prelucrînd în mod critic metoda dialectică a lui Hegel, au creat dialectica materialistă, care reflectă legile cele mai generale ale dezvoltării lumii obiective şi a gîndirii omeneşti.

Principalele opere ale lui Hegel sînt : „Fenomenologia spiritului" (1806), „Ştiinţa logicii" (1812–1816), „Enciclopedia ştiinţelor filozofice" (1817), „Filozofia dreptului" (1821). Opere postume : „Prelegeri de estetică, sau filozofia artei" (1836–1838) şi „Prelegeri de istorie a filozofiei" (1833–1836). – 7.

Hope, Georg (1811–1876) – fermier englez ; în 1842 „Liga împotriva legilor cerealelor" i-a acordat un premiu pentru lucrarea „Agricultura şi legile cerealelor", în care susţinea că de pe urma abrogării legilor cerealelor şi a reducerii preţurilor la cereale nu va avea de suferit nici fermierul, nici muncitorul agricol, ci numai proprietarul funciar, pentru că nici o ţară din lume nu va putea produce cereale de o calitate atît de bună şi atît de ieftine ca Anglia. – *248.*

I

Iakovlev, E. A. – proprietar al unei fabrici de motoare cu gaze şi cu petrol din Petersburg. – *51–52.*

Iakubovici, P. F. (Grinevici, P. F.) (1860–1911) – cunoscut poet şi scriitor, narodovoleţ, conducătorul grupului „Tînărul partid Narodnaia Volea" ; în 1887 a fost condamnat la moarte, pedeapsă care i-a fost comutată în muncă silnică. Mai tîrziu a devenit membru al redacţiei re-

www.dacoromanica.ro

vistei „Russkoe Bogatstvo", în care, pe la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut, a publicat – sub pseudonimul Grinevici, P. F. – o serie de articole publicistice și de critică literară. – *468.*

Ilin, Vl., Ilin, Vladimir – vezi Lenin, V. I.

Ingram, John Kells (1823–1907) – economist și filolog englez, profesor la Universitatea din Dublin, președinte al secției economice a Asociației britanice de științe. Este autorul lucrării „Istoria economiei politice" (1888) și al unei serii de articole economice publicate în Enciclopedia britanică. Prin concepțiile sale teoretice, Ingram se apropie de școala economică istorică. – *192.*

Iujakov, S. N. (1849–1910) – unul dintre ideologii narodnicismului liberal, sociolog și publicist. A colaborat la revistele „Otecestvennîe Zapiski", „Vestnik Evropî" și altele. A fost unul dintre conducătorii revistei „Russkoe Bogatstvo". A dus o luptă dîrză împotriva marxismului. Concepțiile lui politice-economice au fost aspru criticate de V. I. Lenin în lucrarea sa „Ce sînt «prietenii poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților?" (vezi Opere complete, vol. 1, ediția a doua, Editura politică, 1960, pag. 125–334), în special în partea a doua (care n-a fost găsită), precum și în articolele sale „Gospodării liceale și licee de corecție" și „Cîteva perle din proiectele utopice ale narodnicilor". – *62–69, 321, 408, 417, 425, 465, 467–490, 491, 492–493, 494, 518, 523, 530, 538.*

Iuzov (Kabliț I. I.) (1848–1893) – publicist narodnic. În deceniul al 8-lea al secolului trecut a fost printre aceia care „au mers în popor"; în următoarele două decenii a devenit ideolog al narodnicismului liberal; a colaborat la „Nedelea", ziar narodnic liberal. Principalele sale lucrări sînt: „Bazele narodnicismului" (1882), „Intelectualitatea și poporul în viața socială a Rusiei" (1885). – *523, 524, 538.*

Ivanov, V. – vezi Zasulici, V. I.

J

Jitlovski, H. I. (n. 1865) – publicist, în tinerețe narodovoleț; pe la sfîrșitul deceniului al 9-lea al secolului trecut a emigrat în Elveția; a fost unul dintre organizatorii „Uniunii socialiștilor-revoluționari ruși" de la Berna (1894). Ulterior, în timp ce continua să întrețină legături strînse cu partidul socialiștilor-revoluționari, a devenit unul dintre ideologii mișcării naționaliste mic-burgheze evreiești, a luat parte la organizarea partidului muncitoresc socialist evreiesc (P.M.S.E.), și a fost unul dintre liderii și teoreticienii lui. S-a manifestat ca critic al marxismului. După manifestul din 17 octombrie 1905 s-a întors în Rusia, însă mai tîrziu a emigrat din nou. – *433.*

www.dacoromanica.ro

K

K. T. – vezi Lenin, V. I.

Kamenski, N. – vezi Plehanov, G. V.

Karîşev, N. A. (1855–1905) – economist şi statistician, a activat în cadrul zemstvelor ; a colaborat la ziarul „Russkie Vedomosti", la revistele „Zemstvo", „Russkoe Bogatstvo" etc. Începînd din anul 1891 a fost profesor la Universitatea din Iuriev (Tartu), iar apoi la Institutul agronomic din Moscova. A scris, în legătură cu diverse probleme de economie ale gospodăriei ţărăneşti din Rusia, numeroase cărţi şi articole economice şi statistice, în care a apărat concepţiile narodnicilor liberali. A fost un apărător al posesiunii în obşte a pămîntului, al artelurilor meşteşugăreşti şi al celorlalte cooperative. Concepţiile reacţionare ale lui Karîşev au fost criticate cu asprime de V. I. Lenin într-o serie de lucrări şi articole ale sale. – *519.*

Korolenko, S. A. – economist-statistician ; a lucrat în cadrul ministerului domeniilor statului, apoi ca funcţionar cu însărcinări speciale pe lîngă controlul de stat. Începînd din 1889 şi pînă în 1892, din însărcinarea ministerului domeniilor statului, a lucrat la cartea „Munca salariată în gospodăriile proprietarilor particulari şi migraţiunile muncitorilor în legătură cu studiul statistic-economic asupra Rusiei europene din punct de vedere agricol şi industrial" (1892), editată de departamentul agriculturii şi industriei agricole. – *219, 375.*

Korsak, A. K. (1832–1874) – economist şi publicist rus, autor al lucrării „Despre formele industriei în general şi despre însemnătatea producţiei la domiciliu (industria meşteşugărească şi cea casnică) în Europa occidentală şi în Rusia" (1861). V. I. Lenin a subliniat valoarea ştiinţifică a acestei lucrări. Korsak a arătat deosebirea dintre fabrică şi manufactură, considerîndu-le drept forme ale marii producţii. – *177.*

Krasnoperov, E. I. (m. 1897) – statistician al zemstvei din Perm, autorul cărţii „Industria meşteşugărească din gubernia Perm la expoziţia ştiinţifică-industrială a ţinuturilor Siberiei şi Uralului, organizată la Ekaterinburg în 1887" (1888–1889) şi al altor lucrări de statistică referitoare la gubernia Perm. – *315, 388.*

Krivenko, S. N. (1847–1906) – publicist, reprezentant al narodnicismului liberal, autorul lucrărilor : „Despre micii meşteşugari cu ateliere sistematice" (1893), „Scrisori din călătorie" (1894), „Cu privire la nevoile industriei populare" (1894) etc. ; a colaborat la revista „Otecestvennîe Zapiski", a fost redactor al revistei narodnice-liberale „Russkoe Bogatstvo", iar mai tîrziu al ziarului burghez liberal „Sîn Otecestva". În lucrările sale, Krivenko propovăduia ideea împăcării cu ţarismul, căuta să disimuleze antagonismul de clasă şi exploatarea oamenilor muncii şi contesta dezvoltarea Rusiei pe calea capitalismului ; concepţiile lui au fost aspru criticate de V. I. Lenin, iar mai tîrziu de G. V. Plehanov în lucrarea sa „Contribuţii la dezvoltarea concepţiei moniste asupra istoriei" (1895). – *211.*

www.dacoromanica.ro

L

Labriola, Antonio (1843–1904) – publicist şi filozof italian ; pe la sfîrşitul deceniului al 9-lea al secolului trecut s-a depărtat de ideologia burgheză şi a devenit marxist. În 1895 a publicat cartea „În memoria «Manifestului Partidului Comunist»". Această carte împreună cu cartea „Despre materialismul istoric", apărută în 1896, au constituit primele două părţi ale lucrării „Studii asupra concepţiei materialiste a istoriei". O analiză a acestor „Studii" a fost făcută de G. V. Plehanov în articolul său „Despre concepţia materialistă a istoriei" (vezi G. V. Plehanov. Despre concepţia materialistă a istoriei, Editura P.C.R., 1945).

În lucrările sale, Labriola a expus bazele concepţiei materialiste a istoriei, a supus unei critici aspre filozofia reacţionară a lui Hartmann, Nietzsche, Croce şi a combătut pe criticii burghezi ai marxismului şi pe revizionişti. – *494.*

Lavrov, P. L. (1823–1900) – ideolog de vază al narodnicismului, reprezentant al şcolii subiective în sociologie ; autorul cărţii „Scrisori istorice" (1868–1869), care a exercitat o puternică influenţă asupra intelectualităţii narodniciste ruse, şi al unei serii de cărţi de istorie a gîndirii sociale şi a mişcării revoluţionare, precum şi de istorie a culturii („Propagandiştii narodnici din anii 1873–1878", „Studii de istorie a Internaţionalei" etc.). Lavrov este părintele teoriei narodniciste reacţionare a „eroilor" şi „gloatei", care neagă legile obiective ale dezvoltării societăţii şi consideră progresul omenirii drept un rezultat al activităţii „personalităţilor care gîndesc critic".

Lavrov a făcut parte din asociaţia „Zemlea i volea", care a devenit apoi partidul „Narodnaia volea". În timpul şederii sale în emigraţie, unde s-a aflat cu începere din 1870, a scos revista „Vpered" (Zürich-Londra, 1873–1876), a fost redactor al revistei „Vestnik Narodnoi Voli" (1883–1886), a luat parte la redactarea culegerii narodovoliste „Materiale pentru o istorie a mişcării social-revoluţionare ruse" (1893–1896) ; a fost membru al Internaţionalei I, a cunoscut pe Marx şi Engels, cu care a purtat corespondenţă. – *451–452, 455–457.*

Lenin, V. I. (Ulianov, V. I., V. I., Vl. Ilin, Vladimir Ilin, K. T., K. T–in, K. T–n, N. Lenin) (1870–1924) – date biografice. – *69, 119, 160, 180, 237, 307, 426, 427, 431–432, 436, 437, 438, 465, 495, 499, 521, 525, 543, 550–551.*

Levitski, N. V. (n. 1859) – narodnic liberal, economist, a colaborat la ziarul „Russkie Vedomosti", a fost secretar la un consiliu de zemstvă, a practicat avocatura. În ultimul deceniu al secolului trecut a organizat în gubernia Herson o serie de arteluri agricole în jurul cărora narodnicii au făcut multă zarvă, considerîndu-le drept un mijloc de preîntîmpinare a capitalismului. În realitate ele n-au făcut decît să contribuie la diferenţierea ţărănimii şi, curînd de tot, s-au desrămat. – *419–426.*

Lippert, Julius (1839–1909) – istoric şi etnograf burghez austriac, popularizator, autor al lucrărilor „Religiile popoarelor civilizate din Eu-

www.dacoromanica.ro

ropa : celți, slavi, germani, greci și romani" (1881), „Creștinismul, credințele și obiceiurile populare" (1882), „Istoria culturii" (1886–1887) etc. – *124, 247.*

M

MacCulloch, John Ramsay (1789–1864) – economist burghez englez ; a denaturat și a vulgarizat teoria lui Ricardo, s-a afirmat ca apărător al exploatării capitaliste. A colaborat la revistele „Scotsman" și „Edinburgh Review".

Principala sa lucrare este „Principii de economie politică" (1825). – *138.*

Malthus, Thomas Robert (1766–1834) – economist burghez reacționar englez, unul dintre întemeietorii teoriei antiumane asupra populației. În lucrarea sa „Eseu asupra legii populației" (1798), Malthus a încercat să demonstreze că nu în condițiile economice ale capitalismului trebuie căutată cauza suprapopulației și a mizeriei oamenilor muncii, ci în natură, în insuficiența absolută a mijloacelor de existență pe globul pămîntesc. Potrivit „teoriei" (schemei) lui Malthus, producția mijloacelor de existență crește doar în progresie aritmetică, în timp ce populația crește în progresie geometrică. Pornind de la acest considerent, Malthus încerca să dea o justificare războaielor și epidemiilor ca mijloc de reducere a populației și îndemna pe oamenii muncii să se abțină de la căsătorie. „Concluziile lui Malthus în problemele științifice – scrie Marx – sînt fabricate «cu o precaută luare în considerare» a intereselor claselor dominante în general și ale elementelor reacționare ale acestor clase în special. Aceasta înseamnă că Malthus falsifică știința pentru a servi interesele acestor clase" (K. Marx. „Teorii asupra plusvalorii", partea a doua, Editura politică, 1960, pag. 95). În Rusia, concepțiile lui Malthus erau împărtășite de Struve, Bulgakov și alții. Burghezia imperialistă contemporană caută să reînvie teoriile malthusiene pentru a le folosi drept armă în lupta pe care o duce împotriva oamenilor muncii și pentru a-și justifica politica ei imperialistă. – *165, 167, 172, 173, 196.*

Manuilov, A. A. (1861–1929) – economist burghez rus, fruntaș de seamă al partidului cadet, unul dintre redactorii ziarului „Russkie Vedomosti". În anii 1905–1911 a fost rector al Universității din Moscova, în 1907–1911 membru al Consiliului de stat, iar în 1917 ministru al instrucțiunii publice în guvernul provizoriu burghez. După Revoluția Socialistă din Octombrie, întorcîndu-se din emigrație, a fost profesor la diferite instituții de învățămînt superior sovietic. Principalele sale lucrări sînt : „Arenda pămîntului în Irlanda" (1895), „Noțiunea de valoare după teoria economiștilor din școala clasică" (1901), „Curs de economie politică". Partea I (1914) etc. – *474–475, 493, 497.*

Marx, Karl (1818–1883) – întemeietorul comunismului științific, gînditor genial, corifeu al științei revoluționare, conducătorul și învățătorul proletariatului internațional (vezi articolul lui V. I. Lenin „Karl Marx (scurtă schiță biografică și expunere a marxismului)", Opere, vol. 21,

www.dacoromanica.ro

Editura politică, 1959, pag. 29–77). – *5–14, 79, 135–136, 137, 141, 144, 158, 161, 163, 166, 168, 175, 177, 180, 188, 189, 190, 192, 194, 196–197, 202, 204–205, 206–207, 209–210, 233, 234–237, 240, 241, 245–252, 474–475, 489, 494, 495–496, 498, 526–527, 533, 540.*

Meyer, Robert (1855–1914) – economist austriac, profesor la Universitatea din Viena. Principala lucrare a lui Meyer este „Esența venitului" (1887). – *192.*

Mihailov, N. N. (1870–1905) – medic dentist, provocator ; în urma denunțului făcut de el, în decembrie 1895 a fost arestat V. I. Lenin și un grup de „bătrîni", membri ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg ; începînd din 1902, Mihailov a fost funcționar al departamentului poliției ; în 1905 a fost ucis de eseri în Crimeea. – *116–117.*

Mihailovski, I. T. (n. 1834) – inspector-șef de fabrici al departamentului comerțului și manufacturilor din ministerul de finanțe (1883–1894) ; a scris o serie de lucrări în legătură cu problemele învățămîntului public și ale legislației industriale. – *37, 46.*

Mihailovski, N. K. (1842–1904) – teoretician de vază al narodnicismului liberal, publicist, critic literar, filozof pozitivist, unul dintre reprezentanții școlii subiective în sociologie. Și-a început activitatea publicistică în 1860 ; între 1870 și 1880 a întocmit și a redactat diferite publicații ale narodnicilor. Mihailovski a fost unul dintre conducătorii revistei „Otecestvennîe Zapiski" ; a colaborat la gazeta „Russkie Vedomosti" și la revistele „Severnîi Vestnik" și „Russkaia Mîsl", iar din 1892 a devenit redactor al revistei „Russkoe Bogatstvo", în paginile căreia a dus o luptă îndîrjită împotriva marxiștilor.

Concepțiile lui Mihailovski au fost criticate de V. I. Lenin în lucrarea „Ce sînt «prietenii poporului» și cum luptă ei împotriva social-democraților ?" (1894) și în alte lucrări. – *219, 468, 484, 493, 494–496, 498, 501, 516, 523, 524, 536–543.*

Mikulin, A. A. – inginer-mecanic, inspector de fabrici în circumscripția Vladimir, iar apoi inspector-șef de fabrici în gubernia Herson ; a scris „Schițe de istorie a aplicării legii din 3 iunie 1886" (1893), „Industria de fabrică și meșteșugărească din cuprinsul orașului Odesa, din gubernia Herson și din cuprinsul guvernămîntului militar Nikolaev..." (1897) etc. – *35, 49, 50, 51.*

Mill, John Stuart (1806–1873) – filozof, logician și economist burghez englez, unul dintre reprezentanții de vază ai pozitivismului. În anii 1865–1868 a fost membru al Camerei comunelor. Principalele sale lucrări filozofice sînt : „Sistem de logică deductivă și inductivă" (1843) și „Studiu asupra filozofiei lui sir William Hamilton" (1865). Principala sa lucrare economică este „Principii de economie politică" (1848). Mill a fost unul dintre reprezentanții economiei politice burgheze care, după caracterizarea lui Marx, „căutau să pună de acord economia politică a capitalului cu revendicările proletariatului, care acum nu mai puteau fi ignorate" („Capitalul", vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a,

www.dacoromanica.ro

pag. 50). Mill a făcut un pas înapoi în comparaţie cu D. Ricardo, a abandonat teoria valorii bazate pe muncă, substituindu-i teoria vulgară a cheltuielilor de producţie. El a încercat să explice profitul capitaliştilor prin teoria pseudoştiinţifică a abstinenţei pe care ar practica-o capitaliştii în ce priveşte consumul. În problema populaţiei, Mill era un adept al teoriei lui Malthus. În adnotările sale la traducerea cărţii lui Mill „Principii de economie politică" (1860–1861) şi în lucrarea sa „Schiţă a economiei politice (după Mill)" (1861), N. G. Cernîşevski a criticat concepţiile economice ale lui Mill. – *135.*

Millerand, Alexandre-Etienne (1859–1934) – om politic francez, socialist-reformist. În 1899 a intrat în guvernul burghez reacţionar al Franţei, în cadrul căruia a colaborat cu generalul Galliffet, călăul Comunei din Paris. V. I. Lenin a demascat millerandismul, calificîndu-l ca o trădare a intereselor proletariatului, ca o expresie practică a revizionismului, şi a scos la iveală rădăcinile lui sociale.

După excluderea lui în 1904 din partidul socialist, Millerand a format, împreună cu o serie de foşti socialişti (Briand, Viviani), partidul „socialiştilor independenţi". În anii 1909–1910, 1912–1913, 1914–1915 a ocupat diferite posturi ministeriale. După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, el a fost unul dintre organizatorii intervenţiei antisovietice ; în anii 1920–1924 a fost preşedinte al Republicii Franceze. În iunie 1924, după victoria în alegeri a partidelor burgheze de stînga care au refuzat să colaboreze cu el, a fost nevoit să-şi dea demisia. În anii 1925 şi 1927 a fost ales senator. – *548.*

Minski, N. (Vilenkin, N. M.) (1855–1937) – poet rus ; în primele sale scrieri a oglindit stările de spirit decadente ale intelectualilor din deceniul al 9-lea al secolului trecut ; mai tîrziu decadent ; a pledat pentru individualismul burghez în artă. Concepţiile reacţionare, mistice-religioase ale lui Minski au fost exprimate în scrierile sale „La lumina conştiinţei. Gînduri şi visuri în legătură cu rostul vieţii" (1890) şi „Religia viitorului. (Convorbiri filozofice)" (1905). După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a trăit în emigraţie. – *501.*

Molleson, I. I. (1842–1920) – medic igienist rus, unul dintre fruntaşii corpului medical al zemstvelor. A lucrat în diferite zemstve guberniale (Saratov, Perm, Kaluga, Tambov etc.). S-a ocupat de problemele referitoare la organizarea ocrotirii sănătăţii, demografie, igienă şcolară, istoria organizării asistenţei medicale în cadrul zemstvelor. – *387.*

Morozov, T. S. (mort în 1889) – industriaş din Moscova, proprietar şi director al fabricii de textile Nikolskoe a societăţii Savva Morozov fiul & Co. din tîrgul Nikolskoe, judeţul Pokrovsk, gubernia Vladimir (astăzi face parte din oraşul Orehovo-Zuevo, regiunea Moscova). – *22, 23, 24, 28, 31–32, 36, 37, 43.*

Morse, Arthur – liber-schimbist englez. În 1842 „Liga împotriva legilor cerealelor" i-a acordat un premiu pentru lucrarea „Agricultura şi legile

www.dacoromanica.ro

cerealelor", în care susţinea că în urma abrogării legilor cerealelor vor creşte preţurile la cereale, fapt care va fi în avantajul fermierului şi muncitorului. – *248.*

Muiron, Just (1787–1881) – socialist utopist francez, discipol şi adept al lui Fourier. – *200, 231–232.*

N

N.-on, Nikolai-on – vezi Danielson, N .F.

Novus – vezi Struve, P. B.

O

Owen, Robert (1771–1858) – mare socialist utopist englez ; el a supus unei critici aspre bazele orînduirii capitaliste, dar n-a ştiut să dezvăluie adevăratele rădăcini ale contradicţiilor capitalismului. Owen considera că principala cauză a inegalităţii sociale rezidă în insuficienta răspîndire a instrucţiunii şi nu în însuşi modul de producţie capitalist, că ea poate fi înlăturată prin răspîndirea cunoştinţelor şi prin reforme sociale ; el a formulat un amplu program în acest sens. Owen a luptat pentru limitarea prin lege a duratei zilei de muncă, pentru protecţia muncii, pentru educarea obştească a copiilor.

Owen îşi imagina viitoarea societate „raţională" ca o federaţie liberă de mici comune (cu cel mult 3.000 de membri) care să se autoadministreze. Dar încercările lui Owen de a-şi pune ideile în practică au suferit un eşec. În anii 1830–1850 a luat parte activă la mişcarea sindicală şi cooperatistă şi a contribuit în mare măsură la luminarea muncitorilor. Vorbind despre importanţa pe care a avut-o pentru mişcarea muncitorească engleză din secolul al XIX-lea activitatea desfăşurată de Owen, Engels scria : „Toate mişcările sociale, toate progresele reale care s-au realizat în Anglia în interesul muncitorilor sînt legate de numele lui Owen" („Anti-Dühring", E.S.P.L.P. 1955, ediţia a III-a, pag. 291).

Principalele lucrări ale lui Owen sînt : „Despre formarea caracterului omenesc" (1813), „Referat adresat comitatului Lanark cu privire la un plan de atenuare a calamităţilor sociale" (1820), „Carte despre noua lume morală" (1842–1844). – *200, 231–233.*

P

Péreire, Isaac (1806–1880) – mare financiar din timpul lui Napoleon al III-lea. A condus banca „Société générale du Crédit mobilier" din Paris, societate pe acţiuni, care se ocupa cu maşinaţii speculative. A scris o serie de lucrări în legătură cu probleme de credit ; în tinereţe a fost un adept al lui Saint-Simon. – *206–207.*

Peskov, P. A. – medic ; în ultimele două decenii ale secolului trecut a fost inspector de fabrici al circumscripţiei industriale Vladimir – *36.*

www.dacoromanica.ro

Plehanov, G. V. (Beltov, N., Volghin, A., Kamenski, N.) (1856–1918) – primul propagator al marxismului în Rusia, luptător intransigent pentru concepția materialistă despre lume, eminent militant al mișcării muncitorești ruse și internaționale. În 1875, încă pe cînd era student, Plehanov a intrat în legături cu narodnicii, cu muncitorii din Petersburg și s-a încadrat în activitatea revoluționară. În 1877 a intrat în organizația narodnică „Zemlea i volea" („Pămînt și libertate"), iar în 1879, după scindarea acesteia, s-a situat în fruntea organizației nou create a narodnicilor, „Cernii peredel" („Împărțirea pămînturilor"). În 1880 a emigrat ; după aceea a rupt cu narodnicismul și în 1883 a creat la Geneva prima organizație marxistă rusă : grupul „Eliberarea muncii". Plehanov a scris numeroase lucrări de filozofie, de istorie a doctrinelor social-politice, de teorie a artei și literaturii, care constituie un aport prețios la tezaurul socialismului științific. „În decurs de 20 de ani, 1883–1903 – scria V. I. Lenin –, el a dat o mulțime de lucrări excelente, îndreptate mai ales împotriva oportuniștilor, machiștilor, narodnicilor" (Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 360). V. I. Lenin spunea că lucrările filozofice ale lui Plehanov sînt cele mai bune din literatura marxistă internațională. Plehanov a avut însă și greșeli serioase : el subaprecia rolul revoluționar al țărănimii și vedea în burghezia liberală un aliat al clasei muncitoare ; admițînd în vorbe ideea hegemoniei proletariatului, în fapt se ridica împotriva esenței acestei idei.

După Congresul al II-lea al P.M.S.D.R., Plehanov s-a situat pe o poziție împăciuitoristă față de oportuniști, iar mai tîrziu s-a alăturat menșevicilor.[1] În perioada primei revoluții ruse, din 1905–1907, s-au ivit profunde divergențe între el și bolșevici în problemele fundamentale ale tacticii. Mai tîrziu s-a îndepărtat de mai multe ori de menșevici, oscilînd între menșevism și bolșevism ; în anii 1908–1912, cînd menșevicii au pășit pe calea lichidării organizațiilor ilegale ale partidului, Plehanov s-a ridicat împotriva lichidatorismului, situîndu-se în fruntea grupului de „menșevici partiiți". În timpul primului război mondial, din 1914–1918, s-a situat pe pozițiile social-șovinismului. După revoluția burghezo-democratică din februarie 1917, Plehanov s-a întors în Rusia și a adoptat o poziție de sprijinire a guvernului provizoriu ; față de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă.

Principalele lucrări teoretice ale lui Plehanov sînt : „Socialismul și lupta politică" (1883), „Divergențele noastre" (1885), „Contribuții la dezvoltarea concepției moniste asupra istoriei" (1895), „Contribuții la istoria materialismului" (1896), „Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronțov (V. V.)" (1896), „Despre concepția materialistă a istoriei" (1897), „Cu privire la problema rolului personalității în istorie" (1898) și altele. – *11, 179, 195, 218, 227, 343, 452, 533, 538, 540.*

Pobedonoștev, K. P. (1827–1907) – om de stat reacționar din Rusia țaristă, procuror general al sinodului, șeful efectiv al guvernului și principalul inspirator al reacțiunii iobăgiste deșănțate din timpul domniei lui Alexandru al III-lea ; a continuat să joace un rol important și în timpul domniei lui Nikolai al II-lea. De-a lungul întregii sale vieți a dus o luptă înverșunată împotriva mișcării revoluționare. A fost un adversar hotărît al reformelor burgheze din deceniul al 7-lea al secolului trecut, partizan

www.dacoromanica.ro

al monarhiei absolute, dușman al științei și culturii. În perioada de avînt a revoluției burghezo-democratice din octombrie 1905 a fost nevoit să-și dea demisia și s-a retras din viața politică. – 77, *80*.

Ponomarev, A. M. – proprietarul unei fabrici de pielărie din orașul Kungur, gubernia Perm, scupșcic. – *383*.

Proudhon, Pierre-Joseph (1809–1865) – publicist, economist și sociolog francez, ideolog al micii burghezii, unul dintre întemeietorii anarhismului. În 1840 a publicat cartea „Ce este proprietatea ?". El visa la eternizarea micii proprietăți private și critica de pe poziții mic-burgheze marea proprietate capitalistă, propunea să se organizeze o „bancă populară" specială, care prin acordarea de „credit gratuit" să ajute pe muncitori să-și procure mijloace de producție proprii și să devină meseriași. Același caracter reacționar avea și proiectul lui utopic care prevedea crearea unor „bănci de schimb" speciale, cu ajutorul cărora oamenii muncii ar putea să-și asigure desfacerea „echitabilă" a produselor muncii lor și în același timp să nu se atingă de proprietatea capitalistă asupra uneltelor și mijloacelor de producție. În 1846 a apărut cartea sa „Sistemul contradicțiilor economice, sau Filozofia mizeriei", în care sînt expuse concepțiile sale filozofice și economice mic-burgheze. În lucrarea sa „Mizeria filozofiei", Marx a făcut o critică nimicitoare a cărții lui Proudhon, demonstrînd inconsistența ei științifică. Ales, în perioada revoluției din 1848, în Adunarea constituantă, Proudhon a condamnat acțiunile revoluționare ale clasei muncitoare. El a aprobat lovitura bonapartistă de la 2 decembrie 1851, după care a urmat instaurarea în Franța a regimului celui de-al doilea Imperiu. – *135, 138, 173, 204*.

Prugavin, V. S. (1858–1896) – economist rus, statistician al zemstvelor, narodnic liberal ; autorul lucrărilor „Meșteșugurile în gubernia Vladimir". Partea I, IV (1882), „Obștea țărănească, meșteșugurile și agricultura în județul Iuriev, gubernia Vladimir" (1884) etc. ; a colaborat la revistele „Iuridiceskii Vestnik", „Russkaia Mîsl" și la ziarul „Russkie Vedomosti". – *314*.

Pugaciov, E. I. (aprox. 1742–1775) – cazac de pe Don, conducătorul uneia dintre cele mai mari răscoale antifeudale a țăranilor și cazacilor din Rusia, care cuprinsese în anii 1773–1775 ținuturile din vecinătatea Uralului și a Kamei, Siberia de sud-vest, regiunea Volgii inferioare și a celei mijlocii.

În anii aceia apăruseră în țară numeroși impostori care se prezentau sub numele împăratului ucis Petru al III-lea. Impostura era o formă de manifestare a iluziilor „țariste" ale țăranilor în lupta lor împotriva asupririi feudale. Pentru a ridica poporul la răscoală, Pugaciov s-a dat drept Petru al III-lea, chipurile, salvat de la moarte. Inteligența sa înnăscută, curajul său, energia nesecată și aptitudinile sale remarcabile de organizator, îmbinate cu experiența de viață, cu cunoașterea psihologiei și a stării de spirit a maselor asuprite, precum și cunoștințele în domeniul artei militare, în special în domeniul artilerici, dobîndite în cursul diferitelor campanii, au făcut din Pugaciov conducătorul răscoalei țărănești.

www.dacoromanica.ro

în manifestele sale, Pugaciov, chemînd pe țărani și pe cazaci la răscoală, le promitea pămînt și libertate, îi îndemna să se răfuiască cu nobilii, cu moșierii și cu autoritățile. La sfîrșitul lunii august 1774, armata lui Pugaciov a fost înfrîntă. Pugaciov a fugit în stepele de pe malul stîng al Volgii, dar a fost trădat și dat pe mîna autorităților țariste ; în ianuarie 1775 a fost executat la Moscova. Chipul lui Pugaciov s-a păstrat în cîntecele și legendele populare. – 78.

R

Razin, S. T. (m. 1671) – cazac de pe Don, unul dintre reprezentanții țărănimii răzvrătite, cum l-a numit V. I. Lenin. Razin a fost conducătorul marelui război țărănesc care a izbucnit în statul rus la sfîrșitul deceniului al 7-lea al secolului al XVII-lea. În tot cursul acestui război țărănesc, care în anii 1667–1671 se întinsese pe un teritoriu vast (Voronej, Tambov, Arzamas, Nijni-Novgorod, Kostroma, Simbirsk, bazinul Volgii și al Donului), Razin s-a bucurat întotdeauna de mare dragoste și autoritate în rîndurile maselor populare, care vedeau în el pe conducătorul lor în lupta pentru eliberare.

Ca și toți ceilalți conducători de mișcări țărănești în epoca feudalismului, Razin n-a avut un program politic clar ; el împărtășea iluziile țărănimii în ceea ce privește persoana țarului, credința lor că „țarul e bun". După înfrîngerea forțelor principale ale răsculaților în apropierea Simbirskului, Razin s-a retras în regiunea Donului, iar în aprilie 1671 a fost prins de niște trădători și predat autorităților țariste, care în iunie 1671 l-au executat la Moscova. – 78.

Ricardo, David (1772–1823) – eminent economist englez, autor al lucrărilor „Despre principiile economiei politice și despre impozite" (1817), „Despre protecția agriculturii" (1822) și al altor lucrări, în care și-a găsit încununarea economia politică burgheză clasică. Apărînd interesele burgheziei în lupta pe care o ducea aceasta împotriva rămășițelor feudalismului, Ricardo susținea principiul liberei concurențe, cerînd înlăturarea tuturor îngrădirilor care frînau dezvoltarea producției capitaliste. Însemnătatea istorică a lui Ricardo în domeniul științei economice rezidă, în primul rînd, în teoria sa a valorii bazate pe muncă, pe care a căutat s-o pună la baza întregii economii politice. Dezvoltînd teoria valorii a lui A. Smith, Ricardo a demonstrat că valoarea este determinată de munca cheltuită pentru producerea mărfii, că ea este izvorul atît al salariului muncitorului cît și al veniturilor neprovenite din muncă : profitul și renta. El a descoperit opoziția dintre salariul muncitorului și profitul capitalistului, adică a descoperit conflictul care există în sfera circulației între interesele proletariatului și cele ale burgheziei. Însă mărginirea sa de clasă l-a împiedicat să facă o analiză cu adevărat științifică a capitalismului, să dezvăluie misterul exploatării capitaliste. Ricardo considera producția de mărfuri și capitalismul drept o formă eternă și firească a producției sociale. El n-a dezvăluit natura

www.dacoromanica.ro

socială a valorii, n-a văzut deosebirea dintre valoare şi preţul de producţie şi n-a putut să înţeleagă originea şi esenţa banilor.

K. Marx a criticat concepţiile teoretice ale lui Ricardo în „Capitalul", în „Teorii asupra plusvalorii" şi în alte lucrări. – *135, 138, 144, 149, 163, 164, 165, 189, 193–194, 195, 196–197.*

Rodbertus-Jagetzow, Johann Karl (1805–1875) – economist vulgar german, mare proprietar funciar în Prusia, unul dintre teoreticienii „socialismului de stat". Rodbertus considera că contradicţiile dintre muncă şi capital pot fi rezolvate în cadrul orînduirii de stat cu ajutorul unei serii de reforme înfăptuite de statul prusac iuncherist ; el voia, a spus Engels, menţinerea „clasei privilegiate cel puţin încă 500 de ani" (K. Marx şi F. Engels. Opere, vol. XVI, partea I, 1937, pag. 186). Rodbertus n-a putut explica în mod ştiinţific originea plusvalorii ; el considera că cauza crizelor economice o constituie subconsumul maselor muncitoare şi nu contradicţia fundamentală a capitalismului.

Principalele lucrări ale lui Rodbertus sînt : „Contribuţii la cunoaşterea orînduirii noastre de stat şi economice" (1842), „Scrisori cu conţinut social adresate lui von Kirchmann" (1850–1851, 1884). – *135, 140, 155, 160–161, 162, 163, 191.*

Rozanov, V. V. (1856–1919) – filozof, publicist şi critic reacţionar ; a propovăduit idealismul şi misticismul ; în ultimul deceniu al secolului trecut a colaborat la ziarele „Moskovskie Vedomosti" şi „Novoe Vremea" şi la revista „Russkii Vestnik", în care a apărat absolutismul şi ortodoxia. – *501, 536.*

Ruge, Arnold (1802–1880) – publicist german, tînăr hegelian ; radical burghez. Împreună cu Marx a editat la Paris, în 1844, „Deutsch-Französische Jahrbücher" („Analele germano-franceze"). Curînd Marx s-a despărţit de Ruge. În 1848 Ruge a fost deputat în Adunarea naţională de la Frankfurt, făcînd parte din aripa stîngă ; în 1850–1860 – unul dintre liderii emigraţiei mic-burgheze germane în Anglia ; după 1866 – naţional-liberal, partizan al lui Bismarck ; a militat în presă pentru unificarea Germaniei sub egida Prusiei. – *10.*

S

Saint-Simon, Claude-Henri (1760–1825) – mare socialist utopist francez ; criticînd orînduirea capitalistă, el a formulat un program de înlocuire a acesteia printr-o societate bazată pe principiul asocierii. Saint-Simon considera că în noua societate trebuie să muncească toată lumea, iar rolul fiecărui om trebuie să corespundă succeselor obţinute de el în muncă ; el a emis ideea colaborării între industrie şi ştiinţă, ideea unei producţii centralizate şi planificate. La Saint-Simon însă, scria Engels, „alături de orientarea proletară şi-a păstrat încă o oarecare însemnătate orientarea burgheză" („Anti-Dühring", E.S.P.L.P. 1955, ediţia a III-a, pag. 26). El nu se atingea de proprietatea privată şi de dobînda la capital şi avea o atitudine negativă faţă de lupta politică şi faţă

www.dacoromanica.ro

de revoluție, neînțelegînd misiunea istorică a proletariatului ; el considera că contradicțiile de clasă vor fi lichidate prin reforme înfăptuite de guverne și prin educarea morală a societății în spiritul noii religii și își punea speranțele în propovăduirea dragostei pentru popor în rîndurile celor bogați.

Principalele lucrări ale lui Saint-Simon sînt : „Scrisorile unui locuitor din Geneva către contemporani" (1802), „Introducere la lucrările științifice din secolul al XIX-lea" (1807–1808), „Catehismul industriașilor" (1823–1824), „Noul creștinism" (1825). – *206.*

Sartakov, L. I. – proprietarul unei fabrici de pielărie din orașul Kungur, gubernia Perm, scupșcic. – *384.*

Sazonov, G. P. (n. 1857) – reprezentant al narodnicismului reacționar, unul dintre „narodnicii politiști", cum îi numea Lenin ; autor al lucrărilor : „Inalienabilitatea pămînturilor țărănești în legătură cu programul economic de stat" (1889), „Să fie sau să nu fie obște ?" (1894) etc. Din 1899 pînă în 1902 Sazonov a fost redactor al ziarului „Rossiia", care avea o orientare liberală-moderată și era tipărit cu banii industriașilor din Moscova. După 17 octombrie 1905 a devenit membru al organizației ultrareacționare „Uniunea poporului rus" și a avut legături cu G. Rasputin. – *523.*

Schulze-Gävernitz, Gerhardt (1864–1943) – economist burghez german, profesor de economie politică la Universitatea din Freiburg, socialist de catedră, „admirator entuziast al imperialismului german" (V. I. Lenin, Opere, vol. 22, Editura P.M.R., 1952, pag. 297). În anii 1892–1893 Schulze-Gävernitz a studiat industria textilă și relațiile funciare din Rusia și a ținut cursuri la Universitatea din Moscova. În lucrările sale, el a încercat să dovedească că e cu putință instaurarea păcii sociale, a „armoniei sociale" în societatea capitalistă cu scopul de a îmbunătăți situația tuturor claselor : a capitaliștilor, a muncitorilor și a țăranilor.

Principalele sale lucrări din ultimul deceniu al secolului trecut sînt : „Marea producție, importanța ei pentru progresul economic și social" (1892), „Studii asupra economiei naționale și a politicii economice a Rusiei" (1899).

Un propagator al ideilor lui Schulze-Gävernitz în Rusia a fost P. B. Struve. – *474, 543.*

Sieber, N. I. (1844–1888) – economist și publicist rus, profesor de economie politică și de statistică la Universitatea din Kiev ; a colaborat la o serie de reviste radicale și liberale din penultimul deceniu al secolului trecut. În 1881, aflîndu-se la Londra, unde venise în vederea unor studii științifice, a cunoscut personal pe K. Marx și pe F. Engels. Sieber a fost unul dintre primii popularizatori și propagatori ai lucrărilor economice ale lui K. Marx în Rusia ; el nu numai că a căutat să expună ideile din „Capitalul", dar a și susținut doctrina economică a lui K. Marx, combătînd pe „criticii" lui.

www.dacoromanica.ro

Sieber înțelegea însă în mod unilateral marxismul, rămînîndu-i străină latura critică-revoluționară a doctrinei lui Marx. În 1871 a scris disertația : „Teoria lui D. Ricardo asupra valorii și a capitalului în legătură cu completările și explicările ulterioare", lucrare apreciată pozitiv de K. Marx în postfața la ediția a doua a volumului I al „Capitalului". În 1885 Sieber a retipărit această lucrare, într-o ediție revăzută și completată, sub titlul „Studiile social-economice ale lui David Ricardo și Karl Marx". De asemenea au fost foarte cunoscute lucrările sale „Teoria economică a lui Marx" (publicată în 1876–1878 în revistele „Znanie" și „Slovo"), „Studii asupra economiei din vremurile primitive" (1883) etc. – *153, 165, 169, 175, 176, 177.*

Sismondi, Jean-Charles-Léonard Simonde de (1773–1842) – economist și istoric elvețian. La începutul activității sale, Sismondi a aderat la școala economică burgheză clasică, apoi a devenit un exponent al socialismului mic-burghez și întemeietorul romantismului economic, care exprima vederile micilor producători. Sismondi a arătat în mod pregnant contradicțiile capitalismului, dar n-a putut să dezvăluie rădăcinile lor. El n-a înțeles tendințele progresiste ale marii producții capitaliste și a căutat modele în vechile rînduieli și tradiții, în industria bazată pe sistemul breslelor și în agricultura patriarhală, care nu corespundeau de loc noilor condiții economice.

Lenin a supus unei critici ample doctrina lui Sismondi în lucrarea sa „Cu privire la caracterizarea romantismului economic". Principalele lucrări economice ale lui Sismondi sînt : „Noi principii de economie politică sau despre avuție sub aspectul raportului dintre ea și populație" (1819) și „Studii de economie politică" (1837–1838). – *119, 123–252, 495.*

Skaldin (Elenev, F. P.) (1828–1902) – scriitor și publicist rus ; în deceniul al 7-lea al secolului trecut, reprezentant al liberalismului burghez ; a colaborat la revista „Otecestvennîe Zapiski". Ulterior a aderat la ultrareacționari și a făcut parte din Comitetul principal de cenzură, din Direcția generală a presei și din Consiliul ministrului de interne ; a fost adept al politicii de rusificare practicate de țarism în Finlanda. – *502–515, 519, 520, 528.*

Skvorțov-Stepanov, I. I. (1870–1928) – unul dintre cei mai vechi participanți la mișcarea revoluționară din Rusia, remarcabil militant de partid și om de stat sovietic, publicist marxist, autor a numeroase lucrări economice, istorice și antireligioase. A tradus cele trei volume ale „Capitalului" și o serie de alte lucrări ale lui K. Marx și F. Engels.

Începînd din 1892 a participat la mișcarea revoluționară, iar în 1896 a intrat în P.M.S.D.R. ; la sfîrșitul anului 1904 a devenit bolșevic. În perioada primei revoluții burghezo-democratice din Rusia a desfășurat o muncă intensă în grupul de publiciști și lectori de pe lîngă Comitetul de partid Moscova ; în 1906 a participat la Congresul al IV-lea (de unificare) al P.M.S.D.R., unde s-a situat pe poziția leninistă. În 1907 și 1911 a candidat din partea bolșevicilor în alegerile pentru Duma de stat. În perioada reacțiunii stolîpiniste a susținut con-

www.dacoromanica.ro

cepţii greşite în problema agrară şi a avut o atitudine împăciuitoristă faţă de grupul fracţionist „Vpered", dar, sub influenţa lui Lenin, şi-a învins greşelile. Pentru activitatea sa revoluţionară a fost de mai multe ori arestat şi deportat. I. I. Skvorţov-Stepanov a luat parte activă la Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, a fost membru al Comitetului militar-revoluţionar din Moscova şi cel dintîi comisar al poporului pentru finanţe al Republicii Sovietice ; a fost ales în repetate rînduri membru al C.E.C. din Rusia şi al C.E.C. din U.R.S.S. ; a fost membru al Comisiei centrale de revizie a P.C.(b) din Rusia (în perioada Congreselor X–XIII), membru al C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S. (începînd de la Congresul al XIV-lea), redactor al mai multor organe de partid şi sovietice, director al Institutului „Lenin" de pe lîngă C.C. al P.C. (b) al U.R.S.S., membru al Prezidiului Academiei Comuniste. – *210.*

Smith, Adam (1723–1790) – economist englez, unul dintre reprezentanţii cei mai de seamă ai economiei politice burgheze clasice. În lucrarea sa „Studiu asupra naturii şi cauzelor avuţiei naţiunilor" (1776), el a afirmat pentru prima oară că izvorul valorii îl constituie orice muncă, indiferent de ramura de producţie în care ea este cheltuită. Pornind de la această teză, el a tras o concluzie extrem de importantă, şi anume că salariul muncitorului reprezintă o parte din produsul muncii lui şi este determinat de valoarea mijloacelor lui de existenţă, că izvorul veniturilor capitaliştilor şi ale proprietarilor funciari îl constituie tot munca muncitorilor. Smith a fost primul care a arătat că societatea capitalistă se compune din trei clase : muncitori, capitalişti şi proprietari funciari ; fiind însă îngrădit de concepţia burgheză despre lume, el a negat existenţa luptei de clasă în această societate. Relevînd meritele lui Smith în dezvoltarea economiei politice, Marx a arătat totodată mărginirea burgheză, caracterul contradictoriu şi eronat al concepţiilor lui. Smith făcea confuzie între determinarea justă a valorii mărfurilor prin timpul de muncă pe care îl conţin şi determinarea valorii mărfurilor prin valoarea muncii însăşi. El susţinea că în capitalism valoarea se compune numai din venituri – salariu, profit şi rentă –, omiţînd în mod greşit valoarea capitalului constant, care se consumă în procesul de producţie a mărfii. Tezele greşite ale lui Smith au fost folosite de economiştii burghezi vulgari în scopul apărării ideologice a capitalismului. V. I. Lenin îl caracterizează pe Smith drept un mare ideolog al burgheziei înaintate, criticînd totodată, într-o serie de lucrări ale sale, unele teze ale teoriei acestuia. – *130, 132, 135, 137, 140–144, 148, 151, 153, 155–156, 158, 163, 190, 192, 223, 415, 514.*

Stasiulevici, M. M. (1826–1911) – publicist, profesor de istorie şi militant pe tărîm social, reprezentant de vază al liberalismului burghez moderat, care visa o monarhie constituţională de tipul celei engleze. În anii 1866–1908 a editat şi a redactat revista „Vestnik Evropî", iar în anii 1881–1882 ziarul „Poreadok". – *513, 523.*

Stepanov – vezi Skvorţov-Stepanov, I. I.

www.dacoromanica.ro

Struve, P. B. (P. B., Novus) (1870–1944) – economist şi publicist burghez rus ; în ultimul deceniu al secolului trecut a fost unul dintre cei mai de seamă reprezentanţi ai „marxismului legal" ; colaborator şi redactor al revistelor „Novoe Slovo" (1897), „Nacealo" (1899) şi „Jizn" (1900). „Mare maestru al renegării", aşa l-a numit V. I. Lenin (Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 488). Încă în prima sa lucrare, „Note critice cu privire la problema dezvoltării economice a Rusiei" (1894), Struve, combătînd narodnicismul, a procedat la „analizarea critică" şi la „completarea" teoriei economice şi filozofice a lui K. Marx, s-a solidarizat cu reprezentanţii economiei politice burgheze vulgare, a propagat malthusianismul. La începutul primului deceniu al secolului al XX-lea, el a rupt definitiv cu marxismul şi cu social-democraţia, trecînd în tabăra liberalilor ; a fost unul dintre teoreticienii şi organizatorii organizaţiei burghezo-liberale „Uniunea eliberării" (1904–1905) şi redactor al organului ei ilegal „Osvobojdenie" (1902–1905). O dată cu înfiinţarea în 1905 a partidului cadeţilor, el devine membru al C.C. al acestui partid. După înfrîngerea revoluţiei din 1905–1907 îl găsim pe Struve lider al aripii drepte a liberalilor ; de la începutul primului război mondial din 1914–1918, el este unul dintre ideologii agresivi ai imperialismului rus. După Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie, Struve a fost un duşman înrăit al Puterii sovietice, membru al guvernului contrarevoluţionar al lui Vranghel şi, în cele din urmă, emigrant alb. – *188, 200, 218, 434, 437, 474, 484, 488, 495, 496, 538, 543.*

Ş

Şarapov, S. F. (1855–1911) – publicist reacţionar, exponent şi apărător al intereselor nobilimii iobăgiste ; a editat ziarele „Russkoe Delo" (1886–1891, 1905–1907, 1909–1910), „Russkii Trud" (1897–1899) şi o serie de culegeri periodice. – *490–493.*

Şorin, A. I. – maistru-şef la o secţie a fabricii de textile Nikolskoe a societăţii Savva Morozov fiul & Co. din tîrgul Nikolskoe, jud. Pokrovsk, gubernia Vladimir (astăzi face parte din oraşul Orehovo-Zuevo). – *22, 36.*

T

Talalaev, V. T. (n. 1871) – şi-a început activitatea revoluţionară în ultimul deceniu al secolului trecut ca student la Universitatea din Petersburg ; la începutul anului 1894 a fost arestat pentru propagarea ideilor revoluţionare în rîndurile tineretului, fixîndu-i-se pe timp de 2 ani domiciliu forţat, sub supravegherea poliţiei, la Novgorod. Aici el a participat la organizarea unei tipografii secrete, în care s-au tipărit publicaţii ilegale şi urma să fie tipărit ziarul ilegal „Tribunul" (care însă n-a mai apărut). Talalaev întreţinea legături cu membrii „Uniunii

www.dacoromanica.ro

de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg. În august 1897 a fost din nou arestat și în 1898 a fost deportat pe timp de 5 ani în Siberia răsăriteană. – *116.*

Thompson, William (aprox. 1785–1833) – economist irlandez, socialist utopist, adept al lui R. Owen, reprezentant al grupului de economiști care, după cum scria F. Engels, „în deceniul al 3-lea folosește teoria lui Ricardo despre valoare și plusvaloare în interesul proletariatului și împotriva producției capitaliste și combate burghezia cu propriile ei arme" (K. Marx, „Capitalul" vol. II, E.S.P.L.P. 1958, pag. 20). El a criticat capitalismul și a fost un adept al transformării societății într-o federație de comune cooperatiste. Principalele lucrări ale lui Thompson sînt : „Studiu asupra principiilor repartiției avuției care pot să contribuie cel mai mult la fericirea omenească" (1824), „Munca recompensată" (1827), „Sfaturi practice cu privire la o rapidă și economicoasă organizare de comunități" (1830). – *200, 231–232.*

Thorntoni – proprietarii unei fabrici de postav la Petersburg, înființată în 1841 (astăzi combinatul de postavuri fine și tehnice „E. Thälmann"). – *70, 71, 73.*

T–in, K., T–n, K. – vezi Lenin, V. I.

Tugan-Baranovski, M. I. (1865–1919) – economist burghez rus, în ultimul deceniu al secolului trecut reprezentant de vază al „marxismului legal", colaborator al revistelor „Novoe Slovo" (1897), „Nacealo" (1899) etc. ; unul dintre criticii marxismului. În perioada primei revoluții burghezo-democratice din Rusia a făcut parte din partidul cadet ; în 1917–1918 a luat parte activă la contrarevoluția burgheză din Ucraina, fiind ministru de finanțe al Radei centrale ucrainene. Principalele lucrări ale lui Tugan-Baranovski din ultimul deceniu al secolului trecut sînt „Crizele industriale în Anglia contemporană, cauzele și influența lor asupra vieții poporului" (1894), „Fabrica rusă în trecut și în prezent". Vol. I (1898) etc. – *157, 160, 188, 524.*

V

V. I. – vezi Lenin, V. I.

V. V. – vezi Vorontov, V. P.

Verhovski, V. P. (n. 1837) – amiral ; în anii 1890–1895 comandant al portului Petersburg, director al șantierelor navale „Novoe Admiralteistvo", din 1896 director general al direcției generale a construcțiilor navale și a aprovizionării, mai tîrziu membru al consiliului pentru problemele navigației maritime comerciale din partea Ministerului marinei. – *27, 57.*

Volghin, A. – vezi Plehanov, G. V.

www.dacoromanica.ro

Volînski, A. (Flekser, A. L.) (1863–1926) – critic de artă reacționar, s-a manifestat ca adept al teoriei artei pentru artă ; a fost unul dintre conducătorii revistei „Severnii Vestnik". În articolele sale, apărute ulterior în volumul „Criticii ruși" (1896), a încercat să discrediteze publicistica democrat-revoluționară.

După Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, Volînski a făcut parte din consiliul Casei artelor, din colegiul editurii „Literatura universală", a fost președinte al consiliului de conducere al secției din Leningrad a Uniunii scriitorilor din Rusia (1920–1924) și director al școlii tehnice de coregrafie. – *536, 537.*

Voronin, I. A. (n. 1842) – proprietarul țesătoriei de bumbac „Rezvoostrovskaia" din Petersburg (astăzi fabrica textilă „Rezvoostrovskaia"), președintele consiliului de administrație al societății pe acțiuni „I. A. Voronin, Liuț și Ceșer" (1895–1918), director în consiliul de administrație al Asociației fabricilor de cărbune animal (1891–1913), membru al Comitetului asociației pentru sprijinirea comerțului și industriei din Rusia. – *116.*

Voronțov, V. P. (V. V.) (1847–1918) – economist și publicist rus, unul dintre ideologii narodnicismului liberal din perioada 1880–1900, autor al cărților : „Destinele capitalismului în Rusia" (1882), „Studii asupra industriei meșteșugărești din Rusia" (1886), „Tendințe progresiste în gospodăria țărănească" (1892), „Curentele de la noi" (1893), „Studii de economie teoretică" (1895) și altele, în care susținea că în Rusia nu există condiții pentru dezvoltarea capitalismului, apărînd pe micul producător de mărfuri și idealizînd obștea țărănească. Voronțov a propovăduit împăciuirea cu cîrmuirea țaristă și s-a ridicat cu hotărîre împotriva marxismului. Concepțiile lui Voronțov au fost criticate de G. V. Plehanov în lucrarea „Fundamentarea narodnicismului în lucrările d-lui Voronțov (V. V.)" (1896). În cuvîntările și în lucrările sale din ultimul deceniu al secolului trecut, V. I. Lenin a demascat pînă la capăt concepțiile reacționare ale lui Voronțov. – *125, 137, 142, 146, 157, 168, 193, 211, 227, 238, 242, 320, 321, 328, 337, 338, 345, 381, 394–395, 408, 425, 516, 519, 523, 528, 530, 538, 539, 543.*

W

Wagner, Adolf (1835–1917) – economist burghez german și om politic reacționar. Fiind un reprezentant al „socialismului de catedră", Wagner a propovăduit reformismul burghezo-liberal, considerînd că exploatarea muncitorilor de către capitaliști poate fi înlăturată de către stat prin legi. A colaborat în mod activ cu Bismarck și a fost unul dintre fruntașii partidului social-creștin. Concepțiile economice reacționare ale lui Wagner au fost folosite de hitleriști în demagogia lor „socialistă" și în proslăvirea statului „totalitar".

Principalele lucrări ale lui Wagner sînt : „Concepția generală sau teoretică asupra economiei naționale" (1879) și „Bazele economiei politice" (1892–1894). – 237.

www.dacoromanica.ro

Witte, S. I. (1849–1915) – om de stat rus de la sfîrşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului al XX-lea ; exponent al intereselor „imperialismului militar-feudal" din Rusia ţaristă, partizan convins al absolutismului ; a căutat să menţină monarhia, făcînd concesii şi promisiuni neînsemnate burgheziei liberale şi recurgînd la crunte represiuni împotriva poporului ; unul dintre organizatorii înăbuşirii revoluţiei din 1905–1907. În calitate de ministru al căilor de comunicaţie (februarie-august 1892), ministru de finanţe (1892–1903), preşedinte al Consiliului de miniştri (sfîrşitul anului 1905–aprilie 1906), prin măsurile luate în interesul marii burghezii în domeniul finanţelor, al politicii vamale, al construcţiilor de căi ferate, al legislaţiei pentru reglementarea muncii în fabrici etc., Witte a contribuit la dezvoltarea capitalismului în Rusia şi la accentuarea dependenţei ei de puterile imperialiste. „Ministru-misit", aşa l-a caracterizat V. I. Lenin. – *39, 42, 104, 106, 111, 113, 257–258, 301.*

Z

Zasulici, V. I. (Ivanov, V.) (1851–1919) – una dintre participantele cele mai de seamă ale mişcării narodniciste, iar mai tîrziu ale mişcării social-democrate din Rusia. Activitatea ei revoluţionară a început în 1869. A fost membru al organizaţiilor narodniciste „Zemlea i volea" şi „Cernîi peredel". Emigrînd în 1880 în străinătate, în anii următori a rupt cu narodnicismul şi a trecut pe poziţiile marxismului. În anii 1883–1884 a luat parte la crearea primei organizaţii marxiste ruse : grupul „Eliberarea muncii". În ultimele două decenii ale secolului trecut, Zasulici a tradus în limba rusă „Mizeria filozofiei" de K. Marx, „Dezvoltarea socialismului de la utopie la ştiinţă" de F. Engels, a scris „O schiţă de istorie a Asociaţiei Internaţionale a Muncitorilor" şi o lucrare despre J.–J. Rousseau ; a colaborat la publicaţiile grupului „Eliberarea muncii", la revistele „Novoe Slovo" şi „Naucinoe Obozrenie", în care a publicat o serie de articole de critică literară. Începînd din 1900, Zasulici a făcut parte din redacţia ziarului leninist „Iskra" şi a revistei „Zarea".

După sciziunea partidului în 1903. Zasulici a devenit unul dintre liderii menşevismului şi a făcut parte din redacţia ziarului menşevic „Iskra". În 1905 s-a întors în Rusia, în perioada reacţiunii s-a situat de partea lichidatorilor, iar în timpul primului război mondial (1914–1918) s-a situat pe poziţiile social-şovinismului. Faţă de Marea Revoluţie Socialistă din Octombrie a avut o atitudine negativă. – *11, 531.*

www.dacoromanica.ro

DATE DIN VIAŢA ŞI ACTIVITATEA LUI V. I. LENIN
(1895–1897)

1895

Iarna

Lenin conduce, la Petersburg, cercuri de studii muncitoreşti.
Lenin elaborează un chestionar pentru studierea condiţiilor de muncă şi de viaţă ale muncitorilor ; propagandiştii se foloseau de acest chestionar la strîngerea de material necesar pentru activitatea lor agitatorică.

Februarie, 18 sau 19 (martie, 2 sau 3)

Lenin participă la consfătuirea de la Petersburg a membrilor grupurilor social-democrate din diferite oraşe ale Rusiei. La această consfătuire, la care au luat parte G. M. Krjijanovski, I. M. Leahovski, E. I. Sponti şi T. M. Kopelzon (Grişin), s-a discutat problema trecerii de la propaganda marxistă în cercuri restrînse la agitaţia politică de masă, precum şi problema editării de literatură de popularizare pentru muncitori.

Martie, 15 (27)

Lenin primeşte paşaportul pentru plecarea în străinătate.

Aprilie, 2 (14)

Lenin conduce o consfătuire a grupului social-democraţilor din Petersburg, în legătură cu apropiata sa plecare în străinătate. La această consfătuire iau parte N. K. Krupskaia, M. A. Silvin etc.

Aprilie, înainte de 25 (7 mai)

Lenin ţine o consfătuire cu un grup de învăţătoare de la şcoala de duminică (N. K. Krupskaia, L. M. Knipovici etc.) ; la această consfătuire ia parte şi G. M. Krjijanovski.

Lenin, împreună cu V. V. Starkov, S. I. Radcenko, P. B. Struve, A. N. Potresov şi R. E. Klasson, parti-

www.dacoromanica.ro

cipă la pregătirea pentru tipar a culegerii marxiste „Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice".

În culegerea „Materiale pentru caracterizarea dezvoltării noastre economice" a fost publicată lucrarea lui Lenin (sub pseudonimul *K. Tulin)* „Conținutul economic al narodnicismului și critica lui în cartea d-lui Struve". Culegerea a fost confiscată de cenzura țaristă și aproape toate exemplarele ei au fost arse.

Aprilie, 25 (mai, 7) — Lenin pleacă în străinătate pentru a stabili legătura cu grupul „Eliberarea muncii" și a cunoaște mai îndeaproape mișcarea muncitorească din Europa occidentală. Înainte de plecare el face un drum la Moscova împreună cu I. H. Lalaiant.

Nu mai devreme de luna mai – nu mai tîrziu de 7 (19) septembrie — În timpul șederii sale în străinătate, Lenin conspectează cartea lui K. Marx și F. Engels „Sfînta familie, sau critica criticii critice. Împotriva lui Bruno Bauer & Co."

Mai, 2 (14) — Din Salzburg (Austria), Lenin îi scrie mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, o scrisoare în care spune că întîmpină greutăți în însușirea limbii germane vorbite.

Mai, 8 (20) — Într-o scrisoare trimisă din Elveția, Lenin împărtășește mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, impresiile lui de călătorie și spune că s-a întîlnit cu familia lui A. A. Șuht, care locuia la Geneva.

Mai — În Elveția, Lenin face cunoștință cu membrii grupului „Eliberarea muncii" (vizitează la Geneva pe G. V. Plehanov, iar la Zürich pe P. B. Akselrod, și stă împreună cu acesta, timp de o săptămînă, în satul Affoltern din apropiere de Zürich), ajunge la o înțelegere cu ei în ce privește stabilirea unor legături permanente și tipărirea în străinătate a culegerii „Rabotnik".

Sfîrșitul lunii mai – luna iunie — Lenin se află la Paris. Face cunoștință cu P. Lafargue, militant de vază al mișcării muncitorești franceze și internaționale, ulterior ginere al lui K. Marx.

Mai, 27 (iunie, 8) — Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, Lenin îi descrie Parisul și o întreabă ce mai e pe acasă.

www.dacoromanica.ro

Iunie	La Paris, Lenin conspectează prima parte a cărții lui G. Lefrançais „Studiu asupra mișcării comunarzilor parizieni din 1871".
Prima jumătate a lunii iulie	Lenin urmează un tratament la un sanatoriu din Elveția.
A doua jumătate a lunii iulie – începutul lunii septembrie	În timpul șederii sale la Berlin, Lenin lucrează la o bibliotecă publică, studiază literatura marxistă din străinătate și frecventează întrunirile muncitorești.
Iulie, 22 (august, 3)	La o întrunire social-democrată dintr-o suburbie muncitorească a Berlinului (circumscripția Niederbarnim), Lenin ascultă expunerea făcută de Stadthagen în legătură cu programul agrar al social-democrației germane.
Iulie, 27 (august, 8)	La Berlin, Lenin se duce la „Deutsches Theater" („Teatrul german"), unde vede drama „Die Weber" („Țesătorii") de G. Hauptmann.
Septembrie, 7 (19)	Lenin se întoarce din străinătate. El aduce, într-un geamantan cu fund dublu, literatură marxistă ilegală. Supravegherea lui Lenin de către poliție se intensifică.
Între 7 și 29 septembrie (19 septembrie și 11 octombrie)	Lenin vizitează Vilno, Moscova și Orehovo-Zuevo, stabilește legături cu membrii grupurilor social-democrate locale, se înțelege cu ei în privința sprijinirii culegerii „Rabotnik", care se editează în străinătate.
Septembrie, 29 (octombrie, 11)	Lenin se întoarce la Petersburg.
Septembrie, 30 (octombrie, 12)	Lenin vizitează casa nr. 139 de pe Nevski-prospect, locuită de muncitori.
Toamna	Lenin înființează la Petersburg „Uniunea de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare". Sub conducerea lui Lenin, activitatea social-democrată capătă un caracter larg și sistematic; se desfășoară o intensă muncă de agitație în rîndurile muncitorilor din fabrici și uzine, se editează foi volante ilegale. La o adunare a membrilor „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", Lenin ia cuvîntul, vorbind despre probleme organizatorice.

www.dacoromanica.ro

Octombrie, 1 (13) — Lenin vizitează casa nr. 8/86 de pe strada 7, din Vasilievski-ostrov, locuită de muncitori.

Începutul lunii noiembrie — Lenin scrie o scrisoare la Zürich lui P. B. Akselrod, pe care îl informează despre starea de lucruri din grupurile social-democrate din Vilno, Moscova, Orehovo-Zuevo, îi comunică adrese, mijloace de corespondență conspirativă și îl roagă să-i trimită literatură și cerneluri. Se interesează de mersul lucrărilor de pregătire pentru editarea culegerii „Rabotnik". O dată cu scrisoarea, Lenin trimite pentru culegerea „Rabotnik" o serie de corespondențe în legătură cu mișcarea muncitorească din Rusia.

Noiembrie, 7 (19) — În timpul grevei de la fabrica Thornton, Lenin, împreună cu V. V. Starkov, vizitează pe muncitorul N. E. Merkulov și îi înmînează 40 de ruble pentru familiile muncitorilor arestați.

Noiembrie, mai tîrziu de 7 (19) — „Uniunea de luptă" din Petersburg scoate manifestul „Către muncitorii și muncitoarele de la fabrica Thornton", scris de Lenin.

Noiembrie, 12 (24) — Lenin, împreună cu V. V. Starkov, vizitează pentru a doua oară pe muncitorul N. E. Merkulov și îi încredințează manifeste pentru a fi difuzate la fabrica Thornton.

Mijlocul lunii noiembrie — Lenin scrie o scrisoare la Zürich lui P. B. Akselrod, căruia îi comunică că a primit darea de seamă a Congresului de la Breslau al Partidului social-democrat german, că a trimis corespondențe pentru culegerea „Rabotnik", că s-a stabilit legătura cu tipografia „Grupului narodovolților" și că în curînd urmează să apară ziarul „Rabocee Delo".

Noiembrie, 25 (decembrie, 7) — În ziarul „Samarski Vestnik" apare articolul lui Lenin „Gospodării liceale și licee de corecție".

Sfîrșitul lunii noiembrie — Lenin conduce o consfătuire a membrilor „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare", în cadrul căreia sînt discutate probleme legate de activitatea viitoare și pregătirea ziarului „Rabocee Delo", primul organ ilegal al acestei organizații.

În toamnă și în iarnă — Lenin se întîlnește, acasă la I. V. Babușkin, N. E. Merkulov, V. A. Șelgunov etc., cu membri ai grupului marxist din Petersburg și cu muncitori înaintați.

www.dacoromanica.ro

Noiembrie – decembrie, nu mai tîrziu de 8 (20)	Lenin pregătește editarea primului număr al ziarului ilegal „Rabocee Delo", organ al „Uniunii de luptă" din Petersburg ; scrie articolul de fond „Către muncitorii ruși", articolele „La ce se gîndesc miniștrii noștri ?", „Greva de la Iaroslavl din 1895" și altele ; redactează toate materialele acestui număr al ziarului.
Decembrie, 3 (15)	Începe tipărirea broșurii lui Lenin „Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici și uzine".
Decembrie, 6 (18)	La tradiționalul bal al studenților, Lenin se întîlnește cu membrii „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" din Petersburg.
Decembrie, 6 și 8 (18 și 20)	La o ședință a grupului de conducere al „Uniunii de luptă", în frunte cu Lenin, se discută primul număr gata de tipar al ziarului „Rabocee Delo".
Decembrie, noaptea de 8 spre 9 (20 spre 21)	Arestarea lui Lenin și a tovarășilor săi din „Uniunea de luptă" din Petersburg (A. A. Vaneev, P. K. Zaporojeț, G. M. Krjijanovski, V. V. Starkov etc.). Cu prilejul percheziției și arestării lui A. A. Vaneev, poliția ridică materialele, gata pentru tipar, ale primului număr al ziarului „Rabocee Delo". După arestare, Lenin este trimis la închisoare preventivă, unde stă mai mult de 14 luni.
Decembrie, 21 (2 ianuarie 1896)	Lui Lenin i se ia primul interogatoriu în închisoare.
Nu mai devreme de 21 decembrie (2 ianuarie 1896)	Lenin scrie din închisoare o scrisoare cifrată către N. K. Krupskaia, căreia îi comunică depozițiile făcute de el la interogatoriu ; totodată roagă pe ai săi să-i cumpere un geamantan asemănător cu cel adus din străinătate. Scrisoarea nu s-a păstrat.
Sfîrșitul anului	Lenin începe pregătirea cărții sale „Dezvoltarea capitalismului în Rusia". Lenin scrie „Proiectul de program" al partidului social-democrat.
Sfîrșitul anului 1895 – anul 1896	În închisoare, Lenin poartă corespondență cu tovarășii arestați, stabilește legături cu membrii „Uniunii de luptă" din Petersburg rămași liberi, sprijină „Uniunea" cu sfaturi și indicații, trimite textele broșurilor și foilor volante scrise de el.

www.dacoromanica.ro

1896

Ianuarie, 2 (14) — Lenin, care se află în închisoare preventivă, trimite lui A. K. Cebotareva o scrisoare prin care face cunoscută tovarășilor rămași în libertate intenția sa de a scrie o lucrare: „Dezvoltarea capitalismului în Rusia". El trimite o listă de cărțile necesare și, folosind un limbaj convențional, se interesează de soarta tovarășilor săi din „Uniunea de luptă". Cea de-a doua parte a scrisorii nu s-a păstrat.

Ianuarie, 14 (26) — Într-o scrisoare adresată surorii sale, Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, Lenin îi mulțumește pentru cărțile trimise, îi face cunoscut că a trimis lista cărților de care are nevoie și cere să i se trimită dicționarele necesare pentru traducerile din limba germană.

Ianuarie, 16 (28) — Lenin scrie surorii sale, Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, o scrisoare în care o roagă să-i trimită o serie de cărți, printre care volumul al II-lea al „Capitalului" lui K. Marx, „Contribuții la problema dezvoltării concepției moniste asupra istoriei" a lui G. V. Plehanov (1895), și îi spune că citește cartea lui M. I. Tugan-Baranovski „Crizele industriale din Anglia modernă, cauzele și influența lor asupra vieții poporului" (1894) și recitește scrierile lui N. V. Șelgunov.

Martie, 30 (aprilie, 11) — Lui Lenin i se ia al doilea interogatoriu în închisoare.

Nu mai devreme de martie — Articolul „Friedrich Engels", scris de Lenin în 1895, este publicat în culegerea „Rabotnik" nr. 1–2.

Înainte de 19 aprilie (1 mai) — Lenin scrie un manifest de 1 Mai. Manifestul nu s-a păstrat.

Mai, 7 (19) — Lui Lenin i se ia al treilea interogatoriu în închisoare.

Înainte de 10 (22) mai — Lenin scrie pentru muncitori o broșură populară, „Despre greve", care după aceea, în timpul arestărilor de la tipografia din Lahta a narodovolților, se pierde.

Mai, 27 (iunie, 8) — Lui Lenin i se ia al patrulea interogatoriu în închisoare.

www.dacoromanica.ro

Iunie-iulie — Lenin scrie „Explicarea programului" partidului social-democrat.

Noiembrie, înainte de 25 (7 decembrie) — „Uniunea de luptă" din Petersburg publică foaia volantă „Guvernului țarist", scrisă de Lenin în închisoare.

Decembrie, 2 (14) — Lenin scrie o petiție, adresată procurorului tribunalului districtual Petersburg, prin care cere să i se dea voie să transmită surorii sale, Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, o scrisoare și două manuscrise: „Noi schimbări economice în viața țărănească" și „Studii asupra economiei politice de la începutul secolului al XIX-lea".

1896 — Lenin scrie „Înștiințare, în numele «bătrînilor», către membrii «Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare» din Petersburg", în care comunică membrilor acestei „Uniuni" rămași în libertate că N. Mihailov este un provocator.

1897

Ianuarie, 29 (februarie, 10) — Este confirmată sentința guvernului țarist prin care Lenin este condamnat la deportare în Siberia răsăriteană pe timp de trei ani, sub supravegherea poliției.

Februarie, 12 (24) — Lenin capătă permisiunea de a face drumul la locul de deportare pe cont propriu, pe baza unei autorizații, și nu cu convoiul.

Februarie, 13 (25) — Lui Lenin i se aduce la cunoștință, sub luare de semnătură, sentința prin care a fost condamnat la deportare în Siberia răsăriteană.

Februarie, 14 (26) — Lenin este eliberat din închisoare și capătă permisiunea de a rămîne în Petersburg pînă în seara zilei de 17 februarie (1 martie).

Între 14 și 17 februarie (26 februarie și 1 martie) — Lenin conduce, la Petersburg, consfătuiri ale membrilor „Uniunii de luptă" din Petersburg, în cadrul cărora „bătrînii", adică membrii acestei „Uniuni" care fuseseră arestați împreună cu V. I. Lenin (A. A. Vaneev, G. M. Krjijanovski, P. K. Zaporojeț etc.), se întîlnesc cu „tinerii", adică cu membrii care rămăseseră liberi. Între „bătrîni" și „tineri" se încinge o polemică înverșunată în legătură cu abaterea „tinerilor" spre oportunism. Lenin critică cu asprime „economismul" „tinerilor", care începuse să se contureze încă de pe atunci.

www.dacoromanica.ro

Lenin se fotografiază împreună cu A. A. Vaneev, P. K. Zaporojeț, G. M. Krjijanovski, A. L. Malcenko, L. Martov (I. O. Țederbaum), V. V. Starkov, membri ai „Uniunii de luptă pentru eliberarea clasei muncitoare" care plecau în deportare.

Februarie, 17 (martie, 1) — Plecarea lui Lenin din Petersburg la Moscova, de unde urmează să pornească spre Siberia, la locul de deportare.

Februarie, 18–22 (martie, 2–6) — Lenin se oprește la Moscova, la mama sa, unde rămîne două zile în plus peste cele permise de poliție.

Între 18 și 22 februarie (2 și 6 martie) — La Moscova, Lenin frecventează sala de lectură a bibliotecii de pe lîngă muzeul „Rumeanțev" (astăzi biblioteca de stat „V. I. Lenin" a U.R.S.S.).

Februarie, 22 (martie 6) — Lenin scrie o petiție, adresată secției din Moscova a ohranei, prin care cere să i se acorde permisiunea de a rămîne la maică-sa pînă la sosirea din Petersburg a grupului de arestați aflați în drum spre Siberia, ca să plece împreună cu ei.

Lenin primește permisul de plecare și-și ia, în scris, obligația de a pleca din Moscova la ora 11 seara. Lenin părăsește Moscova, îndreptîndu-se spre locul de deportare din Siberia.

Martie, 2 (14) — În drum spre locul de deportare, Lenin scrie (din gara „Obi") o scrisoare mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, căreia îi împărtășește impresiile sale de călătorie, îi comunică cum stă cu sănătatea și îi spune că s-a întîlnit cu medicul V. M. Krutovski.

Martie, 4 (16) — Lenin sosește la Krasnoiarsk.

Martie, 4 – aprilie, 30 (martie, 16 – mai, 12) — La Krasnoiarsk, Lenin se întîlnește cu scriitorul V. I. Anucin și cu deportații politici V. A. Bukșnis, P. A. Krasikov etc.

Martie, 6 (18) — Lenin scrie din Krasnoiarsk o cerere către guvernatorul general din Irkutsk, pe care-l roagă ca, ținînd seama de starea sănătății lui, să-i fixeze locul de deportare într-unul din districtele Krasnoiarsk și Minusinsk, din gubernia Ienisei.

Martie, 7 (19) — Lenin capătă de la V. M. Krutovski o scrisoare de recomandație către G. V. Iudin, negustor-bibliofil din Krasnoiarsk, în vederea permisiunii de a studia în biblioteca lui.

www.dacoromanica.ro

Martie, 9 – aprilie, 30 (martie, 21 – mai, 12) — În timpul ședерii sale la Krasnoiarsk, Lenin studiază diferite probleme privind dezvoltarea economică a Rusiei, folosind în acest scop cărți din biblioteca personală a lui Iudin.

Martie, 15 (27) — Lenin conduce pe I. M. Leahovski, care a fost condamnat în procesul „Uniunii de luptă" și care pleacă spre locul de deportare din gubernia Irkutsk.

Martie, 15–16 (27–28) — Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, Lenin își exprimă îngrijorarea în legătură cu soarta tovarășilor săi deportați, care călătoresc pe socoteala statului ; totodată îi comunică că lucrează la biblioteca orășenească și la biblioteca lui Iudin și o roagă să-i scrie mai des.

Martie, 26 (aprilie, 7) — Lenin scrie o scrisoare mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, și roagă pe sora sa Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova să-i procure „Anuarul ministerului de finanțe". Partea I (1869), „Anuarul statistic al Imperiului rus". Seria a II-a. Partea a 6-a (1872) și „Atlasul statistic cu privire la principalele ramuri ale industriei de fabrică din Rusia europeană, cu lista nominală a fabricilor și uzinelor", întocmit de D. A. Timireazev. Partea a 3-a (1873) ; comunică o adresă pe care i se poate trimite corespondența.

Aprilie, 4 (16) — Lenin întîmpină în gara Krasnoiarsk pe tovarășii săi din „Uniunea de luptă" (A. A. Vaneev, G. M. Krjijanovski, L. Martov (I. O. Țederbaum) și V. V. Starkov), sosiți cu grupul de deportați.

Înainte de 5 (17) aprilie — Lenin trimite din Krasnoiarsk o telegramă la Petersburg tovarășilor săi, cărora le cere să facă demersuri ca să i se fixeze lui A. A. Vaneev drept loc de deportare districtul Minusinsk, gubernia Ienisei. Telegrama nu s-a păstrat.

Aprilie, 5 (17) — Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, Lenin își exprimă mulțumirea că pentru el, ca și pentru G. M. Krjijanovski și V. V. Starkov, s-a fixat drept loc de deportare districtul Minusinsk ; totodată îi spune că a citit revista „Novoe Slovo".

Între 5 și 17 (17 și 29) aprilie — În scrisorile adresate mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, Lenin scrie că i s-a fixat ca loc de deportare satul Șușenskoe. Scrisorile nu s-au păstrat.

www.dacoromanica.ro

Aprilie, 17 (29) — Lenin scrie o scrisoare surorii sale Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, pe care o roagă ca din onorariul pentru articolul „Cu privire la caracterizarea romantismului economic" să-i cumpere „Meșteșugurile din gubernia Vladimir" nr. 3–5 (1882–1884), „Indicatorul fabricilor și uzinelor din Rusia europeană" (1894) și alte cărți, și să-i facă abonamente la niște publicații ; să-l înștiințeze din timp cînd se va hotărî să plece în străinătate, fiindcă vrea s-o roage să-i facă niște comisioane ; îi face cunoscut că intenționează să se ocupe de traduceri.

Aprilie, 24 (mai, 6) — Lenin primește, sub semnătură, permis de călătorie pînă în satul Șușenskoe.

Aprilie, 29 (mai, 11) — Lenin scrie o petiție, adresată guvernatorului din gubernia Ienisei, prin care cere să i se fixeze alocația prevăzută de lege pentru hrană, îmbrăcăminte și locuință.

Aprilie, 30 (mai, 12) — Lenin pleacă din Krasnoiarsk, prin Minusinsk, spre satul Șușenskoe, care i-a fost fixat ca loc de deportare.

Aprilie-iulie — Lucrarea lui Lenin „Cu privire la caracterizarea romantismului economic" apare în nr. 7–10 ale revistei „Novoe Slovo".

Mai, 6 (18) — Lenin sosește la Minusinsk împreună cu G. M. Krjijanovski și V. V. Starkov.

Mai, 7 (19) — Lenin scrie o petiție, adresată ispravnicului din Minusinsk, prin care cere să i se fixeze alocația cuvenită.

Mai, 8 (20) — Lenin pleacă din Minusinsk și, în aceeași zi, ajunge în satul Șușenskoe din districtul Minusinsk, gubernia Ienisei.

Mai, 18 (30) — Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, și surorii sale Maria Ilinicina Ulianova, Lenin le descrie satul Șușenskoe, ridică obiecții împotriva venirii lor la el, motivînd acest lucru prin greutatea drumului și condițiile proaste de locuit, se intercsează de divergențele dintre redacția ziarului „Novoe Slovo" și marxiștii din Samara, îi comunică Mariei Ilinicina că a primit extrasele făcute de ea din diferite cărți și cere să i se trimită diverse cataloage de cărți.

www.dacoromanica.ro

Mai, 25 (iunie, 6) — Lenin scrie o scrisoare surorii sale Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, pe care o roagă să-l aboneze la o serie de reviste ; totodată îi comunică ce cărți îi sînt deosebit de necesare și unde pot fi găsite.

Iunie, 8 (20) — Într-o scrisoare trimisă surorii sale, Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, care se afla în Elveția, Lenin o roagă să-i trimită cataloage și ziare din străinătate și își exprimă dorința de a-și procura, în original și într-o ediție ieftină, lucrările clasicilor din domeniul economiei politice și al filozofiei.

Iunie, 15 (27) — Într-o scrisoare adresată lui M. T. Elizarov, Lenin îi comunică că a primit ziarele și-i spune că pentru activitatea sa publicistică are nevoie de cărți de la bibliotecile din capitală.

Iulie, 3 (15) — Lenin scrie surorii sale Maria Ilinicina Ulianova o scrisoare în care schițează un program de studiere a marxismului ; în materialul bibliografic indicat de el figurează și „Vorwärts" și „Neue Zeit", organe de presă ale social-democrației germane. Scrisoarea nu s-a păstrat.

Iulie, 19 (31) — Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, și surorii sale Maria Ilinicina Ulianova, Lenin le vorbește despre felul cum se desfășoară munca sa la cartea „Dezvoltarea capitalismului în Rusia".

August, 16 (28) — Lenin scrie lui P. B. Akselrod, la Zürich, îi comunică că a primit scrisoarea cu aprecierile lui și ale lui G. V. Plehanov cu privire la broșura „Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici și uzine" și își exprimă dorința de a scrie pentru muncitori.

August, 17 (29) — Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, Lenin îi spune că scrie un articol (este vorba de lucrarea „Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 în gubernia Perm și problemele generale ale industriei «meșteșugărești»") și își exprimă supărarea că n-a primit încă cărțile trimise pe numele lui.

Vara — Lenin scrie broșura „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici". Broșura a fost editată în 1899, în străinătate, de grupul „Eliberarea muncii".

www.dacoromanica.ro

August-septembrie, nu mai tîrziu de 7 (19) — Lenin scrie articolul „Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 în gubernia Perm și problemele generale ale industriei «meșteșugărești»". În acest articol, el folosește materiale din diferite cărți de statistică. El face însemnări și sublinieri în cărțile : „Studiu asupra stării industriei meșteșugărești din gubernia Perm" (1896) ; Krasnoperov, E. I. „Industria meșteșugărească din gubernia Perm la expoziția științifică industrială a ținuturilor Siberiei și Uralului organizată la Ekaterinburg în 1887". Partea I–III (1888–1889) etc.

Septembrie, 7 (19) — Lenin trimite, prin M. T. Elizarov, lui P. B. Struve o scrisoare și un articol al său (este vorba de „Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 în gubernia Perm și problemele generale ale industriei «meșteșugărești»").

Septembrie, 27–28 (octombrie, 9–10) — Lenin pleacă la Minusinsk, unde se întîlnește cu narodovolți, narodopravți și alți deportați politici.

Septembrie, 29 – octombrie, 4 (octombrie, 11–16) — De la Minusinsk, Lenin se duce în satul Tesinskoe, la niște social-democrați deportați, unde stă cinci zile.

Septembrie — Lenin scrie articolul „În legătură cu o notă de ziar".

Octombrie, 12 (24) — Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, Lenin îi spune că a primit revista „Voprosî Filosofii i Psihologhii", că a fost la Minusinsk și la Tesinskoe, că se află în corespondență cu A. P. Sklearenko și I. H. Lalaiant. Totodată cere să i se trimită catalogul bibliotecii Petrovskaia.

Octombrie, 19 (31) — Într-o scrisoare, Lenin roagă pe mama sa, Maria Aleksandrovna Ulianova, și pe sora sa Maria Ilinicina Ulianova să-i trimită literatură bibliografică și le spune că speră să primească în curînd un răspuns din partea redacției în legătură cu articolul trimis („Recensămîntul meșteșugurilor din 1894/95 în gubernia Perm și problemele generale ale industriei «meșteșugărești»"), și pomenește de L. Martov (I. O. Țederbaum) și A. A. Vaneev.

Noiembrie — Lenin părăsește, fără autorizație, satul Șușenskoe și se duce la Minusinsk.

www.dacoromanica.ro

Nu înainte de noiembrie

Lenin scrie „Adaos" la broşura „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici".

Decembrie, 10 (22)

Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, şi surorilor sale, Maria Ilinicina Ulianova şi Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, Lenin face o apreciere pozitivă asupra cărţii lui A. Labriola „Studii asupra concepţiei materialiste a istoriei" (1897) şi face cunoscut că a primit partea a doua din „Materiale cu privire la descrierea meşteşugurilor din gubernia Veatka" (1890), „Codul pedepselor penale şi corecţionale din 1885" (1895) şi „Regulamentul pedepselor aplicate de judecătorii de pace" (1897). Totodată le comunică că şi-a comandat cărţi de la depozitul de cărţi A. M. Kalmîkova.

Lenin scrie o scrisoare lui P. B. Struve, căruia îi propune să publice în revista „Novoe Slovo" traducerea părţii a doua a cărţii lui A. Labriola „Studii asupra concepţiei materialiste a istoriei". Despre această propunere el vorbeşte şi într-o scrisoare trimisă în aceeaşi zi Nadejdei Konstantinovna Krupskaia. Scrisorile acestea nu s-au păstrat.

Decembrie, 21 (2 ianuarie 1898)

Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, şi surorilor sale, Maria Ilinicina Ulianova şi Ana Ilinicina Ulianova-Elizarova, Lenin le mulţumeşte pentru cărţile trimise, le comunică că va obţine recomandaţiile necesare pentru a împrumuta cărţi de la biblioteca juridică din Petersburg, le scrie că a pregătit un articol pentru revista „Novoe Slovo" şi le roagă să-i trimită „Mizeria filozofiei" (1896) şi „Contribuţii la critica filozofiei hegeliene a dreptului" (1895) de K. Marx şi „Rolul violenţei în istorie" (1897) de F. Engels, apărute în limba franceză, în ediţia „Biblioteca socialistă internaţională".

Decembrie, 24–2 ianuarie 1898 (ianuarie, 5–14)

La Lenin, în satul Şuşenskoe, a venit, pentru 10 zile, G. M. Krjijanovski.

Decembrie, 27 (8 ianuarie 1898)

Într-o scrisoare adresată mamei sale, Maria Aleksandrovna Ulianova, Lenin spune că le trimite un articol pentru revista „Novoe Slovo".

Sfîrşitul anului

Lenin scrie broşura „Sarcinile social-democraţilor ruşi". Broşura a fost editată în 1898, în străinătate, de către grupul „Eliberarea muncii".

www.dacoromanica.ro

Lenin scrie articolele „Cîteva perle din proiectele utopice ale narodnicilor" și „La ce moștenire renunțăm ?", care sînt apoi publicate, în 1898, în culegerea „Articole și studii economice".

1897 Aflîndu-se în deportare, Lenin continuă să mențină legătura cu centrele mișcării muncitorești din Rusia și cu grupul „Eliberarea muncii" din străinătate ; de asemenea ține corespondență cu social-democrații aflați în alte locuri de deportare ; totodată continuă să lucreze la pregătirea pentru tipar a cărții „Dezvoltarea capitalismului în Rusia".

Lenin dă consultații juridice țăranilor din satul Șușenskoe și din împrejurimi.

www.dacoromanica.ro

CUPRINS

Pag.

Prefață VII

1895

FRIEDRICH ENGELS . . . . . 1—14

EXPLICAREA LEGII AMENZILOR APLICABILE MUNCITORILOR DIN FABRICI ŞI UZINE . . . . . 15—61

I. Ce sînt amenzile ? 19
II. Cum se aplicau amenzile înainte şi ce a determinat apariţia noilor legi ale amenzilor ? 21
III. În ce cazuri îi este permis fabricantului să aplice amenzi ? 26
IV. Cît de mari pot fi amenzile ? 34
V. Care este modul de aplicare a amenzilor ? . . . 38
VI. Ce destinaţie trebuie să se dea, potrivit legii, sumelor provenite din amenzi ? 42
VII. Legea amenzilor se aplică tuturor muncitorilor ? 55
VIII. Încheiere. 58

GOSPODĂRII LICEALE ŞI LICEE DE CORECŢIE (*„Russkoe Bogatstvo“*) . . . . . 62—69

* CĂTRE MUNCITORII ŞI MUNCITOARELE DE LA FABRICA THORNTON . . . . . 70—74

LA CE SE GÎNDESC MINIŞTRII NOŞTRI ? . . . . . 75—80

* PROIECT DE PROGRAM AL PARTIDULUI SOCIAL-DEMOCRAT ŞI EXPLICAREA PROGRAMULUI . . . . 81—109

Proiect de program 83
Explicarea programului 86

www.dacoromanica.ro

1896

GUVERNULUI ŢARIST 110–115

* ÎNŞTIINŢARE CĂTRE MEMBRII „UNIUNII DE LUPTĂ PENTRU ELIBERAREA CLASEI MUNCITOARE" DIN PETERSBURG, TRIMISĂ ÎN NUMELE „BĂTRÎNILOR" 116—117

1897

CU PRIVIRE LA CARACTERIZAREA ROMANTISMULUI ECONOMIC. *Sismondi şi sismondiştii noştri autohtoni* . . . 119—252

Capitolul I. Teoriile economice ale romantismului 124

I. Piaţa internă se restrînge oare ca urmare a ruinării micilor producători? 125

II. Concepţiile lui Sismondi despre venitul naţional şi despre capital 130

III. Concluziile trase de Sismondi din teoria greşită asupra celor două părţi ale producţiei anuale în societatea capitalistă 135

IV. În ce constă greşeala teoriilor lui Ad. Smith şi Sismondi asupra venitului naţional? 140

V. Acumularea în societatea capitalistă 144

VI. Piaţa externă ca „ieşire din impas" în ceea ce priveşte realizarea supravalorii 150

VII. Crizele 155

VIII. Renta capitalistă şi suprapopulaţia capitalistă . . 163

IX. Maşinile în societatea capitalistă 173

X. Protecţionismul 181

XI. Însemnătatea generală a lui Sismondi în istoria economiei politice 188

Post-scriptum 196

Capitolul al II-lea. Caracterul criticii capitalismului la romantici 197

I. Critica sentimentală a capitalismului 197

II. Caracterul mic-burghez al romantismului 208

III. Problema creşterii populaţiei industriale pe seama celei agricole 214

IV. Deziderateie practice ale romantismului 220

* Cu asterisc sînt notate titlurile date de Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S.

www.dacoromanica.ro

V. Caracterul reacţionar al romantismului 226
VI. Problema taxelor vamale la cereale în Anglia privită prin prisma romantismului şi prin aceea a teoriei ştiinţifice 240

NOUA LEGE PENTRU REGLEMENTAREA MUNCII ÎN FABRICI . . . . . 253—305

I. Ce a determinat promulgarea noii legi pentru reglementarea muncii în fabrici ? 257
II. Ce trebuie să înţelegem prin timp de muncă ? 260
III. Cu cît reduce noua lege timpul de muncă ? . . . 263
IV. Ce consideră legea „timp de noapte" pentru muncitori ? 265
V. Cum demonstrează ministerul de finanţe că limitarea orelor suplimentare ar fi o „nedreptate" faţă de muncitor ? 268
VI. Ce drepturi acordă miniştrilor noua lege ? 273
VII. Cum reduce guvernul nostru „creştin" numărul zilelor de sărbătoare pentru muncitori 278
VIII. Prin ce este asigurată respectarea noii legi ? . . . 283
IX. Va îmbunătăţi oare noua lege situaţia muncitorilor ? 286
X. Care este însemnătatea noii legi ? 290

Adaos 293

I. 293
II. 294
III. 296
IV. 297
V. 300
VI. 301
VII. 304

RECENSĂMÎNTUL MEŞTEŞUGURILOR DIN 1894/95 ÎN GUBERNIA PERM ŞI PROBLEMELE GENERALE ALE INDUSTRIEI „MEŞTEŞUGĂREŞTI" . . . . . 309—418

Articolul întîi 311

I. Date generale 312
II. „Meşteşugarul" şi munca salariată 324
III. „Succesiunea bazată pe muncă şi pe apartenenţa la obşte" 336

www.dacoromanica.ro

Articolul al doilea 342

IV. Agricultura „meşteşugarilor" 342

V. Stabilimente mari şi mici. — Veniturile meşteşugarilor 359

Articolul al treilea 379

VI. Ce este scupşcicul ? 379

VII. „Fenomene îmbucurătoare" în industria meşteşugărească 397

VIII. Programul de politică industrială al narodnicilor 404

ÎN LEGĂTURĂ CU O NOTĂ DE ZIAR . . . . . 419—426

SARCINILE SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI . . . . 427—463

Prefaţă la ediţia a doua 431

Prefaţă la ediţia a treia 437

„Uniunea de luptă" către muncitorii şi socialiştii din Petersburg 460

CITEVA PERLE DIN PROIECTELE UTOPICE ALE NARODNICILOR. *S. N. Iujakov. P r o b l e m e a l e î n v ă ţ ă m î n t u l u i. Eseuri. — Reforma şcolii secundare. — Sistemele şi sarcinile învăţământului superior. — Manualele de liceu. — Problema învăţământului general. — Femeia şi învăţământul. Petersburg, 1897. VIII + 283 pag. Preţul 1 rublă şi 50 de copeici* . . . . . 465—498

I 467

II 468

III 476

IV 479

V 483

VI 487

VII 494

LA CE MOŞTENIRE RENUNŢĂM ? . . . . . 499—544

I. Unul dintre reprezentanţii „moştenirii" 502

II. Adăugiri la „moştenire" făcute de narodnicism . . 515

III. A cîştigat ceva „moştenirea" de pe urma legăturii ei cu narodnicismul ? 522

IV. „Iluminiştii", narodnicii şi „discipolii" 534

V. D-l Mihailovski despre renunţarea „discipolilor" la moştenire 536

www.dacoromanica.ro

MATERIALE PREGĂTITOARE

* SCHIŢA UNEI PREFEŢE LA EDIŢIA A DOUA A BROŞURII „SARCINILE SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI" . . 547—549

* O VARIANTĂ NETERMINATĂ A PREFEŢEI LA EDIŢIA A DOUA A BROŞURII „SARCINILE SOCIAL-DEMOCRAŢILOR RUŞI" . . . . . 550—551

Lista lucrărilor lui V. I. Lenin din perioada 1895—1897 care n-au fost încă găsite . . . . . 555—558

Lista lucrărilor la a căror redactare a luat parte V. I. Lenin . 559

Lista lucrărilor traduse de V. I. Lenin 560

Listă de lucrări care s-ar putea să fie ale lui V. I. Lenin . 561

Adnotări . . . . . 562—598

Indice de lucrări şi izvoare citate sau menţionate de V I. Lenin 599—620

Indice de nume . . . . . 621—646

Date din viaţa şi activitatea lui V. I. Lenin . . . . . 647—660

ILUSTRAŢII

Portretul lui V. I. Lenin . . . . . XIV—1

Coperta interioară a culegerii „Rabotnik", în care a fost publicat pentru prima oară articolul-necrolog al lui V. I. Lenin „Friedrich Engels". — 1896 3

Coperta interioară a broşurii lui V. I. Lenin „Explicarea legii amenzilor aplicabile muncitorilor din fabrici şi uzine". — 1895 17

Coperta revistei „Novoe Slovo" în care au fost publicate pentru prima oară articolele lui V. I. Lenin „Cu privire la caracterizarea romantismului economic" şi „În legătură cu o notă de ziar". — 1897 121

Coperta broşurii lui V. I. Lenin „Noua lege pentru reglementarea muncii în fabrici". — 1899 255

Coperta culegerii de articole ale lui V. I. Lenin „Studii şi articole economice" 307

Coperta ediţiei a 2-a a broşurii lui V. I. Lenin „Sarcinile social-democraţilor ruşi". — 1902 429

Casa din satul Şuşenskoe în care a locuit V. I. Lenin în deportare . . . . . 464—465

www.dacoromanica.ro

Dat la cules 08.10.60. Bun de tipar 01.12.60. Tiraj 15.270. Hîrtie velină mată de 65 gr./m². 540×840/16. Coli editoriale 39,20. Coli tipar 42,5. 2 planșe tipar înalt. A. 001185/60. Indice de clasificare pentru biblioteci 3C 23=R.

Tiparul executat sub com. nr. 4776/1766 de Combinatul Poligrafic Casa Scînteii „I. V. STALIN", Piața Scînteii nr. 1, București — R.P.R.

www.dacoromanica.ro

www.dacoromanica.ro